

ข้อพิจารณาเกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์และสถานะของไทยในปัจจุบัน

นายภวินท์ ชิตประสงค์

เอกัตศึกษาเล่มนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชากฎหมายการเงินและภาษีอากร

คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2564

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

The Consideration of Online Proceedings and The Current Status of Thailand

Mr. Pawin Chidprasong

An Independent Study Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

For the Degree of Master of Laws Program in Finance and Tax Laws

Faculty of Law

Chulalongkorn University

Academic Year 2021

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อเอกัตศึกษา	ข้อพิจารณาเกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์และสถานะของไทยในปัจจุบัน
นิสิต	นายภวินท์ ชิดประสงค์
สาขาวิชา	กฎหมายการเงินและภาษีอากร
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.ปิยะบุตร บุญอร่ามเรือง

เอกัตศึกษานี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาคดีทางออนไลน์ของประเทศไทย โดยเปรียบเทียบกับแนวทางประเมินองค์ประกอบทั้งสี่ด้านของรายงานวิจัย “Developing the Detail: Evaluating the Impact of Court Reform in England and Wales on Access to Justice,” อันได้แก่ (1) การเข้าถึงระบบกฎหมายที่เป็นทางการ (Access to the formal legal system) (2) การเข้าถึงการพิจารณาที่เป็นธรรมและมีประสิทธิภาพ (Access to a fair and effective hearing) (3) การเข้าถึงคำตัดสินที่เป็นไปตามกฎหมาย (Access to a decision in accordance with substantive law) (4) การเข้าถึงการเยียวยา (Access to remedy) ซึ่งองค์ประกอบทั้งสี่ด้านเหล่านี้ สามารถนำมาเป็นแนวทางในการประเมินการเข้าถึงความยุติธรรม (Access to Justice) ของกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ได้ โดยจากการศึกษาข้อมูลเชิงสถิติและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศาลออนไลน์ในประเทศไทยจากแหล่งต่าง ๆ เปรียบเทียบกับแนวทางการประเมินตามองค์ประกอบทั้งสี่ดังกล่าวพบว่า กระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ของไทยยังคงขาดข้อมูลการประเมินที่ครบถ้วนในทุก ๆ ด้าน และในบางข้อมูลก็ไม่สามารถแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า กระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ของไทยสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งอาจส่งผลให้กระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์กลายเป็นอุปสรรคต่อคู่ความในการเข้าถึงความยุติธรรมได้ ดังนั้น ในการปรับปรุงพัฒนากระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ของไทยจึงควรมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อตรวจสอบเรื่องต่าง ๆ และพัฒนารูปแบบของศาลออนไลน์ให้เป็นไปตามมาตรฐานการประเมินทั้งสี่ด้านต่อไป

.....อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

(รองศาสตราจารย์ ดร.ปิยะบุตร บุญอร่ามเรือง)

..... นิสิต

(นายภวินท์ ชิดประสงค์)

Individual Study	The Consideration of Online Proceedings and The Current Status of Thailand
Researcher	Pawin Chidprasong
Field and Study	Finance and Tax Law
Advisor	Assoc.Prof. Piyabutr Bunaramrueang

The objective of this individual study was to study the information about Thailand's online judicial proceedings by comparing it with the four component assessment approaches of the research report, namely "Developing the Detail: Evaluating the Impact of Court Reform in England and Wales on Access to Justice," which are: (1) Access to the formal legal system; (2) Access to a fair and effective hearing; (3) Access to a decision in accordance with substantive law; and (4) Access to remedy. These four components can be used as a guide to assess the access to justice of online judicial proceedings. From a study of statistical data and research related to online courts in Thailand from various sources comparing them with the four component assessment approaches, it was found that Thailand's online judicial proceedings still lack complete assessment data in all aspects, and in some cases, it does not clearly show that Thai online judicial proceedings can access justice effectively. This may result in online judicial proceedings becoming an obstacle to the parties accessing justice. Therefore, to improve the development of online judicial proceedings in Thailand, data should be collected to examine various matters and develop the online courts to meet the four assessment standards.

..... Advisor

(Assoc.Prof. Piyabutr Bunaramrueang)

..... Researcher

(Pawin Chidprasong)

กิตติกรรมประกาศ

เอกัตศึกษาเรื่องข้อพิจารณาเกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์และสถานะของไทยในปัจจุบัน ดำเนินการและสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความกรุณาอย่างยิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ดร.ปิยะบุตร บุญอร่ามเรือง ซึ่งได้เสียสละเวลารับเป็นที่ปรึกษาเอกัตศึกษา ช่วยเหลือให้คำปรึกษา ความรู้คำแนะนำและข้อเสนอแนะสำหรับการเขียนเค้าโครงและเนื้อหาของเอกัตศึกษา ตลอดจนการตรวจทานแก้ไขปรับปรุงเอกัตศึกษาจนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ผู้เขียนขอกราบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง

ผู้เขียนขอขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านในหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายการเงินและภาษีอากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้แก่ผู้เขียน รวมถึงเจ้าหน้าที่หลักสูตรฯ ที่ให้ความช่วยเหลือ และอำนวยความสะดวกแก่ผู้เขียนตลอดระยะเวลาการศึกษา

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บิดามารดา ครอบครัวและกัลยาณมิตรทุกคนที่เป็นกำลังใจให้แก่ผู้เขียนในการทำวิจัยให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

สุดท้ายนี้ ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าเอกัตศึกษานี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจและทำให้ผู้อ่านตระหนักถึงความสำคัญของข้อมูลและการตรวจสอบประเมินการเข้าถึงความยุติธรรมของกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ หากเอกัตศึกษานี้มีข้อผิดพลาดประการใด ผู้เขียนขอรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

นายภวินท์ ชิตประสงค์

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญตาราง	ช
สารบัญแผนภูมิ	ฉ
สารบัญรูปภาพ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย.....	3
1.3 สมมติฐานของการศึกษาวิจัย	4
1.4 ขอบเขตของการศึกษาวิจัย	4
1.5 วิธีการศึกษาวิจัย.....	4
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาวิจัย	5
บทที่ 2 ขอบเขตนิยามการเข้าถึงความยุติธรรมผ่านมาตรฐานขั้นต่ำที่ไม่อาจลดได้ทั้ง 4 ด้าน.....	6
2.1 ด้านที่ 1 การประเมินการเข้าถึงกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์	11
2.2 ด้านที่ 2 การเข้าถึงการพิจารณาที่เป็นธรรมและมีประสิทธิภาพ.....	14
2.3 ด้านที่ 3 การเข้าถึงคำตัดสินที่เป็นไปตามกฎหมาย	21
2.4 ด้านที่ 4 การเข้าถึงการเยียวยา.....	23
บทที่ 3 องค์ประกอบที่ 1 - การประเมินการเข้าถึงกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ (Access to the formal legal system)29	
3.1 แนวทางการประเมินที่ 1.1 – ตรวจสอบความเสี่ยงของระบบในการเข้าถึงความยุติธรรม	30

3.2	แนวทางการประเมินที่ 1.2 – ตรวจสอบประสบการณ์ผู้ใช้งานของสื่อดิจิทัลและช่องทางกระดาษ..	33
3.3	แนวทางการประเมินที่ 1.3 – ตรวจสอบแรงจูงใจและความมั่นใจในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม50	
3.4	แนวทางการประเมินที่ 1.4 – ตรวจสอบ” ค่าใช้จ่าย”และ”ความพยายาม” ในการเริ่มต้นกระบวนการ54	
3.5	แนวทางการประเมินที่ 1.5 - ตรวจสอบลักษณะหรือความสามารถของบุคคลในการเรียกร้อง	63
3.6	สรุปการประเมินองค์ประกอบที่ 1 ของประเทศไทย.....	79
บทที่ 4	องค์ประกอบที่ 2 – การเข้าถึงการพิจารณาที่มีประสิทธิภาพ (Access to a fair and effective hearing)87	
4.1	แนวทางการประเมินที่ 2.1 – การวัดความเป็นธรรมและประสิทธิภาพตามอัตวิสัย	87
4.1.1	ปัญหาความสามารถในการพิจารณาคดีที่ไม่เพียงพอต่อจำนวนข้อพิพาท	95
4.1.2	กระบวนการพิจารณาคดี Automation.....	108
4.2	แนวทางการประเมินที่ 2.2 – การวัดความเป็นธรรมและประสิทธิภาพตามภาวะวิสัย	128
4.2.1	ปัญหากระบวนการพิจารณาคดีในศาลต่อหน้าคู่ความ	166
4.2.2	การพิจารณาคดีแบบ Asynchronous trial	172
4.3	แนวทางการประเมินที่ 2.3 – ตรวจสอบการจำแนกประเภทคดีที่เหมาะสมสำหรับกระบวนการพิจารณาคดีทางออนไลน์.....	185
4.4	แนวทางการประเมินที่ 2.4 – ตรวจสอบทัศนคติของศาลในการรับฟังพยานหลักฐานทางออนไลน์ 187	
4.4.1	ปัญหาเกี่ยวกับพยานหลักฐานทางดิจิทัลที่ถูกจัดเก็บในเทคโนโลยี Blockchain.....	190
4.4.2	พยานหลักฐานทางดิจิทัลที่ถูกจัดเก็บในเทคโนโลยี Blockchain.....	200
4.5	สรุปการประเมินองค์ประกอบที่ 2 ของประเทศไทย.....	223
บทที่ 5	องค์ประกอบที่ 3 - การเข้าถึงคำตัดสินที่เป็นไปตามกฎหมาย (Access to a determination).....	232
5.1	สรุปการประเมินองค์ประกอบที่ 3 ของประเทศไทย.....	242
บทที่ 6	องค์ประกอบที่ 4 – การเข้าถึงการเยียวยา (Access to remedy).....	245
6.1	แนวทางการประเมินที่ 4.1 - ข้อมูลของการพิพาทภาคีออนไลน์	246

6.2 แนวทางการประเมินที่ 4.2 - ระยะเวลาตั้งแต่มีการฟ้องร้องจนถึงการตัดสินคดีทางออนไลน์.....	247
6.2.1 การดำเนินกระบวนการพิจารณาโดยระบบ Smart Contract	254
6.3 สรุปการประเมินองค์ประกอบที่ 4 ของประเทศไทย.....	257
บทที่ 7 บทสรุป	260
รายการอ้างอิง.....	267
ภาคผนวก	286
ประวัติผู้เขียน	307

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1 สถิติจำนวนครั้งที่เข้าใช้ระบบ CIOS เดือน ม.ค.- ก.ย. 2564.....	38
ตารางที่ 2 สถิติจำนวนประกาศ e-notice เดือนตุลาคม 64 - พฤษภาคม 2565	40
ตารางที่ 3 สถิติการใช้งานระบบ e - Filing Version 3 ประจำเดือน.....	41
ตารางที่ 4 สถิติเปรียบเทียบคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e – Filing และยื่นฟ้องเป็นกระดาษจากคดีรับใหม่ทั้งหมดประจำเดือน. 44	
ตารางที่ 5 สถิติเปรียบเทียบคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e – Filing และยื่นฟ้องเป็นกระดาษจากคดีรับใหม่ทั้งหมดประจำปี. 45	
ตารางที่ 6 สถิติเปรียบเทียบคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e – Filing และยื่นฟ้องเป็นกระดาษจากจำนวนศาลที่ใช้งานระบบ E-filing ประจำเดือน.....	48
ตารางที่ 7 สถิติเปรียบเทียบคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e – Filing และยื่นฟ้องเป็นกระดาษจากจำนวนศาลที่ใช้งานระบบ E-filing ประจำปี.....	49
ตารางที่ 8 ร้อยละของปัจจัยที่เป็นอุปสรรคและข้อขัดข้องด้านอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ของผู้รับบริการ ในทุกประเด็น 66	
ตารางที่ 9 ร้อยละเหตุผลที่บุคคลในครอบครัวของผู้ตอบแบบสำรวจไม่ใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์	74
ตารางที่ 10 การสรุปตามแนวทางการประเมินองค์ประกอบที่ 1 ของประเทศไทย.....	85
ตารางที่ 11 การประเมินด้านอัตวิสัยของกระบวนการยุติธรรมในเรื่องกระบวนการยุติธรรมของ Ayelet Sela... 90	
ตารางที่ 12 การประเมินด้านอัตวิสัยของกระบวนการยุติธรรมในเรื่องความยุติธรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ของ Ayelet Sela 92	
ตารางที่ 13 การประเมินด้านอัตวิสัยของกระบวนการยุติธรรมในเรื่องความยุติธรรมด้านข้อมูลของ Ayelet Sela 94	
ตารางที่ 14 จำนวนคดีที่ค้างของศาลชั้นต้นทั่วราชอาณาจักร ปี 2554-2563	107
ตารางที่ 15 เปรียบเทียบกระบวนการพิจารณาคดีแบบ Automation ของไทยและประเทศจีน	123
ตารางที่ 16 ร้อยละของปัจจัยที่เป็นอุปสรรคและข้อขัดข้องด้านความพร้อมของผู้รับบริการต่อการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ในทุกประเด็น.....	132
ตารางที่ 17 ร้อยละของเหตุผลที่ผู้ตอบแบบสำรวจต้องการความช่วยเหลือและเรื่องที่ต้องการความช่วยเหลือ	137
ตารางที่ 18 ร้อยละของเหตุผลที่ผู้ตอบแบบสำรวจไม่ต้องการความช่วยเหลือ	138
ตารางที่ 19 ร้อยละสาเหตุของผู้ตอบแบบสำรวจในเรื่องการต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์ โดยแบ่งตามการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์	142

ตารางที่ 20 ร้อยละของปัจจัยอุปสรรคและข้อขัดข้องด้านกระบวนการ/ขั้นตอนการใช้งานผ่านระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ในทุกประเด็น	145
ตารางที่ 21 ร้อยละของปัจจัยที่เป็นอุปสรรคและข้อขัดข้องด้านการให้บริการของเจ้าหน้าที่ในทุกประเด็น	148
ตารางที่ 22 ร้อยละของปัจจัยที่เป็นอุปสรรคและข้อขัดข้องด้านคุณภาพของระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ในทุกประเด็น	151
ตารางที่ 23 ข้อมูลสถิติห้องสืบพยานออนไลน์ (ผ่านระบบ CloS) แบ่งตามประเภทคดี	165
ตารางที่ 24 ข้อมูลสถิติการขอใช้ห้องสืบพยานออนไลน์ของศาลชั้นต้นทั่วประเทศในแต่ละเดือน	189
ตารางที่ 25 สรุปตามแนวทางการประเมินองค์ประกอบที่ 2 ของประเทศไทย	230
ตารางที่ 26 ข้อมูลสถิติคดีไกล่เกลี่ยข้อพิพาทออนไลน์แบ่งตามรายเดือน	240
ตารางที่ 27 สรุปแนวทางการประเมินองค์ประกอบที่ 3 ของประเทศไทย	244
ตารางที่ 28 สถิติคดีพิพาทแล้วเสร็จของยอดรวมศาลชั้นต้นที่วราขานาจักรจำแนกตามช่วงระยะเวลาในการพิจารณาคดีประจำปี	250
ตารางที่ 29 สรุปแนวทางการประเมินองค์ประกอบที่ 4 ของประเทศไทย	258

สารบัญแผนภูมิ

หน้า

แผนภูมิที่ 1 สถิติจำนวนครั้งที่เข้าใช้ระบบ CIOS เดือน ม.ค.- ก.ย. 2564	38
แผนภูมิที่ 2 สถิติการใช้งานระบบ e - Filing Version 3 ประจำเดือน.....	42
แผนภูมิที่ 3 จำนวนทนายความที่ลงทะเบียนใช้งานระบบ e-Filing ทั้งหมดในปี.....	42
แผนภูมิที่ 4 สถิติเปรียบเทียบคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing และยื่นฟ้องเป็นกระดาษจากคดีรับใหม่ทั้งหมด ประจำเดือน	45
แผนภูมิที่ 5 สถิติเปรียบเทียบคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing และยื่นฟ้องเป็นกระดาษจากคดีรับใหม่ทั้งหมดประจำปี	46
แผนภูมิที่ 6 สถิติเปรียบเทียบคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing และยื่นฟ้องเป็นกระดาษจากจำนวนศาลที่ใช้งาน ระบบ E-filing ประจำเดือน.....	48
แผนภูมิที่ 7 สถิติเปรียบเทียบคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing และยื่นฟ้องเป็นกระดาษจากจำนวนศาลที่ใช้งาน ระบบ E-filing ประจำปี	49
แผนภูมิที่ 8 ร้อยละของปัญหาหรืออุปสรรคในการเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศของผู้ตอบแบบสำรวจ	57
แผนภูมิที่ 9 ร้อยละของการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ โดยแบ่งตามรายได้.....	60
แผนภูมิที่ 10 ร้อยละของผู้ตอบแบบสำรวจที่เกี่ยวกับการใช้อินเทอร์เน็ต โดยแบ่งตามรายได้	61
แผนภูมิที่ 11 ร้อยละของการชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์ โดยแบ่งตามระดับรายได้ของผู้ตอบแบบสำรวจ.....	62
แผนภูมิที่ 12 ร้อยละของการต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์ โดยแบ่งตาม ระดับรายได้ของผู้ตอบแบบสำรวจ	63
แผนภูมิที่ 13 ร้อยละของประเภทอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่ผู้ตอบแบบสำรวจใช้งาน	69
แผนภูมิที่ 14 ร้อยละของการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์โดยแบ่งตามช่วงอายุ	70
แผนภูมิที่ 15 ร้อยละของการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ โดยแบ่งตามระดับวุฒิการศึกษา.....	71
แผนภูมิที่ 16 ร้อยละของผู้ตอบแบบสำรวจที่เกี่ยวกับการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ โดยแบ่งตามอาชีพ	72
แผนภูมิที่ 17 ร้อยละของประเภทอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่บุคคลในครอบครัวผู้ตอบแบบสำรวจใช้งาน.....	73
แผนภูมิที่ 18 แสดงร้อยละของสถานที่ที่ใช้งานอินเทอร์เน็ตของผู้ตอบแบบสำรวจ	76
แผนภูมิที่ 19 ร้อยละของการใช้อินเทอร์เน็ต โดยแบ่งตามช่วงอายุ	77
แผนภูมิที่ 20 ร้อยละของการใช้อินเทอร์เน็ต โดยแบ่งตามระดับวุฒิการศึกษา	78

แผนภูมิที่ 21	ร้อยละของผู้ตอบแบบสำรวจที่เกี่ยวกับการใช้อินเทอร์เน็ต โดยแบ่งตามอาชีพ	79
แผนภูมิที่ 22	จำนวนคดีที่ค้างของศาลชั้นต้นที่วราขานาจักร ปี 2554-2563	108
แผนภูมิที่ 23	ข้อมูลระบบศาลอัตโนมัติเกี่ยวข้องกับการใช้เวลาอันน้อยลงและการลดต้นทุนของการบังคับตามสัญญา	111
แผนภูมิที่ 24	ระบบศาลอัตโนมัติช่วยให้กระบวนการยุติธรรมจัดการกับวิกฤต COVID-19.....	114
แผนภูมิที่ 25	ร้อยละของแหล่งการเรียนรู้ในการพัฒนาทักษะทางเทคโนโลยีสารสนเทศ (ทักษะดิจิทัล) ใหม่ ๆ	134
แผนภูมิที่ 26	ร้อยละของการต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์โดยแบ่งตามช่วงอายุ.....	139
แผนภูมิที่ 27	ร้อยละของความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์ โดยแบ่งตามระดับวุฒิการศึกษา.....	140
แผนภูมิที่ 28	แสดงร้อยละของการต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์โดยแบ่งตามอาชีพของผู้ตอบแบบสำรวจ.....	141
แผนภูมิที่ 29	ร้อยละช่องทางในการติดตามข้อมูลข่าวสารหรือใช้บริการศาลผ่านสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศช่องทางต่าง ๆ.....	154
แผนภูมิที่ 30	ร้อยละของจำนวนชั่วโมงที่ผู้ตอบแบบสำรวจใช้อินเทอร์เน็ต โดยแบ่งตามช่วงอายุ	156
แผนภูมิที่ 31	ร้อยละของกิจกรรมที่ผู้ตอบแบบสำรวจมีการทำผ่านอินเทอร์เน็ต.....	158
แผนภูมิที่ 32	ร้อยละรูปแบบการชำระเงินเพื่อซื้อสินค้าออนไลน์ผ่านช่องทางต่าง ๆ ที่ผู้ตอบแบบสำรวจนิยมใช้.....	159
แผนภูมิที่ 33	ร้อยละของการชำระเงินซื้อของออนไลน์ โดยแบ่งตามช่วงอายุ.....	160
แผนภูมิที่ 34	ร้อยละของการชำระเงินซื้อของออนไลน์ โดยแบ่งตามระดับวุฒิการศึกษา.....	161
แผนภูมิที่ 35	ร้อยละของการชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์ โดยแบ่งตามอาชีพ.....	162
แผนภูมิที่ 36	สรุปข้อมูลสถิติห้องสืบพยานออนไลน์ (ผ่านระบบ CloS) แบ่งตามช่องทางการเข้าสู่กระบวนการสืบพยานออนไลน์ดังนี้ (ข้อมูล ณ วันที่ 28 มีนาคม 2565)	163
แผนภูมิที่ 37	สรุปข้อมูลสถิติห้องสืบพยานออนไลน์ (ผ่านระบบ CloS) แบ่งตามแอปพลิเคชันที่ใช้ ข้อมูล ณ วันที่ 28 มีนาคม 2565	164
แผนภูมิที่ 38	ข้อมูลสถิติห้องสืบพยานออนไลน์ผ่านระบบ CloS แบ่งตามประเภทคดี	166
แผนภูมิที่ 39	จำนวนคดีแพ่งที่ยื่นฟ้องในรอบปี จำแนกตามทุนทรัพย์ของศาลชั้นต้นที่วราขานาจักรประจำปี พ.ศ. 2563	168
แผนภูมิที่ 40	ครัวเรือนที่มีคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตใช้.....	170
แผนภูมิที่ 41	ครัวเรือนที่มีโทรศัพท์มือถือ.....	171
แผนภูมิที่ 42	สถิติการขอใช้ห้องสืบพยานออนไลน์ของศาลชั้นต้นทั่วประเทศในแต่ละเดือน	190
แผนภูมิที่ 43	ข้อมูลสถิติคดีที่เข้าสู่การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทออนไลน์ทั้งหมดแบ่งตามรายเดือน.....	241
แผนภูมิที่ 44	สถิติคำร้องไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องออนไลน์โดยแบ่งเป็นประเภทคำร้อง.....	241

แผนภูมิที่ 45 สถิติคดีพิพาทษาแล้วเสร็จของยอดรวมศาลชั้นต้นที่ราชอาณาจักรจำแนกตามช่วงระยะเวลาในการ
พิจารณาคดี ประจำปี 252

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
รูปภาพที่ 1 ตัวอย่างของระบบนิเวศน์ในการเข้าถึงความยุติธรรม	9
รูปภาพที่ 2 ตัวอย่างการจับคู่ระหว่างองค์ประกอบขั้นต่ำที่ไม่อาจลดได้กับกระบวนการของโครงการ	26
รูปภาพที่ 3 การเติบโตของข้อพิพาท E-commerce.....	101
รูปภาพที่ 4 อินเทอร์เน็ตเพิ่มช่องว่างของความยุติธรรม	102
รูปภาพที่ 5 แพลตฟอร์ม Kleros สามารถช่วยลดช่องว่างความยุติธรรมได้	102
รูปภาพที่ 6 ตัวอย่างการใช้ Judicial Blockchain Platforms	206
รูปภาพที่ 7 หน้าจอผู้ใช้งานสำหรับการยื่นคำร้องแบบคลิกเดียว	255

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ศาลเป็นสถาบันที่ขาดไม่ได้ซึ่งจะมีงานประจำวันเป็นศูนย์กลางของผู้คนในสังคมสำหรับชีวิตทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยระบบศาลของโลกในปัจจุบันกำลังพบปัญหาที่น่าตกใจ คือ ระบบศาลมีค่าใช้จ่ายที่มากเกินไป มีการทำงานที่ช้าเกินไป และคนทั่วไปไม่สามารถเข้าใจได้ยกเว้นทนายความ ซึ่งในปัจจุบันนี้เป็นยุคที่เทคโนโลยีมีความมีความก้าวหน้าเป็นอย่างมาก จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะทำการสำรวจและพิจารณาว่าเทคโนโลยีที่มีอยู่และเกิดขึ้นใหม่ปัจจุบันนี้จะสามารถเอาชนะข้อบกพร่องในปัจจุบันเหล่านี้ได้อย่างไร ซึ่งเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ เพื่อที่จะช่วยให้ผู้ใช้บริการศาลสามารถเข้าใจกระบวนการทางกฎหมายของตนและตกลงกันเพื่อแก้ไขปัญหได้ตามที่ต้องการ และส่งเสริมการหลีกเลี่ยงข้อพิพาทที่จะเกิดขึ้น รวมทั้งควรได้รับแรงผลักดันจากรัฐเพื่อให้แน่ใจว่าระบบศาลสามารถเข้าถึงได้อย่างโปร่งใสและเพียงพอ¹

ในปี 2016 ระบบศาลอังกฤษและเวลส์มีการก่อตั้งโครงการเปลี่ยนแปลงระบบศาล คือโครงการ HM Courts & Tribunals Service Reform Programme (HMCTS) ที่ตั้งใจจะนำเสนอเทคโนโลยีใหม่ๆ เพื่อปรับปรุงระบบยุติธรรมและลดค่าใช้จ่าย นอกจากนี้ เป้าหมายที่ระบุไว้ของโครงการปฏิรูปคือการสร้างระบบยุติธรรมที่สามารถทำงานได้ดีขึ้นสำหรับทุกคนที่เกี่ยวข้องและใช้เวลาในศาลตามสัดส่วนที่มากขึ้น และทำให้ผู้ใช้เข้าถึงกระบวนการได้มากขึ้น โครงการปฏิรูป HMCTS ดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายเพื่อลดกระบวนการพิจารณาในศาลโดยการพยายามสนับสนุนให้กิจกรรมต่าง ๆ ออกจากห้องพิจารณาคดี จากการขยายการใช้เทคโนโลยีวิดีโอ และสนับสนุนกระบวนการออนไลน์แบบ end-to-end รวมถึงส่งเสริมการใช้การไกล่เกลี่ยทางออนไลน์ และพัฒนากระบวนการพิจารณาแบบไม่พร้อมกัน (asynchronous) โดยโครงการดังกล่าวประกอบด้วย "โครงการบริการ" ส่วนบุคคล เช่น โครงการ Civil Money Claims Online ซึ่งเป็นบริการใหม่สำหรับการเรียกร้องเงินทางแพ่งที่มีมูลค่าต่ำทางออนไลน์ เป็นต้น แต่ทั้งนี้ ในโครงการปฏิรูปดังกล่าวจะต้องกำหนดวิธีการที่สามารถระบุและประเมินผลถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงต่อการเข้าถึงและความเป็นธรรมของระบบยุติธรรมด้วย โดยโครงการ HMCTS ได้

¹ Richard Susskind, *Online Courts and the Future of Justice* (Oxford University Press, December 2019), pp. 91-92.

ให้คำมั่นต่อสาธารณชนว่าจะมีการใช้ข้อมูลเชิงลึกจากการวิจัยภายนอกและวิชาการเพื่อตรวจสอบแนวทางการปฏิรูปของโครงการในเรื่องดังกล่าว²

ดังนั้น เพื่อช่วยเหลือในการประเมินดังกล่าวของโครงการ HMCTS ทางมูลนิธิ The Legal Education Foundation รวมมือกับคณะนิติศาสตร์ UCL และนักวิชาการจากมหาวิทยาลัย Oxford ได้รวบรวมผู้เชี่ยวชาญระดับชาติและระดับนานาชาติ 38 คนในด้านการระงับข้อพิพาททางออนไลน์ ด้านกฎหมายมหาชน ด้านกระบวนการพิจารณาทางแพ่ง ด้านการเข้าถึงการวิจัยความยุติธรรม ด้านการบริหารศาลและด้านการประเมิน มาจัดประชุมเชิงปฏิบัติการกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้เชี่ยวชาญรวมทั้งเจ้าหน้าที่จาก HMCTS และกระทรวงยุติธรรมเพื่อจัดทำชุดคำแนะนำและการพัฒนากรอบการประเมินแก่กระบวนการดังกล่าว³ ซึ่งออกมาเป็นรายงานที่มีชื่อว่า “Developing the Detail: Evaluating the Impact of Court Reform in England and Wales on Access to Justice”

โดยผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการ ได้เน้นย้ำว่า การทบทวนหลักกฎหมายจากบรรทัดฐานคำพิพากษา (case law) ได้แสดงให้เห็นถึงคำจำกัดความขององค์ประกอบขั้นต่ำที่ไม่อาจลดได้ของการเข้าถึงความยุติธรรม ซึ่งสามารถนำมาดำเนินการเป็นมาตรฐานเชิงประจักษ์ได้ โดยองค์ประกอบของมาตรฐานที่ไม่อาจลดได้มีสี่องค์ประกอบดังต่อไปนี้ (1) การเข้าถึงระบบกฎหมายที่เป็นทางการ (Access to the formal legal system) (2) การเข้าถึงการพิจารณาที่มีประสิทธิภาพ (3) การเข้าถึงคำตัดสินที่เป็นไปตามกฎหมาย (Access to a decision in accordance with substantive law) (4) การเข้าถึงการรักษา (Access to remedy) ทั้งนี้ องค์ประกอบเหล่านี้มีความสัมพันธ์กัน สนับสนุนซึ่งกันและกัน และไม่สามารถแบ่งแยกได้ ในการประเมินการปฏิรูปใด ๆ ของศาลจะต้องตรวจสอบผลกระทบของการปฏิรูปดังกล่าวผ่านองค์ประกอบทั้งสิ้นนี้ เพื่อให้สามารถพิจารณาได้ว่าการปฏิรูปดังกล่าวมีผลกระทบต่อ การเข้าถึงความยุติธรรมหรือไม่ การอภิปรายในงานประชุม

² Her Majesty’s Courts and Tribunal Service, *HMCTS External Stakeholder Approach*, p. 15 [Online], 29 November 2018. Available from: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/759859/HMCTS060_ExternalStakeEngageApproach_FINAL.pdf

³ Natalie Byrom, *Developing the detail: Evaluating the Impact of Court Reform in England and Wales on Access to Justice*, p. 5 [Online], 2019. Available from: <https://research.thelegaleducationfoundation.org/wp-content/uploads/2019/02/Developing-the-Detail-Evaluating-the-Impact-of-Court-Reform-in-England-and-Wales-on-Access-to-Justice-FINAL.pdf>

ดังกล่าวได้ให้รายละเอียดเหตุผลสำหรับองค์ประกอบทั้งสี่ของคำจำกัดความขั้นต่ำที่ลดไม่ได้ของ "การเข้าถึงความยุติธรรม" และแนะนำแนวทางในการวัดค่าเหล่านี้⁴

ด้วยเหตุนี้ แม้ว่าในปัจจุบันประเทศไทยจะมีกฎหมายเกี่ยวกับวิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์และกระบวนการในด้านศาลออนไลน์ในหลายเรื่องเพื่อสนับสนุนให้กระบวนการพิจารณามีความสะดวกรวดเร็วและประหยัดค่าใช้จ่ายมากยิ่งขึ้นก็ตาม อีกทั้งได้มีข้อมูลและงานวิจัยจากหน่วยงานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลจากเว็บไซต์ของศาลยุติธรรมเองหรือรายงานจากสถาบันวิจัยและพัฒนารพีพัฒนศักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรมในการตรวจสอบถึงปัญหาและอุปสรรค รวมถึงประเมินประสิทธิภาพการใช้บริการศาลออนไลน์ในด้านต่าง ๆ แต่ทั้งนี้ ข้อมูลจากเว็บไซต์และรายงานดังกล่าวก็ยังไม่ครอบคลุมและชัดเจนเพียงพอที่จะสามารถนำไปประเมินกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ได้ว่ามีประสิทธิภาพและจะไม่ขัดขวางการเข้าถึงความยุติธรรมตามแนวทางองค์ประกอบทั้ง 4 ด้านดังกล่าวข้างต้น ซึ่งการขาดการตรวจสอบและประเมินในเรื่องดังกล่าวเหล่านี้อาจส่งผลให้กระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ของไทยขัดขวางหรือเป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงความยุติธรรมได้ ดังนั้น จึงควรนำองค์ประกอบทั้งสี่ด้านดังกล่าวมาเป็นแนวทางการประเมินกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ของศาลยุติธรรมประเทศไทยเพื่อพิจารณาว่ายังคงขาดข้อมูลในเรื่องใดบ้าง และเพื่อประเมินประสิทธิภาพในด้านต่างๆ ว่ากระบวนการพิจารณาคดีทางออนไลน์ของไทยสามารถทำให้ผู้ใช้บริการเข้าถึงความยุติธรรมได้หรือไม่

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและแนวทางในการประเมินตรวจสอบกระบวนการพิจารณาคดีและระบบศาลออนไลน์ตามมาตรฐานขั้นต่ำที่ไม่อาจลดได้ในการเข้าถึงความยุติธรรมทั้งสี่ด้าน
2. เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจแนวคิด และมาตรการทางกฎหมาย รวมถึงข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาคดีและระบบศาลทางออนไลน์ของประเทศไทยในปัจจุบัน
3. เพื่อเปรียบเทียบข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาคดีและระบบศาลทางออนไลน์ของประเทศไทยกับแนวทางการประเมินมาตรฐานขั้นต่ำที่ไม่อาจลดได้ในการเข้าถึงความยุติธรรมทั้งสี่ด้าน และแสดงให้เห็นว่าข้อมูลของไทยยังขาดในด้านใดบ้างแล้วควรเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในด้านใดต่อไป
4. เพื่อแสดงให้เห็นถึงปัญหาของกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ของประเทศไทยที่เกิดขึ้นจากการเปรียบเทียบตามแนวทางการประเมินมาตรฐานขั้นต่ำที่ไม่อาจลดได้ในการเข้าถึงความยุติธรรมทั้งสี่ด้าน

⁴ Ibid., pp. 14-15.

5. เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจถึงแนวคิดและมาตรการทางกฎหมายในเรื่องกระบวนการพิจารณาคดีทางออนไลน์ของต่างประเทศ
6. เพื่อศึกษาถึงรูปแบบกระบวนการพิจารณาคดีที่ประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีต่าง ๆ

1.3 สมมติฐานของการศึกษาวิจัย

กระบวนการพิจารณาคดีและระบบศาลออนไลน์ของประเทศไทยควรมีการเก็บข้อมูลในเรื่องต่างๆ เพื่อประเมินและตรวจสอบการเข้าถึงความยุติธรรมตามแนวทางการประเมินมาตรฐานขั้นต่ำที่ไม่อาจลดได้ในการเข้าถึงความยุติธรรมทั้งสิ้นด้าน เพราะจากข้อมูลเชิงสถิติและงานวิจัยต่าง ๆ เกี่ยวกับระบบศาลออนไลน์ของประเทศไทยพบว่า ยังคงขาดข้อมูลในทุก ๆ ด้านตามแนวทางมาตรฐานขั้นต่ำที่ไม่อาจลดได้ในการเข้าถึงความยุติธรรม และบางข้อมูลก็ไม่สามารถแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่ากระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ของไทยมีประสิทธิภาพหรือทำให้คู่ความสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้

1.4 ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

การศึกษานี้มุ่งเน้นไปที่การศึกษาแนวทางการประเมินตามมาตรฐานขั้นต่ำที่ไม่อาจลดได้ในการเข้าถึงความยุติธรรมทั้งสิ้นองค์ประกอบของงานวิจัย “Developing the Detail: Evaluating the Impact of Court Reform in England and Wales on Access to Justice” และนำมาเปรียบเทียบพิจารณาข้อมูลเชิงสถิติและงานวิจัยเกี่ยวกับศาลออนไลน์ของประเทศไทยว่าตรงกับแนวทางดังกล่าวหรือไม่อย่างไร และศึกษาต่อไปว่าข้อมูลบางด้านส่งผลให้เกิดปัญหาอะไรบ้าง เพื่อที่จะนำมาวิเคราะห์และแสดงให้เห็นว่ากระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ของไทยยังขาดข้อมูลตามแนวทางการประเมินในเรื่องใดบ้างและควรเก็บข้อมูลในด้านใดเพื่อที่จะสามารถตรวจสอบและพัฒนาปรับปรุงการเข้าถึงความยุติธรรมของกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ของประเทศไทยตามแนวทางการประเมินทั้งสิ้นด้านต่อไป

1.5 วิธีการศึกษาวิจัย

วิธีการศึกษาวิจัยที่จะใช้ทำสารนิพนธ์เรื่องนี้ จะใช้วิธีวิจัยโดยโดยการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาจากหนังสือวิชาการ ตำรากฎหมาย คำบรรยายกฎหมายและบทความทางนิติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องจากทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในเชิงเปรียบเทียบ รวมทั้งด้วยทฤษฎีและคำพิพากษาของศาลทั้ง

ในประเทศและต่างประเทศ เอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง หลังจากนั้นจะนำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์เพื่อหาข้อสรุป และแนวทางแก้ไขปัญหาโดยผ่านกระบวนการวิธีพรรณนาและวิเคราะห์ (Descriptive and analytical method)

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาวิจัย

1. ทำให้ทราบถึงแนวทางในการประเมินตรวจสอบกระบวนการพิจารณาคดีและระบบศาลออนไลน์ตามมาตรฐานขั้นต่ำที่ไม่อาจลดได้ในการเข้าถึงความยุติธรรมทั้งสี่ด้าน
2. ทำให้ทราบถึงแนวคิด และมาตรการทางกฎหมาย รวมถึงข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาคดีและระบบศาลทางออนไลน์ของประเทศไทยในปัจจุบัน
3. ทำให้ทราบว่าข้อมูลของกระบวนการพิจารณาคดีและระบบศาลออนไลน์ของไทยยังขาดในด้านใดบ้างแล้วควรเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในด้านใดต่อไปตามมาตรฐานขั้นต่ำที่ไม่อาจลดได้ในการเข้าถึงความยุติธรรมทั้งสี่ด้าน
4. ทำให้ทราบถึงถึงปัญหาของกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ของประเทศไทยที่เกิดขึ้นจากการเปรียบเทียบตามแนวทางการประเมินมาตรฐานขั้นต่ำที่ไม่อาจลดได้ในการเข้าถึงความยุติธรรมทั้งสี่ด้าน
5. ทำให้ทราบถึงแนวคิดและมาตรการทางกฎหมายในเรื่องกระบวนการพิจารณาคดีทางออนไลน์ของต่างประเทศ
6. ทำให้เข้าใจถึงวิธีการทำงานของเทคโนโลยีที่นำมาประยุกต์ใช้กับการบวนการพิจารณาคดี

บทที่ 2

ขอบเขตนิยามการเข้าถึงความยุติธรรมผ่านมาตรฐานขั้นต่ำที่ไม่อาจลดได้ทั้ง 4 ด้าน

แนวคิดของรายการประชุมเชิงปฏิบัติการ “Developing the Detail: Evaluating the Impact of Court Reform in England and Wales on Access to Justice” มีที่มาจากกรณีของประเทศอังกฤษและเวลส์ ที่เริ่มต้นจากการมีโครงการการปฏิรูปมูลค่า 1 พันล้านปอนด์ที่มีเป้าหมายในการพัฒนาระบบยุติธรรมให้มีความทันสมัยซึ่งจะทำให้คดีต่างๆ ได้รับการจัดการทางออนไลน์มากขึ้น โดยในพื้นที่ทั้งหมดของกระบวนการยุติธรรมอังกฤษ เช่น การหย่าร้างและการเรียกร้องเงินทางแพ่ง การพิจารณาคดีทางกายภาพและทางไกลจะถูกสงวนไว้สำหรับคดีที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาด้วยวิธีอื่นได้เท่านั้น ซึ่งอธิบดีศาลสูงสุดของอังกฤษได้กล่าวว่า ในการปฏิรูประบบยุติธรรมดังกล่าวจะต้องมีความทะเยอทะยานที่จะสร้างระบบศาลที่มีความยุติธรรมและได้สัดส่วน อีกทั้งต้องให้ทุกคนสามารถเข้าระบบยุติธรรมดังกล่าวได้ โดยภายในเดือนมีนาคม 2023 ศาลของประเทศอังกฤษและเวลส์ คาดการณ์ไว้ว่า จะจ้างพนักงานที่เกี่ยวข้องกับการทำงานในกระบวนการยุติธรรมแบบเต็มเวลาให้น้อยลงจำนวน 5,000 คน และจะลดจำนวนคดีที่มีการพิจารณาคดีทางกายภาพลงประมาณ 2.4 ล้านคดีต่อปี รวมถึงจะลดค่าใช้จ่ายลงประมาณ 265 ล้านปอนด์¹ ซึ่งเงินที่ได้รับการประหยัดค่าใช้จ่ายดังกล่าวมากขึ้นจะเกิดจากเงินเดือนของเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารและตุลาการที่ลดลง การพิจารณาคดีทางกายภาพและอสังหาริมทรัพย์ที่น้อยลง โดยจะมีศูนย์การพิจารณาคดีแบบใหม่เข้ามาแทนที่อาคารศาลแบบดั้งเดิมที่ใช้สำหรับการพิจารณาคดีทางกายภาพ²

ในขณะที่โครงการปฏิรูประบบยุติธรรมดังกล่าวกำลังดำเนินการให้บริการแก่ประชาชนโดยศาลของประเทศอังกฤษและเวลส์ด้วยงบประมาณและคดีทางธุรกิจที่ได้รับอนุมัติจากฝ่ายบริหาร โดยการระงับข้อพิพาทดังกล่าวจะทำได้โดยอาศัยผ่านอำนาจการตรากฎหมายของพระราชบัญญัติการปฏิรูปรัฐธรรมนูญของประเทศอังกฤษและเวลส์ (the Constitutional Reform Act 2005) ซึ่งมีผลให้ตุลาการจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำสำหรับการปฏิรูปดังกล่าว ทั้งนี้ หัวหน้าผู้พิพากษา ลอร์ดโทมัส ได้กล่าวไว้ในปี 2015 ว่า “การยกเลิกเครื่องกลไกของความยุติธรรมในขณะนี้จะไม่มีการเกิดขึ้นได้โดยปราศจากตุลาการที่สวมบทบาทใหม่ของการเป็น

¹ National Audit Office UK, *HM Courts and Tribunals Service: Early progress in transforming courts and tribunals*, p.5 [Online], 9 May 2018. Available from: <https://www.nao.org.uk/report/earlyprogress-in-transforming-courts-and-tribunals/>

² Natalie Byrom, *Developing the detail: Evaluating the Impact of Court Reform in England and Wales on Access to Justice*, para 2.1 [Online], 2019. Available from: <https://research.thelegaleducationfoundation.org/wp-content/uploads/2019/02/Developing-the-Detail-Evaluating-the-Impact-of-Court-Reform-in-England-and-Wales-on-Access-to-Justice-FINAL.pdf>

ผู้นำ” และเพื่อให้สอดคล้องกับบทบาทการเป็นผู้นำของตุลาการกับแผนการกำกับดูแลการปฏิรูป ผู้พิพากษาอาวุโสของประเทศอังกฤษได้เสนอหลักเกณฑ์หกข้อที่สำคัญเพื่อที่จะเป็นไปตามโครงการที่กำลังพัฒนา โดยต้องมีการทดสอบกระบวนการก่อน และหากทดสอบแล้วประสบความสำเร็จถึงนำไปปฏิบัติจริง ซึ่งหลักเกณฑ์ประการแรกคือ “ต้องตรวจสอบให้แน่ใจว่า ความยุติธรรมจะสามารถเข้าถึงแก่ผู้ที่ต้องการได้ โดยการพัฒนาและรักษาการเข้าถึงความยุติธรรม”³

นอกจากนี้ ในช่วงฤดูร้อนปี 2018 คณะกรรมการบัญชีสาธารณะของประเทศอังกฤษและเวลส์ (the Public Accounts Committee) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ได้รับมอบหมายให้ดูแลรัฐบาลและข้าราชการเพื่อมีหน้าที่ในการรับผิดชอบสำหรับการให้บริการสาธารณะ ได้ดำเนินการทบทวนความคืบหน้าเกี่ยวกับโครงการปฏิรูประบบยุติธรรมดังกล่าว โดยหนึ่งในข้อเสนอแนะประการหนึ่งที่ทาง HMCTS เห็นชอบด้วยในเดือนมกราคม ปี 2019 คือ ในโครงการปฏิรูปดังกล่าวจะต้องกำหนดวิธีการที่สามารถระบุและประเมินผลถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงต่อการเข้าถึงและความเป็นธรรมของระบบยุติธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องตรวจสอบต่อผู้ที่มีความเปราะบางหรือด้อยโอกาสที่จะเข้าถึงระบบยุติธรรมดังกล่าว อีกทั้งในการเผยแพร่เอกสารทางการของ HMCTS ยังได้อ้างอิงถึงการให้คำมั่นสัญญาว่าจะทำการเก็บข้อมูลที่จะสามารถทำให้ทาง HMCTS สามารถที่จะเปลี่ยนแปลง หรือปรับปรุงบริการอย่างสม่ำเสมอในอนาคตโดยการออกแบบเพื่อการปรับปรุงเพิ่มเติม⁴

ด้วยคำมั่นสัญญาดังกล่าวของทาง HMTCS ที่จะทำการเก็บข้อมูลเพื่อพัฒนาและปรับปรุงการบริการ ในปี 2018 ทางมูลนิธิ The Legal Education จึงได้ทำการทบทวนมาตรการที่เคยถูกใช้เพื่อทำการตรวจสอบความสำเร็จของการเข้าถึงความยุติธรรมของโครงการระดับข้อพิพาททางออนไลน์แบบสาธารณะเพื่อที่จะสามารถเข้าใจแนวทางการปฏิบัติงานที่ดีที่สุดในระดับสากล⁵ โดยในการทบทวนและตรวจสอบดังกล่าวได้เน้นย้ำถึงตัวชี้วัดคือ (i.) การลดต้นทุนทั้งต่อระบบศาลและผู้ฟ้องคดีแต่ละราย; (ii.) ลดเวลาในการแก้ไข; (iii.) ลดความจำเป็นในการพิจารณาคดี เนื่องจากการพิจารณาคดีเกี่ยวข้องกับค่าใช้จ่ายที่มากขึ้นและเวลาในการแก้ปัญหาที่เพิ่มขึ้น (iv.) อัตราการยุติคดีที่เพิ่มขึ้น; (v.) ปริมาณคดีที่เพิ่มขึ้น; และ (v.) มาตรการเชิงอัตวิสัยของกระบวนการยุติธรรมและความพึงพอใจของผู้ใช้ อย่างไรก็ตามแม้ว่าตัวชี้วัดเหล่านี้จะมีความสำคัญ แต่ตัวชี้วัดเหล่านี้ไม่สามารถที่จะ

³ Ibid., para 2.2.

⁴ Ibid., para 2.3.

⁵ Natalie Byrom, *Measuring Success in Online Courts- An Empirical Challenge* [Online], 2018. Available from: <https://research.thelegaleducationfoundation.org/research-learning/learning-through-our-grantmaking/briefing-paper-measuring-success-in-online-courts-an-empirical-challenge>

แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนถึงความเชื่อมโยงกับความหมายของ ‘การเข้าถึงความยุติธรรม’ ที่ถูกกำหนดในหลักการกฎหมายจากการพิจารณาคดี (Case law) หรือมาตรการที่เคยใช้ในการประเมินการเข้าถึงความยุติธรรมในการวิจัยเชิงประจักษ์⁶

ด้วยเหตุนี้ เพื่อที่จะแก้ไขช่องว่างสำหรับการตรวจสอบที่มีอยู่ดังกล่าว ทางมูลนิธิ The Legal Education ร่วมกับ ศาสตราจารย์ Dame Hazel Genn จากมหาวิทยาลัย College London และ ศาสตราจารย์ Abigail Adams และ ศาสตราจารย์ Jeremias Prassl จากมหาวิทยาลัย Oxford ได้จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องรวมถึงเจ้าหน้าที่ จาก HMCTS และกระทรวงยุติธรรม เพื่อวัตถุประสงค์ในการแนะนำสองประการ คือ ประการแรก เพื่อแนะนำแนวทางในการประเมินซึ่งรวบรวมผลกระทบของโครงการปฏิรูปทั้งการเข้าถึงระบบยุติธรรมและความเป็นธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรพิจารณาถึงผู้ที่มีความเปราะบางหรือมีปัญหาในเรื่องดังกล่าว ประการที่สอง ควรมีการเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการปฏิรูปเพื่อที่จะสามารถอำนวยความสะดวกได้อย่างต่อเนื่องสำหรับการพัฒนาการเข้าถึงความยุติธรรมต่อไป⁷

ปัจจุบันโครงการปฏิรูประบบศาลต่างๆ กำลังถูกดำเนินการในบริบทของแนวทางความยุติธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา ซึ่งในปัจจุบันไม่อาจปฏิเสธได้ว่ามีปัจจัยมากมายที่อยู่นอกเหนือขอบเขตของการปฏิรูปที่ส่งผลกระทบต่อ การเข้าถึงความยุติธรรมโดยรวม ตั้งแต่ค่าธรรมเนียมศาลในการเริ่มต้นกระบวนการ หรือการลดเงินทุนสาธารณะสำหรับการให้คำแนะนำช่วยเหลือทางกฎหมาย หรือการที่ประชาชนมีความเข้าใจในกฎหมายหรือสิทธิของตนในระดับต่ำ สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การเข้าถึงความยุติธรรมทั้งสิ้น⁸ อย่างไรก็ตาม โครงการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมต่างๆ ในปัจจุบันกำลังเปลี่ยนแปลงพื้นฐานของกระบวนการเกี่ยวกับการมอบความยุติธรรมให้แก่ประชาชน ซึ่งผู้นำในการปฏิรูปจะต้องแสดงให้เห็นหรือสร้างข้อมูลที่ทำให้ผู้อื่นเห็นได้ ว่าระบบกระบวนการยุติธรรมแบบใหม่จะไม่ขัดขวางการเข้าถึงความยุติธรรมโดยการสร้างอุปสรรคต่อการเรียกร้องสิทธิ หรือกระบวนการยุติธรรมแบบใหม่ดังกล่าวจะไม่ถูกออกแบบมาให้ผู้ใช้ต้องได้รับความเสี่ยงในการพิจารณาคดีที่ไม่เป็นธรรมอย่างรับไม่ได้⁹

ทั้งนี้ ในการแยกแยะผลกระทบของโครงการปฏิรูปในแต่ละส่วนประกอบของโครงการออกจากปัจจัยภายนอกอื่นๆ ที่ส่งผลกระทบต่อ การเข้าถึงความยุติธรรมเป็นเรื่องที่ยากและซับซ้อน แต่ก็เป็นสิ่งที่จำเป็นต้องทำ

⁶ Natalie Byrom, above n 2, para 2.4.

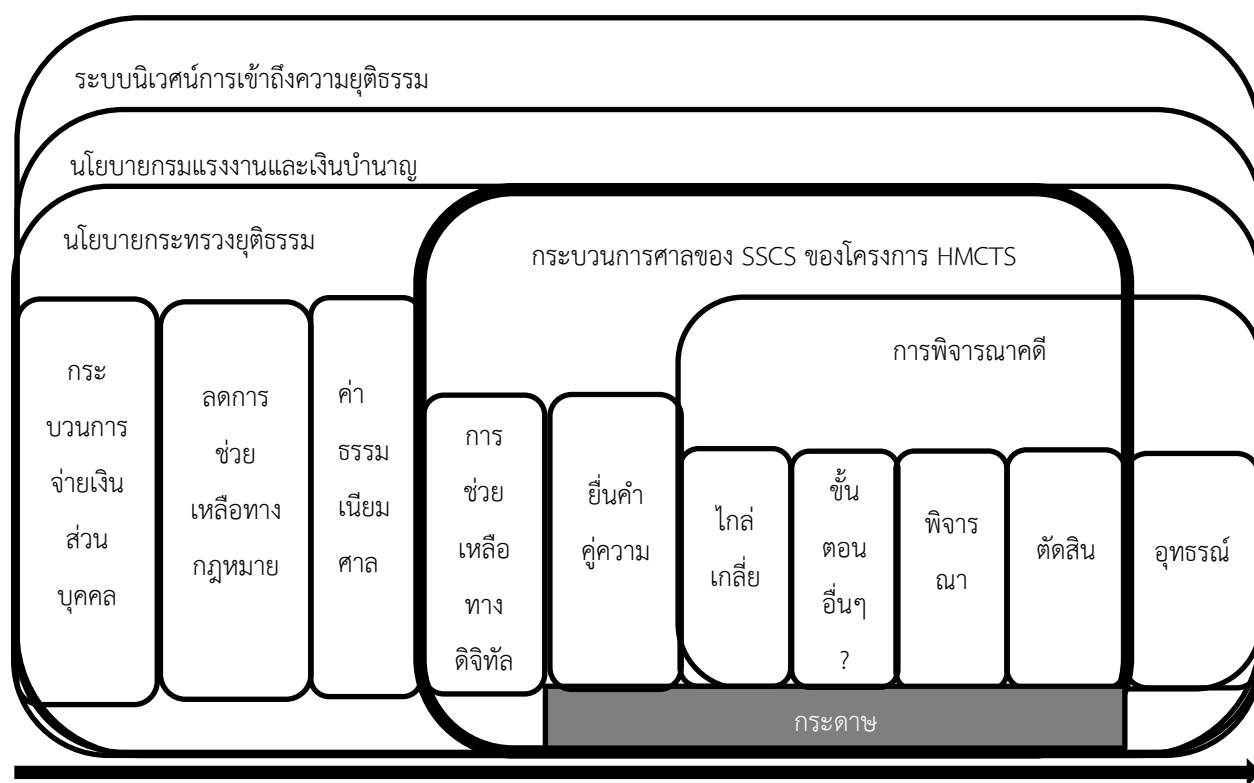
⁷ Ibid., para 2.5.

⁸ Ibid., para 4.1.

⁹ Children's Rights Alliance for England v Secretary of State for Justice (2013) EWCA Civ 34; [2013] H.R.L.R. 17.

โดยในรูปที่ 1 ด้านล่างจะแสดงตัวอย่างให้เห็นถึงความยากและซับซ้อนดังกล่าวผ่านการอธิบายระบบนิเวศน์ของ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าถึงความยุติธรรม ซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะอยู่นอกเหนือขอบเขตของแผนโครงการปฏิรูป กระบวนการยุติธรรม โดยตัวอย่างที่จะนำมาใช้แสดงเรื่องดังกล่าวจะเป็นโครงการอุทธรณ์การเรียกร้องเงิน ประกันสังคมต่อศาลของประเทศอังกฤษ (Social Security Claims Tribunal Appeals project) ดังนั้น จะเห็น ได้ว่า ในการแนะนำของการประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งนี้หรือตามรายงาน “Developing the Detail: Evaluating the Impact of Court Reform in England and Wales on Access to Justice” ดังกล่าวจะมีขอบเขตโดย เน้นเฉพาะไปที่ส่วนของ "ระบบนิเวศแห่งความยุติธรรม (Justice ecosystem)" ที่อยู่ในโครงการปฏิรูป HMCTS กล่าวคือ ขอบเขตของการแนะนำเกี่ยวกับผลกระทบของการปฏิรูปการพิจารณาคดีออนไลน์จะอยู่ในส่วนของ กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับศาลเท่านั้น¹⁰

รูปภาพที่ 1 ตัวอย่างของระบบนิเวศน์ในการเข้าถึงความยุติธรรม

ที่มา: Natalie Byrom, Developing the detail: Evaluating the Impact of Court Reform in England and Wales on Access to Justice, The Legal Education Foundation, 2019, p. 9.¹¹

¹⁰ Natalie Byrom, above n 2, para 4.2.

¹¹ Ibid., p. 9.

จากรูปที่ 1 จะเห็นได้ว่า ในระบบนิเวศน์การเข้าถึงความยุติธรรมมีหลายกระบวนการนอกจากกระบวนการทางศาล ซึ่งในด้านกระบวนการที่เกี่ยวกับนโยบายของกรมแรงงานและกระทรวงยุติธรรมก็เป็นปัจจัยที่ส่งผลในเรื่องของการเข้าถึงความยุติธรรมทั้งสิ้นตั้งแต่กระบวนการจ่ายเงินส่วนบุคคลของกรมแรงงานที่อาจไม่เป็นธรรมและไม่มีประสิทธิภาพ หรือการที่กระทรวงยุติธรรมลดงบประมาณในเรื่องการช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนและการเข้าถึงการให้คำปรึกษากฎหมายที่ไม่เสียค่าใช้จ่าย การลดงบประมาณดังกล่าวก็ส่งผลให้ประชาชนที่ไม่มีทุนทรัพย์เพียงพอไม่สามารถได้รับการให้คำปรึกษากฎหมายหรือการช่วยเหลือทางกฎหมายได้ ซึ่งก็เป็นปัจจัยให้ประชาชนไม่ได้เข้าถึงความยุติธรรมเช่นกัน แต่อย่างไรก็ตามกระบวนการเหล่านี้เป็นกระบวนการที่ไม่เกี่ยวข้องกับการกระบวนการทางศาล แม้จะเป็นปัจจัยที่ขัดขวางการเข้าถึงความยุติธรรมแต่ก็จะไม่อยู่ในขอบเขตของการให้คำแนะนำของการประชุมเชิงปฏิบัติการดังกล่าว โดยขอบเขตการให้คำแนะนำของการประชุมเชิงปฏิบัติการหรือรายงานฉบับนี้จะมุ่งเน้นไปที่ขอบเขตในกระบวนการทางศาล โดยเริ่มตั้งแต่กระบวนการช่วยเหลือทางดิจิทัลแก่ประชาชนที่มาใช้บริการทางศาลรูปแบบใหม่หรือศาลออนไลน์ และเริ่มต้นกระบวนการยื่นคำคู่ความจนไปถึงการพิพากษาคดี

นอกจากนี้ แม้แต่ในคำแนะนำของคณะกรรมการบัญชีสาธารณะของประเทศอังกฤษซึ่งเห็นชอบโดย HMCTS ก็ได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการพิจารณาผลกระทบของการปฏิรูปกระบวนการศาลในเรื่อง: “การเข้าถึงและความเป็นธรรมของระบบยุติธรรม โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้ที่ขาดโอกาสหรือมีความเปราะบาง” ด้วยเหตุนี้ เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2019 ทางกระทรวงยุติธรรมประเทศอังกฤษ ได้เผยแพร่คำตอบรับต่อคณะกรรมการบัญชีสาธารณะซึ่งกำหนดประเด็นที่จะต้องพิจารณาในระดับสูงสำหรับขอบเขตของการประเมินโครงการปฏิรูปกระบวนการทางศาล¹² ซึ่งคำตอบดังกล่าวได้ระบุความจำเป็นในการให้คำจำกัดความของคำว่า “ด้อยโอกาสหรือผู้ที่เปราะบาง (vulnerability)” เพื่อใช้สำหรับวัตถุประสงค์ในการพิจารณาการประเมินโครงการปฏิรูปตามที่คณะกรรมการบัญชีสาธารณะได้แนะนำ ดังนี้ ผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการและที่ปรึกษาต่างๆ จึงได้แนะนำและชี้ไปที่ช่องทางต่างๆ ที่อาจใช้สร้างคำจำกัดความของ “ความด้อยโอกาสหรือผู้ที่เปราะบาง (vulnerability)”¹³

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการประชุมเชิงปฏิบัติการดังกล่าวได้เน้นไปที่การพัฒนาหลักการที่ครอบคลุมและรวบรวมข้อมูลโดยมุ่งเน้นไปที่การแนะนำคำจำกัดความของ "การเข้าถึงความยุติธรรม" และ "บุคคล

¹² Ministry of Justice UK, *Evaluating our reforms: Response to PAC Recommendation* [Online], 4 January 2019. Available from: <https://www.gov.uk/government/news/moj-response-to-public-accounts-committee-transforming-courtsand-Tribunals>

¹³ Natalie Byrom, above n 2, para 4.3.

ที่มีความเปราะบางสำหรับการเข้าถึงความยุติธรรม" เพื่อนำไปใช้กับการประเมินโครงการปฏิรูปใดๆก็ตาม และเจาะจงไปที่การนำคำจำกัดความเหล่านี้ไปใช้เพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป¹⁴ แต่การจะอธิบายแนวความคิดในเรื่องของ ‘การเข้าถึงความยุติธรรม’ จะมีความคลุมเครืออย่างมาก¹⁵ และยากที่จะอธิบายถึงความหมายในเรื่องดังกล่าว อย่างไรก็ตามผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการได้เน้นย้ำว่า การพิจารณาทบทวนถึงหลักกฎหมายจากการพิพากษาคดีที่มีอยู่ (Case law) ในประเทศอังกฤษและเวลส์ จะแสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบขั้นต่ำที่ไม่อาจลดได้ของการเข้าถึงความยุติธรรม ซึ่งสามารถนำมาดำเนินการเป็นมาตรฐานเชิงประจักษ์ได้¹⁶ โดยองค์ประกอบของมาตรฐานที่ไม่อาจลดได้สำหรับการประเมินการพิจารณาคดีทางออนไลน์มีสี่องค์ประกอบดังต่อไปนี้

2.1 ด้านที่ 1 การประเมินการเข้าถึงกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์

องค์ประกอบแรกคือ การประเมินการเข้าถึงกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ (Access to the formal legal system) เป็นการตรวจสอบและพิจารณาว่าการพิจารณาคดีออนไลน์ได้ก่อให้เกิดปัญหาหรืออุปสรรคในการเข้าถึงกระบวนการทางกฎหมายหรือไม่ โดยมีการตรวจสอบในห้าประเด็นเพื่อพิจารณาถึงปัญหาหรืออุปสรรคในการเข้าถึงกระบวนการทางกฎหมาย ดังต่อไปนี้คือ

ประเด็นแรก เป็นการตรวจสอบว่าระบบมีความเสี่ยงในการเข้าถึงความยุติธรรมหรือไม่ โดยแนวคิดในการพิจารณาว่าระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจะมีความเสี่ยงในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมหรือไม่ ในการประชุมเชิงปฏิบัติการได้มีการกล่าวถึงหลักการจากคำพิพากษาของศาลในคดี (R (Howard League for Penal Reform and The Prisoner’s Advice Service) v Lord Chancellor [2017] EWCA Civ 244 ย่อหน้าที่ 51 ว่า หลักการในการตรวจสอบว่าระบบยุติธรรมดังกล่าวได้ขัดขวางการเข้าถึงกระบวนการหรือไม่ ต้องพิจารณาว่า “ต้องมีการช่วยเหลือที่เพียงพอและพร้อมใช้งานที่ขึ้นอยู่กับอธิบดีศาลสูงสุดของอังกฤษ (Lord Chancellor) ตลอดทั้งการพิจารณาอย่างเต็มรูปแบบทั้งระบบ” เพื่อให้มั่นใจได้ว่าการมีส่วนร่วมของคู่ความจะทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ¹⁷ เพราะฉะนั้น การพิจารณาถึงระบบที่เปลี่ยนแปลงไปว่ามีความเสี่ยงในการเข้าถึงหรือไม่ ต้องพิจารณาว่าระบบดังกล่าวได้ออกแบบมาให้มีการช่วยเหลือทั้งระบบตลอดการพิจารณาคดีอย่างเต็มรูปแบบหรือไม่ ดังนั้น สำหรับการตรวจสอบระบบการพิจารณาคดีออนไลน์จึงควรตรวจสอบว่าการพิจารณาคดีออนไลน์ได้ถูกออกแบบมาให้มี

¹⁴ Ibid., para 3.2.

¹⁵ KA v London Borough of Croydon (2017) EWHC 1723 (Admin).

¹⁶ Natalie Byrom, above n 2, para 7.1.

¹⁷ Ibid., para 8.3.

ระบบดิจิทัลที่รองรับตลอดทั้งกระบวนการพิจารณาหรือไม่ เนื่องจากการพิจารณาคดีออนไลน์เป็นการเปลี่ยนรูปแบบการพิจารณาคดีแบบปกติมาอยู่ในรูปแบบทางดิจิทัล ซึ่งหากไม่มีการออกแบบมาระบบดิจิทัลให้รองรับทั้งกระบวนการก็อาจเป็นการทำให้ไม่สามารถเข้าถึงระบบการพิจารณาคดีออนไลน์ในบางขั้นตอนได้

ประเด็นที่สอง คือตรวจสอบทั้งการดำเนินการและประสบการณ์ผู้ใช้งานสื่อดิจิทัลของศาลและช่องทางที่ยังคงดำเนินการโดยกระดาษในกระบวนการศาล เพื่อให้ทราบว่า การใช้ระบบดิจิทัลดังกล่าวจะไม่เป็นการขัดขวางแก่ผู้ที่ขาดโอกาสหรือทักษะทางดิจิทัล โดยในการประชุมเชิงปฏิบัติการได้อธิบายถึงการตรวจสอบอยู่สองเรื่อง คือ ต้องมีการตรวจสอบว่า (i) ระบบยุติธรรมดังกล่าวมีระบบดิจิทัลที่ออกแบบมาเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ขาดโอกาสหรือทักษะทางดิจิทัลให้มีส่วนร่วมกับการบวนการใหม่หรือไม่ (ii) ช่องทางที่ใช้กระดาษในการดำเนินการยังคงอยู่อย่างไร ทั้งนี้ เมื่อเดือนพฤษภาคม 2561 สำนักงานตรวจสอบแห่งชาติของประเทศอังกฤษรายงานว่า HMCTS สันนิษฐานว่า: “ผู้ใช้อย่างน้อย 70% จะย้ายไปใช้บริการออนไลน์ภายในห้าปี”¹⁸ แต่จากประสบการณ์ของหน่วยงานรัฐบาลอื่นๆ เช่น HMRC บ่งชี้ว่าเป้าหมายหรือการสันนิษฐานดังกล่าวของ HMCTS อาจเป็นการมองโลกในแง่ดีมากเกินไป เนื่องจาก ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการกังวลว่าหากไม่รับรู้อัตราการแปลงระหว่างช่องทางกระดาษหรือทางดิจิทัลที่แน่นอนอาจจะทำให้ช่องทางดังกล่าวไม่เพียงพอต่อการต่อความต้องการได้ ซึ่งอาจนำไปสู่อุปสรรคในการเข้าถึงกระบวนการทางกฎหมาย ด้วยเหตุนี้ ข้อมูลการคาดการณ์สำหรับการใช้ช่องทางออนไลน์ของผู้มาใช้บริการจึงไม่เพียงพอที่จะแสดงให้เห็นได้ว่าการเข้าถึงความยุติธรรมจะถูกขัดขวางหรือไม่ ดังนั้น ผู้เข้าร่วมประชุมจึงยืนยันว่า ในการประเมินผลกระทบของโครงการปฏิรูปใดๆ ต้องตรวจสอบทั้งการดำเนินการของสื่อดิจิทัลและช่องทางกระดาษและประสบการณ์ของบุคคลที่ใช้¹⁹ ดังนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการปฏิรูปกระบวนการศาลให้เป็นการพิจารณาคดีออนไลน์ ซึ่งต้องใช้สื่อดิจิทัลต่างๆ อาจทำให้เกิดอุปสรรคแก่ผู้ใช้บริการที่ขาดโอกาสหรือทักษะทางดิจิทัลได้ จึงควรตรวจสอบในเรื่องการใช้สื่อดิจิทัลและการใช้กระบวนการกระดาษในการพิจารณาคดีออนไลน์ด้วย

ประเด็นที่สาม ตรวจสอบแรงจูงใจและความมั่นใจในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม เพื่อให้ทราบว่า ผู้ใช้บริการมีความมั่นใจที่จะได้รับความเป็นธรรมจากการพิจารณาคดีออนไลน์ โดยในการประชุมเชิงปฏิบัติการได้มีการกล่าวอ้างแนวคิดดังกล่าว ในคดี R (Unison) v Lord Chancellor [2017] UKSC 51 ย่อหน้าที่ 96 ซึ่งวางหลักการว่า การเปลี่ยนแปลงในระบบยุติธรรมควรได้รับการประเมินตามผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อพฤติกรรมใน

¹⁸ National Audit Office UK, above n 1, p. 14.

¹⁹ Natalie Byrom, above n 2, para 8.4.

โลกแห่งความเป็นจริง²⁰ และผู้พิพากษาได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการติดตามผลกระทบของโครงการปฏิรูปศาล ที่มีต่อแรงจูงใจและความมั่นใจในการเข้าถึงระบบยุติธรรม ด้วยเหตุนี้ ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติจึงแนะนำว่าการสำรวจผลกระทบของการปฏิรูปเกี่ยวกับทัศนคติต่อระบบยุติธรรมว่าระบบยุติธรรมดังกล่าวจะสามารถทำให้ผู้ใช้บริการเข้าถึงกระบวนการได้อย่างถูกต้องหรือไม่ จะสามารถช่วยให้มีข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับผลกระทบของโครงการต่อความสามารถและความเต็มใจในการที่จะเริ่มต้นการเรียกร้อง²¹ ดังนั้น จะเห็นว่า การปฏิรูประบบยุติธรรมใดๆ ก็ตามจะต้องตรวจสอบความมั่นใจของผู้ใช้บริการที่จะสามารถเข้าถึงกระบวนการได้อย่างเป็นธรรม รวมถึงการพิจารณาคดีออนไลน์ก็ควรมีการตรวจสอบด้วยว่าสามารถสร้างแรงจูงใจหรือความมั่นใจในการเข้าถึงกระบวนการดังกล่าวได้อย่างถูกต้องหรือไม่

ประเด็นที่สี่ เป็นการตรวจสอบว่าผู้ใช้บริการจะต้องมีการใช้ค่าใช้จ่ายหรือความพยายามในการเริ่มต้นกระบวนการที่เพิ่มมากขึ้นหรือไม่ เพื่อให้ทราบว่า การพิจารณาคดีออนไลน์ได้สร้างภาระค่าใช้จ่ายหรือความพยายามที่มากขึ้นของผู้ใช้บริการหรือไม่ เพราะหากกระบวนการดังกล่าวสร้างภาระค่าใช้จ่ายหรือเพิ่มความพยายามในการเริ่มต้นกระบวนการของผู้ใช้บริการมากเกินไปก็อาจเป็นการสร้างอุปสรรคในการเข้าถึงกระบวนการได้ โดยในเรื่องดังกล่าว ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการแนะนำให้มีการวัด "ต้นทุน" และ "ความพยายาม" ในการปฏิบัติงานของระบบที่ปฏิรูป โดยการวิจัยของ Adams และ Prassl ปี 2017 และ Pascoe Pleasence และ Nigel J. Balmer ปี 2015 ได้สำรวจความเชื่อมโยงระหว่างค่าใช้จ่ายในการเข้าถึงระบบยุติธรรม เช่น ค่าธรรมเนียมศาลหรือค่าทนาย เป็นต้น กับความเต็มใจและความสามารถในการเริ่มต้นการเรียกร้อง โดยงานวิจัยระบุว่า มุมมองที่เกี่ยวข้องกับความพยายามในการเรียกร้องสิทธิจะมีแนวโน้มที่จะส่งผลกระทบต่อทัศนคติในการเข้าถึงระบบยุติธรรม²² ดังนี้ ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการจึงแนะนำอย่างยิ่งว่าการประเมินโครงการปฏิรูปใดๆ ควรสำรวจผลกระทบของการปฏิรูปต่อความพยายามในการเริ่มต้นข้อเรียกร้องของผู้ใช้บริการประเภทต่างๆ ตัวอย่างเช่น ความเป็นไปได้ที่กระบวนการดิจิทัลและกระบวนการทางออนไลน์จะลดความพยายามของโจทก์ที่เป็นบริษัทในการเรียกร้องเงินทางแพ่ง ในขณะที่เพิ่มภาระความพยายามให้กับจำเลยที่อ่อนแอในด้านต่างๆ²³ ด้วยเหตุนี้ ในการพิจารณาคดีออนไลน์ที่ต้องมีการใช้อุปกรณ์สื่อดิจิทัลต่างๆ เพื่อใช้ในการเข้าถึงกระบวนการพิจารณา อาจ

²⁰ Alan Bogg, "The Common Law Constitution at Work: R (on the application of UNISON) v Lord Chancellor," *Modern Law Review* 81, 3 (1 May 2018): 513.

²¹ Natalie Byrom, above n 2, para 8.5.

²² Pascoe Pleasence and Nigel Balmer, "Measuring the Accessibility and Equality of Civil Justice," *Hague Journal on the Rule of Law* 10 (1 August 2018): 259.

²³ Natalie Byrom, above n 2, para 8.6.

เพิ่มภาระค่าใช้จ่ายหรือความพยายามแก่ผู้ใช้บริการได้ จึงควรมีการตรวจสอบเรื่องดังกล่าวในการพิจารณาคดีออนไลน์

ประเด็นที่ห้า เป็นการตรวจสอบว่าการเปลี่ยนแปลงกระบวนการให้เป็นรูปแบบทางดิจิทัลมีผลกระทบต่อลักษณะและความสามารถของบุคคลในการเรียกร้องหรือไม่ เพื่อพิจารณาว่ารูปแบบทางดิจิทัลมีผลกระทบต่อตัวผู้ใช้บริการศาลออนไลน์หรือไม่ โดยในเรื่องนี้ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการได้กล่าวว่า การแปลงกระบวนการให้เป็นดิจิทัลมีผลกระทบที่ไม่ชัดเจนต่อความสามารถของบุคคลในการเริ่มต้นการเรียกร้อง การแปลงเป็นดิจิทัลอาจทำให้กระบวนการง่ายขึ้นสำหรับผู้เรียกร้องบางประเภทในการเริ่มต้นคดี แต่ในขณะนี้อาจเป็นการขัดขวางหรือสร้างอุปสรรคให้กับผู้เรียกร้องบางประเภท และการลดอุปสรรคในการเข้าถึงกระบวนการทางกฎหมายอาจเปลี่ยนประเภทของคดีที่บุคคลจะเริ่มดำเนินการได้ ด้วยเหตุนี้ ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการจึงแนะนำอย่างยิ่งว่าควรมีการตรวจสอบลักษณะการเปลี่ยนแปลงของโจทก์ที่เริ่มต้นคดีและประเภทของคดีที่เริ่มต้นเพื่อให้เข้าใจผลกระทบของการปฏิรูปในการเข้าถึงความยุติธรรม²⁴ ดังนั้น ในการพิจารณาคดีออนไลน์เป็นการปรับเปลี่ยนกระบวนการพิจารณาคดีให้มาเป็นรูปแบบทางดิจิทัลจึงควรตรวจสอบว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะเป็นอุปสรรคต่อความสามารถของโจทก์ในการเริ่มต้นการเรียกร้องในการพิจารณาคดีออนไลน์หรือไม่

2.2 ด้านที่ 2 การเข้าถึงการพิจารณาที่เป็นธรรมและมีประสิทธิภาพ

องค์ประกอบที่สองคือ การเข้าถึงการพิจารณาที่มีประสิทธิภาพ องค์ประกอบนี้เป็นแนวความคิดที่ตรวจสอบเกี่ยวกับการพิจารณาคดีที่ยุติธรรมและมีประสิทธิภาพ ซึ่งถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญสำหรับนิยามความหมายของการเข้าถึงความยุติธรรมเพราะจากหลักกฎหมายคำพิพากษา (Case law) ที่เกี่ยวกับการเข้าถึงความยุติธรรมได้ให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกกับการที่ปัจเจกบุคคลสามารถดำเนินคดีของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ²⁵ โดยจากการอภิปรายในการประชุมเชิงปฏิบัติการได้เน้นไปที่การตรวจสอบในสี่ประเด็นคือ

ประเด็นแรก การวัดความเป็นธรรมและประสิทธิภาพตามอัตวิสัย ซึ่งเป็นการวัดจากความรู้สึกและความพึงพอใจจากแต่ละคน โดยในการประชุมเชิงปฏิบัติการได้เน้นย้ำในหลักกฎหมายจากคำพิพากษาว่า การมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพจะสะท้อนถึงเกณฑ์ที่ถูกระบุไว้ในวรรณกรรมทางวิชาการที่มักอ้างถึงว่าเป็นการกำหนดการรับรู้ถึงความเป็นธรรมของกระบวนการพิจารณา ซึ่งการแสดงให้เห็นถึงความเป็นธรรมในกระบวนการถือเป็นสิ่งสำคัญ

²⁴ Ibid., para 8.7.

²⁵ Ibid., para 9.2.

ด้วยเหตุผลหลายประการ²⁶ ประการแรก จากการศึกษาอย่างต่อเนื่องของ Tom Tyler ระบุว่า: “ผู้คนที่เต็มใจที่จะยอมรับการคำตัดสินมากขึ้นเมื่อรู้ว่าการคำตัดสินเหล่านั้นเกิดจากกระบวนการตัดสินที่พวกเขา มองว่า ยุติธรรม”²⁷ และเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางว่ามีปัจจัยสี่ประการที่มีความสำคัญต่อวิธีที่บุคคลประเมินความเป็นธรรมของกระบวนการคือ (1) หน่วยงานทางการจะเป็นกลางหรือไม่ (2) ระดับที่ผู้คนไว้วางใจต่อแรงจูงใจของเจ้าหน้าที่ (3) ผู้คนจะได้รับการปฏิบัติอย่างมีศักดิ์ศรีและความเคารพในระหว่างกระบวนการหรือไม่ (4) มีโอกาสได้มีส่วนร่วมหรือไม่²⁸ ซึ่งในมิติทั้งสี่ดังกล่าวมีการผลิตเครื่องมือที่ผ่านการตรวจสอบแล้วเพื่อประเมินมิติเหล่านี้ของกระบวนการยุติธรรมและทดสอบในสภาพแวดล้อมที่หลากหลายรวมถึงงานทดลองและงานสำรวจ²⁹ นอกจากนี้ การรับรู้เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมจะเชื่อมโยงกับความไว้วางใจและความเชื่อมั่นของสาธารณชนต่อหน่วยงานและสถาบันทางกฎหมาย รวมถึงศาล³⁰

แนวคิดของกระบวนการยุติธรรมที่ถูกนำมาใช้ในการประเมินศาลออนไลน์ มักจะแสดงเป็นตัวชี้วัดในเรื่อง “ความพึงพอใจของผู้ใช้” หรือ “ความพึงพอใจในกระบวนการ” โดย The Joint Technology Committee Resource Bulletin on ODR for Courts ระบุว่า: “มาตรการที่ถูกต้องของความพึงพอใจในกระบวนการอาจรวมถึงว่า บุคคลรู้สึกว่าเขาได้รับการปฏิบัติด้วยความเคารพ เข้าใจคำแนะนำและความหมายของกระบวนการหรือไม่ เชื่อว่ากระบวนการนั้นยุติธรรมและเป็นกลาง รวมถึงเทคโนโลยีทำงานได้ดีหรือไม่”³¹ หรือในการพัฒนาโมเดล Civil Resolution Tribunal ของประเทศแคนาดา มีการใช้แบบสำรวจผู้ใช้งานเพื่อสำรวจคำถามต่างๆ เช่น เทคโนโลยีใช้งานง่ายหรือไม่ ทำงานได้ดีหรือไม่ และข้อมูลที่ให้นั้นถูกต้องหรือไม่³² หรือกระทั่งในอังกฤษและเวลส์ โครงการ Civil Money Claims Online ยังใช้การสำรวจผู้ใช้งานเพื่อวัดประสิทธิภาพของโครงการจนถึงปัจจุบัน โดยรายงานความคืบหน้าเกี่ยวกับโครงการดังกล่าว ผู้บริหารระดับสูงของศาล Susan Acland-Hood

²⁶ Ibid., para 9.3.

²⁷ Tom R. Tyler, “Social Justice: Outcome and Procedure,” *International Journal of Psychology* 35, 2 (April 2000): 117-125.

²⁸ Tom R. Tyler, Jonathan D. Casper, and Bonnie Fisher, “Maintaining allegiance toward political authorities: The role of prior attitudes and the use of fair procedures,” *American Journal of Political Science* 33, 3 (August 1989): 629-652.

²⁹ Natalie Byrom, above n 2, para 9.4.

³⁰ Tom R. Tyler, “Public Trust and Confidence in Legal Authorities: What do majority and minority group members want from the law and legal institutions?,” *Behavioural Sciences and the Law* 19, 2 (March/April 2001): 216.

³¹ Joint Technology Committee, *ODR for Courts*, p. 18 [Online], 29 November 2017. Available from: <https://www.ncsc.org/~media/Files/PDF/About%20Us/Committees/JTC/JTC%20Resource%20Bulletins/2017-12-18%20ODR%20for%20courts%20v2%20final.ashx>

³² Shannon Salter, “Online Dispute Resolution and Justice System Integration: British Columbia’s Civil Resolution Tribunal,” *Windsor Yearbook of Access to Justice* 34, 1 (November 2017): 124.

กล่าวว่า “ผู้ใช้บริการกว่าร้อยละ 80 รวมทั้งโจทก์และจำเลยได้บอกเราว่าบริการดีมากและใช้งานง่าย”³³ อย่างไรก็ตาม ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการแสดงความกังวลว่า จนถึงปัจจุบัน HMCTS ได้อาศัยการสำรวจ “ความพึงพอใจของผู้ใช้” เป็นเสมือนตัวแทนในการวัดประสิทธิภาพของบริการใหม่ ๆ มากกว่าที่จะกำหนดมาตรการของขั้นตอนความเป็นธรรม ซึ่งจนถึงปัจจุบันคำถามที่ใช้ในการประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้ยังไม่มีเปิดเผยต่อสาธารณะ ทำให้ยากต่อการประเมินการสำรวจความพึงพอใจของผู้ใช้ ดังนั้น ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการแนะนำอย่างยิ่งให้ใช้เครื่องมือที่ผ่านการตรวจสอบแล้วเพื่อตรวจสอบการรับรู้ตามอัตวิสัยเกี่ยวกับความเป็นธรรมของขั้นตอน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการประเมินบริการออนไลน์ใหม่ๆ ของศาล³⁴

โดยตัวอย่างเครื่องมือที่ผ่านการตรวจสอบแล้ว ในการประชุมเชิงปฏิบัติการได้ยกตัวอย่างงานวิจัยการศึกษาระบบ ODR ของ Ayelet Sela ซึ่งได้ใช้การทดลองเพื่อสำรวจผลกระทบของระบบ ODR ต่างๆ ต่อการรับรู้ของกระบวนการยุติธรรม ในการศึกษา Sela ได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทั้งสี่มิติ ซึ่งเธอได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า (1) การควบคุมกระบวนการ (Process control) เป็นการควบคุมโอกาสในการนำเสนอหลักฐานของคู่ความ (2) การควบคุมการตัดสินใจ (Decision control) เป็นการควบคุมผลลัพธ์ขั้นสุดท้ายหรือการตัดสินใจของคู่ความ (3) ความยุติธรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ (Interactional Justice) เป็นการปฏิบัติของผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจว่ามีความสุภาพ ให้เกียรติ และเคารพหรือไม่ (4) ความยุติธรรมด้านข้อมูล (Informational Justice) เป็นการตรวจสอบความพร้อมของข้อมูลและคำอธิบายเกี่ยวกับกระบวนการและเหตุผล”³⁵ อย่างไรก็ตาม จนถึงปัจจุบัน มีการศึกษาจำนวนจำกัดเท่านั้นที่สำรวจประสบการณ์ของคู่ความกับกระบวนการ ODR ในมิติดังกล่าว และยังเป็นโครงการ ODR ของสาธารณะหรือการพิจารณาคดีออนไลน์ของศาลก็มีการศึกษาในเรื่องดังกล่าวที่จำกัดมาก³⁶

ประเด็นที่สองคือ การวัดความเป็นธรรมและประสิทธิภาพตามภาวะวิสัย เพื่อเป็นการตรวจสอบปัจจัยภายนอกต่างๆ ของบุคคลที่มาใช้บริการศาลออนไลน์ว่าเป็นอย่างไร โดยผู้เข้าร่วมการประชุมตั้งข้อสังเกตว่าการประเมินกระบวนการยุติธรรมมุ่งเน้นไปที่เฉพาะด้านอัตวิสัย ผู้ที่มีความรู้ทางกฎหมายในระดับต่ำ ส่วนใหญ่จะมี

³³ Her Majesty’s Courts and Tribunal Service, *Reform update*, p. 12 [Online], 19 May 2018. Available from: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/717789/HMCTS_Reform_Update_19_May_2018.pdf

³⁴ Natalie Byrom, above n 2, para 9.6.

³⁵ Ayelet Sela, “Can Computers Be Fair? How Automated and Human-Powered Online Dispute Resolution Affect Procedural Justice in Mediation and Arbitration,” *Ohio State Journal on Dispute Resolution* 33,1 (2018): 106.

³⁶ Natalie Byrom, above n 2, para 9.5.

ความเสี่ยงที่จะถูกเอารัดเอาเปรียบ โดยศูนย์นวัตกรรมศาลในสหรัฐอเมริกาได้พัฒนาเครื่องมือต่างๆ สำหรับการประเมินความเป็นธรรมของกระบวนการพิจารณาตัดสินคดีในศาล ทั้งมาตรการเชิงอัตวิสัยและภาวะวิสัย³⁷ โดยตระหนักว่าบุคคลที่ขาดความรู้ด้านกฎหมาย คำแนะนำ และการสนับสนุนไม่น่าจะอยู่ในตำแหน่งที่ดีในการประเมินความถูกต้องตามกฎหมายในกระบวนการหรือขั้นตอนที่กำหนด ด้วยเหตุนี้ ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการสร้างโอกาสสำหรับบุคคลที่สามในการอ่านหรือดูการโต้ตอบ ODR เนื่องจากพวกเขาเป็นส่วนหนึ่งของการประเมินใดๆ เพื่อติดตามประสิทธิภาพและความยุติธรรมของบริการรูปแบบใหม่³⁸

โดยงานวิจัยที่เกี่ยวกับแบบจำลองการระงับข้อพิพาททางเลือกของ Ayelet Sela เปิดเผยว่า: “ความไม่เป็นที่ชัดเจนของกระบวนการทางเลือกสามารถจำลองความไม่เท่าเทียมกันของอำนาจที่มีอยู่ได้”³⁹ ซึ่งในงานวิจัยดังกล่าวได้เตือนว่า การย้ายกระบวนการพิจารณาตัดสินคดีไปยังรูปแบบออนไลน์จะสร้างศักยภาพในการปรับแต่งกระบวนการเพื่อให้สอดคล้องกับการรับรู้ส่วนตัวของกระบวนการยุติธรรมโดยไม่คำนึงถึงความเป็นธรรมเชิงบรรทัดฐาน⁴⁰ โดยงานวิจัยดังกล่าวระบุว่า: “กระบวนการ Online Dispute Resolution จะเกี่ยวข้องกับความเสี่ยงโดยธรรมชาติสำหรับความลำเอียงที่ฝังแน่นและการแลกเปลี่ยนระหว่างกระบวนการยุติธรรมตามภาวะวิสัยและตามอัตวิสัย ระบบ ODR หลักจะขับเคลื่อนโดยบิ๊กดาต้าและความสามารถในการสร้างแบบจำลอง ซึ่งสามารถปรับแต่งกระบวนการและผลลัพธ์ให้สอดคล้องกับการรับรู้ความยุติธรรมของคุณค่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยไม่คำนึงถึงมาตรฐานทางภาวะวิสัย แม้ว่าการปฏิบัติดังกล่าวจะมีศักยภาพที่จะเพิ่มประสบการณ์ในกระบวนการยุติธรรมตามอัตวิสัยก็ตาม แต่มันอาจจะเสียเปรียบต่อความที่มีความเข้าใจน้อยกว่า และขัดแย้งกับค่านิยมพื้นฐานของการปฏิบัติที่เท่าเทียมกันอย่างสม่ำเสมอ”⁴¹ ดังนั้น ในการตรวจสอบการพิจารณาตัดสินคดีออนไลน์ทางด้านภาวะวิสัยจึงควรตรวจสอบถึงความรู้ของคุณค่าที่มาใช้บริการการพิจารณาตัดสินคดีออนไลน์ว่าพวกเขามีความเสียเปรียบหรือไม่และควรตรวจสอบว่ากระบวนการมีการให้คำแนะนำหรือช่วยเหลือแก่ผู้ใช้บริการหรือไม่

ผู้เข้าร่วมประชุมยังแสดงความกังวลว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอาจส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของผู้ใช้กับกระบวนการทางกฎหมาย ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการแนะนำว่าการประเมินโครงการปฏิรูปควรสำรวจ

³⁷ Emily Gold Lagratia and Elise Jensen, *Measuring Perceptions of Fairness: An Evaluation Toolkit* [Online], 2015.

Available from: https://www.courtinnovation.org/sites/default/files/documents/P_J_Evaluation.pdf

³⁸ Natalie Byrom, above n 2, para 9.7.

³⁹ Ayelet Sela, above n 35.

⁴⁰ Natalie Byrom, above n 2, para 9.9.

⁴¹ Ayelet Sela, “The Effect of Online Technologies on Dispute Resolution System Design: Antecedents, Current Trends, and Future Directions,” *Lewis & Clark L. Review* 21,1 (2017): 635-684.

ผลกระทบของกระบวนการใหม่ในการมีส่วนร่วมของคู่ความ โดยผู้เข้าร่วมแนะนำให้ใช้ข้อมูลการจัดการหรือข้อมูลแพลตฟอร์มเพื่อรวบรวมข้อมูลสำหรับการมีส่วนร่วมกับกระบวนการออนไลน์ เช่น วันที่และเวลาของการโต้ตอบกับฝ่ายต่างๆ ระยะเวลาที่ใช้โดยฝ่ายต่างๆ ในการโต้ตอบแต่ละครั้งกับแพลตฟอร์ม ODR นอกจากนี้ยังเสนอแนะว่าสามารถใช้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปริมาณและคุณภาพของหลักฐานที่จัดเตรียมไว้เป็นตัวบ่งชี้การมีส่วนร่วมได้⁴²

นอกจากนี้ ผู้เข้าร่วมการประชุมแนะนำอย่างยิ่งให้บันทึกข้อมูลของอัตราการใช้บริการระหว่างกระบวนการออนไลน์และทางกายภาพ โดยการศึกษาที่จัดทำโดย Eagly (2015)⁴³ เกี่ยวกับผลกระทบของการไต่สวนทางไกลในสถานกักกันการย้ายถิ่นฐานในสหรัฐอเมริกาแสดงให้เห็นว่า การพิจารณาคดีทางไกลส่งผลกระทบในทางลบต่อระดับของการมีส่วนร่วมของคู่ความในกระบวนการ โดยผู้ถูกฟ้องคดีมองว่ากระบวนการพิจารณาคดีทางออนไลน์นั้นถูกกฎหมายน้อยกว่าและไม่ได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่จากการคุ้มครองทางกฎหมาย อีกทั้ง งานวิจัยที่ตีพิมพ์โดยกระทรวงยุติธรรมในปี 2010 ในโครงการนำร่อง “ศาลเสมือน (Virtual Court)” ที่อนุญาตให้จำเลยที่ถูกตั้งข้อหากระทำความผิดไปปรากฏตัวในการพิจารณาคดีผ่านลิงก์วิดีโอครั้งแรก ระบุว่า: “อัตราการแสดงออกหรือมีส่วนร่วมของจำเลยในศาลเสมือนมีค่อนข้างต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับความคาดหวังของโครงการนำร่อง”⁴⁴ ด้วยเหตุนี้ ผู้เข้าร่วมจึงแนะนำว่าควรตรวจสอบความคลาดเคลื่อนของรูปแบบการมีส่วนร่วมระหว่างกระบวนการทางกายภาพและทางออนไลน์ เพื่อให้มั่นใจว่าความเท่าเทียมกันของความยุติธรรมยังคงอยู่⁴⁵

ประเด็นที่สาม ตรวจสอบวิธีการหรือกระบวนการสำหรับการจำแนกประเภทคดีเพื่อความถูกต้องเหมาะสมของกระบวนการพิจารณาคดีทางออนไลน์ โดยผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการระบุว่า ระบบกฎหมายคอมพิวเตอร์ในอังกฤษและเวลส์ตระหนักดีว่าในบางกรณีอาจมีความจำเป็นต้องมีการพิจารณาคดีด้วยวาจาหรือทางกายภาพ “เมื่อข้อเท็จจริงที่มีความสำคัญเกิดเป็นข้อพิพาท หรือต้องมีการอธิบายหรือเยียวยาในปัญหาที่สำคัญขั้นสูง ซึ่งจำเป็นต้องพิจารณาคดีด้วยวาจา” ซึ่งหลักการนี้ถูกระบุไว้ในคดี R (Howard League for Penal Reform and The Prisoner's Advice Service) v Lord Chancellor [2017] EWCA Civ 244 ย่อหน้าที่ 41 นอกจากนี้ ในเอกสารที่เผยแพร่ของโครงการปฏิรูปของประเทศอังกฤษได้เน้นย้ำว่ากระบวนการออนไลน์มีจุดมุ่งหมายหลัก

⁴² Natalie Byrom, above n 2, para 9.10.

⁴³ Ingrid V. Eagly, “Remote Adjudication in Immigration” *Northwestern University Law Review* 109, 4 (2015): 933-1020.

⁴⁴ Matthew Terry, Steve Johnson and Peter Thompson, *Virtual Court pilot: Outcome Evaluation* [Online], December 2010. Available from: <https://www.justice.gov.uk/downloads/publications/research-and-analysis/moj-research/virtual-courts.pdf>

⁴⁵ Natalie Byrom, above n 2, para 9.11.

เพื่อกำหนดเป้าหมายแก่อัยการที่ "ค่อนข้างง่าย"⁴⁶ ทั้งนี้ ในการประชุมเชิงปฏิบัติการได้มีการยกตัวอย่างกรณีศึกษาของประเทศอังกฤษคือ โครงการปฏิรูปของศาลประเทศอังกฤษและเวลส์ (HMCTS) ในกรณีของ Detained Fast Track (DFT) DFT ที่ถูกออกแบบมาเพื่อเร่งระยะเวลาสำหรับการเรียกร้องให้มีความเหมาะสมสำหรับการตัดสินคดีที่รวดเร็ว อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติสำหรับโครงการดังกล่าว มีขั้นตอนการคัดแยกประเภทคดีที่ไม่เพียงพอ⁴⁷ ซึ่งส่งผลกระทบต่อโอกาสของบุคคลที่จะสามารถเรียกร้องสิทธิของตนได้สำเร็จ⁴⁸ ด้วยเหตุนี้ ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการจึงแนะนำให้เพิ่มความโปร่งใสเกี่ยวกับการจำแนกประเภทคดีที่นำมาใช้เพื่อระบุคดีที่ "ค่อนข้างง่าย" และให้มีการเผยแพร่พยานหลักฐานที่ได้มาจากจำแนกประเภทคดีแก่สาธารณะ ซึ่งผู้เข้าร่วมแนะนำอย่างยิ่งว่าการประเมินผลโครงการปฏิรูปควรกล่าวถึงขอบเขตการกระจายคดีไปยังกระบวนการที่เหมาะสมที่สุดว่ามีประสิทธิภาพหรือไม่⁴⁹

ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการเน้นว่าในทางทฤษฎีแล้วการย้ายการพิจารณาคดีไปสู่กระบวนการออนไลน์ควรทำให้การพิจารณาคดีมีความโปร่งใสมากขึ้น⁵⁰ โดยในการประชุมเชิงปฏิบัติการได้มีการยกตัวอย่างกรณีแพลตฟอร์ม Matterhorn ที่เป็นแพลตฟอร์ม Online Case Resolution ที่พัฒนาขึ้นในสหรัฐอเมริกา ซึ่ง JJ Prescott หนึ่งในสถาปนิกของ Matterhorn ได้อธิบายไว้ว่า “องค์ประกอบที่สำคัญของระบบ Online Case Resolution คืออินเทอร์เน็ตการจัดการกับการตัดสินใจขั้นสูงของศาล โดยพื้นฐานแล้ว อินเทอร์เน็ตนี้จะอนุญาตให้ผู้พิพากษา อัยการ และผู้มีอำนาจตัดสินใจอื่นๆ จัดหมวดหมู่และจัดเรียงคดีตามข้อเท็จจริงที่สำคัญเกี่ยวกับกฎหมาย คดี หรือคู่ความ ด้วยกระบวนการดังกล่าวผู้พิพากษาและอัยการแต่ละคนจะสามารถสร้างแผนงานที่พวกเขาใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับคดีต่างๆ ได้ว่า ประเภทคดีดังกล่าวสามารถแก้ไขทางออนไลน์ได้หรือไม่ และหากสามารถแก้ไขทางออนไลน์ได้แล้วจะแก้ไขทางออนไลน์อย่างไร ผู้มีอำนาจตัดสินใจจะระบุข้อเท็จจริงที่จำเป็นและ/หรือเพียงพอสำหรับผลลัพธ์ที่เฉพาะเจาะจง ตลอดจนน้ำหนักที่จะมอบให้กับหลักฐานบางประเภท และอื่นๆ”⁵¹

⁴⁶ Ibid., para 9.12.

⁴⁷ Leila Baker and Miranda Lewis, Detained Fast Track Litigation Case Study: Detention Action Using the law for social change, p. 2 [Online], November 2017. Available form: <https://www.ivar.org.uk/publication/detained-fast-tracklitigation-case-study-detention-action/>.

⁴⁸ Natalie Byrom, above n 2, para 9.13.

⁴⁹ Ibid., para 9.14.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Maximilian A. Bulinski and J.J. Prescott, “Online Case Resolution Systems: Enhancing Access, Fairness, Accuracy and Efficiency,” *Michigan Journal of Race and Law* 21,1 (Fall 2015): 213.

ดังนั้น จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า กระบวนการทางออนไลน์จะเหมาะสมกับประเภทคดีข้อพิพาทที่ไม่ซับซ้อน โดยในการตรวจสอบการพิจารณาคดีออนไลน์ควรตรวจสอบว่ามีการจำแนกประเภทคดีที่เหมาะสมกับกระบวนการทางออนไลน์หรือไม่แล้วการจำแนกดังกล่าวมีประสิทธิภาพหรือไม่

ประเด็นที่สี่ เป็นการตรวจสอบทัศนคติและการทำคำตัดสินของศาลในการพิจารณาคดีทางออนไลน์ว่ามีผลต่อการรับฟังพยานหลักฐานหรือไม่ เพื่อให้มั่นใจว่าการพิจารณาคดีทางกายและทางสื่อออนไลน์จะมอบความยุติธรรมและประสิทธิภาพที่เท่าเทียมกัน⁵² เพราะ การพิจารณาคดีที่มีประสิทธิผลต้องการทั้งบุคคลที่แสดงหลักฐานเพื่อให้สามารถดำเนินคดีของตนได้และผู้ที่มอำนาจในการตัดสินคดีก็ต้องสามารถรับฟังพยานดังกล่าวได้ ดังนั้น การประเมินผลกระทบของการปฏิรูปการเข้าถึงความยุติธรรมใดๆ จะต้องพิจารณาถึงผลกระทบของการเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอหลักฐานต่อการรับรู้ของศาลในการพิจารณาคดี โดยในการประชุมเชิงปฏิบัติการได้อธิบายถึงแนวคิดดังกล่าว ในคดี R (on the application of Kiarie) (Appellant) v Secretary of State for the Home Department (Respondent) R (on the application of Byndloss) (Appellant) v Secretary of State for the Home Department (Respondent) [2017] UKSC 42 ย่อหน้าที่ 67 ซึ่ง Lord Wilson อธิบายว่า “ไม่ต้องสงสัยเลยว่า ในบริบทของการอุทธรณ์คำตัดสินเรื่องการย้ายถิ่นฐานหลายครั้ง หลักฐานที่มีชีวิตบนหน้าจอไม่น่าพอใจเท่ากับหลักฐานที่มีชีวิตที่ได้รับด้วยตนเอง...” และ คำตัดสินศาลสูงในคดี R (Mohibullah) v Secretary of State for the Home Department [2016] UKUT 561 (IAC) ย่อหน้าที่ 90 อธิบายว่า “กลไกการพิสูจน์พยานหลักฐานตามลิงก์วิดีโอค่อนข้างไม่น่าพอใจทั้งในบริบททางแพ่งและอาญา นอกจากนี้ จะสูญเสียการควบคุมการพิจารณาคดีและการกำกับดูแลเหตุการณ์ในสถานที่ระยะไกล ซึ่งอาจทำให้เกิดการใช้กระบวนการยุติธรรมในทางที่ผิดได้”⁵³ ซึ่งคำอธิบายจากทั้งสองคดีดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าการพิจารณาพยานหลักฐานผ่านระบบออนไลน์หรือผ่านหน้าจอจะไม่น่าพอใจเท่ากับการพิจารณาพยานหลักฐานจริงทางกายภาพ

นอกจากนี้ งานวิจัยที่ตีพิมพ์โดยกระทรวงยุติธรรมของอังกฤษในปี 2010 ในกระบวนการนำร่อง “ศาลเสมือน” พบว่า: “ผู้พิพากษาและผู้พิพากษาเขตบางคนคิดว่าการควบคุมการพิจารณาคดีจะมีปัญหามากขึ้นในการดำเนินการจากระยะไกล และรับรู้ได้ว่าจำเลยจะดำเนินการอย่างจริงจังน้อยกว่าที่ปรากฏตัวต่อหน้า”⁵⁴ อย่างไรก็ตาม ในการประชุมเชิงปฏิบัติการกล่าวว่า ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับทัศนคติของผู้พิพากษาดังกล่าวยังไม่ได้รับการทดสอบ แต่ทั้งนี้ หากรูปแบบการพิจารณาคดีส่งผลต่อวิธีที่ผู้พิพากษาประเมินความน่าเชื่อถือของจำเลย การ

⁵² Natalie Byrom, above n 2, para 12.16.

⁵³ Ibid., para 9.16.

⁵⁴ Matthew Terry, Steve Johnson and Peter Thompson, above n 44.

พิจารณาคดีดังกล่าวนี้อาจส่งผลร้ายแรงต่อความเป็นธรรมของระบบยุติธรรม ด้วยเหตุนี้ จำเป็นต้องมีการวิจัยเพิ่มเติมเพื่อทำความเข้าใจว่าการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการพิจารณาส่งผลต่อการตัดสินใจของผู้พิพากษาอย่างไร ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการจึงแนะนำว่าการประเมินกระบวนการใหม่ใด ๆ ที่มีจุดประสงค์เพื่อแทนที่การทำงานของพิจารณาทางกายภาพ เช่น การพิจารณาคดีทางออนไลน์ควรตรวจสอบผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อทัศนคติ พฤติกรรม และการตัดสินใจของศาล เพื่อให้แน่ใจว่าการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการพิจารณาคดีจะไม่มีผลกระทบต่อวิธีการรับฟังและทำความเข้าใจหลักฐาน⁵⁵

2.3 ด้านที่ 3 การเข้าถึงคำตัดสินที่เป็นไปตามกฎหมาย

องค์ประกอบที่สามคือ การเข้าถึงคำตัดสินที่เป็นไปตามกฎหมาย (Access to a decision in accordance with substantive law) โดยแนวคิดดังกล่าวมาจากหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญของศาล ในการประชุมเชิงปฏิบัติการได้อธิบายว่า หน้าที่ตามรัฐธรรมนูญของศาลคือการนำกฎหมายสารบัญญัติมาประยุกต์ใช้กับข้อเท็จจริงในคดี สิ่งนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในเขตอำนาจศาลในระบบ common law เพื่อที่จะพัฒนากฎหมายสารบัญญัติ ศาลจะต้องพิจารณาคดีต่างๆ ด้วยเหตุนี้ ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการจึงกระตือรือร้นที่จะตรวจสอบให้แน่ใจว่า การประเมินผลกระทบของโครงการปฏิรูปในการเข้าถึงความยุติธรรมได้ครอบคลุมผลกระทบของการปฏิรูปต่อประเภทของคดีที่กำลังมีการตัดสินต่อหน้าศาลหรือไม่⁵⁶ เพราะความชอบธรรมตามรัฐธรรมนูญของศาลมีความเชื่อมโยงอย่างแยกไม่ออกกับความสามารถในการแสดงให้เห็นถึงการใช้อำนาจตามรัฐธรรมนูญกับข้อเท็จจริงในแต่ละคดีอย่างถูกต้อง⁵⁷

ในกฎหมายอังกฤษ เช่นเดียวกับในเขตอำนาจของศาลระบบ Common law อื่นๆ การเข้าถึงศาลเพื่อพิจารณาข้อพิพาทเป็นพื้นฐานในการรักษาหลักนิติธรรม และเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญที่กำหนดไว้ในการเข้าถึงศาล เพื่อให้สามารถตัดสินข้อพิพาทได้ตามสิทธิที่สภานิติบัญญัติกำหนด⁵⁸ สิทธินี้สามารถสืบย้อนไปถึง Magna Carta และสามารถพบได้ในงานเขียนของคณะลูกขุนต่างๆ รวมถึง Jeremy Bentham, Sir Edmund Coke และ Sir William Blackstone อีกทั้ง หลักการนี้ได้รับการยืนยันในกฎหมายกรณีสิทธิมนุษยชนภายใต้มาตรา 6 ของ

⁵⁵ Natalie Byrom, above n 2, para 9.17.

⁵⁶ Ibid., para 10.1.

⁵⁷ Rabeea Assy, “Briggs online court and the need for a paradigm shift,” *Civil Justice Quarterly* 37 (1 February 2017): 70-85.

⁵⁸ Alan Bogg, above n 20, p. 509.

อนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน โดย Assy เขียนข้อเสนอเพื่อแนะนำศาลออนไลน์ในอังกฤษและเวลส์ในปี 2560 เพื่อยืนยันว่า: “หน้าที่พื้นฐานตามรัฐธรรมนูญของศาลคือการบังคับใช้กฎหมายสารบัญญัติ”⁵⁹

ในคดี R (on the application of UNISON) [2017] UKSC 51. Lord Reed ศาลฎีกาของสหราชอาณาจักรได้ตัดสินในย่อหน้าที่ 68 ว่า: “การมีอยู่ของรัฐสภามีไว้เพื่อออกกฎหมายแก่สังคมในประเทศนี้เป็นหลัก ส่วนขั้นตอนประชาธิปไตยมีอยู่เพื่อให้แน่ใจว่ารัฐสภาซึ่งออกกฎหมายเหล่านั้นรวมถึงสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับเลือกจากประชาชนในประเทศนี้จะมีความรับผิดชอบต่องานของพวกเขา และศาลมีอยู่เพื่อให้แน่ใจว่ากฎหมายที่จัดทำโดยรัฐสภาและกฎหมายทั่วไปที่สร้างขึ้นโดยศาลเองนั้นจะถูกนำไปบังคับใช้” หากศาลยอมรับว่าหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญของศาลคือการทำให้สิทธิมีผลตามที่รัฐสภากำหนด การประเมินโครงการปฏิรูปก็ควรสำรวจผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงในคดีที่ศาลพิจารณาทั้งก่อนและหลังตัดสิน⁶⁰

ในการประชุมเชิงปฏิบัติการ ได้อย่างตัวอย่าง โครงการปฏิรูปในกรณีข้อพิพาททางธุรกิจที่คาดว่าจะบรรลุผลได้โดยการสร้าง: “ระบบออนไลน์ใหม่สำหรับการไกล่เกลี่ยและการแก้ไข เพื่อให้ประชาชนสามารถแก้ไขข้อพิพาทนอกห้องพิจารณาคดี”⁶¹ หลักการดังกล่าวและการทำข้อตกลงนี้ไม่ใช่ปรากฏการณ์ใหม่ อย่างไรก็ตาม ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการแสดงความกังวลว่าโครงการปฏิรูปในปัจจุบันจะส่งเสริมการแก้ปัญหาจากการพิสูจน์สิทธิตามกฎหมาย ความสำคัญของความเข้าใจและการประเมินผลกระทบของการปฏิรูปในคดีทั้งสองประเภทที่เข้าสู่การพิจารณาของศาลและบุคคลที่นำมาพิจารณา เพื่อที่จะเข้าใจว่าแผนการปฏิรูปจะทำซ้ำแนวโน้มที่มีอยู่หรือสร้างกรณีใหม่หรือไม่ ด้วยเหตุนี้ ผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการยืนยันว่าหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญของศาลคือการปรับใช้กฎหมายกับข้อเท็จจริงให้เป็นไปตามกฎหมายสารบัญญัติ⁶² หากการเปลี่ยนแปลงในการปฏิรูปดังกล่าวก่อให้เกิดการแก้ไขปัญหามากกว่าการยืนยันสิทธิตามกฎหมาย ก็อาจก่อให้เกิดการเข้าถึงความยุติธรรมได้ การตรวจสอบในองค์ประกอบดังกล่าวจึงต้องพิจารณาผลกระทบถึงประเภทคดีและบุคคลที่เข้าสู่การพิจารณาคดีทางออนไลน์ของศาลเพื่อให้ทราบได้ว่ากระบวนการพิจารณาคดีทางออนไลน์ก่อให้เกิดรูปแบบการตัดสินแบบเดิมตามกฎหมายหรือกำลังก่อให้เกิดการแก้ปัญหาข้อพิพาทแบบใหม่⁶³

⁵⁹ Rabeea Assy, above n 57, p. 71.

⁶⁰ Natalie Byrom, above n 2, para 10.2.

⁶¹ National Audit Office UK, above n 1, p. 4.

⁶² Natalie Byrom, above n 2, para 12.28.

⁶³ Ibid., para 10.3.

2.4 ด้านที่ 4 การเข้าถึงการเยียวยา

องค์ประกอบที่สี่คือ การเข้าถึงการเยียวยา (Access to remedy) องค์ประกอบนี้มีความสำคัญต่อการเข้าถึงความยุติธรรมเป็นอย่างมาก เนื่องจากจะเห็นได้ว่าการทำให้ผู้คนที่สามารถได้รับการแก้ไขปัญหอย่างรวดเร็วและเป็นธรรมเป็นสิ่งที่มีหลักดันให้การระงับข้อพิพาทแบบ ODR ได้รับความสนใจในระดับสากล โดยการพิจารณาว่าการบังคับตามคำตัดสินใดๆ จะอยู่ในขอบเขตนิยามของมาตรฐานที่ลดไม่ได้สำหรับการประเมินโครงการปฏิรูปต่างๆ หรือไม่ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ในการควบคุมของเขตอำนาจศาลนั้นๆ กล่าวคือต้องมีอำนาจทางกฎหมายในการบังคับให้เป็นไปตามคำตัดสิน⁶⁴ โดยข้อมูลที่จะพิจารณาได้ว่าการบังคับให้เป็นไปตามคำตัดสินจริงหรือไม่และคู่ความได้รับการเยียวยาต้องพิจารณาจากข้อมูลการตัดสินคดีทางออนไลน์ว่าตัดสินอย่างไรและใช้ระยะเวลาเท่าใดกว่าจะมีการตัดสินคดี

ในการประเมินผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงระบบยุติธรรมเกี่ยวกับการเข้าถึงความยุติธรรมต้องพิจารณาถึงพฤติกรรมในโลกแห่งความเป็นจริง โดยในคดี R(Unison) v Lord Chancellor [2017] UKSC 51 ย่อหน้าที่ 96 ได้วางหลักการว่า การเข้าถึงความยุติธรรมอาจถูกละเมิดได้ หากการเปลี่ยนแปลงของระบบทำให้การเรียกร้องสิทธิของคู่ความไร้ผลหรือไม่มีเหตุผล ดังนี้ ข้อมูลในการบังคับตามคำพิพากษา จะเป็นส่วนหนึ่งที่กำหนดให้ผู้คนแต่ละคนคิดพิจารณาว่าจะเริ่มต้นการใช้สิทธิเรียกร้องของตนได้อย่างมีเหตุมีผลหรือไม่⁶⁵ ซึ่งผู้พิพากษา Bogg ได้เขียนไว้ในคำตัดสินของคดี Unison ว่า “แม้ว่าโจทก์จะพยายามที่จะยืนยันสิทธิของตนเองด้วยคำพิพากษาที่ชนะคดีเกี่ยวกับการชำระหนี้ต่อจำเลยก็ตาม แต่การจะคาดการณ์ผลที่สำเร็จว่าจำเลยจะชำระหนี้นั้นเป็นเรื่องที่ยาก เนื่องจากสถิติในการไม่บังคับใช้ตามคำพิพากษานั้นมีตัวเลขที่น่าตกใจ กล่าวคือ การบังคับตามคำพิพากษามีแนวโน้มที่จะไร้ประโยชน์ในหลายคดีมาก สิ่งเหล่านี้จะเป็นการบ่อนทำลายประโยชน์สาธารณะ”⁶⁶ ด้วยเหตุนี้ ผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการจึงแนะนำให้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลคำตัดสินของศาลและระยะเวลาในการตัดสินเพื่อที่จะประเมินผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงระบบยุติธรรมใดๆ ก็ตามในการเข้าถึงความยุติธรรม⁶⁷

ในหลักการของการพิจารณาคดีโดยทั่วไปจะมีหลักความรวดเร็วของการดำเนินคดี ซึ่งหลักการดังกล่าวก็มีใช้อยู่กับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของไทยด้วย โดยการแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งในหลายครั้ง มีความพยายามที่จะทำให้คดีแพ่งดำเนินไปโดยรวดเร็ว แต่ก็ดูเหมือนไม่ค่อยได้ผลเท่าที่ควร ทั้งนี้หลัก

⁶⁴ Ibid., para 7.4.

⁶⁵ Ibid., para 11.1.

⁶⁶ Alan Bogg, above n 20.

⁶⁷ Natalie Byrom, above n 2, para 11.2.

ของความรวดเร็วดังกล่าวก็ไม่ใช่จะปราศจากปัญหาเสียทีเดียว เพราะการพิจารณาเกี่ยวกับข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายของคดีใดคดีหนึ่งย่อมต้องใช้เวลาพอสมควร หากรวบรัดในเรื่องข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายของคดีใดคดีหนึ่งย่อมทำให้ความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมเกิดขึ้นได้หรือกลายเป็นคดีที่รวบรัดไปได้ ดังนั้น “ความรวดเร็ว” และ “ความละเอียดรอบคอบ” จึงต้องไปด้วยกันในขอบเขตเหมาะสมและสมควร นอกจากนี้มีข้อสังเกตเพิ่มเติมอีกว่าความรวดเร็วของการดำเนินคดีใดคดีหนึ่งโดยเฉพาะนั้นไม่ได้เป็นเรื่องที่ขึ้นอยู่กับฝ่ายนิติบัญญัติเป็นสำคัญ แต่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องในคดี อันได้แก่ตัวผู้พิพากษา คู่ความ และทนายความของคู่ความ เป็นสำคัญด้วย กล่าวคือ บุคคลผู้เกี่ยวข้องกับคดีดังกล่าวได้ใช้บทบาทบัญญัติของกฎหมายที่ทำให้คดีเกิดความรวดเร็วหรือไม่ หรือปล่อยให้กฎหมายปรากฏอยู่ในแผ่นกระดาษเท่านั้น⁶⁸

โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 บัญญัติเกี่ยวกับสิทธิในกระบวนการยุติธรรมว่า บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะให้คดีของตนได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม ในหลักการดังกล่าวแม้จะเกี่ยวข้องกับคดีอาญาโดยตรง แต่ก็ใช้ว่าคดีแพ่งหรือคดีอื่นๆ จะไม่มีข้อเรียกร้องใดๆ ในเรื่องความรวดเร็วของการดำเนินคดี เพราะความล่าช้าของการดำเนินคดีทุกประเภทย่อมกระทบต่อความเชื่อมั่นศรัทธาของประชาชนต่ออำนาจตุลาการทั้งสิ้น⁶⁹

ในการพิจารณาคดีที่รวดเร็วนั้นจะต้องอาศัยความมุ่งมั่นในการทำงานและการพิจารณาคดีที่ต่อเนื่องด้วย โดยสำหรับหลักการความมุ่งมั่น ในทางอุดมคติแล้วคดีแพ่งต้องนัดพิจารณาค้างเดียวเสร็จ กล่าวคือ การพิจารณาฟังเรื่องต่างๆ ด้วยวาจา การสืบพยานและการพิพากษาคดีต้องกระทำควบคู่กันไปเลยทีเดียว เพื่อที่จะให้บรรลุผลตามอุดมคติดังกล่าว ศาลจึงจำเป็นต้องกำกับการดำเนินคดีของคู่ความอย่างเคร่งครัดและอย่างจริงจัง และศาลต้องมีอำนาจอย่างเพียงพอที่จะกำกับการดำเนินคดีให้เนิ่นไปอย่างมีประสิทธิภาพด้วย ด้วยเหตุนี้ ในกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศต่างๆ จึงได้กล่าวถึงหลักการอันหนึ่งที่เรียกในทางวิชาการว่า “หลักความมุ่งมั่น” โดย “การชี้สองสถาน” ในเนื้อหา ก็คือ “กระบวนการพิจารณา” ที่เป็นไปตาม “หลักความมุ่งมั่น” นี้ซึ่งต้องกระทำภายในเวลาที่รวดเร็ว ทั้งนี้ในอดีตประเทศไทยเคยมีความพยายามเกี่ยวกับหลักการนี้อยู่เหมือนกัน แต่โดยการผลักดันของหลายฝ่ายทำให้กระบวนการกลับไปสู่ที่เดิม ทั้งนี้ วิธีพิจารณาคดีมโนสำเนาและบทบัญญัติเกี่ยวกับคดีไม่มีข้อยุ่งยาก ก็เป็นตัวอย่างหนึ่งของกรณีของ “หลักการความมุ่งมั่น” กรณีหนึ่ง⁷⁰

⁶⁸ คณิต ภู นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, พิมพ์ครั้งที่ 3 (สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2558) หน้า 211.

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 212.

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน

นอกจากหลักการความมุ่งมั่นแล้ว ในการพิจารณาคดีที่รวดเร็วจะต้องอาศัยการพิจารณาคดีที่ต่อเนื่อง โดยศาลมีบทบาทของศาลในการกำกับการณ์คดีแพ่ง และต้องเร่งรัดการดำเนินคดีแพ่ง การที่กฎหมายบังคับให้คำฟ้องของโจทก์ต้องมีความชัดเจนก็ดี คำให้การของจำเลยต้องมีความชัดเจนก็ดี เหล่านี้คือข้อเรียกร้องความรวดเร็วในการดำเนินคดีแพ่งเพื่อให้เป็นไปตาม “หลักความมุ่งมั่น” ทั้งสิ้น ซึ่งศาลต้องดำเนินการนั่งพิจารณาคดีติดต่อกันไปเท่าที่สามารถจะทำได้โดยไม่ต้องเลื่อนจนกว่าจะเสร็จการพิจารณาและการพิพากษาคดี ข้อเรียกร้องนี้เป็นข้อเรียกร้องที่สำคัญ การที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ของกฎหมายได้นั้น การเตรียมคดีจะมีส่วนสำคัญอย่างมาก และปัจจุบันยังเป็นข้อเรียกร้องตามรัฐธรรมนูญอีกด้วย หากในวันที่กำหนดนัดนั่งพิจารณาศาลไม่มีเวลาพอที่จะดำเนินการนั่งพิจารณา เนื่องจากกิจวัตรของศาล ศาลจะมีคำสั่งให้เลื่อนการนั่งพิจารณาไปในวันอื่นที่เห็นสมควรก็ได้⁷¹

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าหลักการในการเข้าถึงการเยียวยาคือการตรวจสอบว่าคำตัดสินของศาลในกระบวนการปฏิรูปจะสามารถแก้ไขปัญหาอย่างรวดเร็วและเป็นธรรมให้แก่คู่ความได้หรือไม่ ซึ่งก็จะสอดคล้องกับหลักความรวดเร็วในการดำเนินคดีของหลักการพิจารณาคดีทั่วไปที่จะเกี่ยวข้องกับคดีโมโนสแหรหรือคดีที่ไม่มีข้อยุ่งยากที่ต้องการให้การพิจารณาคดีสำเร็จไปได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งการพิจารณาคดีออนไลน์ในปัจจุบันก็ถูกออกแบบมาให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาให้มีความสะดวก รวดเร็วและประหยัดค่าใช้จ่ายมากขึ้น ดังนั้น ในการตรวจสอบการพิจารณาคดีออนไลน์ ก็ควรตรวจสอบข้อมูลคำตัดสินของศาลว่าเป็นอย่างไรและระยะเวลาในการสิ้นสุดเป็นอย่างไรด้วยเพื่อพิจารณาว่าคู่ความที่มาใช้บริการการพิจารณาคดีออนไลน์ได้รับการเยียวยาหรือไม่อย่างไร

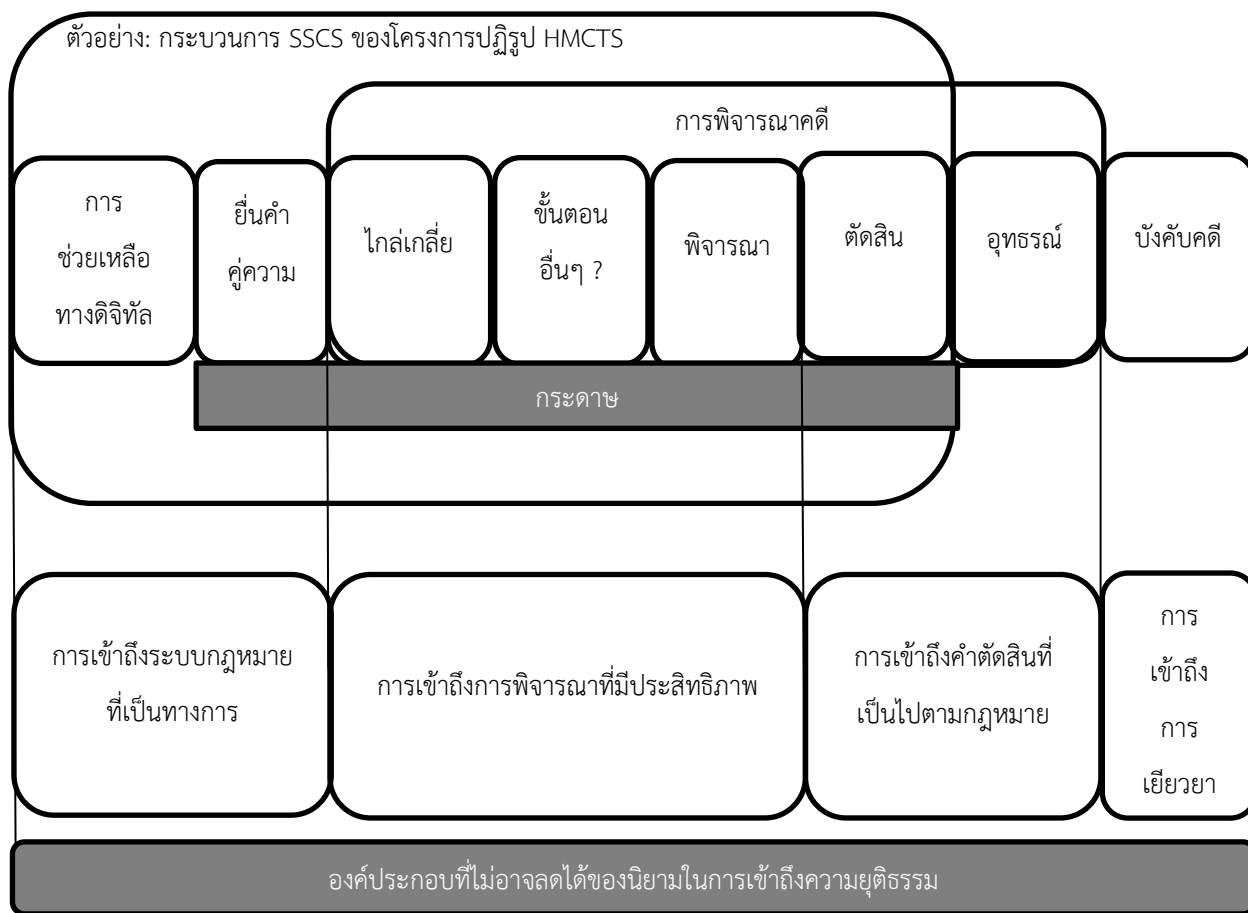
ทั้งนี้ องค์ประกอบเหล่านี้มีความสัมพันธ์กัน สนับสนุนซึ่งกันและกัน และไม่สามารถแบ่งแยกได้ ตัวอย่างเช่น การเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนของบุคคลที่เข้าถึงระบบกฎหมายที่เป็นทางการในองค์ประกอบแรกเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถยืนยันได้ว่าการเข้าถึงความยุติธรรมที่ดีขึ้นในการปฏิรูปดังกล่าว เป็นต้น ดังนี้ การประเมินการปฏิรูปใดๆ ของศาลจะต้องตรวจสอบผลกระทบของการปฏิรูปดังกล่าวผ่านองค์ประกอบทั้งสิ้นนี้ เพื่อให้สามารถพิจารณาได้ว่าการปฏิรูปดังกล่าวมีผลกระทบต่อเข้าถึงความยุติธรรมหรือไม่ นอกจากนี้ การประเมินผลกระทบของปฏิรูปในการเข้าถึงความยุติธรรมจะต้องอยู่บนพื้นฐานของ การประเมินแบบองค์รวมที่สำรวจทั้งการดำเนินคดีและตัวบุคคลอย่างเต็มรูปแบบผ่านระบบตั้งแต่เริ่มต้นการเรียกร้องไปจนถึงผลลัพธ์ของคดี⁷²

⁷¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 213.

⁷² Natalie Byrom, above n 2, para 7.2.

ตามรูปภาพที่ 2 แสดงให้เห็นถึงตัวอย่างของการจับคู่ขององค์ประกอบทั้งสี่ดังกล่าวกับโครงการที่เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปกระบวนการออนไลน์เพื่อแก้ไขปัญหาการอุทธรณ์ต่อคำตัดสิน ที่สร้างโดยกรมการทำงานและเงินบำนาญของประเทศอังกฤษในส่วนที่เกี่ยวกับการจ่ายค่าเสียหายส่วนบุคคล แผนภาพนี้แสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบของมาตรฐานขั้นต่ำที่ลัดไม่ได้อาจจับคู่กับกระบวนการของแต่ละโครงการได้อย่างไรบ้าง⁷³

รูปภาพที่ 2 ตัวอย่างการจับคู่ระหว่างองค์ประกอบขั้นต่ำที่ไม่อาจลัดได้กับกระบวนการของโครงการ

ที่มา: Natalie Byrom, *Developing the detail: Evaluating the Impact of Court Reform in England and Wales on Access to Justice*, The Legal Education Foundation, 2019, p. 15.⁷⁴

ในรายละเอียดของทั้งสี่องค์ประกอบซึ่งจะถูกอธิบายในบทต่อไป จะแสดงให้เห็นถึงเหตุผลขององค์ประกอบทั้งสี่ที่ถูกระบุให้เป็นมาตรฐานที่ไม่อาจลัดได้ของการเข้าถึงความยุติธรรมและแนะนำวิธีการในการ

⁷³ Ibid., para 7.3.

⁷⁴ Ibid., p. 15.

ตรวจสอบประเมินองค์ประกอบเหล่านี้ โดยในการตรวจสอบหรือคำนวณผลลัพธ์ของการวัดผลการเข้าถึงความยุติธรรมของระบบโครงการการปฏิรูปดังกล่าว ไม่ควรที่จะให้น้ำหนักในแต่ละองค์ประกอบอย่างเท่าเทียมกัน ทั้งนี้เนื่องจากในงานวิจัยของ Adams และ Prassl เรื่อง “Access to Justice, Systemic Unfairness and Futility: A Framework” ได้นำเสนอแบบจำลองสำหรับการคำนวณขอบเขตของระบบแบบโดยรวม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการคำนวณในแบบดังกล่าวจะก่อให้เกิดความเสี่ยงในการละเมิดการเข้าถึงความยุติธรรมที่อยู่บนพื้นฐานของหลักการกฎหมายจากการพิจารณาตีความไม่เป็นธรรมเชิงระบบและทฤษฎีเศรษฐศาสตร์จุลภาค และหนึ่งในแนวทางที่สำคัญของงานวิจัยดังกล่าวชี้ว่า การเรียกร้องที่มีประสิทธิภาพในโครงการปฏิรูปต่างๆ จะเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญในการพิจารณา⁷⁵ นอกจากนี้ การตรวจสอบหรือวัดเหล่านี้ควรที่จะพิจารณาไปตลอดทั้งการพิจารณาตีในระบบศาล รวมถึงบุคคลที่มีปัญหาในการเริ่มต้นการเรียกร้องในกระบวนการและไม่สามารถนำเสนอคดีของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ⁷⁶

ในระบบศาลของประเทศไทยในปัจจุบันก็ได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงหรือปฏิรูประบบศาลให้มีการดำเนินคดีทางอิเล็กทรอนิกส์หรือทางออนไลน์มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงการเกิดโรคระบาดโควิด 19 ก็ได้มีการออกกฎหมายเกี่ยวกับวิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์หลายฉบับเพื่อให้สามารถดำเนินการพิจารณาคดีทางออนไลน์ได้ หรือในปัจจุบันมีการทำธุรกรรมออนไลน์หรือการซื้อขายออนไลน์ที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อยและได้เกิดปัญหาร้องเรียนหรือข้อพิพาทในคดีดังกล่าวเพิ่มมากขึ้น ศาลยุติธรรมประเทศไทยก็ได้พัฒนาระบบศาลออนไลน์ให้มีการพิจารณาคดีออนไลน์เป็นแผนกคดีซื้อขายออนไลน์โดยเฉพาะ และออกกฎเกณฑ์ในเรื่องดังกล่าวเป็นการเฉพาะ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าระบบศาลประเทศไทยก็ได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่ใช้การพิจารณาคดีแบบดั้งเดิมที่มีแต่การใช้กระดาษและการพิจารณาคดีทางกายภาพไปเป็นรูปแบบทางอิเล็กทรอนิกส์หรือทางออนไลน์มากขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้ในการดำเนินการเกี่ยวกับการพิจารณาคดีทางออนไลน์ที่ผ่านมาจะได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยทางศาลเองและมีหน่วยงานต่างๆ ทำรายงานเพื่อที่จะทำการประเมินความสำเร็จของศาลออนไลน์ อาทิเช่น รายงานการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป หรือ รายงานผลการศึกษาความต้องการต่อระบบการให้บริการแก่ผู้ใช้บริการในศาลชั้นต้นสู่ยุคดิจิทัล 2020 หรือ รายงานอุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ เป็นต้น แต่จากข้อมูลหรือรายงานดังกล่าวในปัจจุบันก็ยัง

⁷⁵ Abi Adams-Prassl and Jeremias Adams-Prassl, “Access to Justice, Systemic Unfairness and Futility: A Framework,” *Oxford Journal of Legal Studies* 40, 3 (Autumn 2020): 561–590.

⁷⁶ Natalie Byrom, above n 2, para 7.5.

มีตรวจสอบหรือการประเมินที่ไม่ครอบคลุมตามองค์ประกอบทั้งสี่ที่แสดงถึงมาตรฐานขั้นต่ำที่ไม่อาจลดได้ในการเข้าถึงความยุติธรรมที่ได้กล่าวข้างต้น โดยในรายละเอียดดังกล่าวจะกล่าวถึงในบทต่อไป

บทที่ 3

องค์ประกอบที่ 1 - การประเมินการเข้าถึงกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ (Access to the formal legal system)

การเข้าถึงกระบวนการทางกฎหมายที่เป็นทางการสำหรับการตัดสินข้อพิพาทและการพิสูจน์สิทธิของตนเองถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญสำหรับคำจำกัดความการเข้าถึงความยุติธรรมในระบบกฎหมาย Common law โดยแนวคิดนี้ได้รับการกล่าวถึงในคำแถลงของ Lord Diplock ในคดี *Bremer v South India Shipping Corporation Ltd* (1981) AC 909, 917 ว่า “ทุกๆ ระบบของรัฐบาลที่มีอายุระยะจะกำหนดให้รัฐต้องจัดให้มีช่องทางสำหรับพลเมืองของตนในการระงับข้อพิพาทอย่างยุติธรรมและสันติตามสิทธิทางกฎหมายของตน โดยวิธีการคือศาลยุติธรรมจะต้องจัดให้พลเมืองทุกคนสามารถเข้าถึงกระบวนการได้ตามสิทธิในรัฐธรรมนูญ”¹ นอกจากนี้ ในคดี *R (Gudaniviciene & Ors) v Director of Legal Aid Casework & Lord Chancellor* [2014] EWCA Civ 1622; [2015] 1 W.L.R. 2247 ย่อหน้าที่ 46 ได้มีการยืนยันหลักการว่า การเข้าถึงกระบวนการทางกฎหมายที่เป็นทางการจะต้อง “ปฏิบัติได้จริงและมีประสิทธิภาพ” ไม่ใช่เป็นแค่เชิงทฤษฎีเท่านั้น และในคดี *Children’s Rights Alliance for England v Secretary of State for Justice* [2013] EWCA Civ 34, [2013] HRLR 17 ย่อหน้าที่ 38 ได้อธิบายว่า รัฐมีหน้าที่ในการไม่สร้างอุปสรรคในการเข้าถึงความยุติธรรม²

จากแนวความคิดที่กล่าวข้างต้นจะเห็นว่า ในการประเมินขององค์ประกอบที่ 1 เป็นการพิจารณาว่าการเปลี่ยนแปลงระบบศาลจะมีผลกระทบหรืออุปสรรคอย่างไรต่อผู้ใช้บริการที่จะไม่สามารถเข้าถึงกระบวนการทางกฎหมายที่เปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ โดยในปัจจุบันระบบศาลของประเทศไทยที่ได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปเป็นการพิจารณาคดีแบบออนไลน์มากขึ้น ในการพัฒนาเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็ต้องประเมินว่าการพิจารณาคดีออนไลน์ของไทยกำลังการสร้างปัญหาหรืออุปสรรคอะไรให้ผู้ใช้บริการศาลไม่สามารถเข้าถึงการพิจารณาคดีออนไลน์ได้หรือไม่ เพราะการเข้าถึงการพิจารณาคดีเป็นสิ่งสำคัญอย่างแรกที่จะทำให้ผู้ใช้บริการสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้ โดยอุปสรรคและปัญหาในการเข้าถึงก็ต้องพิจารณาตรวจสอบทั้งจากทางฝั่งระบบดิจิทัลของศาลเองและอุปสรรคในด้านของตัวผู้ใช้บริการเองในเรื่องต่างๆ ด้วย ซึ่งสำหรับปัญหาหรืออุปสรรคในการพิจารณาคดีออนไลน์จะแบ่งออกได้เป็น 5 แนวทางประเมินดังต่อไปนี้

¹ Natalie Byrom, *Developing the detail: Evaluating the Impact of Court Reform in England and Wales on Access to Justice*, para 8.1 [Online], 2019. Available from: <https://research.thelegaleducationfoundation.org/wp-content/uploads/2019/02/Developing-the-Detail-Evaluating-the-Impact-of-Court-Reform-in-England-and-Wales-on-Access-to-Justice-FINAL.pdf>

² *Ibid.*, para 8.2.

3.1 แนวทางการประเมินที่ 1.1 – ตรวจสอบความเสี่ยงของระบบในการเข้าถึงความยุติธรรม

ในการพิจารณาว่าระบบมีความเสี่ยงในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมหรือไม่ กฎหมายจากแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาของศาลในคดี (R (Howard League for Penal Reform and The Prisoner’s Advice Service) v Lord Chancellor [2017] EWCA Civ 244 ย่อหน้าที่ 51 ได้วางหลักการในการตรวจสอบเรื่องดังกล่าวว่า “ต้องมีการช่วยเหลือที่เพียงพอและพร้อมใช้งานที่ขึ้นอยู่กับอธิบดีศาลสูงสุดของอังกฤษ (Lord Chancellor) ตลอดทั้งการพิจารณาอย่างเต็มรูปแบบทั้งระบบ” เพื่อให้มั่นใจได้ว่าการมีส่วนร่วมทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะฉะนั้นการพิจารณาถึงระบบที่เปลี่ยนแปลงไปว่ามีความเสี่ยงในการเข้าถึงหรือไม่ต้องพิจารณาว่าระบบดังกล่าวได้ออกแบบมาให้มีการช่วยเหลือทั้งระบบตลอดการพิจารณาคดีอย่างเต็มรูปแบบหรือไม่ ดังนั้นสำหรับการตรวจสอบระบบการพิจารณาคดีออนไลน์จึงต้องตรวจสอบว่าการพิจารณาคดีออนไลน์ได้ถูกออกแบบมาให้มีระบบดิจิทัลที่รองรับตลอดทั้งกระบวนการพิจารณาหรือไม่ เนื่องจากการพิจารณาคดีออนไลน์เป็นการเปลี่ยนรูปแบบการพิจารณาคดีแบบปกติมาอยู่ในรูปแบบทางดิจิทัล ซึ่งหากไม่มีการออกแบบมาระบบดิจิทัลให้รองรับทั้งกระบวนการก็อาจเป็นการทำให้ไม่สามารถเข้าถึงระบบการพิจารณาคดีออนไลน์ในบางขั้นตอนได้³

ทั้งนี้ ในการตรวจสอบการพิจารณาคดีออนไลน์ทั้งระบบของไทยจะต้องเป็นการตรวจสอบการพิจารณาคดีในคดีแพ่งหรือคดีอาญา ซึ่งในเรื่องนี้เนื่องจากประเภทคดีที่จะถูกนำมาใช้ในวิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์หรือการพิจารณาคดีออนไลน์จะมีแค่คดีแพ่งหรือคดีที่ต้องนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้เท่านั้น และในคดีซื้อขายออนไลน์ ซึ่งเป็นไปตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2563 ข้อ 4 ประกอบประกาศสำนักงานศาลยุติธรรมเรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ ข้อ 5 และตามประกาศสำนักงานศาลยุติธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ในคดีซื้อขายออนไลน์ ข้อ 4 ด้วยเหตุนี้ในการตรวจสอบการพิจารณาคดีทางออนไลน์ดังกล่าวจึงต้องพิจารณาจากกระบวนการพิจารณาทางแพ่งทั้งกระบวนการเท่านั้น โดยกระบวนการพิจารณาทางแพ่งทั้งกระบวนการจะมีลำดับขั้นตอนโดยรวมดังนี้⁴

ขั้นตอนแรกคือการเริ่มต้นของคดีแพ่ง โดยคดีแพ่งจะเริ่มต้นขึ้นเมื่อมีการยื่น “คำฟ้อง” (ในกรณีที่เป็คดีมีข้อพิพาท) หรือเมื่อมีการยื่น “คำร้องขอ” (ในกรณีที่เป็คดีไม่มีข้อพิพาท) ต่อศาลซึ่งผู้เริ่มคดีอาจยื่นคำฟ้องหรือคำ

³ Ibid., para 12.11.

⁴ Arizona Judicial Branch, [How a Case Moves Through the Court System](https://www.azcourts.gov/guidetoazcourts/how-a-case-moves-through-the-court-system) [Online]. Available from: <https://www.azcourts.gov/guidetoazcourts/how-a-case-moves-through-the-court-system>

ร้องขอด้วยตนเองหรือโดยผู้ทำการแทนในคดีก็ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโดยการมอบอำนาจให้ทนายความทำแทน⁵ ซึ่งสำหรับระบบศาลออนไลน์ของประเทศไทย ในการเริ่มต้นคดีจะมีการยื่นคำฟ้องและคำคู่ความต่างๆ โดยคู่ความสามารถยื่นผ่านระบบ e-filing ซึ่งเป็นระบบการยื่นและส่งเอกสารทางคดีทางออนไลน์ผ่านระบบรับส่งอิเล็กทรอนิกส์ (e-Filing) เป็นระบบที่รองรับให้ยื่นคำฟ้องหรือคำร้องขอตั้งต้นคดีโดยไม่ต้องมีทนายความ เช่น คำฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวกับการซื้อขายสินค้า/บริการออนไลน์ คำร้องขอจัดการมรดก รวมถึงยื่นเอกสารทางคดีต่าง ๆ เช่น คำร้องขอขยายระยะเวลายื่นคำฟ้อง คำให้การ ขอคัดถ่ายเอกสาร ผ่านเว็บไซต์ได้ทุกวัน 24 ชั่วโมง ไม่จำกัดว่าต้องยื่นในวันเวลาราชการ เพียงมีอินเทอร์เน็ตก็ยื่นฟ้องและส่งเอกสารทางคดีผ่านระบบ e-Filing ต่อศาลทั่วประเทศไทยได้⁶

ขั้นตอนที่สอง กระบวนการส่งหมายและสำเนาให้จำเลยและกระบวนการยื่นคำให้การ เมื่อศาลได้มีคำสั่งรับคำฟ้องไว้พิจารณาแล้ว ศาลก็จะออกหมายส่งสำเนาคำฟ้องให้แก่จำเลยเพื่อแก้คดี และภายในกำหนดเจ็ดวันนับแต่วันยื่นคำฟ้องโจทก์ต้องร้องขอต่อพนักงานเจ้าหน้าที่เพื่อส่งหมายดังกล่าว เมื่อได้ส่งหมายเรียกและสำเนาคำฟ้องให้จำเลยแล้ว จำเลยต้องทำคำให้การเป็นหนังสือยื่นต่อศาลภายใน 15 วัน⁷ ซึ่งสำหรับกรณีการพิจารณาคดีออนไลน์ของประเทศไทย จะมีระบบ e-notice เป็นระบบอิเล็กทรอนิกส์กลางสำหรับศาลใช้ในการประกาศนัดไต่สวนคำร้องขอต่างๆ โดยวิธีการลงโฆษณาทางสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ แทนการประกาศหนังสือพิมพ์โดยคู่ความไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายแต่อย่างใดและในการยื่นคำให้การของจำเลยก็สามารถยื่นคำให้การผ่านระบบ E-filing ได้เช่นเดียวกัน⁸

ขั้นตอนที่สาม กระบวนการพิจารณาคดีและสืบพยาน การนั่งพิจารณาตามปกติต้องกระทำในศาลที่ได้ยื่นเรื่องไว้ในวันที่ศาลเปิดทำการและตามเวลาทำงานที่ศาลกำหนดไว้ เว้นแต่ในกรณีมีเหตุฉุกเฉินหรือเป็นการจำเป็น ศาลจะมีคำสั่งกำหนดนั่งพิจารณา ณ สถานที่อื่นหรือในวันหยุดหรือในเวลาใดๆ ก็ได้ และการนั่งพิจารณาตามปกติต้องกระทำต่อหน้าคู่ความที่มาศาลและต้องกระทำโดยเปิดเผย⁹ สำหรับกรณีการพิจารณาคดีออนไลน์ของประเทศไทย จะมีการสืบพยานผ่านระบบการประชุมทางจอภาพในคดีแพ่งโดยโปรแกรมที่ใช้ในการพิจารณาคดีทาง

⁵ คณิต ฒ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาคดีแพ่ง, พิมพ์ครั้งที่ 3 (สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2558), หน้า 174.

⁶ ภรณ์ เกราะแก้ว, การนำเทคโนโลยีมาใช้ในศาลยุติธรรมบริการประชาชน [ออนไลน์], 10 พฤษภาคม 2565. แหล่งที่มา: https://www.matichon.co.th/local/crime/news_3335335

⁷ คณิต ฒ นคร, อ่างแล้ว เจริญรถที่ 5, หน้า 177.

⁸ สำนักงานศาลยุติธรรม, VTR แนะนำระบบยื่นฟ้องและส่งคำคู่ความ (e-Filing) [ออนไลน์], 16 มกราคม 2563. แหล่งที่มา: <https://www.coj.go.th/th/content/category/detail/id/6/iid/177311>

⁹ คณิต ฒ นคร, อ่างแล้ว เจริญรถที่ 5, หน้า 180-181.

ออนไลน์ ได้แก่ 1) Google Meet 2) Cisco Webex 3) Zoom¹⁰ และมีการไกล่เกลี่ยออนไลน์โดยการไกล่เกลี่ยผ่านระบบประชุมทางจอภาพโดยคู่ความไม่ต้องมาศาล ประชาชนสามารถเข้าร่วมการไกล่เกลี่ยผ่านแอปพลิเคชันที่คุ้นเคย เช่น Google Meet, Line, Zoom, Microsoft Teams และ Cisco WebEx ซึ่งรองรับทั้งการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องและหลังฟ้อง ตามป.วิ.พ.มาตรา 20 ทวิ และ 20 ตริ¹¹

ขั้นตอนที่สี่ การพิพากษาคดีและกระบวนการอุทธรณ์คำตัดสิน “การพิพากษาคดี” เป็นขั้นตอนของการดำเนินคดีแพ่งที่ต่อเนื่องจาก “การพิจารณา” และ “คำพิพากษาสุดท้าย” เป็นคำวินิจฉัยชี้ขาดเหตุที่ทำให้คดีจบสิ้นลงที่สำคัญที่สุด อย่างไรก็ตาม ก็มีใช้ “คำพิพากษาสุดท้าย” อย่างเดียวที่ทำให้คดีแพ่งจบสิ้นลงเพราะคดีแพ่งอาจจบสิ้นลงโดยประการอื่น เช่น โดยการประนีประนอมยอมความหรือการถอนฟ้อง¹² และหากคู่ความไม่พอใจในคำพิพากษาคู่ความก็สามารถอุทธรณ์คำตัดสินต่อศาลที่สูงกว่าเพื่อให้มีการทบทวนคำพิพากษาต่อไปได้ สำหรับการพิจารณาคดีออนไลน์ของประเทศไทย ตามข้อบังคับประธานศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ.2563 ข้อ 19 กำหนดว่าเมื่อเสร็จการพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ ให้ศาลทำคำพิพากษาหรือคำสั่งและลงลายมือชื่อในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ ตามวิธีการที่สำนักงานศาลยุติธรรมประกาศกำหนด และให้ถือว่าคำพิพากษาหรือคำสั่งได้ทำเป็นหนังสือและลงลายมือชื่อตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 141 แล้ว จากบทบัญญัติดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการพิพากษาคดีของศาลสามารถทำอยู่ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ได้ ซึ่งถือว่าเป็นระบบดิจิทัลที่รองรับการทำคำพิพากษา และส่วนการยื่นอุทธรณ์ของคู่ความสามารถ ยื่นคำคู่ความและเอกสารแบบมีค่าธรรมเนียมผ่านระบบ CIOS สามารถยื่นคำคู่ความและเอกสารได้ทุกประเภท เช่น คำฟ้องอุทธรณ์ คำฟ้องฎีกา เป็นต้น¹³

ขั้นตอนที่ห้า การบังคับคดี สำหรับคดีแพ่งเป็นเรื่องของความต้องการหรือความประสงค์ของผู้ชนะคดี และในคดีแพ่งสามารถบังคับคดีได้แม้คำพิพากษาจะยังไม่ถึงที่สุด¹⁴ สำหรับการพิจารณาคดีออนไลน์ในประเทศไทย ตามประกาศสำนักงานศาลยุติธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ในคดีซื้อขายออนไลน์ พ.ศ. 2563 ข้อ 16 กำหนดว่าเมื่อมีกรณีที่ต้องดำเนินการบังคับคดี ให้มีการ

¹⁰ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, แนวทางการสืบพยานทางออนไลน์ [ออนไลน์], 2563. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/category/detail/id/10083/iid/245655>

¹¹ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, ช่องทางในการไกล่เกลี่ยออนไลน์ [ออนไลน์], 2561. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/84/iid/194711>

¹² คณิต วน นคร, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 5, หน้า 181.

¹³ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, การยื่นคำคู่ความและเอกสารแบบมีค่าธรรมเนียม ผ่านระบบ CIOS เปิดบริการแล้ววันนี้ [ออนไลน์], 2563. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/category/detail/id/22/iid/192139>

¹⁴ คณิต วน นคร, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 5, หน้า 182-183.

จัดทำหมายบังคับคดีหรือคำสั่งในรูปแบบข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ส่งไปยังกรมบังคับคดีหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยเร็ว และเมื่อครบกำหนดเวลาที่ศาลสั่งแล้วให้เจ้าหน้าที่รายงานผลการดำเนินการตามคำสั่งศาลให้ทราบโดยเร็ว จากบทบัญญัติดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าในกระบวนการบังคับคดีก็มีการจัดทำหมายบังคับคดีเป็นรูปแบบทางอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งเป็นระบบดิจิทัลที่รองรับในกระบวนการบังคับคดี อย่างไรก็ตามตามกฎหมายข้อบังคับประธานศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ.2563 และประกาศสำนักงานศาลยุติธรรมเรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2563 ไม่ได้ปรากฏบัญญัติเกี่ยวกับกระบวนการบังคับคดีที่เป็นรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์อย่างชัดเจน แต่ทั้งนี้ก็แสดงให้เห็นว่าการพิจารณาคดีออนไลน์ของศาลไทยก็มีการรองรับระบบดิจิทัลในกระบวนการบังคับคดีบ้างแล้ว

3.2 แนวทางการประเมินที่ 1.2 – ตรวจสอบประสบการณ์ผู้ใช้งานของสื่อดิจิทัลและช่องทางกระดาษ

ในกรณีของโครงการปฏิรูปต่างๆ การสนับสนุนและการป้องกันที่นำไปใช้ได้จริงเพื่อให้แน่ใจว่าการเข้าถึงความยุติธรรมจะไม่ถูกขัดขวางคือต้องมีการตรวจสอบ (i) มีระบบดิจิทัลที่ออกแบบมาเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ขาดโอกาสหรือทักษะทางดิจิทัลให้มีส่วนร่วมกับการบวนการใหม่หรือไม่ (ii) ช่องทางที่ใช้กระดาษในการดำเนินการยังคงอยู่อย่างไร ทั้งนี้ เมื่อเดือนพฤษภาคม 2561 สำนักงานตรวจสอบแห่งชาติของประเทศอังกฤษรายงานว่า HMCTS สันนิษฐานว่า: “ผู้ใช้อย่างน้อย 70% จะย้ายไปใช้บริการออนไลน์ภายในห้าปี”¹⁵ แต่จากประสบการณ์ของหน่วยงานรัฐบาลอื่นๆ เช่น HMRC บ่งชี้ว่าเป้าหมายหรือการสันนิษฐานดังกล่าวของ HMCTS อาจเป็นการมองโลกในแง่ดีมากเกินไป เนื่องจาก ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการกังวลว่าหากไม่รับรู้อัตราการแปลงระหว่างช่องทางกระดาษหรือทางดิจิทัลที่แน่นอนอาจจะทำให้ช่องทางดังกล่าวไม่เพียงพอต่อการต่อความต้องการได้ ซึ่งอาจนำไปสู่อุปสรรคในการเข้าถึงระบบกฎหมายที่เป็นทางการ ข้อมูลจากการคาดการณ์สำหรับการใช้ช่องทางออนไลน์ของผู้มาใช้บริการจึงไม่เพียงพอที่จะแสดงให้เห็นได้ว่าการเข้าถึงความยุติธรรมจะไม่ถูกขัดขวางหรือไม่ ดังนั้น ผู้เข้าร่วมประชุมยืนยันว่า ในการประเมินผลกระทบของโครงการปฏิรูปใดๆ ต้องตรวจสอบทั้งการดำเนินการของสื่อดิจิทัลและช่องทางกระดาษและประสบการณ์ของบุคคลที่ใช้¹⁶

จากแนวคิดในการประเมินตามแนวทางดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการพิจารณาคดีออนไลน์เป็นกระบวนการพิจารณาคดีที่เปลี่ยนจากการใช้รูปแบบกระดาษมาเป็นดิจิทัล แต่ปัญหาที่ต้องพิจารณาคือผู้ให้บริการจะมีปัญหา

¹⁵ National Audit Office UK, *HM Courts and Tribunals Service: Early progress in transforming courts and tribunals*, p. 14 [Online], 9 May 2018. Available from: <https://www.nao.org.uk/report/earlyprogress-in-transforming-courts-and-tribunals/>

¹⁶ Natalie Byrom, above n 1, para 12.12.

หรืออุปสรรคในการใช้บริการระบบดิจิทัลของศาลหรือไม่และความต้องการในการใช้บริการช่องทางกระดานของ ผู้ใช้บริการยังคงมีอยู่อย่างไร ดังนั้น การตรวจสอบระบบดิจิทัลของการพิจารณาคดีออนไลน์ในไทยจึงต้องมีการ ตรวจสอบถึงการดำเนินการและประสบการณ์ของผู้ใช้ว่าได้มีการออกแบบมาเพื่อช่วยเหลือทั้งผู้ที่ขาดโอกาสในด้าน ต่างๆ ที่อาจไม่สามารถเข้าถึงกระบวนการได้และยังต้องช่วยเหลือผู้ที่ขาดทักษะทางดิจิทัลด้วย และการดำเนินการ ผ่านระบบดิจิทัลดังกล่าวมีผลลัพธ์ออกมาเป็นอย่างไร และที่สำคัญต้องตรวจสอบถึงช่องทางกระดานที่ยังคงใช้อยู่ เพื่อให้ทราบว่ายังมีผู้ที่ต้องการใช้บริการจากช่องทางกระดานอีกหรือไม่ เพียงใด ดังนั้น จากแนวทางการประเมิน ดังกล่าวข้างต้นจึงแบ่งการประเมินออกได้ดังนี้

แนวทางการประเมินที่ 1.2.1 มีระบบดิจิทัลที่ออกแบบมาเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ขาดโอกาสหรือทักษะทาง ดิจิทัลให้มีส่วนร่วมกับการบวนการใหม่หรือไม่

จากการสืบค้นข้อมูลในประเทศไทยพบว่าปัจจุบันมีระบบดิจิทัลที่ออกแบบมาเพื่ออำนวยความสะดวกให้ กระบวนพิจารณามีความสะดวก รวดเร็วและประหยัดค่าใช้จ่ายมากขึ้นและช่วยเหลือผู้ที่ขาดโอกาสหรือทักษะทาง ดิจิทัลให้มีส่วนร่วมกับการกระบวนการทางออนไลน์ของศาลยุติธรรมดังต่อไปนี้

(1) โปรแกรมสนทนาอัตโนมัติ (COJ CHATBOT) ทางศาลยุติธรรมกำลังพัฒนาระบบให้บริการข้อมูลการ ติดต่อราชการศาลยุติธรรม (COJ CHATBOT) ซึ่งเป็นโปรแกรมสนทนาอัตโนมัติคอยให้บริการด้านข้อมูลข่าวสาร แก่ประชาชนทั่วไป ผ่านช่องทางการสื่อสารต่างๆ เช่น Line, Facebook messenger ฯลฯ ของศาลยุติธรรม¹⁷ โดยโปรแกรมดังกล่าวจะสามารถช่วยเหลือผู้ที่ขาดความรู้ทางดิจิทัลหรือในกระบวนการออนไลน์ให้สามารถเข้ามา มีส่วนร่วมในกระบวนการทางออนไลน์ของศาลได้มากขึ้น

(2) ระบบสืบค้นคำพิพากษาศาลชั้นต้น โปรแกรมจัดเก็บและสืบค้นคำพิพากษาศาลชั้นต้น เป็นโปรแกรม ที่พัฒนาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่คำพิพากษาของศาลชั้นต้น อำนวยความสะดวกในการศึกษาค้นคว้าข้อมูล และเผยแพร่ข้อมูลทางกฎหมายให้กับประชาชนทั่วไปที่มีความสนใจ การใช้งานโปรแกรมจึงแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ การบันทึกข้อมูลคำพิพากษา(ย่อ) และการสืบค้นข้อมูลคำพิพากษา¹⁸ ซึ่งระบบดังกล่าวจะสามารถช่วยให้ผู้ที่ขาด โอกาสในการค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับคำพิพากษาศาลชั้นต้นสามารถเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับคำพิพากษาศาลชั้นต้นได้ สะดวกรวดเร็วมากยิ่งขึ้นผ่านกระบวนการทางออนไลน์

¹⁷ สำนักงานศาลยุติธรรม, รายละเอียดคุณลักษณะเฉพาะ โครงการพัฒนาระบบให้บริการข้อมูลการติดต่อราชการศาลยุติธรรมอัจฉริยะ [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://patsadu.coj.go.th/th/file/get/file/202007176298d14b4a229159129c82f55e031de3173707.pdf>

¹⁸ สำนักเทคโนโลยีสารสนเทศ สำนักงานศาลยุติธรรม, ๖๕๖๒ ระบบสืบค้นคำพิพากษาศาลชั้นต้น [ออนไลน์], 2561. แหล่งที่มา: <https://techno.coj.go.th/th/content/category/detail/id/1878/cid/5902/iid/94221>

(3) Corporate Banking ระบบค้ำธรรมเนียมศาล เงินค่าปรับ เงินกลางให้คู่ความ เป็นระบบการค้ำเงินในคดีให้แก่คู่ความผ่านระบบอินเทอร์เน็ตของธนาคาร โดยมีข้อดีคือ ลดการใช้กระดาษ สะดวกรวดเร็วกว่าการใช้เช็คแบบปกติในการค้ำเงิน และปราศจากปัญหาเช็คค้างจ่าย สามารถลดการทุจริตลงได้¹⁹ ซึ่งระบบดังกล่าวจะเป็นการช่วยเหลือให้คู่ความสามารถได้รับเงินค้ำธรรมเนียมศาล เงินค่าปรับ เงินกลางให้คู่ความได้อย่างสะดวก รวดเร็วมากยิ่งขึ้น ทำให้ผู้ที่ไม่ค่อยมีโอกาสในการมารับเงินที่ศาลสามารถรับเงินได้สะดวกรวดเร็วและประหยัดค่าใช้จ่ายมากขึ้นผ่านกระบวนการทางออนไลน์

(4) E-Payment บริการรับชำระเงินด้วยบัตรเครดิต เดบิต และ mobile banking เป็นการให้บริการรับชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ด้วยเครื่อง EDC (Electronic Data Capture) เป็นระบบรับชำระเงินค่าธรรมเนียมศาล เงินค่าปรับ และเงินกลางด้วยบัตรเครดิต บัตรเดบิต และ QR Code ผ่านเครื่อง EDC ทำให้เกิดความสะดวกรวดเร็วและปลอดภัยในการชำระเงิน²⁰ จะเห็นได้ว่าระบบ E-payment เป็นระบบดิจิทัลของศาลที่ออกแบบมาเพื่อช่วยเหลือให้คู่ความสามารถชำระค่าธรรมเนียมศาล เงินค่าปรับ เงินกลางได้สะดวกรวดเร็วและประหยัดค่าใช้จ่ายได้มากขึ้น ทำให้ผู้ที่ไม่ค่อยมีโอกาสเดินทางมาที่ศาลเพื่อชำระค่าธรรมเนียมต่างๆ สามารถชำระค่าธรรมเนียมได้สะดวกรวดเร็วมากขึ้น

(5) VDO Conference ระบบประชุมทางไกลออนไลน์ ไกลเกลี่ย สืบพยาน ไต่สวน ประชุมระหว่างหน่วยงาน และพิจารณาคดี ผ่านจอภาพ VDO conference system และ web conference system²¹ เป็นระบบดิจิทัลของศาลที่ออกแบบมาเพื่อช่วยเหลือคู่ความให้สามารถพิจารณาคดีในเรื่องต่างๆ ทางออนไลน์ผ่านระบบการประชุมทางวิดีโอได้ ซึ่งเป็นการช่วยเหลือผู้ที่ขาดโอกาสในการเดินทางมาพิจารณาคดีที่ศาลให้สามารถดำเนินการผ่านระบบออนไลน์ทางวิดีโอได้ เพื่อให้มีความสะดวกรวดเร็วและประหยัดค่าใช้จ่ายมากขึ้น

(6) Decision system ระบบคัดถ่ายคำพิพากษาระหว่างศาลทั่วประเทศเป็นระบบบริการคัดถ่ายคำพิพากษาระหว่างศาลยุติธรรมทั่วประเทศ Decision System (DSS) เป็นระบบให้บริการคัดสำเนาคำพิพากษาระหว่างศาลทั่วประเทศในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่คู่ความสามารถคัดสำเนาคำ

¹⁹ เพจสื่อศาล, ข้อดีการค้ำเงินค่าธรรมเนียมศาล เงินค่าปรับ เงินกลางในคดี ด้วยระบบ Corporate Banking [ออนไลน์], 2562. แหล่งที่มา: <https://www.facebook.com/pr.coj/photos/ข้อดี%EF%B8%8Fการค้ำเงินค่าธรรมเนียมศาล%EF%B8%8Fเงินค่าปรับ-%EF%B8%8Fเงินกลางในคดี-ด้วยระบบ-corporate-ba/385466432155357/>

²⁰ ศาลแรงงานภาค 7 ศาลยุติธรรม, D-Court คืออะไร [ออนไลน์], 2563. แหล่งที่มา: <https://lbkcbc.coj.go.th/th/content/category/detail/id/10/cid/9062/iid/190599>

²¹ เรื่องเดียวกัน

พิพากษาระหว่างศาลยุติธรรม ที่ได้อ่านให้คู่ความฟัง²² ซึ่งระบบดังกล่าวถือว่าเป็นระบบดิจิทัลที่ออกแบบมาช่วยเหลือให้คู่ความสามารถคัดถ่ายคำพิพากษาระหว่างศาลยุติธรรมได้ทั่วประเทศ เพื่อเป็นการช่วยเหลือแก่ผู้ที่ขาดโอกาสในการเดินทางมาที่ศาลสำหรับการขอคัดถ่ายคำพิพากษา

(7) ระบบติดตามสำนวนคดี (tracking system) เป็นระบบติดตามสำนวน ให้ประชาชนคู่ความติดตามความเคลื่อนไหวของสำนวนคดี โดยไม่ต้องลงทะเบียน²³ ซึ่งถือเป็นระบบดิจิทัลที่ออกแบบมาเพื่อช่วยเหลือคู่ความที่ขาดโอกาสในการเดินทางมาที่ศาลให้สามารถติดตามความเคลื่อนไหวของสำนวนคดีได้ผ่านระบบออนไลน์ โดยจากรายงานสถิติการใช้งานระบบติดตามสำนวนคดี (tracking system) สำนักส่งเสริมงานตุลาการและสำนักเทคโนโลยีสารสนเทศ ข้อมูล ณ วันที่ 19 สิงหาคม 2562 เวลา พบว่ามีการค้นหาผ่านระบบจำนวน 351,025 ครั้ง (นับแต่เปิดให้บริการระบบครั้งแรก วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2562) โดยศาลที่มีสถิติค้นหาผ่านระบบมากที่สุด ศาลแพ่ง จำนวน 10,066 ครั้ง ศาลแขวงดอนเมือง จำนวน 3,782 ครั้ง ศาลแขวงพัทธยา จำนวน 1,633 ครั้ง²⁴

(8) ระบบบริการข้อมูลคดีศาลยุติธรรม (CIOS : Case Information Online Service) เป็นระบบบริการข้อมูลคดี วันนัดพิจารณา ผลการส่งหมายและคำสั่งศาลผ่านอินเทอร์เน็ตตลอด 24 ชั่วโมงเพื่อเพิ่มความสะดวกและลดค่าใช้จ่ายในการเดินทางของคู่ความในคดีหรือประชาชน ช่วยอำนวยความสะดวกในการเรียกดูข้อมูลคดีที่คู่ความเกี่ยวข้องในคดีได้ทุกที่ทุกเวลาที่ต้องการ และขอคัดถ่ายเอกสารผ่านการส่งไฟล์อิเล็กทรอนิกส์ไม่มีค่าธรรมเนียม ติดตามคดีและยื่นคำร้องผ่านระบบโดยไม่ต้องมาศาล ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย²⁵ จะเห็นได้ว่าระบบดังกล่าวออกแบบมาเพื่อช่วยเหลือให้คู่ความที่ขาดโอกาสในการเดินทางไปศาลเพื่อตรวจสอบข้อมูลการพิจารณาคดีต่างๆ หรือคัดถ่ายสำเนาต่างๆ ให้สามารถดำเนินการเรื่องดังกล่าวได้สะดวกรวดเร็วมายิ่งขึ้นผ่านระบบออนไลน์

²² ทีมข่าวอาชญากรรม ผู้จัดการออนไลน์, ศาลแขวงปทุมวันใช้ระบบดิจิทัลป้องกัน COVID-19 [ออนไลน์], 11 มีนาคม 2020. แหล่งที่มา: <https://mgronline.com/crime/detail/9630000024436>

²³ เรื่องเดียวกัน

²⁴ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, อินโฟกราฟิกประชาสัมพันธ์ระบบการติดตามสำนวนคดี (tracking system) เรื่อง รายงานสถิติการใช้งานระบบติดตามสำนวนคดี ขอขอบคุณศาลที่ร่วมกันก้าวเข้าสู่ยุค D-Court #D-Court2020 [ออนไลน์], 2562. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/156929>

²⁵ สำนักงานศาลยุติธรรม, Infographic แนะนำระบบบริการออนไลน์ศาลยุติธรรม (CIOS) [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://cios.coj.go.th/pages/manual/cios_info2.jpg

โดยสถิติการให้บริการผ่านระบบบริการข้อมูลคดีศาลยุติธรรม (CIOS : Case Information Online Service) พบว่าจำนวนการเข้าใช้บริการมีปริมาณที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยข้อมูล ณ วันที่ 29 สิงหาคม 2563²⁶ ผู้ลงทะเบียนเข้าใช้บริการทั้งสิ้น 25,049 ราย และมีการเข้าใช้บริการทั้งสิ้น 471,507 ครั้ง โดยนายความลงทะเบียนใช้บริการ 17,556 รายและมีการเข้าใช้บริการ 433,303 ครั้ง คู่ความผู้ลงทะเบียนใช้บริการ 7,493 ราย 38,204 ครั้ง และข้อมูล ณ วันที่ 29 ตุลาคม 2563²⁷ ผู้ลงทะเบียนเข้าใช้บริการทั้งสิ้น 26,874 ราย การเข้าใช้บริการทั้งสิ้น 613,782 ครั้ง นายความผู้ลงทะเบียนใช้บริการ 18,278 ราย การเข้าใช้บริการ 564,959 ครั้ง คู่ความผู้ลงทะเบียนใช้บริการ 8,596 ราย 48,823 ครั้ง และข้อมูล ณ วันที่ 7 ตุลาคม 2564 จำนวนครั้งที่เข้าใช้ระบบ เป็นจำนวนครั้งสะสม (ม.ค.- ก.ย. 2564) 1,049,432 ครั้ง โดยมีการขอคัดถ่ายเอกสารในสำนวนคดีประจำเดือนกันยายน 35,393 ครั้ง การขอหนังสือ รับรับรองคดีถึงที่สุด ประจำเดือนกันยายน 3,468 ครั้ง การยื่นส่ง และรับคำคู่ความประจำเดือนกันยายน 73,936 ครั้ง การใช้งาน (อื่นๆ) ในระบบ เช่น ตรวจสอบคำสั่งศาล, ผลการส่งหมาย เป็นต้น ประจำเดือนกันยายน 86,605 ครั้ง และผู้ที่ลงทะเบียนเข้าใช้ระบบบริการข้อมูลคดีศาลยุติธรรมเป็นนายความ 24,149 คน คู่ความ 16,893 คน²⁸

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าทั้งจำนวนผู้ที่ลงทะเบียนเข้าใช้ระบบไม่ว่าจะเป็นนายความหรือคู่ความ และจำนวนการเข้าใช้ระบบ CIOS มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าระบบ Cios สามารถช่วยให้เพิ่มความสะดวก ความรวดเร็วและลดค่าใช้จ่ายในการตรวจสอบข้อมูลหรือดำเนินการขุดหนังสือต่างๆ โดยที่คู่ความหรือนายความไม่ต้องเดินทางมาติดต่อด้วยตนเองถึงศาล ซึ่งถือว่า Cios เป็นระบบดิจิทัลที่ออกแบบมาเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ขาดโอกาสในเรื่องของเวลาที่ไม่สามารถเดินทางไปศาลได้ในบางเวลา รวมถึงเป็นระบบที่ออกแบบมาให้คนทั่วไปใช้งานเพื่อให้สามารถมีส่วนร่วมในการใช้งานระบบ Cios ได้โดยจะเห็นได้จากตัวเลขของคู่ความซึ่งเป็นบุคคลทั่วไปที่มีการลงทะเบียนและเข้าใช้สูงขึ้นเรื่อย ๆ

²⁶ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, สถิติการให้บริการผ่านระบบบริการข้อมูลคดีศาลยุติธรรม (CIOS : Case Information Online Service) ข้อมูล ณ วันที่ 29 สิงหาคม 2563 [ออนไลน์], 29 สิงหาคม 2563. แหล่งที่มา:

<https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/210128>

²⁷ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, สถิติการให้บริการผ่านระบบบริการข้อมูลคดีศาลยุติธรรม (CIOS : Case Information Online Service) ข้อมูล ณ วันที่ 29 ตุลาคม 2563 [ออนไลน์], 29 ตุลาคม 2563. แหล่งที่มา:

<https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/218505>

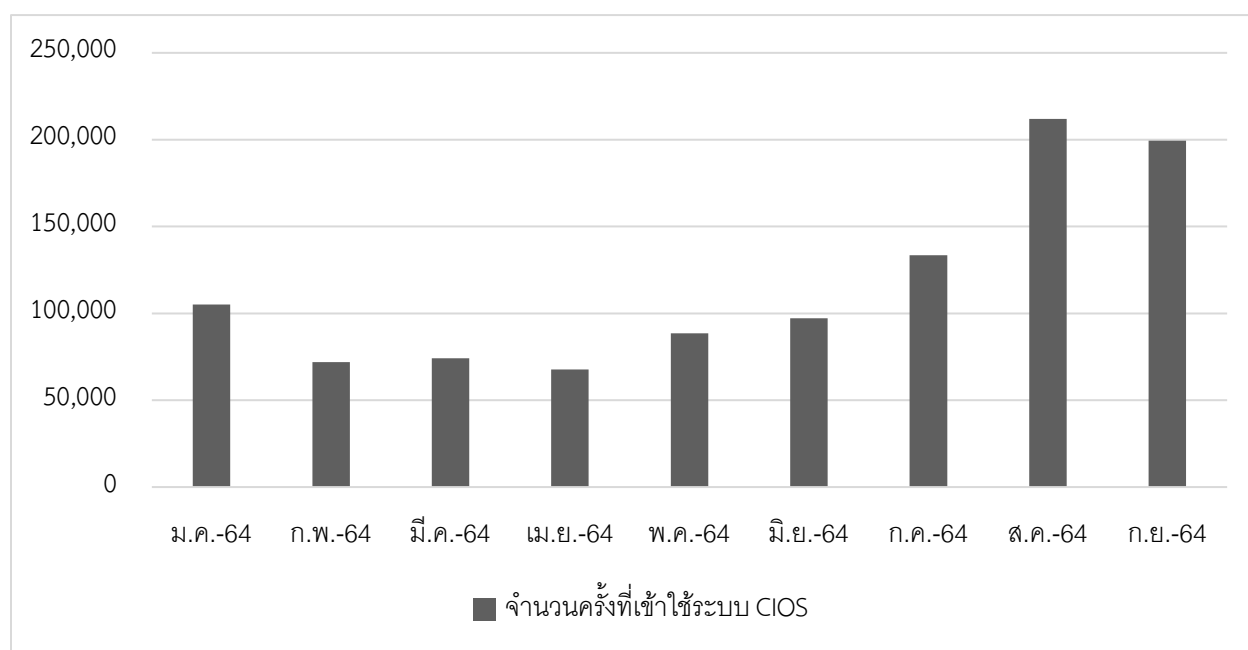
²⁸ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, สถิติการใช้ระบบบริการข้อมูลคดีศาลยุติธรรม (CIOS) ประจำเดือนกันยายน 2564 [ออนไลน์], กันยายน 2564. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/265544>

ตารางที่ 1 สถิติจำนวนครั้งที่เข้าใช้ระบบ CIOS เดือน ม.ค.- ก.ย. 2564

เดือน	จำนวนครั้งที่เข้าใช้ระบบ CIOS
ม.ค. 2564	105,041 (ครั้ง)
ก.พ. 2564	71,947 (ครั้ง)
มี.ค. 2564	74,242 (ครั้ง)
เม.ย. 2564	67,673 (ครั้ง)
พ.ค. 2564	88,582 (ครั้ง)
มิ.ย. 2564	97,141 (ครั้ง)
ก.ค. 2564	133,432 (ครั้ง)
ส.ค. 2564	211,972 (ครั้ง)
ก.ย. 2564	199,402 (ครั้ง)

ที่มา: จากเว็บไซต์ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม²⁹

แผนภูมิที่ 1 สถิติจำนวนครั้งที่เข้าใช้ระบบ CIOS เดือน ม.ค.- ก.ย. 2564

ที่มา: จากเว็บไซต์ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม³⁰

²⁹ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เจริญรถที่ 28.

³⁰ เรื่องเดียวกัน

(9) ระบบ e-notice เป็นระบบอิเล็กทรอนิกส์กลางสำหรับศาลใช้ในการประกาศนัดไต่สวนคำร้องขอต่างๆ โดยวิธีการลงโฆษณาทางสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ แทนการประกาศหนังสือพิมพ์โดยคู่ความเพื่อความสะดวกรวดเร็ว และประหยัดค่าใช้จ่าย³¹ จะเห็นได้ว่าระบบดังกล่าวออกแบบมาเพื่อช่วยเหลือแก่คู่ความที่ขาดโอกาสในการเดินทางมาศาลในการตรวจสอบประกาศคำร้องต่างๆ รวมถึงผู้ที่ขาดโอกาสในเรื่องค่าใช้จ่ายในการดำเนินการเรื่องดังกล่าวเพื่อให้สามารถดำเนินการได้สะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้นผ่านระบบออนไลน์

โดยสถิติการเข้าใช้โปรแกรมระบบการส่งเอกสารและการประกาศนัดไต่สวนโดยวิธีการลงโฆษณาทางสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ (e-Notice System) ข้อมูล ณ วันที่ 19 พฤศจิกายน 2561 มีหน่วยงานเข้าใช้โปรแกรมทั้งสิ้น 46 ศาล จำนวนประกาศ 305 ประกาศ และมีผู้เข้าชมประกาศ 3,445 ครั้ง³² และสถิติการลงประกาศในระบบ e-Notice ประจำปี พ.ศ. 2564 (ม.ค. - ธ.ค.) จำนวนประกาศในระบบ e-Notice 301,752 ประกาศลดค่าใช้จ่ายให้แก่ประชาชนได้ 150,876,000 บาท (500 บาท/ประกาศ) จำนวนคนเข้าดูระบบ e-Notice 123,474 ครั้ง³³ และสถิติการลงประกาศในระบบ e-Notice ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 (ต.ค.64 - พ.ค.65) ข้อมูล ณ วันที่ 6 มิ.ย. 65 มีจำนวนประกาศรวม 210,675 ประกาศ จำนวนคนเข้าดู 66,200 ครั้งลดค่าใช้จ่ายให้แก่ประชาชนได้ 105,337,500 บาท (500 บาท/ประกาศ)³⁴

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าจำนวนประกาศในระบบ E-notice ตั้งแต่ปี 61 มีจำนวนแต่ 305 ประกาศในขณะที่จำนวนประกาศโดยประมาณในช่วงปี 64 ทั้งปี มีประกาศจำนวน 301,752 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าจำนวนประกาศมีตัวเลขที่เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน แสดงให้เห็นว่าระบบ E-notice สามารถช่วยเพิ่มความสะดวกรวดเร็วและลดค่าใช้จ่ายในการประกาศและตรวจสอบประกาศคำร้องต่างๆ โดยที่คู่ความหรือทนายความไม่ต้องเดินทางมาตรวจสอบประกาศด้วยตนเองที่ศาล ทำให้ผู้ที่ขาดโอกาสในเรื่องค่าใช้จ่ายและการเดินทางสามารถมีส่วนร่วมกับกระบวนการทางออนไลน์ได้มากยิ่งขึ้น

³¹ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, e-Notice System ลดขั้นตอน ลดระยะเวลา ลดค่าใช้จ่าย [ออนไลน์], 2562. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/5970/iid/95180>

³² สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, สถิติการเข้าใช้โปรแกรม e-Notice [ออนไลน์], 2561. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/95337>

³³ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, สถิติการใช้งานระบบ e-Notice ระหว่างมกราคม - ธันวาคม 2564 [ออนไลน์], 2564. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/category/detail/id/7875/iid/276618>

³⁴ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, สถิติการลงประกาศในระบบ e-Notice [ออนไลน์], 2565. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/296118>

ตารางที่ 2 สถิติจำนวนประกาศ e-notice เดือนตุลาคม 64 - พฤษภาคม 2565

เดือน	จำนวนประกาศ e-notice
ตุลาคม 2564	24,918 ประกาศ
พฤศจิกายน 2564	29,966 ประกาศ
ธันวาคม 2564	25,536 ประกาศ
มกราคม 2565	23,455 ประกาศ
กุมภาพันธ์ 2565	26,760 ประกาศ
มีนาคม 2565	30,102 ประกาศ
เมษายน 2565	22,807 ประกาศ
พฤษภาคม 2565	27,131 ประกาศ

ที่มา: จากเว็บไซต์ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม³⁵

(10) ระบบการยื่นและส่งคำคู่ความและเอกสารโดยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (e – Filing) เป็นระบบที่ให้คู่ความยื่นคำฟ้องและคำคู่ความต่างๆ ผ่านระบบโดยไม่ต้องทำสำนวนกระดาษและไม่ต้องเดินทางไปศาล ได้ตลอด 24 ชั่วโมง และสามารถขอคัดถ่ายผ่านระบบและได้รับไฟล์อิเล็กทรอนิกส์ทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ไม่มีค่าธรรมเนียม³⁶ จะเห็นได้ว่าระบบดังกล่าวเป็นระบบดิจิทัลของศาลที่ออกแบบมาช่วยเหลือผู้ที่ขาดโอกาสในการเดินทางมาที่ศาลและค่าใช้จ่ายเพื่อยื่นคำคู่ความต่างๆ ให้สามารถยื่นและส่งคำคู่ความได้สะดวกรวดเร็วและประหยัดค่าใช้จ่ายได้มากขึ้น

โดยจากสถิติระบบ e - filing ระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2562 – มีนาคม 2565 มีอัตราที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างชัดเจน โดยในเดือนพฤศจิกายน 2562 มีการยื่นคดีผ่านระบบ e – filing จำนวน 1,727 คดี ในขณะที่เดือนมีนาคม 2565 มีการยื่นคดีผ่านระบบ e – filing จำนวน 46,889 คดี และสถิติการใช้งานระบบ e - Filing Version 3 ประจำเดือนกรกฎาคม 2563 จำนวนคดีสะสม ทั้งหมด 151,142 คดี หมายความว่าความที่ลงทะเบียนในระบบ e - Filing Version 3 มีจำนวน 9,322 คน³⁷ ในขณะที่ความที่ลงทะเบียนใช้งานระบบ e-Filing ทั้งหมดในปี พ.ศ. 2565 มีจำนวน 20,491 คน ข้อมูล ณ วันที่ 31 มีนาคม 2565³⁸

³⁵ เรื่องเดียวกัน

³⁶ ภรณ์ เกราะแก้ว, อ่างแล้ว เจริญรอดที่ 6.

³⁷ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, สถิติการใช้งานระบบ e - Filing Version 3 ประจำเดือนกรกฎาคม 2563 [ออนไลน์], กรกฎาคม 2563. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/206490>

³⁸ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, สถิติคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e-Filing เดือนมีนาคม 2565 [ออนไลน์], มีนาคม 2565. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/288124>

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าจำนวนตัวเลขการยื่นคำคู่ความผ่านระบบ E-notice มีจำนวนตัวเลขที่สูงมากขึ้นเรื่อย ๆ อย่างชัดเจน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าระบบ E-filing สามารถช่วยเพิ่มความสะดวกรวดเร็วและลดค่าใช้จ่ายในการยื่นคำคู่ความต่างๆ ได้โดยที่คู่ความหรือทนายความไม่ต้องเดินทางมายื่นคำคู่ความด้วยตนเองที่ศาล และช่วยให้คู่ความมีส่วนร่วมกับการกระบวนการในการยื่นคำคู่ความผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ได้มากขึ้น โดยจะเห็นได้จากตัวเลขการยื่นคำคู่ความผ่านระบบ E-filing ที่มีปริมาณสูงขึ้นเรื่อย ๆ

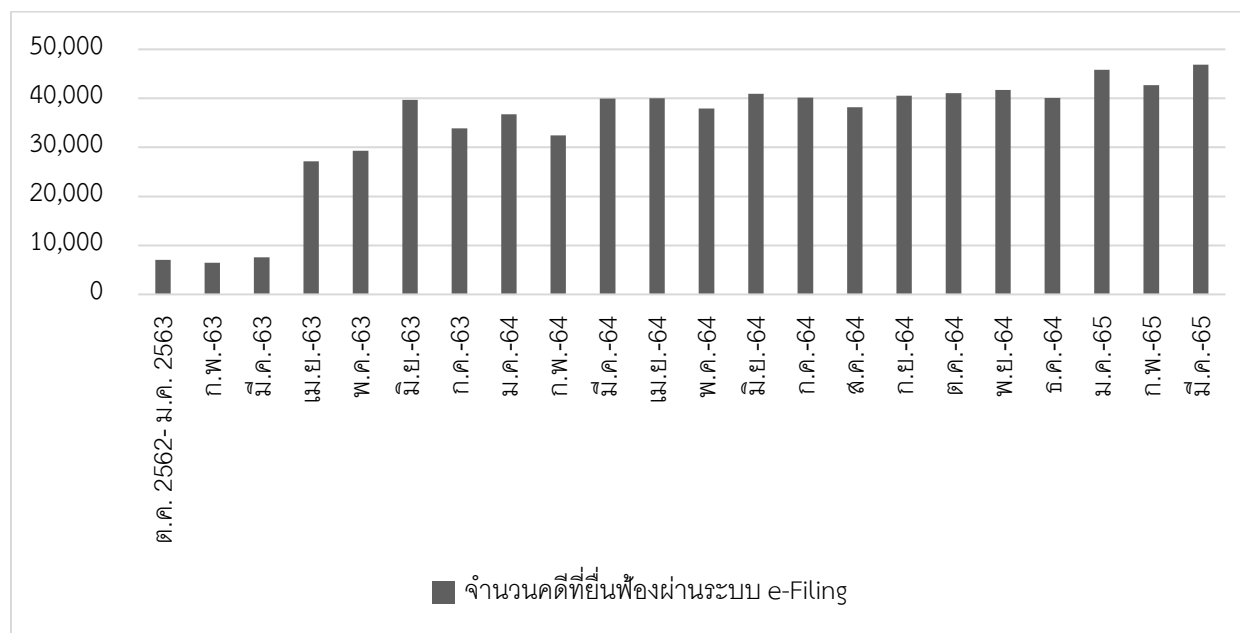
ตารางที่ 3 สถิติการใช้งานระบบ e - Filing Version 3 ประจำเดือน

เดือน	จำนวนคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e-Filing
ต.ค. 2562- ม.ค. 2563	7,070 คดี
ก.พ. 2563	6,487 คดี
มี.ค. 2563	7,566 คดี
เม.ย.2563	27,142 คดี
พ.ค. 2563	29,332 คดี
มิ.ย. 2563	39,658 คดี
ก.ค. 2563	33,887 คดี
ม.ค. 2564	36,778 คดี
ก.พ. 2564	32,442 คดี
มี.ค. 2564	39,958 คดี
เม.ย. 2564	40,009 คดี
พ.ค. 2564	37,905 คดี
มิ.ย. 2564	40,926 คดี
ก.ค. 2564	40,164 คดี
ส.ค. 2564	38,205 คดี
ก.ย. 2564	40,523 คดี
ต.ค. 2564	41,079 คดี
พ.ย. 2564	41,698 คดี
ธ.ค. 2564	40,111 คดี
ม.ค. 2565	45,815 คดี
ก.พ. 2565	42,697 คดี
มี.ค. 2565	46,889 คดี

ที่มา: จากเว็บไซต์ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม³⁹

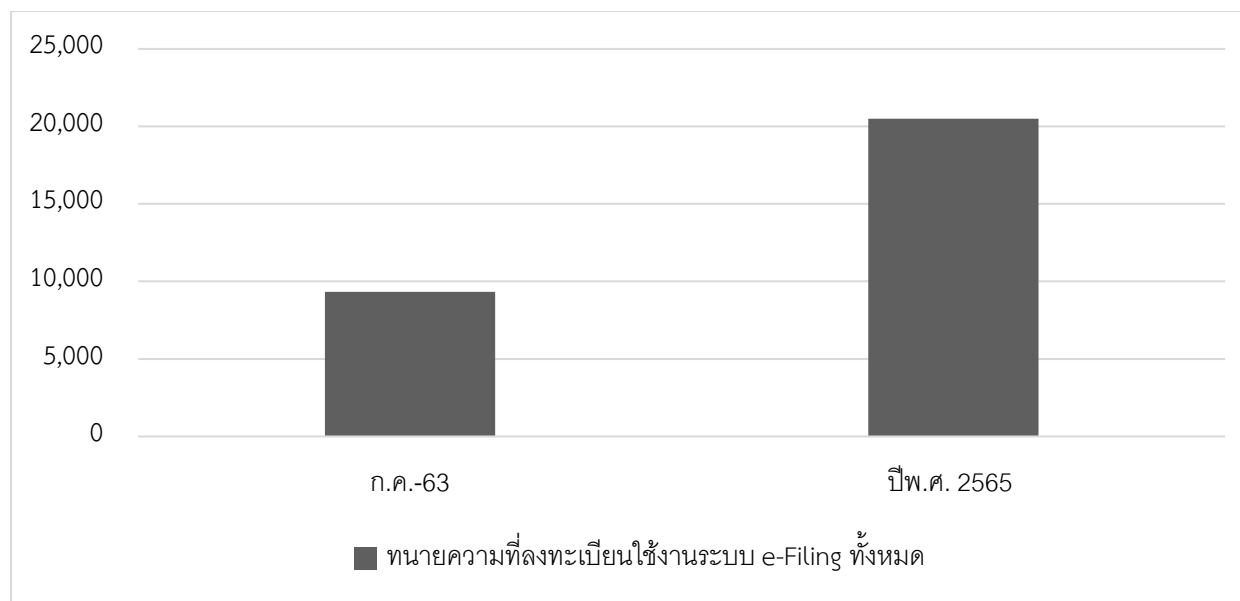
³⁹ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 38, 39.

แผนภูมิที่ 2 สถิติการใช้งานระบบ e - Filing Version 3 ประจำเดือน

ที่มา: จากเว็บไซต์ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม⁴⁰

แผนภูมิที่ 3 จำนวนนายความที่ลงทะเบียนใช้งานระบบ e-Filing ทั้งหมดในปี

ที่มา: จากเว็บไซต์ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม⁴¹

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน

⁴¹ เรื่องเดียวกัน

แนวทางการประเมินที่ 1.2.2 ช่องทางที่ใช้กระดาษในการดำเนินการยังคงอยู่อย่างไร

จากการสืบค้นข้อมูลในประเทศไทยผ่านเว็บไซต์สำนักส่งเสริมตุลาการศาลยุติธรรมพบว่า มีข้อมูลการเปรียบเทียบการยื่นฟ้องระหว่างกรยื่นฟ้องผ่านระบบ E filing กับการยื่นฟ้องผ่านกระดาษ โดยข้อมูลแสดงว่ามีแนวโน้มที่กรยื่นฟ้องผ่านระบบ e – filing จะมีเพิ่มขึ้นมากกว่ากรยื่นฟ้องเป็นกระดาษมากขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งจากการคำนวณผ่านจำนวนคดีใหม่ที่ขึ้นสู่การพิจารณาคดี และจำนวนศาลที่ใช้งานระบบ e - Filing ทั้งหมด 162 ศาล ก็ปรากฏว่าที่มีคดียื่นฟ้องผ่านระบบ e – Filing มากกว่า ยื่นฟ้องเป็นกระดาษมากขึ้น อย่างไรก็ตามยังไม่พบข้อมูลหรือรายงานเกี่ยวกับช่องทางที่ใช้กระดาษที่ยังคงดำเนินการอยู่ในด้านอื่นๆ ดังนี้ จึงควรมีการตรวจสอบประบัติจิทัลเปรียบเทียบกับช่องทางกระดาษในด้านอื่นๆ ด้วย

สำหรับสถิติคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e – Filing และยื่นฟ้องเป็นกระดาษจากคดีรับใหม่ทั้งหมด ประจำเดือน กันยายน 2564 และ กุมภาพันธ์ - เมษายน 2565 พบว่าในเดือนกันยายน 2564 มีคดีรับใหม่ที่ขึ้นสู่การพิจารณาคดีของศาลชั้นต้นจำนวน 59,370 คดี โดยมีการยื่นฟ้องผ่านระบบ e – Filing 40,523 คดี คิดเป็นร้อยละ 68.26 และยื่นฟ้องเป็นกระดาษ 18,847 คดี คิดเป็นร้อยละ 31.74⁴² ส่วนในเดือนกุมภาพันธ์ 2565 มีคดีรับใหม่ที่ขึ้นสู่การพิจารณาคดีของศาลชั้นต้นจำนวน 66,690 คดี โดยมีการยื่นฟ้องผ่านระบบ e – Filing 42,697 คดี คิดเป็นร้อยละ 64.02 และยื่นฟ้องเป็นกระดาษ 23,993 คดี คิดเป็นร้อยละ 35.98⁴³ ส่วนเดือนมีนาคม 2565 คดีรับใหม่ที่ขึ้นสู่การพิจารณาคดีของศาลชั้นต้นจำนวน 73,124 คดี โดยมีการยื่นฟ้องผ่านระบบ e – Filing 46,889 คดี คิดเป็นร้อยละ 64.12 และยื่นฟ้องเป็นกระดาษ 26,235 คดี คิดเป็นร้อยละ 35.88⁴⁴ ส่วนเดือนเมษายน 2565 คดีรับใหม่ที่ขึ้นสู่การพิจารณาคดีของศาลชั้นต้นจำนวน 62,401 คดี โดยมีการยื่นฟ้องผ่านระบบ e – Filing 42,263 คดี คิดเป็นร้อยละ 67.73 และยื่นฟ้องเป็นกระดาษ 20,138 คดี คิดเป็นร้อยละ 32.27⁴⁵

สำหรับคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e – Filing และยื่นฟ้องเป็นกระดาษจากคดีรับใหม่ทั้งหมดประจำปีพบว่า ในปี พ.ศ. 2563 (เม.ย. - ธ.ค. 63) มีคดีรับใหม่ทั้งหมดจำนวน 664,527 คดี โดยคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e – Filing

⁴² สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, สถิติเปรียบเทียบคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e – Filing และยื่นฟ้องเป็นกระดาษ ประจำเดือนกันยายน 2564 [ออนไลน์], กันยายน 2564. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/269357>

⁴³ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, สถิติเปรียบเทียบคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e – Filing และยื่นฟ้องเป็นกระดาษ ประจำเดือนกุมภาพันธ์ 2565 [ออนไลน์], กุมภาพันธ์ 2565. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/284673>

⁴⁴ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, สถิติเปรียบเทียบคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e – Filing และยื่นฟ้องเป็นกระดาษ ประจำเดือนมีนาคม 2565 [ออนไลน์], มีนาคม 2565. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/290477>

⁴⁵ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, สถิติเปรียบเทียบคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e – Filing และยื่นฟ้องเป็นกระดาษ ประจำเดือนเมษายน 2565 [ออนไลน์], เมษายน 2565. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/294432>

มีจำนวน 281,961 และคดียื่นฟ้องเป็นกระดาศมีจำนวน 382,566 คดี ส่วนปี พ.ศ. 2564 (ม.ค. - ธ.ค. 64) มีคดีรับใหม่ทั้งหมดจำนวน 781,155 คดี คดี โดยคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e – Filing มีจำนวน 469,798 คดีและคดียื่นฟ้องเป็นกระดาศมีจำนวน 311,357 คดี ส่วนปี พ.ศ. 2565 (ม.ค. - เม.ย.65) มีคดีรับใหม่ทั้งหมดจำนวน 273,092 คดี โดยคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e – Filing มีจำนวน 177,660 คดีและคดียื่นฟ้องเป็นกระดาศมีจำนวน 95,432 คดี⁴⁶

จากข้อมูลสถิติเปรียบเทียบคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e – Filing และยื่นฟ้องเป็นกระดาศจากคดีรับใหม่ทั้งหมดประจำเดือนและประจำปีแสดงให้เห็นว่า ปริมาณจำนวนการยื่นฟ้องระบบ E-Filing มีจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ จากเดือนกันยายน 2564 – เมษายน 2565 และจากปีพ.ศ. 2563 (เม.ย. - ธ.ค. 63) - ปี พ.ศ. 2565 (ม.ค. - เม.ย.65) เมื่อเทียบกับการยื่นฟ้องเป็นกระดาศก็มีปริมาณที่ลดลง โดยหากเปรียบเทียบกันจะพบว่าการยื่นฟ้องผ่านระบบ E-filing จะมีจำนวนมากกว่าการยื่นฟ้องที่เป็นกระดาศในทุกๆ เดือนหรือในกรณีประจำปีแม้ในปี 2563 ปริมาณจำนวนการยื่นฟ้องผ่าน E filing จะน้อยกว่าการยื่นฟ้องเป็นกระดาศแต่หลังจากนั้นในปี 2564-2565 จำนวนการยื่นฟ้องเป็นกระดาศก็น้อยกว่าการยื่นฟ้องแบบ E-filing อย่างชัดเจน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในด้านของผู้ใช้บริการจะมีความต้องการในการใช้ระบบ E-filing ที่สูงขึ้นเรื่อยๆ แต่ความต้องการในการยื่นคำคู่ความแบบกระดาศจะน้อยลง แต่ทั้งนี้ก็จะเห็นได้ว่าความต้องการในการยื่นฟ้องเป็นกระดาศยังมีความต้องการอยู่แม้จะน้อยลงก็ตาม

ตารางที่ 4 สถิติเปรียบเทียบคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e – Filing และยื่นฟ้องเป็นกระดาศจากคดีรับใหม่ทั้งหมดประจำเดือน

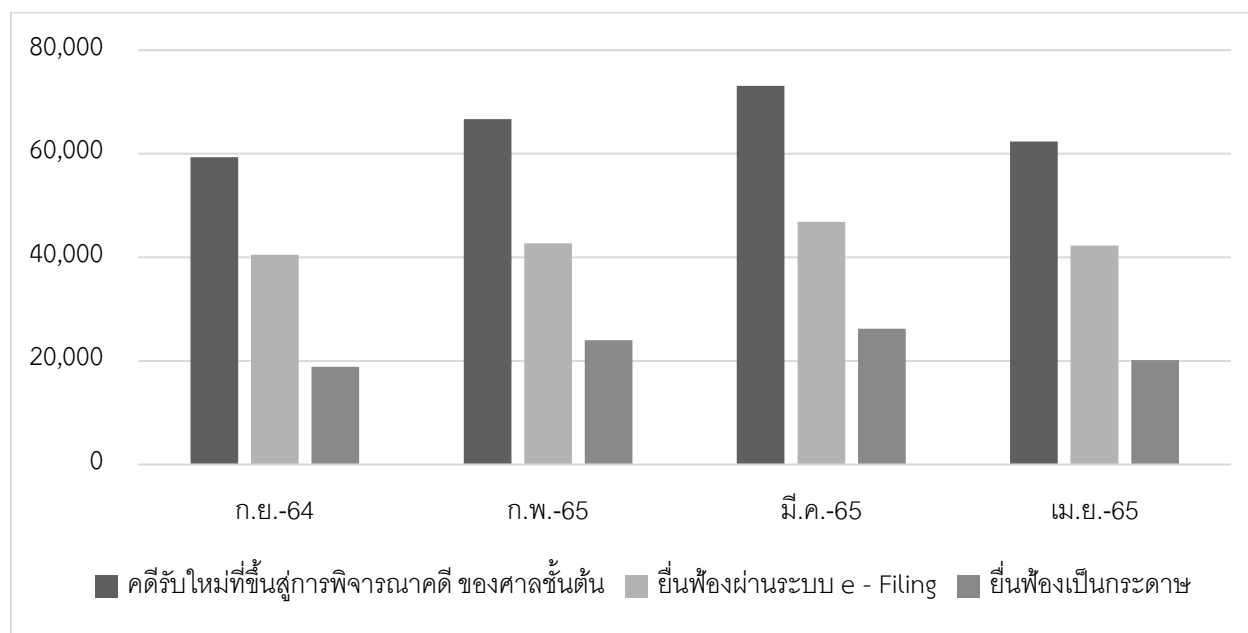
เดือน	คดีรับใหม่ที่ขึ้นสู่การพิจารณาคดี ของศาลชั้นต้น	ยื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing	ยื่นฟ้องเป็นกระดาศ
กันยายน 2564	59,370 คดี	40,523 (68.26%)	18,847 (31.74%)
กุมภาพันธ์ 2565	66,690 คดี	42,697 (64.02%)	23,993 คดี (35.98%)
มีนาคม 2565	73,124 คดี	46,889 คดี (64.12%)	26,235 คดี (35.88%)
เมษายน 2565	62,401 คดี	42,263 คดี (67.73%)	20,138 คดี (32.27%)

ที่มา: จากเว็บไซต์ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม⁴⁷

⁴⁶ เรืองเดียวกัน

⁴⁷ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เิงอรธที่ 42, 43, 44, 45.

แผนภูมิที่ 4 สถิติเปรียบเทียบคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing และยื่นฟ้องเป็นกระดาษจากคดีรับใหม่ทั้งหมด
ประจำเดือน

ที่มา: จากเว็บไซต์ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม⁴⁸

ตารางที่ 5 สถิติเปรียบเทียบคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing และยื่นฟ้องเป็นกระดาษจากคดีรับใหม่ทั้งหมดประจำปี

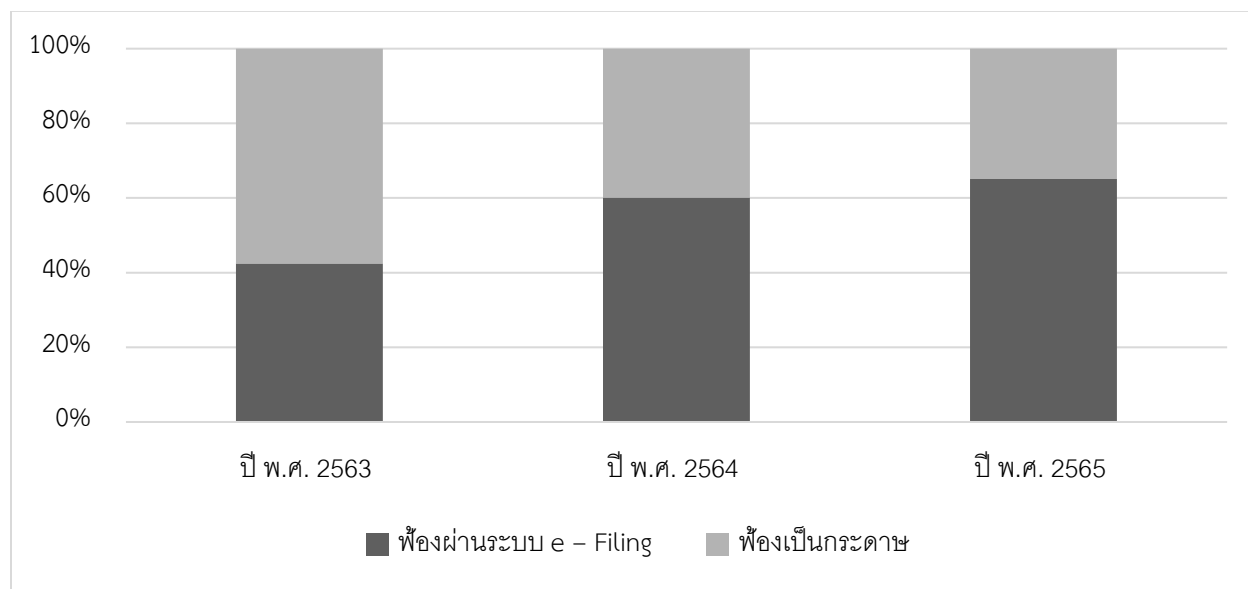
ปี พ.ศ.	คดีรับใหม่ทั้งหมด	คดี ยื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing	คดียื่นฟ้องเป็นกระดาษ
ปี พ.ศ. 2563 (เม.ย. - ธ.ค. 63)	664,527 คดี	281,961 คดี	382,566 คดี
ปี พ.ศ. 2564 (ม.ค. - ธ.ค. 64)	781,155 คดี	469,798 คดี	311,357 คดี
ปี พ.ศ. 2565 (ม.ค. - เม.ย. 65)	273,092 คดี	177,660 คดี	95,432 คดี

ที่มา: จากเว็บไซต์ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม⁴⁹

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน

⁴⁹ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 45

แผนภูมิที่ 5 สถิติเปรียบเทียบคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e – Filing และยื่นฟ้องเป็นกระดาษจากคดีรับใหม่ทั้งหมดประจำปี

ที่มา: จากเว็บไซต์ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม⁵⁰

สำหรับสถิติคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e – Filing และยื่นฟ้องเป็นกระดาษจากจำนวนศาลที่ใช้งานระบบ E-filing ประจำเดือนตั้งแต่เดือนกันยายน 2564 และกุมภาพันธ์ 2565-เมษายน 2565 จากจำนวนศาลที่ใช้งานระบบ e - Filing จำนวน 162 ศาลพบว่า ในเดือนกันยายน 2564 มีศาลที่มีคดียื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing มากกว่ายื่นฟ้องเป็นกระดาษมีจำนวน 135 ศาล คิดเป็น ร้อยละ 83.33 และศาลที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing น้อยกว่า ยื่นฟ้องเป็นกระดาษมีจำนวน 27 ศาลคิดเป็นร้อยละ 16.67⁵¹ ส่วนในเดือนกุมภาพันธ์ 2565 มีศาลที่มีคดียื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing มากกว่ายื่นฟ้องเป็นกระดาษจำนวน 134 ศาล คิดเป็น ร้อยละ 82.72 และศาลที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing น้อยกว่ายื่นฟ้องเป็นกระดาษมีจำนวน จำนวน 28 ศาลคิดเป็นร้อยละ 17.28⁵² ส่วนในเดือนมีนาคม 2565 มีศาลที่มีคดียื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing มากกว่ายื่นฟ้องเป็นกระดาษจำนวน 124 ศาล คิดเป็น ร้อยละ 76.54 และศาลที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing น้อยกว่ายื่นฟ้องเป็นกระดาษมีจำนวน จำนวน 38 ศาลคิดเป็นร้อยละ 23.46⁵³ ส่วนในเดือนเมษายน 2565 มีศาลที่มีคดียื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing มากกว่ายื่นฟ้องเป็น

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน

⁵¹ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เจริญรถที่ 42.

⁵² สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เจริญรถที่ 43.

⁵³ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เจริญรถที่ 44.

กระดาษจำนวน 13 ศาล คิดเป็น ร้อยละ 83.95 และศาลที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing น้อยกว่ายื่นฟ้องเป็นกระดาษมีจำนวน จำนวน 26 ศาลคิดเป็นร้อยละ 16.05⁵⁴

สำหรับสถิติเปรียบเทียบคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing และยื่นฟ้องเป็นกระดาษจากจำนวนศาลที่ใช้ งานระบบ E-filing ทั้งหมด 162 ศาลประจำปี พบว่า ปี พ.ศ. 2563 (เม.ย. - ธ.ค. 63) ศาลที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing มากกว่ายื่นฟ้องเป็นกระดาษจำนวน 38 ศาลและศาลที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing น้อยกว่ากว่ายื่นฟ้อง เป็นกระดาษจำนวน 124 ศาล ส่วนปี พ.ศ. 2564 (ม.ค. - ธ.ค. 64) ศาลที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing มากกว่า ยื่นฟ้องเป็นกระดาษจำนวน 125 ศาลและศาลที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing น้อยกว่ากว่ายื่นฟ้องเป็นกระดาษ จำนวน 37 ศาล ส่วนปี พ.ศ. 2565 (ม.ค. - เม.ย.65) ศาลที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing มากกว่ายื่นฟ้องเป็น กระดาษจำนวน 125 ศาลและศาลที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing น้อยกว่ากว่ายื่นฟ้องเป็นกระดาษมีจำนวน 29 ศาล⁵⁵

จากข้อมูลสถิติเปรียบเทียบคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing และยื่นฟ้องเป็นกระดาษจากจำนวนศาลที่ ใช้งานระบบ E-filing ทั้งหมด 162 ศาลแสดงให้เห็นว่า ศาลที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing มากกว่ายื่นฟ้องเป็น กระดาษจะมีจำนวนมากกว่าศาลที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing น้อยกว่ากว่ายื่นฟ้องเป็นกระดาษอย่างชัดเจนจาก เดือนกันยายน 2564 – เมษายน 2565 และจากปีพ.ศ. 2563 (เม.ย. - ธ.ค. 63) - ปี พ.ศ. 2565 (ม.ค. - เม.ย.65) แม้ว่าในปี 2563 จำนวนศาลที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing มากกว่ายื่นฟ้องเป็นกระดาษจะมีจำนวนน้อยกว่าศาล ที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing น้อยกว่ากว่ายื่นฟ้องเป็นกระดาษก็ตาม แต่หลังจากนั้นในปี 2564-2565 จำนวน ศาลที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing มากกว่ายื่นฟ้องเป็นกระดาษก็จะมีจำนวนมากกว่าศาลที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing น้อยกว่ากว่ายื่นฟ้องเป็นกระดาษอย่างชัดเจน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในด้านของผู้ใช้บริการจะมีความต้องการใน การใช้ระบบ E-filing ที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ แต่ความต้องการในการยื่นคำคู่ความแบบกระดาษจะน้อยลง แต่ทั้งนี้ก็จะเห็น ได้ว่าความต้องการในการยื่นฟ้องเป็นกระดาษยังมีความต้องการอยู่แม้จะน้อยลงก็ตาม

⁵⁴ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 45.

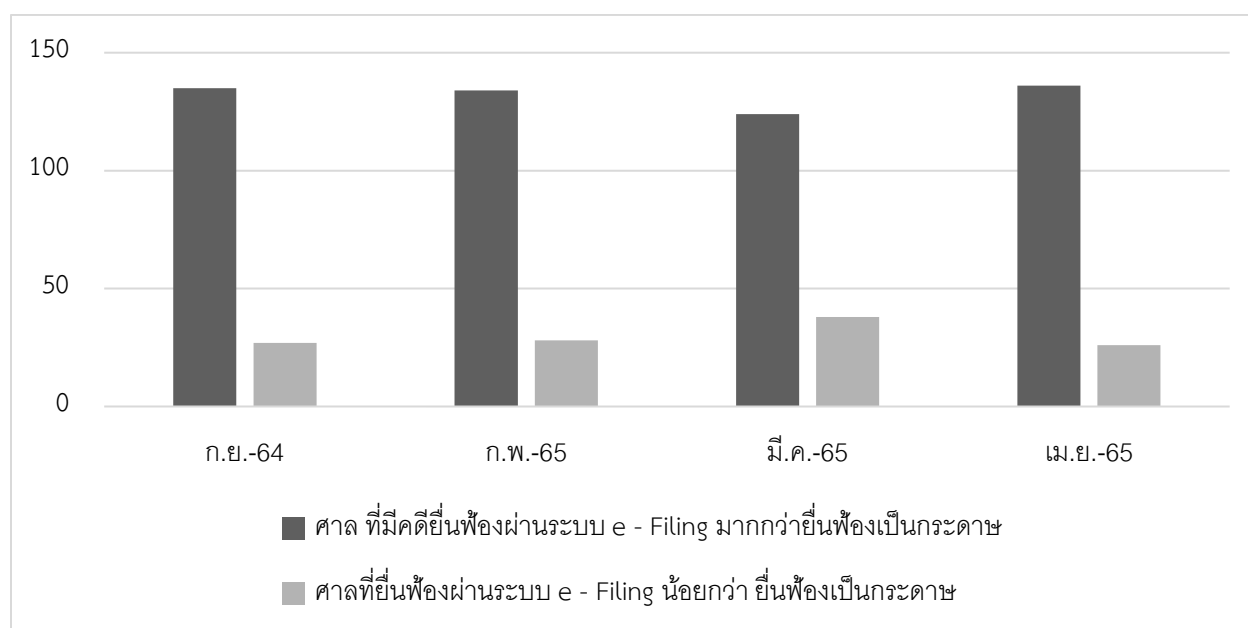
⁵⁵ เรื่องเดียวกัน

ตารางที่ 6 สถิติเปรียบเทียบคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing และยื่นฟ้องเป็นกระดาษจากจำนวนศาลที่ใช้งานระบบ E-filing ประจำเดือน

เดือน	จำนวนศาลที่ใช้งานระบบ e - Filing ทั้งหมด	ศาลที่มีคดียื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing มากกว่ายื่นฟ้องเป็นกระดาษ	ศาลที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing น้อยกว่า ยื่นฟ้องเป็นกระดาษ
กันยายน 2564	162 ศาล	จำนวน 135 ศาล (83.33%)	จำนวน 27 ศาล (16.67%)
กุมภาพันธ์ 2565	162 ศาล	จำนวน 134 ศาล (82.72%)	จำนวน 28 ศาล (17.28%)
มีนาคม 2565	162 ศาล	จำนวน 124 ศาล (76.54%)	จำนวน 38 ศาล (23.46%)
เมษายน 2565	162 ศาล	จำนวน 136 ศาล (83.95%)	จำนวน 26 ศาล (16.05%)

ที่มา: จากเว็บไซต์ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม⁵⁶

แผนภูมิที่ 6 สถิติเปรียบเทียบคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing และยื่นฟ้องเป็นกระดาษจากจำนวนศาลที่ใช้งานระบบ E-filing ประจำเดือน

ที่มา: จากเว็บไซต์ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม⁵⁷

⁵⁶ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ่างแล้ว เจริญรอดที่ 42, 43, 44, 45.

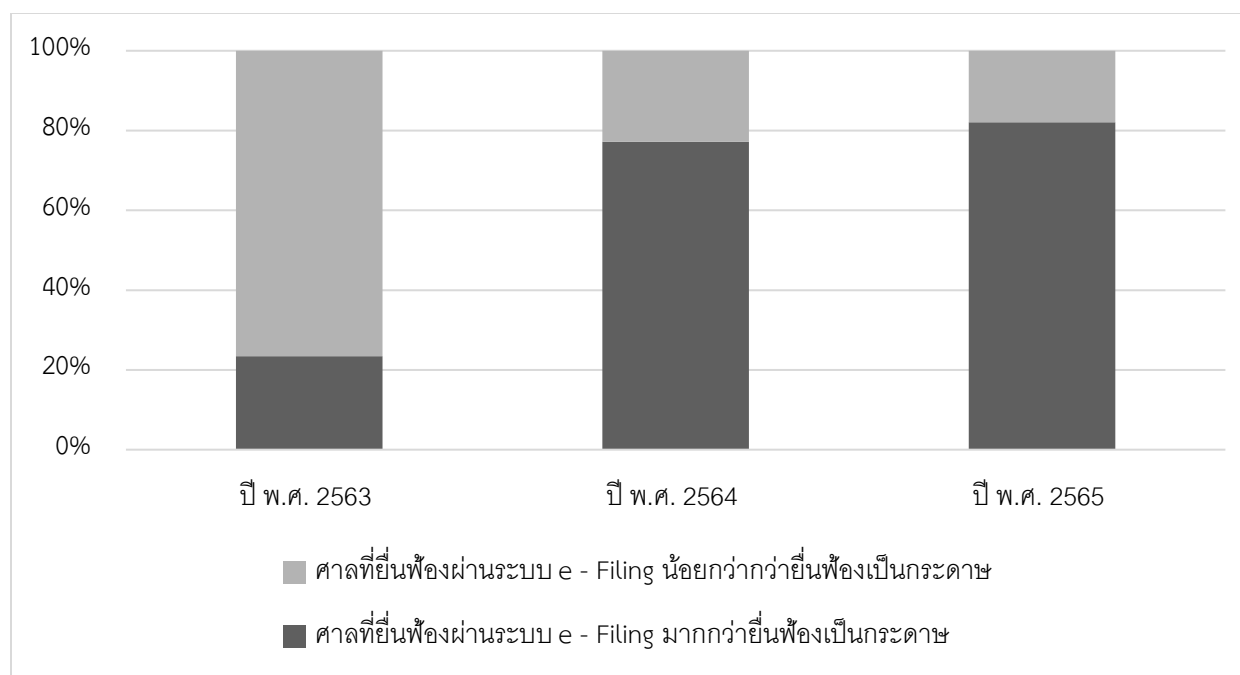
⁵⁷ เรื่องเดียวกัน

ตารางที่ 7 สถิติเปรียบเทียบคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e – Filing และยื่นฟ้องเป็นกระดาษจากจำนวนศาลที่ใช้งานระบบ E-filing ประจำปี

ปี พ.ศ.	ศาลทั้งหมด	ศาลที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing มากกว่ายื่นฟ้องเป็นกระดาษ	ศาลที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing น้อยกว่ายื่นฟ้องเป็นกระดาษ
ปี พ.ศ. 2563 (เม.ย. - ธ.ค. 63)	162 ศาล	38 ศาล	124 ศาล
ปี พ.ศ. 2564 (ม.ค. - ธ.ค. 64)	162 ศาล	125 ศาล	37 ศาล
ปี พ.ศ. 2565 (ม.ค. - เม.ย. 65)	162 ศาล	133 ศาล	29 ศาล

ที่มา: จากเว็บไซต์ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม⁵⁸

แผนภูมิที่ 7 สถิติเปรียบเทียบคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e – Filing และยื่นฟ้องเป็นกระดาษจากจำนวนศาลที่ใช้งานระบบ E-filing ประจำปี

ที่มา: จากเว็บไซต์ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม⁵⁹

⁵⁸ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 45

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน

3.3 แนวทางการประเมินที่ 1.3 – ตรวจสอบแรงจูงใจและความมั่นใจในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

ในคดี R (Unison) v Lord Chancellor [2017] UKSC 51 ย่อหน้าที่ 96 ได้วางหลักการว่า การเปลี่ยนแปลงในระบบยุติธรรมควรได้รับการประเมินตามผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อพฤติกรรมในโลกแห่งความเป็นจริง⁶⁰ และผู้พิพากษาได้เน้นย้ำว่า ได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการติดตามผลกระทบของโครงการปฏิรูปศาลที่มีต่อแรงจูงใจและความมั่นใจในการเข้าถึงระบบยุติธรรม ด้วยเหตุนี้ ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการพิจารณาว่าการสำรวจผลกระทบของการปฏิรูปเกี่ยวกับทัศนคติต่อระบบยุติธรรม จะสามารถช่วยให้มีการสร้างข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับผลกระทบของโครงการต่อความสามารถและความเต็มใจในการที่จะเริ่มต้นการเรียกร้อง โดยงานวิจัยของ Pascoe Pleasence และ Nigel J. Balmer ได้ตีพิมพ์งานวิจัยมาตรฐานที่ถูกออกแบบมาเพื่อวัดความมั่นใจในระบบยุติธรรมทางแพ่ง ซึ่งสามารถนำไปใช้เพื่อประเมินการเปลี่ยนแปลงของกระบวนการเมื่อเวลาผ่านไปได้⁶¹

จากแนวความคิดดังกล่าวต้นจะเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงระบบยุติธรรมใดๆ ก็ตามจะต้องสามารถสร้างแรงจูงใจและความมั่นใจในการเข้าถึงความยุติธรรมได้ กล่าวคือระบบดังกล่าวจะต้องทำให้ผู้ที่มาใช้บริการรู้สึกได้ว่าตนจะได้รับความเป็นธรรมจากระบบดังกล่าว โดยเฉพาะการพิจารณาคดีออนไลน์ที่มีเป้าหมายเพื่อให้การพิจารณาคดีมีความสะดวกรวดเร็วมากขึ้น แต่ทั้งนี้การสร้างความสะดวกรวดเร็วดังกล่าวก็จะต้องสามารถสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้ที่มาใช้บริการได้ว่าจะได้รับความเป็นธรรม ดังนั้น การพิจารณาคดีออนไลน์ในประเทศไทยก็ต้องมีการตรวจสอบประเมินว่ากระบวนการดังกล่าวได้สร้างแรงจูงใจและความมั่นใจว่ากระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์จะสามารถทำให้เข้าถึงความยุติธรรมได้ โดยตามแนวทางการประเมินดังกล่าวข้างต้นได้กล่าวถึงตัวอย่างงานวิจัยของ Pascoe Pleasence และ Nigel J. Balmer ซึ่งอาจนำมาพิจารณาเป็นตัวอย่างแบบประเมินดังต่อไปนี้

ตัวอย่างแบบประเมินมาตรฐานของ Pascoe Pleasence และ Nigel J. Balmer ออกแบบมาเพื่อวัดความเชื่อมั่นในระบบยุติธรรมทางแพ่งที่สามารถนำไปใช้เพื่อประเมินการเปลี่ยนแปลงระบบยุติธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป⁶² โดยมีมาตรวัดเพื่อวัดความมั่นใจในระบบยุติธรรมทางแพ่งสามเรื่องคือ

⁶⁰ Alan Bogg, “The Common Law Constitution at Work: R (on the application of UNISON) v Lord Chancellor,” *Modern Law Review* 81, 3 (1 May 2018): 513.

⁶¹ Natalie Byrom, above n 1, para 12.13.

⁶² Pascoe Pleasence and Nigel J. Balmer, *Legal Confidence and Attitudes to Law: Developing Standardised Measures of Legal Capability PPSR 2018* [Online], August 2018. Available from: <https://research.thelegaleducationfoundation.org/wp-content/uploads/2019/02/Legal-Confidence-and-Attitudes-to-Law-Developing-Standardised-Measures-of-Legal-Capability-web-version-1.pdf>

เรื่องแรก มาตราวัดประสิทธิภาพตนเองทางกฎหมาย (Legal Self-Efficacy (LEF) Scale)⁶³ ซึ่งเป็นการวัดเกี่ยวกับความมั่นใจหรือประสิทธิภาพของตัวผู้ตอบแบบประเมินเองว่า ตนเองมีความมั่นใจหรือเชื่อว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาทางกฎหมายที่เกิดขึ้นได้หรือไม่ ซึ่งจะเป็นการสะท้อนถึงการตรวจสอบความมั่นใจของคู่ความที่จะสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ โดยในการประเมินดังกล่าวจะมีการถามริเริ่มว่า หากมีปัญหาทางกฎหมายเกิดขึ้น เช่น ถูกนายจ้างเลิกจ้างโดยไม่มีเหตุผล หรือได้รับบาดเจ็บจากความประมาทของผู้อื่น หรือพิพาทการแบ่งทรัพย์สินจากการหย่าร้าง หรือถูกขับไล่ออกจากบ้าน เป็นต้น ตัวผู้ตอบแบบประเมินคิดว่าจะมีความมั่นใจในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้มากน้อยเพียงใด โดยพิจารณาจากการถามคำถามอีก 6 คำถามเพื่อพิจารณาว่าผู้ตอบแบบประเมินจะมีความมั่นใจในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้มากน้อยเพียงใด ซึ่งคำถามที่ใช้ถามในการวัดดังกล่าวจะเป็นการถามในเรื่องความเชื่อมั่นหรือความมั่นใจของตนเองในทางกฎหมาย คือ

- (1) ผู้ตอบแบบประเมินสามารถจัดการกับปัญหาต่างๆ ได้เสมอหากผู้ตอบแบบประเมินพยายามมากพอ
- (2) ถ้ามีใครต่อต้านผู้ตอบแบบประเมิน ผู้ตอบแบบประเมินจะสามารถหาหนทางและหนทางเพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการได้
- (3) เป็นเรื่องง่ายสำหรับผู้ตอบแบบประเมินที่จะยึดมั่นในเป้าหมายและบรรลุเป้าหมายในการแก้ปัญหา
- (4) ผู้ตอบแบบประเมินสามารถสงบสติอารมณ์ได้เมื่อเผชิญกับความยากลำบาก เพราะตนเองสามารถพึ่งพาความสามารถในการเผชิญปัญหาของตนเองได้
- (5) เมื่อผู้ตอบแบบประเมินเผชิญกับปัญหา จะสามารถหาวิธีแก้ไขได้หลากหลาย
- (6) ผู้ตอบแบบประเมินเก่งในการหาข้อมูลเพื่อช่วยแก้ไขปัญหา

โดยในการวัดทั้ง 6 คำถามนี้จะให้ผู้ตอบแบบประเมินเลือกคำตอบ ซึ่งแต่ละคำตอบจะมีคะแนนที่ต่างกันไป กล่าวคือ หากเลือกไม่จริงเลยในคำถามดังกล่าวจะได้ 0 คะแนน และหากเลือกตอบว่า แทบจะไม่จริงสำหรับคำถามดังกล่าวจะได้ 1 คะแนน และหากตอบว่าจริงปานกลางสำหรับคำถามดังกล่าวจะได้ 2 คะแนน และหากตอบว่าจริงทุกประการสำหรับคำถามดังกล่าวจะได้ 3 คะแนน โดยหากผู้ตอบแบบประเมินเลือกคำตอบดังกล่าวรวมกันแล้วได้คะแนนที่สูง ก็จะเป็นตัวบ่งชี้ประสิทธิภาพของตนเองทางกฎหมายที่มากขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบประเมินมีความมั่นใจในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมมากขึ้นเพราะตนเองมีความสามารถหรือประสิทธิภาพของตนเองในทางกฎหมายที่จะสามารถแก้ไขปัญหาทางกฎหมายที่เกิดขึ้นได้

⁶³ Ibid., p. 6.

เรื่องที่สอง มาตราวัดความวิตกกังวลทางกฎหมาย (Legal Anxiety (LAX) Scale)⁶⁴ ซึ่งเป็นการวัดเกี่ยวกับความวิตกกังวลในกระบวนการทางกฎหมายว่ากระบวนการจะปกป้องคุ้มครองสิทธิคู่ความได้หรือไม่ ซึ่งในเรื่องความวิตกกังวลของคู่ความจะเป็นการสะท้อนถึงการตรวจสอบความมั่นใจของคู่ความที่จะสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ โดยในการประเมินดังกล่าวจะมีการถามตั้งต้นว่า หากมีปัญหาทางกฎหมายเกิดขึ้น เช่น ถูกนายจ้างไล่ออกโดยไม่มีเหตุผล หรือได้รับบาดเจ็บจากความประมาทของผู้อื่น หรือพิพาทการแบ่งทรัพย์สินจากการหย่าร้าง หรือถูกขับไล่ออกจากบ้าน เป็นต้น ตัวผู้แบบประเมินมีความกังวลในการแก้ไขปัญหาทางกฎหมายดังกล่าวหรือได้รับความคุ้มครองสิทธิจากกระบวนการมากน้อยเพียงใด โดยพิจารณาจากการถามคำถามอีก 4 คำถามเพื่อพิจารณาว่าผู้ตอบแบบประเมินจะมีความวิตกกังวลในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้มากน้อยเพียงใด ซึ่งคำถามที่ใช้ถามในการวัดดังกล่าวจะเป็นการถามในเรื่องความวิตกกังวลของตนเองในทางกฎหมาย คือ

- (1) ผู้ตอบแบบประเมินกลัวที่จะพบกับคนอื่นโดยตรงเพื่อยืนยันสิทธิของตัวเอง
- (2) ผู้ตอบแบบประเมินมีความกังวลที่จะแสดงออกไม่ชัดเจน ซึ่งการแสดงออกดังกล่าวสามารถหยุดไม่ให้ผู้ตอบแบบประเมินกระทำการต่างๆ ได้
- (3) ผู้ตอบแบบประเมินหลีกเลี่ยงการยืนยันสิทธิเพราะไม่มั่นใจว่าจะประสบความสำเร็จในการยืนยันสิทธิ
- (4) ผู้ตอบแบบประเมินไม่ได้รับผลลัพธ์ที่ดีที่สุดเสมอเพราะต้องการพยายามหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง

โดยในการวัดทั้ง 4 คำถามนี้จะให้ผู้ตอบแบบประเมินเลือกคำตอบ ซึ่งแต่ละคำตอบจะมีคะแนนที่แตกต่างกันไป กล่าวคือ หากเลือกไม่จริงเลยในคำถามดังกล่าวจะได้ 0 คะแนน และหากเลือกตอบว่า แทบจะไม่จริงสำหรับคำถามดังกล่าวจะได้ 1 คะแนน และหากตอบว่าจริงปานกลางสำหรับคำถามดังกล่าวจะได้ 2 คะแนน และหากตอบว่าจริงทุกประการสำหรับคำถามดังกล่าวจะได้ 3 คะแนน โดยหากผู้ตอบแบบประเมินเลือกคำตอบดังกล่าวรวมกันแล้วได้คะแนนที่สูงจะเป็นตัวบ่งชี้ถึงความวิตกกังวลทางกฎหมายที่มากขึ้น ซึ่งจะแสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบประเมินจะไม่มี ความมั่นใจในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมเพราะตนเองมีความวิตกกังวลในทางกฎหมายว่าจะไม่ได้รับการคุ้มครองหรือปกป้องสิทธิของตน

เรื่องที่สาม มาตราวัดความเชื่อมั่นทางกฎหมายทั่วไป (General Legal Confidence (GLC) Scale)⁶⁵ ซึ่งเป็นการวัดเกี่ยวกับความเชื่อมั่นในกระบวนการทางกฎหมายของตัวผู้แบบประเมินเองว่ากระบวนการจะสามารถให้ความเป็นธรรมและความพึงพอใจแก่คู่ความได้หรือไม่ ซึ่งจะเป็นการสะท้อนถึงการตรวจสอบความมั่นใจของ

⁶⁴ Ibid., p. 7.

⁶⁵ Ibid., pp. 8-9.

คู่ความที่จะสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ โดยในการประเมินดังกล่าวจะมีการถามตั้งต้นว่า หากมีปัญหาทางกฎหมายเกิดขึ้น เช่น ถูกนายจ้างไล่ออกโดยไม่มีเหตุผล หรือได้รับบาดเจ็บจากความประมาทของผู้อื่น หรือพิพาทการแบ่งทรัพย์สินจากการหย่าร้าง หรือถูกขับไล่ออกจากบ้าน เป็นต้น ผู้ตอบแบบประเมินจะมั่นใจแค่ไหนว่าจะได้รับผลลัพธ์ที่เป็นธรรมและน่าพอใจ โดยพิจารณาจากการถามคำถามอีก 6 คำถามเพื่อพิจารณาว่าผู้ตอบแบบประเมินจะมั่นใจว่าจะได้รับผลลัพธ์ที่เป็นธรรมและน่าพอใจในปัญหาดังกล่าวได้มากน้อยเพียงใด ซึ่งคำถามที่ใช้ถามในการวัดดังกล่าวจะเป็นการถามในเรื่องความเชื่อมั่นในทางกฎหมายโดยทั่วไปว่าจะทำให้เป็นธรรมและพอใจได้หรือไม่ คือ

- (1) สถานการณ์ที่มีความขัดแย้งและความตึงเครียดสูงจะทำให้ได้รับผลลัพธ์ที่เป็นธรรมและน่าพอใจ
- (2) สถานการณ์ที่อีกฝ่ายหนึ่งบอกว่า “จะไม่พักจนกว่าความยุติธรรมจะเสร็จสิ้น” จะทำให้ได้รับผลลัพธ์ที่เป็นธรรมและน่าพอใจ
- (3) สถานการณ์ที่อีกฝ่ายปฏิเสธที่จะคุยกับคุณ ยกเว้นผ่านทนายของเขา จะทำให้ได้รับผลลัพธ์ที่เป็นธรรมและน่าพอใจ
- (4) สถานการณ์ที่ศาลแจ้งว่า คุณต้องกรอกแบบฟอร์มให้สมบูรณ์ รวมทั้งบรรยายข้อเท็จจริงในคดี จะทำให้ได้รับผลลัพธ์ที่เป็นธรรมและน่าพอใจ
- (5) สถานการณ์ที่เมื่อปัญหาไปถึงศาล แต่ทนายความเข้าข้างอีกฝ่ายและคุณต้องพึ่งตนเอง จะทำให้ได้รับผลลัพธ์ที่เป็นธรรมและน่าพอใจ
- (6) สถานการณ์ที่ศาลตัดสินลงโทษคุณ ซึ่งคุณเห็นว่าไม่ยุติธรรม แต่คุณได้รับการแจ้งว่าคุณมีสิทธิในการอุทธรณ์จะทำให้ได้รับผลลัพธ์ที่เป็นธรรมและน่าพอใจ

โดยในการวัดทั้ง 6 คำถามนี้จะให้ผู้ตอบแบบประเมินเลือกคำตอบ ซึ่งแต่ละคำตอบจะมีคะแนนที่ต่างกันไป กล่าวคือ หากเลือกไม่มั่นใจเลยในคำถามดังกล่าวจะได้ 0 คะแนน และหากเลือกตอบว่า ไม่มั่นใจมากสำหรับคำถามดังกล่าวจะได้ 1 คะแนน และหากตอบว่าค่อนข้างมั่นใจสำหรับคำถามดังกล่าวจะได้ 2 คะแนน และหากตอบว่ามั่นใจมากสำหรับคำถามดังกล่าวจะได้ 3 คะแนน โดยหากผู้ตอบแบบประเมินเลือกคำตอบดังกล่าวรวมกันแล้วได้คะแนนที่สูง ก็จะเป็นตัวบ่งชี้ความมั่นใจทางกฎหมายที่มากขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบประเมินมีความมั่นใจในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมมากขึ้นเพราะตนเองมีความมั่นใจในทางกฎหมายว่ากระบวนการจะสามารถให้ความเป็นธรรมและความพึงพอใจได้

สำหรับกรณีของประเทศไทย จากการสืบค้นไม่พบข้อมูลหรือรายงานที่มีการประเมินด้านแรงจูงใจและความมั่นใจในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาทางออนไลน์ ทั้งในเรื่อง มาตรฐานประสิทธิภาพตนเองทางกฎหมาย มาตรฐานวัดความวิตกกังวลทางกฎหมาย และมาตรฐานวัดความเชื่อมั่นทางกฎหมายทั่วไป ไทย ดังนั้น จึงควรมีการตรวจสอบข้อมูลในเรื่องดังกล่าวเพื่อที่จะตรวจสอบได้ว่ากระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์สามารถให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ใช้บริการได้หรือไม่ ซึ่งจะทำให้ผู้ใช้บริการมีความมั่นใจต่อกระบวนการในการเข้าถึงความยุติธรรม

3.4 แนวทางการประเมินที่ 1.4 – “ตรวจสอบ” ค่าใช้จ่าย”และ“ความพยายาม” ในการเริ่มต้นกระบวนการ

ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการแนะนำให้มีการวัด "ต้นทุน" และ "ความพยายาม" ในการปฏิบัติงานของระบบที่ปฏิรูป โดยการวิจัยก่อนหน้านี้ของ Pascoe Pleasence และ Nigel J. Balmer ได้สำรวจความเชื่อมโยงระหว่างค่าใช้จ่ายในการเข้าถึงระบบยุติธรรม เช่น ค่าธรรมเนียมศาลหรือค่าทนาย เป็นต้น กับความเต็มใจและความสามารถในการเริ่มต้นการเรียกร้อง โดยงานวิจัยระบุว่า การรับรู้ที่เกี่ยวข้องกับความพยายามในการเรียกร้องสิทธิจะมีแนวโน้มที่จะส่งผลกระทบต่อทัศนคติในการเข้าถึงระบบยุติธรรม⁶⁶ ดังนั้น ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการจึงแนะนำอย่างยิ่งว่าการประเมินโครงการปฏิรูปใดๆ ควรสำรวจผลกระทบของการปฏิรูปต่อความพยายามในการเริ่มต้นข้อเรียกร้องของผู้ใช้บริการประเภทต่างๆ ตัวอย่างเช่น ในบริบทของการเรียกร้องเงินทางแพ่งจะมีความเป็นไปได้ที่กระบวนการดิจิทัลและกระบวนการทางออนไลน์จะลดความพยายามของโจทก์ที่เป็นบริษัท ในขณะที่เพิ่มภาระความพยายามให้กับจำเลยที่อ่อนแอในด้านต่างๆ⁶⁷

การพิจารณาคดีออนไลน์เป็นการเปลี่ยนแปลงให้การพิจารณาคดีไปสู่ระบบดิจิทัลมากขึ้น แต่ผู้ใช้บริการอาจจำเป็นที่จะต้องใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์รวมถึงมีค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่เพิ่มมากขึ้นเพื่อที่จะให้ตนเองสามารถเข้าถึงกระบวนการทางดิจิทัลของศาลได้ ทั้งนี้ หากการพิจารณาคดีออนไลน์ดังกล่าวส่งผลให้ผู้ใช้บริการต้องมีค่าใช้จ่ายหรือการใช้ความพยายามที่มากเกินไปสำหรับการเข้าถึงกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ ก็จะมีผลเสียต่อการเข้าถึงความยุติธรรมของตัวผู้ใช้บริการเอง ดังนั้น การพิจารณาคดีออนไลน์ของจึงควรประเมินว่าผู้มาใช้บริการจะต้องมีการใช้ค่าใช้จ่ายมากขึ้นเท่าใด และต้องมีการใช้ความพยายามมากขึ้นเกินไปหรือไม่ โดยแนวทางการประเมินสามารถเปรียบเทียบจากตัวอย่างการประเมินดังต่อไปนี้

⁶⁶ Natalie Byrom, above n 1, para 8.6.

⁶⁷ Ibid., para 12.14.

ตัวอย่างการประเมิน เช่น แบบประเมินมาตรฐานของ Pascoe Pleasence และ Nigel J. Balmer⁶⁸ ได้สำรวจความเชื่อมโยงระหว่างค่าใช้จ่ายทางกฎหมายกับการเข้าถึงระบบยุติธรรมว่ามีผลต่อความเต็มใจและความสามารถในการเริ่มต้นเรียกร้องสิทธิหรือไม่ โดยมีมาตรวัดดังนี้

แนวทางการประเมินที่ 1.4.1 มาตรวัดการไม่สามารถเข้าถึงความยุติธรรม (Inaccessibility of Justice (IOJ) Scale)

จากมาตรวัดการไม่สามารถเข้าถึงความยุติธรรมของ Pascoe Pleasence และ Nigel J. Balmer⁶⁹ เป็นการสำรวจเกี่ยวกับว่าในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมว่าจะต้องใช้ความพยายามหรือค่าใช้จ่ายมากหรือไม่ถึงจะสามารถเข้าถึงกระบวนการได้ ซึ่งจะมีการพิจารณาจากคำถามที่เกี่ยวกับเรื่องการใช้ความพยายามและค่าใช้จ่ายต่างๆ ในการเข้าถึงกระบวนการ โดยในการประเมินดังกล่าวจะมีการถามตั้งต้นว่า หากมีปัญหาทางกฎหมายเกิดขึ้น เช่น ถูกนายจ้างไล่ออกโดยไม่มีเหตุผล หรือได้รับบาดเจ็บจากความประมาทของผู้อื่น หรือพิพาทการแบ่งทรัพย์สินจากการหย่าร้าง หรือถูกขับไล่ออกจากบ้าน เป็นต้น โดยจะมีการถามตัวผู้ตอบแบบประเมินต่อไปว่าเห็นด้วยหรือไม่กับสถานการณ์อีก 9 สถานการณ์ดังต่อไปนี้ คือ

- (1) ปัญหาดังกล่าวมักจะได้รับการแก้ไขอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ
- (2) ผู้ที่มีเงินน้อยมักจะได้รับผลลัพธ์ที่แย่งในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว
- (3) สำหรับปัญหาดังกล่าว กฎหมายเปรียบเสมือนเกมที่คนเก่งและมีไหวพริบมากกว่ามีแนวโน้มที่พวกเขาจะได้รับในสิ่งที่พวกเขาต้องการ
- (4) การนำปัญหาเหล่านี้ขึ้นสู่ศาลเป็นเรื่องง่ายหากจำเป็น
- (5) สำหรับปัญหาเหล่านี้ ทุนความมั่งคั่งแพงเกินไปสำหรับคนส่วนใหญ่
- (6) ระบบยุติธรรมให้ความสำคัญกับมูลค่า
- (7) สำหรับปัญหาดังกล่าว ผู้ตอบแบบประเมินสามารถจ่ายเงินเพื่อได้รับความช่วยเหลือจากทนายได้
- (8) ทุนความมั่งคั่งของคนรวยไม่ได้ดีไปกว่าทุนความมั่งคั่งของคนจน
- (9) การฟ้องร้องต่อศาลมักจะเป็นปัญหามากกว่าที่ควรจะเป็น

⁶⁸ Pascoe Pleasence and Nigel J. Balmer, "Measuring the Accessibility and Equality of Civil Justice" *Hague Journal on the Rule of Law* 10 (1 August 2018): 255-294.

⁶⁹ Ibid, p. 279.

โดยในการพิจารณาคำตอบของผู้ตอบแบบประเมิน จะแบ่งการให้คะแนนของคำตอบสำหรับแต่ละคำถาม ไม่เหมือนกัน กล่าวคือสำหรับการตอบคำถามในสถานการณ์ที่ 1,4,6,7,8 หากผู้ตอบแบบประเมินเห็นด้วยอย่างยิ่ง จะได้ 0 คะแนน หากตอบว่าส่วนใหญ่เห็นด้วยจะได้ 1 คะแนน และหากส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยจะได้ 2 คะแนน และหากไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งจะได้ 3 คะแนน แต่สำหรับการตอบคำถามในสถานการณ์ที่ 2,3,9 หากไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง จะได้ 0 คะแนน และหากตอบว่าส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยจะได้ 1 คะแนน และหากตอบว่าส่วนใหญ่เห็นด้วยจะได้ 2 คะแนน และหากเห็นด้วยอย่างยิ่งจะได้ 3 คะแนน โดยหากผู้ตอบแบบประเมินเลือกคำตอบดังกล่าวรวมกันแล้วได้ คะแนนที่สูง ก็จะเป็นตัวบ่งชี้ว่าที่เกี่ยวเนื่องกับการรับรู้ของการไม่เข้าถึงความยุติธรรมที่มากขึ้น ซึ่งการแสดงถึงการรับรู้ที่ไม่สามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้ก็จะส่งผลต่อการที่จะต้องใช้ความพยายามหรือค่าใช้จ่ายเพื่อให้ตนเอง สามารถเข้าถึงความยุติธรรมให้ได้มากขึ้นด้วย

สำหรับกรณีของประเทศไทย จากการสืบค้นข้อมูลพบว่ามีรายวิจัยที่มีการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับมาตร วัดการไม่สามารถเข้าถึงความยุติธรรมดังกล่าวข้างต้นคือ รายงาน การสำรวจ การเข้าถึงการใช้เทคโนโลยี สารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป โดยการสำรวจนี้เก็บข้อมูลจากผู้มาติดต่อราชการ ศาลและประชาชนของศาลชั้นต้น โดยมีหนังสือถึงศาลชั้นต้นทั่วประเทศให้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการ ตอบแบบสำรวจ ระหว่างวันที่ 23 พฤศจิกายน - 16 ธันวาคม 2563 และสถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรชีวภาพได้มีการสำรวจข้อมูลภาคสนาม ณ ศาลอาญา ในวันที่ 30 พฤศจิกายน 2563 และ ณ ศาลแพ่ง ในวันที่ 7 ธันวาคม 2563 โดยมีผู้ตอบแบบสำรวจทั้งสิ้น 1,360 ราย ซึ่งในรายงานดังกล่าวได้มีการสำรวจปัญหาหรืออุปสรรคในการ เข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศของผู้ตอบแบบสำรวจ เพื่อทราบถึงปัญหา อุปสรรค ของผู้มาติดต่อราชการศาลและ ประชาชนทั่วไป โดยคำถามจะมีการถามเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคด้านค่าใช้จ่าย รวมถึงอุปสรรคด้านอื่นๆ ที่มีผลต่อ การเริ่มต้นเข้าถึงเทคโนโลยีของศาล ซึ่งถือว่าเป็นการสำรวจเกี่ยวกับความพยายามในการเข้าถึงกระบวนการพิจารณา คดีออนไลน์ผ่านการเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศ⁷⁰

ผลการสำรวจในเรื่องปัญหาหรืออุปสรรคในการเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศ⁷¹ พบว่า ผู้ตอบแบบสำรวจ ส่วนใหญ่มีปัญหาหรืออุปสรรคในการเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศมากที่สุด คือ ค่าบริการรายเดือนที่ค่อนข้างสูง คิดเป็นร้อยละ 43.2 และรองลงมาคืออุปกรณ์สื่อสารอิเล็กทรอนิกส์มีราคาแพง คิดเป็นร้อยละ 37.7 และในพื้นที่

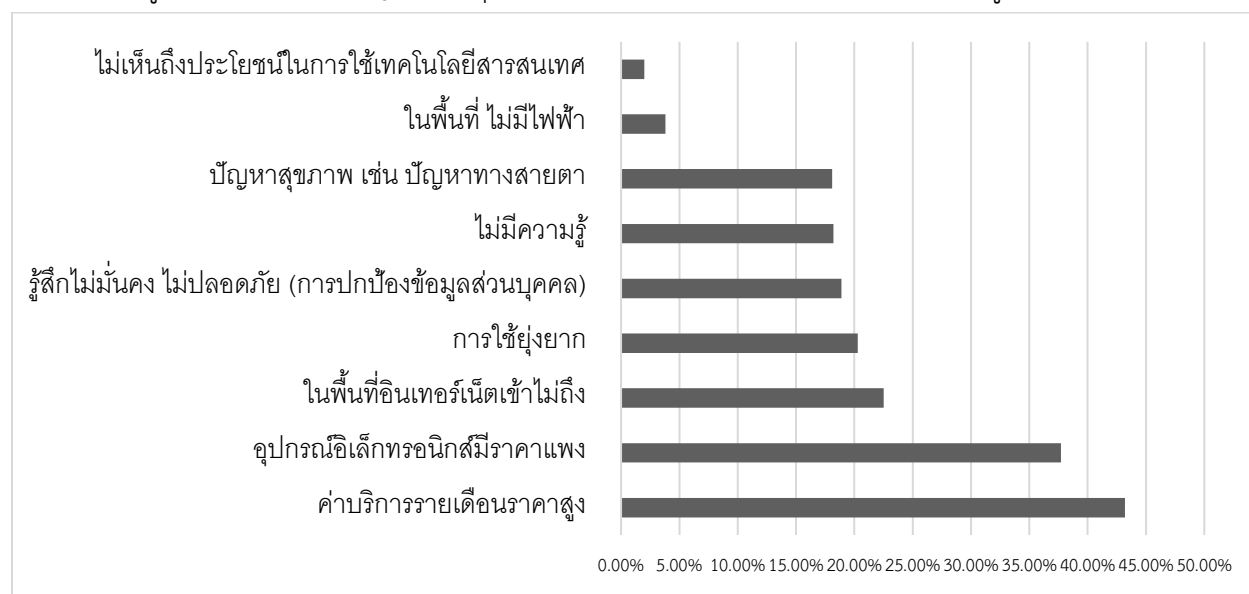
⁷⁰ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรชีวภาพ สำนักงานศาลยุติธรรม, แบบสำรวจ เรื่อง “การเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาล และประชาชนทั่วไป, หน้า 8 [ออนไลน์], 2563. แหล่งที่มา: <https://rabi.coj.go.th/th/file/get/file/20201124562a56f6c0cde57198f459c12b53773f150317.pdf>

⁷¹ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรชีวภาพ สำนักงานศาลยุติธรรม, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อ ราชการศาลและประชาชนทั่วไป, หน้า 19 [ออนไลน์], 2563. แหล่งที่มา: <https://rabi.coj.go.th/th/content/category/detail/17/iid/235959>

อินเทอร์เน็ตเข้าไม่ถึง คิดเป็นร้อยละ 22.5 ตามลำดับ ส่วนปัญหาอุปสรรคเรื่องอื่นๆ ในการเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศพบว่า ผู้ใช้บริการรู้สึกว่าการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศมีความยุ่งยาก คิดเป็นร้อยละ 20.3 และผู้ใช้บริการรู้สึกไม่มั่นคงปลอดภัยในการปกป้องข้อมูลส่วนบุคคลเวลาในงาน คิดเป็นร้อยละ 18.9 และปัญหาผู้ใช้งานไม่มีความรู้ในการใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศคิดเป็นร้อยละ 18.2 และปัญหาสุขภาพของผู้ใช้งาน เช่น ปัญหาทางสายตา คิดเป็นร้อยละ 18.1 นอกจากนี้ในส่วนปัญหาอื่นๆ ที่เป็นส่วนน้อยมากคือ ผู้ใช้บริการไม่มีไฟฟ้าใช้ในพื้นที่เพื่อเข้าถึงเทคโนโลยีคิดเป็นร้อยละ 3.8 และผู้บริการส่วนน้อยไม่เห็นถึงประโยชน์ในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ คิดเป็นร้อยละ 2.0

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ปัญหาหรืออุปสรรคส่วนใหญ่ในการเข้าถึงเทคโนโลยีจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ แต่ในส่วนปัญหาอุปสรรคเรื่องอื่นๆ ในการเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับตัวผู้ใช้งานเองไม่ว่าจะเป็นด้านสุขภาพ ทักษะความรู้หรือความรู้สึกในการใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศ จะเป็นปัญหาในระดับรองลงมา ดังนี้ สิ่งที่เป็นปัญหามากที่สุดในการเข้าถึงกระบวนการพิจารณาทางออนไลน์จึงเป็นเรื่องปัญหาเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการใช้เทคโนโลยี ซึ่งจะสร้างปัญหาและอุปสรรคในการเข้าถึงความยุติธรรม

แผนภูมิที่ 8 ร้อยละของปัญหาหรืออุปสรรคในการเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศของผู้ตอบแบบสำรวจ

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ :สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 19.⁷²

⁷² เรื่องเดียวกัน

**แนวทางการประเมินที่ 1.4.2 มาตรการวัดการรับรู้ความไม่เท่าเทียมกันของความยุติธรรม (PIJ)
(Perceived Inequality of Justice (PIJ) Scale)**

จากมาตรการวัดการรับรู้ความไม่เท่าเทียมกันของความยุติธรรมของ Pascoe Pleasence และ Nigel J. Balmer⁷³ เป็นการสำรวจเกี่ยวกับการใช้ความพยายามหรือค่าใช้จ่ายในกระบวนการจะส่งผลถึงความไม่เท่าเทียมกันของความยุติธรรมหรือไม่ ซึ่งจะมีการพิจารณาจากคำถามที่เกี่ยวกับเรื่องการใช้ความพยายามและค่าใช้จ่ายต่างๆ ในการรับรู้ถึงความไม่เท่าเทียมกันของความยุติธรรม โดยในการประเมินดังกล่าวจะมีการถามตั้งต้นว่า หากมีปัญหาทางกฎหมายเกิดขึ้น เช่น ถูกนายจ้างไล่ออกโดยไม่มีเหตุผล หรือได้รับบาดเจ็บจากความประมาทของผู้อื่น หรือพิพาทการแบ่งทรัพย์สินจากการหย่าร้าง หรือถูกขับไล่ออกจากบ้าน เป็นต้น โดยจะมีการถามตัวผู้ตอบแบบประเมินว่าต่อไปว่าเห็นด้วยหรือไม่กับสถานการณ์อีก 6 สถานการณ์ดังต่อไปนี้ คือ

- (1) คนที่มีเงินน้อยมักจะได้รับผลลัพธ์ที่แย่งในกระบวนการทางกฎหมาย
- (2) สำหรับปัญหาดังกล่าวกฎหมายเปรียบเสมือนเกมที่คนเก่งและมีไหวพริบมากกว่ามีแนวโน้มที่พวกเขาจะได้รับในสิ่งที่พวกเขาต้องการ
- (3) กฎหมายจะปฏิบัติต่อทั้งสองฝ่ายอย่างยุติธรรมเสมอ ไม่ว่าจะภูมิหลัง เพศ เชื้อชาติหรือศรัทธาของทั้งสองฝ่ายจะเป็นอย่างไร
- (4) ผู้พิพากษามีวาระซ่อนเร้นของตนเองแยกออกจากกฎหมาย
- (5) การตัดสินใจและการดำเนินการของศาลได้รับอิทธิพลจากแรงกดดันจากสื่อมวลชนและนักการเมือง
- (6) ศาลและคณะตุลาการจะปฏิบัติต่อทั้งสองฝ่ายอย่างยุติธรรมเสมอ ไม่ว่าจะภูมิหลัง เพศ เชื้อชาติ หรือศรัทธาของทั้งสองฝ่ายจะเป็นอย่างไร

โดยในการพิจารณาคำตอบของผู้ตอบแบบประเมิน จะแบ่งการให้คะแนนของคำตอบสำหรับแต่ละคำถามไม่เหมือนกัน กล่าวคือสำหรับการตอบคำถามในสถานการณ์ที่ 3,6 หากเห็นด้วยอย่างยิ่งจะได้ 0 คะแนน และหากตอบว่าส่วนใหญ่เห็นด้วยจะได้ 1 คะแนน และหากตอบว่าส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยจะได้ 2 คะแนน และหากส่วนใหญ่ตอบว่าไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งจะได้ 3 คะแนน แต่สำหรับการตอบคำถามในสถานการณ์ที่ 1,2,4,5 หากไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งจะได้ 0 คะแนน และหากตอบว่าส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยจะได้ 1 คะแนน และหากตอบว่าส่วนใหญ่เห็นด้วย 2 คะแนน และหากตอบว่าเห็นด้วยอย่างยิ่งจะได้ 3 คะแนน โดยหากผู้ตอบแบบประเมินเลือกคำตอบดังกล่าวรวมกันแล้วได้คะแนนที่สูง ก็จะเป็นตัวบ่งชี้ถึงการรับรู้ของความไม่เท่าเทียมกันของความยุติธรรมที่จะมีมากขึ้นตามไปด้วย

⁷³ Pascoe Pleasence and Nigel J. Balmer, above n 68, pp. 280-282.

ซึ่งการแสดงถึงการรับรู้ที่ไม่เท่าเทียมกันของความยุติธรรมจะส่งผลต่อการที่จะต้องใช้ความพยายามหรือค่าใช้จ่าย เพื่อให้ตนเองสามารถเข้าถึงความยุติธรรมให้ได้มากขึ้นด้วย

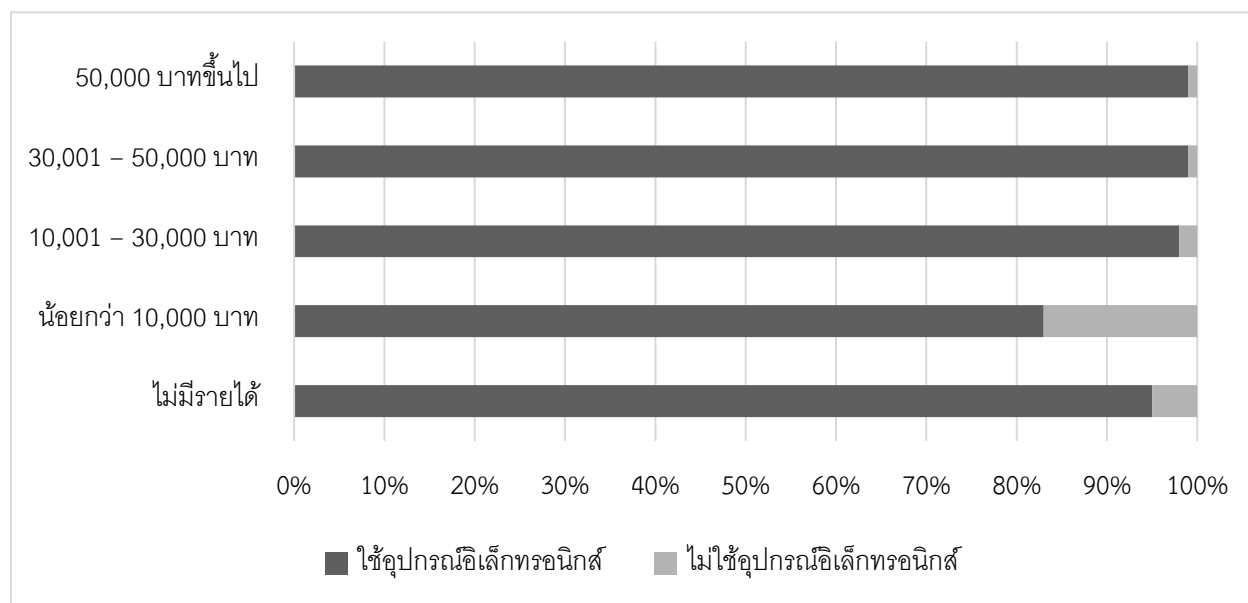
สำหรับกรณีของประเทศไทย จากการสืบค้นข้อมูลพบว่ามีรายวิจัยที่มีการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ มาตรการวัดการรับรู้ความไม่เท่าเทียมกันของความยุติธรรมดังกล่าวข้างต้นคือ รายงาน การสำรวจ การเข้าถึงการใช้ เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป ผ่านผู้ตอบแบบสำรวจทั้งสิ้น 1,360 ราย ซึ่งมีการสำรวจการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ การใช้อินเทอร์เน็ต การชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์ และความความต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์ โดยการแบ่งตามรายได้ของบุคคล ทั้งนี้ แม้ว่าการสำรวจดังกล่าวจะไม่ได้มีการถามถึงการรับรู้ความไม่เท่าเทียมในการเริ่มต้นกระบวนการโดยตรง แต่จากการสำรวจพบว่า แต่การสำรวจข้อมูลการใช้เทคโนโลยีของผู้ใช้บริการโดยแบ่งตามรายได้ของบุคคลสามารถ แสดงให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงกระบวนการพิจารณาคดีทางออนไลน์ได้ โดยในการสำรวจพบว่า ผู้ที่มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท จะเป็นผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์ มากที่สุด แต่จะเป็นผู้ที่เคยชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์ หรือใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์และใช้อินเทอร์เน็ตน้อยที่สุด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ที่มีรายได้น้อยจะมีโอกาสหรือทักษะที่ไม่เท่ากับคนที่มียาได้มากกว่า อย่างไรก็ตาม การสำรวจ ดังกล่าวยังแสดงถึงเรื่องรายได้เท่านั้น แต่ยังไม่มีการสำรวจถึงความไม่เท่าเทียมในด้านอื่นๆ ดังนี้ จึงควรตรวจสอบ ข้อมูลในเรื่องการรับรู้ความเท่าเทียมในหลายด้านอย่างชัดเจน เพื่อตรวจสอบว่าผู้ใช้บริการมีอุปสรรคในด้าน ค่าใช้จ่ายและความพยายามในการเข้าถึงกระบวนการพิจารณาคดีทางออนไลน์หรือไม่

ผลการสำรวจด้านการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ของผู้ตอบแบบสำรวจ โดยการแบ่งตามรายได้ของ บุคคล พบว่า กลุ่มที่มีรายได้ 30,001 – 50,000 บาท และกลุ่มที่มีรายได้ 50,000 บาทขึ้นไป ใช้อุปกรณ์ อิเล็กทรอนิกส์ในระดับเท่ากันมากที่สุด (ร้อยละ 99.0) รองลงมาคือกลุ่มที่มีรายได้ 10,001 - 30,000 บาท (ร้อยละ 98.0) ส่วนกลุ่มที่มีรายได้น้อยกว่า 10,000 บาทใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์น้อยที่สุด (ร้อยละ 83.0)⁷⁴

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้ที่มีรายได้มากจะมีโอกาสที่ใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์มากกว่าผู้ที่ไม่ รายได้น้อยกว่า โดยผู้ที่มีรายได้ 50,000 บาทขึ้นไปจะสามารถเข้าถึงการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์มากที่สุด แต่ผู้ที่มี รายได้น้อยกว่า 10,000 บาทจะมีโอกาสในการเข้าถึงการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์น้อยกว่า ซึ่งการที่บุคคลเหล่านี้ ขาดโอกาสในการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์จะส่งผลให้พวกเขาเข้าถึงกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ได้น้อยลงด้วย เช่นกัน

⁷⁴ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรบุคคล สำนักงานศาลยุติธรรม, อ่างแล้ว เจริญธรรมที่ 71, หน้า 36.

แผนภูมิที่ 9 ร้อยละของการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ โดยแบ่งตามรายได้

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพืชพรรณศาสตร์, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ :สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 36.⁷⁵

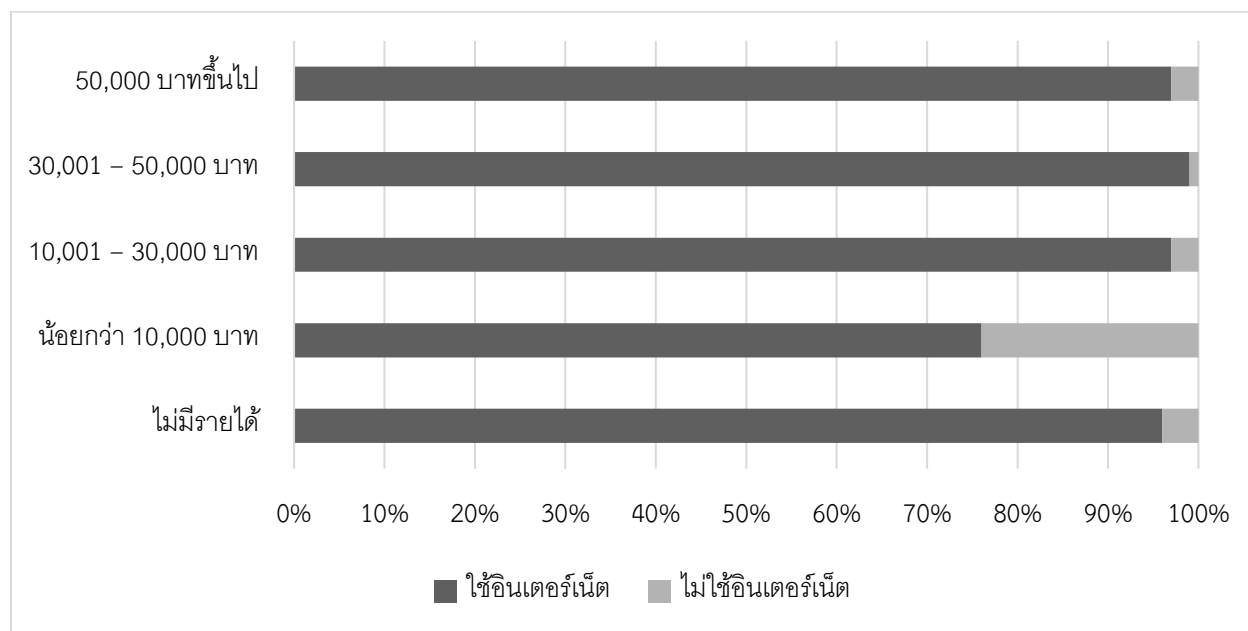
ผลการสำรวจด้านการใช้อินเทอร์เน็ตของผู้ตอบแบบสำรวจ โดยการแบ่งตามรายได้ของบุคคล พบว่า กลุ่มที่มีรายได้ 30,001 – 50,000 บาท ใช้อินเทอร์เน็ตมากที่สุด (ร้อยละ 99.0) รองลงมาคือกลุ่มที่มีรายได้ 10,001 – 30,000 บาท และ 50,001 บาทขึ้นไป (ร้อยละ 97.0) ส่วนกลุ่มที่มีรายได้น้อยกว่า 10,000 บาท ใช้อินเทอร์เน็ตน้อยที่สุด (ร้อยละ 76.0)⁷⁶

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้ที่มีรายได้มากจะมีโอกาสที่ได้ใช้อินเทอร์เน็ตมากกว่าผู้ที่มีรายได้น้อยกว่า โดยผู้ที่มีรายได้ 30,001 – 50,000 บาท จะสามารถเข้าถึงการใช้อินเทอร์เน็ตได้มากที่สุด แต่ผู้ที่มีรายได้น้อยกว่า 10,000 บาทจะมีโอกาสการเข้าถึงการใช้อินเทอร์เน็ตได้น้อยกว่าซึ่งการที่บุคคลเหล่านี้ไม่สามารถเข้าถึงการใช้อินเทอร์เน็ตได้ก็จะมีผลต่อการเข้าถึงกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ได้น้อยลงด้วยเช่นกัน

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน

แผนภูมิที่ 10 ร้อยละของผู้ตอบแบบสำรวจที่เกี่ยวกับการใช้อินเทอร์เน็ต โดยแบ่งตามรายได้

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพืชพรรณศาสตร์, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ :สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 36.⁷⁷

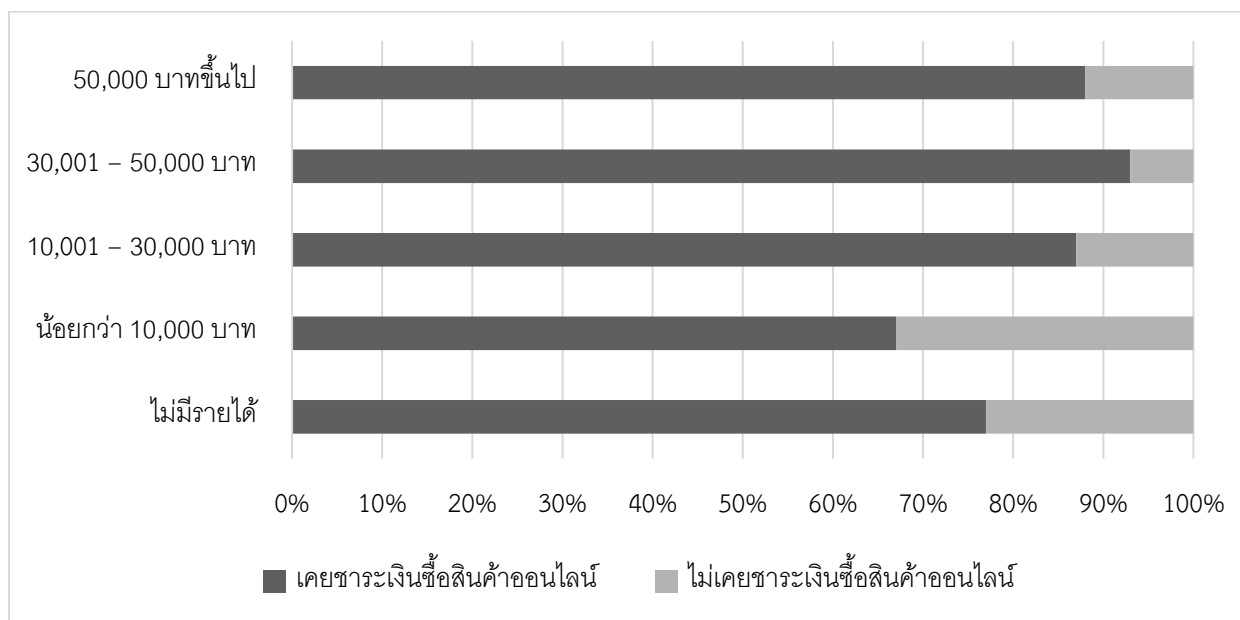
ผลการสำรวจด้านการชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์ของผู้ตอบแบบสำรวจ โดยการแบ่งตามรายได้ของบุคคลพบว่า กลุ่มที่มีรายได้ 30,001 – 50,000 บาท เคยชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์มากที่สุด (ร้อยละ 93.0) รองลงมาคือกลุ่มที่มีรายได้ 50,000 บาทขึ้นไป (ร้อยละ 88.0) และกลุ่มที่มีรายได้ 10,001 – 30,000 บาท (ร้อยละ 87.0) ตามลำดับ ส่วนกลุ่มที่มีรายได้น้อยกว่า 10,000 บาท เคยชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์น้อยที่สุด (ร้อยละ 67.0)⁷⁸

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้ที่มีรายได้มากจะมีโอกาสที่ได้ใช้บริการชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์มากกว่าผู้ที่ไม่รายได้น้อยกว่า โดยผู้ที่มีรายได้ 30,001 – 50,000 บาท จะเข้าถึงการชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์ได้มากที่สุด แต่ผู้ที่มีรายได้น้อยกว่า 10,000 บาทจะมีโอกาสการเข้าถึงการชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์ได้น้อยกว่า ซึ่งการไม่สามารถเข้าถึงการชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์ได้ จะเป็นตัวชี้วัดให้เห็นถึงโอกาสในการเข้าถึงเทคโนโลยีและทักษะในการใช้เทคโนโลยีที่น้อยกว่า ซึ่งการขาดโอกาสในสิ่งเหล่านี้จะมีผลต่อการเข้าถึงกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ที่น้อยลงด้วยเช่นกัน

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

แผนภูมิที่ 11 ร้อยละของการชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์ โดยแบ่งตามระดับรายได้ของผู้ตอบแบบสำรวจ

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรชีวภาพ, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ :สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 37.⁷⁹

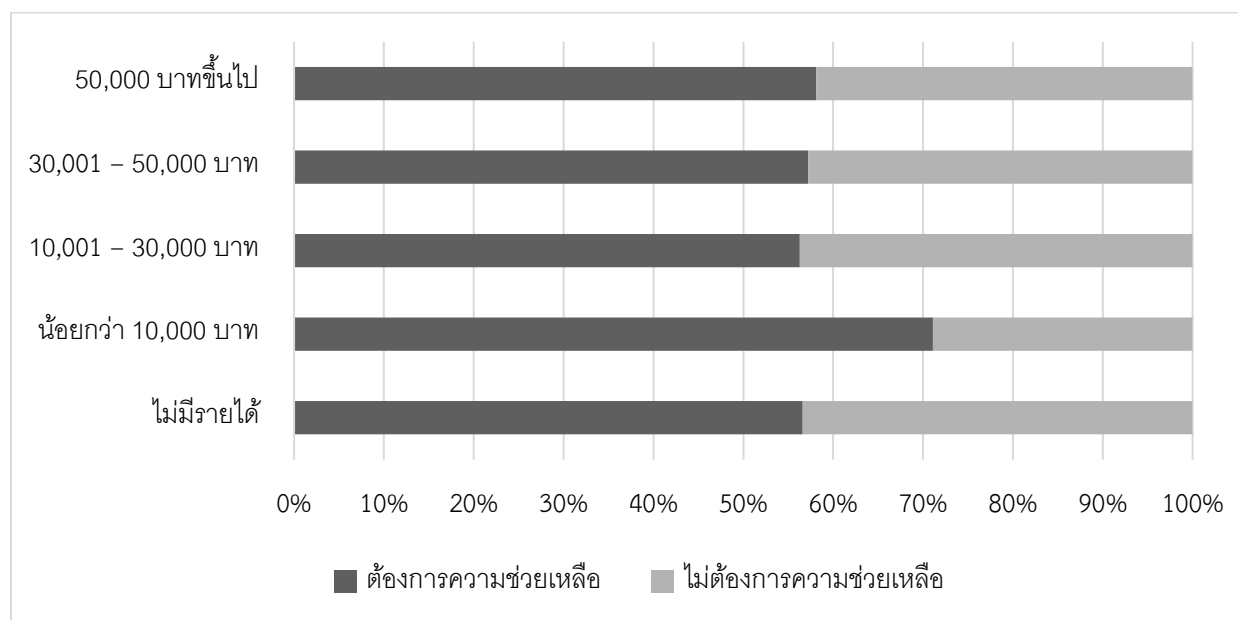
ผลการสำรวจความต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์ของผู้ตอบแบบสำรวจ โดยการแบ่งตามรายได้ของบุคคล พบว่า กลุ่มที่มีรายได้น้อยกว่า 10,000 บาท ต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์มากที่สุด (ร้อยละ 71.1) รองลงมาคือกลุ่มที่มีรายได้ 50,001 บาทขึ้นไป (ร้อยละ 58.1) และกลุ่มที่มีรายได้ 30,001 – 50,000 บาท (ร้อยละ 57.2) ส่วนกลุ่มที่มีรายได้ 10,001 – 30,000 บาท ต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์น้อยที่สุด (ร้อยละ 56.3)⁸⁰

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้ที่มีรายได้น้อยที่สุดคือ น้อยกว่า 10,000 บาท จะต้องการให้มีการช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์มากที่สุด แสดงให้เห็นว่าผู้ที่มีรายได้น้อยอาจขาดทักษะความรู้ในการใช้อุปกรณ์ต่างๆ รวมถึงขาดแคลนกำลังทรัพย์ที่จะมีอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์เพื่อใช้สำหรับการเข้าถึงกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ จึงต้องการให้มีการช่วยเหลือในเรื่องดังกล่าวเพื่อให้สามารถติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์ได้มากขึ้น

⁷⁹ เรื่องเดียวกัน

⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 39.

แผนภูมิที่ 12 ร้อยละของการต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์ โดยแบ่งตามระดับรายได้ของผู้ตอบแบบสำรวจ

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรที่พัฒนาศักดิ์, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ :สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 39.⁸¹

3.5 แนวทางการประเมินที่ 1.5 - ตรวจสอบลักษณะหรือความสามารถของบุคคลในการเรียกร้อง

ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการได้กล่าวถึงประเด็นที่ว่า การแปลงกระบวนการให้เป็นดิจิทัลมีผลกระทบที่ไม่ชัดเจนต่อความสามารถของบุคคลในการเริ่มต้นการเรียกร้อง การแปลงเป็นดิจิทัลอาจทำให้กระบวนการง่ายขึ้นสำหรับผู้เรียกร้องบางประเภทในการเริ่มต้นคดี แต่ในขณะที่ยังอาจเป็นการขัดขวางหรือสร้างอุปสรรคให้กับผู้เรียกร้องบางประเภท และการลดอุปสรรคในการเข้าถึงกระบวนการทางกฎหมายอาจเปลี่ยนประเภทของคดีที่บุคคลดำเนินการได้ ด้วยเหตุนี้ ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการจึงแนะนำอย่างยิ่งว่าควรมีการตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของโจทก์ที่เริ่มต้นคดีและประเภทของคดีที่เริ่มต้นเพื่อให้เข้าใจผลกระทบของการปฏิรูปในการเข้าถึงความยุติธรรม⁸²

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นจะเป็นเห็นได้ว่าแนวทางการประเมินดังกล่าวเป็นการประเมินไปที่ตัวบุคคลของผู้ใช้บริการกระบวนการทางศาลเอง โดยเป็นการประเมินว่ากระบวนการที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นดิจิทัลจะมี

⁸¹ เรื่องเดียวกัน

⁸² Natalie Byrom, above n 1, para 12.15.

ผลกระทบต่อตัวผู้ให้บริการหรือไม่ ทั้งในด้านคุณลักษณะของผู้ให้บริการว่ามีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ หรือยังขาดในด้านใดหรือไม่ และควรตรวจสอบต่อไปว่าการเปลี่ยนแปลงไปทางดิจิทัลนี้มีผลต่อประเภทคดีที่ผู้ให้บริการเริ่มต้นหรือไม่ ทั้งนี้ การพิจารณาคดีออนไลน์ในไทยเป็นการเปลี่ยนแปลงไปเป็นการใช้ระบบดิจิทัลอย่างชัดเจน แต่การประเมินในด้านของผู้ให้บริการเองว่ามีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่รวมถึงประเภทคดีที่ถูกนำมาเรียกร้องในการพิจารณาคดีออนไลน์มีผลลัพธ์ออกมาเป็นอย่างไร เพื่อที่จะได้ทราบว่า การพิจารณาคดีออนไลน์สร้างอุปสรรคต่อตัวผู้ให้บริการเองหรือไม่ โดยแนวทางการประเมินดังกล่าวแบ่งออกได้ดังนี้

แนวทางการประเมินที่ 1.5.1 คุณลักษณะของผู้มาใช้บริการทางดิจิทัลมีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่

จากการสืบค้นข้อมูลในประเทศไทยพบว่า ได้มีรายงานวิจัยที่เก็บข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้ใช้บริการศาลออนไลน์หรือการพิจารณาคดีออนไลน์ของไทยอยู่สองรายงานคือ รายงานวิจัย “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ” และรายงานการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป ซึ่งทั้งสองรายงานเป็นการสำรวจคุณลักษณะของผู้ใช้บริการเกี่ยวกับการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์

สำหรับรายงานวิจัย “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ” ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามออนไลน์ จากผู้รับบริการในศาลชั้นต้นทั่วประเทศ ระหว่างวันที่ 18 ธันวาคม 2562 ถึง 31 มกราคม 2563 โดยมีผู้ตอบแบบสอบถามฯ จำนวนทั้งสิ้น 5,022 ราย⁸³ โดยมีการสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับอุปสรรคและข้อขัดข้องที่เกิดขึ้นจากการให้บริการในการพัฒนาไปสู่การเป็นศาลดิจิทัล (Digital Court) 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ โดยหนึ่งในนั้นได้มีการสำรวจด้านอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ของผู้รับบริการว่า เป็นอุปสรรคและข้อขัดข้องในการให้บริการของศาลดิจิทัลหรือไม่ ซึ่งถือเป็นการสำรวจเกี่ยวกับคุณลักษณะของตัวผู้รับบริการด้านอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ว่าเป็นปัญหาหรืออุปสรรคต่อการเข้าถึงกระบวนการหรือไม่ โดยในการสำรวจเรื่องดังกล่าวได้มีการแบ่งการสำรวจออกเป็น 5 ประเด็นต่อไปนี้คือ

ประเด็นแรก เป็นการสำรวจด้านการไม่มีอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ โทรศัพท์มือถือ และเครื่องคอมพิวเตอร์ในการใช้งานของผู้รับบริการศาลดิจิทัล ผลการสำรวจพบว่า ระดับปัญหาของผู้รับบริการในเรื่องดังกล่าวที่มี

⁸³ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ สำนักงานศาลยุติธรรม, รายงานวิจัย เรื่อง “อุปสรรคและข้อขัดข้อง D - court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ”, หน้า ๖ [ออนไลน์], 2563. แหล่งที่มา: <https://rabi.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8195/cid/12300/iid/189712>

จำนวนมากที่สุดคือปัญหาระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 33.1 และรองลงมาเป็นปัญหาระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ 22.3 และเป็นปัญหาระดับน้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 19.2 โดยในทุกระดับปัญหาเหมือนกันคิดออกมาเป็นคะแนนเฉลี่ยที่ 2.8 ซึ่งถือว่าในเรื่อง การไม่มีอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ โทรศัพท์มือถือ และเครื่องคอมพิวเตอร์ในการทำงานของผู้รับบริการ โดยเฉลี่ยเป็นปัญหาระดับกลาง⁸⁴

ประเด็นที่สอง เป็นการสำรวจด้านโทรศัพท์มือถือของผู้รับบริการว่า โทรศัพท์มือถือของผู้รับบริการไม่รองรับรูปแบบการใช้งานบนแอปพลิเคชันหรือโปรแกรมต่างๆ เพื่อใช้บริการศาลดิจิทัลหรือไม่ ผลการสำรวจพบว่าระดับปัญหาของผู้รับบริการในเรื่องดังกล่าวที่มีจำนวนมากที่สุดคือปัญหาระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 31.1 รองลงมา และรองลงมาเป็นปัญหาระดับน้อยคิดเป็นร้อยละ 23.4 และเป็นปัญหาระดับน้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 18.9 โดยในทุกระดับปัญหาเหมือนกันคิดออกมาเป็นคะแนนเฉลี่ยที่ 2.8 ซึ่งถือว่าในเรื่องปัญหาโทรศัพท์มือถือของผู้รับบริการไม่รองรับรูปแบบการใช้งานบนแอปพลิเคชันหรือโปรแกรมต่างๆ โดยเฉลี่ยเป็นปัญหาระดับกลาง⁸⁵

ประเด็นที่สาม เป็นการสำรวจด้านโทรศัพท์มือถือ/สมาร์ทโฟนของผู้รับบริการว่า โทรศัพท์มือถือของผู้รับบริการไม่รองรับกับระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์เพื่อใช้บริการศาลดิจิทัลหรือไม่ ผลการสำรวจพบว่า ระดับปัญหาของผู้รับบริการในเรื่องดังกล่าวที่มีจำนวนมากที่สุดคือปัญหาระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 31.6 และรองลงมาเป็นปัญหาระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ 23.6 และเป็นปัญหาระดับน้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 19.5 โดยในทุกระดับปัญหาเหมือนกันคิดออกมาเป็นคะแนนเฉลี่ยที่ 2.7 ซึ่งถือว่าในเรื่องปัญหาโทรศัพท์มือถือของผู้รับบริการไม่รองรับกับระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ โดยเฉลี่ยเป็นปัญหาระดับกลาง⁸⁶

ประเด็นที่สี่ เป็นการสำรวจด้านโทรศัพท์มือถือของผู้รับบริการว่า โทรศัพท์มือถือของผู้รับบริการไม่รองรับกับรูปแบบการใช้งานในด้านระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์เพื่อใช้บริการศาลดิจิทัลหรือไม่ ผลการสำรวจพบว่าระดับปัญหาของผู้รับบริการในเรื่องดังกล่าวที่มีจำนวนมากที่สุดคือปัญหาระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 30.9 และรองลงมา เป็นปัญหาในระดับน้อย ร้อยละ 23.6 และเป็นปัญหาระดับน้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 19.7 โดยในทุกระดับปัญหาเหมือนกันคิดออกมาเป็นคะแนนเฉลี่ยที่ 2.7 ซึ่งถือว่าในเรื่องโทรศัพท์มือถือของผู้รับบริการไม่รองรับกับรูปแบบการใช้งานในด้านระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ โดยเฉลี่ยเป็นปัญหาระดับกลาง⁸⁷

⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 58.

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 59.

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 60.

⁸⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 61.

ประเด็นที่ห้า เป็นการสำรวจว่า ผู้รับบริการไม่มีความสะดวกในการใช้งานผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ผลการสำรวจพบว่า ระดับปัญหาของผู้รับบริการในเรื่องดังกล่าวที่มีจำนวนมากที่สุดคือปัญหาระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 31.2 และรองลงมา เป็นปัญหาระดับน้อยร้อยละ 22.4 และเป็นปัญหาระดับน้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 19.1 โดยในทุกระดับปัญหารวมกันคิดออกมาเป็นคะแนนเฉลี่ยที่ 2.8 ซึ่งถือว่าในเรื่องปัญหาผู้รับบริการไม่มีความสะดวกในการใช้งานผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดยเฉลี่ยเป็นปัญหาระดับกลาง⁸⁸

โดยสรุป ผลการสำรวจรายงานวิจัย “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ” ในด้านปัจจัยที่เป็นอุปสรรคและข้อขัดข้องด้านอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ของผู้รับบริการ ในห้าประเด็นดังกล่าวข้างต้นพบว่า คิดเฉลี่ยเป็นระดับปัญหาอยู่ที่ปัญหาระดับปานกลาง กล่าวคือได้คะแนนเฉลี่ยที่ 2.8⁸⁹ จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าปัญหาในด้านของอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ของผู้รับบริการยังไม่ได้เป็นปัญหามากนัก แต่ก็เป็นปัญหาในระดับปานกลาง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าอุปสรรคในการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์เพื่อเข้าถึงการพิจารณาคดีออนไลน์ก็ยังเป็นปัญหาแก่ผู้รับบริการบางส่วน

ตารางที่ 8 ร้อยละของปัจจัยที่เป็นอุปสรรคและข้อขัดข้องด้านอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ของผู้รับบริการ ในทุกประเด็น

ข้อ	ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคและข้อขัดข้อง	ระดับปัญหา					ค่าคะแนนเฉลี่ย	ผลลัพธ์
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด		
1.	ด้านอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ของผู้รับบริการการไม่มีอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ โทรศัพท์มือถือ และเครื่องคอมพิวเตอร์ในการใช้งาน	10.4%	15.1%	33.1%	22.3%	19.2%	2.8	ปานกลาง

⁸⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 62.

⁸⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 63.

ข้อ	ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค และข้อขัดข้อง	ระดับปัญหา					ค่า คะแนน เฉลี่ย	ผลลัพธ์
		มากที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อยที่สุด		
2.	ด้านอุปกรณ์ อิเล็กทรอนิกส์ของ ผู้รับบริการ โทรศัพท์มือถือไม่รองรับ รูปแบบการใช้งานบน แอปพลิเคชันหรือ โปรแกรมต่างๆ	11.2%	15.4%	31.1%	23.4%	18.9%	2.8	ปานกลาง
3.	ด้านอุปกรณ์ อิเล็กทรอนิกส์ของ ผู้รับบริการ โทรศัพท์มือถือ/สมาร์ต โฟน ไม่รองรับกับระบบ หรือบริการ อิเล็กทรอนิกส์	11%	14%	31.6%	23.6%	19.5%	2.7	ปานกลาง
4.	ด้านอุปกรณ์ อิเล็กทรอนิกส์ของ ผู้รับบริการ โทรศัพท์มือถือไม่รองรับ รูปแบบการใช้งานใน ด้านระบบหรือบริการ อิเล็กทรอนิกส์	11%	14.8%	30.9%	23.6%	19.7%	2.7	ปานกลาง
5.	ด้านอุปกรณ์ อิเล็กทรอนิกส์ของ ผู้รับบริการไม่มีความ สะดวกในการใช้งาน ผ่านเครือข่าย อินเทอร์เน็ต	12.3%	15%	31.2%	22.4%	19.1%	2.8	ปานกลาง

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาฯ พัฒนาศักดิ์, รายงานวิจัยเรื่อง “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ใน
มุมมองของผู้รับบริการ, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 58-63.⁹⁰

⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 58-63.

สำหรับรายงานการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป ได้มีการสำรวจ อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ของผู้รับบริการ การใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ของผู้ตอบแบบสำรวจ การติดตั้งอินเทอร์เน็ตหรือ WIFI และการใช้อินเทอร์เน็ตของผู้ตอบแบบสำรวจ ผ่านผู้ตอบแบบสำรวจทั้งสิ้น 1,360 ราย เพื่อทราบถึงความพร้อมในการเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศขั้นพื้นฐานของผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไปและตรวจสอบว่าผู้มาใช้บริการกระบวนการพิจารณาออนไลน์มีการเปลี่ยนแปลงหรือได้รับผลกระทบหรือไม่ โดยผลการสำรวจโดยสรุปพบว่า ผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่ใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์โดยส่วนมากจะใช้สมาร์ตโฟน มีเพียงส่วนน้อยมากเท่านั้นที่ไม่ได้ใช้ และผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่สามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้ แต่มีเพียงส่วนน้อยมากเท่านั้นที่ไม่ได้ใช้อินเทอร์เน็ต

ในการสำรวจด้านการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ของผู้ตอบแบบสำรวจของรายงานการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไปจะเป็นการถามว่าผู้ตอบแบบสำรวจว่า ได้มีการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์หรือไม่และหากใช้มีการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ประเภทใดและหากไม่ใช้เพราะเหตุใด⁹¹ โดยผลการสำรวจในเรื่องดังกล่าวจะมีการแบ่งผลสำรวจจากผู้ตอบแบบสำรวจทั้งหมด และแบ่งประเภทผลสำรวจในเรื่องดังกล่าวเป็นไปตามช่วงอายุ ตามระดับวุฒิการศึกษาและตามอาชีพ รวมถึงมีการสำรวจครอบครัวของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ด้วย ดังต่อไปนี้

ผลการสำรวจด้านการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ของผู้ตอบแบบสำรวจ พบว่า ผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่ใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์คิดเป็นร้อยละ 95.0 และส่วนที่เหลือไม่ใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์คิดเป็นร้อยละ 5.0 โดยจากผู้ตอบแบบสำรวจที่ใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ พบว่าส่วนใหญ่ใช้งานโทรศัพท์มือถือสมาร์ตโฟน คิดเป็นร้อยละ 92.7 รองลงมาเป็นคอมพิวเตอร์พกพา ได้แก่ โน้ตบุ๊ก แลปท็อป โน้ตบุ๊ก คิดเป็นร้อยละ 38.2 และคอมพิวเตอร์ตั้งโต๊ะ คิดเป็นร้อยละ 36.2 ตามลำดับ สำหรับผู้ตอบแบบสำรวจที่ไม่ใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ส่วนใหญ่มีเหตุผลที่ไม่ใช้ คือ ใช้ไม่เป็น คิดเป็นร้อยละ 2.7 รองลงมาคือ ไม่มีอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ คิดเป็นร้อยละ 2.1 และ ไม่มีความจำเป็นต้องใช้งาน คิดเป็นร้อยละ 1.3 ตามลำดับ⁹²

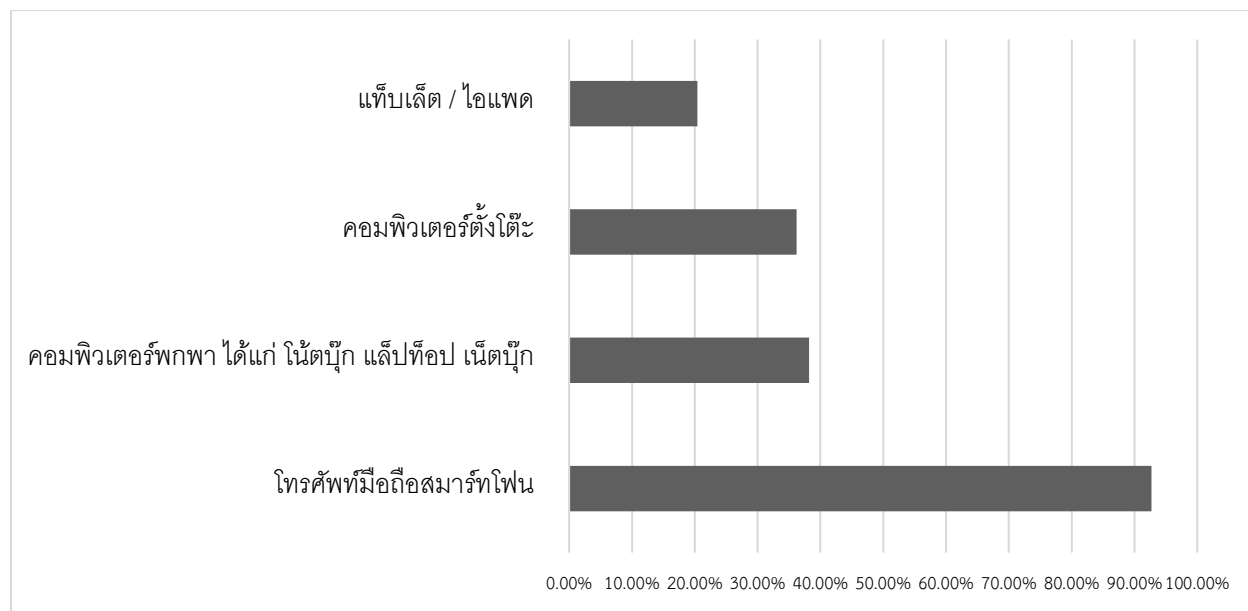
จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่มีการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ แต่จะมีเพียงส่วนน้อยมากเท่านั้นที่ไม่ได้ใช้ โดยการใช้งานจะเป็นการใช้โทรศัพท์มือถือสมาร์ตโฟนเป็นส่วนมาก ซึ่งแสดงให้เห็น

⁹¹ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรบุคคล สำนักงานศาลยุติธรรม, อ่างแล้ว เจริญรอดที่ 70, หน้า 3-4.

⁹² สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรบุคคล สำนักงานศาลยุติธรรม, อ่างแล้ว เจริญรอดที่ 71, หน้า 8-9.

เห็นว่าผู้คนส่วนมากอาจเข้าถึงการพิจารณาคดีออนไลน์ด้วยโทรศัพท์มือถือสมาร์ทโฟน แต่การใช้คอมพิวเตอร์ในการเข้าถึงการพิจารณาคดีอาจเป็นแค่บางส่วนเท่านั้น

แผนภูมิที่ 13 ร้อยละของประเภทอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่ผู้ตอบแบบสำรวจใช้งาน

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรชีวภาพ, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ :สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 8.⁹³

ผลการสำรวจการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์โดยแบ่งตามช่วงอายุของผู้ตอบแบบสำรวจ พบว่า ในทุกช่วงอายุ ส่วนใหญ่มีการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์มากกว่าไม่ใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ โดยช่วงอายุ 10 – 19 ปี และช่วงอายุ 20 – 29 ปี มีการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์เท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 98.0 รองลงมาเป็นช่วงอายุ 30 – 39 ปี คิดเป็นร้อยละ 97.0 และช่วงอายุ 40 – 49 ปี คิดเป็นร้อยละ 96.0 ตามลำดับ ส่วนช่วงอายุ 50 ปีขึ้นไปมีการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์น้อยกว่ากลุ่มช่วงอายุอื่น คิดเป็นร้อยละ 15.0⁹⁴

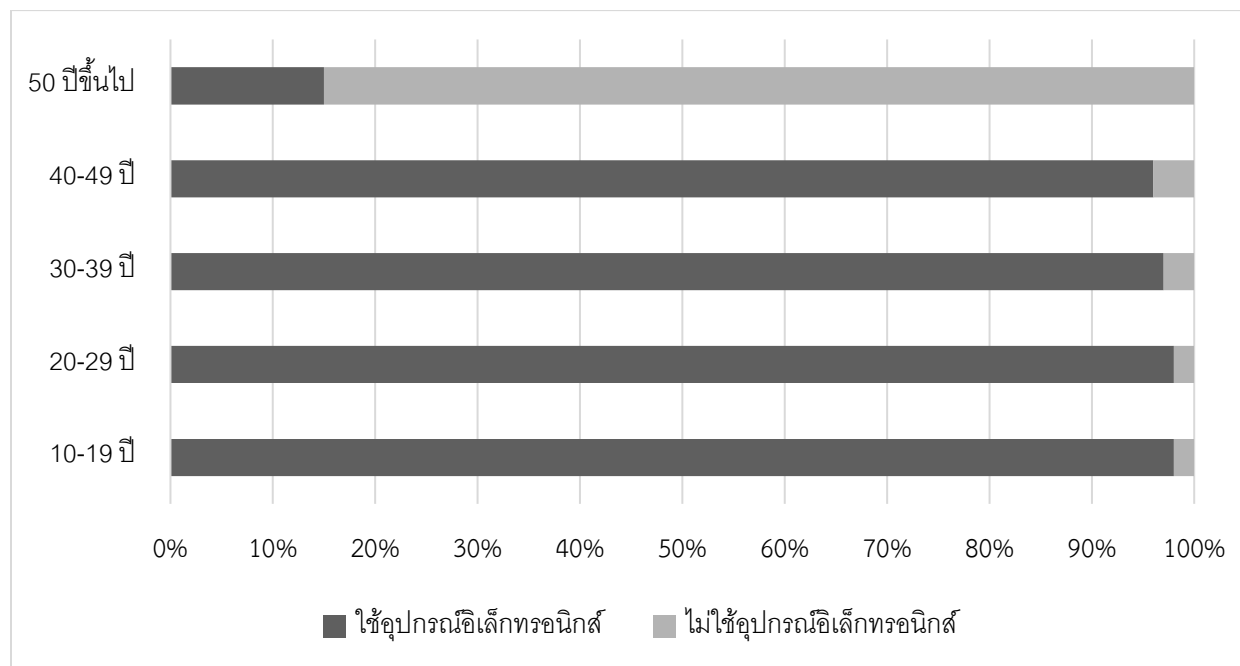
จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้ที่มีอายุน้อยกว่าจะสามารถเข้าถึงการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์มากกว่าผู้ที่มีอายุมากกว่า ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ที่อายุมากกว่าอาจมีโอกาสดำเนินการพิจารณาคดีออนไลน์ที่น้อยลงตามไปด้วย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะช่วงอายุที่มากกว่าดังกล่าวอาจมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้งาน

⁹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

⁹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์น้อย จึงควรมีการให้ความรู้และชี้แนะให้เห็นประโยชน์ในการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์แก่บุคคลกลุ่มดังกล่าว

แผนภูมิที่ 14 ร้อยละของการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์โดยแบ่งตามช่วงอายุ

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรชีวภาพ, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ :สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 22.⁹⁵

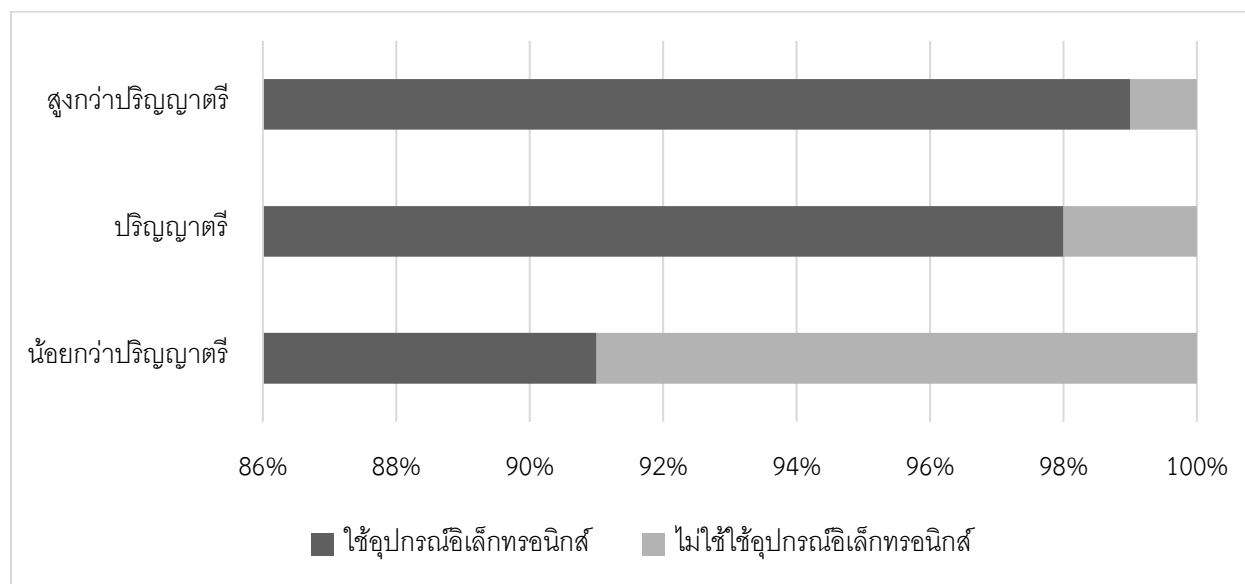
ผลการสำรวจการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ โดยแบ่งตามระดับวุฒิการศึกษาของผู้ตอบแบบสำรวจ พบว่าผู้ตอบแบบสำรวจที่จบการศึกษาในระดับที่สูงกว่าปริญญาตรีใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 99.0 รองลงมาคือผู้ที่จบการศึกษาในระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 98.0 ส่วนผู้ที่จบการศึกษาในระดับที่ต่ำกว่าปริญญาตรีมีการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 91.0⁹⁶

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ายิ่งผู้ตอบแบบสำรวจมีการศึกษาที่สูงขึ้นโอกาสในการเข้าถึงการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ก็จะมากขึ้นตามไปด้วย แต่ในขณะที่ผู้ที่มีความรู้ต่ำลงก็จะมีโอกาสในการเข้าถึงการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่น้อยลงด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่าเมื่อผู้ที่มีการศึกษาน้อยขาดโอกาสในการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ก็จะส่งผลให้ผู้ที่มีการศึกษาน้อยมีโอกาสนในการเข้าถึงการพิจารณาคดีออนไลน์ที่น้อยลงด้วย

⁹⁵ เรื่องเดียวกัน

⁹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 27.

แผนภูมิที่ 15 ร้อยละของการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ โดยแบ่งตามระดับวุฒิการศึกษา

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพืชพัฒนาศักดิ์, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ :สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 27.⁹⁷

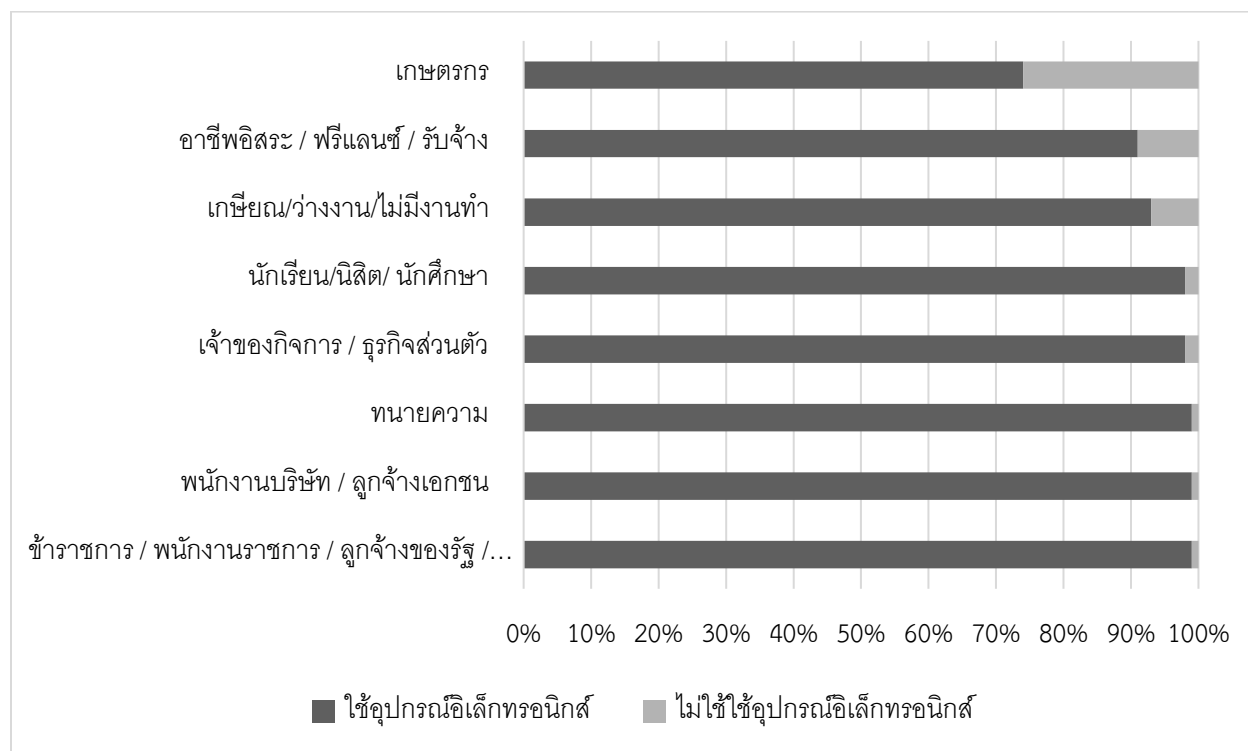
ผลการสำรวจ ผู้ตอบแบบสำรวจที่เกี่ยวกับการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ โดยแบ่งตามอาชีพของผู้ตอบแบบสำรวจ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์สูงกว่า คิดเป็นร้อยละ 90.0 โดยกลุ่มข้าราชการ / พนักงานราชการ / ลูกจ้างของรัฐ / พนักงานรัฐวิสาหกิจ / องค์กรอิสระ ใช้อินเทอร์เน็ตมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 99.0 ซึ่งเท่ากับ พนักงานบริษัท / ลูกจ้างเอกชน และเจ้าของกิจการ / ธุรกิจส่วนตัว ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์น้อยที่สุด คือเกษตรกร คิดเป็นร้อยละ 74.0⁹⁸

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าอาชีพมีผลต่อการเข้าถึงการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ โดยอาชีพที่ต้องใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ คือราชการหรือพนักงานเอกชนอาจมีโอกาสเข้าถึงการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ได้มากกว่าอาชีพที่ไม่ได้ใช้คืออาชีพเกี่ยวกับเกษตรกร ซึ่งส่งผลให้กลุ่มอาชีพที่ไม่ได้ใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์อย่างเกษตรกรอาจมีโอกาสในการเข้าถึงกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ได้น้อยลงด้วยเพราะขาดอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ในการนำไปใช้เพื่อเข้าถึงกระบวนการทางออนไลน์

⁹⁷ เรื่องเดียวกัน

⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 30.

แผนภูมิที่ 16 ร้อยละของผู้ตอบแบบสำรวจที่เกี่ยวกับการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ โดยแบ่งตามอาชีพ

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพืชพัฒนาศักดิ์, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ :สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 30.⁹⁹

ในการสำรวจด้านการงานใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ของบุคคลในครอบครัวของผู้ตอบแบบสำรวจในรายงานการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไปจะเป็นการถามว่าบุคคลในครอบครัวของผู้ตอบแบบสำรวจใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์หรือไม่ โดยหากใช้จะมีการใช้อุปกรณ์ใดบ้าง และหากไม่มีเหตุผลเพราะอะไร¹⁰⁰ โดยผลการสำรวจการงานใช้อุปกรณ์ อิเล็กทรอนิกส์ของบุคคลในครอบครัวของผู้ตอบแบบสำรวจ พบว่า ส่วนใหญ่มีการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ คิดเป็นร้อยละ 95.4 ซึ่งส่วนใหญ่ใช้งานโทรศัพท์มือถือสมาร์ทโฟน คิดเป็นร้อยละ 92.1 รองลงมาเป็นคอมพิวเตอร์ตั้งโต๊ะ คิดเป็นร้อยละ 30.5 และคอมพิวเตอร์พกพา คิดเป็นร้อยละ 27.1 ตามลำดับ แต่สำหรับผู้ตอบแบบสำรวจที่ไม่ใช้งานอุปกรณ์

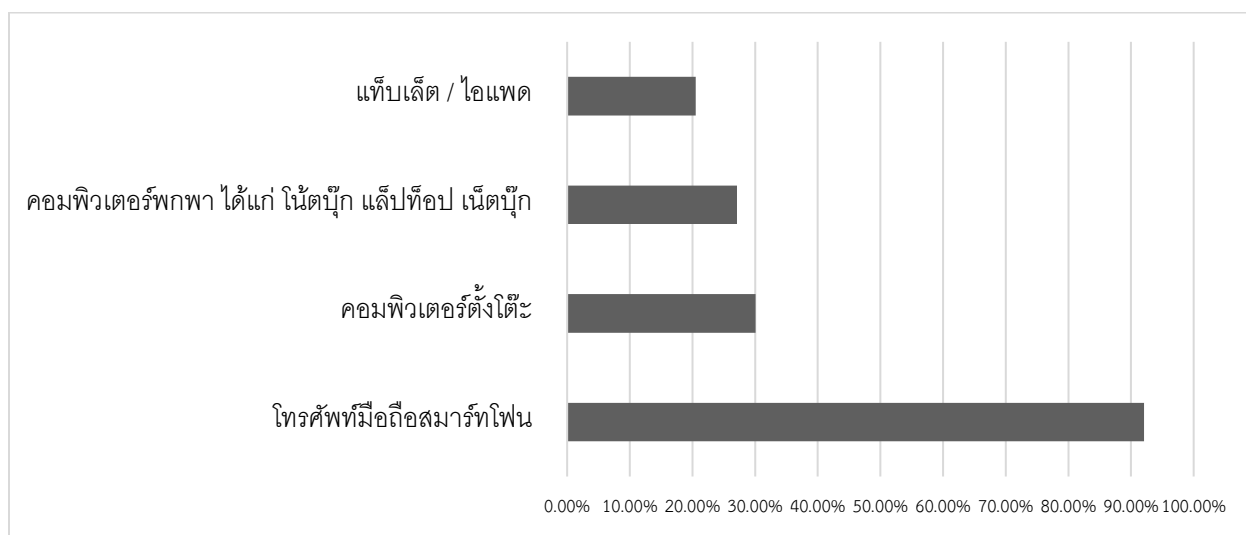
⁹⁹ เรื่องเดียวกัน

¹⁰⁰ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพืชพัฒนาศักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เชียงรรถที่ 70, หน้า 4.

อิเล็กทรอนิกส์ พบว่า ส่วนใหญ่มีเหตุผลที่ไม่ใช่ คือ ไม่มีอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ คิดเป็นร้อยละ 2.5 รองลงมาคือ ใช้ไม่เป็น คิดเป็นร้อยละ 1.3 และปัญหาเกี่ยวกับค่าบริการรายเดือน คิดเป็นร้อยละ 1.2 ตามลำดับ¹⁰¹

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าบุคคลในครอบครัวของผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่ใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ แต่มีส่วน้อยเท่านั้นที่ไม่ใช่ แสดงให้เห็นว่าบุคคลในครอบครัวของผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่ที่ใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์อาจเข้าถึงการพิจารณาซื้อออนไลน์ได้ แต่ทั้งนี้ก็ยังต้องคำนึงทักษะความรู้ทางดิจิทัลด้วยว่าบุคคลในครอบครัวของผู้ตอบแบบสำรวจที่ใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์มีความรู้ทางดิจิทัลที่จะสามารถนำอุปกรณ์เหล่านี้ในการพิจารณาซื้อออนไลน์ได้หรือไม่

แผนภูมิที่ 17 ร้อยละของประเภทอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่บุคคลในครอบครัวผู้ตอบแบบสำรวจใช้งาน

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพืชพัฒนาคัด, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ :สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 9.¹⁰²

¹⁰¹ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพืชพัฒนาคัด สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เชียงธรรมที่ 71, หน้า 9-10.

¹⁰² เรื่องเดียวกัน, หน้า 9.

ตารางที่ 9 ร้อยละเหตุผลที่บุคคลในครอบครัวของผู้ตอบแบบสำรวจไม่ใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์

เหตุผลที่ไม่ใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์		ร้อยละ
1.	ไม่มีอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์	2.5
2.	อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์มีราคาสูง	0.7
3.	ปัญหาเกี่ยวกับค่าบริการรายเดือน	1.2
4.	ใช้ไม่เป็น	1.3
5.	ไม่มีความจำเป็นต้องใช้งาน	0.7
6.	ปัญหาสุขภาพ เช่น ปัญหาทางสายตา	0.4
7.	อื่นๆ เช่น อาศัยอยู่ที่บ้านคนเดียว	0.2

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพืชพัฒนาคักดิ์, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ :สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 10.¹⁰³

ในการสำรวจด้านการติดตั้งอินเทอร์เน็ตของผู้ตอบแบบสำรวจของรายงานการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไปจะเป็นการถามว่า ที่บ้านและที่ทำงานของผู้ตอบแบบสำรวจจะมีการติดตั้งอินเทอร์เน็ต หรือ สัญญาณอินเทอร์เน็ตไร้สาย (WIFI) หรือไม่ และหากไม่ติดตั้ง เพราะเหตุใด¹⁰⁴ โดยผลการสำรวจการติดตั้งอินเทอร์เน็ตหรือ WIFI ที่บ้านของผู้ตอบแบบสำรวจ พบว่า ผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่มีการติดตั้งอินเทอร์เน็ตที่บ้านหรือสัญญาณอินเทอร์เน็ตไร้สาย (WIFI) คิดเป็นร้อยละ 61.3 ส่วนที่เหลือไม่มีการติดตั้งอินเทอร์เน็ตที่บ้านหรือสัญญาณอินเทอร์เน็ตไร้สาย (WIFI) คิดเป็นร้อยละ 38.7 เนื่องจากมีข้อจำกัดบางประการ เช่น มีปัญหาเกี่ยวกับค่าบริการ บ้านไม่ตั้งอยู่ในพื้นที่ให้บริการอินเทอร์เน็ตบ้าน หรือ สัญญาณอินเทอร์เน็ตไร้สาย (WIFI) เป็นต้น¹⁰⁵

ผลการสำรวจ การติดตั้งอินเทอร์เน็ตหรือ WIFI ที่ทำงาน พบว่าที่ทำงานของผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่มีการติดตั้งอินเทอร์เน็ตหรือสัญญาณอินเทอร์เน็ตไร้สาย (WIFI) คิดเป็นร้อยละ 70.0 ส่วนที่เหลือ ที่ทำงานไม่มีการติดตั้งอินเทอร์เน็ตหรือสัญญาณอินเทอร์เน็ตไร้สาย (WIFI) คิดเป็นร้อยละ 30.0 เนื่องจากงานที่ทำงานบางท่านไม่ต้องการใช้อินเทอร์เน็ตหรือที่ตั้งที่ทำงานของบางท่านไม่อยู่ในพื้นที่ให้บริการ¹⁰⁶

¹⁰³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

¹⁰⁴ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพืชพัฒนาคักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ่างแก้ว เจริญธรรมที่ 70, หน้า 5.

¹⁰⁵ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพืชพัฒนาคักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ่างแก้ว เจริญธรรมที่ 71, หน้า 10.

¹⁰⁶ เรื่องเดียวกัน

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสำรวจมีการติดตั้ง อินเทอร์เน็ตหรือ WIFI ที่บ้านหรือที่ทำงานมากกว่าไม่ติดตั้ง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสำรวจสามารถส่วนใหญ่สามารถที่ติดตั้งอินเทอร์เน็ตอาจจะเข้าถึงกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ได้

ในการสำรวจด้านการใช้อินเทอร์เน็ตของผู้ตอบแบบสำรวจของรายงานการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไปจะเป็นการถามว่า ผู้ตอบแบบสำรวจใช้อินเทอร์เน็ตหรือไม่ หากใช้จะใช้อินเทอร์เน็ตจากที่ใดบ้าง และหากไม่ใช่เพราะเหตุใด¹⁰⁷ โดยผลการสำรวจในเรื่องดังกล่าวจะมีการแบ่งผลสำรวจจากผู้ตอบแบบสำรวจทั้งหมด และแบ่งประเภทผลสำรวจในเรื่องดังกล่าวเป็นไปตามช่วงอายุ ตามระดับวุฒิการศึกษาและตามอาชีพ ดังต่อไปนี้

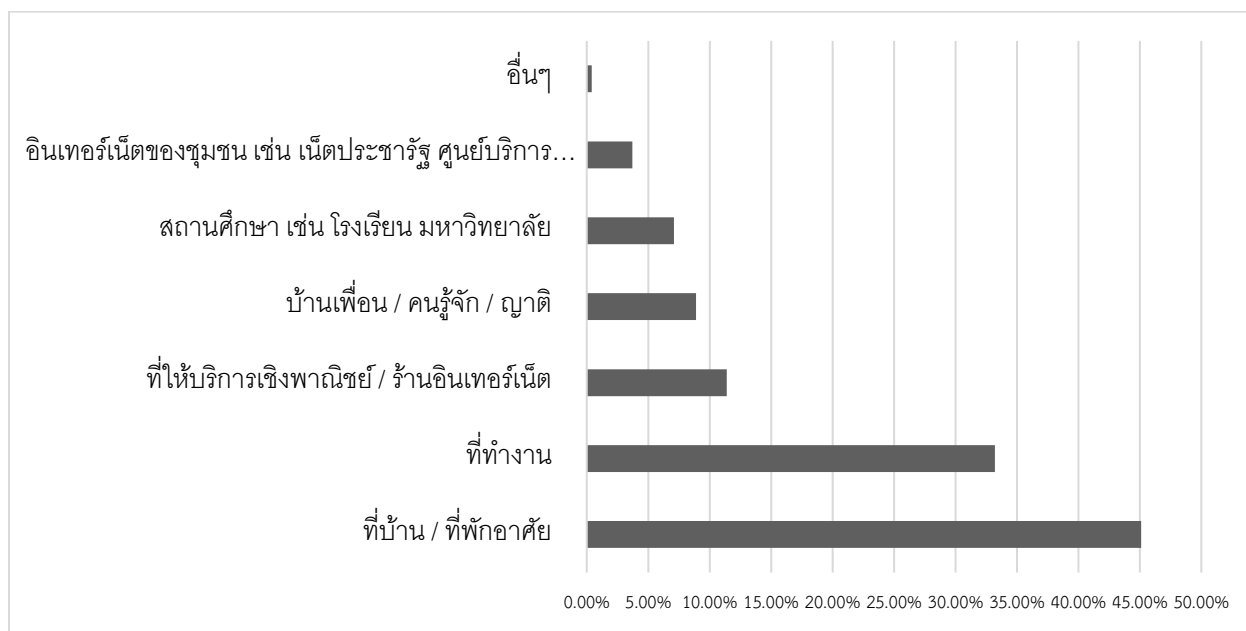
ผลการสำรวจการใช้อินเทอร์เน็ตของผู้ตอบแบบสำรวจ พบว่า ผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่มีการใช้อินเทอร์เน็ต คิดเป็นร้อยละ 93.7 โดยมีการใช้ทั้งอินเทอร์เน็ตมือถือ อินเทอร์เน็ตระบบสายเคเบิล (LAN/ADSL) และอินเทอร์เน็ตไร้สาย (WIFI) ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้อินเทอร์เน็ตจากที่บ้าน / ที่พักอาศัย คิดเป็นร้อยละ 45.1 รองลงมาคือใช้อินเทอร์เน็ตจากที่ทำงาน คิดเป็นร้อยละ 33.2 และที่ให้บริการเชิงพาณิชย์/ร้านอินเทอร์เน็ต คิดเป็นร้อยละ 11.4 ตามลำดับ สำหรับผู้ตอบแบบสำรวจที่ไม่ใช้อินเทอร์เน็ต ส่วนใหญ่มีเหตุผลที่ไม่ใช้ คือ ไม่มีความจำเป็นต้องใช้ คิดเป็นร้อยละ 3.3 รองลงมาคือ ไม่มีอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ คิดเป็นร้อยละ 3.2 และปัญหาเกี่ยวกับค่าบริการราคาสูง คิดเป็นร้อยละ 2.4 ตามลำดับ¹⁰⁸

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่มีการใช้อินเทอร์เน็ต แต่จะมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ไม่ได้ใช้ โดยการใช้อินเทอร์เน็ตจะเป็นการใช้จากที่บ้านมากที่สุด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้คนส่วนมากอาจเข้าถึงการพิจารณาคดีออนไลน์ด้วยการใช้อินเทอร์เน็ตจากที่บ้าน แต่การใช้การใช้อินเทอร์เน็ตจากที่ทำงานหรือที่อื่นอาจเป็นแค่บางส่วนเท่านั้น

¹⁰⁷ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรบุคคล สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เชียงรรถที่ 70, หน้า 3, 5.

¹⁰⁸ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรบุคคล สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เชียงรรถที่ 71, หน้า 11-12.

แผนภูมิที่ 18 แสดงร้อยละของสถานที่ที่ใช้งานอินเทอร์เน็ตของผู้ตอบแบบสำรวจ

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพืชพัฒนาคัด, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ :สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 11.¹⁰⁹

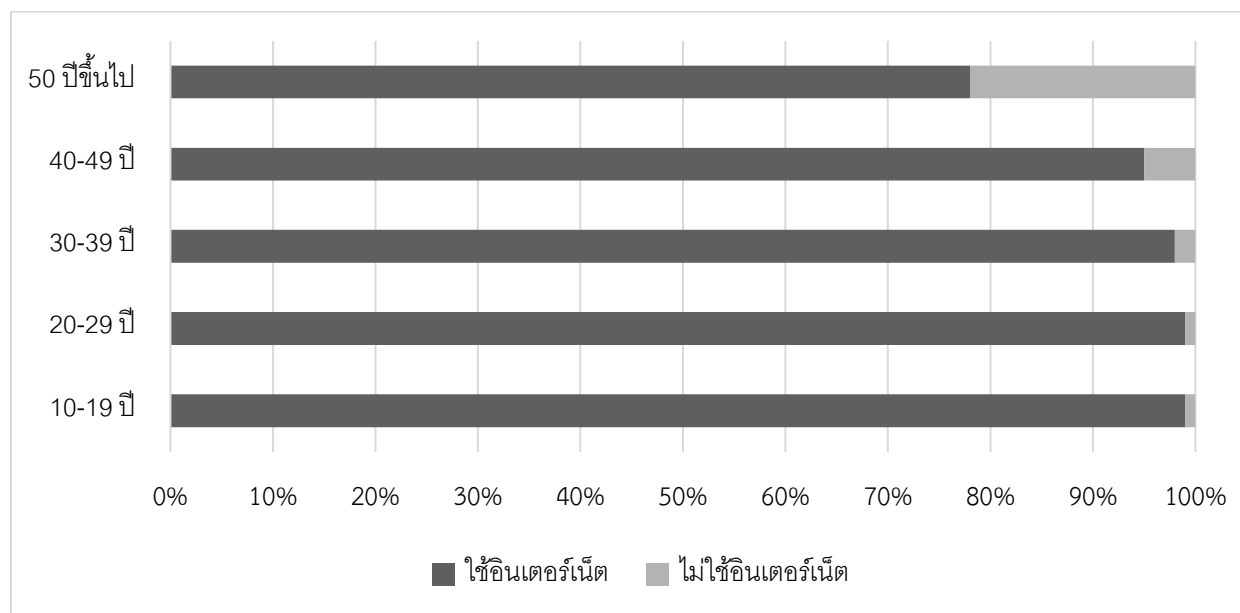
ผลการสำรวจการใช้อินเทอร์เน็ต โดยแบ่งตามช่วงอายุของผู้ตอบแบบสำรวจ พบว่า ในทุกช่วงอายุส่วนใหญ่มีการใช้อินเทอร์เน็ตมากกว่าไม่ใช้อินเทอร์เน็ตโดยช่วงอายุ 10 – 19 ปี และช่วงอายุ 20 – 29 ปี ใช้เท่ากัน (ร้อยละ 99.0) รองลงมาอายุ 30 – 39 ปี (ร้อยละ 98.0) และอายุ 40 – 49 ปี ใช้ (ร้อยละ 95.0) สำหรับช่วงอายุ 50 ปีขึ้นไป มีการใช้อินเทอร์เน็ตน้อยกว่าช่วงอื่นๆ (ร้อยละ 78.0)¹¹⁰

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้ที่มีอายุน้อยกว่าจะสามารถเข้าถึงการใช้อินเทอร์เน็ตมากกว่าผู้ที่มีอายุมากกว่า ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ที่มีอายุมากกว่าอาจมีโอกาสในการเข้าถึงการพิจารณาคดีออนไลน์ที่น้อยลงตามไปด้วย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะช่วงอายุที่มากกว่าดังกล่าวอาจมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์น้อย จึงควรมีการให้ความรู้และชี้แนะให้เห็นประโยชน์ในการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์แก่บุคคลกลุ่มดังกล่าว

¹⁰⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

¹¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

แผนภูมิที่ 19 ร้อยละของการใช้อินเทอร์เน็ต โดยแบ่งตามช่วงอายุ

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพืชพัฒนาศักดิ์, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ :สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 23.¹¹¹

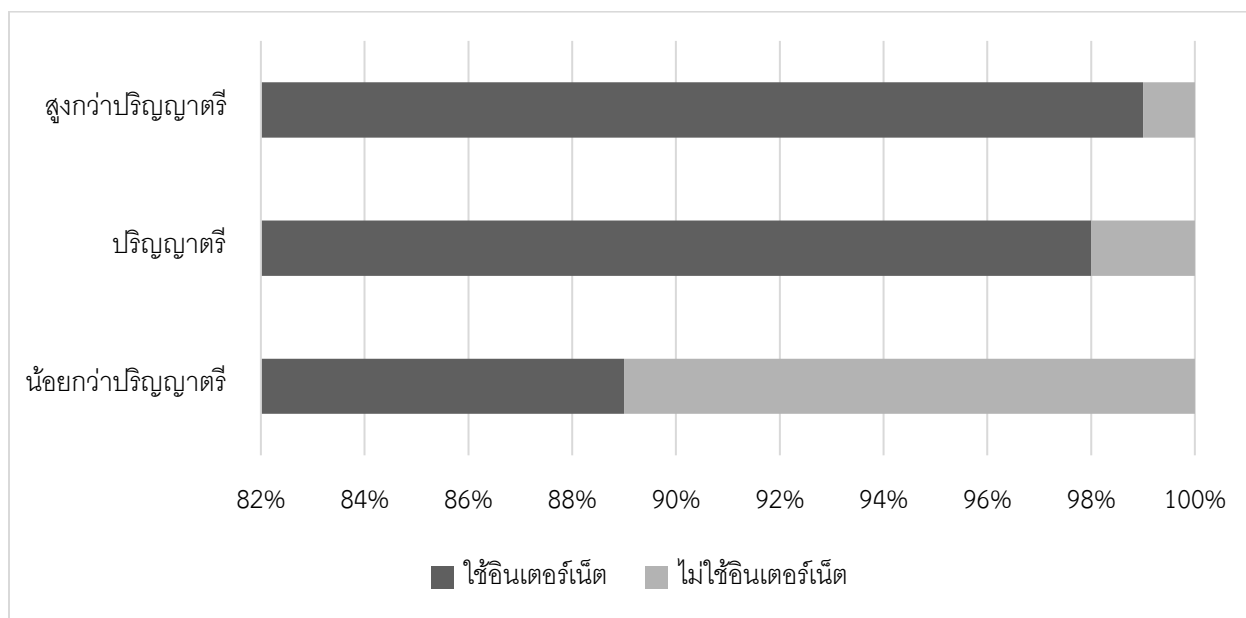
ผลการสำรวจการใช้อินเทอร์เน็ต โดยแบ่งตามระดับวุฒิการศึกษาของผู้ตอบแบบสำรวจ พบว่า ผู้ตอบแบบสำรวจที่จบการศึกษาในระดับที่สูงกว่าปริญญาตรีใช้อินเทอร์เน็ตมากที่สุด (ร้อยละ 99.0) รองลงมาคือผู้ที่จบการศึกษาในระดับปริญญาตรี (ร้อยละ 98.0) ส่วนผู้ที่จบการศึกษาในระดับที่น้อยกว่าปริญญาตรี มีการใช้อินเทอร์เน็ตน้อยที่สุด (ร้อยละ 89.0)¹¹²

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ายิ่งผู้ตอบแบบสำรวจมีการศึกษาที่สูงขึ้นโอกาสในการเข้าถึงการใช้อินเทอร์เน็ตก็จะมากขึ้นตามไปด้วย แต่ในขณะที่ผู้ที่มีความรู้เฉลียวฉลาดก็จะมีโอกาสในการเข้าถึงการใช้อินเทอร์เน็ตที่น้อยลงด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อยก็อาจมีโอกาสนในการเข้าถึงการพิจารณาคดีออนไลน์ที่น้อยลงด้วย เพราะขาดโอกาสในการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตเพื่อใช้ในการเข้าถึงการพิจารณาคดีทางออนไลน์

¹¹¹ เรื่องเดียวกัน

¹¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 27.

แผนภูมิที่ 20 ร้อยละของการใช้อินเทอร์เน็ต โดยแบ่งตามระดับวุฒิการศึกษา

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรชีวภาพ, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ :สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 27.¹¹³

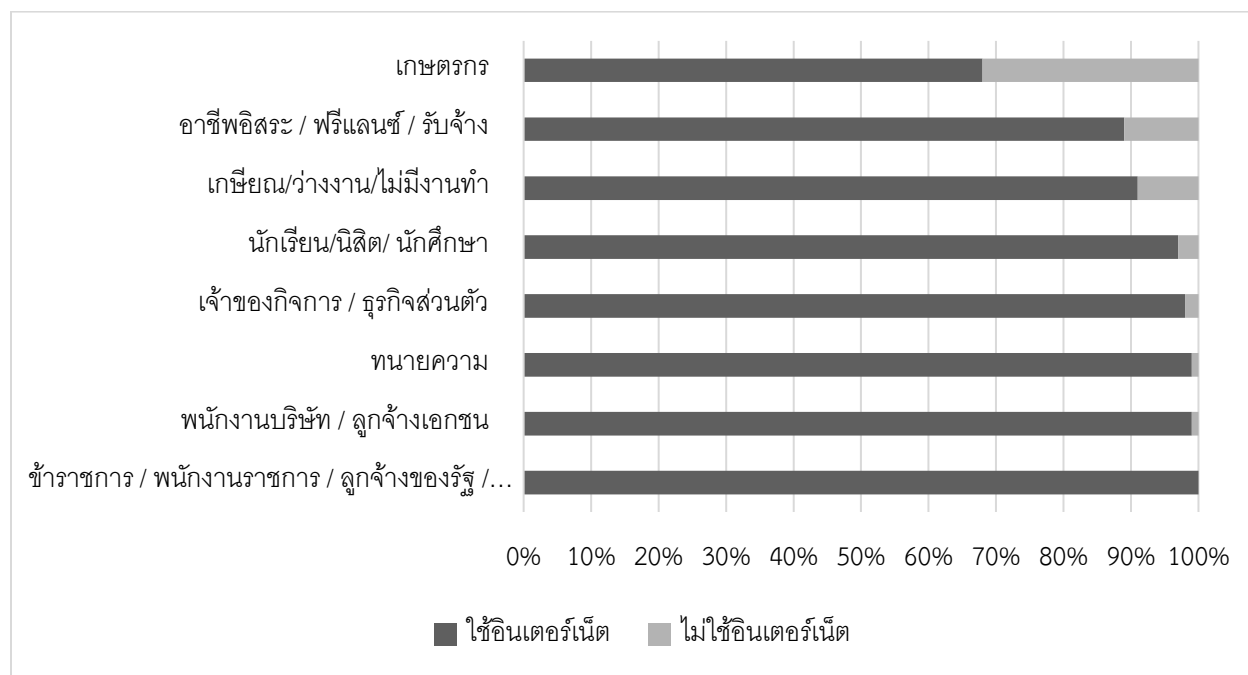
ผลการสำรวจผู้ตอบแบบสำรวจที่เกี่ยวกับการใช้อินเทอร์เน็ต โดยแบ่งตามอาชีพของผู้ตอบแบบสำรวจพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ใช้อินเทอร์เน็ตสูงกว่า (ร้อยละ 90.0) โดยกลุ่มข้าราชการ / พนักงานราชการ / ลูกจ้างของรัฐ / พนักงานรัฐวิสาหกิจ / องค์กรอิสระ ใช้อินเทอร์เน็ตทุกคน (ร้อยละ 100.0) รองลงมาคือ พนักงานบริษัท / ลูกจ้างเอกชน และ นักเรียน / นิสิต / นักศึกษา ใช้อินเทอร์เน็ตเท่ากัน (ร้อยละ 99.0) ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้อินเทอร์เน็ตน้อยที่สุด คือเกษตรกร (ร้อยละ 68.0) ส่วนหนึ่งอาจเกิด จากงานเกษตรกรมีความจำเป็นที่จะต้องใช้อินเทอร์เน็ตน้อย¹¹⁴

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าอาชีพมีผลต่อการเข้าถึงการใช้อินเทอร์เน็ต โดยอาชีพที่ต้องใช้อินเทอร์เน็ต คือราชการหรือพนักงานเอกชนโดยอาจมีโอกาเข้าถึงการใช้อินเทอร์เน็ตได้มากกว่าอาชีพที่ไม่ได้ใช้คืออาชีพเกี่ยวกับเกษตรกร ซึ่งส่งผลให้กลุ่มอาชีพที่ไม่ได้ใช้อินเทอร์เน็ตอาจมีโอกาในการเข้าถึงกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ได้น้อยลงด้วย

¹¹³ เรื่องเดียวกัน

¹¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 31.

แผนภูมิที่ 21 ร้อยละของผู้ตอบแบบสำรวจที่เกี่ยวกับการใช้อินเทอร์เน็ต โดยแบ่งตามอาชีพ

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพืชพันธุ์ดี, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ :สำหรับผู้มาติดต่อด้านวิชาการและประชาชนทั่วไป, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 31.¹¹⁵

แนวทางการประเมินที่ 1.5.2 ประเภทของคดีที่ถูกเริ่มต้นใช้บริการ

กรณีของประเทศไทย จากการสืบค้นไม่พบข้อมูลหรือรายงานที่ตรวจสอบว่าการเปลี่ยนแปลงกระบวนการให้เป็นรูปแบบทางดิจิทัลมีผลต่อประเภทของคดีที่ถูกเริ่มต้นใช้บริการในกระบวนการพิจารณาออนไลน์หรือไม่ ดังนี้ จึงควรมีการตรวจสอบข้อมูลเกี่ยวกับประเภทคดีที่ถูกเริ่มต้นใช้บริการการพิจารณาคดีออนไลน์ เพื่อให้ทราบว่าประเภทของคดีที่ถูกเริ่มต้นในกระบวนการทางออนไลน์ได้รับผลกระทบเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่

3.6 สรุปการประเมินองค์ประกอบที่ 1 ของประเทศไทย

จากการสืบค้นข้อมูลและรายงานวิจัยต่างๆ ในประเทศไทยเปรียบเทียบกับแนวทางการประเมินองค์ประกอบที่ 1 ทั้งห้าประเด็นซึ่งเกี่ยวข้องกับการตรวจสอบปัญหาและอุปสรรคในการเข้าถึงกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ของประเทศไทยพบว่า ตามข้อมูลและรายงานวิจัยต่างๆ ของประเทศไทยมีบางส่วนที่มีการตรวจสอบ

¹¹⁵ เรื่องเดียวกัน

หรือมีการประเมินที่เป็นไปตามแนวทางมาตรฐานการเข้าถึงความยุติธรรมขององค์ประกอบที่ 1 แต่ก็ยังขาดข้อมูลในหลายๆ ด้านตามแนวทางการประเมินต่างๆ

ในแนวทางการประเมินที่ 1.1 ที่ต้องตรวจสอบความเสี่ยงในการเข้าถึงความยุติธรรมของการพิจารณาคดีออนไลน์ โดยจะต้องพิจารณาว่าการพิจารณาคดีออนไลน์ของประเทศไทยมีระบบดิจิทัลที่สามารถรองรับตลอดทั้งกระบวนการพิจารณาคดีหรือไม่ ซึ่งตามกฎหมายวิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ปัจจุบันได้กำหนดให้การพิจารณาคดีอิเล็กทรอนิกส์หรือทางออนไลน์ต้องใช้กับคดีแพ่งเท่านั้น ดังนั้นในการตรวจสอบตามแนวทางการประเมินดังกล่าวสำหรับการพิจารณาคดีทางออนไลน์ของไทยจึงต้องพิจารณาจากกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งทั้งกระบวนการเท่านั้น ซึ่งแบ่งออกเป็นห้าขั้นตอนคือ

(1) การเริ่มต้นคดีแพ่งหรือการยื่นคำคู่ความ ในระบบศาลออนไลน์ของไทย คู่ความสามารถยื่นผ่านระบบ e-filing ซึ่งเป็นระบบการยื่นและส่งเอกสารทางคดีทางออนไลน์ผ่านระบบรับส่งอิเล็กทรอนิกส์และเป็นระบบที่รองรับให้ยื่นคำฟ้องหรือคำร้องขอตั้งต้นคดีโดยไม่ต้องมีทนายความ รวมถึงยื่นเอกสารทางคดีต่าง ๆ ผ่านเว็บไซต์ได้ทุกวัน 24 ชั่วโมง และไม่จำกัดว่าต้องยื่นในวันเวลาราชการ เพียงมีอินเทอร์เน็ตก็ยื่นฟ้องและส่งเอกสารทางคดีผ่านระบบ e-Filing ต่อศาลทั่วประเทศไทยได้

(2) การส่งสำเนาและหมายเรียกแก่จำเลยเพื่อยื่นคำให้การ ในระบบศาลออนไลน์ของไทยมีระบบ e-notice เป็นระบบอิเล็กทรอนิกส์กลางสำหรับศาลใช้ในการประกาศนัดไต่สวนคำร้องขอต่างๆ โดยวิธีการลงโฆษณาทางสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ แทนการประกาศหนังสือพิมพ์โดยคู่ความไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายแต่อย่างใดและในการยื่นคำให้การของจำเลยก็สามารถยื่นคำให้การผ่านระบบ E-filing ได้เช่นเดียวกัน

(3) การพิจารณาคดีและสืบพยาน ในระบบศาลออนไลน์ของไทย มีการสืบพยานผ่านระบบการประชุมทางจอภาพในคดีแพ่งโดยโปรแกรมที่ใช้ในการพิจารณาคดีทางออนไลน์ ได้แก่ 1) Google Meet 2) Cisco Webex 3) Zoom และมีการไกล่เกลี่ยออนไลน์โดยการไกล่เกลี่ยผ่านระบบประชุมทางจอภาพโดยคู่ความไม่ต้องมาศาล ประชาชนสามารถเข้าร่วมการไกล่เกลี่ย ผ่านแอปพลิเคชัน เช่น Google Meet, Line, Zoom, Microsoft Teams และ Cisco WebEx ซึ่งรองรับทั้งการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องและหลังฟ้อง ตามป.วิ.พ.มาตรา 20 ทวิ และ 20 ตรี

(4) การพิพากษาคดีและการอุทธรณ์ มีข้อบังคับประธานศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ.2563 ข้อ 19 กำหนดว่า “เมื่อเสร็จการพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ให้ศาลทำคำพิพากษาหรือคำสั่งและลง

ลายมือชื่อในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์...” ซึ่งบทบัญญัติตามดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการพิพากษาคดีของศาลสามารถทำอยู่ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ได้และการยื่นอุทธรณ์ของคู่ความสามารถยื่นผ่านระบบ CIOS ได้

(5) การบังคับคดี มีประกาศสำนักงานศาลยุติธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ในคดีซื้อขายออนไลน์ ข้อ 16 กำหนดว่า “เมื่อมีกรณีที่ต้องดำเนินการบังคับคดี ให้มีการจัดทำหมายบังคับคดีหรือคำสั่งในรูปแบบข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ส่งไปยังกรมบังคับคดี...” จากบทบัญญัตินี้ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าในกระบวนการบังคับคดีก็มีการทำหมายบังคับคดีเป็นรูปแบบทางอิเล็กทรอนิกส์ ดังนี้ โดยสรุปตลอดทั้งห้าขั้นตอนดังกล่าวพบว่าปัจจุบันมีระบบดิจิทัลที่รองรับตลอดทั้งห้ากระบวนการในเบื้องต้น

ตามแนวทางการประเมินที่ 1.2 ที่เป็นการตรวจสอบการดำเนินการและประสบการณ์ของผู้ใช้งานของสื่อดิจิทัลและช่องทางกระดาษที่ยังคงดำเนินการอยู่ โดยแนวทางการประเมินดังกล่าวต้องตรวจสอบว่ามีระบบดิจิทัลที่ถูกออกแบบมาช่วยเหลือผู้ที่ขาดโอกาสหรือขาดทักษะทางดิจิทัลหรือไม่ และต้องตรวจสอบว่าการใช้ช่องทางกระดาษเป็นอย่างไรเพื่อให้ทราบข้อมูลหรือประสบการณ์ในการใช้บริการการพิจารณาคดีแบบออนไลน์ โดยจากการสืบค้นข้อมูลของประเทศไทยและศาลยุติธรรมพบว่า ปัจจุบันการพิจารณาคดีออนไลน์มีระบบดิจิทัลที่ถูกออกแบบมาช่วยเหลือผู้ที่ขาดโอกาส อาทิเช่น ระบบ E-filing ที่ช่วยให้สามารถยื่นเอกสารต่างๆ ได้สะดวกรวดเร็วมากขึ้นและประหยัดค่าใช้จ่าย เป็นต้น หรือมีระบบ COJ Chat bot ที่ออกแบบมาเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ขาดทักษะทางดิจิทัล แต่ในส่วนของ การตรวจสอบการใช้บริการช่องทางกระดาษของไทยพบว่า เว็บไซต์สำนักส่งเสริมตุลาการศาลยุติธรรมมีข้อมูลการเปรียบเทียบการยื่นฟ้องระหว่างการยื่นฟ้องผ่านระบบ E filing กับการยื่นฟ้องผ่านกระดาษ โดยข้อมูลแสดงให้เห็นว่ามีแนวโน้มที่การยื่นฟ้องผ่านระบบ e - filing จะมีเพิ่มขึ้นมากกว่าการยื่นฟ้องเป็นกระดาษมากขึ้นเรื่อย ๆ ในปี 2563-2565 ทั้งจากการคำนวณผ่านจำนวนคดีใหม่ที่ขึ้นสู่การพิจารณาคดี และจำนวนศาลที่ใช้งานระบบ e - Filing ทั้งหมด 162 ศาลก็ปรากฏว่าที่มีคดียื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing มากกว่ายื่นฟ้องเป็นกระดาษมากขึ้น อย่างไรก็ตามยังไม่พบข้อมูลหรือรายงานเกี่ยวกับช่องทางที่ใช้กระดาษที่ยังคงดำเนินการอยู่ในด้านอื่นๆ ดังนี้ จึงควรมีการตรวจสอบระบบดิจิทัลเปรียบเทียบกับช่องทางกระดาษในด้านอื่นๆ ด้วย

ตามแนวทางการประเมินที่ 1.3 เป็นการตรวจสอบเกี่ยวกับแรงจูงใจและความเชื่อมั่นในการเข้าถึงความยุติธรรมของการพิจารณาคดีออนไลน์ โดยตามแนวทางดังกล่าวอาจพิจารณาจากตัวอย่างแบบประเมินมาตรฐานของ Pascoe Pleasence และ Nigel J. Balmer ที่ออกแบบมาเพื่อวัดความเชื่อมั่นในระบบยุติธรรมทางแพ่ง โดยมีมาตรวัดดังนี้สามอย่างคือ (1) มาตรวัดประสิทธิภาพตนเองทางกฎหมาย (Legal Self-Efficacy (LEF) Scale) (2) มาตรวัดความวิตกกังวลทางกฎหมาย (Legal Anxiety (LAX) Scale) (3) มาตรวัดความเชื่อมั่นทาง

กฎหมายทั่วไป (General Legal Confidence (GLC) Scale) แต่ทั้งนี้ จากการสืบค้นข้อมูลของประเทศไทยไม่พบว่ามีข้อมูลเกี่ยวกับการตรวจสอบตามมาตรวัดทั้งสามดังกล่าวเพื่อประเมินแรงจูงใจและความเชื่อมั่นในการเข้าถึงความยุติธรรมของพิจารณาคดีออนไลน์ของไทย ไทย ดังนั้น จึงควรมีการตรวจสอบข้อมูลในเรื่องดังกล่าวเพื่อที่จะตรวจสอบได้ว่ากระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์สามารถให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ใช้บริการได้หรือไม่ ซึ่งจะทำให้ผู้ใช้บริการมีความมั่นใจต่อกระบวนการในการเข้าถึงความยุติธรรม

ตามแนวทางการประเมินที่ 1.4 เป็นการตรวจสอบเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายและความพยายามในการเริ่มต้นกระบวนการของผู้ใช้บริการ โดยตามแนวทางการประเมินดังกล่าวสามารถเปรียบเทียบจากตัวอย่างแบบประเมินมาตรฐานของ Pascoe Pleasence และ Nigel J. Balmer ซึ่งมีมาตรวัดสองอย่างคือ

(1) มาตรวัดการไม่สามารถเข้าถึงความยุติธรรม (Inaccessibility of Justice (IOJ) Scale) โดยจากการสืบค้นข้อมูลในประเทศไทยพบว่า มีรายวิจัยที่มีการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับมาตรวัดการไม่สามารถเข้าถึงความยุติธรรมคือ รายงาน การสำรวจ การเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป โดยการสำรวจนี้เก็บข้อมูลจากผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนของศาลชั้นต้น โดยมีผู้ตอบแบบสำรวจทั้งสิ้น 1,360 ราย โดยคำถามจะมีการถามเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคด้านค่าใช้จ่าย รวมถึงอุปสรรคด้านอื่นๆ ที่มีผลต่อการเริ่มต้นเข้าถึงเทคโนโลยีของศาลซึ่งผลการสำรวจพบว่า ปัญหาหรืออุปสรรคส่วนใหญ่ในการเข้าถึงเทคโนโลยีจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ แต่ในส่วนใหญ่ของอุปสรรคเรื่องอื่นๆ ในการเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับตัวผู้ใช้งานเองไม่ว่าจะเป็นด้านสุขภาพ ทักษะความรู้หรือความรู้สึกลงในการใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศ จะเป็นปัญหาในระดับรองลงมา ดังนี้ สิ่งที่เป็นปัญหามากที่สุดในการเข้าถึงกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์จึงเป็นเรื่องปัญหาเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการใช้เทคโนโลยี ซึ่งจะสร้างปัญหาและอุปสรรคในการเข้าถึงความยุติธรรม

(2) มาตรวัดการรับรู้ความไม่เท่าเทียมกันของความยุติธรรม (PIJ) (Perceived Inequality of Justice (PIJ) Scale) ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นมาตรวัดเกี่ยวกับเรื่องค่าใช้จ่ายที่มีผลต่อการเข้าถึงความยุติธรรมและความเท่าเทียมกันในกระบวนการ โดยจากการสืบค้นข้อมูลของประเทศไทย พบว่ามีรายวิจัยที่มีการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับมาตรวัดการรับรู้ความไม่เท่าเทียมกันของความยุติธรรมคือ รายงาน การสำรวจ การเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป ผ่านผู้ตอบแบบสำรวจทั้งสิ้น 1,360 ราย ซึ่งมีการสำรวจการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ การใช้อินเทอร์เน็ต การชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์ และความต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์ โดยการแบ่งตามรายได้ของบุคคล

ทั้งนี้ แม้ว่าการสำรวจดังกล่าวจะไม่ได้มีการถามถึงการรับรู้ความไม่เท่าเทียมในการเริ่มต้นกระบวนการโดยตรง แต่การสำรวจข้อมูลการใช้เทคโนโลยีของผู้ใช้บริการโดยแบ่งตามรายได้ของบุคคลสามารถแสดงให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงกระบวนการพิจารณาดีทางออนไลน์ได้ ซึ่งสรุปข้อมูลได้ว่า ผู้ที่มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท จะเป็นผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์มากที่สุด แต่จะเป็นผู้ที่เคยชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์ หรือใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์และใช้อินเทอร์เน็ตน้อยที่สุด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ที่มีรายได้น้อยจะมีโอกาสหรือทักษะที่ไม่เท่ากับคนที่มียาได้มากกว่าซึ่งจะส่งผลให้พวกเขาเข้าถึงกระบวนการพิจารณาดีทางออนไลน์ได้น้อยลงด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม การสำรวจดังกล่าวยังแสดงถึงเรื่องรายได้เท่านั้น แต่ยังไม่มีการสำรวจถึงความไม่เท่าเทียมในด้านอื่นๆ จึงควรตรวจสอบข้อมูลในเรื่องการรับรู้ความเท่าเทียมในหลายด้านอย่างชัดเจน เพื่อตรวจสอบว่าผู้ให้บริการมีอุปสรรคในด้านค่าใช้จ่ายและความพยายามในการเข้าถึงกระบวนการพิจารณาดีทางออนไลน์หรือไม่

ตามแนวทางการประเมินที่ 1.5 เป็นการตรวจสอบลักษณะและความสามารถของบุคคลที่มีต่อการพิจารณาดีทางออนไลน์ โดยจะต้องตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะของโจทก์ที่เริ่มต้นคดีและประเภทของคดีที่เริ่มต้นในการพิจารณาดีทางออนไลน์ โดยจากการสืบค้นข้อมูลของไทยในด้านคุณลักษณะของผู้มาใช้บริการทางดิจิทัล พบว่า มีรายงานวิจัยที่เก็บข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้ใช้บริการศาลออนไลน์หรือการพิจารณาดีทางออนไลน์ของไทยอยู่สองรายงานคือ รายงานวิจัย “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ” และรายงานการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป ซึ่งทั้งสองรายงานเป็นการสำรวจคุณลักษณะของผู้ใช้บริการเกี่ยวกับการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ แต่ทั้งนี้ไม่พบข้อมูลในด้านประเภทของคดีที่เริ่มต้นในการพิจารณาดีทางออนไลน์ ดังนี้ จึงควรมีการตรวจสอบข้อมูลเกี่ยวกับประเภทคดีที่ถูกเริ่มต้นใช้บริการการพิจารณาดีทางออนไลน์ด้วย เพื่อให้ทราบว่าเป็นประเภทของคดีที่ถูกเริ่มต้นในกระบวนการทางออนไลน์ได้รับผลกระทบเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่

สำหรับรายงานวิจัย “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ” ได้เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามออนไลน์ โดยมีผู้ตอบแบบสอบถามฯ จำนวนทั้งสิ้น 5,022 ราย โดยมีการสำรวจด้านอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ของผู้รับบริการว่า เป็นอุปสรรคและข้อขัดข้องในการให้บริการของศาลดิจิทัลหรือไม่ โดยผลการสำรวจพบว่า ระดับปัญหาในเรื่องดังกล่าวคิดเฉลี่ยอยู่ที่ปัญหาระดับปานกลาง กล่าวคือได้คะแนนเฉลี่ยที่ 2.8 จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าปัญหาในด้านของอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ของผู้รับบริการยังไม่ได้เป็นปัญหา

มากนัก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าอุปสรรคในการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์เพื่อเข้าถึงการพิจารณาคดีออนไลน์ก็ยังเป็นปัญหาแก่ผู้รับบริการบางส่วน

สำหรับรายงานการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป ได้มีการสำรวจ อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ของผู้รับบริการ การใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ของผู้ตอบแบบสำรวจ การติดตั้งอินเทอร์เน็ตหรือ WIFI และการใช้อินเทอร์เน็ตของผู้ตอบแบบสำรวจ ผ่านผู้ตอบแบบสำรวจทั้งสิ้น 1,360 ราย เพื่อทราบถึงความพร้อมในการเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศขั้นพื้นฐานของผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไปและตรวจสอบว่าผู้มาใช้บริการกระบวนการพิจารณาออนไลน์มีการเปลี่ยนแปลงหรือได้รับผลกระทบหรือไม่ โดยในการสำรวจด้านการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ของผู้ตอบแบบสำรวจจะมีการแบ่งผลสำรวจจากผู้ตอบแบบสำรวจทั้งหมด และแบ่งประเภทผลสำรวจในเรื่องดังกล่าวเป็นไปตามช่วงอายุ ตามระดับวุฒิการศึกษาและตามอาชีพ รวมถึงมีการสำรวจครอบครัวของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งสรุปข้อมูลได้ดังต่อไปนี้

ผลการสำรวจด้านการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ของผู้ตอบแบบสำรวจ พบว่า ผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่มีการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ แต่จะมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ไม่ได้ใช้ โดยการใช้งานจะเป็นการใช้โทรศัพท์มือถือสมาร์ทโฟนเป็นส่วนมาก และผู้ที่มีอายุน้อยกว่าจะสามารถเข้าถึงการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์มากกว่าผู้ที่มีอายุมากกว่า โดยยิ่งผู้ตอบแบบสำรวจมีการศึกษาที่สูงขึ้นโอกาสในการเข้าถึงการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ก็จะมากขึ้นตามไปด้วย และอาชีพที่ต้องใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ คือราชการหรือพนักงานเอกชน อาจมีโอกาสเข้าถึงการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ได้มากกว่าอาชีพที่ไม่ได้ใช้คืออาชีพเกี่ยวกับเกษตรกร และในการสำรวจด้านการงานใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ของบุคคลในครอบครัวของผู้ตอบแบบสำรวจ พบว่า บุคคลในครอบครัวของผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่ใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ แต่มีส่วนน้อยเท่านั้นที่ไม่ใช้ ซึ่งโดยสรุปจะเห็นว่า ผู้ที่ไม่มีโอกาสในการเข้าถึงการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ไม่ว่าจะเป็นด้านใดก็ตาม จะเป็นผู้ที่มีอุปสรรคในการเข้าถึงกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์มากขึ้นด้วย เพราะขาดอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์เพื่อเข้าถึงกระบวนการทางออนไลน์

ในการสำรวจด้านการใช้อินเทอร์เน็ตของผู้ตอบแบบสำรวจจะมีการแบ่งผลสำรวจจากผู้ตอบแบบสำรวจทั้งหมด และแบ่งประเภทผลสำรวจในเรื่องดังกล่าวเป็นไปตามช่วงอายุ ตามระดับวุฒิการศึกษาและตามอาชีพ ซึ่งสรุปได้ดังนี้ ผลการสำรวจการติดตั้งและการใช้อินเทอร์เน็ตของผู้ตอบแบบสำรวจ พบว่า ผู้ตอบแบบสำรวจมีการติดตั้ง อินเทอร์เน็ตหรือ WIFI ที่บ้านหรือที่ทำงานมากกว่าไม่ติดตั้ง และผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่มีการใช้อินเทอร์เน็ต แต่จะมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ไม่ได้ใช้ โดยการใช้งานอินเทอร์เน็ตจะเป็นการใช้จากที่บ้านมากที่สุด

ทั้งนี้ ผู้ที่มีอายุน้อยกว่าจะสามารถเข้าถึงการใช้อินเทอร์เน็ตมากกว่าผู้ที่มีอายุมากกว่า และยังผู้ตอบแบบสำรวจมีการศึกษาที่สูงขึ้นโอกาสในการเข้าถึงการใช้อินเทอร์เน็ตก็จะมากขึ้นตามไปด้วย อีกทั้ง อาชีพที่ต้องใช้อินเทอร์เน็ตคือราชการหรือพนักงานเอกชนอาจมีโอกาสเข้าถึงการใช้อินเทอร์เน็ตได้มากกว่าอาชีพที่ไม่ได้ใช้คืออาชีพเกี่ยวกับเกษตรกร ซึ่งโดยสรุปจะเห็นว่า ผู้ที่ขาดโอกาสในการติดตั้งหรือใช้อินเทอร์เน็ตไม่ว่าจะเป็นด้านใดก็ตาม จะส่งผลให้โอกาสในการเข้าถึงกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ได้น้อยลงไปด้วย เพราะอินเทอร์เน็ตเป็นสิ่งที่เชื่อมต่อให้เข้าถึงกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ได้

ตารางที่ 10 การสรุปตามแนวทางการประเมินองค์ประกอบที่ 1 ของประเทศไทย

องค์ประกอบที่ 1	ข้อมูลการพิจารณาคดีออนไลน์ของประเทศไทย
<p>แนวทางการประเมินที่ 1.1 ตรวจสอบความเสี่ยงของระบบในการเข้าถึงความยุติธรรม</p>	<p>ปัจจุบันมีระบบดิจิทัลที่รองรับตลอดทั้งห้ากระบวนการในเบื้องต้น</p>
<p>แนวทางการประเมินที่ 1.2 ตรวจสอบประสบการณ์ผู้ใช้งานของสื่อดิจิทัลและช่องทางกระดาษ</p>	<p>ปัจจุบันการพิจารณาคดีออนไลน์มีระบบดิจิทัลที่ถูกรออกแบบมาช่วยเหลือผู้ที่ขาดโอกาส อาทิเช่น ระบบ E-filing ที่ หรือ COJ Chat bot เป็นต้น แต่ในส่วนของการตรวจสอบการใช้บริการช่องทางกระดาษพบว่า เว็บไซต์สำนักส่งเสริมตุลาการศาลยุติธรรมมีข้อมูลการเปรียบเทียบการยื่นฟ้องระหว่างการยื่นฟ้องผ่านระบบ E filing กับการยื่นฟ้องผ่านกระดาษ แต่ไม่พบข้อมูลหรือรายงานเกี่ยวกับช่องทางที่ใช้กระดาษที่ยังคงดำเนินการอยู่ในด้านอื่นๆ</p>
<p>แนวทางการประเมินที่ 1.3 ตรวจสอบแรงจูงใจและความมั่นใจในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม</p>	<p>ไม่พบว่ามีข้อมูลเกี่ยวกับการตรวจสอบเพื่อประเมินแรงจูงใจและความเชื่อมั่นในการเข้าถึงความยุติธรรมของพิจารณาคดีออนไลน์</p>
<p>แนวทางการประเมินที่ 1.4 ตรวจสอบ” ค่าใช้จ่าย”และ” ความพยายาม” ในการเริ่มต้นกระบวนการ</p>	<p>จากรายงาน การสำรวจ การเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไปพบว่ามี การตรวจสอบและประเมินในเรื่องเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายของผู้ที่มาใช้บริการการพิจารณาคดีออนไลน์ แต่ในด้านการตรวจสอบความเท่าเทียมยังไม่พบรายงานการตรวจสอบในเรื่องดังกล่าวโดยตรง แต่จากรายงานดังกล่าวมีข้อมูลพบว่าผู้ที่มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท จะเป็นผู้ที่ขาดทักษะและโอกาสในการเข้าถึงการพิจารณาคดีออนไลน์</p>

องค์ประกอบที่ 1	ข้อมูลการพิจารณาคดีออนไลน์ของประเทศไทย
<p>แนวทางการประเมินที่ 1.5 ตรวจสอบลักษณะหรือความสามารถของ บุคคลในการเรียกร้อง</p>	<p>พบว่ามีการวิจัยที่เก็บข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้ใช้บริการศาล ออนไลน์ของไทยอยู่สองรายงานคือ รายงานวิจัย “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D- court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ” และรายงานการสำรวจการเข้าถึงการใช้ เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป ซึ่งทั้ง สองรายงานเป็นการสำรวจคุณลักษณะของผู้ใช้บริการเกี่ยวกับการใช้งานอุปกรณ์ อิเล็กทรอนิกส์และการใช้อินเตอร์เน็ตของผู้ใช้บริการ แต่ในส่วนประเภทของคดีที่ ถูกเริ่มต้นใช้บริการการพิจารณาคดีออนไลน์ พบว่าไม่มีข้อมูลในเรื่องดังกล่าว</p>

ที่มา: สรุปโดยผู้เขียน

บทที่ 4

องค์ประกอบที่ 2 – การเข้าถึงการพิจารณาที่มีประสิทธิภาพ (Access to a fair and effective hearing)

ผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการได้อธิบายแนวความคิดเกี่ยวกับ “การพิจารณาคดีที่เป็นธรรมและมีประสิทธิภาพ” ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในความหมายของการเข้าถึงความยุติธรรม โดยจะสังเกตได้จากหลักกฎหมายที่มาจากแนวคำพิพากษา (Case law) เกี่ยวกับการเข้าถึงความยุติธรรมได้ให้ความสำคัญกับการเรียกร้องตามสิทธิของตนอย่างมีประสิทธิภาพมาเป็นอันดับแรก ดังนี้ จากการอภิปรายในการประชุมเชิงปฏิบัติการได้มุ่งเน้นไปที่สี่ประเด็นสำหรับการตรวจสอบการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมและมีประสิทธิภาพ คือ (i.) การวัดความเป็นธรรมและประสิทธิภาพตามอัตวิสัย (ii.) การวัดผลความเป็นธรรมและประสิทธิภาพตามภาวะวิสัย (iii.) การตรวจสอบผลกระทบและความถูกต้องของกระบวนการคัดแยกของบริการใหม่ และ (iv.) ตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการพิจารณาคดี” ว่าจะมีผลต่อการตัดสินใจของศาลหรือไม่ เพื่อให้มั่นใจว่าการพิจารณาคดีทางกายภาพและทางออนไลน์จะมอบความยุติธรรมและประสิทธิภาพที่เท่าเทียมกัน¹ ดังนี้ จากแนวทางดังกล่าวจะเห็นได้ว่า แม้ว่าการพิจารณาคดีออนไลน์ของไทยจะเป็นการเปลี่ยนแปลงกระบวนการพิจารณาไปเป็นรูปแบบดิจิทัลให้มีความสะดวก รวดเร็วและประหยัดค่าใช้จ่ายมากขึ้น แต่ที่สำคัญการพิจารณาคดีออนไลน์ดังกล่าวจะต้องทำให้เข้าถึงความยุติธรรมได้ด้วย ด้วยเหตุนี้ การประเมินการพิจารณาคดีออนไลน์ของไทยว่าจะสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้หรือไม่ตามแนวทางดังกล่าวข้างต้น จึงควรตรวจสอบว่าการพิจารณาคดีออนไลน์ของไทยมีการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมและมีประสิทธิภาพหรือไม่ซึ่งถือเป็นเรื่องที่สำคัญต่อการเข้าถึงความยุติธรรม โดยในการประเมินดังกล่าวสามารถแบ่งออกได้เป็นสี่แนวทางการประเมินตามแนวทางดังกล่าวข้างต้น ดังต่อไปนี้

4.1 แนวทางการประเมินที่ 2.1 – การวัดความเป็นธรรมและประสิทธิภาพตามอัตวิสัย

ในการประชุมเชิงปฏิบัติการ ได้แนะนำให้มีการวัดความเป็นธรรมและประสิทธิภาพตามอัตวิสัยสำหรับการตรวจสอบการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมและมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ในการตรวจสอบตามแนวทางดังกล่าว มีกรณีตัวอย่างที่ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติมีความกังวล คือ กรณีโครงการ HMCTS ได้อาศัยการสำรวจ "ความพึงพอใจของผู้ใช้" เป็นตัวแทนในการวัดประสิทธิภาพของบริการใหม่ ๆ มากกว่าที่จะกำหนดมาตรการการประเมิน

¹ Natalie Byrom, *Developing the detail: Evaluating the Impact of Court Reform in England and Wales on Access to Justice*, para 12.16 [Online], 2019. Available from: <https://research.thelegaleducationfoundation.org/wp-content/uploads/2019/02/Developing-the-Detail-Evaluating-the-Impact-of-Court-Reform-in-England-and-Wales-on-Access-to-Justice-FINAL.pdf>

ความเป็นธรรมตามของกระบวนการ ตัวอย่างเช่น ในการรายงานความคืบหน้าเกี่ยวกับบริการ Civil Money Claims Online หัวหน้าผู้บริหารของศาล Susan Acland-Hood กล่าวว่า “ผู้ใช้บริการกว่า 80% รวมทั้งโจทก์และจำเลยบอกเราว่าบริการดีมาก”² อย่างไรก็ตามจนถึงปัจจุบัน คำถามที่ใช้ในการประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้บริการดังกล่าวก็ยังไม่มีการเปิดเผยต่อสาธารณะ ซึ่งจะทำให้การประเมินความพึงพอใจดังกล่าวมีความยากต่อการปรับใช้กับการวัดกระบวนการยุติธรรม ด้วยเหตุนี้ ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการจึงแนะนำอย่างยิ่งว่า ในการตรวจสอบทางอัตวิสัยให้ใช้เครื่องมือที่ผ่านการตรวจสอบแล้วเพื่อตรวจสอบการรับรู้แบบอัตวิสัยเกี่ยวกับความเป็นธรรมของกระบวนการ ซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งของการประเมินบริการออนไลน์ใหม่ๆ³ ดังนี้ ในการประเมินการพิจารณาคดีออนไลน์ของไทยควรมีการตรวจสอบประเมินถึงการพิจารณาคดีที่เป็นเป็นธรรมและมีประสิทธิภาพที่วัดจากทางด้านอัตวิสัย กล่าวคือ เป็นการวัดจากปัจจัยภายในต่างๆ ของผู้ใช้บริการซึ่งอาจเป็นเรื่องของทัศนคติต่อกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์หรือเป็นความพึงพอใจต่อการพิจารณาคดีออนไลน์ก็ได้ แต่ทั้งนี้ในการตรวจสอบดังกล่าวจะต้องเป็นคำถามหรือเครื่องมือที่ได้รับการตรวจสอบมาแล้ว เพราะเรื่องทางอัตวิสัยเป็นเรื่องที่อยู่ภายในแต่ละคนซึ่งอาจไม่เหมือนกันได้ การใช้คำถามหรือเครื่องมือที่ไม่มีการเปิดเผยต่อสาธารณะหรือมีการตรวจสอบอาจสร้างความไม่น่าเชื่อถือให้แก่การประเมินดังกล่าวได้

โดยตัวอย่างแบบประเมินที่ผ่านการตรวจสอบแล้วที่ถูกกล่าวถึงในรายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการ เช่น แบบประเมินกระบวนการที่เป็นธรรมของ Ayelet Sela⁴ ซึ่งมีการประเมินผ่านสามแนวคิดคือ (1) กระบวนการยุติธรรม (Procedural Justice) (2) ความยุติธรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ (Interactional Justice) (3) ความยุติธรรมด้านข้อมูล (Informational Justice) โดยทั้งสามแนวคิดนี้จะเป็นการสำรวจผลกระทบของระบบการพิจารณาคดีออนไลน์ที่มีต่อทัศนคติเกี่ยวกับการพิจารณาคดีที่ยุติธรรม (Procedural justice) ทั้งนี้จากสามแนวความคิดดังกล่าวสามารถนำมาเป็นแนวทางการประเมินในการวัดความเป็นธรรมและประสิทธิภาพตามอัตวิสัยสามแนวทางการประเมินคือ แนวทางการประเมินที่ 2.1.1 - 2.1.3 เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลของประเทศไทย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

² Her Majesty’s Courts and Tribunal Service, *Reform update* [Online], 19 May 2018. Available from: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/717789/HMCTS_Reform_Update_19_May_2018.pdf

³ Natalie Byrom, above n 1, para 12.17.

⁴ Ayelet Sela, “Streamlining Justice: How Online Courts Can Resolve The Challenges of Pro Se Litigation,” *Cornell Journal of Law and Public Policy* 26, 1 (Fall 2016): 367.

แนวทางการประเมินที่ 2.1.1 ด้านกระบวนการยุติธรรม (Procedural Justice)

ในแนวคิดด้านกระบวนการยุติธรรมของการประเมินกระบวนการที่เป็นธรรมของ Ayelet Sela จะเป็นการตรวจสอบว่าผู้ใช้บริการมีความรู้สึกว่าจะสามารถมีโอกาสในการควบคุมกระบวนการพิจารณาผ่านการแสดงพยานหลักฐานหรือไม่ (Process control) และตรวจสอบว่าผู้ใช้บริการมีความรู้สึกว่าจะสามารถควบคุมผลการตัดสินใจให้ตนเองได้รับความเป็นธรรมได้หรือไม่ (Decision Control)⁵ ดังนั้น ในการประเมินแนวความคิดด้านกระบวนการยุติธรรมจะมีหัวข้อและคำถามชี้วัดในแต่ละหัวข้อเพื่อตรวจสอบตามแนวทางดังกล่าวดังต่อไปนี้⁶

(1) ความเป็นธรรมของกระบวนการ (Process Fairness) เป็นการตรวจสอบว่าผู้ใช้บริการมีความรู้สึกว่าจะสามารถพิจารณาตัดสินคดีดังกล่าวมีความเป็นธรรมหรือไม่และตนเองได้รับความเป็นธรรมอย่างเป็นกลางแค่ไหนเพียงใด โดยคำถามชี้วัดคือ ผู้ใช้บริการเห็นด้วยหรือไม่ว่ากระบวนการเป็นธรรม และหากเป็นธรรมจะเป็นธรรมในระดับใด รวมถึงผู้ใช้บริการคิดว่ากระบวนการมีความเป็นกลางในระดับใด

(2) เสียง/การมีส่วนร่วม (Voice/Participation) เป็นการตรวจสอบความรู้สึกของผู้ใช้บริการว่าผู้ใช้บริการมีความรู้สึกว่าได้มีส่วนร่วมในกระบวนการทางกฎหมายหรือไม่ โดยคำถามชี้วัดคือ ผู้ใช้บริการเห็นด้วยหรือไม่ที่ตัวผู้ใช้บริการเองสามารถแสดงความคิดเห็นได้ และเห็นด้วยหรือไม่ที่ผู้ใช้บริการได้รับอนุญาตให้แสดงเรื่องราวฝ่ายเดียว

(3) การควบคุมกระบวนการ (Process Control) เป็นการตรวจสอบว่าผู้ใช้บริการมีความรู้สึกว่าจะสามารถมีโอกาสในการควบคุมกระบวนการพิจารณาผ่านการแสดงพยานหลักฐานหรือไม่ โดยคำถามชี้วัดคือ ผู้ใช้บริการเห็นด้วยหรือไม่ที่ความคิดของตัวผู้ใช้บริการเองได้รับการพิจารณาในกระบวนการ และผู้ใช้บริการมีความรู้สึกว่าจะสามารถควบคุมกระบวนการทั้งหมดได้ในระดับใด

(4) การควบคุมการตัดสินใจ (Decision Control) เป็นการตรวจสอบว่าผู้ใช้บริการมีความรู้สึกว่าจะสามารถควบคุมผลการตัดสินใจให้ตนเองได้รับความเป็นธรรมได้หรือไม่ โดยคำถามชี้วัดคือ ผู้ใช้บริการเห็นด้วยหรือไม่ที่ความต้องการของตัวผู้ใช้บริการเองได้รับการพิจารณาออกมาเป็นผลลัพธ์ และผู้ใช้บริการคิดว่าข้อมูลที่ผู้ใช้บริการเตรียมมาได้รับการพิจารณาออกมาสู่ผลลัพธ์ในระดับใด

(5) การปราบปรามอคติ (Bias Suppression) เป็นการตรวจสอบว่าผู้ใช้บริการมีความรู้สึกว่าการตัดสินใจของศาลมีอคติที่มาจากปัจจัยต่างๆ ของตัวคู่ความหรือไม่ เช่น เรื่องของเชื้อชาติ เพศ อายุ สัญชาติและอื่นๆ โดย

⁵ Ayelet Sela, "Can Computers Be Fair? How Automated and Human-Powered Online Dispute Resolution Affect Procedural Justice in Mediation and Arbitration," *Ohio State Journal on Dispute Resolution* 33,1 (2018): 106.

⁶ S Ayelet Sela, above n 4.

คำถามชี้วัดคือ ผู้ใช้บริการเห็นด้วยหรือไม่ที่การเยียวยาในคดีได้รับอิทธิพลมาจากเชื้อชาติ เพศ อายุ สัญชาติหรือลักษณะอื่นๆ ของตัวผู้บริการ

(6) ความแม่นยำถูกต้อง (Accuracy) กล่าวคือ เป็นการตรวจสอบความถูกต้องแม่นยำในเรื่องของข้อมูลที่เผยแพร่ให้แก่ประชาชนในด้านที่เป็นประโยชน์แก่การดำเนินการพิจารณาคดี ซึ่งข้อมูลดังกล่าวควรมีความถูกต้องแม่นยำและทันสมัยอยู่ตลอดเวลา มิเช่นนั้นหากคู่ความได้รับข้อมูลที่ผิดพลาดก็อาจเกิดความเสียหายแก่คู่ความได้ โดยคำถามชี้วัดคือ ข้อมูลที่จัดเก็บไว้มีความถูกต้องแม่นยำหรือไม่ถูกต้องแม่นยำ

ทั้งนี้ ในส่วนของประเทศไทย จากการสืบค้นยังไม่พบข้อมูลและรายงานที่มีการประเมินแนวคิดด้านกระบวนการยุติธรรมของ Ayelet Sela ในกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ของไทย ดังนั้น จึงควรมีการตรวจสอบในด้านแนวคิดกระบวนการยุติธรรมในกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ของไทยด้วย

ตารางที่ 11 การประเมินด้านอรรถวิสัยของกระบวนการยุติธรรมในเรื่องกระบวนการยุติธรรมของ Ayelet Sela

แนวคิด	มิติ	ตัวชี้วัด
กระบวนการยุติธรรม (Procedural Justice)	ความเป็นธรรมของกระบวนการ	เห็นด้วยหรือไม่ที่กระบวนการเป็นธรรม
		กระบวนการมีความเป็นกลางในระดับใด
		กระบวนการเป็นธรรมในระดับใด
	เสียง/การมีส่วนร่วม	เห็นด้วยหรือไม่ที่ตนเองสามารถแสดงความคิดเห็นได้
		เห็นด้วยหรือไม่ที่ได้รับอนุญาตให้แสดงเรื่องราวฝ่ายเดียว
	การควบคุมกระบวนการ	เห็นด้วยหรือไม่ที่ความคิดของตัวผู้บริการเองได้รับการพิจารณาในกระบวนการ
ตนเองสามารถควบคุมกระบวนการทั้งหมดได้ในระดับใด		

แนวคิด	มิติ	ตัวชี้วัด
กระบวนการยุติธรรม (Procedural Justice)	การควบคุมการตัดสินใจ	เห็นด้วยหรือไม่ที่ความต้องการของตนเองได้รับการพิจารณาออกมาเป็นผลลัพธ์
		ข้อมูลที่ใช้บริการเตรียมมาได้รับการพิจารณาออกมาสู่ผลลัพธ์ในระดับใด: ไม่มีเลย-มาก
	การปราบปรามอคติ	เห็นด้วยหรือไม่ที่การเหยียดอายุในคดีได้รับอิทธิพลมาจากเชื้อชาติ เพศ อายุ สัญชาติหรือลักษณะอื่นๆ ของตนเอง
	ความถูกต้องแม่นยำ	ข้อมูลที่จัดเก็บมีความถูกต้องแม่นยำหรือไม่ถูกต้องไม่แม่นยำ

ที่มา: Ayelet Sela, Streamlining Justice: How Online Courts Can Resolve The Challenges of Pro Se Litigation, Cornell Journal of Law and Public Policy, 2016, p. 367⁷

แนวทางการประเมินที่ 2.1.2 ความยุติธรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ (Interactional Justice)

ในแนวคิดด้านความยุติธรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ของการประเมินกระบวนการที่เป็นธรรมของ Ayelet Sela จะเป็นการตรวจสอบว่าผู้ใช้บริการมีความรู้สึกว่าได้รับการปฏิบัติจากผู้ตัดสินคดีและเจ้าหน้าที่ๆ เกี่ยวข้องของแต่ละบุคคลอย่างสุภาพ ให้เกียรติและมีศักดิ์ศรีหรือไม่⁸ ดังนั้น ในการประเมินแนวความคิดด้านความยุติธรรมเชิงปฏิสัมพันธ์จะมีหัวข้อและคำถามชี้วัดในแต่ละหัวข้อเพื่อตรวจสอบตามแนวทางดังกล่าวดังต่อไปนี้⁹

(1) ความเอาใจใส่ของเจ้าหน้าที่ศาล (Judicial Officer Attentiveness) เป็นการตรวจสอบความรู้สึกของผู้ใช้บริการว่าตนเองได้รับการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่ศาลอย่างมีการเอาใจใส่หรือไม่ โดยคำถามชี้วัดคือ เจ้าหน้าที่ศาลได้ปฏิบัติต่อผู้ใช้บริการอย่างเอาใจใส่หรือไม่ และ ผู้ใช้บริการเห็นด้วยหรือไม่ที่เจ้าหน้าที่ศาลเอาใจใส่ความคิดเห็นของผู้ใช้บริการ

⁷ Ibid.

⁸ Ayelet Sela, above n 5.

⁹ Ayelet Sela, above n 4.

(2) ความเคารพของเจ้าหน้าที่ศาล (Judicial Officer Respectfulness) เป็นการตรวจสอบความรู้สึกของผู้ใช้บริการว่าตนเองได้รับการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่ศาลอย่างมีความเคารพหรือไม่ โดยคำถามชี้วัดคือ เจ้าหน้าที่ศาลปฏิบัติงานอย่างได้ปฏิบัติต่อผู้ให้บริการอย่างมีความเคารพหรือไม่ และผู้ให้บริการเห็นด้วยหรือไม่ที่เจ้าหน้าที่ศาลปฏิบัติต่อตัวเองอย่างมีความเคารพ

(3) ความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่ศาล (Judicial Officer Trustworthiness) เป็นการตรวจสอบความรู้สึกของผู้ใช้บริการว่าผู้ให้บริการมีความรู้สึกที่เจ้าหน้าที่ศาลมีความน่าเชื่อถือหรือไม่ โดยอาจเป็นความน่าเชื่อถือในการตอบข้อสอบถามหรือการปฏิบัติงานด้านอื่นๆ โดยคำถามชี้วัดคือ ผู้ใช้บริการเห็นด้วยหรือไม่ที่เจ้าหน้าที่ศาลมีความน่าเชื่อถือ และผู้บริการคิดว่าเจ้าหน้าที่ศาลมีความไม่น่าเชื่อถือหรือน่าเชื่อถือ

ตารางที่ 12 การประเมินด้านอัตวิสัยของกระบวนการยุติธรรมในเรื่องความยุติธรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ของ Ayelet Sela

แนวคิด	มิติ	ตัวชี้วัด
ความยุติธรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ (Interactional Justice)	ความเอาใจใส่ของเจ้าหน้าที่ศาล	เจ้าหน้าที่ศาลมีความเอาใจใส่หรือไม่ เอาใจใส่
		เห็นด้วยหรือไม่ที่เจ้าหน้าที่ศาลมีความ เอาใจใส่ต่อความเห็นของผู้ใช้บริการ
	ความเคารพของเจ้าหน้าที่ศาล	เจ้าหน้าที่ศาลมีความเคารพหรือไม่ ความเคารพต่อผู้ให้บริการ
		เห็นด้วยหรือไม่ที่เจ้าหน้าที่ศาลปฏิบัติ ต่อผู้ให้บริการด้วยความเคารพ
	ความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่ศาล	เห็นด้วยหรือไม่ที่เจ้าหน้าที่ศาลมีความ น่าเชื่อถือ
		เจ้าหน้าที่ศาลมีความน่าเชื่อถือหรือไม่ น่าเชื่อถือ

ที่มา: Ayelet Sela, Streamlining Justice: How Online Courts Can Resolve The Challenges of Pro Se Litigation, Cornell Journal of Law and Public Policy, 2016, p. 367.¹⁰

¹⁰ Ibid.

สำหรับกรณีของประเทศไทย จากการสืบค้นรายงานผลการศึกษา “ความต้องการต่อระบบการให้บริการแก่ผู้ใช้บริการในศาลชั้นต้นสู่ยุคดิจิทัล 2020” ได้มีการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามออนไลน์จากผู้ให้บริการในศาลชั้นต้นทั่วประเทศ ระหว่างวันที่ 2 – 19 กรกฎาคม 2562 โดยมีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 4,541 คน และมีการสำรวจความคิดเห็นด้านความต้องการของผู้ให้บริการในศาลชั้นต้นพบว่ามีความเกี่ยวข้องกับคามยุติธรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ ดังนี้ ในด้านการให้บริการของบุคลากร ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเห็นว่า ประการแรก เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานล่าช้า และมีถ้อยคำที่ไม่สุภาพต่อผู้ใช้บริการ และประการที่สองจำนวนเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอต่อการให้บริการ และในส่วนด้านกระบวนการ/ขั้นตอนการให้บริการ ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเห็นว่า ประการแรก กระบวนการและขั้นตอนการให้บริการมีการใช้ระยะเวลาในการติดต่อราชการและมีขั้นตอนการดำเนินการเป็นระยะเวลานาน ประการที่สอง ขั้นตอนและลำดับในการดำเนินการต่างๆ มีความยุ่งยาก และ ประการที่สาม กระบวนการหรือขั้นตอนการให้บริการไม่สอดคล้องกับการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีในการให้บริการอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น¹¹ อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลดังกล่าวพบว่า มีความเห็นที่เกี่ยวกับ ความเอาใจใส่ของเจ้าหน้าที่ศาลและความเคารพของเจ้าหน้าที่ศาล แต่ยังไม่ปรากฏความเห็นเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่ศาล

แนวทางการประเมินที่ 2.1.3 ความยุติธรรมด้านข้อมูล (Informational Justice)

ในแนวคิดด้านความยุติธรรมด้านข้อมูลของการประเมินกระบวนการที่เป็นธรรมของ Ayelet Sela จะเป็นการตรวจสอบว่าผู้ใช้บริการมีความรู้สึก ว่า ข้อมูลในการพิจารณาคดีของศาลสามารถเข้าถึงและพร้อมใช้งานได้หรือไม่และมีการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการอธิบายกระบวนการพิจารณาคดีและข้อมูลดังกล่าวมีความสมเหตุสมผลหรือไม่¹² ดังนี้ ในการประเมินแนวความคิดด้านความยุติธรรมด้านข้อมูลจะมีหัวข้อและคำถามชี้วัดในแต่ละหัวข้อเพื่อตรวจสอบตามแนวทางดังกล่าวดังต่อไปนี้¹³

(1) การอธิบายกระบวนการ (Explanation of Process) เป็นการตรวจสอบความรู้สึกของผู้ใช้บริการว่า ผู้ใช้บริการได้รับการอธิบายกระบวนการจากเจ้าหน้าที่ศาลหรือไม่เพียงพอ โดยคำถามชี้วัดคือ เจ้าหน้าที่ศาลได้อธิบายกระบวนการแก่ผู้ใช้บริการอย่างเต็มที่หรือไม่ หรือไม่สามารอธิบายกระบวนการได้เลย

¹¹ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรบุคคล สำนักงานศาลยุติธรรม, รายงานผลการศึกษาระดับสมบูรณ เรื่อง ความต้องการต่อระบบการให้บริการแก่ผู้ใช้บริการในศาลชั้นต้นสู่ยุคดิจิทัล 2020, หน้า 43 [ออนไลน์], 2562. แหล่งที่มา: <https://rabi.coj.go.th/th/content/category/detail/id/39/iid/157519>

¹² Ayelet Sela, above n 5.

¹³ Ayelet Sela, above n 4.

(2) มีความชัดเจนที่เป็นกลาง (Neutral Clarity) เป็นการตรวจสอบว่าผู้ใช้บริการมีความรู้สึกว่าเจ้าหน้าที่ศาลสามารถให้ข้อมูลที่มีความชัดเจนและเป็นกลางได้หรือไม่ หรือเจ้าหน้าที่สับสนหรือให้ข้อมูลที่ไม่ชัดเจนเกี่ยวกับการพิจารณาคดี โดยคำถามชี้วัดคือ เจ้าหน้าที่ศาลมีความชัดเจนในการให้ข้อมูลแก่ผู้ใช้บริการหรือมีความสับสนในการให้ข้อมูล

ตารางที่ 13 การประเมินด้านอัตวิสัยของกระบวนการยุติธรรมในเรื่องความยุติธรรมด้านข้อมูลของ Ayelet Sela

แนวคิด	มิติ	ตัวชี้วัด
ความยุติธรรมด้านข้อมูล (Informational Justice)	การอธิบายกระบวนการ	เจ้าหน้าที่ศาลสามารถอธิบายกระบวนการได้ทั้งหมดหรือไม่ได้เลย
	ความชัดเจนที่เป็นกลาง	เจ้าหน้าที่ศาลมีความชัดเจนหรือสับสน

ที่มา: Ayelet Sela, *Streamlining Justice: How Online Courts Can Resolve The Challenges of Pro Se Litigation*, Cornell Journal of Law and Public Policy, 2016, p. 367¹⁴

สำหรับกรณีของประเทศไทย จากรายงานผลการศึกษา “ความต้องการต่อระบบการให้บริการแก่ผู้ใช้บริการในศาลชั้นต้นสู่ยุคดิจิทัล 2020” มีการสำรวจความคิดเห็นด้านความต้องการของผู้ใช้บริการในศาลชั้นต้น พบว่ามีความเกี่ยวข้องกับความยุติธรรมด้านข้อมูล ดังนี้ ในด้านการให้บริการของบุคลากร มีความเห็นว่า เจ้าหน้าที่ขาดความเชี่ยวชาญในด้านการให้บริการอิเล็กทรอนิกส์ จึงเป็นเหตุให้เกิดความสับสนเนื่องจากการอธิบายวิธีการใช้งานบริการอิเล็กทรอนิกส์มีความแตกต่างกัน และในส่วนด้านระบบอิเล็กทรอนิกส์ มีความเห็นว่า ประการแรก ข้อมูลที่ปรากฏในระบบอิเล็กทรอนิกส์ไม่ได้เป็นข้อมูลปัจจุบัน ประการที่สองระบบติดตามสำนวนคดีบนเว็บไซต์ศาลยุติธรรม (Tracking System) ไม่ปรากฏรายละเอียดของคดีที่เพียงพอ และมีความล่าช้าในการใช้งาน และประการที่สามระบบอิเล็กทรอนิกส์ไม่มีความเสถียรในการใช้งาน และระบบมีความขัดข้องอยู่บ่อยครั้ง เป็นต้น¹⁵ ทั้งนี้ จากข้อมูลดังกล่าวพบว่ามีความคิดเห็นที่เกี่ยวกับการอธิบายกระบวนการและความชัดเจนของข้อมูล และมีความเห็นเกี่ยวกับข้อมูลที่ปรากฏในระบบอิเล็กทรอนิกส์ด้วย

นอกจากนี้ในรายงานวิจัย “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ” มีการสอบถามความคิดเห็นว่าผู้รับบริการมีความต้องการให้ศาลพัฒนาระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์อื่นๆ หรือไม่ โดยใน

¹⁴ Ibid.

¹⁵ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรบุคคล สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เจริญรอดที่ 11, หน้า 44.

ด้านความต้องการที่เกี่ยวกับการใช้ข้อมูล พบว่า ผู้รับบริการต้องการให้มีระบบตรวจสอบและติดตามข้อมูล อาทิ ระบบตรวจสอบและขอผลคดีทุกศาลทั่วประเทศ ระบบการติดตามคำสั่งศาลทุกประเภท ระบบติดตามและแจ้งผลการส่งหมาย ระบบตรวจสอบผลการส่งหมายและคำสั่งของศาล ระบบตรวจสอบประวัติการต้องโทษ และระบบติดตามและตรวจสอบการขอหนังสือรับรองคดีถึงที่สุดผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น และต้องการให้มีระบบสนับสนุนฐานข้อมูล อาทิ ระบบสืบค้นข้อมูลจากศาลยุติธรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคดีที่เจ้าหน้าที่ตำรวจสามารถใช้ประกอบสำนวนการสอบสวน เช่น ผลผู้ต้องหา และผลคำพิพากษาชั้นต่างๆ ระบบเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างสำนักงานอัยการและศาลยุติธรรมในการสืบค้น ผลคดีของผู้ต้องหา ระบบการเชื่อมโยงข้อมูลแบบเรียลไทม์ (Real time) และระบบสืบค้นประวัติการกระทำความผิดของผู้ต้องหา¹⁶ จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ในด้านความยุติธรรมด้านข้อมูลของศาลออนไลน์ของประเทศไทยยังคงมีข้อบกพร่องและต้องได้รับการพัฒนาต่อไป

4.1.1 ปัญหาความสามารถในการพิจารณาคดีที่ไม่เพียงพอต่อจำนวนข้อพิพาท

จากการแนวทางการประเมินที่ 2.1.2 ความยุติธรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ของประเทศไทยจะเห็นว่า จากรายงานผลการศึกษา “ความต้องการต่อระบบการให้บริการแก่ผู้ใช้บริการในศาลชั้นต้นสู่ยุคดิจิทัล 2020” มีการสำรวจความคิดเห็นด้านความต้องการของผู้ใช้บริการในศาลชั้นต้น พบว่า ด้านการให้บริการของบุคลากร มีความเห็นว่า (1) เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานล่าช้า และมีถ้อยคำที่ไม่สุภาพต่อผู้ใช้บริการ และ (2) จำนวนเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอต่อการให้บริการ ส่วนในด้านกระบวนการ/ขั้นตอนการให้บริการ มีความเห็นว่า (1) ใช้ระยะเวลาในการติดต่อราชการ และมีขั้นตอนการดำเนินการเป็นระยะเวลานาน (2) ขั้นตอนและลำดับในการดำเนินการต่างๆ มีความยุ่งยาก และ (3) กระบวนการหรือขั้นตอนการให้บริการไม่สอดคล้องกับการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีในการให้บริการอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น ซึ่งข้อมูลดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับระยะเวลาในการดำเนินการที่ล่าช้า และมีกระบวนการที่ยุ่งยาก ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวย่อมส่งผลให้เกิดการระงับข้อพิพาทที่ช้าลงและก่อให้เกิดจำนวนคดีค้างในศาล

ทั้งนี้ในปัญหาเกี่ยวกับจำนวนคดีที่ค้างในศาลก็เกิดขึ้นกับศาลต่างประเทศทั่วโลกเช่นกัน เนื่องจากระบบการระงับข้อพิพาทแบบดั้งเดิม ไม่ว่าจะเป็นศาลของรัฐหรืออนุญาโตตุลาการระหว่างประเทศ ไม่เพียงพอสำหรับการแก้ไขจำนวนข้อพิพาทที่เกิดขึ้นจากการทำธุรกรรมดิจิทัล โดยมีการประมาณการว่า 3 ถึง 5% ของธุรกรรม

¹⁶ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรคดี สำนักงานศาลยุติธรรม, รายงานวิจัย เรื่อง "อุปสรรคและข้อขัดข้อง D - court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ", หน้า 82-83 [ออนไลน์], 2563. แหล่งที่มา: <https://rabi.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8195/cid/12300/iid/189712>

ดิจิทัลจะสิ้นสุดลงด้วยการเป็นข้อพิพาท¹⁷ ซึ่งทำให้เกิดแนวโน้มที่คดีความจะขึ้นสู่ศาลน้อยลง โดยตัวอย่างคือ ประเทศเนเธอร์แลนด์ ในปี 2015 ศาลยุติธรรมเนเธอร์แลนด์ได้รับคดีเข้ามา 1.67 ล้านคดี¹⁸ แต่ในขณะที่ปี 2019 มีเพียง 1.54 ล้านคดีเท่านั้นที่เข้ามายังศาล แสดงให้เห็นได้ว่าการลดลงประมาณ 7.8% ภายในระยะเวลาสี่ปีและแนวโน้มดังกล่าวก็ได้เกิดขึ้นในหลายประเทศเช่น ประเทศเยอรมันหรืออเมริกา เป็นต้น¹⁹

แต่ในทางตรงกันข้าม จำนวนการระงับข้อพิพาทแบบออนไลน์ (Online dispute resolution) มีการเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ตัวอย่างเช่น การระงับข้อพิพาททางออนไลน์ของ Ebay ประสบความสำเร็จและมีการใช้งานอย่างแพร่หลายไปทั่วโลก โดยมีข้อพิพาทมากกว่า 60 ล้านข้อพิพาทต่อปีถูกส่งไปยังกระบวนการการระงับข้อพิพาทแบบออนไลน์ ดังกล่าว²⁰ จะเห็นได้ว่าจากข้อมูลดังกล่าวมาจึงแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเกิดขึ้นของการระงับข้อพิพาทแบบออนไลน์ และการลดลงของคดีที่มายังศาล อีกทั้งด้วยเหตุผลว่า E-commerce ข้ามชาติรวมกับความต้องการในกระบวนการที่เร็วขึ้นและต้นทุนที่น้อยลง ส่งผลให้อุตสาหกรรมการระงับข้อพิพาทออนไลน์เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ ในปัจจุบัน Decentralized application ยังขาดระบบการระงับข้อพิพาทที่เข้มแข็งทำให้เป็นอุปสรรคในการเผยแพร่การใช้คริปโตเคอร์เรนซี แต่การใช้งานอินเทอร์เน็ตแพลตฟอร์มยังคงเติบโตอย่างต่อเนื่องและระบบ Blockchain จะเป็นตัวหลักสำคัญของโครงสร้างในการสร้างความปลอดภัยและโปร่งใสสำหรับเศรษฐกิจดิจิทัล ซึ่งมูลค่าของธุรกิจ Blockchain จะเติบโตขึ้นอย่างก้าวกระโดดในอนาคตเป็นมูลค่าหลายล้านดอลลาร์ โดยมีการคาดการณ์ได้ว่าระบบ Decentralized court/justice²¹ ก็จะเติบโตตามไปด้วย

ปัจจุบันผู้คนส่วนใหญ่ในโลกนี้เข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้มากกว่าการเข้าถึงความยุติธรรม เนื่องจากข้อมูลขององค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) ระบุว่า มีเพียงร้อยละ 46 ของมนุษย์เท่านั้นที่อยู่ภายใต้การคุ้มครองของกฎหมาย แต่ในขณะที่มากกว่าร้อยละ 50 ของผู้คนในปัจจุบันเป็นผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ต

¹⁷ Karolina Mania, *Online dispute resolution: the future of justice* [Online], November 2015. Available from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2351667415000074>

¹⁸ DE RECHTSPRAAK, *Annual Report of the Dutch Judiciary* [Online], 2019. Available from: <https://www.jaarverslagrechtspraak.nl/wp-content/uploads/2020/04/Jaarverslag-Rechtspraak-2019.pdf>

¹⁹ Andre U. Janssen and Tom J. Vennmanns, “Smart Dispute Resolution in The Digital age: The Potential of Smart Contracts and Online Dispute Resolution for Dispute Prevention and Resolution in Consumer Law Cases,” *International Journal on Consumer Law and Practice* 9 (2021): 56.

²⁰ Edwin Montoya Zorrilla, “Towards a Credible Future: Uses of Technology in International Commercial Arbitration,” *Zeitschrift für Schiedsverfahren* (2018): 109.

²¹ กระบวนการยุติธรรมแบบกระจายอำนาจเป็นแนวทางใหม่ในการระงับข้อพิพาทออนไลน์ที่ผสมผสานบล็อกเชน การระดมมวลชน และทฤษฎีเกม เพื่อสร้างระบบการแก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพมากกว่าวิธีการที่มีอยู่เดิมอย่างสิ้นเชิง

ในทางเดียวหรือหลายทาง²² โดยในทุกๆปี ผู้คนจำนวนกว่าพันล้านคนต้องการการดูแลความยุติธรรมขั้นพื้นฐาน²³ แต่ในหลายๆประเทศ เกือบร้อยละ 30 ของผู้ที่ได้รับปัญหาดังกล่าวกลับไม่ได้มีการดำเนินการใดๆ เลย²⁴ จากข้อมูลการศึกษาขั้นนำระดับโลกเกี่ยวกับความช่วยเหลือทางกฎหมายพบว่า มีจำนวน 106 ประเทศหรือประมาณหนึ่งในสามที่ยังไม่ได้ออกกฎหมายเฉพาะเกี่ยวกับความช่วยเหลือทางกฎหมายและไม่ได้มีการช่วยเหลือทางกฎหมายสำหรับคดีแพ่งในประเทศส่วนใหญ่²⁵ ในขณะเดียวกัน ศาลในบางเขตอำนาจกำลังทำงานภายใต้งานที่ล้นมืออย่างน่าตกใจ เช่น ในประเทศบราซิลมีจำนวน 100 ล้านคดี และประเทศอินเดียมีจำนวน 30 ล้านคดี หรือแม้กระทั่งในระบบกฎหมายที่ถูกอธิบายว่าเป็นแบบ “ขั้นสูง” ระบบศาลดังกล่าวก็ยังมีทรัพยากรไม่เพียงพอ และการแก้ไขข้อพิพาททางแพ่งก็มักจะใช้เวลาอันยาวนานเกินไป มีค่าใช้จ่ายมากเกินไป และเป็นกระบวนการที่คนทั่วไปไม่สามารถเข้าใจได้ จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าระบบศาลในโลกของเราปัจจุบันไม่สามารถเข้าถึงมนุษย์ส่วนใหญ่ได้²⁶

จากกรณีศึกษาของประเทศอังกฤษและเวลส์ ระบบศาลของประเทศดังกล่าวได้รับการยกย่องอย่างกว้างขวางซึ่งเป็นผู้ในระดับนานาชาติในหลายด้าน และมีตุลาการที่โดดเด่นและมีความเป็นอิสระอย่างเห็นได้ชัด อีกทั้งยังมีทนายความระดับโลก โดยระบบกฎหมาย Common law ของอังกฤษเป็นศูนย์กลางของกฎหมายและมีอิทธิพลต่อการพัฒนาเขตอำนาจศาลหลายแห่งทั่วโลก โดยศาลการค้าของประเทศอังกฤษและเวลส์ได้รับการยอมรับว่ามีความโดดเด่นในระดับโลก ในขณะที่การพิจารณาคดีทางอาญาของอังกฤษมักได้รับการยกย่องว่ามีความเป็นธรรม และอาชีพทางกฎหมายของอังกฤษมีส่วนสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศ²⁷ ยิ่งไปกว่านั้นอังกฤษมีประวัติศาสตร์อันยาวนานเกี่ยวกับผู้พิพากษา นักกฎหมาย และองค์กรที่มีขนบธรรมเนียมประเพณีอันทรงคุณค่ามาอย่างยาวนาน²⁸

²² Internet World Stats, *Internet in Europe Stats* [Online], 2022. Available from: <https://www.internetworldstats.com/stats4.htm>

²³ OECD, *Delivering access to justice for all* [Online], 2016. Available from: <https://www.oecd.org/gov/delivering-access-to-justice-for-all.pdf>

²⁴ Hiil, *Understanding Justice Needs: The Elephant in the Courtroom*, p. 6 and 30 [Online], November 2018. Available from: <https://www.hiil.org/wp-content/uploads/2018/11/Hiil-Understanding-Justice-Needs-The-Elephant-in-the-Courtroom.pdf>

²⁵ UNODC, *United Nations Global Study of Legal Aid*, pp. 2-3 [Online], 2016. Available form: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/LegalAid/Global_Study_on_Legal_Aid_-_FINAL.pdf

²⁶ Richard Susskind, *Online Courts and the Future of Justice* (Oxford University Press, December 2019), p 27.

²⁷ TheCityUK's report, *Legal Excellence, Internationally Renowned: UK Legal Services 2018* [Online], 2018. Available from: <https://www.thecityuk.com/research/legal-excellence-internationally-renowned-uk-legal-services-2018/>

²⁸ Richard Susskind, above n 26, p.28.

แต่ถึงกระนั้น ระบบของอังกฤษก็มีความล้มเหลวในหลาย ๆ ด้าน โดยความเห็นของ Hazel Genn ซึ่งผู้พิพากษาและนักกฎหมายส่วนใหญ่ก็เห็นด้วยว่า ศาลของอังกฤษมีทรัพยากรไม่เพียงพอและพื้นที่สาธารณะบางแห่งถึงกับ 'ทรุดโทรมและสกปรก'²⁹ โดยการไปอาคารศาลอาจเป็นเรื่องยากสำหรับผู้ทุพพลภาพ ขณะเดียวกันในยุคที่กฎหมายและระเบียบข้อบังคับต่างๆ มีความซับซ้อนยิ่งขึ้น ความช่วยเหลือทางกฎหมายก็จะลดลงประมาณ 20 เปอร์เซ็นต์³⁰ โดยก่อนหน้านี้ในช่วงปี 1980 คราวเรือนร้อยละ 80 มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมาย แต่ในปี 2008 ตัวเลขนั้นลดลงเหลือเพียงแค่ร้อยละ 29³¹ ระบบศาลของอังกฤษมีค่าใช้จ่ายที่สูงและซ้ำเกินไปสำหรับผู้ฟ้องร้อง พลเมืองและองค์กรส่วนใหญ่ การทำงานของศาลไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้สำหรับทุกคน อีกทั้งภาษาและกระบวนการของศาลนั้นมีความซับซ้อนและล้าสมัยมากเกินไป แม้ว่าจะมีการปฏิรูปหลายครั้งในช่วงสองสามทศวรรษที่ผ่านมา แต่ก็ยังเห็นได้ว่าฝ่ายที่สามารถจ้างที่ปรึกษากฎหมายได้จะมีความได้เปรียบกว่าผู้ที่ไม่สามารถจ้างได้ อีกทั้งผู้พิพากษาที่มากพิจารณาคดีก็ไม่ได้มีการประเมินตรวจสอบถึงความรู้และประสบการณ์³²

การดำเนินงานของระบบศาลที่เต็มไปด้วยกระดาษและการบริหารงานประจำ ทำให้การดำเนินงานดังกล่าวกลายเป็นสิ่งผิดพลาดมากขึ้นเรื่อย ๆ ในสังคมดิจิทัลที่มีใช้งานและดำเนินกิจกรรมประจำวันอื่นๆ มากมาย โดยอินเทอร์เน็ตและเทคโนโลยีขั้นสูง และระบบศาลทั่วโลกดูเหมือนจะไม่สอดคล้องกับโลกของคนรุ่นหลังที่กำลังเข้าสู่สังคมและการทำงานออนไลน์ และระบบศาลทั่วโลกเป็นกระบวนการที่มีค่าใช้จ่ายสูง ใช้ระยะเวลาานาน เข้าใจยาก อีกทั้งการระงับข้อพิพาทแบบดั้งเดิมจะค่อนข้างล้าสมัยแล้ว โดยมีการประมาณการว่า ความขัดแย้งจะเกิดขึ้นในร้อยละ 3-5 ของธุรกรรมออนไลน์ซึ่งนำไปสู่ข้อพิพาท E-commerce มากกว่า 700 ล้านครั้งทั่วโลกในปี 2558 ³³ และมีการคาดการณ์ว่าข้อพิพาททางออนไลน์จำนวนหลายสิบล้านมีปริมาณที่มากกว่าที่ระบบศาลของอังกฤษและเวลส์จะรองรับได้ ซึ่งระบบศาลรูปแบบปัจจุบันไม่เหมาะกับการแก้ไขข้อพิพาทที่มีอยู่เป็นจำนวนมากในคริสต์ศตวรรษที่ 21³⁴

²⁹ Hazel Genn, *Judging Civil Justice* (Cambridge University Press, 2010), p. 51.

³⁰ Ministry of Justice UK, *Post-Implementation Review of the Legal Aid, Sentencing and Punishment of Offenders Act 2012 (LASPO)* [Online], February 2019. Available from: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/777038/post-implementation-review-of-part-1-of-laspo.pdf

³¹ Lord Bach, *Right to Justice*, p. 12 [Online], September 2017. Available from: http://www.fabians.org.uk/wp-content/uploads/2017/09/Bach-Commission_Right-to-Justice-Report-WEB.pdf

³² Richard Susskind, above n 26, p. 29.

³³ Ethan Katsh and Orna Rabinovich-Einy, *Digital Justice: Technology and the Internet of Conflict* (Oxford University Press, 2017), p. 67.

³⁴ Richard Susskind, above n 26, pp.29-30.

ทั้งนี้ เพื่อให้เข้าใจการระงับข้อพิพาทออนไลน์หรือศาลออนไลน์ทั้งในอดีตและอนาคต จำเป็นต้องมีความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนาของเทคโนโลยีเป็นหลัก โดยวิธีการอธิบายเทคโนโลยีดิจิทัลของ ศาสตราจารย์ Richard Susskind (ที่ปรึกษาด้านอนาคตและเทคโนโลยีของหัวหน้าผู้พิพากษาแห่งอังกฤษและเวลส์) ได้อธิบายถึงสี่แนวคิดที่จะทำให้เข้าใจถึงความก้าวหน้าของเทคโนโลยี³⁵

แนวคิดแรกคือ เทคโนโลยีกำลังก้าวหน้าในอัตราเลขแบบยกกำลัง 'กฎของมัวร์' (Moore's Law) ซึ่งเป็นคำทำนายในปี 2508 โดยกอร์ดอน มัวร์ ผู้ร่วมก่อตั้ง Intel เขาคาดการณ์ว่าทุกๆ ประมาณสองปี พลังการประมวลผลของคอมพิวเตอร์จะเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่า โดยในหนังสือของ Ray Kurzweil เรื่อง The Singularity is Near ได้มีการสำรวจผลที่จะตามมาในอนาคตของกฎของมัวร์ หากยังคงมีอยู่ ภายในปี 2050 ตามข้อมูลของ Kurzweil คอมพิวเตอร์ที่เทียบเท่ากับเครื่องเดสก์ท็อปทั่วไปจะมีพลังในการประมวลผลมากกว่าสมองมนุษย์ทั้งหมดบนโลก ซึ่งการเติบโตแบบทวีคูณในพลังการประมวลผลสะท้อนให้เห็นในด้านอื่นๆ ของเทคโนโลยี ตั้งแต่จำนวนทรานซิสเตอร์บนชิปไปจนถึงความจุของฮาร์ดดิสก์ หน่วยความจำคอมพิวเตอร์ แบนด์วิดท์ และอื่นๆ³⁶

แนวคิดที่สองคือ การสนับสนุนทางเทคโนโลยีมีความก้าวหน้าอย่างมากจึงทำให้ ระบบของเรากำลัง 'มีความสามารถที่เพิ่มมากขึ้น' จะเห็นได้ว่าแทบทุกวงการจะมีนวัตกรรม เทคโนโลยี หรือแอปใหม่ๆ เสมอ ซึ่งระบบของเราสามารถทำได้มากขึ้นเรื่อย ๆ โดยในด้านการปฏิบัติงานทางกฎหมายก็มักจะได้มาตรฐานที่สูงกว่า หนายความรุนแรงที่ยังขาดประสบการณ์ ซึ่งขณะนี้ระบบที่สามารถร่างเอกสาร ดำเนินการตามที่กำหนด ทำงานแยกเอกสารที่เกี่ยวข้องมากที่สุดออกจากกลุ่มการดำเนินคดี คาดการณ์ผลลัพธ์ของข้อตกลงและข้อพิพาท และเสนอแนวทางในทางกฎหมาย และตอนนี้เรามีบริษัทสตาร์ทอัพด้านเทคโนโลยีทางกฎหมายมากกว่า 2,000 แห่งทั่วโลก ซึ่งหลายแห่งมุ่งเน้นที่การขยายขอบเขตงานด้านกฎหมายที่ระบบสามารถทำได้อย่างแม่นยำ นอกจากนี้ เรา จะเห็นเครื่องจักรของเรามีความสามารถที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จนทำสิ่งที่เราคิดว่ามีแต่มนุษย์เท่านั้นที่ทำได้³⁷

ผลลัพธ์ของเครื่องจักรที่มีความสามารถเพิ่มขึ้นเหล่านี้ ส่วนหนึ่งคือสิ่งที่ Daniel Susskind เรียกว่า 'การบุกรุกงาน' ซึ่งหมายความว่า เครื่องจักรกำลังดำเนินการในส่วนงานที่ผู้คนทำมากขึ้นเรื่อย ๆ³⁸ ยิ่งไปกว่านั้น เนื่องจากเทคโนโลยีที่รองรับการเติบโตอย่างรวดเร็วไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าพลังการประมวลผลที่เพิ่มขึ้น ความสามารถในการจัดการข้อมูลจำนวนมหาศาลและอัลกอริธึมที่มีความซับซ้อนมากขึ้นเรื่อย ๆ ระบบที่เกิดขึ้นใหม่สามารถทำงาน

³⁵ Richard Susskind and Daniel Susskind, *The Future of the Professions* (Oxford University Press, 2015), Ch. 4.

³⁶ Ray Kurzweil, *The Singularity is Near* (Penguin Putnam Inc, 2005), p. 127.

³⁷ Richard Susskind, above n 26, p. 38.

³⁸ Daniel Susskind, *A World Without Work* (Penguin Books Ltd, 2020), Ch. 5.

ที่ไม่สามารถทำได้โดยมนุษย์เลย ตัวอย่างหนึ่งของสิ่งนี้คือเทคโนโลยีที่เรียกว่า Blockchain 'บัญชีแยกประเภทแบบเปิดและแบบกระจายที่สามารถบันทึกธุรกรรมระหว่างสองฝ่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพและในลักษณะที่ตรวจสอบได้และถาวร'³⁹ เทคโนโลยี Blockchain ไม่ได้ทำให้กระบวนการของมนุษย์ที่มีอยู่ก่อนเป็นไปโดยอัตโนมัติ แม้ว่าการแทนที่ระบบการขึ้นทะเบียนและระบบการจัดเก็บแบบเก่าอาจเป็นเรื่องที่คิดง่าย ๆ แต่กลับมีคุณลักษณะใหม่ๆ มากมายจนอาจเข้าใจผิดคิดว่าเป็นการทดแทนงานและขั้นตอนการทำงานแบบเดิม ๆ ของมนุษย์⁴⁰

แนวคิดที่สามคือ ระบบของเทคโนโลยีกำลังแพร่หลายและเชื่อมต่อกันมากขึ้น ซึ่งไม่ได้หมายถึงแค่อุปกรณ์พกพา แท็บเล็ต และแล็ปท็อปที่มาครอบงำชีวิตเรา แต่รวมถึง “Internet of things” ที่ทำให้มนุษย์ควบคุมสิ่งของได้โดยตรงและเชื่อมต่อกันผ่านอินเทอร์เน็ต โดยภายในปี 2020 คาดการณ์ว่าจะมีการเชื่อมโยงวัตถุมากกว่า 25-50 พันล้านชิ้นในลักษณะนี้ และในเวลาที่เหมาะสม 99 เปอร์เซ็นต์ของวัตถุทางกายภาพจะเชื่อมต่อกับเครือข่าย⁴¹ อาคาร ชิ้นส่วนของอาคาร และเฟอร์นิเจอร์ภายใน รวมถึงโครงสร้างจะถูกเชื่อมเข้าด้วยกัน แม้กระทั่งศาลก็จะไม่ได้รับการยกเว้น⁴²

แนวคิดที่สี่ คือ การที่มนุษย์จะมีความเชื่อมโยงกันมากขึ้น ซึ่งมีหลายแง่มุมเช่น การใช้เทคโนโลยีตั้งแต่อีเมลไปจนถึงการสื่อสารทางไกล มนุษย์จะสามารถสื่อสารในรูปแบบที่บรรพบุรุษของเราคาดไม่ถึง ในขณะเดียวกัน เว็บไซต์กลายเป็นช่องทางการติดต่อแรกๆ ของเรา นอกจากนี้ยังมีแพลตฟอร์มมากมาย เช่น Facebook ซึ่งมีผู้ใช้มากกว่าสองพันล้านราย ที่ทำให้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงคอมพิวเตอร์ได้ ผู้คนที่เชื่อมต่อกันทางอินเทอร์เน็ตมักจะแชร์เรื่องราวต่างๆ ทางออนไลน์เช่นกัน และอื่นๆ เช่น YouTube มีผู้ใช้ 1.3 พันล้านคน และมีการรับชมวิดีโอ 5 พันล้านรายการทุกวัน ซึ่งเป็นเรื่องปกติมากขึ้นสำหรับผู้ใช้ในการสร้างชุมชนออนไลน์ อีกทั้ง มีผู้ใช้ให้ความร่วมมือทางออนไลน์เป็นเรื่องปกติมากขึ้น เช่น มนุษย์เชื่อมต่อทางออนไลน์เพื่อทำงานหรือหาเงินหรือค้าขายออนไลน์ และ Ebay ได้กลายเป็นปรากฏการณ์ระดับโลก ในไตรมาสที่สี่ของปี 2018 มีผู้ใช้ที่ใช้งานอยู่เกือบ 180 ล้านคนบนแพลตฟอร์มนี้ โดยสรุป เมื่อมนุษย์มากกว่า 4 พันล้านคนออนไลน์ พฤติกรรมและกิจกรรมใหม่ๆ ก็เกิดขึ้น ผู้คนสื่อสารและค้นหาข้อมูลในรูปแบบที่แตกต่างจากโลกก่อนยุคดิจิทัลเป็นอย่างมาก ยิ่งไปกว่านั้น พวกเขายังสามารถเข้าถึง แบ่งปัน ร่วมมือ สร้างชุมชน รวบรวมฝูงชน แข่งขัน และแลกเปลี่ยนในลักษณะและระดับ

³⁹ Marco Iansiti and Karim Lakhani, *The Truth about Blockchain* [Online], January-February 2017. Available from: <https://hbr.org/2017/01/the-truth-about-blockchain>

⁴⁰ Richard Susskind, above n 26, p. 39.

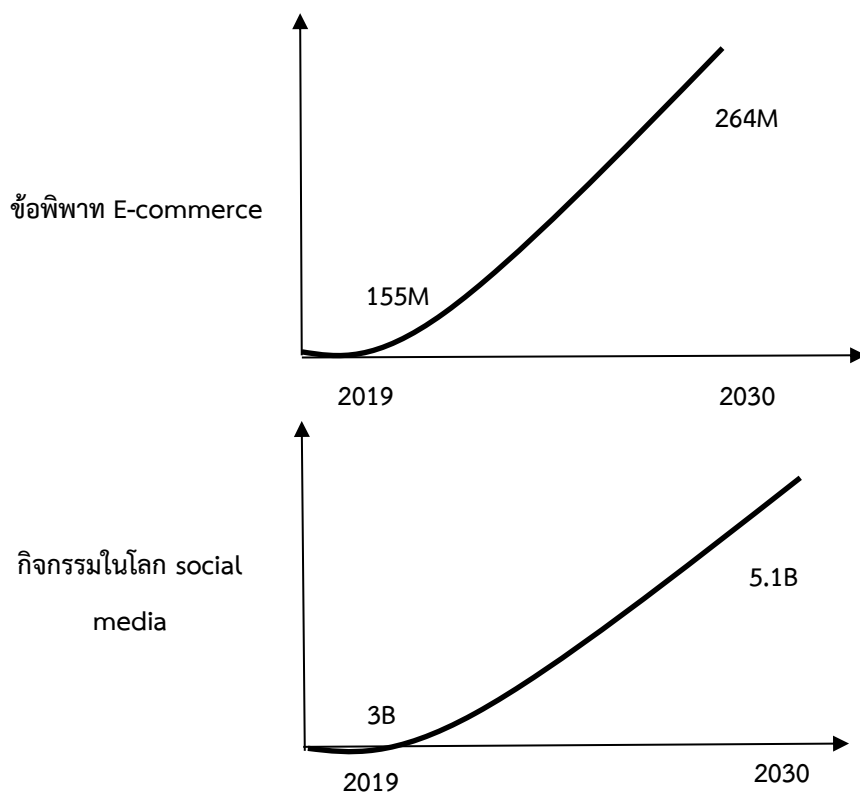
⁴¹ Jamie Susskind, *Future Politics* (Oxford University Press, 2018), p. 43.

⁴² Richard Susskind, above n 26, p. 40.

ที่เป็นไปไม่ได้ในโลกอนาล็อก⁴³ นอกจากนี้ ความเห็นของ ศาสตราจารย์ Richard Susskind ได้อธิบายต่อไปว่า การพัฒนาทางเทคโนโลยีจะไม่มีวันหยุดหรือเสถียรขึ้น แต่จะมีการพัฒนาต่อไปเรื่อย ๆ อย่างรวดเร็ว⁴⁴

จากรูปที่ 3 จะเห็นว่าการคาดการณ์ปริมาณของข้อพิพาท E-commerce จะเพิ่มขึ้นจาก 155 ล้านข้อพิพาทในปี 2019 เป็น 264 ล้านข้อพิพาทในปี 2030 และจากรูปที่ 3 จะเห็นว่าตั้งแต่ปี 1990 อินเทอร์เน็ตได้เพิ่มปริมาณธุรกรรมและข้อพิพาทขึ้นแต่ความสามารถในการระงับข้อพิพาทของศาลและการระงับข้อพิพาททางเลือกแบบดั้งเดิมไม่สามารถที่จะติดตามข้อพิพาทที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ดังกล่าวได้ ซึ่งในรูปที่ 5 ก็แสดงให้เห็นการคาดการณ์ว่าหากใช้ระบบ Blockchain และแรงจูงใจในทางเศรษฐกิจของคริปโตเคอร์เรนซี แพลตฟอร์ม Kleros⁴⁵ สามารถเพิ่มศักยภาพการระงับข้อพิพาทและยังคงทันต่อการเพิ่มขึ้นของข้อพิพาทในยุคอินเทอร์เน็ต

รูปภาพที่ 3 การเติบโตของข้อพิพาท E-commerce

ที่มา: จากเว็บไซต์ Kleros⁴⁶

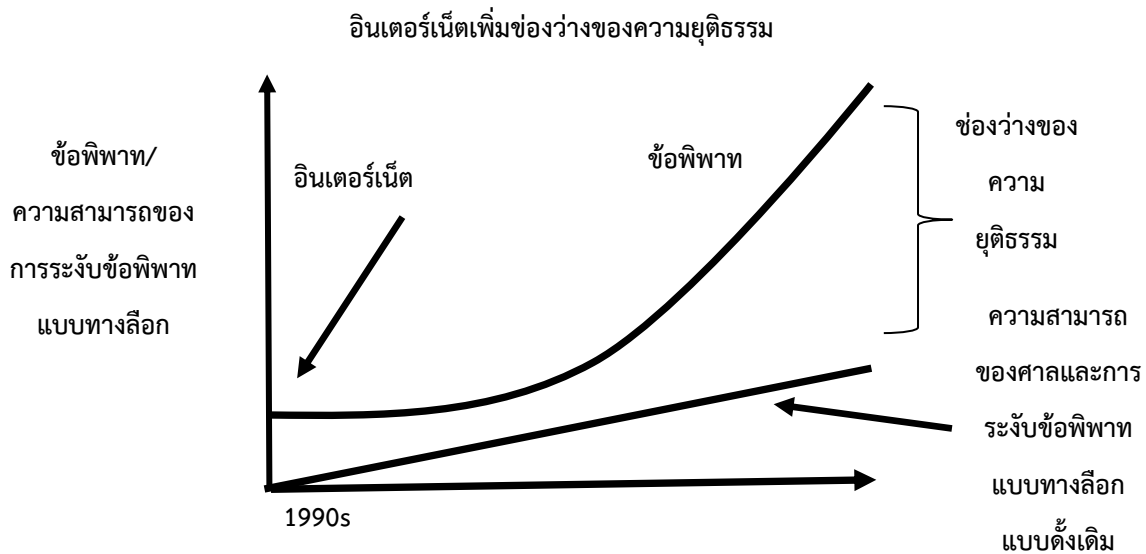
⁴³ Ibid., p. 41.

⁴⁴ Robert Gordon, *The Rise and Fall of American Growth* (Princeton University Press, 2016), Ch. 17.

⁴⁵ เป็นแพลตฟอร์ม Decentralized court/justice

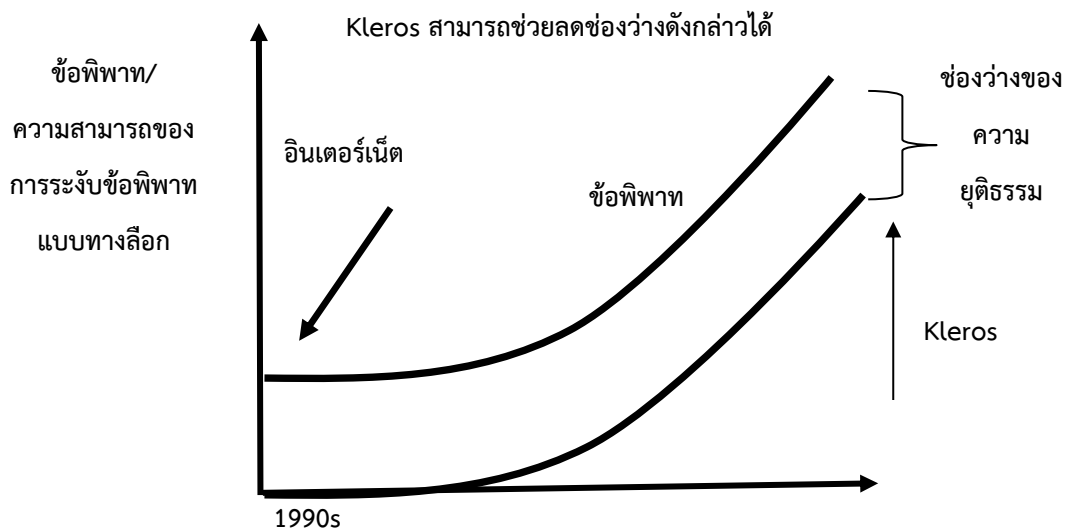
⁴⁶ Kleros, *Klerosonepaper*, p.1 [Online]. Available from: https://kleros.io/static/onepaper_en-3165e4676c4ed1529064608a83967c23.pdf

รูปภาพที่ 4 อินเทอร์เน็ตเพิ่มช่องว่างของความยุติธรรม

ที่มา: จากเว็บไซต์ NGI⁴⁷

รูปภาพที่ 5 แพลตฟอร์ม Kleros สามารถช่วยลดช่องว่างความยุติธรรมได้

ที่มา: จากเว็บไซต์ NGI⁴⁸

⁴⁷ SCIC SAS COOPERATIVE KLEROS, KLEROS, THE BLOCKCHAIN DISPUTE RESOLUTION LAYER [Online], 2019. Available from: <https://www.ngi.eu/blockchainsforsocialgood/2019/12/20/kleros-the-blockchain-dispute-resolution-layer/>

⁴⁸ Ibid.

ในปัจจุบันมูลค่าตลาดด้านกฎหมายมีมูลค่ากว่าล้านล้านดอลลาร์⁴⁹ และตลาด Blockchain มีมูลค่ากว่า 1.5 พันล้านดอลลาร์ โดยในปี 2020 มูลค่าตลาดรวมกันของแพลตฟอร์ม Decentralized court/justice ยังคงมีมูลค่าต่ำกว่า 10 ล้านดอลลาร์ และมูลค่ารวมของผู้ใช้งานยังคงต่ำกว่า 1000 คน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าอุตสาหกรรม Decentralized court/justice ยังคงอยู่ในช่วงเริ่มต้น อย่างไรก็ตามปริมาณที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของธุรกรรมดิจิทัลมูลค่าต่ำก็เป็นสัญญาณว่าตลาดจะเติบโตอย่างมีประสิทธิภาพ ตัวอย่างเช่น มูลค่าของการโอนเงินข้ามประเทศทั่วโลกจะถึง 3.56 พันล้านดอลลาร์ในปี 2565⁵⁰ นี่จึงอาจคาดการณ์ได้ว่าตัวเลขจำนวนมากของธุรกรรมที่ดำเนินการโดยสกุลเงินดิจิทัลจะเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ ในปี 2020 อุตสาหกรรม decentralized justice จะประกอบด้วยสามแพลตฟอร์มหลักคือ Kleros, Aragon and Jur.

Kleros เป็นแพลตฟอร์มแรกของ Decentralized justice ได้เปิดให้ใช้งานเมื่อบนระบบ Ethereum blockchain ในเดือนกรกฎาคมปี 2018 จนมาถึงวันนี้เดือนกุมภาพันธ์ ปี 2022 มีจำนวนข้อพิพาทอยู่ที่ 1117 ข้อพิพาทและข้อพิพาทที่ได้รับการแก้ไขแล้วมีจำนวน 1098 ข้อพิพาท โดยมีผู้ใช้งานที่เป็นคณะลูกขุน (Jurors) จำนวน 763 คน โดยกระบวนการดังกล่าวได้สร้างค่าธรรมเนียมในการตัดสินเป็นมูลค่าทั้งหมด 746,532.96 ดอลลาร์ให้แก่คณะลูกขุน⁵¹

Aragon ได้เริ่มให้บริการเมื่อเดือน พฤศจิกายนปี 2019 โดยในปี 2020 Aragon ได้มีผู้ใช้งานที่เป็นลูกขุนจำนวน 239 คน และในปัจจุบัน กุมภาพันธ์ ปี 2022 ผู้พร้อมทำหน้าที่ชี้ขาดจำนวน 109 คน มีข้อพิพาทที่มาใช้บริการทั้งหมดคือ 6 ข้อพิพาท ซึ่งโทเคนของแพลตฟอร์ม Aragon คือเหรียญ ANT มีมูลค่าในระบบเป็นจำนวน 9,404,207.03 ดอลลาร์⁵²

Jur ข้อมูลล่าสุดที่ผู้เขียนหาได้คือ มีนาคม 2021 ซึ่งยังไม่มีการเปิดให้บริการแพลตฟอร์มจึงยังไม่มีข้อมูลจำนวนผู้ใช้บริการและข้อพิพาท

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าจำนวนคดีข้อพิพาททางดิจิทัลมีการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว (จากรูปที่ 2-4) แต่ด้วยระบบการพิจารณาคดีแบบดั้งเดิมไม่สามารถรองรับข้อพิพาททางดิจิทัลดังกล่าวที่เกิดขึ้นได้ ซึ่งการระงับข้อ

⁴⁹ Statista Research Department, *Size of the legal services market worldwide from 2013 to 2021* [Online], 6 July 2022. Available from: <https://www.statista.com/statistics/605125/size-of-the-global-legal-services-market/>

⁵⁰ Raynor de Best, *Expected cross-border payment flows worldwide 2016-2020, with forecasts to 2022* [Online], 22 March 2022. Available from: <https://www.statista.com/statistics/609723/value-of-cross-border-payments-by-type/>

⁵¹ Klerosboard, *the Dashboard of the Kleros Court* [Online]. Available from: <https://klerosboard.com/>

⁵² Aragon Court, *Aragon dashboard* [Online]. Available from: <https://anj.aragon.org/#/dashboard>

พิพาททางออนไลน์สามารถเข้ามาจัดการกับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นทางดิจิทัลได้มีประสิทธิภาพมากกว่าการพิจารณาคดีแบบดั้งเดิม โดยการระงับข้อพิพาททางออนไลน์ หรือ Online dispute resolution (ODR) เป็นกลไกในการแก้ไขข้อพิพาทโดยใช้การสื่อสารทางอิเล็กทรอนิกส์และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารอื่น ๆ กระบวนการนี้อาจนำไปใช้แตกต่างกันโดยผู้ดูแลระบบที่แตกต่างกันของกระบวนการ และอาจพัฒนาได้ตลอดเวลา⁵³ โดย ODR ต้องการตัวกลางที่ใช้เทคโนโลยี ซึ่งแตกต่างจากการระงับข้อพิพาททางเลือกแบบออฟไลน์ และการดำเนินการ ODR ไม่สามารถดำเนินการบนพื้นฐานเฉพาะกิจที่เกี่ยวข้องกับเฉพาะคู่กรณีในข้อพิพาทและความเป็นกลาง กล่าวคือไม่มีผู้ดูแลระบบ ซึ่งกระบวนการ ODR จำเป็นต้องมีระบบสำหรับ สร้าง ส่ง รับ จัดเก็บ แลกเปลี่ยน หรือประมวลผลการสื่อสารในลักษณะที่รับรองความปลอดภัยของข้อมูล แทนที่จะอนุญาตให้ใช้เทคโนโลยีเพื่อเปิดใช้งานกระบวนการระงับข้อพิพาท ระบบดังกล่าวเรียกว่า "แพลตฟอร์ม ODR"⁵⁴

ศาสตราจารย์ Richard Susskind ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับ ความหมายของศาลออนไลน์ว่ามีความหมายกว้างๆ สองแบบที่ใช้คำว่า 'ศาลออนไลน์' แบบแรกคือแบบที่มีความเฉพาะเจาะจงและอีกแบบคือแบบทั่วไป ในแบบความหมายเฉพาะของศาลออนไลน์ เรียกว่า "การตัดสินออนไลน์" แบบนี้จะเกี่ยวข้องกับการพิจารณาคดีโดยผู้พิพากษาที่เป็นมนุษย์ แต่ไม่ใช่ในห้องพิจารณาคดีจริง โดยจะส่งหลักฐานและข้อโต้แย้งผ่านบริการออนไลน์ ซึ่งผู้พิพากษาไม่ได้ตัดสินในศาลแบบเปิด แต่จะทำผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ ทั้งนี้การดำเนินการนี้ไม่ได้ดำเนินการในการประชุมสดครั้งเดียวด้วยวิดีโอ เสียง หรือการแชทแบบเรียลไทม์ ไม่มีการพิจารณาคดีแบบเสมือนหรืออย่างอื่น ทั้งนี้ การตัดสินทางออนไลน์ไม่เหมาะสมกับทุกกรณี แต่ผู้ที่สนับสนุนอ้างว่าเหมาะสมสำหรับข้อพิพาทที่มีมูลค่าต่ำจำนวนมากที่ศาลในปัจจุบันพยายามจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ

ในแบบแนวความคิดที่กว้างกว่านั้นคือ ระบบที่ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีและสามารถขยายขอบเขตออกไปได้ไกลกว่าระบบศาลแบบดั้งเดิม ในรูปแบบนี้ เทคโนโลยีสามารถเปิดทางให้ศาลสามารถทำได้มากกว่าการทำคำตัดสินของศาล ซึ่ง“ศาลขยาย” เหล่านี้จะจัดเตรียมเครื่องมือ เช่น เครื่องมือที่ช่วยให้ผู้ใช้บริการศาลเข้าใจกฎหมายที่เกี่ยวข้องและทางเลือกที่มีให้ พวกเขาสามารถแนะนำผู้ใช้ในการกรอกแบบฟอร์มศาล และช่วยกำหนดข้อโต้แย้งและรวบรวมหลักฐาน พวกเขายังสามารถเสนอรูปแบบต่างๆ ของการระงับข้อพิพาทที่ไม่ใช่การพิจารณาคดี เช่น การเจรจาต่อรองและการประนีประนอมที่เป็นกลางก่อนกำหนด ซึ่งไม่ใช่ทางเลือกอื่นสำหรับระบบศาล แต่จะเป็นส่วนหนึ่งของระบบ เทคนิคและเทคโนโลยีในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็น แอป, สมาร์ทโฟน, พอร์ทัล, การส่ง

⁵³ UNCITRAL, *the UNCITRAL Technical Notes on Online Dispute Resolution*, para 24 [Online], 2017. Available from: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/v1700382_english_technical_notes_on_odr.pdf

⁵⁴ Ibid.

ข้อความ, การสนทนาทางวิดีโอ, แชนบอท, แชนสด, เว็บบคาสต์ จะสามารถช่วยให้ผู้ที่ไม่ใช่ทนายความโต้ตอบกับศาลได้ง่ายขึ้นมาก และผู้ใช้เหล่านี้สามารถยื่นเอกสาร ติดตามคดี ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ศาลและผู้พิพากษา และดำเนินการตามข้อพิพาทโดยใช้ระบบที่ใช้งานง่ายและปราศจากศัพท์เฉพาะ จะเห็นได้ว่าเทคโนโลยีเหล่านี้สามารถปรับปรุง เพิ่มประสิทธิภาพวิธีการทำงานแบบเดิมของศาลได้ การใช้เทคโนโลยีดังกล่าว เป็นการปรับปรุงกระบวนการที่เรียกว่า ‘อัตโนมัติ’ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการต่อยอดเทคโนโลยีใหม่เข้ากับการปฏิบัติงานแบบเก่า⁵⁵ อย่างไรก็ตาม ศาลออนไลน์ทั้งสองแบบไม่ได้แยกจากกันเสมอไป เพราะในทางปฏิบัติ ศาลออนไลน์ที่กำลังเกิดขึ้นทั่วโลกกำลังนำเสนอทั้งสองแบบผสมกัน โดยความจริงแล้วปัจจุบันมีศาลออนไลน์เกิดขึ้นแล้ว ตัวอย่างเช่น ในอังกฤษและเวลส์ แคนาดา สหรัฐอเมริกา จีน สิงคโปร์ และออสเตรเลีย เป็นต้น⁵⁶

สำหรับประเทศไทยในปัจจุบันได้เริ่มมีการใช้การพิจารณาคดีแบบออนไลน์แล้ว โดยได้มีการประกาศใช้ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2563 เพื่อให้การพิจารณาคดีมีความสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น และต่อมา เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2022 ศาลยุติธรรมได้มีการเปิดให้บริการ "แผนกคดีซื้อขายออนไลน์ในศาลแพ่ง" โดยการจัดตั้งแผนกคดีซื้อขายออนไลน์ในศาลแพ่ง เกิดขึ้นจากดำริประธานศาลฎีกาตามแนวนโยบายการบริหารงานศาลยุติธรรมของประธานศาลฎีกา ปี พ.ศ. 2564 - พ.ศ. 2565 ภายใต้สโลแกน "ความยุติธรรมที่เข้าถึงง่าย" (Easy Access to Justice) ที่ด้านหนึ่งจะมุ่งส่งเสริมการดำเนินคดีเพื่อยกระดับการคุ้มครองผู้บริโภคให้ครอบคลุมถึงการบริโภควิถีใหม่ เช่น กลุ่มการซื้อขายสินค้า โดยคดีซื้อขายออนไลน์ จะสามารถยื่นฟ้องคดีได้ทุกวันตลอด 24 ชั่วโมง ซึ่งคดีจะต้องเป็นการยื่นฟ้องรูปแบบออนไลน์เท่านั้น ขณะที่การฟ้องคดีทางออนไลน์หากฟ้องหลังเวลา 16.30 น. หรือในวันเสาร์-อาทิตย์ ก็จะนับวันทำการถัดไปให้ถือเป็นวันฟ้อง ด้วยระบบออนไลน์จะสามารถช่วยอำนวยความสะดวกที่ไม่ต้องห่วงเรื่องการเดินทางมาศาลให้ทันเวลาทำการ โดยการยื่นฟ้องสามารถทำที่ไหนก็ได้ ขั้นตอนการยื่นฟ้องของแผนกคดีซื้อขายออนไลน์ในศาลแพ่ง ใช้ระบบศาลอิเล็กทรอนิกส์เต็มรูปแบบในทุกขั้นตอน มีขั้นตอนที่สะดวก รวดเร็ว และง่ายต่อผู้บริโภคที่ได้รับความเสียหาย ไม่ต้องเดินทางมาศาลไม่ต้องนำกระดาษมายื่นฟ้องศาลเหมือนคดีปกติได้ อีกทั้งผู้เสียหายสามารถติดตามความคืบหน้าได้ใน 12 ชั่วโมง นับแต่ยื่นเรื่องเข้ามา ซึ่งถือว่ารวดเร็วมากในการพิจารณาคดีขณะนี้⁵⁷

⁵⁵ Richard Susskind, above n 26, p. 34.

⁵⁶ Ibid., p. 7.

⁵⁷ กองสารนิเทศและประชาสัมพันธ์ สำนักงานศาลยุติธรรม, ดีเด่น! เปิดบริการแล้ว “แผนกคดีซื้อขายออนไลน์ในศาลแพ่ง [ออนไลน์], 1 กุมภาพันธ์ 2565. แหล่งที่มา: <https://www.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/iid/278977>

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าศาลยุติธรรมของประเทศไทยจะเริ่มมีการพิจารณาคดีทางออนไลน์เพื่อที่จะรองรับข้อพิพาททางดิจิทัลแล้ว แต่ก็ยังคงมีข้อจำกัดในหลายๆ ประการ กล่าวคือ ปัจจุบันคดีที่จะใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ยังต้องขึ้นอยู่กับดุลพินิจของศาลว่าจะสั่งให้มีการพิจารณาคดีทางออนไลน์หรือไม่⁵⁸ และปัจจุบันมีเพียงคดีเกี่ยวกับการซื้อขายออนไลน์เท่านั้นที่จะต้องถูกบังคับให้ใช้วิธีการพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์⁵⁹ ทั้งนี้เนื่องจากข้อพิพาททางดิจิทัลในปัจจุบันมีมากมายหลายประเภทไม่ใช่แค่การซื้อขายออนไลน์ แต่ประเภทคดีที่ถูกบังคับให้ใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ยังคงมีแค่คดีซื้อขายออนไลน์เท่านั้น จึงส่งผลให้ประเภทคดีที่จะใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ยังคงมีจำกัดอยู่มาก นอกจากนี้ วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ของไทยก็ยังมีกระบวนการแบบดั้งเดิมเพียงแต่เปลี่ยนรูปแบบให้มีความเป็นอิเล็กทรอนิกส์มากขึ้น เช่น กรณีที่ต้องมีการบังคับคดีก็ให้จัดทำหมายบังคับคดีหรือคำสั่งในรูปแบบข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ไปยังกรมบังคับคดีหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยเร็ว⁶⁰ หรือ การส่งหมายต่างๆ เป็นต้น ซึ่งกระบวนการพิจารณาคดีดังกล่าวอาจจะยังไม่มี automated เท่าที่ควร

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากหนังสือรายงานสถิติคดีของศาลยุติธรรมของประเทศไทยประจำปี ปี 2554-2563 พบว่าจำนวนคดีที่ค้างมาและค้างไป⁶¹ ของศาลชั้นต้นทั่วราชอาณาจักร ปี 2554-2563⁶² มีอัตราที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ อย่างชัดเจนโดยในปี พ.ศ. 2554 มีจำนวนคดีค้างมาอยู่ที่ 177,307 คดี ในขณะที่ปี พ.ศ.2563 มีจำนวนคดีค้างไปอยู่ที่ 226,806 คดี ตามที่ปรากฏในตารางที่ 14 และแผนภูมิที่ 22 ซึ่งจำนวนคดีค้างที่กำลังเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ของศาลกำลังแสดงให้เห็นว่าการทำงานของศาลมีความล่าช้าและไม่สามารถระงับข้อพิพาทให้ได้เท่าทันกับจำนวนปริมาณคดีที่กำลังเข้าสู่ศาลมากขึ้นในแต่ละปี ทั้งนี้หากเปรียบเทียบกับกราฟข้อมูลของ Kleros onepager (รูปที่ 3) จะเห็นว่าจำนวนคดีข้อพิพาททางดิจิทัลจะมีการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่ความสามารถในการพิจารณาคดีในแต่ละปีของศาลยุติธรรมกลับแสดงให้เห็นถึงการพิจารณาคดีที่ไม่ทันต่อข้อพิพาทที่เกิดขึ้น ซึ่งหากศาลยังคงมีความสามารถ

⁵⁸ ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วย วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2563 ข้อ 4.

⁵⁹ ประกาศสำนักงานศาลยุติธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไข เกี่ยวกับการใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ในคดีซื้อขายออนไลน์ ข้อ 4.

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, ข้อ 16.

⁶¹ จำนวนคดีค้างมาคือ จำนวนคดีที่ยังพิจารณาไม่แล้วเสร็จค้างมาจากปีที่แล้ว และจำนวนคดีค้างไปคือ จำนวนคดีที่ยังพิจารณาไม่แล้วเสร็จในปีนี้จึงต้องเป็นคดีที่ค้างพิจารณาไปในปีต่อไป โดยในจำนวนคดีค้างมาในปีนี้จะยังเป็นจำนวนเดียวกับจำนวนคดีค้างไปในปีที่แล้ว

⁶² ทีมข่าวกระบวนการยุติธรรม ประชาไท, เปิดสถิติคดีปี 2558 สบภาพต่างชาติมองกระบวนการยุติธรรมไทยช้า-คดีค้างเพียบ [ออนไลน์], 13 มกราคม 2559. แหล่งที่มา: <https://prachatai.com/journal/2016/01/63455> และ สำนักแผนงานและงบประมาณ, หนังสือรายงานสถิติคดีของศาลยุติธรรมประจำปี พุทธศักราช (ฉบับภาษาไทย) [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://oppb.coj.go.th/th/content/category/articles/id/8/cid/2085>

ในการพิจารณาคดีให้เสร็จสิ้นอยู่เท่าเดิม การพิจารณาคดีของศาลอาจจะไม่สามารถรองรับกับคดีข้อพิพาททางดิจิทัลที่เพิ่มขึ้นในอนาคตได้

จากจำนวนสถิติดังกล่าวและข้อจำกัดด้านประเภทคดีของคดีที่ใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ จึงแสดงให้เห็นว่า แม้ศาลยุติธรรมจะมีวิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์แล้วแต่ด้วยข้อจำกัดของประเภทคดี ที่ไม่สามารถรองรับได้ทุกประเภทคดีของข้อพิพาททางดิจิทัลที่จะเกิดขึ้น และจำนวนสถิติการพิจารณาคดีของศาลที่ไม่สามารถเติบโตให้ทันเทียบเท่ากับการเติบโตของข้อพิพาททางดิจิทัลได้ จึงเป็นปัญหาว่า การใช้กระบวนการพิจารณาคดีเท่าที่มีอยู่ในปัจจุบัน จะไม่สามารถรองรับปริมาณคดีในแต่ละปีและข้อพิพาททางดิจิทัลที่กำลังเติบโตอย่างรวดเร็วในอนาคตได้

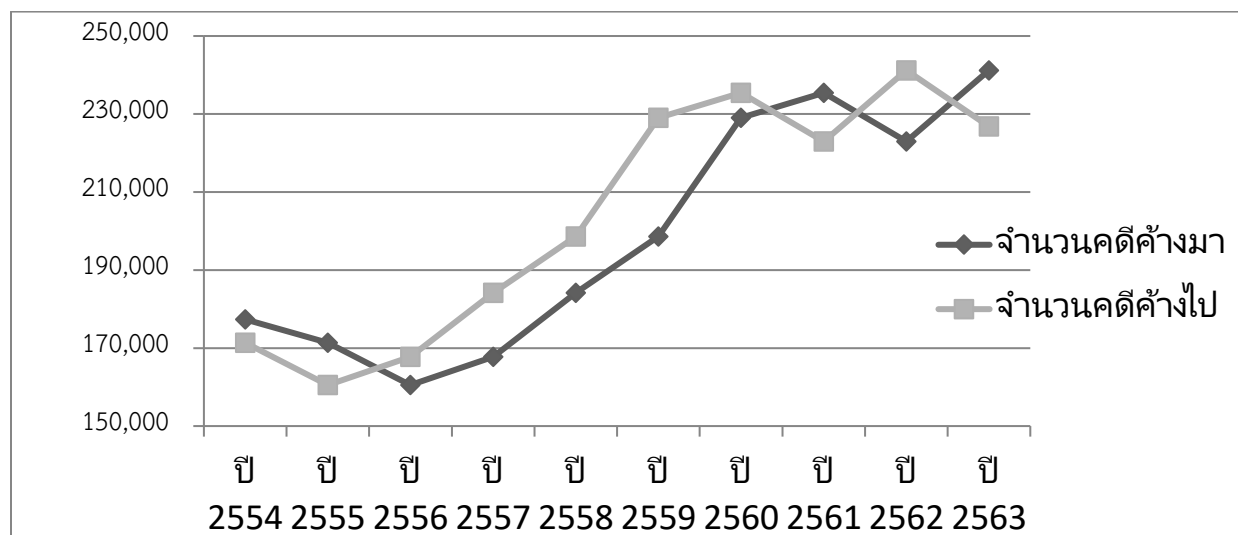
ตารางที่ 14 จำนวนคดีที่ค้างของศาลชั้นต้นทั่วราชอาณาจักร ปี 2554-2563

ปี พ.ศ.	คดีค้างมา	คดีค้างไป
ปี 2554	177,307 คดี	171,345 คดี
ปี 2555	171,345 คดี	160,509 คดี
ปี 2556	160,509 คดี	167,774 คดี
ปี 2557	167,774 คดี	184,153 คดี
ปี 2558	184,153 คดี	198,574 คดี
ปี 2559	198,574 คดี	229,058 คดี
ปี 2560	229,058 คดี	253,429 คดี
ปี 2561	253,429 คดี	222,994 คดี
ปี 2562	222,994 คดี	241,214 คดี
ปี 2563	241,214 คดี	226,809 คดี

ที่มา: จากเว็บไซต์ข่าวประชาไท และ หนังสือรายงานสถิติคดีของศาลยุติธรรมประจำปีพุทธศักราช (ฉบับภาษาไทย)⁶³

⁶³ เรื่องเดียวกัน

แผนภูมิที่ 22 จำนวนคดีที่ค้างของศาลชั้นต้นทั่วราชอาณาจักร ปี 2554-2563

ที่มา: จากเว็บไซต์ข่าวประชาไท และ หนังสือรายงานสถิติคดีของศาลยุติธรรมประจำปีพุทธศักราช (ฉบับภาษาไทย)⁶⁴

4.1.2 กระบวนพิจารณาคดี Automation

เทคโนโลยีสามารถส่งผลกระทบต่อการทำงานของศาลได้ในสองวิธีกว้าง ๆ ในด้านหนึ่ง ระบบสามารถใช้เพื่อปรับปรุง ปรับแต่ง เพิ่มประสิทธิภาพ และความรวดเร็วแก่วิธีการทำงานแบบเดิม ๆ ของศาลได้ แนวทางกว้างๆ ประการแรกจึงเกี่ยวกับเทคโนโลยีของศาลคือเป็นรูปแบบหนึ่งของการปรับปรุงกระบวนการที่เรียกว่า 'อัตโนมัติ' มันเกี่ยวข้องกับการต่อยอดเทคโนโลยีใหม่เข้ากับการปฏิบัติงานแบบเก่า และได้ครอบงำทฤษฎีและการปฏิบัติของเทคโนโลยีศาลในช่วงประมาณ 50 ปีที่ผ่านมา⁶⁵ ในทางกลับกัน เทคโนโลยีสามารถมีบทบาทที่แตกต่างออกไป กล่าวคือ เทคโนโลยีสามารถแทนที่และปฏิวัติรูปแบบการทำงานแบบเดิม ๆ และทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ให้เกิดการทําส่งใหม่ๆ แทนที่จะเป็นสิ่งที่เก่า ซึ่งสิ่งนี้จะเรียกว่าเป็น 'การเปลี่ยนแปลง' โดยเรื่องจะเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีเพื่อให้เราสามารถปฏิบัติงานและให้บริการต่างๆ ในแบบที่ไม่เคยเป็นไปได้เลยในอดีต โดยจะเห็นได้จากธนาคารออนไลน์เป็นตัวอย่างในชีวิตประจำวัน เช่นเดียวกับบริการเพลงดิจิทัลออนไลน์ บริการเหล่านี้ไม่ได้ตัดแต่งและขัดเกลางานในรูปแบบเดิม ๆ ซึ่งการใช้เทคโนโลยีรูปแบบดังกล่าวจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและ

⁶⁴ เรื่องเดียวกัน

⁶⁵ Richard Susskind, above n 26, p. 34.

ทำให้เกิดการหยุดชะงักในการทำงานรูปแบบเดิม แต่ในขณะที่การใช้เทคโนโลยีแบบระบบอัตโนมัติจะยังคงรักษาวิธีการทำงานแบบเดิม ๆ เอาไว้⁶⁶

ในขณะที่ระบบอัตโนมัติเป็นการทำงานที่คุ้นเคย แต่แนวโน้มทั่วทั้งโลกของเทคโนโลยีนั้นเป็นไปในลักษณะที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน สิ่งนี้เห็นได้ชัดในระบบขนส่ง เช่น การเกิดขึ้นของรถยนต์ไร้คนขับ หรือการผลิตด้วยการใช้หุ่นยนต์ หรือบริการทางการเงินด้วยการแนะนำระบบการซื้อขายแบบอัลกอริทึมและบล็อกเชน หรือในอาชีพที่มีการใช้ AI เพิ่มขึ้น และรัฐบาลทั่วโลกที่กำลังมีความสนใจเพิ่มขึ้นเกี่ยวกับ “ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big data)” เป็นต้น⁶⁷ สำหรับตอนนี้ยังคงมีรายละเอียดทางเทคนิคของเทคโนโลยีเหล่านี้ค่อยๆ เพิ่มขึ้น แต่ที่สำคัญคือเทคโนโลยีกำลังนำการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานมาสู่สังคม โดยที่ไม่ใช่แค่การปฏิบัติงานแบบอัตโนมัติเหมือนการทำงานในอดีต⁶⁸ ทั้งนี้ ศาลออนไลน์ตามที่ศาสตราจารย์ Richard Susskind เสนอเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ใช่เป็นแบบระบบอัตโนมัติ เทคโนโลยีที่คาดการณ์ว่านำมาใช้จะไม่เพียงแค่รักษาหรือปรับปรุงระบบศาลในปัจจุบันของเรา เพราะจะไม่เป็นเพียงแค่การปลูกถ่ายเทคโนโลยีใหม่เข้ากับกระบวนการเก่า แต่จะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรง ซึ่งจะเป็นการให้บริการศาลในรูปแบบที่เป็นไปไม่ได้ในอดีต

ในช่วงทศวรรษแรกของการทำงานเกี่ยวกับเทคโนโลยีทางกฎหมาย ตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 1980 ถึงต้นทศวรรษ 1990 ศาลออนไลน์และการระงับข้อพิพาททางออนไลน์นั้นไม่มีใครคิดว่าจะเกิดขึ้น เพราะยังไม่มีบริการประดิษฐ์เว็บไซต์ขึ้นมา ในช่วงเวลานั้น ผู้คนมีแนวคิดที่มีแนวโน้มไปในทางพัฒนาระบบเพื่อสนับสนุนการบริหารศาล แต่ก็มีผู้คนอีกกลุ่มที่คาดเดาว่าจะเป็นไปได้หรือไม่ที่ AI จะเข้ามาแทนที่ผู้พิพากษาและอาจเป็นสิ่งที่ดี ใดๆ ก็ตาม ความคิดที่ว่าเทคโนโลยีที่จะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่ล้ำหน้าและซับซ้อนเป็นความคิดที่ผิด เพราะความจริงแล้วระบบที่ซับซ้อนและล้ำหน้าที่สุดในโลกจำนวนมากไม่ได้ทำอะไรมากไปกว่าการทำให้กระบวนการที่มีอยู่ก่อนหน้านี้ที่มีความซับซ้อนสูงทำให้การดำเนินงานเป็นไปโดยอัตโนมัติ ตัวอย่างเช่น ระบบจองและจัดตารางการบิน เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อสูงสุดบางส่วนนั้นเป็นเทคโนโลยีที่ค่อนข้างดั้งเดิม เช่น ตู้เอทีเอ็มและเครื่องจ่ายเงินสด ฯลฯ ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงเกิดขึ้นกับศาลออนไลน์รุ่นแรกเช่นกัน โดยศาลจะต้องพึ่งพา โครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยีของอินเทอร์เน็ต เนื่องจากคงเป็นไปไม่ได้ที่ศาลออนไลน์จะไม่มีเทคโนโลยีเหล่านี้ แต่ระบบพื้นฐานจำนวนมากที่ตั้งอยู่บนรากฐานนี้ค่อนข้างจะเป็นพื้นฐานในแง่ทางเทคนิค

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Richard Susskind and Daniel Susskind, above n 35.

⁶⁸ Richard Susskind, above n 26, p. 35.

อย่างไรก็ตาม ระบบที่ล้ำหน้ากว่าในรุ่นต่อๆ มา ซึ่งใช้การเรียนรู้ของเครื่องจักร AI และเทคโนโลยีอื่นๆ กำลังจะมาถึง สิ่งเหล่านี้จะทำให้เกิดความยุ่งยากซับซ้อนมากขึ้น⁶⁹

หลักฐานเชิงประจักษ์แสดงให้เห็นว่าการบังคับสัญญาอย่างมีประสิทธิภาพจะส่งเสริมการลงทุนในกิจกรรมทางเศรษฐกิจและส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน โดยขั้นตอนการบังคับตามกฎหมายที่มีประสิทธิภาพจะช่วยเพิ่มความสามารถในการคาดการณ์ในความสัมพันธ์ทางการค้าโดยทำให้นักลงทุนมั่นใจว่าสิทธิตามสัญญาของพวกเขาจะได้รับการสนับสนุนโดยศาลในท้องถิ่นที่ทันที่ ในทางตรงกันข้าม หากขั้นตอนในการบังคับใช้ในสัญญามีความยุ่งยากหรือไม่สามารถแก้ไขข้อขัดแย้งในสัญญาได้ทันที่และมีค่าใช้จ่ายที่คุ้มทุน บริษัทอาจจำกัดการดำเนินงาน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการลงทุนและการเติบโตทางเศรษฐกิจได้⁷⁰

องค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของระบบตุลาการคือระบบอัตโนมัติของศาล (court automation) ซึ่งระบบอัตโนมัติของศาลสามารถถูกนิยามได้ว่าเป็นเทคโนโลยีที่ลดหรือขจัดกิจกรรมของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางคดีความ⁷¹ เทคโนโลยีเหล่านี้ไม่ได้จำกัดอยู่แค่อุปกรณ์พื้นฐานอย่างคอมพิวเตอร์เท่านั้น แต่ความจริงแล้ว เทคโนโลยีดังกล่าวสามารถครอบคลุมคุณลักษณะต่างๆ ได้ รวมถึงการยื่นแบบอิเล็กทรอนิกส์ ปฏิทินอิเล็กทรอนิกส์ ศูนย์การแจ้งเตือนออนไลน์ และอื่นๆ อีกมากมาย คุณลักษณะเหล่านี้สามารถแยกความแตกต่างหรือรวมเข้ากับระบบการจัดการคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ (electronic case management system (ECMS)) ได้ ซึ่งสามารถรองรับเทคนิคการจัดกับคดีการที่แตกต่างกันได้ โดยจากรายงานของ Doing business⁷² ได้มีการเน้นถึงคุณสมบัติทางอิเล็กทรอนิกส์ 5 อย่างคือ (i) การยื่นคำร้องเบื้องต้น (e-filing); (ii) ให้บริการจำเลยด้วยการร้องเรียนเบื้องต้น (e-service); (iii) การชำระค่าธรรมเนียมศาล (e-payment) และการจัดการคดีผ่าน ECMS โดยทั้ง (iv) ผู้พิพากษาและ (v) ทนายความ

เมื่อใช้ระบบอัตโนมัติของศาลอย่างเหมาะสม จะสามารถลดระยะเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินการพิจารณาคดีได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยในภูมิภาคที่ระบบอัตโนมัติของศาลถูกใช้กับระบบเศรษฐกิจมากขึ้นมักจะมีคะแนนมีฐานสำหรับการตรงเวลาและค่าใช้จ่ายในการบังคับใช้สัญญาที่สูงกว่า (ตามแผนภูมิที่ 23) ซึ่งจะเห็นได้

⁶⁹ Ibid., p. 36.

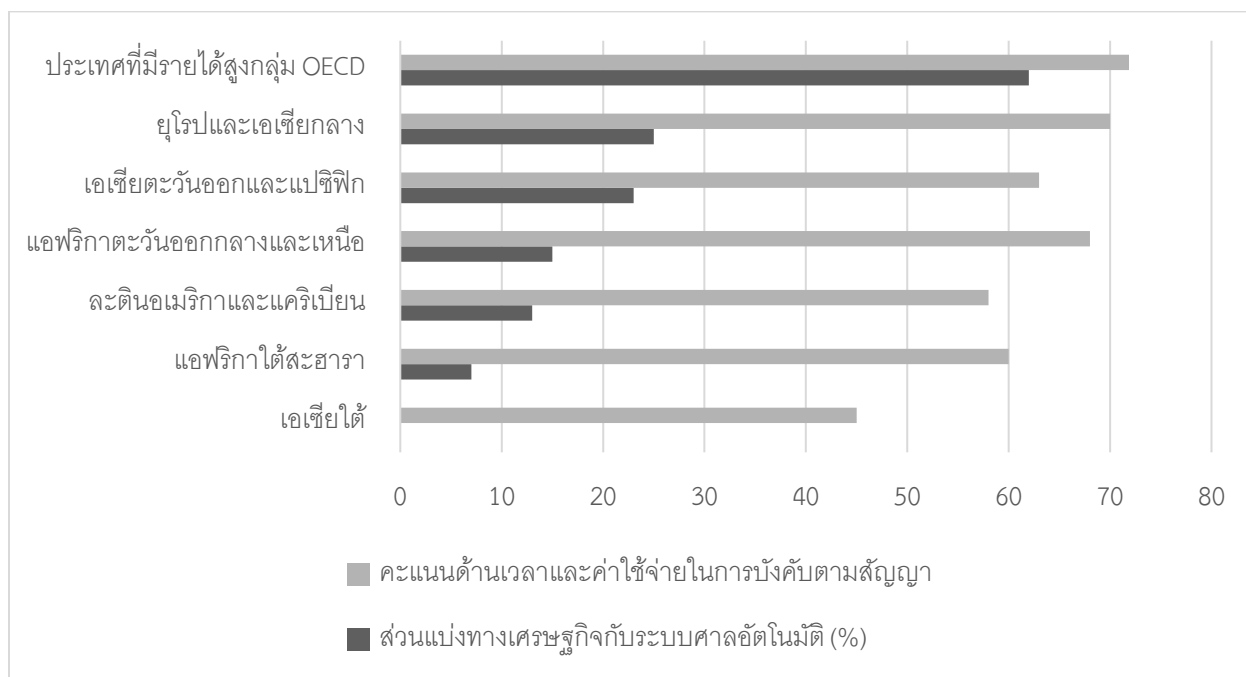
⁷⁰ Doing business, *Enforcing Contracts* [Online], May 2019. Available from: <https://www.doingbusiness.org/en/data/exploretopics/enforcing-contracts/why-matters>

⁷¹ Marco Velicogna, “Justice systems and ICT What can be learned from Europe?” *Utrecht Law Review* 3, 1 (2007): 129–147.

⁷² โครงการ Doing Business มีมาตรการตามวัตถุประสงค์ของกฎระเบียบทางธุรกิจและการบังคับใช้กฎระเบียบดังกล่าวใน 190 เขตเศรษฐกิจและเมืองที่เลือกในระดับย่อยและระดับภูมิภาค

ว่า ประเทศที่มีรายได้สูงขององค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) มีจำนวนตัวเลขที่สูงที่สุดของเศรษฐกิจซึ่งใช้คุณสมบัติของระบบอัตโนมัติของศาลอย่างน้อยสามรายการ (62%) นอกจากนี้ยังเป็นกลุ่มที่มีคะแนนมาตรฐานสูงสุดในเรื่องการตรงเวลาและค่าใช้จ่ายในการบังคับสัญญา (71.87)

แผนภูมิที่ 23 ข้อมูลระบบศาลอัตโนมัติเกี่ยวข้องกับการใช้เวลาน้อยลงและการลดต้นทุนของการบังคับตามสัญญา

ที่มา: จากเว็บไซต์ Worldbank⁷³

ระบบอัตโนมัติของศาลยังสามารถมีส่วนสำคัญในการปรับปรุงการเข้าถึงความยุติธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มันสามารถให้การเข้าถึงกฎหมายและกฎหมายคดีโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย เพิ่มความคล่องตัวในการแลกเปลี่ยนเอกสารและข้อมูล และทำให้การจัดการกับขั้นตอนการพิจารณาคดีโดยรวมง่ายขึ้น โดยข้อมูลได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในเชิงบวกระหว่างจำนวนของเทคนิคระบบอัตโนมัติของศาลที่ประเมินโดย Doing Business และการเข้าถึงความยุติธรรมที่วัดโดย the Civil Justice Factor of the World Justice Project (WJP) Rule of Law Index จากข้อมูลดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าเศรษฐกิจกว่า 90% ที่ไม่ได้ใช้เทคนิคการใช้ระบบอัตโนมัติของศาล จะมีคะแนนอยู่ในช่วง 0.20 - 0.60 ของปัจจัยความยุติธรรมทางแพ่ง ในขณะเดียวกัน เศรษฐกิจส่วนใหญ่ที่ใช้เทคนิคระบบอัตโนมัติของศาลมากกว่าสี่วิธีจะได้คะแนน 0.60 หรือสูงกว่า โดยประเทศที่มีคะแนนสูงสุดคือ

⁷³ Oleksandra Popova, Raman Maroz María Antonia and Quesada Gámez, *The undeniable benefits of court automation* [Online], 15 July 2021. Available from: https://blogs.worldbank.org/developmenttalk/undeniable-benefits-court-automation#_ftn2

ประเทศเดนมาร์ก โดยมีคะแนนความยุติธรรมทางแพ่งอยู่ที่ 0.86 ซึ่งเป็นประเทศที่นำคุณลักษณะระบบอัตโนมัติของศาลทั้งห้าที่กล่าวถึงข้างต้นไปใช้จริง ในประเทศเดนมาร์กจะมีการเตรียมและการจัดการคดีโดยจะดำเนินการแบบดิจิทัลผ่านเว็บพอร์ทัลของศาล ผู้ฟ้องคดีจะต้องเริ่มต้นคดีผ่านพอร์ทัลโดยกรอกแบบฟอร์มอิเล็กทรอนิกส์แบบพิเศษพร้อมตัวเลือกในการชำระค่าธรรมเนียมศาลผ่านระบบเดียวกัน และการสื่อสารเพิ่มเติมทั้งหมดระหว่างศาลและผู้ฟ้องคดีรวมถึงการกำหนดวันพิจารณาคดีจะทำผ่านพอร์ทัลเช่นกัน

ความเห็นของ ศาสตราจารย์ Richard Susskind ในการปรับปรุงการเข้าถึงความยุติธรรม กล่าวว่า “การปรับปรุงการเข้าถึงความยุติธรรม หมายถึงมากกว่าการให้การเข้าถึงกลไกที่รวดเร็ว ถูกกว่า และการต่อสู้ที่น้อยกว่า เพื่อแก้ไขข้อพิพาท กล่าวคือ เป็นการแนะนำเทคนิคที่ส่งเสริมให้ทุกคนในสังคมอย่างลึกซึ้งเพื่อระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นและหลีกเลี่ยงข้อพิพาทตั้งแต่แรก เพื่อให้มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งมากขึ้นเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่กฎหมายสามารถมอบให้ได้ เพราะทุกวันนี้ แม้แต่คนที่มีความสามารถมากก็อาจรู้สึกไร้อำนาจเมื่อเกี่ยวข้องกับกระบวนการทางกฎหมาย ในอนาคตเราควรต้องการให้ประชาชนสามารถเป็นเจ้าของและจัดการปัญหาทางกฎหมายต่างๆ ของตนเองได้มากขึ้น”⁷⁴

ทั้งนี้ ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับศาลออนไลน์อาจเริ่มโต้เถียงโดยอ้างว่า ความยุติธรรมแบบเปิดเผยหรือโปร่งใสเป็นหลักการที่ไม่สามารถถูกละเมิดได้ การใช้ศาลออนไลน์ที่ทำให้การพิจารณาคดีไม่สามารถถูกเปิดเผยอย่างโปร่งใสจึงไม่อาจทำได้ อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าข้ออ้างดังกล่าวไม่ถูกต้อง เพราะจะเห็นได้ในหลายกรณีว่าการพิจารณาคดีไม่ต้องมีการเปิดเผยก็ได้ ตัวอย่างเช่น กรณีการพิจารณาคดีที่เกี่ยวกับความมั่นคงของชาติหรือพยานที่มีความเปราะบาง การพิจารณาคดีไม่ว่าจะทั้งหมดหรือบางส่วนของเรื่องเหล่านี้จะต้องเป็นการส่วนตัว นี่เป็นการยืนยันว่าความยุติธรรมแบบเปิดเผยไม่ใช่หลักการที่ไม่สามารถขัดขืนไม่ได้หรือหาข้อยกเว้นไม่ได้ นอกจากนี้ ในบางประเทศ เช่น อังกฤษและเวลส์ ฯลฯ ที่ห้ามไม่ให้ใช้กล้องในห้องพิจารณาคดี ส่วนใหญ่ก็ยังมีพิจารณาในการตัดสินใจที่จะไม่เปิดเผยให้มากที่สุด เพื่อป้องกันการวิพากษ์วิจารณ์ที่เกินจริงของกระบวนการพิจารณาซึ่งจะส่งผลให้เกิดการรับรู้ที่ไม่เป็นธรรม⁷⁵

Richard อธิบายว่า เมื่อพูดถึงความยุติธรรมในบริบทของศาล อาจมีแนวคิดเกี่ยวกับความยุติธรรมที่แตกต่างกันอย่างน้อยหนึ่งจากเจ็ดความคิด ซึ่งหนึ่งในนั้นคือ 'ความยุติธรรมแบบเปิด' และแนวความคิดต่างๆ เกี่ยวกับความยุติธรรมเหล่านี้สามารถดึงไปในทิศทางต่างๆ ได้ ตัวอย่างเช่น ในบริบทของการเรียกร้องค่าเสียหาย

⁷⁴ Richard Susskind, above n 26, p. 70.

⁷⁵ Ibid., p. 196.

ทางแพ่งที่มีมูลค่าต่ำ มักจะขัดกับความยุติธรรมตามสัดส่วนที่จะให้ฝ่ายต่างๆ หยุดงานเพื่อไปขึ้นศาลและจ่ายเงินให้ หนายความมากกว่าจำนวนเงินที่เป็นประเด็น หรือเนื่องจากคนจำนวนมากไม่สามารถจ่ายค่าทนายความและ ค่าธรรมเนียมศาลได้ เราจึงมีปัญหากับความยุติธรรมแบบกระจาย บริการด้านกฎหมายและศาลเป็นสินค้าทาง สังคมที่มีการกระจายอย่างไม่เท่าเทียมกันในสังคม และโดยทั่วไปไม่มีให้สำหรับวิธีการเท่านั้น⁷⁶ จะเห็นว่า ไม่มีอะไร มายืนยันได้ว่า ความยุติธรรมแบบเปิดเผยที่มีลักษณะความโปร่งใสแบบเรียลไทม์ควรเหนือกว่าเสมอ เมื่อมีความไม่ ยุติธรรมอื่นๆ อย่างชัดเจน เข้ามามีบทบาทประกอบ⁷⁷

หากศาลออนไลน์สามารถสร้างระบบที่มีสาระสำคัญ เป็นขั้นตอน กระจายระบบให้ทั่วถึงและตามสัดส่วน กล่าวคือ หากสามารถมีศาลออนไลน์สำหรับข้อพิพาทที่มีมูลค่าต่ำซึ่งให้ผลลัพธ์ที่ยุติธรรม และผู้ใช้รู้สึกว่าได้รับ ความเป็นธรรม ซึ่งเป็นบริการที่ชุมชนเข้าถึงได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น ดังนั้น ผู้พิพากษาและผู้เข้าร่วมจึงไม่ต้องไป รวมตัวกันในห้องเดียวกันเพื่อให้สอดคล้องกับหลักความยุติธรรมและสามัญสำนึกเสมอไป หากการทำตามหลัก ความยุติธรรมเช่นนั้นจะไม่สมส่วนหรืออาจขัดขวางไม่ให้ผู้คนได้บังคับใช้สิทธิของตนเองเป็นอันดับแรก จะทำให้ ระบบปัจจุบันของเรามีค่าใช้จ่ายสูง ชับซ้อน และใช้เวลานานเกินไป เนื่องจากเป็นกลไกที่ไม่สมเหตุผลผลในการ แก้ไขข้อเรียกร้องที่มีมูลค่าต่ำจำนวนมาก หากเราเต็มใจเสียสละความโปร่งใสแบบเรียลไทม์ในบางกรณี ศาล ออนไลน์จะช่วยให้เราเพิ่มการเข้าถึงความยุติธรรมได้อย่างมาก⁷⁸

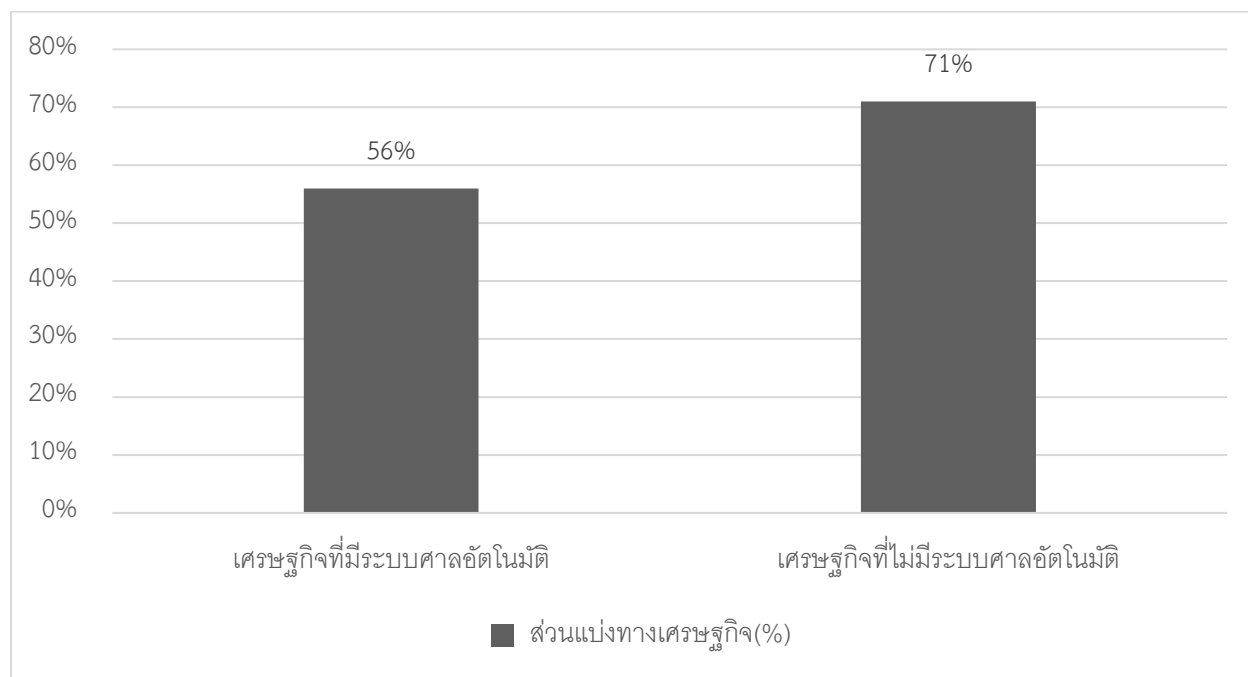
นอกจากนี้ ระบบศาลอัตโนมัติยังช่วยให้เศรษฐกิจตอบสนองต่อการแพร่กระจายอย่างรวดเร็วของการ ระบาดใหญ่ของ COVID-19 ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งการใช้วิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์ในเขตอำนาจศาล หลายแห่ง เช่น การยื่นเรื่องทางอิเล็กทรอนิกส์ บริการทางอิเล็กทรอนิกส์ และการจัดการคดีทางอิเล็กทรอนิกส์จะ ช่วยให้แน่ใจว่าระบบศาลยังคงใช้งานได้ และเพื่อเป็นการลดผลกระทบจาก Covid-19 ต่อการดำเนินการด้านตุลา การ ระบบเศรษฐกิจบางประเทศได้นำเทคโนโลยีมาใช้อย่างรวดเร็วโดยการเปิดใช้การโต้สวนทางวิดีโอโดยผ่าน แพลตฟอร์มออนไลน์ แต่ในทางตรงกันข้าม สำหรับเขตอำนาจศาลส่วนใหญ่ที่ล่าช้าในแง่ของการพิจารณาคดีแบบ อัตโนมัติ ศาลอาจปิดตัวลงโดยสิ้นเชิงหรืออาจถูกจำกัดการดำเนินการไว้เฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องหรือเร่งด่วนเท่านั้น ข้อมูลที่รวบรวมได้แสดงให้เห็นว่าเศรษฐกิจระดับโลกที่ใช้ระบบศาลอัตโนมัติสามารถหลีกเลี่ยงการหยุดชะงักของ บริการตุลาการได้ประมาณ 44% ของคดีทั้งหมด ในทางตรงกันข้าม เศรษฐกิจที่ไม่มีระบบศาลอัตโนมัติต้องระงับ การดำเนินคดีเชิงพาณิชย์ประมาณ 71% ของคดีทั้งหมด (แผนภูมิที่ 24)

⁷⁶ Ibid., p. 194.

⁷⁷ Ibid., p. 196.

⁷⁸ Ibid., p. 197.

แผนภูมิที่ 24 ระบบศาลอัตโนมัติช่วยให้กระบวนการยุติธรรมจัดการกับวิกฤต COVID-19

ที่มา: จากเว็บไซต์ Worldbank⁷⁹

โดยสรุป ระบบอัตโนมัติของศาลมีประโยชน์ที่จับต้องได้หลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินการพิจารณาคดีที่รวดเร็วขึ้น ค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีลดลง และการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งดีขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น ระบบเศรษฐกิจที่ใช้ระบบศาลอัตโนมัติยังสามารถแก้ไขสถานการณ์ของการระบาดของไวรัสโควิด-19 ได้ และในหลายกรณีก็ช่วยให้ระบบยุติธรรมทำงานได้อย่างต่อเนื่อง แม้ในช่วงวิกฤตที่รุนแรงที่สุด ระบบอัตโนมัติของศาลยังคาดว่าจะมีบทบาทสำคัญในการฟื้นตัวของเศรษฐกิจและทำให้ผู้พิพากษามีเครื่องมือมากขึ้นในการจัดการงานที่เกี่ยวข้องกับ COVID-19 ในเดือนและปีต่อ ๆ ไปได้⁸⁰

กรณีศึกษาของประเทศจีน พบว่า ณ วันที่ 30 มิถุนายน 2019 ประเทศจีนมีพลเมืองสุทธิ 854 ล้านคน เพิ่มขึ้นจาก 620,000 คนในปี 1997 จำนวนผู้ใช้อินเทอร์เน็ตบนมือถือมีถึง 847 ล้านคนในปี 2019 การส่งข้อความโต้ตอบแบบทันทีที่มีผู้ใช้ 824 ล้านคน ตามด้วยผู้ใช้วิดีโอออนไลน์ที่ 759 ล้านคน จำนวนผู้ใช้ออนไลน์

⁷⁹ Oleksandra Popova, Raman Maroz María Antonia and Quesada Gámez, above n 73.

⁸⁰ Ibid.

เพิ่มขึ้นเป็น 639 ล้านคนและมีจำนวนผู้ใช้เครื่องมือการชำระเงินออนไลน์ถึง 633 ล้านคน⁸¹ ปริมาณการใช้ข้อมูลของโทรศัพท์มือถือและอุปกรณ์สูงถึง 55.39 พันล้านกิกะไบต์⁸² ด้วยเหตุนี้ การตั้งศาลออนไลน์และการอนุญาตตุลาการออนไลน์จึงเป็นสิ่งจำเป็น ศาลออนไลน์และอนุญาตตุลาการในประเทศจีนได้รับการแปลโดยตรงเป็น "ศาลอินเทอร์เน็ต" หรือ "อนุญาตตุลาการทางอินเทอร์เน็ต" ซึ่ง 'ศาลออนไลน์' หรือ 'อนุญาตตุลาการออนไลน์' ไม่ได้หมายถึงการพิจารณาคดีเสมือนจริงเท่านั้น แต่กระบวนการของศาลหรืออนุญาตตุลาการทั้งหมดจะถูกดำเนินการทางออนไลน์โดยไม่มีการพิจารณาคดีในทางกายภาพกับผู้พิพากษา และไม่มีไฟล์เอกสารที่เป็นกระดาษ โดยหลักฐานทั้งหมดจะอยู่ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์

ในวันที่ 24 ตุลาคม 2019 ศาลอินเทอร์เน็ตทางโจว ได้เปิดตัวระบบ Blockchain-based smart contract judicial application ซึ่งเป็นระบบที่ถูกพัฒนาต่อยอดมาจากระบบ Judicial Blockchain ซึ่งแอปพลิเคชันดังกล่าวมีเป้าหมายที่จะจัดการกับการผิดสัญญาอย่างมีประสิทธิภาพ และพัฒนาการจัดการกับการเกิดขึ้นของข้อพิพาทและสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่โลกไซเบอร์ โดยระบบดังกล่าวจะสร้างกระบวนการพิจารณาที่ครบวงจรที่รวบรวมตั้งแต่การเซ็นสัญญา การปฏิบัติตามสัญญาแบบอัตโนมัติ การยื่นคำร้องที่เกิดจากการผิดสัญญาแบบอัจฉริยะ ตลอดจนกระบวนการพิจารณาและการบังคับคดีตามคำพิพากษาแบบอัจฉริยะ ซึ่งการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพดังกล่าวจะช่วยลดความผิดพลาดที่มาจากมนุษย์หรือปัจจัยอื่นๆ ที่ควบคุมไม่ได้ และจะเป็นการสร้างมาตรฐานใหม่สำหรับการเซ็นสัญญาและการปฏิบัติตามสัญญาในยุคอินเทอร์เน็ต โดยระบบ Smart contract ดังกล่าวจะถูกดำเนินการโดยอัตโนมัติหลังจากที่คู่ความได้เซ็นสัญญาแล้ว ซึ่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการทำธุรกรรมดังกล่าวจะถูกบันทึกใน Judicial Blockchain โดยที่ข้อมูลเหล่านั้นจะไม่ถูกเปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขได้ ทั้งนี้ปัจจุบันแอปพลิเคชันดังกล่าวกำลังถูกทดลองใช้งานบนสัญญาซื้อขายออนไลน์ โดยมีการยื่นคำร้องอย่างแพร่หลายภายใต้เขตอำนาจศาล⁸³

ในเดือนสิงหาคม 2017 ศาสตราจารย์ Richard Susskind ได้ไปเยี่ยมชม ศาล West Lake ในทางโจว ซึ่งเป็นศาลที่มีเทคโนโลยีสูงที่สุดในประเทศจีน ศาลทางโจวได้มีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีมากมายอาทิเช่น หุ่นยนต์ในบริเวณแผนกต้อนรับที่ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายออนไลน์แก่ผู้ใช้ศาล สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับการยื่น

⁸¹ China Internet Network Information Center, The 44th China Statistical Report on Internet Development [Online], 30 August 2019. Available from: http://www.cac.gov.cn/2019-08/30/c_1124938750.htm.

⁸² The Supreme People's Court of the People's Republic of China, Chinese Courts and Internet Judiciary, p. 1 [Online], 2019. Available from: <https://english.court.gov.cn/pdf/ChineseCourtsandInternetJudiciary.pdf>

⁸³ The Supreme People's Court of the People's Republic of China, Hangzhou Internet Court launches upgraded version of judicial blockchain [Online], 25 October 2019. Available from: http://english.court.gov.cn/2019-10/25/content_37520625.htm

เอกสารอิเล็กทรอนิกส์ ห้องพิจารณาคดีเสมือนจริงโดยเฉพาะการรับรู้จำเสียงที่ไม่ขึ้นอยู่กับผู้พูด ฯลฯ และการสาธิต 'ศาลอินเทอร์เน็ต' แห่งแรกของจีน ซึ่งแก้ไขข้อพิพาทเกี่ยวกับอินเทอร์เน็ต เช่น สินเชื่อออนไลน์ อีคอมเมิร์ซ ปัญหาสัญญาและความรับผิดชอบต่อผลิตภัณฑ์ ข้อพิพาทชื่อของโดเมนและปัญหาลิขสิทธิ์ออนไลน์ ฯลฯ ด้วยผู้ใช้อินเทอร์เน็ต 800 ล้านคนในประเทศจีน ข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องจำนวนมากได้เรียกร้องให้มีวิธีการใหม่ ศาลในหางโจวได้จัดการข้อพิพาทมากกว่า 10,000 เรื่องในเวลาประมาณครึ่งหนึ่งของการพิจารณาคดีแบบเดิม ๆ⁸⁴

ในปี 2018 มีการจัดตั้งศาลอินเทอร์เน็ตอีกสองแห่งในกรุงปักกิ่งและกวางโจว ภารกิจส่วนใหญ่ของศาลเหล่านี้ดำเนินการทางออนไลน์ ไม่ว่าจะเป็นการยื่นเอกสาร การส่งหลักฐาน โดยใช้ Blockchain เพื่อตรวจสอบหลักฐาน การพิจารณาคดี และการออกคำพิพากษา สำหรับการพิจารณาคดีอาจเกี่ยวข้องกับการพิจารณาคดีเสมือนจริงและการตัดสินทางออนไลน์ นอกจากนี้ยังมีบริการไกล่เกลี่ยก่อนการฟ้องร้อง โดยมีองค์กรไกล่เกลี่ยภายนอกมากกว่าเจ็ดสิบแห่งสามารถเข้าถึงได้ผ่านแพลตฟอร์มการไกล่เกลี่ยออนไลน์ระยะไกล นอกจากนี้ยังมีเครื่องมือ AI ที่ช่วยร่างการเรียกร้องและข้อโต้แย้ง และเพื่อช่วยให้ฝ่ายต่างๆ ประเมินผลการดำเนินคดีที่อาจเกิดขึ้นได้ ในช่วงปลายปี 2017 ศาลประชาชนชั้นกลางแห่งแรกของปักกิ่งได้นำระบบแนวคิดของหุ่นยนต์ เกี่ยวกับแนวทางการดำเนินคดีของแอนดรอยด์ที่มีหน้าจอมายใช้ และตามรายงานแล้ว สามารถตอบโต้มากกว่า 40,000 รายการ คำถามทางกฎหมายต่างๆ และช่วยให้ผู้ใช้ศาลเข้าใจตำแหน่งทางกฎหมายของตน⁸⁵

นอกจากนี้ยังมีการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับศาลจำนวนมากในประเทศจีนอีกด้วย ศาลประชาชนสูงสุดได้รวบรวมข้อมูลคดีกว่า 94.25 ล้านคดี เอกสารมากกว่า 46.30 ล้านฉบับ โครงการวิจัยด้านตุลาการ 259 โครงการ ข้อมูลบุคลากรฝ่ายตุลาการกว่า 24,000 ชิ้น และกว่า 15.17 ล้านคดี ข้อมูลการบริหารงานตุลาการ ผลิตรายงานและคำแถลงมากกว่า 470,000 รายการโดยอัตโนมัติ ข้อมูลสถิติมากกว่า 10 ล้านชิ้น และข้อมูลคดีมากกว่า 100 ล้านชิ้นสำหรับศาลทั่วประเทศ⁸⁶ 11 ซึ่งกล่าวกันว่าการใช้ 'ข้อมูลขนาดใหญ่' นี้ เพื่อปรับปรุงการจัดการคดีและสนับสนุนการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม⁸⁷

⁸⁴ Richard Susskind, above n 26, p. 171.

⁸⁵ Xuhui Fang, *Recent Development of Internet Courts in China* [Online], 2018. Available from: https://www.elevenjournals.com/tijdschrift/ijodr/2018/1-2/IJODR_2352-5002_2018_005_102_006

⁸⁶ The Supreme People's Court of the People's Republic of China, *Court Reform in China* [Online], 14 March 2017. Available from: http://english.court.gov.cn/2017-03/14/content_28552928.htm

⁸⁷ Richard Susskind, above n 26, p. 172.

ระบบ Judicial Smart contract platform ของศาลอินเทอร์เน็ตทางโจวจะถูกใช้สำหรับกระบวนการตั้งแต่การยื่นคำร้องแบบอัตโนมัติ การพิจารณาคดีตลอดจนการบังคับผลของคำพิพากษา ซึ่งระบบ Smart contract เป็นการรวบรวมเงื่อนไขหรือข้อสัญญาไว้ในรูปแบบของรหัสคอมพิวเตอร์ (Code) และจะทำตามเงื่อนไขหรือข้อสัญญาโดยอัตโนมัติหลังจากที่คู่สัญญาได้ลงนามในสัญญาแล้ว โดยหลังจากที่ได้มีการยื่น Smart contract และทำการตรวจสอบ Code และกระบวนการต่างๆ แล้ว หลักฐานต่างๆ จะเข้าสู่ศาลทันที ซึ่งระบบกระบวนการพิจารณาโดยอัตโนมัติจะทำการสกัดจุดความเสี่ยงที่สำคัญของคดีและทำการเตรียมเอกสารที่เกี่ยวข้อง รวมถึงคำพิพากษาด้วย โดยหลังจากนั้นระบบจะเชื่อมต่อกับสถาบันที่เกี่ยวข้อง เช่น ธนาคารหรือเจ้าของที่ดิน เป็นต้น และจะเพิ่มบุคคลที่ถูกตัดสิทธิลงไปในแบล็กลิส ทั้งนี้การใช้ Smart contract โดยส่วนใหญ่จะถูกพบในร้านค้าออนไลน์ซึ่งจะมีวิธีการที่ซับซ้อนไม่ว่าจะเป็นการเช่าหรือซื้อขาย ตัวอย่างเช่น ร้านค้าออนไลน์จะทำการปฏิบัติตามสัญญาอัจฉริยะเมื่อผู้ซื้อสินค้าสั่งซื้อ ถ้าหากผู้ซื้อไม่ทำการชำระเงินให้เสร็จสิ้น หรือผู้ขายทำการผิดสัญญา ข้อมูลทั้งหมดจะถูกส่งไปยังตัวแทนในการไกล่เกลี่ยและจะเข้าสู่ Blockchain ของศาล ถ้าหากกระบวนการไกล่เกลี่ยไม่ประสบความสำเร็จ กระบวนการดำเนินคดีจะถูกเริ่มต้นที่ศาลอินเทอร์เน็ต⁸⁸

เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน 2021 ศาลฎีกาประเทศจีนได้ประกาศใช้กฎ “Online Litigation Rules for People’s Courts” ซึ่งถือเป็นครั้งแรกที่ประเทศจีนประกาศใช้กฎการพิจารณาคดีออนไลน์อย่างเป็นระบบที่สามารถใช้ได้กับทุกคดีความและกระบวนการพิจารณาของศาลจีนทั่วประเทศและเป็นกฎแห่งชาติฉบับแรกที่ผสมผสานเทคโนโลยีการพิจารณาคดีรวมเข้ากับขั้นตอนกระบวนการพิจารณาคดี โดยก่อนหน้านี้ ศาลฎีกาประเทศจีนได้ออกกฎการพิจารณาคดีออนไลน์สามฉบับ แต่กฎทั้งสามฉบับดังกล่าวสามารถปรับใช้ได้กับศาลอินเทอร์เน็ตทั้งสามแห่งเท่านั้น ซึ่งกฎดังกล่าวจะเจาะจงในกระบวนการพิจารณาทางออนไลน์ เช่น ก่อนรับฟังพยานหลักฐานของศาล เครื่องมือในการส่งเอกสารต่างๆและบริการกระบวนการต่างๆ เป็นต้น และเจาะจงในช่วงเวลาหนึ่ง เช่น ระหว่างช่วงเวลากักโรคของโรค Covid-19 เป็นต้น แต่การประกาศใช้กฎ “Online Litigation Rules for People’s Courts” ในครั้งนี้จะเป็นการผสมผสานตัวเทคโนโลยีการพิจารณาคดีออนไลน์เข้าไปสู่ขั้นตอนกระบวนการพิจารณาคดีในประเทศจีนอย่างครอบคลุม⁸⁹

⁸⁸ Ledger Insights, *Chinese internet court adopts blockchain smart contracts, processes 1.9 bn transactions* [Online], 25 October 2019. Available from: <https://www.ledgerinsights.com/chinese-internet-court-blockchain-smart-contracts/>

⁸⁹ Guodong Du and Meng Yu, *China’s First National Online Litigation Rules Series-01: Scope of Application & Adjudication Rules* [Online], 4 July 2021. Available from: <https://www.chinajusticeobserver.com/a/china-s-first-national-online-litigation-rules-series-01-scope-of-application-&-adjudication-rules?fbclid=IwAR3jRKSrN7cwdsDrRKRxRaxgQPLib6lwywJ7mUFaafUmkfSZdHb8DH2DI>

ตามมาตรา 1 แห่งกฎ “Online Litigation Rules for People’s Courts”⁹⁰ ได้นิยามความหมายของคำว่าการพิจารณาคดีออนไลน์ คือ กระบวนการพิจารณาคดีทั้งหมดเริ่มตั้งแต่การเสนอคดีต่อศาลไปจนถึงการบังคับคดีจะถูกดำเนินการให้เสร็จสิ้นทั้งหมดในรูปแบบออนไลน์ ซึ่งจะมีผลผูกพันทางกฎหมายเช่นเดียวกับการดำเนินคดีแบบออฟไลน์ อย่างไรก็ตาม ไม่จำเป็นว่าทุกกระบวนการพิจารณาคดีทั้งหมดจะต้องอยู่ในรูปแบบออนไลน์ ในบางสถานการณ์อาจได้รับอนุญาตเป็นกรณีพิเศษตามความแตกต่างของแต่ละคดี กล่าวคือ บางคดีอาจเป็นการพิจารณาคดีทางออนไลน์ทั้งหมดจนเสร็จสิ้น หรือบางคดีอาจเป็นการพิจารณาคดีออนไลน์บางส่วนจนเสร็จสิ้น หรือบางคดีคู่ความที่เกี่ยวข้องฝ่ายหนึ่งอาจเข้าร่วมการพิจารณาคดีแบบออนไลน์ ในขณะที่คู่ความฝ่ายอื่นที่เกี่ยวข้องอาจเข้าร่วมการพิจารณาคดีแบบออฟไลน์ก็ได้ โดยการพิจารณาคดีออนไลน์ดังกล่าวจะถูกดำเนินการผ่านแพลตฟอร์มการพิจารณาคดีออนไลน์ของศาล ซึ่งปัจจุบัน ศาลฎีกาและศาลท้องถิ่นของประเทศจีนกำลังพัฒนาแพลตฟอร์มการพิจารณาคดีออนไลน์ของตนเอง และในอนาคตมีความเป็นไปได้ที่ศาลฎีกาประเทศจีนจะรวบรวมแพลตฟอร์มเหล่านี้ทั่วประเทศเข้าด้วยกัน⁹¹

การพิจารณาคดีออนไลน์ดังกล่าวจะถูกนำไปในสองสถานการณ์คือ สถานการณ์แรกคือ เมื่อคู่ความตกลงที่จะเข้าร่วมการพิจารณาคดีออนไลน์ เพราะการพิจารณาคดีออนไลน์เป็นการเพิ่มทางเลือกที่หลากหลายมากขึ้นให้แก่คู่ความที่เกี่ยวข้องที่ต้องการเข้าร่วมการพิจารณาคดี การพิจารณาคดีออนไลน์จึงไม่ใช่บังคับและจะต้องขึ้นอยู่กับพื้นฐานของการเลือกหรือความตกลงยินยอมของคู่ความ โดยเป็นไปตามมาตรา 4 และ 5 แห่งกฎ “Online Litigation Rules for People’s Courts”⁹² ซึ่งในกรณีที่คู่ความที่เกี่ยวข้องไม่ยินยอมที่จะเข้าร่วมการพิจารณาคดีออนไลน์ การไม่ยินยอมของคู่ความฝ่ายถึงจะไม่มีผลกระทบต่อสิทธิในการเข้าร่วมการพิจารณาคดีออนไลน์ของคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งและคดีดังกล่าวก็อาจถูกพิจารณาพิพากษาคดีในรูปแบบกึ่งออนไลน์ ทั้งนี้แม้ว่าหลังจากที่คู่ความตกลงที่จะเข้าร่วมการพิจารณาคดีแบบออนไลน์แล้วก็ตาม แต่หากคู่ความไม่ได้ขอโอนไปพิจารณาคดีแบบออฟไลน์โดยที่ไม่มีเหตุผลอันสมควร ศาลอาจจะจัดการคดีโดยอ้างอิงถึงเหตุการณ์ที่คล้ายกันภายใต้การดำเนินคดีแบบออฟไลน์ โดยที่คู่ความจะต้องรับผลที่ตนไม่ต้องการจากเหตุการณ์นั้น

สถานการณ์ที่สองคือ เมื่อคดีนั้นมีความเหมาะสมที่จะใช้การพิจารณาคดีออนไลน์ กล่าวคือ ศาลจะเป็นที่จะต้องพิจารณาตัดสินว่าคดีนั้นมีความเหมาะสมที่จะใช้การพิจารณาคดีออนไลน์หรือไม่โดยพิจารณาเป็นรายกรณี

⁹⁰ Online Litigation Rules for People’s Courts Article 1.

⁹¹ Guodong Du and Meng Yu, above n 89.

⁹² Online Litigation Rules for People’s Courts Article 4 and 5.

ไปตามสถานการณ์ความเป็นจริง ตามมาตรา 21 แห่งกฎ “Online Litigation Rules for People’s Courts”⁹³ ตัวอย่างเช่น ในคดีที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของชาติ ความลับของรัฐ หรือคดีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องต่างประเทศที่สำคัญ คดีเหล่านี้โดยทั่วไปจะต้องถูกพิจารณาคดีทั้งหมดให้เสร็จสิ้นในรูปแบบออฟไลน์ หรือ สำหรับคดีที่เกี่ยวข้องกับจำนวนคู่ความที่มาก หรือคดีที่มีความสลับซับซ้อนในการพิจารณาพยานหลักฐานต่างๆ และจะต้องอาศัยระยะเวลาที่นานในการพิจารณาพิพากษาคดี เป็นต้น ขั้นตอนในกระบวนการพิจารณาคดีเหล่านี้โดยทั่วไปจะต้องดำเนินการในรูปแบบออฟไลน์ แต่ในขณะที่กระบวนการอื่นๆ เช่นการลงทะเบียนคดี การไกล่เกลี่ย และการให้บริการของคดีดังกล่าวสามารถดำเนินการได้ในทางออนไลน์⁹⁴

หากเปรียบเทียบกับกระบวนการพิจารณาคดีแบบออฟไลน์ การพิจารณาคดีออนไลน์มีแนวโน้มที่จะทำให้ประชาชนมีความสนใจต่อความถูกต้องของข้อมูลตัวตนของคุณค่า ความดัน ศาลฎีกาประเทศจีนจึงให้ความสำคัญเป็นพิเศษสำหรับการรับรองความถูกต้องของข้อมูลตัวตนออนไลน์ตามมาตรา 7 แห่ง Online Litigation Rules for People’s Courts⁹⁵ เพื่อที่จะสามารถตรวจสอบให้แน่ใจได้ว่าคู่ความมีส่วนร่วมในการพิจารณาคดีออนไลน์ด้วยตนเอง ในปัจจุบัน ศาลจีนส่วนใหญ่ตรวจสอบข้อมูลตัวตนของผู้คนผ่านการเปรียบเทียบออนไลน์ของบัตรประจำตัวประชาชนและแพลตฟอร์มการตรวจสอบตัวตน ศาลบางแห่งเชื่อมโยงข้อมูลกับระบบข้อมูลประชากรของหน่วยงานรักษาความปลอดภัยสาธารณะและด้วยเหตุนี้ ศาลจึงตรวจสอบตัวตนของบุคคลผ่านการจดจำใบหน้า แต่อย่างไรก็ตามศาลจำเป็นต้องได้รับความยินยอมจากคู่กรณีก่อนที่จะใช้วิธีดังกล่าว ซึ่งหลังจากทำการยืนยันตัวตนของคุณค่าในขั้นต้นแล้ว เมื่อคู่ความลงชื่อเข้าใช้บัญชีอีกครั้ง การดำเนินการต่อไปนี้จะถือเป็นการกระทำที่ดำเนินการโดยคู่ความฝ่ายนั้นเอง⁹⁶

ในการพิจารณาคดีของศาลออนไลน์ กฎระเบียบของศาลจะต้องเป็นเหมือนกับการพิจารณาคดีแบบออฟไลน์และคู่ความจะต้องไม่กระทำการขัดต่อกฎระเบียบของศาลหรือละเมิดอำนาจศาลตามมาตรา 24 และ 25 แห่งกฎ Online Litigation Rules for People’s Courts⁹⁷ เพื่อให้มั่นใจว่าคู่ความปฏิบัติต่อศาลอย่างมีมารยาทในการพิจารณาคดีออนไลน์ ซึ่งในแง่ของคุณสมบัติการพิจารณาคดีในศาลออนไลน์ กฎการพิจารณาคดีออนไลน์ได้กำหนดว่าคู่ความฝ่ายใดไม่เข้าร่วมการพิจารณาคดีออนไลน์ด้วยเหตุผลอื่นนอกเหนือจากเหตุผลทางเทคนิคหรือ

⁹³ Ibid., Article 21.

⁹⁴ Guodong Du and Meng Yu, above n 89.

⁹⁵ Online Litigation Rules for People’s Courts Article 7.

⁹⁶ Guodong Du and Meng Yu, above n 89.

⁹⁷ Online Litigation Rules for People’s Courts Article 24 and 25.

ออกจากการพิจารณาคดีโดยไม่ได้รับอนุญาต คู่ความฝ่ายนั้นอาจถือว่าไม่ปฏิเสธที่จะมาปรากฏตัวที่ศาล หรือออกจากศาลในระหว่างการพิจารณาคดี อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่เป็นการผิดปกติทางเทคนิค เช่น การไม่มาศาลตรงเวลา หรือไม่อยู่ในหน้าการพิจารณาของศาล หรือเสียงและวิดีโอของการพิจารณาคดีมีปัญหา เป็นต้น ศาลจะไม่กำหนดว่ากรณีดังกล่าวเป็นการละเมิดอำนาจศาลโดยตรง แต่จะต้องออกคำสั่งในครั้งแรกสำหรับการเตือนและต้องกำหนดให้คู่ความให้เหตุผลสำหรับการกระทำที่เกิดขึ้น⁹⁸

สำหรับการเปิดความของพยาน กฎหมายจีนกำหนดว่าเมื่อพยานจะให้การจะต้องมาปรากฏตัวที่ศาล และพยานสามารถใช้เทคโนโลยีการถ่ายทอดภาพและเสียงเพื่อให้การเป็นพยานในสถานการณ์เฉพาะได้ ซึ่งภายใต้การพิจารณาคดีแบบออนไลน์ การปรากฏตัวของพยานออนไลน์ในศาลก็ยังคงเป็นรูปแบบการให้การเป็นพยานในศาลด้วย อย่างไรก็ตาม ประเด็นสำคัญคือต้องให้แน่ใจว่าพยานจะต้องไม่สังเกตถึงการพิจารณาคดีและจะต้องไม่ถูกรบกวนจากผู้อื่น⁹⁹ ดังนั้น กฎการพิจารณาคดีจะต้องออนไลน์จึงต้องกำหนดไว้อย่างชัดเจนถึงสถานที่ๆ พยานจะปรากฏทางศาลออนไลน์ โดยศาลต้องมั่นใจว่าพยานจะต้องไม่สังเกตถึงการพิจารณาคดีและจะไม่ถูกรบกวนจากผู้อื่นโดยการกำหนดสถานที่สำหรับการปรากฏตัวทางออนไลน์ในศาล รวมถึงการจัดห้องออนไลน์สำหรับการให้การหรือเรื่องอื่นๆ ตามมาตรา 26 แห่ง “Online Litigation Rules for People’s Courts”¹⁰⁰

การพิจารณาคดีออนไลน์ของประเทศจีนมีวิธีการรักษาข้อมูลที่ถูกรวบรวมไว้ในการพิจารณาคดีออนไลน์ โดยประการแรกสำหรับข้อมูลที่ถูกสร้างขึ้นจากการพิจารณาคดีออนไลน์ คู่ความที่เกี่ยวข้องยังต้องปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยของข้อมูลและการปกป้องข้อมูลส่วนบุคคล ประการที่สอง ศาลเป็นเจ้าของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาคดีออนไลน์ และมีเพียงศาลเท่านั้นที่มีสิทธิตัดสินใจว่าจะเปิดเผยข้อมูลดังกล่าวต่อสาธารณะหรือไม่ ประการที่สาม คู่ความทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งหมดมีหน้าที่ที่จะต้องปกป้องคุ้มครองข้อมูลการพิจารณาคดีออนไลน์และข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง¹⁰¹

ตามมาตรา 3 แห่งกฎ “Online Litigation Rules for People’s Courts”¹⁰² ได้อธิบายว่าคดีใดบ้างที่สามารถปรับใช้ได้กับการพิจารณาคดีออนไลน์ โดยในคดีแพ่ง คดีปกครองทุกคดี และคดีอาญาที่ไม่ร้ายแรงสามารถดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีทางออนไลน์ให้เสร็จสิ้นได้ อย่างไรก็ตาม สำหรับการพิจารณาคดีอาญาในปัจจุบัน

⁹⁸ Guodong Du and Meng Yu, above n 89.

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Online Litigation Rules for People’s Courts Article 26.

¹⁰¹ Guodong Du and Meng Yu, above n 89.

¹⁰² Online Litigation Rules for People’s Courts Article 3.

โดยทั่วไปไม่สามารถที่จะทำการพิจารณาคดีให้เสร็จสิ้นโดยทางออนไลน์ได้ เนื่องจาก คดีอาญาส่วนใหญ่ยังต้องเกี่ยวข้องกับความร่วมมือและการบูรณาการของหน่วยงานการสอบสวน อัยการและตุลาการ ตลอดจนต้องพิจารณาถึงข้อกำหนดพิเศษเกี่ยวกับกฎเกณฑ์เรื่องพยานหลักฐานในคดีอาญา รวมถึงการคุ้มครองสิทธิของคู่ความฝ่ายต่างๆ และความปลอดภัยของข้อมูล แต่ทั้งนี้คดีที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีอาญาแบบเร่งด่วน การเปลี่ยนแปลง และการรอลงอาญา ตลอดจนคดีที่ไม่สามารถตัดสินแบบออฟไลน์ได้เนื่องจากการแพร่ระบาดของโรคและสาเหตุอื่นๆ อาจถูกดำเนินคดีทางออนไลน์ได้¹⁰³

กรณีศึกษาจากประเทศสิงคโปร์ พบว่านักเทคโนโลยีของศาลทั่วโลกได้ติดตามการพัฒนาในประเทศสิงคโปร์อย่างระมัดระวังตั้งแต่ปี 2000 เมื่อศาลของประเทศสิงคโปร์ได้รับคำสั่งให้ใช้การยื่นแบบอิเล็กทรอนิกส์ของเอกสารแบบดั้งเดิมสำหรับคดีแพ่งทั้งหมด โดยทนายความต้องปฏิบัติตามแบบไม่มีทางเลือก ซึ่งหากการยื่นแบบอิเล็กทรอนิกส์เป็นทางเลือก จากประสบการณ์เขตอำนาจศาลส่วนใหญ่เชื่อว่า มีผู้ฟ้องร้องเพียงไม่กี่คนที่จะสนใจใช้ระบบนี้ ในปี 2013 มีการสร้างแบบฟอร์มออนไลน์ที่สามารถโต้ตอบได้ ซึ่งจะช่วยให้มั่นใจได้ว่าการยื่นคำร้องเป็นไปตามกฎของศาลและแนวทางปฏิบัติ สามปีต่อมาในปี 2016 นำโดยหัวหน้าผู้พิพากษา Sundaresh Menon คณะทำงาน "ศาลแห่งอนาคต" ได้สร้างแผนที่คาดว่าจะใช้ AI และ ODR ในปีถัดมา ระบบออนไลน์ได้เปิดให้ใช้งานเพื่อสนับสนุนการเจรจาทางอิเล็กทรอนิกส์ระหว่างคู่สัญญาในศาล รวมถึงการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนรายย่อย ซึ่งระบบเหล่านี้จะมีอยู่ในศาลการระงับข้อพิพาทชุมชนและศาลการเรียกร้องการจ้างงาน สิงคโปร์มุ่งมั่นที่จะใช้ระบบออนไลน์มากขึ้น โดยในขั้นต้นจะใช้สำหรับการเรียกร้องการบาดเจ็บส่วนบุคคลที่เกิดจากอุบัติเหตุทางรถยนต์ ซึ่งจะมี 'ตัวจำลองผลลัพธ์' คือเป็นการให้คำแนะนำแก่ผู้มีสิทธิเรียกร้องก่อนเริ่มดำเนินการ โดยจะมีการช่วยเหลือผู้เรียกร้องในการตัดสินใจเกี่ยวกับข้อเสนอ หากในที่สุดแล้วได้มีหมายเรียกขึ้นศาล ศาลจะตั้งใจให้คู่กรณีใช้เทคโนโลยีก่อนเป็นอันดับแรกเพื่อบรรลุข้อตกลงการประนีประนอม ฝ่ายต่างๆ จะมีตัวเลือกในการเข้าร่วมการระงับข้อพิพาทที่ได้รับความช่วยเหลือจากศาลในระยะไกลและไม่พร้อมกัน ซึ่งเป็นที่คาดการณ์ว่าผู้ฟ้องคดีจะใช้ระบบเหล่านี้ด้วยตนเองมากขึ้นโดยไม่ต้องให้ที่ปรึกษากฎหมายมืออาชีพเข้ามาเกี่ยวข้อง¹⁰⁴

กรณีศึกษาจากประเทศอื่นๆ พบว่า จากข้อมูลของ Doing Business reforms¹⁰⁵ ได้แสดงให้เห็นว่าประเทศโบลิเวียได้มีการนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งฉบับใหม่มาใช้ ซึ่งเป็นการใช้ระบบอัตโนมัติเพื่อ

¹⁰³ Guodong Du and Meng Yu, above n 89.

¹⁰⁴ Richard Susskind, above n 26, p. 173.

¹⁰⁵ Doing business, [Doing Business reforms Enhancing judicial efficiency](https://subnational.doingbusiness.org/en/data/exploretopics/enforcing-contracts/reforms) [Online], May 2019. Available from: <https://subnational.doingbusiness.org/en/data/exploretopics/enforcing-contracts/reforms>

มอบหมายคดีให้ผู้พิพากษาแบบสุ่มหรือ ประเทศมาดากัสการ์ มีการใช้ระบบอัตโนมัติที่จะสุ่มมอบหมายคดีให้กับผู้พิพากษาและอนุญาตให้ผู้พิพากษาจัดการคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ได้ หรือประเทศโมร็อกโก มีการใช้ระบบอัตโนมัติเพื่อสุ่มมอบหมายคดีให้กับผู้พิพากษาและใช้เพื่อการเผยแพร่รายงานผลการตัดสินของศาล หรือประเทศโปแลนด์ ได้ใช้ระบบอัตโนมัติเพื่อกำหนดคดีให้กับผู้พิพากษาแบบสุ่มเช่นเดียวกัน

หากพิจารณาความหมายของกระบวนการพิจารณาคดีแบบ Automation จากข้อมูลของ Doing business ซึ่งมีความหมายว่า เป็นเทคโนโลยีที่ลดหรือขจัดกิจกรรมของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางคดีความ โดยมีการเน้นถึง 5 คุณสมบัติคือ (i) การยื่นคำร้องเบื้องต้น (e-filing); (ii) ให้บริการจำเลยด้วยการร้องเรียนเบื้องต้น (e-service); (iii) การชำระค่าธรรมเนียมศาล (e-payment) และการจัดการคดีผ่าน ECMS โดยทั้ง (iv) ผู้พิพากษา และ (v) ทนายความ¹⁰⁶ จะพบว่า กระบวนการพิจารณาคดีของประเทศไทยก็มีการพิจารณาคดีแบบ Automation แล้ว เพราะศาลยุติธรรมไทยมีระบบ E-filing แล้วโดยการยื่นฟ้องผ่านระบบ E Filing ของศาลยุติธรรม และศาลยุติธรรมไทยก็มีระบบ E-service และระบบ E-payment เพื่อชำระค่าธรรมเนียมศาลแล้วเพื่อรองรับกับ Smart court¹⁰⁷ จะเห็นว่าประเทศไทยมีคุณสมบัติครบอย่างน้อยสามอย่างตามข้อมูลของ Doing business และหากพิจารณาตามการจัดอันดับการบังคับทางสัญญาของ Doing business โดยการจัดอันดับดังกล่าวจะเป็นการวัดเวลาและค่าใช้จ่ายในการแก้ไขข้อพิพาททางการค้าผ่านศาลชั้นต้นในท้องถิ่น และดัชนีคุณภาพของกระบวนการยุติธรรม โดยประเมินว่าเศรษฐกิจแต่ละแห่งได้นำแนวปฏิบัติที่ดีหลายชุดที่ส่งเสริมคุณภาพและประสิทธิภาพมาใช้ในระบบศาลหรือไม่¹⁰⁸ ซึ่งประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ 37 จาก 190 ประเทศ

อย่างไรก็ตาม จะเห็นว่าในต่างประเทศที่ได้ทำการศึกษากระบวนการพิจารณาคดีแบบ Automation โดยเฉพาะประเทศจีน ประเทศไทยก็ยังไม่มีการพิจารณาคดีแบบ Automated ในหลายเรื่อง ซึ่งหากเปรียบเทียบกระบวนการพิจารณาคดีแบบ Automated ของจีนกับไทย สามารถแบ่งได้ดังนี้

¹⁰⁶ Doing business, above n 70.

¹⁰⁷ สำนักเทคโนโลยีสารสนเทศ สำนักงานศาลยุติธรรม, คู่มือติดต่อราชการศาลทางออนไลน์ (e-Service) ฉบับ e-Book [ออนไลน์], 27 เมษายน 2564. แหล่งที่มา: <https://esv-iprd.coj.go.th/E-Book/manual/mobile/index.html>

¹⁰⁸ Doing business, [Enforcing Contracts](https://archive.doingbusiness.org/en/data/exploretopics/enforcing-contracts#) [Online], May 2019. Available from: <https://archive.doingbusiness.org/en/data/exploretopics/enforcing-contracts#>

(1) ด้าน E-service ของจีนมี Online e-Litigation platform ตั้งแต่การยื่นและการส่งมอบไปจนถึงการพิจารณาคดีและการอุทธรณ์ทางออนไลน์¹⁰⁹ และของไทยมีบริการดังกล่าวเช่นกัน

(2) ด้านระบบ Blockchain ของจีนมี Judicial Blockchain Platform เพื่อเก็บรักษาพยานหลักฐานอิเล็กทรอนิกส์เพื่อการสร้างความน่าเชื่อถือและประสิทธิภาพในการทำงานให้แก่พยานหลักฐานทางอิเล็กทรอนิกส์ ส่วนของไทยมีระบบรักษาความมั่นคงปลอดภัยของข้อมูลสารสนเทศศาลยุติธรรมด้วย Blockchain

(3) ด้าน smart contract ประเทศจีนมี Judicial Smart Contract Service ถูกใช้สำหรับกระบวนการตั้งแต่การยื่นคำร้องแบบอัตโนมัติ การพิจารณาคดีตลอดจนการบังคับผลของคำพิพากษา ซึ่งระบบกระบวนการพิจารณาโดยอัตโนมัติจะทำการสกัดจุดความเสี่ยงที่สำคัญของคดีและทำการเตรียมเอกสารที่เกี่ยวข้อง รวมถึงคำพิพากษาด้วย โดยหลังจากนั้นระบบจะเชื่อมต่อกับสถาบันที่เกี่ยวข้องผ่านเทคโนโลยี Consortium blockchain เช่น ธนาคารหรือเจ้าของที่ดิน เป็นต้น¹¹⁰ ซึ่งจะสามารถดำเนินการบังคับคดีได้อย่างสะดวกรวดเร็วมากยิ่งขึ้น ดังนั้นการใช้ระบบ Smart contract ในกระบวนการพิจารณาคดีจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเวลาที่ลดลง ต้นทุนที่ลดลง และความผิดพลาดที่เกิดจากมนุษย์ที่น้อยลงด้วย แต่ในส่วนของประเทศไทยยังไม่มีระบบดังกล่าว

(4) ด้านระบบ Artificial intelligent ประเทศจีนเริ่มใช้ ผู้พิพากษา AI ในศาลอินเทอร์เน็ตบางแห่งสำหรับคดีความที่เกี่ยวข้องกับโลกไซเบอร์¹¹¹ แต่ประเทศไทยยังไม่มีเรื่องดังกล่าว

ตารางที่ 15 เปรียบเทียบกระบวนการพิจารณาคดีแบบ Automation ของไทยและประเทศจีน

กระบวนการพิจารณาคดีแบบ Automation	ประเทศไทย	ประเทศจีน
E-service	E-filing / E-payment / E-Notice System	Online e-Litigation platform ตั้งแต่การยื่นและการส่งมอบไปจนถึงการพิจารณาคดีและการอุทธรณ์ทางออนไลน์

¹⁰⁹ CGTN, *How China's Internet Courts are adapting to a new era* [Online], 7 March 2021. Available from: <https://news.cgtn.com/news/2021-03-07/How-China-s-Internet-Courts-are-adapting-to-a-new-era-YqTdsiEcVy/index.html>

¹¹⁰ Ledger Insights, above n 86.

¹¹¹ Tara Vasdani, *Robot justice: China's use of Internet courts* [Online], 2020. Available from: <https://www.lexisnexis.ca/en-ca/ihc/2020-02/robot-justice-chinas-use-of-internet-courts.page>

กระบวนการพิจารณาคดีแบบ Automation	ประเทศไทย	ประเทศจีน
Blockchain	ระบบรักษาความมั่นคงปลอดภัยของข้อมูลสารสนเทศศาลยุติธรรมด้วย Blockchain	Judicial Blockchain Platform เพื่อเก็บรักษาพยานหลักฐานอิเล็กทรอนิกส์
Smart contract	-	Judicial Smart Contract Service ถูกใช้สำหรับกระบวนการตั้งแต่การยื่นคำร้องแบบอัตโนมัติ การพิจารณาคดี ตลอดจนการบังคับผลของคำพิพากษา
Artificial intelligent	-	เริ่มใช้ ผู้พิพากษา AI ในศาล อินเทอร์เน็ตบางแห่ง สำหรับคดีความที่เกี่ยวข้องกับโลกไซเบอร์

ที่มา: ผู้เขียนรวบรวมข้อมูลจาก คู่มือติดต่อราชการศาลทางออนไลน์ (e-Service) ฉบับ e-Book¹¹², เว็บไซต์ CGTN¹¹³, Ledger Insight¹¹⁴, และ Lexisnexis Canda¹¹⁵

หากพิจารณาอันดับการบังคับทางสัญญาของ Doing business จากต่างประเทศที่ทำการศึกษาคณะพบว่า ประเทศจีนจะมีอันดับที่ 5 จาก 190 ประเทศ ซึ่งจะเห็นว่าเป็นอันดับที่สูงกว่าประเทศไทย นอกจากนี้ แม้ว่าประเทศไทยจะมีกระบวนการพิจารณาคดีแบบอิเล็กทรอนิกส์แล้วก็ตาม แต่ด้วยปริมาณคดีที่ค้างของศาลตั้งที่กล่าวไปในบทที่ 1 จะเห็นว่า คดีที่ค้างของศาลไทยมีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อยๆ แต่หากเทียบกับการเติบโตของข้อพิพาททางดิจิทัลที่มีการเติบโตอย่างรวดเร็วแล้ว (ข้อมูลจาก Kleros onepager) จะเห็นว่าความสามารถในการรองรับการพิจารณาคดีของศาลประเทศไทยอาจจะไม่สามารถรองรับกับคดีข้อพิพาททางดิจิทัลที่เพิ่มขึ้นในอนาคตได้ ซึ่งจากการศึกษาในบทที่ 3 จากข้อมูลของ Doing Business 2020 database and the Civil Justice Factor of the WJP Rule of Law Index จะเห็นว่ายิ่งศาลของประเทศใดมีการใช้ระบบพิจารณาคดีแบบ Automation มากเท่าใดก็จะยิ่งส่งผลต่อการใช้เวลาและต้นทุนที่น้อยลง รวมถึงจะมีผลต่อการเข้าถึงความยุติธรรมที่ดีขึ้นที่ดียิ่งขึ้นด้วย

¹¹² สำนักเทคโนโลยีสารสนเทศ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 107.

¹¹³ CGTN, above n 109.

¹¹⁴ Ledger Insights, above n 88.

¹¹⁵ Tara Vasdani, above n 111.

ซึ่งตามแนวทางการประเมินศาลออนไลน์ของไทยพบว่าตามข้อ 1.2.1 เรื่องมีระบบดิจิทัลที่ออกแบบมาเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ขาดโอกาสหรือทักษะทางดิจิทัลให้มีส่วนร่วมกับกระบวนการใหม่หรือไม่ พบว่าระบบ cios มีจำนวนการเข้าใช้มากขึ้นเรื่อยๆ และระบบ E filing ก็มีปริมาณมากกว่าการยื่นฟ้องเป็นกระดาษมากขึ้นเรื่อยๆ ในแต่ละเดือนซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ใช้บริการมีแนวโน้มที่ต้องการที่จะใช้ระบบ Automated มากขึ้น และจากรายงานวิจัย การศึกษาความคิดเห็นของประชาชนต่อศาลยุติธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ปี 2564 ผลการรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามมุมมองของกลุ่มตัวอย่างผู้ใช้เฟซบุ๊กจำนวน 155 คน พบว่า ความคิดเรื่องระยะเวลาการพิจารณาตัดสินคดีนั้น จากค่าเฉลี่ยของเจตคติเต็ม 5 ได้เพียง 2.25 เท่านั้น ถือได้ว่า ประชาชนยังคงคาดหวังให้ผู้พิพากษาใช้ระยะเวลาการพิจารณาตัดสินคดีด้วยความรวดเร็ว อีกทั้งจากรายงานโครงการสำรวจความเชื่อมั่นของประชาชนผู้รับบริการที่มีต่อกระบวนการบังคับคดีประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 ได้มีการสำรวจความคิดเห็นของผู้รับบริการในกระบวนการบังคับคดีแพ่ง พบว่า จากการสำรวจผู้รับบริการในกระบวนการบังคับคดีแพ่งจำนวน 366 คน เกี่ยวกับ อุปสรรคหรือปัญหาที่ได้จากการรับบริการหรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับกรมบังคับคดี ผลการสำรวจพบว่า จำนวน 129 คนหรือเกินกว่า 1 ใน 3 หรือร้อยละ 35.25 ระบุว่าทำงานล่าช้ามากและจากการสำรวจผู้รับบริการในกระบวนการบังคับคดีแพ่งจำนวน 303 คน เกี่ยวกับความคาดหวังหรือความคิดเห็นในการดำเนินงานของ กรมบังคับคดี ผลการสำรวจพบว่า ส่วนใหญ่หรือจำนวน 187 คน หรือร้อยละ 61.72 ระบุว่าควรมีความรวดเร็วในการทำงาน ทุกขั้นตอน พัฒนาบุคลากรให้มีศักยภาพมากขึ้น และควรเพิ่มบุคลากร

แม้ว่าระบบพิจารณาคดีแบบ Automation จะมีข้อดีหลายด้าน แต่ตามแนวคิดของศาสตราจารย์ Richard Susskind มีข้อพิจารณาดังนี้ ประการแรก ด้วยความที่ระบบศาลออนไลน์สามารถทำให้กระบวนการพิจารณาสะดวกรวดเร็วมากขึ้นและทำให้ผู้คนสามารถเข้าถึงการเรียกร้องสิทธิได้มากขึ้นเนื่องจากบริการของศาลจะมีราคาไม่แพง รวดเร็ว และใช้งานได้โดยไม่ต้องมีนายความ และสามารถลดความไม่เท่าเทียมกันในกระบวนการได้ เช่น บริษัทใหญ่สามารถจ้างที่ปรึกษาทางกฎหมายในราคาแพงได้และมีทุนทรัพย์พอที่อยู่ในกระบวนการพิจารณานานแต่ผู้บริโภคอาจทำในเรื่องดังกล่าวไม่ได้ เป็นต้น และเมื่อสามารถลดความไม่เท่าเทียมดังกล่าวได้อาจนำไปสู่การหลีกเลี่ยงข้อพิพาทและตกลงเจรจาไกล่เกลี่ยกันแทน¹¹⁶ ซึ่งในแง่หนึ่งจะเป็นการระงับข้อพิพาทได้มากขึ้นแต่ในอีกด้านอาจเป็นการกระตุ้นให้คนบางกลุ่มใช้สิทธิโดยไม่สุจริตเพื่อที่จะเรียกร้องเงินชดเชยแก่บุคคลที่มีความมั่งคั่ง เช่น หากเกิดความเสียหายจากอุบัติเหตุอาจมีการเรียกร้องที่เกินจริงแก่คู่กรณีหรือบริษัทประกัน เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ระบบศาลออนไลน์จะต้องคุ้มครองสิทธิทางกฎหมายให้กับผู้คนได้ แต่จะต้องระมัดระวัง

¹¹⁶ Richard Susskind, above n 26, p. 226.

ไม่ให้ระบบศาลออนไลน์เกิดการเรียกร้องการชดเชยที่ซ้ำซาก มากเกินไปและไม่สมเหตุสมผล¹¹⁷ ด้วยเหตุนี้ Richard ได้แนะนำว่า ควรสร้างแรงจูงใจที่เหมาะสมแก่ประชาชนเพื่อที่จะหันไปใช้บริการศาลออนไลน์ตามสัดส่วนที่เหมาะสม ซึ่งอาจต้องพิจารณาจากหลักการทางเศรษฐศาสตร์ในการที่จะกำหนดทุนทรัพย์ที่พอเหมาะในการใช้บริการศาลออนไลน์ แต่ต้องคำนึงถึงบุคคลที่มีฐานะยากจนว่าจะสามารถเข้าถึงกระบวนการดังกล่าวได้หรือไม่และต้องกำจัดการใช้สิทธิเรียกร้องที่ไม่มีเหตุผล

ประการที่สอง การกำหนดกฎเกณฑ์ของศาลออนไลน์ต้องมีความชัดเจนและสามารถบ่งชี้ได้ว่าศาลมีอำนาจอย่างเป็นทางการหรือไม่ ซึ่งควรมีการกำหนดกฎเกณฑ์ที่น้อยที่สุดต่อผู้ใช้และให้มีความชัดเจนที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ระบบควรซ่อนความซับซ้อน และเพื่อให้กระบวนการทางกฎหมายเข้าใจได้มากที่สุดสำหรับผู้ที่ไม่ใช่ทนายความ นอกจากนี้ต้องเปิดเผยที่มาได้ว่าเหตุใดจึงต้องใช้กฎเกณฑ์ดังกล่าวแก่ประชาชนให้ที่สำคัญผู้ออกแบบและสร้างบริการ ไม่ว่าจะเป็นนักพัฒนาซอฟต์แวร์ ทนายความ ผู้กำหนดนโยบาย หรือผู้พิพากษา ไม่ควรมีอำนาจในการสร้างกฎเกณฑ์เพราะ การเขียนโค้ดและการพัฒนาบริการศาลออนไลน์ควรเป็นการปฏิบัติตามกฎ ไม่ใช่กระบวนการสร้างกฎ และการเขียนโปรแกรมจึงไม่ควรเป็นการบัญญัติกฎหมาย คณะกรรมาจะไม่สามารถคาดการณ์ทุกด้านของกระบวนการพัฒนาได้ ทั้งนี้ศาสตราจารย์ Richard Susskind เห็นว่าในแง่นิติศาสตร์และภาคปฏิบัติควรดำเนินการในลักษณะนี้ (1) คณะกรรมการกฎเกณฑ์ควรวางกฎทั่วไปสำหรับการดำเนินการของศาลออนไลน์ที่สอดคล้องกับนโยบายของนักการเมืองและผู้พิพากษา (2) คณะกรรมการควรมอบหมายความรับผิดชอบในการกำหนดกฎเกณฑ์/การเขียนรหัสและดูแลพินิจให้กับกลุ่มเล็กๆ ที่จัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการ ซึ่งสามารถหารายละเอียดและดำเนินการในลักษณะ 'คล่องตัว' (3) กฎต้องได้รับการเปิดเผยอย่างเป็นทางการและชัดเจน¹¹⁸

ประการที่สาม ศาลออนไลน์ต้องรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องให้มากที่สุดเกี่ยวกับผลลัพธ์และผลกระทบของศาลออนไลน์ที่ดำเนินการอยู่ ศาลออนไลน์ต้องมีข้อมูลเพื่อรองรับ มี โครงการวิจัยที่ควรดำเนินการควบคู่ไปกับศาลออนไลน์ และต้องติดตามและประเมินผลกระทบของศาลออนไลน์และประสบการณ์ของผู้ใช้บริการ เพื่อให้สามารถปรับเปลี่ยนและปรับแต่งระบบต่อไปได้¹¹⁹

¹¹⁷ Ibid., pp. 224-225.

¹¹⁸ Ibid., pp. 162-164.

¹¹⁹ Ibid., p. 185.

ประการที่สี่ ในการพัฒนาระบบศาลออนไลน์ต้องเริ่มต้นด้วยการนำร่อง ศึกษาผลลัพธ์ผ่านการวิจัยสร้างที่ละน้อยและถ่วงดุลในแง่ของประสบการณ์ และอย่าดำเนินการมากมายเพียงครั้งเดียวต้องไม่รีบร้อน¹²⁰

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่า ปัจจุบันแม้ว่าศาลยุติธรรมจะมีปัจจุบันแม้ว่าจะมีกระบวนการพิจารณาคดีที่เป็นอิเล็กทรอนิกส์มากขึ้นซึ่งจะช่วยสามารถลดระยะเวลาและต้นทุนรวมถึงความผิดพลาดของมนุษย์ได้มากยิ่งขึ้นก็ตามประเทศไทยยังมีปัญหาคดีค้างจำนวนมาก และรายงานวิจัยต่างๆ มีการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนพบว่าประชาชนต้องการให้ศาลตัดสินคดีให้มีความรวดเร็วมากขึ้นและให้มีการบังคับคดีรวดเร็วมากขึ้น ซึ่งปัจจุบันจากสถิติการใช้ CIOS พบว่ามีประมาณการเข้าใช้มากขึ้นเรื่อยๆ ในแต่ละเดือน หรือ การยื่น E-filing ก็มีมากขึ้นเรื่อยๆ กว่ากระดาษอย่างเห็นได้ชัดหรือการขอใช้ระบบสืบพยานออนไลน์หรือการไกล่เกลี่ยออนไลน์ก็มีปริมาณที่มากขึ้นอย่างชัดเจนเช่นเดียวกัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประชาชนมีความต้องการที่จะใช้ระบบศาลที่เป็น Automated มากขึ้น ซึ่งปัจจุบันประเทศไทยมีกระบวนการพิจารณาที่เป็น automate มากขึ้นแล้วแต่หากเทียบกับประเทศจีนก็ยังมีอีกหลายกระบวนการ โดยจะเห็นว่ากระบวนการพิจารณาคดีของศาล มีการใช้เทคโนโลยี Blockchain และ Smart contract เข้ามาสู่กระบวนการพิจารณาในหลายขั้นตอนตั้งแต่การเริ่มคดีไปจนถึงการบังคับคดี แต่ในขณะที่ประเทศไทยแม้ว่าในหลายขั้นตอนจะเป็นรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์แล้วแต่ก็ยังต้องพึ่งการดำเนินการของมนุษย์ในการดำเนินการ อาทิเช่น ในการส่งหมายต่างๆ หรือในการดำเนินการบังคับคดี เป็นต้น ซึ่งหากประเทศไทยต้องการพัฒนากระบวนการพิจารณา Automated ให้มากขึ้นเพื่อที่จะทำให้กระบวนการมีค่าใช้จ่ายที่ลดลงและรวดเร็วมากขึ้นจะต้องออกกฎหมายที่มีความชัดเจนที่จะให้กระบวนการพิจารณาแบบ Automation ดังกล่าวมีผลบังคับได้ตามกฎหมายเสียก่อน โดยจะต้องมีบทบัญญัติกฎหมายรองรับกระบวนการพิจารณาแบบ Automation ดังกล่าวไม่ว่าจะอยู่ในขั้นตอนใดๆ ของศาลให้เกิดความชัดเจนอย่างถูกต้องตามกฎหมายด้วย เพื่อไม่ให้เกิดการโต้แย้งได้ว่ากระบวนการพิจารณาที่ตั้งกล่าวไม่ชอบด้วยกฎหมายและจะต้องออกกฎหมายให้มีจำนวนน้อยที่สุดและให้เป็นหน้าที่ของนักพัฒนาซอฟต์แวร์เป็นหลัก แต่ปัจจุบันพบว่าในประเทศไทยมีกฎหมายและข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาและประกาศสำนักงานศาลยุติธรรม เกี่ยวกับระบบอิเล็กทรอนิกส์ของศาลยุติธรรมอยู่ 10 ฉบับด้วยกัน¹²¹ แต่ในประเทศไทยพบว่าตามแผนพัฒนาดิจิทัลศาลยุติธรรม พศ. 2562- 2564 ได้อธิบายว่า สำนักเทคโนโลยีสารสนเทศจะมีข้อจำกัดในเรื่องของความรู้ทางด้านกฎหมาย ความรู้ความเข้าใจในระบบงานศาล และขั้นตอนการพิจารณาพิพากษาคดี ถ้าไม่มีผู้พิพากษาหรือผู้ที่มีความรู้ด้านกฎหมายหรือกระบวนการต่าง ๆ ช่วยศึกษาวิเคราะห์และให้

¹²⁰ Ibid., pp. 247-249.

¹²¹ สำนักเทคโนโลยีสารสนเทศ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 107.

ข้อมูล การพัฒนาซอฟต์แวร์อาจจะเป็นเรื่องที่ยุงยาก ทั้งนี้ ตามแนวทางการประเมินศาลออนไลน์หากประเทศไทยพบว่าศาลออนไลน์ของไทยยังขาดข้อมูลการประเมินในหลายๆ ด้านโดยหากประเทศไทยจะมีการพัฒนากระบวนการพิจารณาคดีแบบ Automated มากขึ้นจะต้องมีการประเมินในด้านต่างๆ ตามแนวทางการประเมินต่อไป

4.2 แนวทางการประเมินที่ 2.2 – การวัดความเป็นธรรมและประสิทธิภาพตามภาวะวิสัย

ในการประชุมเชิงปฏิบัติการได้แนะนำอย่างชัดเจนว่า ในการประเมินการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมและมีประสิทธิภาพจะต้องนำข้อมูลการวัดทางอัตวิสัยของกระบวนการยุติธรรมที่ผ่านการตรวจสอบแล้วมารวมกับข้อมูลจากตัวชี้วัดที่เป็นทางภาวะวิสัยของกระบวนการยุติธรรม โดยการประเมินในลักษณะดังกล่าวจะเป็นส่วนหนึ่งของการประเมินผลกระทบของการปฏิรูปใดๆ ก็ตามเกี่ยวกับความเป็นธรรมและประสิทธิภาพของการพิจารณาคดีและผู้ประชุมเชิงปฏิบัติการยังเน้นย้ำถึงความสำคัญของการรวบรวมข้อมูลการวัดในเชิงภาวะวิสัยของกระบวนการยุติธรรมสำหรับการประเมินกระบวนการใหม่ใดๆ ก็ตาม เช่น กระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องตรวจสอบบุคคลที่ด้อยโอกาสในด้านต่าง ๆ¹²²

จากแนวทางดังกล่าว ในการพิจารณาถึงประสิทธิภาพของการพิจารณาคดีออนไลน์ในประเทศไทยจึงควรมีการประเมินในด้านอัตวิสัยและภาวะวิสัยประกอบกันด้วย กล่าวคือ เป็นการประเมินถึงปัจจัยภายนอกต่างๆ ของตัวบุคคลผู้มาใช้บริการว่าพวกเขาได้รับการพิจารณาคดีออนไลน์อย่างเป็นธรรมและมีประสิทธิภาพหรือไม่ โดยในการตรวจสอบความเป็นธรรมและประสิทธิภาพตามภาวะวิสัยหรือปัจจัยภายนอกตามแนวทางการประเมินดังกล่าวจะแบ่งย่อยออกเป็นสามเรื่องคือ เรื่องแรก แนวทางการประเมินที่ 2.2.1 เป็นการตรวจสอบตัวผู้ใช้งานว่ามีการปฏิกริยาต่อกระบวนการอย่างไร¹²³ เรื่องที่สองคือ แนวทางการประเมินที่ 2.2.2 เป็นตรวจสอบข้อมูลการใช้งานจริงของผู้ใช้บริการในการพิจารณาคดีออนไลน์¹²⁴ และเรื่องสุดท้ายคือ แนวทางการประเมินที่ 2.2.3 เป็นตรวจสอบการมีส่วนร่วมของผู้ใช้บริการต่อกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ว่ามีความแตกต่างจากการพิจารณาคดีทางกายภาพหรือไม่¹²⁵ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

¹²² Natalie Byrom, above n 1, para 12.18.

¹²³ Ibid.

¹²⁴ Ibid., para 12.20.

¹²⁵ Ibid., para 12.21.

แนวทางการประเมินที่ 2.2.1 ตรวจสอบว่าผู้ใช้บริการมีปฏิริยาต่อกระบวนการอย่างไร

ในการประชุมเชิงปฏิบัติการผู้เข้าร่วมได้ตั้งข้อสังเกตว่าหากการประเมินเน้นไปที่ตัวชี้วัดทางอัตวิสัยของกระบวนการยุติธรรม ผู้ที่มีความรู้ทางกฎหมายในระดับต่ำจะเสียเปรียบในการมีส่วนร่วมสำหรับข้อพิพาทที่มีความสำคัญ โดยส่วนใหญ่มีความเสี่ยงที่จะถูกเอาเปรียบ ด้วยเหตุนี้ ศูนย์นวัตกรรมศาลในสหรัฐอเมริกาจึงได้พัฒนาเครื่องมือต่างๆ สำหรับการประเมินความเป็นธรรมกระบวนการในศาล ซึ่งรวมทั้งมาตรการเชิงอัตวิสัยและภาวะวิสัย¹²⁶ โดยตระหนักว่าบุคคลที่ขาดความรู้ด้านกฎหมายหรือคำแนะนำและการสนับสนุน จะไม่อยู่ในตำแหน่งที่ดีในการประเมินความถูกต้องตามกฎหมายของกระบวนการหรือขั้นตอนที่กำหนด ดังนั้น ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการสร้างโอกาสสำหรับบุคคลที่สามในการอ่านหรือโต้ตอบใน ODR เพื่อตรวจสอบว่าพวกเขามีปฏิริยาต่อกระบวนการอย่างไร¹²⁷ ดังนี้ ในการประเมินการพิจารณาคดีออนไลน์ของไทยจึงต้องมีการตรวจสอบตัวบุคคลผู้ใช้บริการกระบวนการทางออนไลน์ของศาล ทั้งในด้านความรู้ทักษะของผู้ใช้บริการในการใช้บริการศาลออนไลน์ และต้องตรวจสอบว่าการพิจารณาคดีออนไลน์ดังกล่าวมีการช่วยเหลือหรือสนับสนุนตัวผู้ใช้บริการหรือไม่ โดยจากแนวทางดังกล่าวข้างต้นจึงแบ่งแนวทางการประเมินย่อยออกเป็นสองเรื่องคือ แนวทางการประเมินที่ 2.2.1.1 ที่ต้องตรวจสอบในด้านความรู้ของผู้ใช้บริการ และแนวทางการประเมินที่ 2.2.1.2 ที่ตรวจสอบในด้านการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ใช้บริการ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แนวทางการประเมินที่ 2.2.1.1 ผู้ใช้บริการมีความรู้ในกระบวนการหรือไม่

จากการสืบค้นข้อมูลในประเทศไทยพบว่า ได้มีรายงานวิจัยที่เก็บข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ในกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ของไทยอยู่สองรายงานคือ รายงานวิจัย “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ” และรายงาน การสำรวจ การเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป ซึ่งทั้งสองรายงานเป็นการสำรวจเกี่ยวกับความรู้ของผู้ใช้บริการในด้านเทคโนโลยีแต่อย่างไรก็ตามยังไม่มี การสำรวจความรู้ด้านกฎหมายของผู้รับบริการในกระบวนการออนไลน์ ทั้งนี้ จึงควรตรวจสอบความรู้ด้านกฎหมายของผู้รับบริการด้วย

สำหรับรายงานวิจัย “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ” ได้มีการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามออนไลน์ จากผู้รับบริการในศาลชั้นต้นทั่วประเทศ โดยมีผู้ตอบแบบสอบถามฯ จำนวน

¹²⁶ Emily Gold LaGratta and Elise Jensen, *Measuring Perceptions of Fairness: An Evaluation Toolkit* [Online], 2015.

Available from: https://www.courtinnovation.org/sites/default/files/documents/P_J_Evaluation.pdf

¹²⁷ Natalie Byrom, above n 1, para 12.18.

ทั้งสิ้น 5,022 ราย ซึ่งหนึ่งในการสำรวจคือ มีการสำรวจข้อมูลด้านความพร้อมของผู้รับบริการต่อการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ในระบบศาลดิจิทัลรวมถึงมีการสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาดังกล่าว โดยการสำรวจดังกล่าวเป็นการตรวจสอบความรู้ของผู้ใช้บริการในด้านเทคโนโลยี ซึ่งถือเป็นปัจจัยทางภาวะวิสัยของผู้ใช้บริการในการประเมินประสิทธิภาพของกระบวนการ โดยในการสำรวจเรื่องดังกล่าวได้มีการแบ่งการสำรวจออกเป็น 5 ประเด็นต่อไปนี้คือ

ประเด็นแรก เป็นการสำรวจด้านการขาดความรู้และความเข้าใจในการใช้งานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศหรือระบบอิเล็กทรอนิกส์สำหรับการใช้บริการศาลดิจิทัลของผู้รับบริการ ผลการสำรวจพบว่า ระดับปัญหาของผู้รับบริการในเรื่องดังกล่าวที่มีจำนวนมากที่สุดคือปัญหาาระดับปานกลางคิดเป็นร้อยละ 33.7 และรองลงมาเป็นปัญหาาระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ 21.9 และเป็นปัญหาาระดับน้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 17.2 โดยในทุกระดับปัญหารวมกันคิดออกมาเป็นคะแนนเฉลี่ยที่ 2.8 ซึ่งถือว่าในเรื่องการขาดความรู้และความเข้าใจในการใช้งานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศหรือระบบอิเล็กทรอนิกส์ โดยเฉลี่ยเป็นปัญหาาระดับกลาง¹²⁸

ประเด็นที่สอง เป็นการสำรวจด้านการขาดความสามารถในการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์สำหรับศาลดิจิทัลของผู้รับบริการ ผลการสำรวจพบว่า ระดับปัญหาของผู้รับบริการในเรื่องดังกล่าวที่มีจำนวนมากที่สุดคือปัญหาาระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 31.6 และรองลงมาเป็นปัญหาาระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ 23.7 และเป็นปัญหาาระดับน้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 17.2 โดยในทุกระดับปัญหารวมกันคิดออกมาเป็นคะแนนเฉลี่ยที่ 2.8 ซึ่งถือว่าในเรื่องการขาดความสามารถในการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ โดยเฉลี่ยเป็นปัญหาาระดับกลาง¹²⁹

ประเด็นที่สาม เป็นการสำรวจด้านการขาดทักษะในการเรียนรู้และด้านการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์สำหรับศาลดิจิทัลของผู้รับบริการ ผลการสำรวจพบว่า ระดับปัญหาของผู้รับบริการในเรื่องดังกล่าวที่มีจำนวนมากที่สุดคือปัญหาาระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 32.5 และรองลงมาเป็นปัญหาาระดับน้อย ร้อยละ 23.1 และเป็นปัญหาาระดับน้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 17.8 โดยในทุกระดับปัญหารวมกันคิดออกมาเป็นคะแนนเฉลี่ยที่ 2.8 ซึ่งถือว่าในเรื่องการขาดทักษะในการเรียนรู้และด้านการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ โดยเฉลี่ยเป็นปัญหาาระดับกลาง¹³⁰

¹²⁸ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เจริงรรถที่ 16, หน้า 53.

¹²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 54.

¹³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 55.

ประเด็นที่สี่ เป็นการสำรวจด้านการขาดความสามารถในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์สำหรับศาลดิจิทัลของผู้รับบริการ ผลการสำรวจพบว่า ระดับปัญหาของผู้รับบริการในเรื่องดังกล่าวที่มีจำนวนมากที่สุดคือปัญหาระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 32.6 และรองลงมาเป็นปัญหาระดับน้อย ร้อยละ 22.5 และเป็นปัญหาระดับน้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 17.4 โดยในทุกระดับปัญหารวมกันคิดออกมาเป็นคะแนนเฉลี่ยที่ 2.8 ซึ่งถือว่าในเรื่องการขาดความสามารถในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ โดยเฉลี่ยเป็นปัญหาระดับกลาง¹³¹

ประเด็นที่ห้า เป็นการสำรวจด้านการขาดความพร้อมในการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์สำหรับศาลดิจิทัลของผู้รับบริการ ผลการสำรวจพบว่า ระดับปัญหาของผู้รับบริการในเรื่องดังกล่าวที่มีจำนวนมากที่สุดคือปัญหาระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 31.9 และรองลงมาเป็นปัญหาระดับน้อย ร้อยละ 23.6 และเป็นปัญหาระดับน้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 17.5 โดยในทุกระดับปัญหารวมกันคิดออกมาเป็นคะแนนเฉลี่ยที่ 2.8 ซึ่งถือว่าในเรื่องการขาดความพร้อมในการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ โดยเฉลี่ยเป็นปัญหาระดับกลาง¹³²

โดยสรุป ผลการสำรวจรายงานวิจัย “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ” ในด้านปัจจัยที่เป็นอุปสรรคและข้อขัดข้องด้านความพร้อมของผู้รับบริการต่อการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ ในห้าประเด็นดังกล่าวข้างต้นพบว่า คิดเฉลี่ยเป็นระดับปัญหาอยู่ที่ปัญหาระดับปานกลาง กล่าวคือได้คะแนนเฉลี่ยที่ 2.8¹³³ และความเห็นของผู้รับบริการในด้านปัญหาหรือข้อขัดข้องที่เกิดขึ้นระหว่างการรับบริการในศาลชั้นต้น ด้านความพร้อมของผู้รับบริการ พบว่า ผู้รับบริการไม่มีความรู้ความเข้าใจในการใช้งานระบบอิเล็กทรอนิกส์ ไม่มีความชำนาญในการใช้งานระบบอิเล็กทรอนิกส์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุจะไม่มีความรู้ความเข้าใจในระบบคอมพิวเตอร์ และโทรศัพท์มือถือไม่รองรับการใช้งานระบบอิเล็กทรอนิกส์¹³⁴

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าปัญหาในด้านความพร้อมของผู้รับบริการต่อการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ยังไม่ได้เป็นปัญหามากนัก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้รับบริการมีความพร้อมในด้านความรู้ทางเทคโนโลยีหรือการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ แต่ก็ถือว่าปัญหาในเรื่องดังกล่าวยังเป็นปัญหาต่อผู้รับบริการบางส่วนซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการศึกษาคดีที่มีประสิทธิภาพและเป็นธรรม

¹³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 56.

¹³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 57.

¹³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 66.

¹³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 84.

ตารางที่ 16 ร้อยละของปัจจัยที่เป็นอุปสรรคและข้อขัดข้องด้านความพร้อมของผู้รับบริการต่อการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ในทุกประเด็น

ข้อ	ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคและข้อขัดข้อง	ระดับปัญหา					ค่าคะแนนเฉลี่ย	ผลลัพธ์
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด		
1.	ด้านความพร้อมของผู้รับบริการต่อการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์การขาดความรู้และความเข้าใจในการใช้งานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศหรือระบบอิเล็กทรอนิกส์	10.9%	16.3%	33.7%	21.9%	17.2%	2.8	ปานกลาง
2.	ด้านความพร้อมของผู้รับบริการต่อการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์การขาดความสามารถในการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์	10.3%	17.2%	31.6%	23.7%	17.2%	2.8	ปานกลาง
3.	ด้านความพร้อมของผู้รับบริการต่อการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ทักษะในการเรียนรู้ด้านการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์	10.5%	16.1%	32.5%	23.1%	17.8%	2.8	ปานกลาง

ข้อ	ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค และข้อขัดข้อง	ระดับปัญหา					ค่าคะแนน เฉลี่ย	ผลลัพธ์
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อย ที่สุด		
4.	ด้านความพร้อมของ ผู้รับบริการต่อการใช้ งานระบบหรือบริการ อิเล็กทรอนิกส์การขาด ความสามารถในการ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น จากการใช้งานระบบ หรือบริการ อิเล็กทรอนิกส์	11.2%	16.3%	32.6%	22.5%	17.4%	2.8	ปานกลาง
5.	ด้านความพร้อมของ ผู้รับบริการต่อการใช้ งานระบบหรือบริการ อิเล็กทรอนิกส์การขาด ความพร้อมในการใช้ งานระบบหรือบริการ อิเล็กทรอนิกส์	10.7%	16.3%	31.9%	23.6%	17.5%	2.8	ปานกลาง

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพืชพรรณศักดิ์, รายงานวิจัยเรื่อง “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 53-57.¹³⁵

สำหรับการสำรวจข้อมูลจากรายงาน การเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการ ศาลและประชาชนทั่วไป โดยรายงานดังกล่าวจะสำรวจเกี่ยวกับความรู้ของผู้ใช้บริการในกระบวนการออนไลน์ของศาลผ่านเรื่องแหล่งการเรียนรู้ในการพัฒนาทักษะทางเทคโนโลยีสารสนเทศ (ทักษะดิจิทัล) ใหม่ ๆ ของผู้ตอบแบบสำรวจผ่านผู้ตอบแบบสำรวจทั้งสิ้น 1,360 ราย โดยคำถามจะเกี่ยวกับว่า ผู้ตอบแบบสำรวจได้เรียนรู้หรือทำความเข้าใจ และพัฒนาทักษะทางเทคโนโลยีสารสนเทศ (ทักษะทางดิจิทัล) ใหม่ ๆ ได้จากแหล่งใดบ้าง¹³⁶

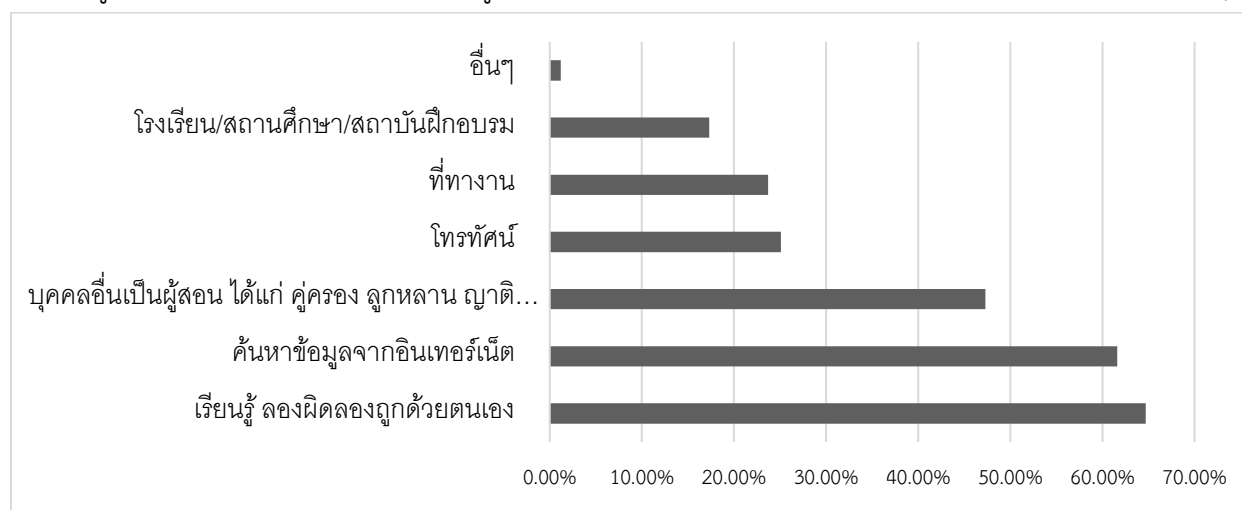
¹³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 53-57.

¹³⁶ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพืชพรรณศักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรม, แบบสำรวจเรื่อง “การเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป”, หน้า 8 [ออนไลน์], 2563. แหล่งที่มา: <https://rabi.coj.go.th/th/file/get/file/20201124562a56f6c0cde57198f459c12b53773f150317.pdf>

ผลการสำรวจเรื่องแหล่งการเรียนรู้ในการพัฒนาทักษะทางเทคโนโลยีสารสนเทศ (ทักษะดิจิทัล) ใหม่ ๆ ของผู้ตอบแบบสำรวจจากรายงาน การเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป พบว่า ผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่พบว่าสามารถที่จะเรียนรู้ได้ด้วยตนเองผ่านการค้นคว้าทางอินเทอร์เน็ต กล่าวคือ สามารถเรียนรู้ ทำความเข้าใจและพัฒนาทักษะทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ (ทักษะดิจิทัล) ใหม่ ๆ ได้จากหลายแหล่ง โดยส่วนใหญ่เรียนรู้ลองผิดลองถูกด้วยตนเอง คิดเป็นร้อยละ 64.7 รองลงมาเป็นการค้นคว้าข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต คิดเป็นร้อยละ 61.6 และบุคคลอื่นเป็นผู้สอน คิดเป็นร้อยละ 47.3 และยังมีการค้นคว้าจากโทรทัศน์ คิดเป็นร้อยละ 25.1 รองลงมาเป็นที่ทำงานคิดเป็นร้อยละ 23.7 และในการค้นคว้าผ่านโรงเรียน/สถานศึกษา/สถานฝึกอบรม คิดเป็นร้อยละ 17.3¹³⁷

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญที่สุดสำหรับการพัฒนาทักษะทางด้านดิจิทัลของผู้ตอบแบบสำรวจคืออินเทอร์เน็ต ซึ่งผู้ตอบแบบสำรวจสามารถเรียนรู้เรื่องดังกล่าวได้ด้วยตนเอง ส่วนการเรียนรู้จากแหล่งอื่นที่ไม่ใช่จากอินเทอร์เน็ตถือเป็นการเรียนรู้เป็นส่วนน้อย แสดงให้เห็นว่าโดยส่วนใหญ่ผู้ที่มาใช้บริการกระบวนการออนไลน์ของศาลอาจสามารถเรียนรู้ทักษะทางดิจิทัลต่างๆ ด้วยตนเองได้ผ่านอินเทอร์เน็ตเพื่อเข้าถึงการใช้บริการการพิจารณาคดีออนไลน์ได้

แผนภูมิที่ 25 ร้อยละของแหล่งการเรียนรู้ในการพัฒนาทักษะทางเทคโนโลยีสารสนเทศ (ทักษะดิจิทัล) ใหม่ ๆ

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพัฒนาศักดิ์, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 18.¹³⁸

¹³⁷ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพัฒนาศักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรม, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป, หน้าที่ 18 [ออนไลน์], 2563. แหล่งที่มา: <https://rabi.coj.go.th/th/content/category/detail/id/17/iid/242171>

¹³⁸ เรื่องเดียวกัน.

แนวทางการประเมินที่ 2.2.1.2 มีการให้คำแนะนำหรือการสนับสนุนในกระบวนการหรือไม่

ตัวอย่างการประเมินในเรื่องดังกล่าวที่ถูกลำเอียงในการประชุมเชิงปฏิบัติการ¹³⁹ เช่น แบบประเมินการรับรู้ถึงความเป็นธรรมของ Emily Gold LaGratta Elise Jensen¹⁴⁰ ได้มีการประเมินด้านภาวะวิสัยเกี่ยวกับการให้คำแนะนำหรือสนับสนุนของกระบวนการในศาล 3 เรื่อง คือ การยืนยันความเข้าใจของผู้ใช้บริการ (Ensuring Understanding) การรับฟังผู้ให้บริการ (Providing Voice) และความช่วยเหลือ (Helpfulness) โดยการประเมินดังกล่าวจะมีการถามคำถามเพื่อการประเมินทั้งสามเรื่องดังกล่าว โดยหากเลือกคำตอบว่าไม่เลยจะได้ 1 คะแนน หากตอบว่าไม่บ่อยจะได้ 2 คะแนน หากตอบว่าบางครั้งจะได้ 3 คะแนน และหากตอบว่าเกือบตลอดจะได้ 4 คะแนน ซึ่งหากประเมินแล้วมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับที่สูงก็จะถือว่ามีการปฏิบัติงานที่ดี แต่ถ้าหากประเมินแล้วได้คะแนนเฉลี่ยในระดับต่ำก็ถือว่าต้องปรับปรุงการทำงานในเรื่องดังกล่าว

เรื่องแรก การยืนยันความเข้าใจของผู้ใช้บริการ (Ensuring Understanding) จะเป็นการถามตั้งแต่เมื่อเริ่มต้นกระบวนการว่าเจ้าหน้าที่ของศาลได้ให้ข้อมูลโดยสรุปเกี่ยวกับสิ่งที่จะเกิดขึ้นระหว่างกระบวนการพิจารณาหรือไม่ และเมื่อสิ้นสุดกระบวนการพิจารณา เจ้าหน้าที่ศาลได้ตรวจสอบความเข้าใจในตัดสินของศาลและความคาดหวังในอนาคตของผู้ใช้บริการหรือไม่ นอกจากนี้ จะมีการถามว่าศาลได้จัดให้มีการเตือนความจำเป็นลายลักษณ์อักษรและวาจาเกี่ยวกับกำหนดการในอนาคตและข้อกำหนดอื่นๆ ของศาลหรือไม่ รวมถึงศาลได้คำนึงถึงข้อจำกัดในการใช้ภาษาและองค์ความรู้ต่างๆ ในการสร้างแบบฟอร์มต่างๆ หรือไม่¹⁴¹ ทั้งนี้ สำหรับกรณีของประเทศไทย จากการสืบค้นยังไม่พบรายงานหรือข้อมูลที่มีการตรวจสอบการยืนยันความเข้าใจของผู้ใช้บริการตามแนวทางดังกล่าว

เรื่องที่สอง การรับฟังผู้ให้บริการ (Providing Voice) จะเป็นการถามว่าศาลได้เตรียมแบบสำรวจประสบการณ์จากผู้ใช้บริการศาลหรือไม่ เพื่อสอบถามความเห็นของผู้รับบริการ และศาลได้ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่มีข้อจำกัดทางความรู้หรือไม่ นอกจากนี้จะต้องมีการตรวจสอบในส่วนของเจ้าหน้าที่ศาลว่าได้มีการสอบถามข้อสงสัยของผู้ใช้บริการหรือไม่¹⁴²

จากการสืบค้นข้อมูลในประเทศไทยได้มีรายงานวิจัยที่เก็บข้อมูลเกี่ยวกับการรับฟังผู้บริบาลดังกล่าวข้างต้น คือรายงาน การสำรวจ การเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและ

¹³⁹ Natalie Byrom, above n 1, para 12.18.

¹⁴⁰ Emily Gold LaGratta and Elise Jensen, above n 126.

¹⁴¹ Ibid., p. 1.

¹⁴² Ibid.

ประชาชนทั่วไป โดยรายงานดังกล่าวมีการสำรวจเกี่ยวกับความต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลรูปแบบออนไลน์ผ่านผู้ตอบแบบสำรวจทั้งสิ้น 1,360 ราย ซึ่งถือเป็นการสำรวจด้านการรับฟังผู้ใช้บริการกระบวนการออนไลน์ของศาลว่าต้องการให้มีการช่วยเหลือในการให้บริการกระบวนการทางออนไลน์ของศาลหรือไม่ โดยผลการสำรวจโดยสรุปพบว่า ผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่ต้องการความช่วยเหลือมากกว่าไม่ต้องการ

ในการสำรวจเรื่องความต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลรูปแบบออนไลน์ของรายงานการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไปจะเป็นการถามผู้ตอบแบบสำรวจว่า ผู้ตอบแบบสำรวจติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์ต้องการความช่วยเหลือหรือไม่ โดยหากไม่ต้องการเพราะเหตุใด และหากต้องการเพราะอะไรแล้วต้องการให้ช่วยเหลือในเรื่องใด¹⁴³ โดยผลการสำรวจในเรื่องดังกล่าวจะมีการแบ่งผลสำรวจจากผู้ตอบแบบสำรวจทั้งหมด และแบ่งประเภทผลสำรวจในเรื่องดังกล่าวเป็นไปตามช่วงอายุ ตามระดับวุฒิการศึกษาและตามอาชีพ รวมถึงมีการสำรวจโดยแบ่งผลตามการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์และอินเทอร์เน็ตของผู้ตอบแบบสำรวจเกี่ยวกับ ความต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลรูปแบบออนไลน์ ดังต่อไปนี้

ผลการสำรวจความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลรูปแบบออนไลน์ของผู้ตอบแบบสำรวจที่ต้องติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์ พบว่า ผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่ต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลคิดเป็นร้อยละ 59.0 โดยสำหรับผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์ เนื่องจากไม่มีความพร้อมทางด้านอุปกรณ์มือถือสมาร์ทโฟนเป็นปัญหามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 24.2 รองลงมาเนื่องจากไม่มีอินเทอร์เน็ต คิดเป็นร้อยละ 21.2 และปัญหาอื่นๆ เช่นไม่มีความรู้ ระบบซับซ้อน คิดเป็นร้อยละ 7.8 โดยผู้ตอบแบบสำรวจต้องการความช่วยเหลือในการจัดให้มีบริการฟรีอินเทอร์เน็ตไร้สาย (Free WIFI) มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 41.4 และรองลงมาคือการอบรมความรู้ในการใช้อุปกรณ์สื่อสารอิเล็กทรอนิกส์คิดเป็นร้อยละ 26.9 และปัญหาอื่นๆ เช่น ต้องการให้มีคู่มือการใช้ คิดเป็นร้อยละ 1.6¹⁴⁴

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือในการใช้บริการระบบศาลออนไลน์ยังมีอยู่ค่อนข้างมาก ซึ่งปัญหามากที่สุดคือเรื่องการไม่มีอุปกรณ์มือถือและอินเทอร์เน็ตใช้ แสดงให้เห็นว่าอุปกรณ์กับอินเทอร์เน็ตเป็นปัญหาและอุปสรรคที่อาจทำให้มีผลกระทบต่อการศึกษาภาคีที่มีประสิทธิภาพของกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ได้มากที่สุด

¹⁴³ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรบุคคล สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เชียงธรรมที่ 136, หน้า 3, 8.

¹⁴⁴ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรบุคคล สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เชียงธรรมที่ 137, หน้า 20.

ตารางที่ 17 ร้อยละของเหตุผลที่ผู้ตอบแบบสำรวจต้องการความช่วยเหลือและเรื่องที่ต้องการความช่วยเหลือ

เหตุผลที่ต้องการความช่วยเหลือ		ร้อยละ
1.	ไม่มีความพร้อมทางด้านอุปกรณ์มือถือสมาร์ทโฟน	24.2
2.	ไม่มีอินเทอร์เน็ต	21.2
3.	อื่นๆ เช่น ไม่มีความรู้ ระบบซับซ้อน	7.8
ต้องการความช่วยเหลือในเรื่อง		ร้อยละ
1.	ฟรีอินเทอร์เน็ตไร้สาย (Free WIFI)	41.4
2.	การอบรมความรู้ในการใช้อุปกรณ์สื่อสารอิเล็กทรอนิกส์	26.9
3.	อื่นๆ เช่น คู่มืออธิบายการใช้	1.6

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาฯ พัฒนาคักดี, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ :สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 20.¹⁴⁵

ส่วนผู้ที่ไม่ต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์ เนื่องจากมีความพร้อมทางด้านอุปกรณ์มือถือสมาร์ทโฟนและอินเทอร์เน็ตแล้วเป็นเหตุผลที่มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 32.5 อีกทั้งยังมีความเข้าใจมาก รองลงเนื่องจากใช้งานได้แล้ว คิดเป็นร้อยละ 11.6 และปัญหาอื่นๆ เช่น ต้องการรูปแบบเอกสารปกติ คิดเป็นร้อยละ 7.8¹⁴⁶

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้ที่ไม่ต้องการความช่วยเหลือในการใช้บริการระบบศาลออนไลน์ก็พอมีอยู่บ้างแต่เป็นจำนวนที่น้อยกว่า แต่ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า เหตุผลที่ผู้ตอบแบบสำรวจไม่ต้องการความช่วยเหลือมากที่สุดจะเพราะว่าผู้ตอบแบบสำรวจมีความพร้อมทางด้านอุปกรณ์มือถือสมาร์ทโฟนและอินเทอร์เน็ตอยู่แล้ว ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลในเรื่องเหตุผลที่ผู้ตอบแบบสำรวจต้องการมากที่สุดคือ ไม่มีความพร้อมทางด้านอุปกรณ์มือถือสมาร์ทโฟนและอินเทอร์เน็ต ยิ่งแสดงให้เห็นว่าปัญหาหรืออุปสรรคที่ทำให้ผู้ที่มาใช้บริการระบบออนไลน์ของศาลคือการไม่มีความพร้อมในด้านอุปกรณ์และอินเทอร์เน็ต โดยหากมีการช่วยเหลือในเรื่องดังกล่าวแก่ผู้ใช้บริการได้ก็จะทำให้การพิจารณาคดีทางออนไลน์มีประสิทธิภาพและเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น

¹⁴⁵ เรื่องเดียวกัน

¹⁴⁶ เรื่องเดียวกัน

ตารางที่ 18 ร้อยละของเหตุผลที่ผู้ตอบแบบสำรวจไม่ต้องการความช่วยเหลือ

เหตุผลที่ไม่ต้องการความช่วยเหลือ		ร้อยละ
1.	มีความพร้อมทางด้านอุปกรณ์มือถือสมาร์ทโฟนและอินเทอร์เน็ตแล้ว	32.5
2.	มีความเข้าใจและใช้งานได้แล้ว	11.6
3.	อื่นๆ เช่น ต้องการรูปแบบเอกสารปกติ	7.8

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพืชพันธุ์สัตว์ป่า, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ :สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 20.¹⁴⁷

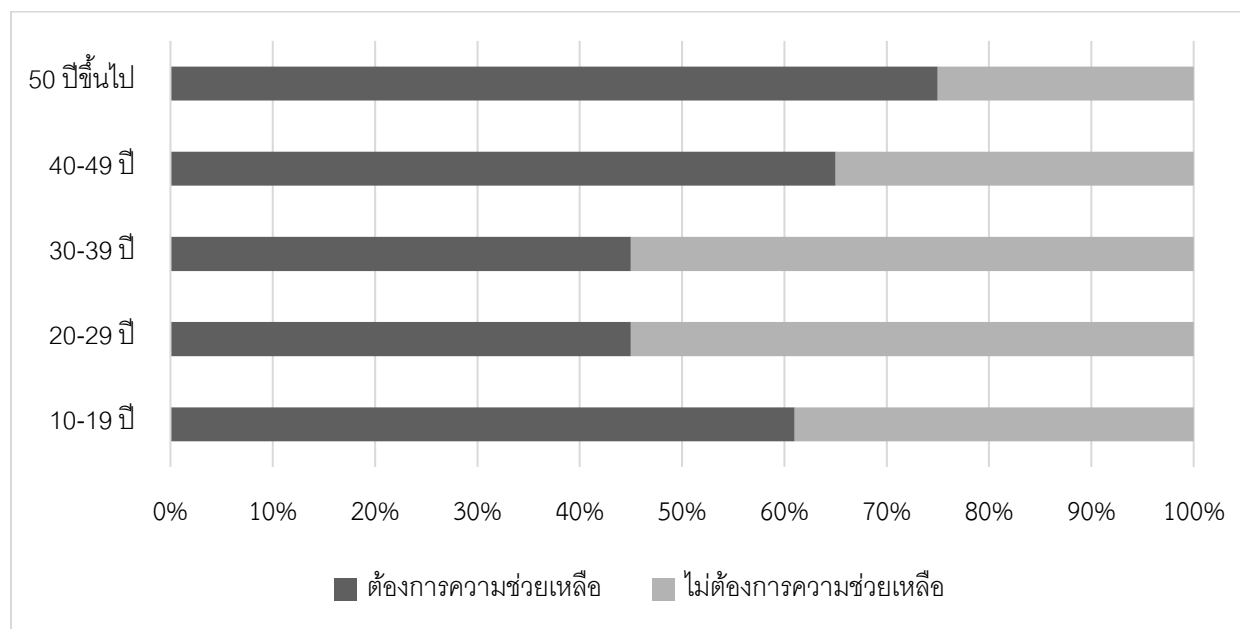
ผลการสำรวจความต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์โดยแบ่งตามช่วงอายุของผู้ตอบแบบสำรวจ พบว่า กลุ่มช่วงอายุ 50 ปีขึ้นไป ต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 75.0 รองลงมาคือกลุ่มช่วงอายุ 40 – 49 ปี คิดเป็นร้อยละ 65.0 และกลุ่มช่วงอายุ 10 – 19 ปี คิดเป็นร้อยละ 61.0 ส่วนกลุ่มช่วงอายุ 20 – 29 ปี และกลุ่มช่วงอายุ 30 -39 ปี ต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 45.0¹⁴⁸

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสำรวจที่มีอายุมากจะต้องการความช่วยเหลือมากขึ้นตามไปด้วย ซึ่งอาจเป็นเพราะว่าช่วงดังกล่าวมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์น้อย จึงควรมีการให้ความรู้และชี้แนะให้เห็นประโยชน์ในการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์แก่บุคคลกลุ่มดังกล่าว และรองลงมาคือกลุ่มที่มีอายุน้อยไปเลยหรือเป็นเยาวชน คือกลุ่มอายุไม่เกิน 20 ปี ก็ต้องการความช่วยเหลือ ซึ่งอาจเป็นเพราะว่าช่วงอายุนี้อย่างไม่ได้ทำงานและไม่มีประสบการณ์ต่างๆ อาจต้องพึ่งค่าใช้จ่ายจากผู้ปกครอง จึงต้องการความช่วยเหลือในการใช้บริการ แต่กลุ่มที่ได้ทำงานแล้วหรือมีประสบการณ์ในวัยกลางคนจะต้องการความช่วยเหลือน้อยที่สุดซึ่งอาจเป็นเพราะว่ามีความพร้อมทั้งในด้านกำลังทรัพย์และทักษะความรู้เนื่องจากได้ทำงานในยุคที่มีการใช้อุปกรณ์เทคโนโลยีต่างๆ จึงสามารถทำความเข้าใจระบบได้ไม่ยาก จึงอาจไม่ค่อยต้องการความช่วยเหลือมากนัก

¹⁴⁷ เรื่องเดียวกัน

¹⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 26.

แผนภูมิที่ 26 ร้อยละของการต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์โดยแบ่งตามช่วงอายุ

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรดี, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ :สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 26.¹⁴⁹

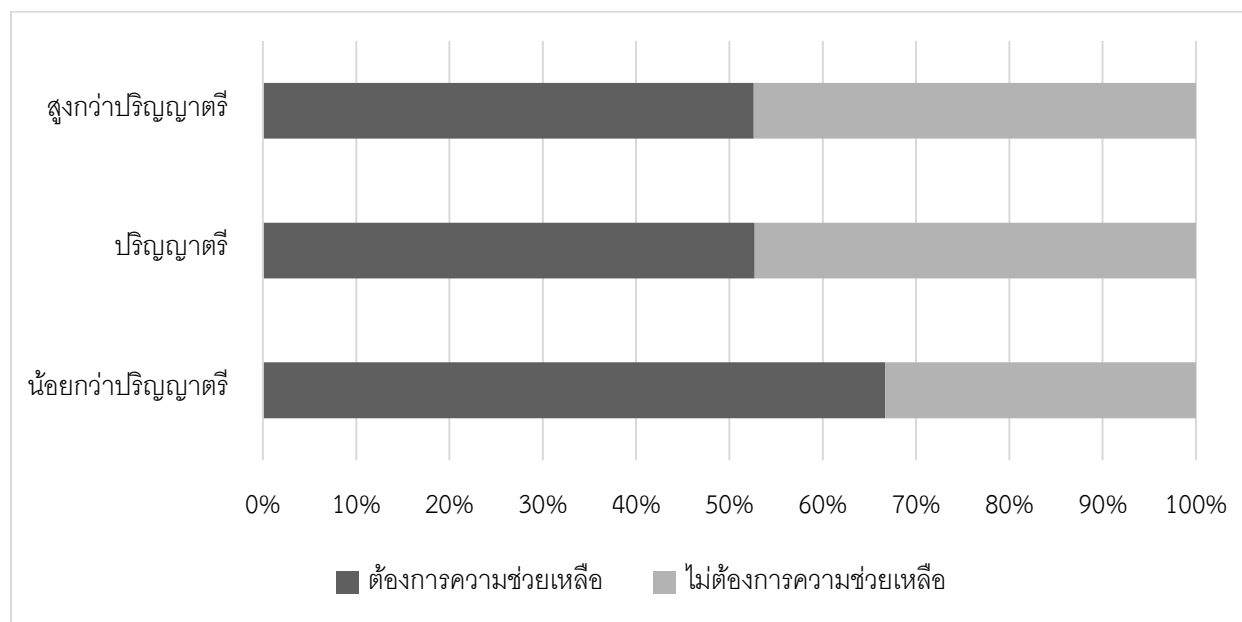
ผลการสำรวจ ความต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์ โดยแบ่งตามระดับวุฒิการศึกษาของผู้ตอบแบบสำรวจ พบว่า กลุ่มที่จบการศึกษาในระดับที่น้อยกว่าปริญญาตรีต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 66.7 รองลงมาคือผู้ที่จบการศึกษาในระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 52.7 ส่วนผู้ที่จบการศึกษาในระดับที่สูงกว่าปริญญาตรีต้องการความช่วยเหลือน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 52.6¹⁵⁰

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ายิ่งผู้ตอบแบบสำรวจมีการศึกษาที่สูงขึ้นจะมีโอกาสในการต้องการความช่วยเหลือก็จะน้อยตามไปด้วย แต่ในขณะที่ผู้ตอบแบบสำรวจมีความรู้ที่น้อยลงก็จะมีโอกาสที่จะต้องการความช่วยเหลือที่มากขึ้นไปด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่าผู้ที่มีศึกษาน้อยกว่าอาจมีโอกาเข้าถึงการพิจารณาคดีออนไลน์ที่มีประสิทธิภาพและเป็นธรรมน้อยลงด้วยเพราะต้องการความช่วยเหลือเพื่อติดต่อศาลในรูปแบบออนไลน์

¹⁴⁹ เรื่องเดียวกัน.

¹⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

แผนภูมิที่ 27 ร้อยละของความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์ โดยแบ่งตามระดับวุฒิการศึกษา

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพืชพัฒนาศักดิ์, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ :สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 29.¹⁵¹

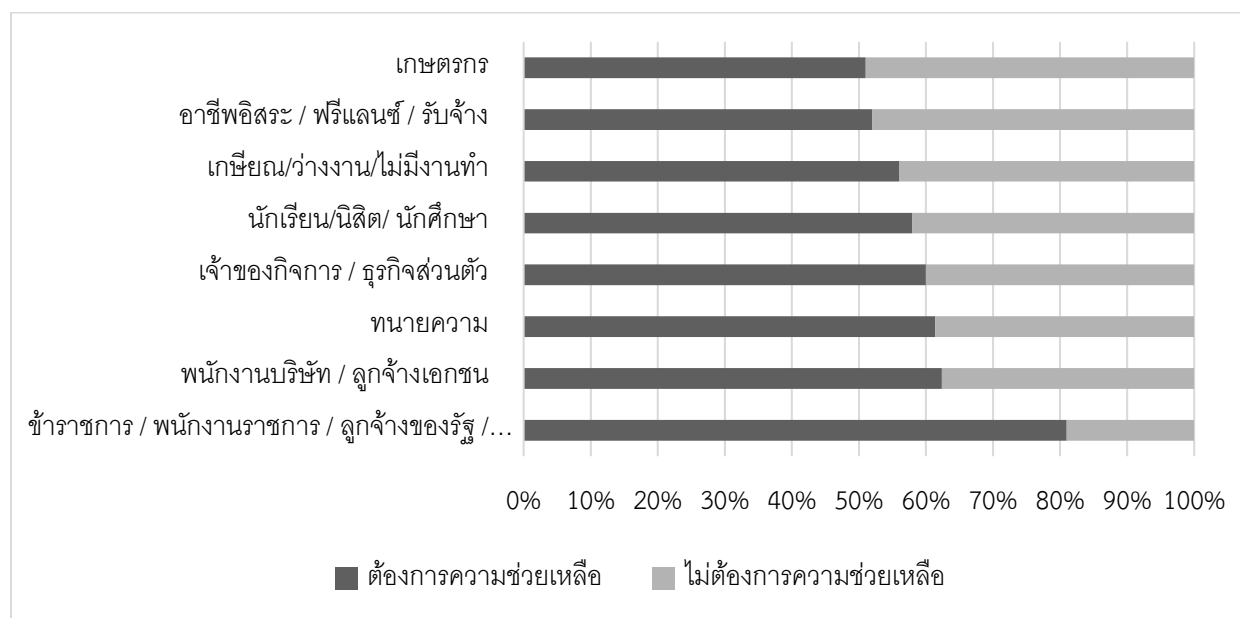
ผลการสำรวจความต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์ โดยแบ่งตามอาชีพของผู้ตอบแบบสำรวจ พบว่า เกษตรกรต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 81.0 รองลงมาคือผู้เกษียณอายุ คิดเป็นร้อยละ 63.0 และอาชีพอิสระ/ฟรีแลนซ์/รับจ้าง คิดเป็นร้อยละ 62.0 ส่วนผู้ที่รับราชการต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 51.0¹⁵²

จากการสำรวจแสดงให้เห็นว่า อาชีพที่ไม่ได้ใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์หรืออินเทอร์เน็ตอย่างเกษตรกรจะมีความต้องการให้ช่วยเหลือมากที่สุด ซึ่งอาจเป็นเพราะการไม่ได้ใช้อุปกรณ์และอินเทอร์เน็ตจะทำให้ขาดทักษะทางดิจิทัลในการติดต่อระบบศาลออนไลน์ และกลุ่มที่เกษียณอายุก็เป็นกลุ่มที่ต้องการความช่วยเหลือที่รองลงมาซึ่งอาจเป็นเหตุผลในด้านการขาดทักษะเช่นเดียวกัน ส่วนกลุ่มอาชีพราชการเป็นกลุ่มที่ต้องการความช่วยเหลือน้อยที่สุดอาจเป็นเพราะมีความคุ้นเคยกับการใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์และอินเทอร์เน็ตในการติดต่อราชการ

¹⁵¹ เรื่องเดียวกัน.

¹⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

แผนภูมิที่ 28 แสดงร้อยละของการต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์โดยแบ่งตามอาชีพของผู้ตอบแบบสำรวจ

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรที่พัฒนาคักดี, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ :สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 35.¹⁵³

ผลการสำรวจความต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์โดยแบ่งตามการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์และอินเทอร์เน็ตของผู้ตอบแบบสำรวจ พบว่า ผู้ใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ต้องการความช่วยเหลือ คิดเป็นร้อยละ 75 แต่ไม่ต้องการความช่วยเหลือ คิดเป็นร้อยละ 25 ส่วนผู้ที่ไม่ใช้ใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ต้องการความช่วยเหลือ คิดเป็นร้อยละ 22 แต่ไม่ต้องการความช่วยเหลือ คิดเป็นร้อยละ 78 โดยสำหรับผู้ที่ใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ สาเหตุส่วนใหญ่ที่ต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์คือ ไม่มีความพร้อมทางด้านอุปกรณ์มือถือสมาร์ทโฟน คิดเป็นร้อยละ 23.0 รองลงมาคือ ไม่มีอินเทอร์เน็ต คิดเป็นร้อยละ 20.0 และสาเหตุส่วนใหญ่ที่ไม่ต้องการความช่วยเหลือ คือ มีความพร้อมทางด้านอุปกรณ์มือถือสมาร์ทโฟน คิดเป็นร้อยละ 33.0 รองลงมาคือ มีความเข้าใจและใช้งานได้เก่งแล้ว คิดเป็นร้อยละ 12.0 สำหรับผู้ที่ไม่ใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ สาเหตุส่วนใหญ่ที่ต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์คือ ไม่มีความพร้อมทางด้านอุปกรณ์มือถือสมาร์ทโฟน คิดเป็นร้อยละ 52.0 รองลงมาคือ

¹⁵³ เรื่องเดียวกัน.

ไม่มีอินเทอร์เน็ต คิดเป็นร้อยละ 39.0 และสาเหตุส่วนใหญ่ที่ไม่ต้องการความช่วยเหลือ คือ มีความพร้อมทางด้านอุปกรณ์มือถือสมาร์ทโฟน คิดเป็นร้อยละ 9.0 รองลงมาคือ มีความเข้าใจและใช้งานได้เก่งแล้ว คิดเป็นร้อยละ 4.0¹⁵⁴

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ผู้ที่ใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์มากกว่าผู้ที่ไม่ใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ แต่ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าไม่ว่าจะเป็นผู้ที่ใช้งานหรือไม่ได้ใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ สาเหตุที่ต้องการความช่วยเหลือมากที่สุดก็คือในเรื่องของความพร้อมทางด้านอุปกรณ์และไม่มีอินเทอร์เน็ต ในขณะที่ในด้านของสาเหตุที่ไม่ต้องการความช่วยเหลือทั้งผู้ที่ใช้งานและไม่ใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์จะเห็นได้ว่าเหตุผลที่ไม่ต้องการความช่วยเหลือก็เพราะว่ามีความพร้อมในเรื่องอุปกรณ์และมีความเข้าใจในการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่อยู่แล้ว ซึ่งจะเห็นได้ว่าสาเหตุของความต้องการในการช่วยเหลือและไม่ต้องการจะสอดคล้องกันคือ เป็นเรื่องเกี่ยวกับอุปกรณ์และเตอร์เน็ตโดยจะเห็นว่าผู้ที่มีความพร้อมในเรื่องดังกล่าวจะไม่ต้องการความช่วยเหลือ แต่ผู้ที่ไม่มีความพร้อมในเรื่องดังกล่าวจะ ต้องการความช่วยเหลือเพื่อเข้าถึงระบบศาลออนไลน์ แสดงให้เห็นว่าในเรื่องอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ก็เป็นปัจจัยที่สำคัญให้การพิจารณาคดีมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม

ตารางที่ 19 ร้อยละสาเหตุของผู้ตอบแบบสำรวจในเรื่องการต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์ โดยแบ่งตามการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์

ใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์					
สาเหตุที่ต้องการความช่วยเหลือ		ร้อยละ	สาเหตุที่ไม่ต้องการความช่วยเหลือ		ร้อยละ
1.	ไม่มีความพร้อมทางด้านอุปกรณ์มือถือสมาร์ทโฟน	23	1.	มีความพร้อมทางด้านอุปกรณ์มือถือสมาร์ทโฟน	33
2.	ไม่มีอินเทอร์เน็ต	20	2.	มีความเข้าใจและใช้งานได้เก่งแล้ว	12
3.	อื่นๆ	8	3.	อื่นๆ	1
ไม่ใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์					
สาเหตุที่ต้องการความช่วยเหลือ		ร้อยละ	สาเหตุที่ไม่ต้องการความช่วยเหลือ		ร้อยละ
1.	ไม่มีความพร้อมทางด้านอุปกรณ์มือถือสมาร์ทโฟน	52	1.	มีความพร้อมทางด้านอุปกรณ์มือถือสมาร์ทโฟน	9
2.	ไม่มีอินเทอร์เน็ต	39	2.	มีความเข้าใจและใช้งานได้เก่งแล้ว	4
3.	อื่นๆ	6	3.	อื่นๆ	1

¹⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 40.

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพืชพรรณศาสตร์, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ :สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 40.¹⁵⁵

เรื่องที่สาม ความช่วยเหลือ (Helpfulness) เป็นการตรวจสอบว่าระบบเทคโนโลยีสารสนเทศของศาลหรือเจ้าหน้าที่ศาลได้ให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับการพิจารณาคดีในศาลหรือไม่ โดยในการสอบถามจะมีการถามว่าเว็บไซต์ของศาลได้รับการบำรุงรักษาเพื่อให้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์แก่ผู้ใช้บริการหรือไม่ และเจ้าหน้าที่ศาลได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการหาเส้นทางของอาคารและแบบฟอร์มที่สำคัญ รวมถึงเจ้าหน้าที่ศาลมีความคุ้นเคยกับข้อมูลในพื้นที่ท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ศาลจะส่งต่องานเมื่อมีความเหมาะสมหรือไม่¹⁵⁶ สำหรับกรณีของประเทศไทยจากการสืบค้นรายงานวิจัยพบว่า ได้มีรายงานวิจัยที่เก็บข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องความช่วยเหลือดังกล่าวอยู่สองรายงานคือ รายงานวิจัย “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ” และรายงานการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป

สำหรับรายงาน “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ” ได้มีการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามออนไลน์ จากผู้รับบริการในศาลชั้นต้นทั่วประเทศ โดยมีผู้ตอบแบบสอบถามฯ จำนวนทั้งสิ้น 5,022 ราย โดยหนึ่งในนั้นได้มีการสำรวจด้านมีการสำรวจข้อมูลด้านกระบวนการ/ขั้นตอนการใช้งานผ่านระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ ด้านการให้บริการของเจ้าหน้าที่ และด้านคุณภาพของระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ ในระบบศาลดิจิทัลรวมถึงสอบถามความเห็นเกี่ยวกับปัญหาหรือข้อขัดข้องระหว่างการรับบริการอิเล็กทรอนิกส์ในเรื่องดังกล่าว เพื่อให้ทราบว่ทั้งสามด้านดังกล่าวได้ให้ความช่วยเหลือหรือเป็นอุปสรรคในการใช้บริการศาลดิจิทัล

ในการสำรวจด้านกระบวนการ/ขั้นตอนการใช้งานผ่านระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ได้มีการแบ่งการสำรวจออกเป็น 5 ประเด็นต่อไปนี้คือ ประเด็นแรก เป็นการสำรวจเรื่องความยุ่งยากและซับซ้อนในด้านขั้นตอนการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ของศาลดิจิทัล ผลการสำรวจพบว่า ระดับปัญหาของผู้รับบริการในเรื่องดังกล่าวที่มีจำนวนมากที่สุดคือปัญหาระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 36.8 และรองลงมาเป็นปัญหาระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ 22.4 และเป็นปัญหาระดับน้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 17.2 โดยในทุกระดับปัญหารวมกันคิดออกมาเป็นคะแนนเฉลี่ยที่ 2.8 ซึ่งถือว่าในเรื่องความยุ่งยากและซับซ้อนในด้านขั้นตอนการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ โดยเฉลี่ยเป็นปัญหาระดับกลาง¹⁵⁷

¹⁵⁵ เรื่องเดียวกัน.

¹⁵⁶ Emily Gold LaGratta and Elise Jensen, above n 126, p.2.

¹⁵⁷ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพืชพรรณศาสตร์ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 16, หน้า 37.

ประเด็นที่สอง เป็นการสำรวจเรื่องความล่าช้าในการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ของศาลดิจิทัล ผลการสำรวจพบว่า ระดับปัญหาของผู้รับบริการในเรื่องดังกล่าวที่มีจำนวนมากที่สุดคือปัญหาระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 35.7 และรองลงมาเป็นปัญหาระดับน้อยคิดเป็นร้อยละ 24.5 และเป็นปัญหาระดับน้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 17.8 โดยในทุกระดับปัญหารวมกันคิดออกมาเป็นคะแนนเฉลี่ยที่ 2.7 ซึ่งถือว่าในเรื่องความล่าช้าในการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ โดยเฉลี่ยเป็นปัญหาระดับกลาง¹⁵⁸

ประเด็นที่สาม เป็นการสำรวจการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ของศาลดิจิทัลว่าเป็นการเพิ่มขึ้นตอนในการรับบริการหรือไม่ ผลการสำรวจพบว่า ระดับปัญหาของผู้รับบริการในเรื่องดังกล่าวที่มีจำนวนมากที่สุดคือปัญหาระดับปานกลางคิดเป็นร้อยละ 34.0 และรองลงมาเป็นปัญหาระดับน้อยคิดเป็นร้อยละ 24.2 และเป็นปัญหาระดับน้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 17.1 โดยในทุกระดับปัญหารวมกันคิดออกมาเป็นคะแนนเฉลี่ยที่ 2.8 ซึ่งถือว่าในเรื่องการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ของศาลดิจิทัลว่าเป็นการเพิ่มขึ้นตอนในการรับบริการหรือไม่ โดยเฉลี่ยเป็นปัญหาระดับกลาง¹⁵⁹

ประเด็นที่สี่ เป็นการสำรวจขั้นตอนการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ของศาลดิจิทัลว่ายากต่อการทำความเข้าใจหรือไม่ ผลการสำรวจพบว่า ระดับปัญหาของผู้รับบริการในเรื่องดังกล่าวที่มีจำนวนมากที่สุดคือปัญหาระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 34.3 รองลงมาเป็นปัญหาระดับน้อยคิดเป็นร้อยละ 22.1 และเป็นปัญหาระดับน้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 17.3 โดยในทุกระดับปัญหารวมกันคิดออกมาเป็นคะแนนเฉลี่ยที่ 2.8 ซึ่งถือว่าในเรื่องขั้นตอนการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ของศาลดิจิทัลว่ายากต่อการทำความเข้าใจหรือไม่ โดยเฉลี่ยเป็นปัญหาระดับกลาง¹⁶⁰

ประเด็นที่ห้า เป็นการสำรวจเกี่ยวกับระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ของศาลดิจิทัลว่าไม่สามารถใช้งานได้ทุกที่ทุกเวลา ผลการสำรวจพบว่า ระดับปัญหาของผู้รับบริการในเรื่องดังกล่าวที่มีจำนวนมากที่สุดคือเป็นปัญหาระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 32.2 และรองลงมาเป็นปัญหาระดับน้อยคิดเป็นร้อยละ 23.5 และเป็นปัญหาระดับน้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 17.2 โดยในทุกระดับปัญหารวมกันคิดออกมาเป็นคะแนนเฉลี่ยที่ 2.8 ซึ่งถือว่าในเรื่องระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ของศาลดิจิทัลว่าไม่สามารถใช้งานได้ทุกที่ทุกเวลา โดยเฉลี่ยเป็นปัญหาระดับกลาง¹⁶¹

¹⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 38.

¹⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 39.

¹⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 40.

¹⁶¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

โดยสรุป ผลการสำรวจรายงานวิจัย “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ” ในด้านปัจจัยที่เป็นอุปสรรคและข้อขัดข้องด้านกระบวนการ/ขั้นตอนการใช้งานผ่านระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ในห้าประเด็นดังกล่าวข้างต้นพบว่า คิดเฉลี่ยเป็นระดับปัญหาอยู่ที่ปัญหาระดับปานกลาง กล่าวคือได้คะแนนเฉลี่ยที่ 2.8¹⁶² และความเห็นของผู้รับบริการในปัญหาหรือข้อขัดข้องที่เกิดขึ้นระหว่างรับบริการในศาลชั้นต้นด้านระบบอิเล็กทรอนิกส์ พบว่า ระบบการยื่นและส่งคำคู่ความและเอกสารโดยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (E-filing) เกิดข้อขัดข้องในการเข้าใช้งาน โปรแกรมในการค้นหาสำนวนมีความขัดข้องก่อให้เกิดอุปสรรคในการค้นหาและการสืบพยานทางไกลผ่านจอภาพมีปัญหาด้านเสียงและสัญญาณในบางครั้ง รวมถึงการเข้าใช้ระบบบริการข้อมูลคดีศาลยุติธรรม (Cios) ผ่านโทรศัพท์มือถือเกิดข้อขัดข้องในการใช้งาน เช่น ความล่าช้าและเข้าสู่ระบบประสบปัญหาในบางครั้ง และระบบอิเล็กทรอนิกส์บางระบบไม่มีความเสถียรในการใช้งานและข้อขัดข้องในบางครั้ง¹⁶³

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าปัญหาในด้านกระบวนการ/ขั้นตอนการใช้งานผ่านระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ยังไม่ได้เป็นปัญหามากนัก ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากระบวนการ/ขั้นตอนการใช้งานผ่านระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ยังสามารถช่วยเหลือผู้รับบริการได้อยู่บ้าง แต่ก็ถือว่าปัญหาในเรื่องดังกล่าวยังเป็นปัญหาต่อผู้รับบริการบางส่วนซึ่งจะส่งผลต่อการพิจารณาคดีที่มีประสิทธิภาพและเป็นธรรม

ตารางที่ 20 ร้อยละของปัจจัยอุปสรรคและข้อขัดข้องด้านกระบวนการ/ขั้นตอนการใช้งานผ่านระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ในทุกประเด็น

ข้อ	ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคและข้อขัดข้อง	ระดับปัญหา					ค่าคะแนนเฉลี่ย	ผลลัพธ์
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด		
1.	ด้านกระบวนการ/ขั้นตอนการใช้งานผ่านระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ยุ่งยากซับซ้อนด้านขั้นตอนการใช้งาน	9.3%	14.3%	36.8%	22.4%	17.2%	2.8	ปานกลาง

¹⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 63.

¹⁶³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 83.

ข้อ	ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค และข้อขัดข้อง	ระดับปัญหา					ค่า คะแนน เฉลี่ย	ผลลัพธ์
		มากที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อยที่สุด		
2.	ด้านกระบวนการ/ ขั้นตอนการใช้งานผ่าน ระบบหรือบริการ อิเล็กทรอนิกส์ล่าช้าใน การใช้งาน	8.4%	13.6%	35.7%	24.5%	17.8%	2.7	ปานกลาง
3.	ด้านกระบวนการ/ ขั้นตอนการใช้งานผ่าน ระบบหรือบริการ อิเล็กทรอนิกส์เป็นการ เพิ่มขั้นตอนในการรับ บริการ	10.4%	14.3%	34%	24.2%	17.1%	2.8	ปานกลาง
4.	ด้านกระบวนการ/ ขั้นตอนการใช้งานผ่าน ระบบหรือบริการ อิเล็กทรอนิกส์ยากต่อ การทำความเข้าใจ	10.1%	16.2%	34.3%	22.1%	17.3%	2.8	ปานกลาง
5.	ด้านกระบวนการ/ ขั้นตอนการใช้งานผ่าน ระบบหรือบริการ อิเล็กทรอนิกส์ไม่ สามารถใช้งานได้ทุกที่ ทุกเวลา	11.3%	15.8%	32.2%	23.5%	17.2%	2.8	ปานกลาง

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพืชพรรณศักดิ์, รายงานวิจัยเรื่อง “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 37-41.¹⁶⁴

ในการสำรวจด้านการให้บริการของเจ้าหน้าที่ได้มีการแบ่งการสำรวจออกเป็น 5 ประเด็นต่อไปนี้คือ ประเด็นแรก เป็นการสำรวจด้านการไม่ได้รับการอธิบายและแนะนำขั้นตอนในการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์แก่ผู้รับบริการ ผลการสำรวจพบว่าระดับปัญหาของผู้รับบริการในเรื่องดังกล่าวที่มีจำนวนมากที่สุดคือปัญหาระดับปานกลางคิดเป็นร้อยละ 30.4 และรองลงมาเป็นปัญหาระดับน้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 27.0 โดยใน

¹⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 37-41.

ทุกระดับปัญหารวมกันคิดออกมาเป็นคะแนนเฉลี่ยที่ 2.4 ซึ่งถือว่าในเรื่องการไม่ได้รับการอธิบายและแนะนำขั้นตอนในการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ โดยเฉลี่ยเป็นปัญหาระดับน้อย¹⁶⁵

ประเด็นที่สอง เป็นการสำรวจด้านการไม่ได้รับการตอบข้อซักถามการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์อย่างชัดเจนและตรงประเด็นของเจ้าหน้าที่ศาล ผลการสำรวจพบว่า ระดับปัญหาของผู้รับบริการในเรื่องดังกล่าวที่มีจำนวนมากที่สุดคือปัญหาระดับปานกลางคิดเป็นร้อยละ 29.7 และรองลงมาเป็นปัญหาระดับน้อยร้อยละ 27.3 โดยในทุกระดับปัญหารวมกันคิดออกมาเป็นคะแนนเฉลี่ยที่ 2.4 ซึ่งถือว่าในเรื่องการไม่ได้รับการตอบข้อซักถามการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์อย่างชัดเจนและตรงประเด็น โดยเฉลี่ยเป็นปัญหาระดับน้อย¹⁶⁶

ประเด็นที่สาม เป็นการสำรวจด้านการไม่ได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ในการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ของผู้รับบริการ ผลการสำรวจพบว่า ระดับปัญหาของผู้รับบริการในเรื่องดังกล่าวที่มีจำนวนมากที่สุดคือปัญหาระดับปานกลางคิดเป็นร้อยละ 29.0 และรองลงมาเป็นปัญหาระดับน้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 28.7 โดยในทุกระดับปัญหารวมกันคิดออกมาเป็นคะแนนเฉลี่ยที่ 2.4 ซึ่งถือว่าในเรื่องการไม่ได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ในการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ โดยเฉลี่ยเป็นปัญหาระดับน้อย¹⁶⁷

ประเด็นที่สี่ เป็นการสำรวจด้านเจ้าหน้าที่ขาดความเชี่ยวชาญในการแนะนำการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์แก่ผู้รับบริการหรือไม่ ผลการสำรวจพบว่า ระดับปัญหาของผู้รับบริการในเรื่องดังกล่าวที่มีจำนวนมากที่สุดคือปัญหาระดับปานกลางคิดเป็นร้อยละ 29.6 รองลงมาเป็นปัญหาระดับน้อยที่สุดร้อยละ 27.5 โดยในทุกระดับปัญหารวมกันคิดออกมาเป็นคะแนนเฉลี่ยที่ 2.4 ซึ่งถือว่าในเรื่องเจ้าหน้าที่ขาดความเชี่ยวชาญในการแนะนำการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์แก่ผู้รับบริการหรือไม่ โดยเฉลี่ยเป็นปัญหาระดับน้อย¹⁶⁸

ประเด็นที่ห้า เป็นการสำรวจด้านเจ้าหน้าที่ไม่ได้เสริมสร้างความเชื่อมั่นในการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์แก่ผู้รับบริการ ผลการสำรวจพบว่า ระดับปัญหาของผู้รับบริการในเรื่องดังกล่าวที่มีจำนวนมากที่สุดคือปัญหาระดับปานกลางเป็นจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 29.6 รองลงมา เป็นปัญหาระดับน้อยที่สุดร้อยละ

¹⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 43.

¹⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 44.

¹⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 45.

¹⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 46.

27.9 โดยในทุกระดับปัญหารวมกันคิดออกมาเป็นคะแนนเฉลี่ยที่ 2.4 ซึ่งถือว่าเรื่องเจ้าหน้าที่ไม่ได้เสริมสร้างความเชื่อมั่นในการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์แก่ผู้รับบริการ โดยเฉลี่ยเป็นปัญหาระดับน้อย¹⁶⁹

โดยสรุป ผลการสำรวจรายงานวิจัย “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ” ในด้านปัจจัยที่เป็นอุปสรรคและข้อขัดข้องด้านการให้บริการของเจ้าหน้าที่ในห้าประเด็นดังกล่าวข้างต้นพบว่า คิดเฉลี่ยเป็นระดับปัญหาอยู่ที่ปัญหาระดับน้อย กล่าวคือได้คะแนนเฉลี่ยที่ 2.4¹⁷⁰ และความเห็นของผู้รับบริการในปัญหาหรือข้อขัดข้องที่เกิดขึ้นระหว่างรับบริการในศาลชั้นต้นด้านการให้บริการของบุคคลากร พบว่าเจ้าหน้าที่ไม่ค่อยให้คำแนะนำในการใช้งานระบบ จำนวนเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอต่อการให้บริการ เจ้าหน้าที่ขาดความเข้าใจในด้านการให้บริการอิเล็กทรอนิกส์ซึ่งส่งผลต่อการอธิบายวิธีการใช้งานแก่ผู้รับบริการ และในบางกรณีเจ้าหน้าที่ไม่ลงชื่อทนายความในระบบ ลงแต่ชื่อคู่ความทำให้เกิดความยุ่งยากในการติดต่อประสานงานหลายครั้ง¹⁷¹

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าปัญหาในด้านการให้บริการของเจ้าหน้าที่ค่อนข้างจะไม่ใช่เป็นปัญหา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการให้บริการของเจ้าหน้าที่สามารถช่วยเหลือผู้รับบริการได้ในการใช้บริการศาลดิจิทัลได้ไม่ค่อยเป็นปัญหาหรืออุปสรรค แต่ก็ถือว่าปัญหาในเรื่องดังกล่าวยังเป็นปัญหาต่อผู้รับบริการบางอยู่บ้าง ซึ่งจะส่งผลต่อการพิจารณาคดีที่มีประสิทธิภาพและเป็นธรรม

ตารางที่ 21 ร้อยละของปัจจัยที่เป็นอุปสรรคและข้อขัดข้องด้านการให้บริการของเจ้าหน้าที่ในทุกประเด็น

ข้อ	ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคและข้อขัดข้อง	ระดับปัญหา					ค่าคะแนนเฉลี่ย	ผลลัพธ์
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด		
1.	ด้านการให้บริการของเจ้าหน้าที่ที่ไม่ได้รับการอธิบายและแนะนำขั้นตอนในการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์	6.1%	9.8%	30.4%	26.7%	27%	2.4	น้อย

¹⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 47.

¹⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 64.

¹⁷¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 83.

ข้อ	ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค และข้อขัดข้อง	ระดับปัญหา					ค่า คะแนน เฉลี่ย	ผลลัพธ์
		มากที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อยที่สุด		
2.	ด้านการให้บริการของ เจ้าหน้าที่ไม่ได้รับการ ตอบข้อซักถามด้านการ ใช้งานระบบหรือบริการ อิเล็กทรอนิกส์อย่าง ชัดเจนและตรงประเด็น	6.2%	9.6%	29.7%	27.3%	27.2%	2.4	น้อย
3.	ด้านการให้บริการของ เจ้าหน้าที่ไม่ได้รับความ ช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ ในการใช้งานระบบหรือ บริการอิเล็กทรอนิกส์	5.8%	8.6%	29%	27.9%	28.7%	2.4	น้อย
4.	ด้านการให้บริการของ เจ้าหน้าที่เจ้าหน้าที่ขาด ความเชี่ยวชาญในการ แนะนำการใช้งานระบบ หรือบริการ อิเล็กทรอนิกส์	5.9%	9.7%	29.6%	27.3%	27.5%	2.4	น้อย
5.	ด้านการให้บริการของ เจ้าหน้าที่เจ้าหน้าที่ไม่ได้ เสริมสร้างความเชื่อมั่น ในการใช้งานระบบหรือ บริการอิเล็กทรอนิกส์	6.1%	9.3%	29.6%	27.1%	27.9%	2.4	น้อย

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพืชพรรณศักดิ์, รายงานวิจัยเรื่อง “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ใน
มุมมองของผู้รับบริการ, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 43-47.¹⁷²

¹⁷² เรื่องเดียวกัน, หน้า 43-47.

ในการสำรวจด้านคุณภาพของระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ได้มีการแบ่งการสำรวจออกเป็น 5 ประเด็นต่อไปนี้คือ ประเด็นแรก เป็นการสำรวจประเด็นด้านระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ไม่สอดคล้องกับความต้องการแก่ผู้รับบริการ ผลการสำรวจพบว่า ระดับปัญหาของผู้รับบริการในเรื่องดังกล่าวที่มีจำนวนมากที่สุดคือ ปัญหาระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 35.4 และรองลงมาเป็นปัญหาระดับน้อยร้อยละ 25.5 โดยในทุกระดับปัญหารวมกันคิดออกมาเป็นคะแนนเฉลี่ยที่ 2.7 ซึ่งถือว่าในเรื่องระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ไม่สอดคล้องกับความต้องการแก่ผู้รับบริการ โดยเฉลี่ยเป็นปัญหาระดับกลาง¹⁷³

ประเด็นที่สอง เป็นการสำรวจประเด็นด้านระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์แสดงข้อความที่ยากแก่การเข้าใจต่อผู้รับบริการ ผลการสำรวจพบว่า ระดับปัญหาของผู้รับบริการในเรื่องดังกล่าวที่มีจำนวนมากที่สุดคือปัญหาระดับปานกลางคิดเป็นร้อยละ 33.4 และรองลงมาเป็นปัญหาระดับน้อยคิดเป็นร้อยละ 25.1 โดยในทุกระดับปัญหารวมกันคิดออกมาเป็นคะแนนเฉลี่ยที่ 2.7 ซึ่งถือว่าในเรื่องระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์แสดงข้อความที่ยากแก่การเข้าใจต่อผู้รับบริการ โดยเฉลี่ยเป็นปัญหาระดับกลาง¹⁷⁴

ประเด็นที่สาม เป็นการสำรวจประเด็นด้านการที่ไม่สามารถใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ได้อย่างรวดเร็ว ผลการสำรวจพบว่าระดับปัญหาของผู้รับบริการในเรื่องดังกล่าวที่มีจำนวนมากที่สุดคือปัญหาระดับปานกลางคิดเป็นร้อยละ 33.9 และรองลงมาเป็นปัญหาระดับน้อย ร้อยละ 29.6 โดยในทุกระดับปัญหารวมกันคิดออกมาเป็นคะแนนเฉลี่ยที่ 2.7 ซึ่งถือว่าในเรื่องการไม่สามารถใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ได้อย่างรวดเร็ว โดยเฉลี่ยเป็นปัญหาระดับกลาง¹⁷⁵

ประเด็นที่สี่ เป็นการสำรวจด้านการไม่มีช่องทางให้ติดต่อขอความช่วยเหลือ หากเกิดปัญหาจากการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ของศาลดิจิทัล ผลการสำรวจพบว่าระดับปัญหาของผู้รับบริการในเรื่องดังกล่าวที่มีจำนวนมากที่สุดคือปัญหาระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 32.6 และรองลงมาเป็นปัญหาระดับน้อย ร้อยละ 25.2 โดยในทุกระดับปัญหารวมกันคิดออกมาเป็นคะแนนเฉลี่ยที่ 2.7 ซึ่งถือว่าในเรื่องการไม่มีช่องทางให้ติดต่อขอความช่วยเหลือ หากเกิดปัญหาจากการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ โดยเฉลี่ยเป็นปัญหาระดับกลาง¹⁷⁶

ประเด็นที่ห้า เป็นการสำรวจด้านคุณภาพอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ว่าพบความผิดพลาด เมื่อใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์หรือไม่ ผลการสำรวจพบว่า ระดับปัญหาของผู้รับบริการในเรื่องดังกล่าวที่มีจำนวนมาก

¹⁷³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 48.

¹⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 49.

¹⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 50.

¹⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 51.

ที่สุดคือปัญหาาระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 33.3 และรองลงมาเป็นปัญหาาระดับน้อยคิดเป็นร้อยละ 25.6 โดยในทุกระดับปัญหารวมกันคิดออกมาเป็นคะแนนเฉลี่ยที่ 2.7 ซึ่งถือว่าในเรื่องคุณภาพอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์พบความผิดพลาด เมื่อใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ โดยเฉลี่ยเป็นปัญหาาระดับกลาง¹⁷⁷

โดยสรุป ผลการสำรวจรายงานวิจัย “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ” ในด้านปัจจัยที่เป็นอุปสรรคและข้อขัดข้องด้านคุณภาพของระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ในห้าประเด็น ดังกล่าวข้างต้นพบว่า คิดเฉลี่ยเป็นระดับปัญหาอยู่ที่ปัญหาาระดับปานกลาง กล่าวคือได้คะแนนเฉลี่ยที่ 2.7¹⁷⁸ และความเห็นของผู้รับบริการในปัญหาหรือข้อขัดข้องที่เกิดขึ้นระหว่างรับบริการในศาลชั้นต้นด้านสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่า คอมพิวเตอร์สำหรับให้บริการผู้รับบริการมีจำนวนไม่เพียงพอต่อการใช้งาน ไม่มีสัญญาณอินเทอร์เน็ตไร้สาย (Wi-fi) สำหรับผู้รับบริการ รวมถึงไม่มีคีย์บอร์ดให้บริการที่เครื่องคอมพิวเตอร์ในบางศาล สัญญาณอินเทอร์เน็ตมีปัญหาส่งผลกระทบต่อความเร็วต่อการให้บริการ และไม่สามารถสืบค้นข้อมูลผลคำพิพากษาผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตได้ทุกที่ ทุกเวลา โดยต้องมาดำเนินการที่ศาล¹⁷⁹

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าปัญหาในด้านคุณภาพของระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ของศาลดิจิทัลยังไม่ได้เป็นปัญหามากนัก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ของศาลดิจิทัลสามารถช่วยเหลือให้ผู้ใช้บริการสามารถใช้บริการระบบศาลดิจิทัลได้บ้าง แต่ก็ถือว่าปัญหาในเรื่องดังกล่าวยังเป็นปัญหาต่อผู้รับบริการบางส่วนซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการพิจารณาคดีที่มีประสิทธิภาพและเป็นธรรม

ตารางที่ 22 ร้อยละของปัจจัยที่เป็นอุปสรรคและข้อขัดข้องด้านคุณภาพของระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ในทุกประเด็น

ข้อ	ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคและข้อขัดข้อง	ระดับปัญหา					ค่าคะแนนเฉลี่ย	ผลลัพธ์
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด		
1.	ด้านคุณภาพอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ไม่สอดคล้องกับความต้องการ	8.3%	13.1%	35.4%	25.5%	17.7%	2.7	ปานกลาง

¹⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 52.

¹⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 65.

¹⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 83.

ข้อ	ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค และข้อขัดข้อง	ระดับปัญหา					ค่า คะแนน เฉลี่ย	ผลลัพธ์
		มากที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อยที่สุด		
2.	ด้านคุณภาพอุปกรณ์ อิเล็กทรอนิกส์แสดง ข้อความที่ยากแก่การ เข้าใจ	9.2%	14.9%	33.4%	25.1%	17.4%	2.7	ปานกลาง
3.	ด้านคุณภาพอุปกรณ์ อิเล็กทรอนิกส์ไม่ สามารถใช้งานระบบ หรือบริการ อิเล็กทรอนิกส์ได้อย่าง รวดเร็ว	9.3%	14.3%	33.9%	24.6%	17.9%	2.7	ปานกลาง
4.	ด้านคุณภาพอุปกรณ์ อิเล็กทรอนิกส์ไม่มี ช่องทางให้ติดต่อขอ ความช่วยเหลือ หากเกิด ปัญหาจากการใช้งาน	9.3%	14.2%	32.6%	25.2%	18.7%	2.7	ปานกลาง
5.	ด้านคุณภาพอุปกรณ์ อิเล็กทรอนิกส์พบความ ผิดพลาด เมื่อใช้งาน ระบบหรือบริการ อิเล็กทรอนิกส์	8.7%	13.6%	33.3%	25.6%	18.8%	2.7	ปานกลาง

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพืชพันธุศาสตร์, รายงานวิจัยเรื่อง “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 48-52.¹⁸⁰

สำหรับรายงาน การสำรวจ การเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป ผ่านผู้ตอบแบบสำรวจทั้งสิ้น 1,360 ราย มีการสำรวจเกี่ยวกับช่องทางในการติดตามข้อมูลข่าวสารหรือใช้บริการศาลผ่านสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศช่องทางต่างๆ เพื่อให้ทราบว่าประชาชนได้รับความช่วยเหลือใน

¹⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 48-52.

ด้านข้อมูลหรือการใช้บริการศาลผ่านสื่อเทคโนโลยีของศาลในช่องทางต่างๆ หรือไม่ โดยสรุปพบว่าส่วนใหญ่เคยติดตามข้อมูลข่าวสารหรือใช้บริการศาลผ่านสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศช่องทางต่างๆ มากกว่าไม่เคยได้รับข้อมูลหรือใช้บริการ โดยคำถามในการสำรวจดังกล่าวจะเป็นการถามว่า ผู้ตอบแบบสำรวจได้เคยติดตามข้อมูลข่าวสาร หรือใช้บริการศาลผ่านสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศช่องทางใดบ้าง¹⁸¹

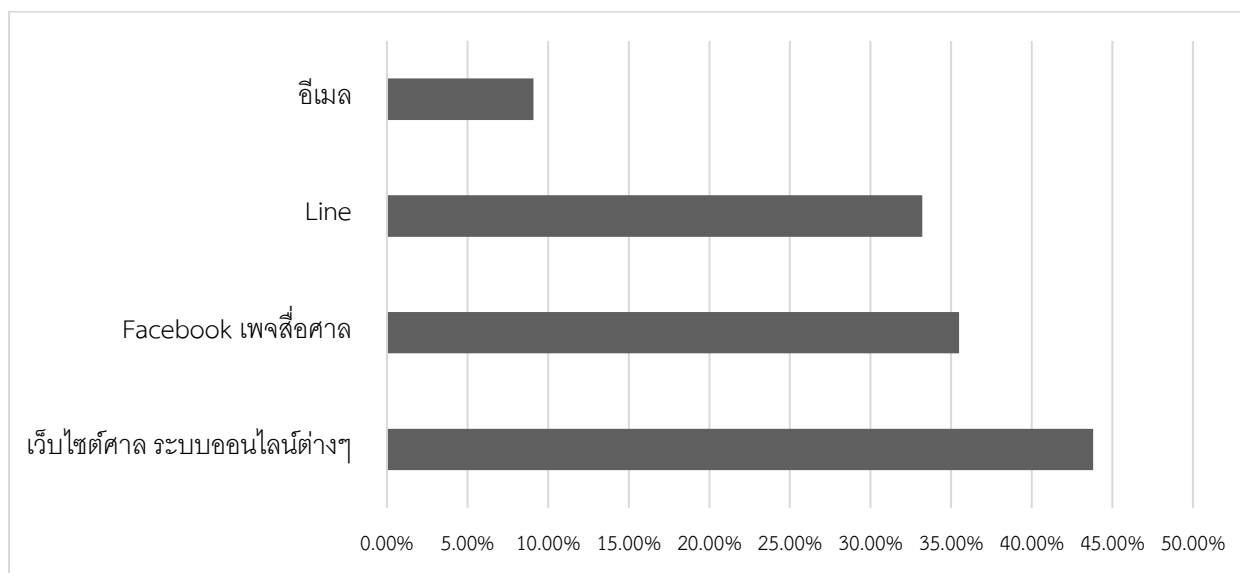
ผลสำรวจช่องทางในการติดตามข้อมูลข่าวสารหรือใช้บริการศาลผ่านสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศช่องทางต่างๆ พบว่า ผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่เคยติดตามข้อมูลข่าวสารหรือใช้บริการศาลผ่านสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศช่องทางต่างๆ มากกว่าไม่เคย กล่าวคือ ส่วนใหญ่เคยติดตามข้อมูลข่าวสารหรือใช้บริการศาลผ่านสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศช่องทางต่างๆ คิดเป็นร้อยละ 69.2 ส่วนผู้ที่ไม่เคย คิดเป็นร้อยละ 30.8 โดยสำหรับผู้ที่เคย ได้ใช้ผ่านสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศช่องทางต่างๆ ได้แก่ เว็บไซต์ของศาล ระบบออนไลน์ต่างๆ คิดเป็นร้อยละ 43.8 รองลงมา เป็น Facebook เพจสื่อศาล คิดเป็นร้อยละ 35.5 ไลน์ คิดเป็นร้อยละ 33.2 และอีเมล คิดเป็นร้อยละ 9.1 ตามลำดับ¹⁸²

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศของศาลที่ออกแบบมาให้ข้อมูลข่าวสารหรือให้บริการผ่านช่องทางต่างๆ มีทั้งรูปแบบเว็บไซต์ศาล เพจ Facebook รวมถึงไลน์และอีเมล โดยจากข้อมูลแสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสำรวจเข้าใช้เว็บไซต์ศาลในการติดตามข้อมูลและรับบริการมากที่สุด แสดงให้เห็นว่าเว็บไซต์ศาลได้ออกแบบมาให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ตอบแบบสำรวจได้มากที่สุด ส่วนช่องทางอื่นๆ อย่าง Facebook Line และอีเมล อาจยังไม่สามารถให้ความช่วยเหลือได้เต็มที่แก่ผู้ตอบแบบสำรวจ

¹⁸¹ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรบุคคล สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เชียงธรรมที่ 136, หน้า 7.

¹⁸² สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรบุคคล สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เชียงธรรมที่ 137, หน้า 15.

แผนภูมิที่ 29 ร้อยละช่องทางในการติดตามข้อมูลข่าวสารหรือใช้บริการศาลผ่านสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศช่องทางต่างๆ

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรดี, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ :สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 15.¹⁸³

แนวทางการประเมินที่ 2.2.2 ตรวจสอบข้อมูลการใช้งานที่เกิดขึ้นจริงในกระบวนการออนไลน์ขอใช้บริการผ่าน ข้อมูลการจัดการหรือแพลตฟอร์ม

ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการกังวลว่าการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการอาจส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของผู้ใช้บริการกับกระบวนการทางกฎหมายได้ ผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการจึงแนะนำการประเมินโครงการปฏิรูปใดๆ ควรสำรวจผลกระทบของกระบวนการใหม่ต่อการมีส่วนร่วมของคุณค่า โดยผู้เข้าร่วมแนะนำว่า การใช้ข้อมูลการจัดการหรือข้อมูลแพลตฟอร์มเพื่อรวบรวมข้อมูลการใช้งานที่เกิดขึ้นจริงในกระบวนการออนไลน์ โดยในการประชุมเชิงปฏิบัติการได้ยกตัวอย่างการตรวจสอบมาสามเรื่อง¹⁸⁴ คือ

เรื่องแรก ข้อมูลวันที่และเวลาของการโต้ตอบกับฝ่ายต่างๆ ในแพลตฟอร์มทางออนไลน์ โดยในกรณีของประเทศไทย จากการสืบค้นข้อมูลยังไม่มีรายงานหรือข้อมูลที่บันทึกเกี่ยวกับวันที่และเวลาของการโต้ตอบกับฝ่ายต่างๆ ในกระบวนการทางออนไลน์

¹⁸³ เรื่องเดียวกัน.

¹⁸⁴ Natalie Byrom, above n 1, para 12.20.

เรื่องที่สอง ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปริมาณและคุณภาพของหลักฐานที่จัดเตรียมไว้ก็เป็นข้อมูลหนึ่งจะบ่งชี้ถึงข้อมูลการใช้งานที่เกิดขึ้นจริงของผู้ใช้บริการได้ โดยกรณีของประเทศไทย จากการสืบค้นข้อมูลยังไม่มีรายงานหรือข้อมูลที่บันทึกเกี่ยวกับปริมาณและคุณภาพของหลักฐานที่จัดเตรียมไว้ ในกระบวนการทางออนไลน์

เรื่องที่สาม ข้อมูลระยะเวลาการโต้ตอบของฝ่ายต่างๆ ในแต่ละครั้งผ่านแพลตฟอร์ม Online Dispute Resolution (ODR) ของศาล โดยกรณีของประเทศไทย จากการสืบค้นยังไม่พบรายงานหรือข้อมูลที่บันทึกเกี่ยวกับระยะเวลาที่ฝ่ายต่างๆ ได้โต้ตอบแต่ละครั้งผ่านแพลตฟอร์ม Online Dispute Resolution (ODR) ของศาล โดยตรง อย่างไรก็ตาม รายงานการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาล และประชาชนทั่วไปได้มีการสำรวจเกี่ยวกับจำนวนชั่วโมงการใช้อินเทอร์เน็ตเฉลี่ยต่อวันของประชาชน และกิจกรรมที่ผู้ตอบแบบสำรวจมีการทำผ่านอินเทอร์เน็ต รวมถึงการชำระเงินเพื่อซื้อสินค้าออนไลน์ผ่านช่องทางต่างๆ และเว็บไซต์สำนักส่งเสริมตุลาการศาลยุติธรรมพบว่า มีการสรุปข้อมูลเกี่ยวกับ จำนวนการใช้ช่องทางเพื่อเข้าสู่กระบวนการสืบพยานออนไลน์ และอันดับแอปพลิเคชันที่ใช้ในการสืบพยานออนไลน์ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ แม้ว่าข้อมูลดังกล่าวจะไม่ใช่อข้อมูลระยะเวลาการโต้ตอบของฝ่ายต่างๆ ผ่านแพลตฟอร์ม ODR ของศาลโดยตรง แต่ก็ยังเป็นข้อมูลที่เกี่ยวกับระยะเวลาการใช้งานเทคโนโลยีและจำนวนช่องทางในการสืบพยานออนไลน์ ซึ่งอาจเทียบเคียงได้ในการตรวจสอบข้อมูลการใช้งานหรือการตอบโต้ของผู้ใช้บริการในเรื่องดังกล่าวได้ อย่างไรก็ตาม ควรมีการเก็บข้อมูลในเรื่องดังกล่าวทั้งสามโดยตรงเพื่อตรวจสอบข้อมูลการใช้งานจริงของผู้ใช้บริการ

สำหรับรายงานการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป ได้มีการสำรวจเกี่ยวกับจำนวนชั่วโมงการใช้อินเทอร์เน็ตเฉลี่ยต่อวันของประชาชน และกิจกรรมที่ผู้ตอบแบบสำรวจมีการทำผ่านอินเทอร์เน็ต รวมถึงการชำระเงินเพื่อซื้อสินค้าออนไลน์ผ่านช่องทางต่างๆ ที่ผู้ตอบแบบสำรวจนิยมใช้ โดยมีผู้ตอบแบบสำรวจทั้งสิ้น 1,360 ราย เพื่อให้ทราบถึงความสามารถในการใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศขั้นพื้นฐาน จำนวนชั่วโมงเฉลี่ยต่อวันในการใช้งานอินเทอร์เน็ต และกิจกรรมออนไลน์ต่างๆ ของผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป

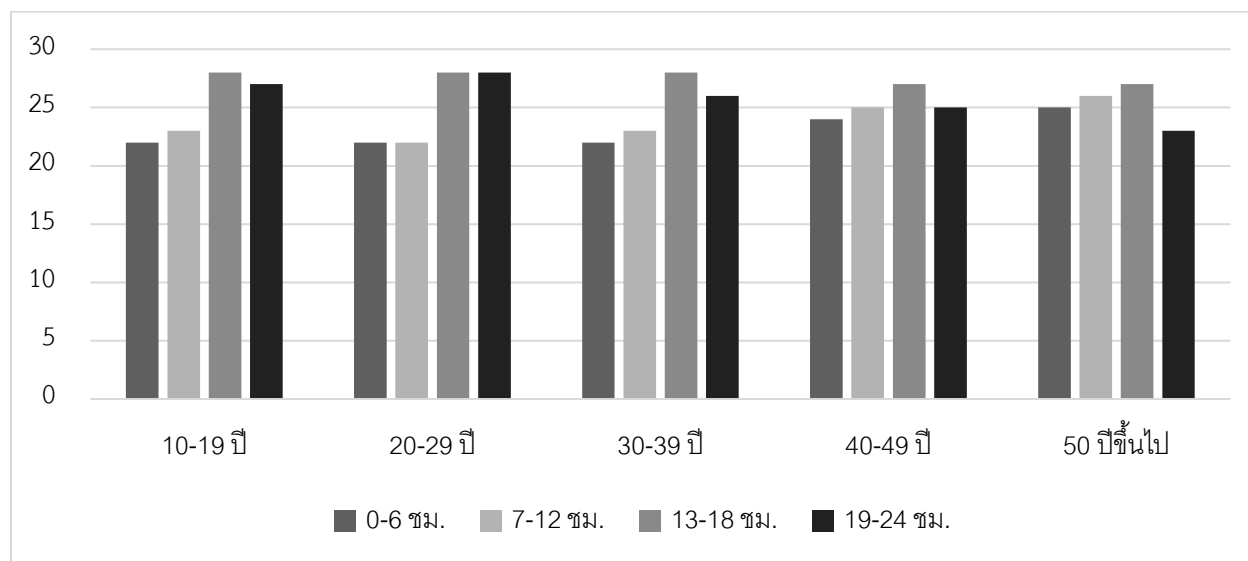
ในการสำรวจจำนวนชั่วโมงการใช้อินเทอร์เน็ตเฉลี่ยต่อวันจากรายงาน การสำรวจ การเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป จะเป็นการถามว่าผู้ตอบแบบสำรวจใช้อินเทอร์เน็ตเฉลี่ยวันละกี่ชั่วโมง และผู้ตอบแบบสำรวจใช้อินเทอร์เน็ตเฉลี่ยต่อวัน เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรเมื่อเปรียบเทียบกับปีที่ผ่านมา¹⁸⁵ โดยผลการสำรวจพบว่า ผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่มีการใช้อินเทอร์เน็ตเฉลี่ย 6

¹⁸⁵ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 136, หน้า 3, 5.

ชั่วโมง 34 นาทีต่อวัน และส่วนใหญ่มีแนวโน้มการใช้อินเทอร์เน็ตเฉลี่ยต่อวันเพิ่มขึ้น คิดเป็นร้อยละ 65.1 และไม่เปลี่ยนแปลง คิดเป็นร้อยละ 26.8. และลดลงคิดเป็นร้อยละ 8.1 เมื่อเทียบกับปีที่ผ่านมา¹⁸⁶ และผลการสำรวจจำนวนชั่วโมงที่ผู้ตอบแบบสำรวจใช้อินเทอร์เน็ตโดยแบ่งตามช่วงอายุ พบว่า ทุกช่วงอายุส่วนใหญ่ใช้อินเทอร์เน็ตเฉลี่ย 13 – 18 ชั่วโมงต่อวัน และกลุ่มช่วงอายุ 20 – 29 ปี มีจำนวนการใช้งานอินเทอร์เน็ตเฉลี่ย 19 - 24 ชั่วโมงต่อวันสูงกว่าช่วงอายุอื่น¹⁸⁷

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสำรวจใช้อินเทอร์เน็ตเฉลี่ยถึง 6 ชั่วโมงต่อวันซึ่งเป็นจำนวนที่ค่อนข้างสูงต่อวัน อีกทั้งยังมีแนวโน้มการใช้อินเทอร์เน็ตต่อวันที่เพิ่มมากขึ้นเมื่อเทียบกับปีที่แล้วมากที่สุด แสดงให้เห็นว่าระยะเวลาการใช้อินเทอร์เน็ตของผู้ตอบแบบสำรวจมีเวลาที่ค่อนข้างนาน ซึ่งจะเห็นได้ว่าช่วงวัยที่ใช้งานอินเทอร์เน็ตยาวนานที่สุดคือช่วง 20-29 ปี ซึ่งเป็นเวลา 19-24 ชม. ต่อวัน ซึ่งอาจเป็นเพราะเป็นกลุ่มช่วงอายุที่ต้องใช้อินเทอร์เน็ตในการศึกษาหรือทำงานมากที่สุด ซึ่งการใช้อินเทอร์เน็ตเป็นระยะเวลานานแสดงให้เห็นถึงความพร้อมในการเข้าใช้งานระบบศาลออนไลน์ได้

แผนภูมิที่ 30 ร้อยละของจำนวนชั่วโมงที่ผู้ตอบแบบสำรวจใช้อินเทอร์เน็ต โดยแบ่งตามช่วงอายุ

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรที่พัฒนศักดิ์, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ :สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 21.¹⁸⁸

¹⁸⁶ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรที่พัฒนศักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เจริงรรถที่ 137, หน้า 12.

¹⁸⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

¹⁸⁸ เรื่องเดียวกัน.

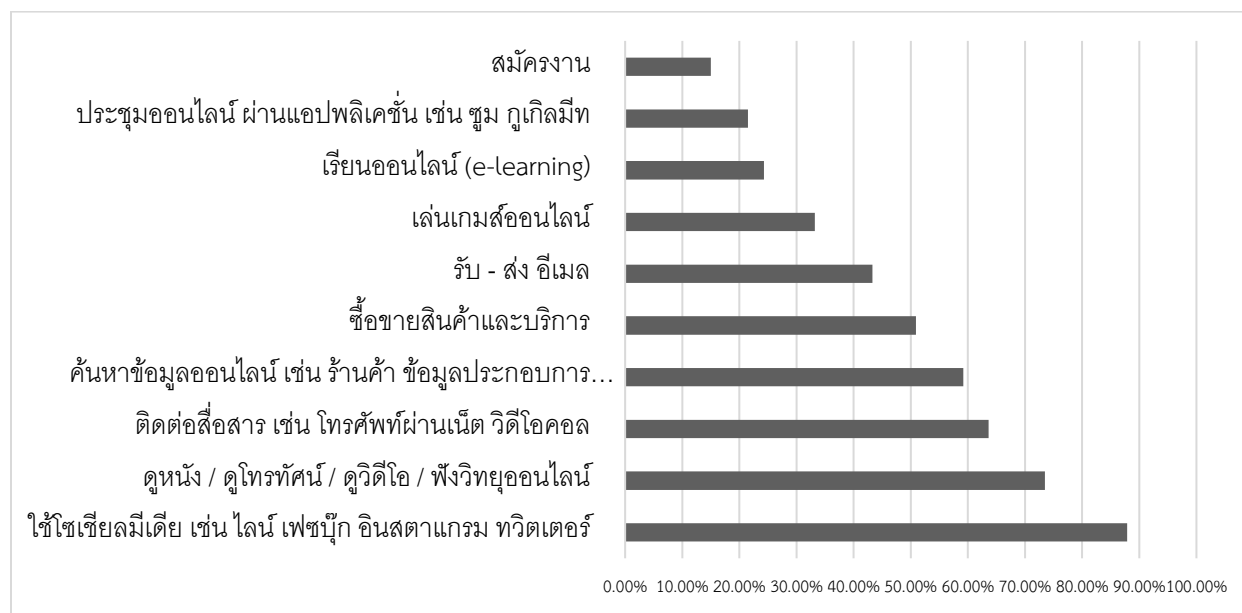
ในการสำรวจด้านกิจกรรมที่ผู้ตอบแบบสำรวจมีการทำผ่านอินเทอร์เน็ตในรายงานการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป โดยจะเป็นการถามว่า ผู้ตอบแบบสำรวจทำกิจกรรมใดบ้างผ่านอินเทอร์เน็ต ในรอบ 6 เดือนที่ผ่านมา¹⁸⁹ โดยผลการสำรวจกิจกรรมที่ผู้ตอบแบบสำรวจมีการทำผ่านอินเทอร์เน็ต พบว่า ในรอบ 6 เดือนที่ผ่านมา กิจกรรมโดยส่วนใหญ่ที่ผู้ตอบแบบสำรวจมีการทำผ่านอินเทอร์เน็ตเป็นลำดับแรก คือการใช้โซเชียลมีเดีย เช่น ไลน์ เฟซบุ๊ก อินสตาแกรม ทวิตเตอร์ คิดเป็นร้อยละ 87.9 รองลงมาคือ ดูหนัง / ดูโทรทัศน์ / ดูวิดีโอ / ฟังวิทยุออนไลน์ คิดเป็นร้อยละ 73.5 และเพื่อการติดต่อสื่อสารออนไลน์ เช่น โทรศัพท์ผ่านเน็ต วิดีโอคอล คิดเป็นร้อยละ 63.6ตามลำดับ แต่ในการรับส่งอีเมล คิดเป็นร้อยละ 43.3 หรือการประชุมออนไลน์ผ่านแอปพลิเคชัน เช่น ชุม กูเกิลมีท คิดเป็นร้อยละ 21.5¹⁹⁰

จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่ากิจกรรมที่ผู้ตอบสำรวจทำผ่านอินเทอร์เน็ตมากที่สุดจะเกี่ยวกับการเล่นโซเชียลมีเดียหรือการใช้เพื่อความบันเทิงและการติดต่อสื่อสารโดยทั่วไป ซึ่งจะไม่ได้เกี่ยวข้องกับการใช้เพื่อติดต่อราชการศาลในระบบออนไลน์ โดยกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ระบบศาลออนไลน์จะเป็นการใช้ในเรื่องของการรับส่งอีเมลและการประชุมออนไลน์ผ่านแอปพลิเคชันเพื่อพิจารณาคดีทางออนไลน์ แต่จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่าการใช้งานในการรับส่งอีเมลหรือการประชุมออนไลน์จะเป็นกิจกรรมที่ผู้ตอบแบบสำรวจทำค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับการใช้เพื่อสื่อบันเทิงหรือโซเชียลมีเดีย ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากิจกรรมที่ผู้ตอบแบบสำรวจทำผ่านอินเทอร์เน็ตอาจไม่ได้ส่งเสริมในการพิจารณาคดีออนไลน์มากนัก

¹⁸⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

¹⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

แผนภูมิที่ 31 ร้อยละของกิจกรรมที่ผู้ตอบแบบสำรวจมีการทำผ่านอินเทอร์เน็ต

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพืชพัฒนาศักดิ์, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ :สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 13.¹⁹¹

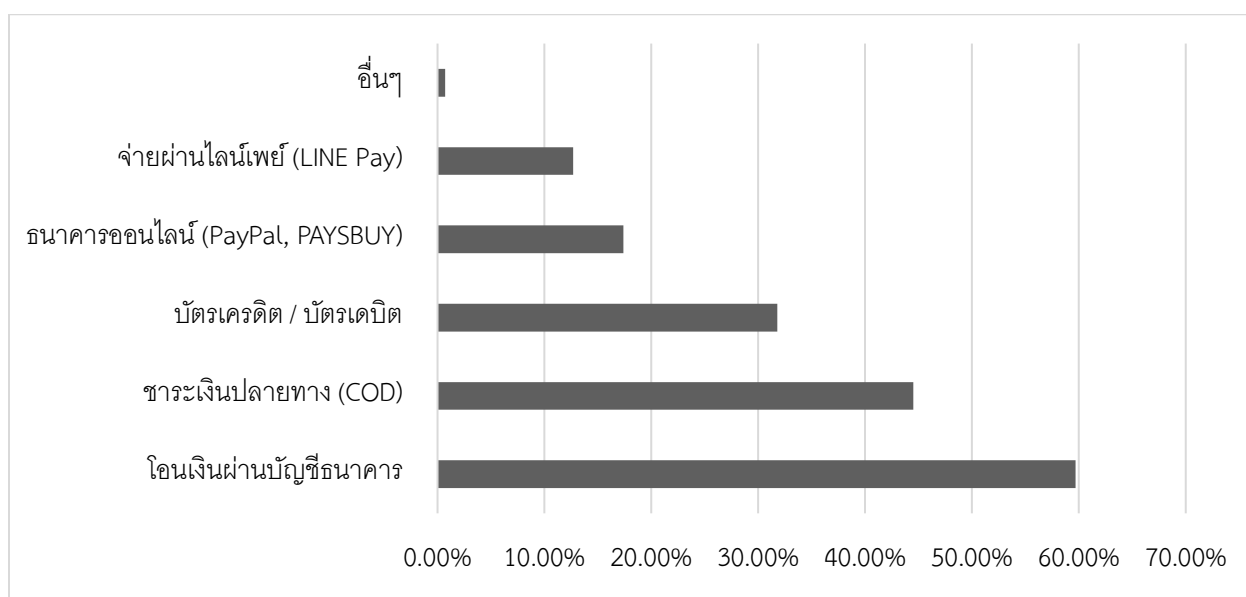
ในการสำรวจการชำระเงินเพื่อซื้อสินค้าออนไลน์ผ่านช่องทางต่างๆ ที่ผู้ตอบแบบสำรวจนิยมใช้ จากรายงาน การสำรวจ การเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไปจะเป็นการถามว่า ผู้สำรวจเคยชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์หรือไม่ และหากเคยผู้ตอบแบบสำรวจชำระด้วยช่องทางใด¹⁹² ทั้งนี้แม้ว่า การสำรวจดังกล่าวจะไม่ใช้การสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการใช้งานระบบศาลออนไลน์ แต่การที่ผู้ตอบแบบสำรวจสามารถซื้อขายออนไลน์เป็นการแสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสำรวจมีความพร้อมในการเข้าถึงเทคโนโลยีและมีทักษะความรู้ทางด้านดิจิทัล จึงมีความพร้อมที่จะใช้งานระบบศาลออนไลน์ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจุบันการพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ของไทยจะถูกบังคับใช้แก่คดีซื้อขายออนไลน์ด้วย การสำรวจว่าผู้ตอบสำรวจเคยชำระเงินซื้อขายออนไลน์หรือไม่จึงอาจเกี่ยวข้องกับการพิจารณาคดีออนไลน์ได้ โดยผลการสำรวจในเรื่องดังกล่าวจะมีการแบ่งผลสำรวจจากผู้ตอบแบบสำรวจทั้งหมด และแบ่งประเภทผลสำรวจในเรื่องดังกล่าวเป็นไปตามช่วงอายุตามระดับวุฒิการศึกษาและตามอาชีพ ของผู้ตอบแบบสำรวจ ดังต่อไปนี้

¹⁹¹ เรื่องเดียวกัน.

¹⁹² สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพืชพัฒนาศักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เชียงอรที่ 136, หน้า 3, 6.

ผลการสำรวจพบว่า การชำระเงินเพื่อซื้อสินค้าออนไลน์ผ่านช่องทางต่างๆ ที่ผู้ตอบแบบสำรวจนิยมใช้ ส่วนใหญ่จะเคยมีการชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์ คิดเป็นร้อยละ 83.2 ส่วนที่เหลือคือผู้ที่ไม่เคยมีการชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์ คิดเป็นร้อยละ 16.8 จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่จะเคยชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์มากกว่าไม่เคย โดยรูปแบบการชำระเงินเพื่อซื้อสินค้าออนไลน์ผ่านช่องทางต่างๆ ที่ผู้ตอบแบบสำรวจนิยมใช้ คือ โอนเงินผ่านบัญชีธนาคาร คิดเป็นร้อยละ 59.7 รองลงมาเป็นการชำระเงินปลายทาง (COD) คิดเป็นร้อยละ 44.5 และการชำระผ่านบัตรเครดิต / บัตรเดบิต คิดเป็นร้อยละ 31.8 ตามลำดับ¹⁹³

แผนภูมิที่ 32 ร้อยละรูปแบบการชำระเงินเพื่อซื้อสินค้าออนไลน์ผ่านช่องทางต่าง ๆ ที่ผู้ตอบแบบสำรวจนิยมใช้

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรชีวภาพ, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ :สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 14.¹⁹⁴

ผลการสำรวจการชำระเงินซื้อของออนไลน์ โดยแบ่งตามช่วงอายุของผู้ตอบแบบสำรวจ พบว่า ช่วงอายุ 30 – 39 ปี เคยชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 91.0 และรองลงมา ช่วงอายุ 20 – 29 ปี คิดเป็นร้อยละ 63.0 และ 40 – 49 ปี คิดเป็นร้อยละ 82.0 ตามลำดับ ส่วนอายุ 50 ปีขึ้นไป เคยชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์น้อยที่สุด¹⁹⁵

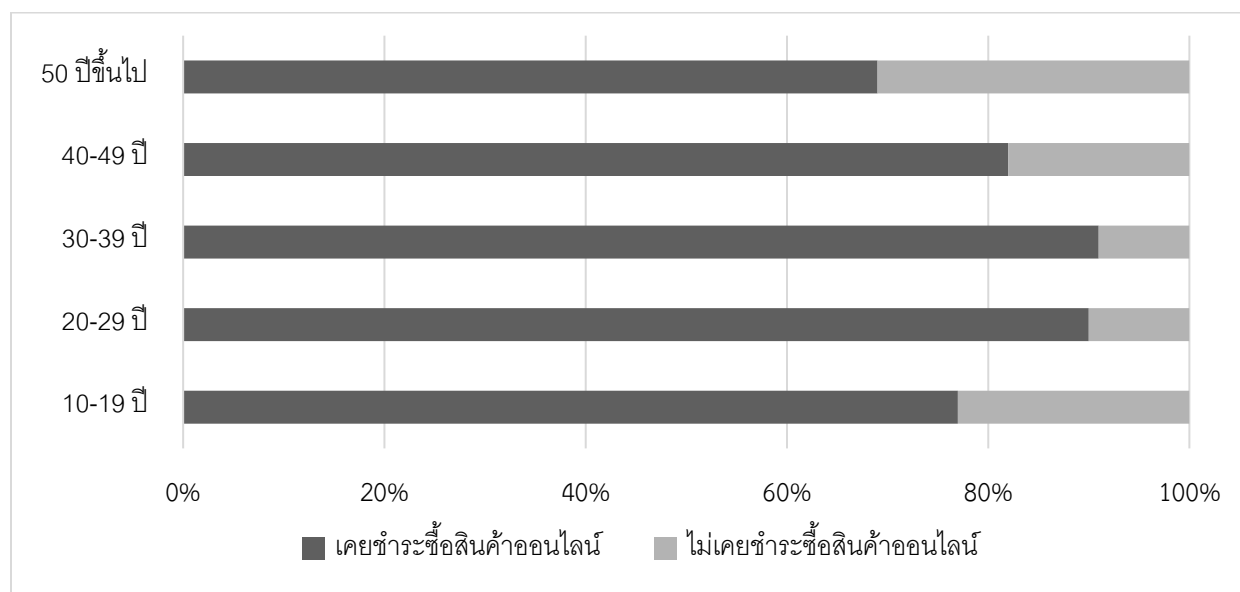
¹⁹³ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรชีวภาพ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ่างแล้ว เจริญรถที่ 137, หน้า 14.

¹⁹⁴ เรื่องเดียวกัน.

¹⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าช่วงอายุที่มีการชำระเงินซื้อของออนไลน์มากที่สุดคือช่วงวัยกลางคน 30-39 รองลงมาคือ 20-29 ซึ่งอาจเป็นเพราะว่าช่วงวัยดังกล่าวเป็นวัยที่มีกำลังในการซื้อของออนไลน์และเป็นวัยที่มีทักษะทางดิจิทัล ทำให้ช่วงอายุเหล่านี้มีโอกาสในการเข้าใช้งานระบบศาลออนไลน์มากที่สุดเช่นกันหากเกิดข้อพิพาทในการซื้อขายออนไลน์ แต่ช่วงอายุที่ชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์น้อยที่สุดคือ 50 ปีขึ้นไปซึ่งอาจเป็นเพราะช่วงอายุดังกล่าวมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์น้อย โดยหากเกิดข้อพิพาทในการซื้อขายออนไลน์ขึ้นช่วงอายุดังกล่าวก็อาจไม่มีโอกาสในการเข้าถึงการใช้งานการพิจารณาคดีออนไลน์ได้เช่นกัน จึงควรมีการให้ความรู้และชี้แนะให้เห็นประโยชน์ในการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์แก่บุคคลกลุ่มดังกล่าว

แผนภูมิที่ 33 ร้อยละของการชำระเงินซื้อของออนไลน์ โดยแบ่งตามช่วงอายุ

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพืชพัฒนศักดิ์, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ :สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 24.¹⁹⁶

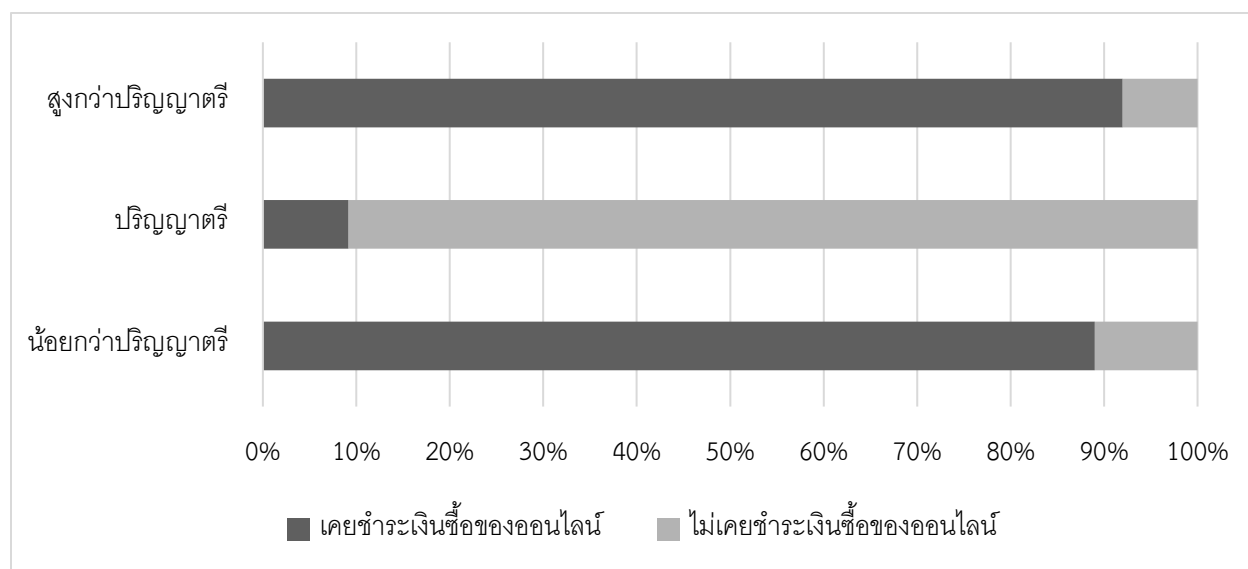
ผลการสำรวจการชำระเงินซื้อของออนไลน์ โดยแบ่งตามระดับวุฒิการศึกษาของผู้ตอบแบบสำรวจ พบว่าผู้ตอบแบบสำรวจที่จบการศึกษาในระดับที่สูงกว่าปริญญาตรีเคยชำระเงินซื้อของออนไลน์มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 92.0 รองลงมาคือผู้ที่จบการศึกษาในระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 91.0 ส่วนผู้ที่จบการศึกษาในระดับที่ต่ำกว่าปริญญาตรีเคยชำระเงินซื้อของออนไลน์น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 89.0¹⁹⁷

¹⁹⁶ เรื่องเดียวกัน.

¹⁹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ายิ่งผู้ตอบแบบสำรวจมีการศึกษาที่สูงขึ้นโอกาสในการชำระเงินซื้อของออนไลน์ ก็จะมากขึ้นตามไปด้วย แต่ในขณะที่ผู้ที่มีความรู้้น้อยลงก็จะมีโอกาสในการชำระเงินซื้อของออนไลน์ที่น้อยลงด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่าการซื้อขายออนไลน์ดังกล่าวเกิดข้อพิพาทขึ้น ผู้ที่จะมีโอกาสเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ก็คือผู้ที่มีการศึกษาในระดับปริญญาตรีขึ้นไป ส่วนผู้ที่มีการศึกษาน้อยก็อาจไม่มีโอกาสในการเข้าถึงการพิจารณาคดีออนไลน์เนื่องจากมีการซื้อขายออนไลน์ที่น้อยกว่า

แผนภูมิที่ 34 ร้อยละของการชำระเงินซื้อของออนไลน์ โดยแบ่งตามระดับวุฒิการศึกษา

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพืชพัฒนศักดิ์, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ :สำหรับผู้มาติดต่อบริการศาลและประชาชนทั่วไป, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 28.¹⁹⁸

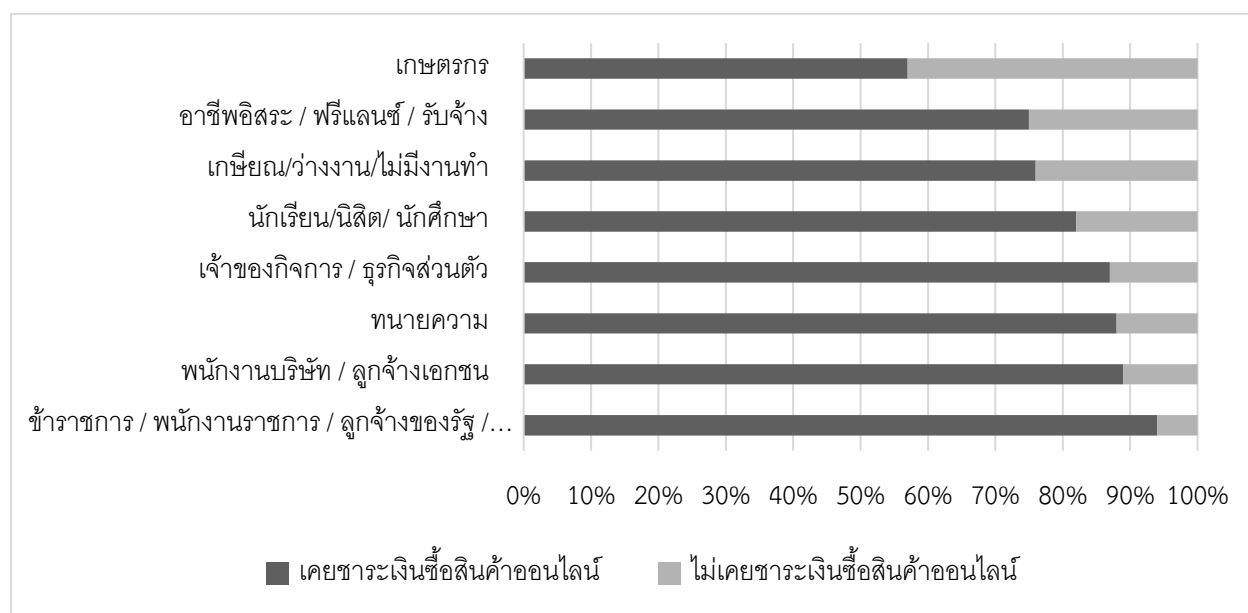
ผลการสำรวจการยื่นชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์ โดยแบ่งตามอาชีพของผู้ตอบแบบสำรวจ พบว่าข้าราชการ / พนักงานราชการ / ลูกจ้างของรัฐ / พนักงานรัฐวิสาหกิจ / องค์กรอิสระ เคยชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 94.0 รองลงมาคือพนักงานบริษัท / ลูกจ้างเอกชน คิดเป็นร้อยละ 89.0 และทนายความ คิดเป็นร้อยละ 88.0 ส่วนกลุ่มที่ชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์น้อยที่สุด 3 ลำดับแรก ได้แก่ เกษตรกร คิดเป็นร้อยละ 57.0 ลำดับต่อมา อาชีพอิสระ / ฟรีแลนซ์ / รับจ้าง คิดเป็นร้อยละ 75.0 และเกษียณ/ว่างงาน/ไม่มีงานทำ คิดเป็นร้อยละ 76.0¹⁹⁹

¹⁹⁸ เรื่องเดียวกัน.

¹⁹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33.

จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่าอาชีพในฝั่งของรัฐหรือเอกชนที่ค่อนข้างมีหน้าที่การงานจะมีโอกาสในการชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์มากกว่า ซึ่งหากเกิดข้อพิพาทขึ้นในการซื้อขายออนไลน์อาชีพเหล่านี้ก็มีโอกาสที่จะเข้าถึงการพิจารณาคดีออนไลน์ได้ ในขณะที่อาชีพที่ไม่ใช่ผู้ประกอบการอิเล็กทรอนิกส์ในการทำงานมากมักคือ เกษตรกร หรืออาชีพอิสระจะไม่มีโอกาสในการชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์มากนักอาจเป็นเพราะเหตุผลข้อจำกัดทางด้านการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งอาชีพเหล่านี้ก็อาจไม่ได้เข้าถึงการพิจารณาคดีทางออนไลน์เพราะมีการซื้อขายออนไลน์ที่น้อย ส่วนผู้ที่เกษียณหรือว่างงานเป็นผู้ที่ชำระเงินซื้อขายออนไลน์น้อยที่สุด ซึ่งอาจเป็นเพราะผู้ที่เกษียณเป็นผู้ที่อายุมากขาดทักษะทางด้านดิจิทัลและผู้ว่างงานอาจขาดกำลังทรัพย์ในการเข้าไปซื้อขายออนไลน์ บุคคลเหล่านี้จึงอาจเข้าถึงการพิจารณาคดีออนไลน์ได้น้อยเช่นกัน

แผนภูมิที่ 35 ร้อยละของการชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์ โดยแบ่งตามอาชีพ

ที่มา: สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพืชพัฒนาศักดิ์, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ :สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2563, หน้า 33.²⁰⁰

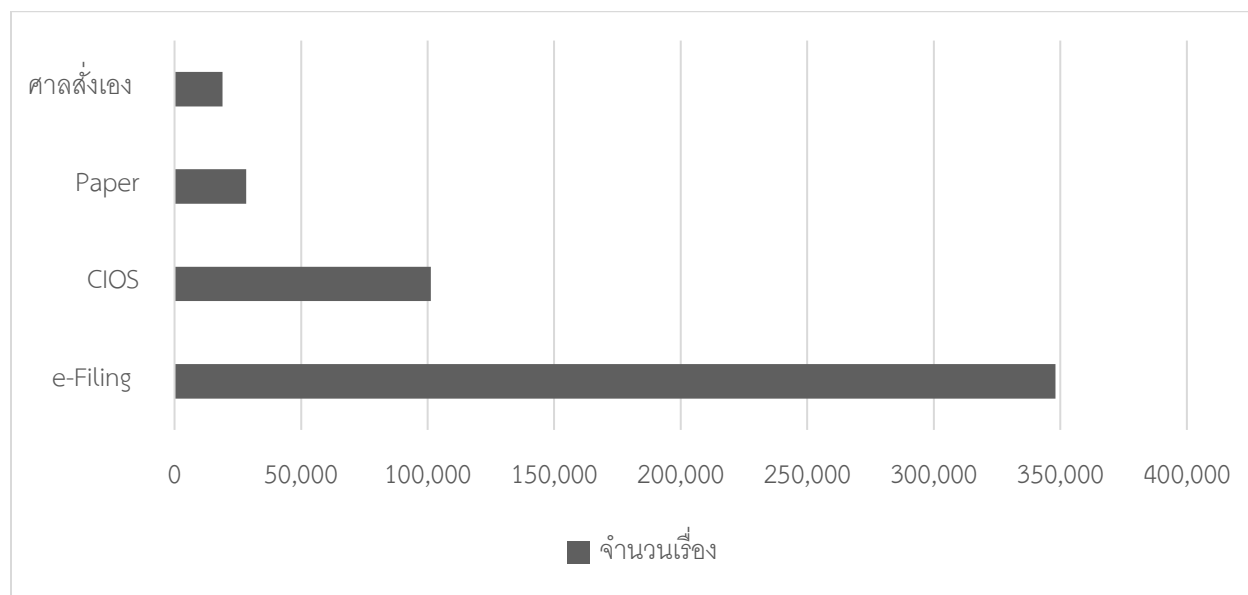
สำหรับข้อมูลจากการสืบค้นผ่านเว็บไซต์สำนักส่งเสริมตุลาการศาลยุติธรรมพบว่า มีการสรุปข้อมูลเกี่ยวกับ จำนวนการใช้ช่องทางเพื่อเข้าสู่กระบวนการสืบพยานออนไลน์ และอันดับแอปพลิเคชันที่ใช้ในการสืบพยานออนไลน์ (ข้อมูลวันที่ 28 มีนาคม 2565) โดยสำหรับข้อมูลจำนวนการใช้ช่องทางเพื่อเข้าสู่กระบวนการสืบพยานออนไลน์ โดยสรุปพบว่า ช่องทางในการขอใช้การสืบพยานออนไลน์ทางอิเล็กทรอนิกส์ คือ E-filing และ

²⁰⁰ เรื่องเดียวกัน.

Cios จะมีจำนวนมากกว่าช่องทางกรขอที่เป็นกระดาษ กล่าวคือ ข้อมูล ณ วันที่ 28 มีนาคม 2565 ปรากฏว่า จำนวนการขอใช้การสืบพยานออนไลน์ผ่านช่องทาง E-filing มีจำนวน 348,047 เรื่อง รองลงมาเป็นการยื่นเรื่องผ่านระบบ CIOS 101,233 เรื่อง และในส่วนของการยื่นเรื่องด้วยกระดาษมีจำนวน 28,308 เรื่อง และศาลสั่งเองจำนวน 18,967 เรื่อง²⁰¹ และส่วนเรื่องแอปพลิเคชันที่ถูกใช้มากที่สุดในการสืบพยานออนไลน์คือ google meet เป็นจำนวน 125,889 เรื่อง รองลงมาคือแอปพลิเคชัน Line จำนวน 51,511 เรื่อง และ Cisco Webex จำนวน 4,188 เรื่อง Zoom จำนวน 1,488 เรื่อง อื่นๆ 921 เรื่องตามลำดับ²⁰²

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้ใช้บริการจะขอยื่นผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์มากกว่ากระดาษแสดงให้เห็นว่าผู้ใช้บริการระบบศาลออนไลน์มีการตอบโต้ในช่องทางอิเล็กทรอนิกส์เพื่อเริ่มกระบวนการการสืบพยานออนไลน์มากกว่าเริ่มต้นกระบวนการผ่านช่องทางกระดาษ และผู้ใช้บริการจะมีการตอบโต้ในการสืบพยานออนไลน์ผ่านแอปพลิเคชัน google meet มากที่สุด

แผนภูมิที่ 36 สรุปข้อมูลสถิติห้องสืบพยานออนไลน์ (ผ่านระบบ Cios) แบ่งตามช่องทางการเข้าสู่กระบวนการสืบพยานออนไลน์ดังนี้ (ข้อมูล ณ วันที่ 28 มีนาคม 2565)

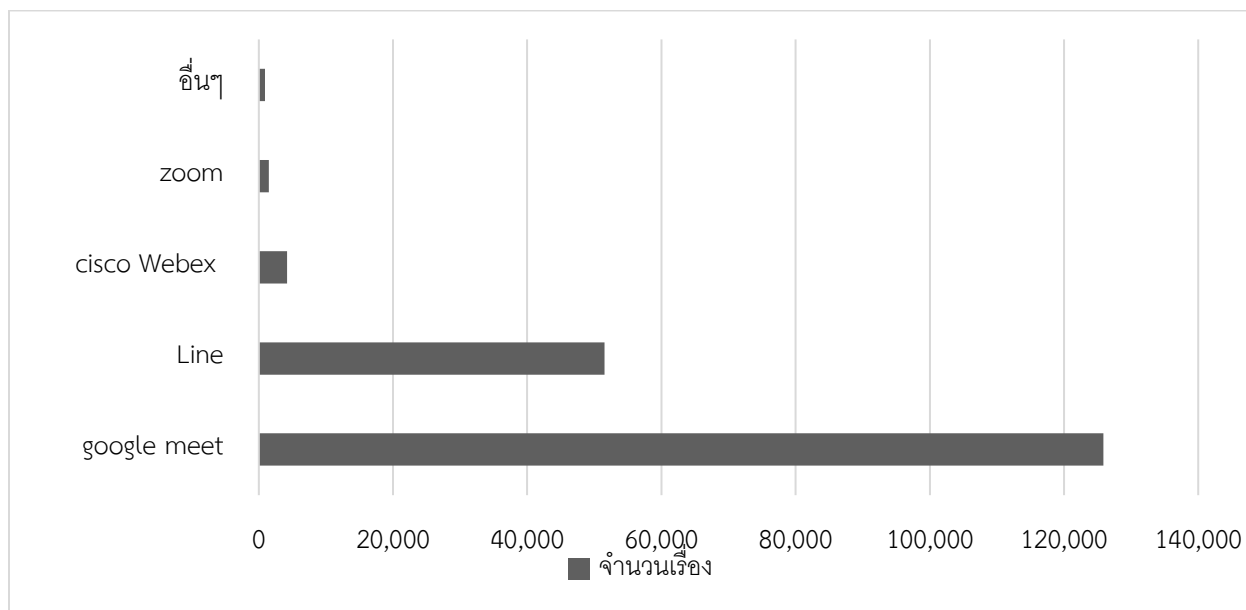
ที่มา: เว็บไซต์สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม²⁰³

²⁰¹ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, สรุปข้อมูลสถิติห้องสืบพยานออนไลน์ (CIOS) [ออนไลน์], 2565. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/285564>

²⁰² เรื่องเดียวกัน.

²⁰³ เรื่องเดียวกัน

แผนภูมิที่ 37 สรุปข้อมูลสถิติห้องสปีชออนออนไลน์ (ผ่านระบบ CLoS) แบ่งตามแอปพลิเคชันที่ใช้ ข้อมูล ณ วันที่ 28 มีนาคม 2565

ที่มา: เว็บไซต์สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม²⁰⁴

2.2.3 ตรวจสอบการแสดงผลออกหรือการมีส่วนร่วมของผู้ใช้บริการในกระบวนการทางออนไลน์ว่ามีความแตกต่างกับกระบวนการแบบปกติหรือไม่

ผู้เข้าร่วมประชุมแนะนำอย่างยิ่งให้บันทึกข้อมูลเกี่ยวกับอัตราการแสดงผลออกหรือการมีส่วนร่วมของผู้ใช้บริการระหว่างกระบวนการออนไลน์และทางกายภาพโดยตัวอย่างงานวิจัย เช่น การวิจัยที่จัดทำโดย Ingrid V. Eagly²⁰⁵ เกี่ยวกับผลกระทบของการไต่สวนทางไกลในสถานกักกันด้านตรวจคนเข้าเมืองในสหรัฐอเมริกา พบว่าการพิจารณาคดีทางไกลส่งผลกระทบต่อระดับการมีส่วนร่วมของคู่ความในกระบวนการ โดยผู้ถูกฟ้องคดีมองว่ากระบวนการนั้นถูกกฎหมายน้อยกว่าและเขาไม่ได้รับประโยชน์หรือการคุ้มครองทางกฎหมายอย่างเต็มที่หรืองานวิจัยที่ตีพิมพ์โดยกระทรวงยุติธรรมอังกฤษในปี 2010 เกี่ยวกับโครงการนำร่อง “ศาลออนไลน์” โดยอนุญาตให้จำเลยที่ถูกตั้งข้อหาทำความผิดไปปรากฏตัวในการพิจารณาคดีผ่านวิดีโอเป็นครั้งแรก พบว่า “อัตราการแสดงผลออกในศาลออนไลน์ของจำเลยต่ำกว่าความคาดหวังในโครงการนำร่องดังกล่าว”²⁰⁶ ดังนั้นผู้เข้าร่วม

²⁰⁴ เรื่องเดียวกัน

²⁰⁵ Ingrid V. Eagly, “Remote Adjudication in Immigration” *Northwestern University Law Review* 109, 4 (2015): 933-1020.

²⁰⁶ Matthew Terry, Steve Johnson and Peter Thompson, *Virtual Court pilot: Outcome Evaluation* [Online], December 2010. Available from: <https://www.justice.gov.uk/downloads/publications/research-and-analysis/moj-research/virtual-courts.pdf>

ประชุมเชิงปฏิบัติการจึงแนะนำว่าควรมีการตรวจสอบว่าการมีส่วนร่วมของคุณความในการพิจารณาคดีทางกายภาพและทางออนไลน์มีความแตกต่างกันหรือไม่ เพื่อที่จะให้มั่นใจได้ว่ากระบวนการทั้งสองดังกล่าวยังคงสร้างความเป็นธรรมได้เหมือนกัน²⁰⁷

สำหรับกรณีของประเทศไทย จากการสืบค้นข้อมูลยังไม่พบรายงานหรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการแสดงออกหรือการมีส่วนร่วมของผู้ใช้บริการในกระบวนการทางออนไลน์ว่ามีความแตกต่างกับกระบวนการทางปกติหรือไม่โดยตรง แต่อย่างไรก็ตาม จากการสืบค้นข้อมูลผ่านเว็บไซต์ของศาลยุติธรรม พบว่า มีข้อมูลเกี่ยวกับประเภทผู้ร้องและประเภทคดีที่ได้มีการขอใช้ห้องสืบพยานทางออนไลน์ ซึ่งข้อมูลดังกล่าวแม้ว่าจะไม่ใช้การเปรียบเทียบความแตกต่างของผู้ใช้บริการในกระบวนการออนไลน์กับกระบวนการปกติตามแนวคิดดังกล่าวข้างต้นโดยตรง แต่ข้อมูลเหล่านี้สามารถนำมาเปรียบเทียบกับกรณีมีส่วนร่วมคดีแบบปกติได้ เพราะคดีเหล่านี้ก็มีการสืบพยานโดยวิธีปกติเช่นเดียวกัน โดยสำหรับข้อมูลสถิติแบ่งตามประเภทผู้ยื่นคำร้องขอใช้ห้องสืบพยานออนไลน์ (ผ่านระบบ CloS) พบว่า ผู้ร้องประเภทโจทก์จะมีจำนวนการยื่นคำร้องที่มากกว่าจำเลยอย่างชัดเจน โดยผู้ร้องประเภทโจทก์ ยื่นจำนวน 444,329 เรื่องและจำเลยยื่นจำนวน 13,643 เรื่อง และอื่นๆ เช่น ผู้ร้อง ผู้มีส่วนได้เสียในคดีจำนวน 13,643 เรื่อง (ข้อมูล ณ วันที่ 28 มีนาคม 2565)²⁰⁸

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าโจทก์มีความต้องการขอใช้ห้องสืบพยานออนไลน์มากกว่าจำเลย และมากกว่าผู้ร้อง ผู้มีส่วนได้เสีย ส่วนข้อมูลสถิติห้องสืบพยานออนไลน์โดยแบ่งตามประเภทคดีพบว่า คดีที่มีการขอใช้ห้องสืบพยานออนไลน์มากที่สุดคือ คดีผู้บริโภค และมีสัดส่วนเป็นหลายเท่าตัวเมื่อเทียบกับคดีอื่นๆ แสดงให้เห็นว่าผู้ให้บริการจะมีส่วนร่วมในการสืบพยานออนไลน์กับคดีผู้บริโภคมากที่สุดเมื่อเทียบกับคดีอื่นๆ

ตารางที่ 23 ข้อมูลสถิติห้องสืบพยานออนไลน์ (ผ่านระบบ CloS) แบ่งตามประเภทคดี

ข้อมูลสถิติห้องสืบพยานออนไลน์ (ผ่านระบบ CloS) แบ่งตามประเภทคดี	
คดีผู้บริโภค	390,482 เรื่อง
คดีร้องขอจัดการมรดก	29,431 เรื่อง
คดีมโนสาเร่	20,722 เรื่อง
คดีแพ่งทั่วไปหรือคดีแพ่งสืบพยานสองฝ่าย	18,939 เรื่อง
ไต่สวนคำร้องคำขอต่างๆ	13,576 เรื่อง
คดีอาญา	10,955 เรื่อง

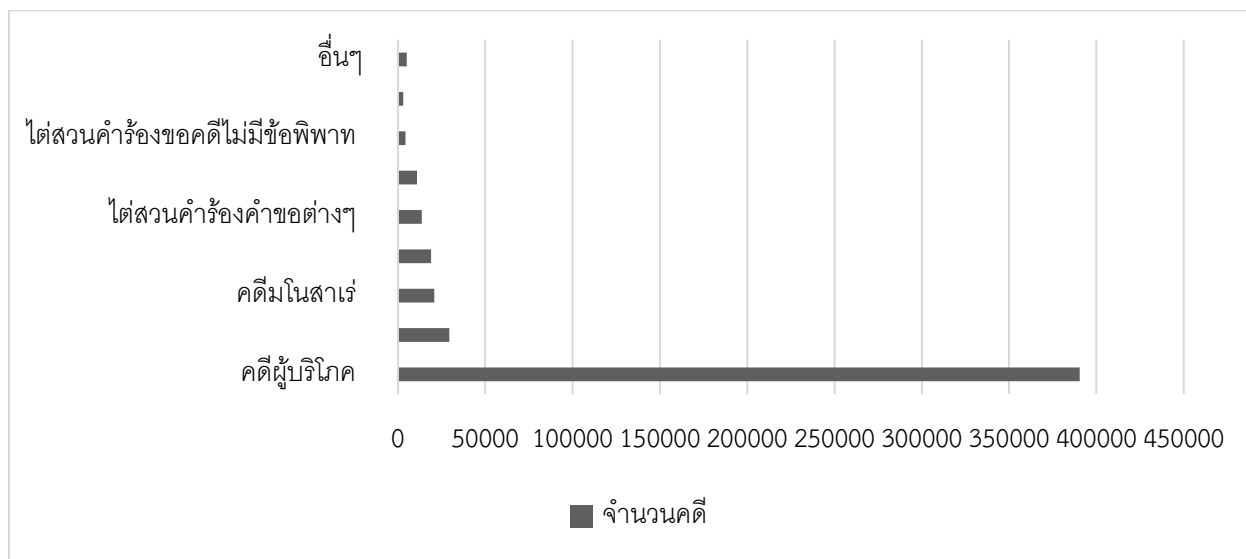
²⁰⁷ Natalie Byrom, above n 1, para 12.21.

²⁰⁸ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 201.

ข้อมูลสถิติห้องสืบพยานออนไลน์ (ผ่านระบบ CloS) แบ่งตามประเภทคดี	
ไต่สวนคำร้องขอคดีไม่มีข้อพิพาท	4,294 เรื่อง
คดีไม่มีข้อยุ่งยาก	3,076 เรื่อง
อื่นๆ	5,080 เรื่อง

ที่มา: เว็บไซต์สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม²⁰⁹

แผนภูมิที่ 38 ข้อมูลสถิติห้องสืบพยานออนไลน์ผ่านระบบ CloS แบ่งตามประเภทคดี

ที่มา: เว็บไซต์สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม²¹⁰

4.2.1 ปัญหากระบวนการพิจารณาคดีในศาลต่อหน้าคู่ความ

จากแนวทางการประเมินที่ 1.4 ที่มีการตรวจสอบในเรื่องค่าใช้จ่ายและความพยายามในการเข้าถึงกระบวนการ พบว่าตามข้อ 1.4.1 รายงานการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไปพบว่าอุปสรรคในการเริ่มต้นกระบวนการดังกล่าวคือ เรื่องของค่าบริการรายเดือนที่สูงและอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่มีราคาแพง และตามข้อ 1.4.2 พบว่าผู้ที่มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท จะเป็นผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์มากที่สุด แต่จะเป็นผู้ที่เคยชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์หรือใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์และใช้อินเทอร์เน็ตน้อยที่สุดซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ที่มีรายได้น้อยจะมีโอกาสหรือทักษะ

²⁰⁹ เรื่องเดียวกัน

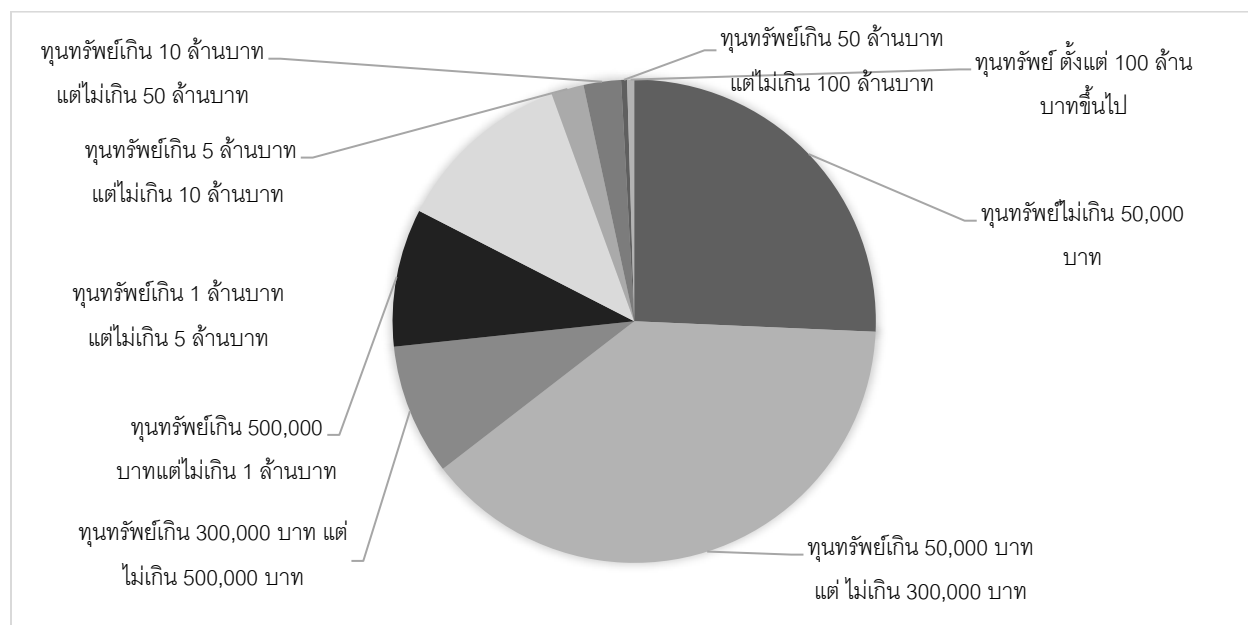
²¹⁰ เรื่องเดียวกัน

ที่ไม่เท่ากับคนที่มียารายได้มากกว่า และข้อมูลจากแนวทางการประเมินที่ 2.2 จะพบว่า จากการสืบค้นรายงานวิจัย “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ” มีการสำรวจข้อมูลด้านความพร้อมของผู้รับบริการต่อการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ในระบบศาลดิจิทัล โดยการสำรวจดังกล่าวถือว่ามี การตรวจสอบความรู้ของผู้ใช้บริการในด้านเทคโนโลยี จากการสำรวจปัญหาดังกล่าวพบว่าเป็นปัญหาระดับน้อยถึงปานกลาง และจากการสืบค้นรายงาน การสำรวจ การเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป ผ่านผู้ตอบแบบสำรวจทั้งสิ้น 1,360 ราย มีการสำรวจเกี่ยวกับความต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลรูปแบบออนไลน์ ซึ่งถือเป็นการสำรวจด้านการรับฟังผู้ให้บริการ โดยผลการสำรวจพบว่า ผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่ต้องการความช่วยเหลือมากกว่าไม่ต้องการ โดยสำหรับผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์ เนื่องจากไม่มีความพร้อมทางด้านอุปกรณ์มือถือสมาร์ทโฟน (ร้อยละ 24.2) และไม่มีอินเทอร์เน็ต (ร้อยละ 21.2) และอื่นๆ เช่น ไม่มีความรู้ ระบบซับซ้อน (ร้อยละ 7.8) โดยผู้ตอบแบบสำรวจต้องการความช่วยเหลือในการจัดให้มีบริการฟรีอินเทอร์เน็ตไร้สาย (Free WIFI) (ร้อยละ 41.4) และการอบรมความรู้ในการใช้อุปกรณ์สื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ (ร้อยละ 26.9) อื่นๆ เช่น คู่มืออธิบายการใช้ (ร้อยละ 1.6)

ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ายังมีบุคคลบางประเภทที่ไม่มีความพร้อมที่จะเข้าถึงเทคโนโลยีได้ โดยปัจจัยหลักคือเรื่องค่าใช้จ่ายและความรู้ แต่ด้วยปัจจุบัน ยังคงมีการพิจารณาคดีในศาลต่อหน้าคู่ความพร้อมกัน รวมถึงการพิจารณาคดีผ่านทางออนไลน์ก็ต้องมานัดพบกันในทุกคดี ทั้งนี้ ในปัจจุบัน คดีแพ่งที่มีทุนทรัพย์น้อยมีสัดส่วนประมาณ 65% ของคดีแพ่งทั้งหมดตามแผนภูมิที่ 2 ซึ่งคดีเหล่านี้ไม่มีความยุ่งยากซับซ้อน จึงสามารถพิจารณาจากเอกสารเป็นหลักได้²¹¹ แต่ในการพิจารณาคดีแบบปกติทั่วไปบุคคลที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นทนายความ ผู้พิพากษา หรือตัวคู่ความเองจะต้องเดินทางมายังที่ทำการของศาลเพื่อมาดำเนินการพิจารณาคดีตามกำหนดนัด และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายก็ต้องรอให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องพิจารณาพร้อมกันต่อหน้าทุกฝ่าย ซึ่งการพิจารณาคดีต่อหน้าพร้อมกันทุกฝ่ายเป็นการทำงานในลักษณะ synchronize สามารถเกิดขึ้นได้ด้วยทั้งวิธีการทางออฟไลน์คือในศาล หรือจะเป็นการพิจารณาคดีทางออนไลน์โดยใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ เช่น Zoom หรือ Google Meet เป็นต้น ซึ่งการพิจารณาคดีแบบออฟไลน์หรือแบบดั้งเดิมก็ต้องมีขั้นตอนกระบวนการต่างๆ มากมายอาทิเช่น การปัมตรา ยางหมายเอกสาร การส่งพยานเอกสาร พยานเบิกความยืนยันตามบันทึกถ้อยคำพยาน ศาลจดรายงานฯ ศาลเปิดเอกสารและบันทึกถ้อยคำพยานเขียนคำพิพากษา ฯลฯ

²¹¹ สำนักแผนงานและงบประมาณ สำนักงานศาลยุติธรรม, หนังสือรายงานสถิติคดีของศาลยุติธรรมประจำปี 2563 [ออนไลน์], 2563. แหล่งที่มา: <https://oppb.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/2085/iid/259900>

แผนภูมิที่ 39 จำนวนคดีแพ่งที่ยื่นฟ้องในรอบปี จำแนกตามทุนทรัพย์ของศาลชั้นต้นทั่วราชอาณาจักรประจำปี พ.ศ. 2563

ที่มา: หนังสือรายงานสถิติคดีของศาลยุติธรรมประจำปี 2563²¹²

โดยทั่วไปแล้ว หากพิจารณาตามระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความของไทยก็ยังคงมีวันนัดคู่ความทุกฝ่ายให้มาตามนัดวันเวลาที่ศาลแล้วเริ่มดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีไปพร้อม ๆ กัน แม้จะเป็นคดีเล็กน้อยไม่มีข้อยุ่งยากก็ตาม ทั้งนี้เป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 36²¹³ ที่กำหนดว่า “การนั่งพิจารณาคดีจะต้องกระทำในศาลต่อหน้าคู่ความที่มาศาลและโดยเปิดเผย” ซึ่งแม้ว่าปัจจุบัน สำหรับศาลในประเทศไทยจะเริ่มมีการพิจารณาคดีทางออนไลน์มากขึ้น โดยระบบการพิจารณาของไทยปัจจุบันจะมีกฎเกณฑ์รองรับให้พิจารณาคดีออนไลน์ตาม ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2563 ข้อ 13²¹⁴ ที่กำหนดว่า “ศาลอาจกำหนดให้มีการนั่งพิจารณาและบันทึกคำเบิกความพยานโดยวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์ทั้งหมดหรือบางส่วนก็ได้ เพื่อให้การพิจารณาเป็นไปด้วยความสะดวก รวดเร็วและเที่ยงธรรม โดยต้องไม่ทำให้สิทธิในการต่อสู้คดีของคู่ความลดน้อยลง ทั้งนี้ หลักเกณฑ์และวิธีการให้เป็นไปตามที่สำนักงานศาลยุติธรรมประกาศกำหนด” และตาม ศย 016/ว 796 ประกาศสำนักงานศาลยุติธรรมเรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการ

²¹² เรื่องเดียวกัน

²¹³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 36.

²¹⁴ ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2563 ข้อ 13.

ใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ ข้อ 12²¹⁵ ที่กำหนดว่า “เมื่อศาลเห็นสมควรหรือคู่ความร้องขอ ไม่ว่าคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งขาดนัดหรือไม่ก็ตาม ศาลอาจกำหนดให้มีการนั่งพิจารณาโดยที่คู่ความหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องในคดีอยู่นอกศาลโดยวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์ และความในวรรคหนึ่งไม่ใช่บังคับแก่การพิจารณาโดยไม่เปิดเผยตามมาตรา 36 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง” และข้อ 14 ที่กำหนดว่า “การนั่งพิจารณาที่คู่ความหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องในคดีอยู่นอกศาลโดยวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์ ให้ดำเนินการทางระบบอิเล็กทรอนิกส์หรือแอปพลิเคชันที่สำนักงานศาลยุติธรรมกำหนดที่สามารถสื่อสารภาพและเสียงได้อย่างชัดเจนและต่อเนื่อง โดยถือว่าบุคคลนั้นได้มาดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ศาลก็ตาม²¹⁶

ซึ่งจากบทบัญญัติดังกล่าวทั้งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประกาศสำนักงานศาลยุติธรรมฯ ข้อ 12 และ 14 จะเห็นได้ว่า การพิจารณาคดีออนไลน์ดังกล่าวก็เพียงเป็นการสื่อสารภาพและเสียงของคู่ความมายังศาลเพื่อให้คู่ความทุกฝ่ายและศาลมาร่วมกันดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีพร้อมกัน เพียงแต่ทำอยู่ในรูปแบบออนไลน์เท่านั้น ทำให้ยังคงเป็นกรณีที่ต้องมีการนัดคู่ความมาพบเจอกันกับศาลพร้อมกันเช่นเดิมผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์เช่น Zoom หรือ Google meet ฯลฯ ซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากข้อ 12 ในคำว่า “ไม่ใช่บังคับแก่การพิจารณาโดยไม่เปิดเผยตามมาตรา 36 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง” แสดงให้เห็นว่าการพิจารณาคดีออนไลน์ดังกล่าวจะไม่มีกรณีที่ทำโดยไม่เปิดเผยหรือพิจารณาคดีโดยลับหลังคู่ความอย่างแน่นอน โดยจะต้องเป็นการพิจารณาคดีต่อคู่ความพร้อมกันเท่านั้น และโดยเฉพาะอย่างยิ่งคำว่า “โดยถือว่าบุคคลนั้นได้มาดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ศาล” ตามข้อ 14 ก็แสดงให้เห็นเจตนารมณ์ของข้อกำหนดดังกล่าวอย่างชัดเจนว่า คู่ความที่ดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ให้ถือว่ายังคงมาดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลเช่นเดิมเหมือนเป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาแบบทั่วไปที่ต้องการให้คู่ความมาพบเจอกันในศาลอย่างพร้อมเพียงกัน

นอกจากนี้ตามข้อ 15²¹⁷ กำหนดว่า “สถานที่ที่คู่ความหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องในคดีใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์นอกศาลต้องเป็นสถานที่ที่เหมาะสม ไม่มีเสียงรบกวน ไม่ใช่ที่สาธารณะและเป็นพื้นที่ปิดที่ไม่มีบุคคลอื่นที่ไม่ได้รับอนุญาตจากศาลเข้าออกในบริเวณดังกล่าว” ก็อาจเป็นปัญหาว่า คู่ความหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องในคดีจะสามารถหาสถานที่ ๆ เหมาะสมให้ตรงตามข้อกำหนดดังกล่าวได้หรือไม่ เพราะเดิมที่การพิจารณาคดีแบบออนไลน์เกิดขึ้นเนื่องจากคู่ความหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องไม่มีความสะดวกที่จะทำการพิจารณาคดีที่ศาลจึงต้องใช้ระบบการสื่อสารทางออนไลน์ช่วยในการพิจารณาคดี แต่คู่ความที่ไม่สะดวกมาที่ศาลก็อาจหาสถานที่ ๆ เหมาะสมตามข้อกำหนด

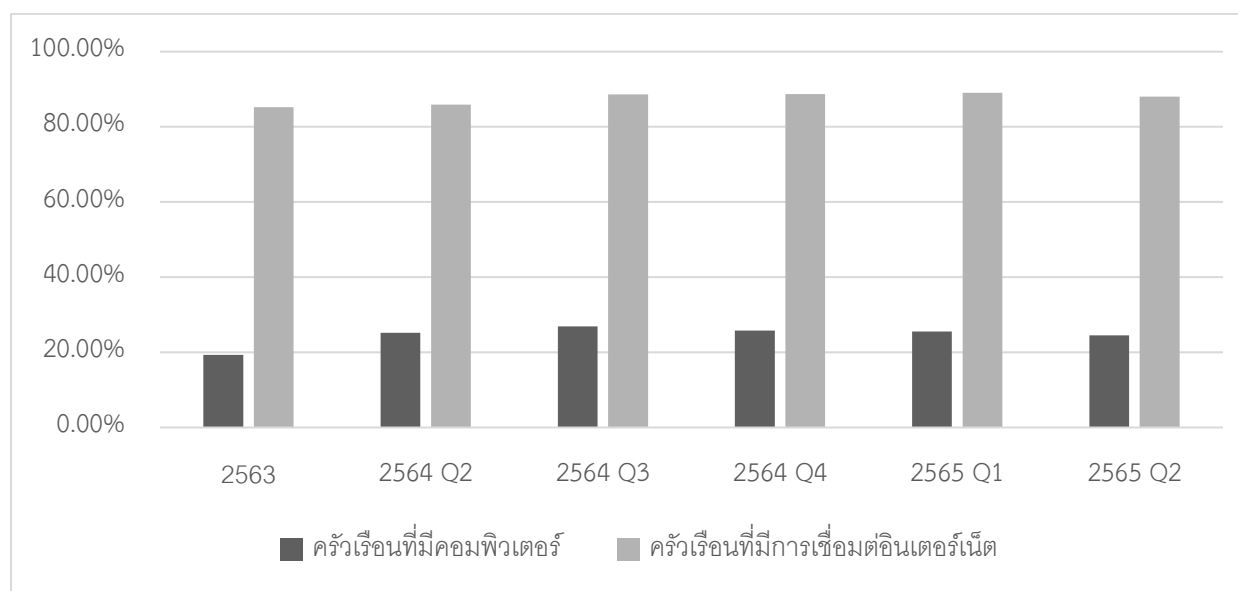
²¹⁵ ประกาศสำนักงานศาลยุติธรรมเรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ ข้อ 12.

²¹⁶ เรื่องเดียวกัน, ข้อ 14.

²¹⁷ เรื่องเดียวกัน, ข้อ 15.

ดังกล่าวไม่ได้หรืออาจหาได้ยาก ทำให้อาจเป็นข้อจำกัดแก่คู่ความหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องได้ อีกทั้งโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากข้อมูลการสำรวจการมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. 2565 (ไตรมาส 2) ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า จากการสำรวจครัวเรือนประมาณ 24.8 ล้านครัวเรือน พบว่า แม้ครัวเรือนส่วนใหญ่ 23.9 ล้านครัวเรือน (96.7%) จะมีโทรศัพท์มือถือใช้และมีการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต 21.8 ล้านครัวเรือน (88.0%) แต่ก็มีแค่เพียง 6.1 ล้านครัวเรือน (24.5%) ที่มีคอมพิวเตอร์ใช้²¹⁸ โดยแม้ว่าอัตราการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตและการมีโทรศัพท์มือถือจะมีอัตราที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างมากในแต่ละปีก็ตาม แต่อัตราการมีคอมพิวเตอร์กลับไม่มีการเติบโตขึ้นอย่างชัดเจน แสดงให้เห็นว่าครัวเรือนไทยส่วนใหญ่ยังขาดแคลนการใช้คอมพิวเตอร์ ดังปรากฏตามแผนภูมิที่ 41 และ 42 ซึ่งจากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นว่าการพิจารณาคดีออนไลน์แบบพบเจอหน้ากันควรจะใช้คอมพิวเตอร์ในการติดต่อสื่อสารเพื่อให้เห็นถึงรายละเอียดของคู่ความหรือกระบวนการต่างๆ แต่การใช้โทรศัพท์มือถือในการพิจารณาคดีทางออนไลน์อาจทำให้การพิจารณาคดีทำได้ไม่สะดวกนัก ด้วยเหตุนี้ กระพิจารณาทางคดีออนไลน์ในรูปแบบดังกล่าวจะอาจสร้างความลำบากให้แก่คนที่ไม่มีคอมพิวเตอร์ได้ แต่การใช้กระบวนการพิจารณาแบบ Asynchronous ในคดีบางประเภท อาจช่วยให้คนที่ขาดแคลนเทคโนโลยีสะดวกมากขึ้น

แผนภูมิที่ 40 ครัวเรือนที่มีคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตใช้

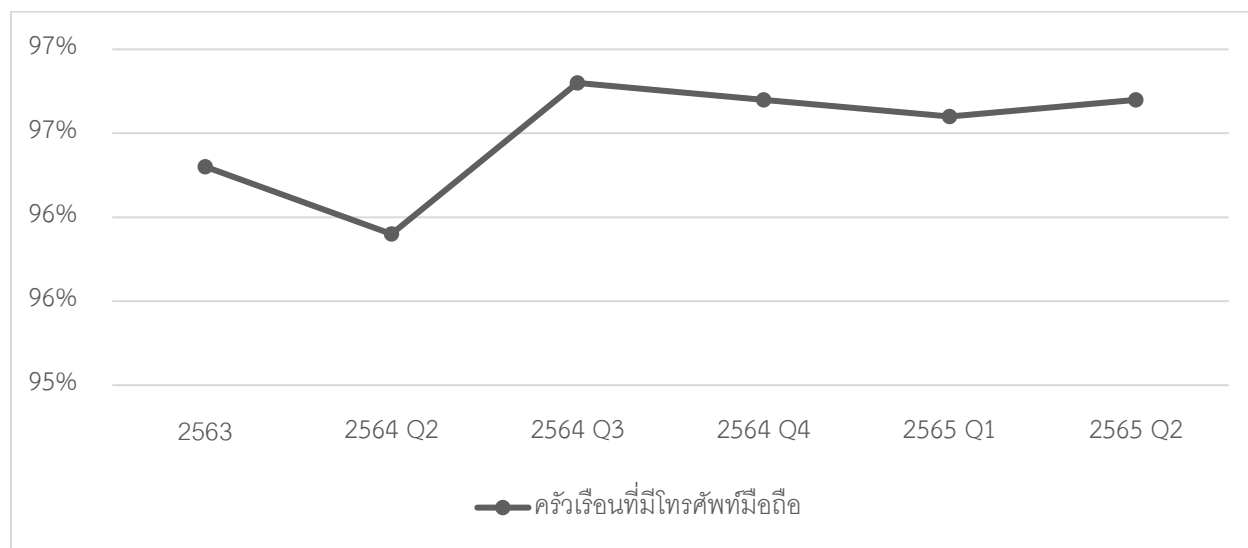

ที่มา: จากเว็บไซต์สำนักงานสถิติแห่งชาติ²¹⁹

²¹⁸ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สำรวจการมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน [ออนไลน์], 2565. แหล่งที่มา: <http://www.nso.go.th/sites/2014/Pages/สำรวจ/เทคโนโลยีสารสนเทศ/เทคโนโลยีในครัวเรือน.aspx>

²¹⁹ เรื่องเดียวกัน

แผนภูมิที่ 41 คริวเรือนที่มีโทรศัพท์มือถือ

ที่มา: จากเว็บไซต์สำนักงานสถิติแห่งชาติ²²⁰

ทั้งนี้ เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2564 ในประเทศจีน Supreme People’s Court of China (SPC) มีการประกาศใช้ Rules of Online Litigation of the People’s Court of China ซึ่งเป็นกฎที่ไม่ได้บังคับใช้แค่กับศาลอินเทอร์เน็ต (Internet Court) ในมณฑล หางโจว ปักกิ่ง และกวางโจว เท่านั้น แต่จะใช้กับศาลอื่น ๆ เป็นการทั่วไปด้วย โดยกฎดังกล่าวจะนำเอารูปแบบการพิจารณาคดีแบบ Online asynchronous trials มาใช้เป็นครั้งแรก โดยการระงับข้อพิพาทแบบ Online asynchronous trials เป็นการระงับข้อพิพาทที่คู่ความไม่ต้องมาพบหน้าพร้อมกันในการพิจารณาคดี แต่ศาลก็พิพากษาคดีบนพื้นฐานของข้อมูลที่คู่ความส่งเข้ามาในระบบ อย่างไรก็ตามการนำมาใช้ในครั้งแรกก็ยังมีข้อจำกัดค่อนข้างมากและต้องเป็นไปด้วยความระมัดระวัง โดยจะใช้เฉพาะกับคดีที่มีทุนทรัพย์เล็กน้อยเท่านั้นและเป็นคดีเกี่ยวกับธุรกรรมดิจิทัลหรือ E-commerce เพื่อตอบสนองกับระบบเศรษฐกิจแบบดิจิทัลในประเทศจีนที่เติบโตอย่างมาก

โดยการพิจารณาคดีแบบ Asynchronous trial นี้แตกต่างจากการพิจารณาคดีออนไลน์ผ่าน Zoom หรือ Google Meet ที่ประเทศไทยกำลังดำเนินการกันอยู่ในขณะนี้ เพราะแม้จะเป็นการพิจารณาคดีแบบออนไลน์แต่เราก็ยังต้องมีวันนัดพิจารณาที่ทุกฝ่ายมาดำเนินการกระบวนการพิจารณาร่วมกันในวันนัดไม่ว่าจะแบบ Online หรือ Offline แต่การพิจารณาคดีแบบ Asynchronous trial ที่กล่าวถึงนี้จะไม่มีวันนัดที่ทุกฝ่ายมาเจอหน้าพร้อมกัน แต่จะกำหนด Deadline ในการยื่นเอกสารให้ศาลตัดสินเท่านั้น รูปแบบการระงับข้อพิพาทแบบ “Asynchronous

²²⁰ เรื่องเดียวกัน

Justice” จะนำมาใช้จัดการกับข้อพิพาทที่มีลักษณะเฉพาะในชั้นพิจารณาคดีของศาล โดยมีแนวคิดที่ว่า คู่ความไม่จำเป็นต้องเดินทางมาศาล และไม่จำเป็นต้องมาปรากฏตัวทางออนไลน์ ไม่ต้องมีกำหนดวันนัดพิจารณา เพียงแต่ศาลกำหนด Deadline ในการยื่นคำคู่ความ คำร้อง คำขอ คำแถลง ต่าง ๆ เอาไว้เท่านั้น เมื่อพ้นกำหนดเวลา ศาลก็พิพากษาคดีบนพื้นฐานของข้อมูลที่คู่ความส่งเข้ามาในระบบได้ทันที ไม่มีใครต้องมาเจอใครเลยตลอดทั้งกระบวนการไม่ว่าจะแบบ online หรือ offline การพิจารณาคดีในรูปแบบนี้เหมาะกับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นจากการทำธุรกิจซื้อขายของออนไลน์หรือข้อพิพาทที่เกิดจากการใช้ platform e-commerce ต่าง ๆ เพราะพยานหลักฐานทุกอย่างเกิดขึ้นและถูกเก็บไว้ในรูปแบบข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ทั้งหมดอยู่แล้ว ทั้งนี้ลักษณะการทำงานแบบนี้ อาจมีการใช้กันมาแล้วในระบบระงับข้อพิพาทบน platform e-commerce ต่าง ๆ เช่น Amazon, Alibaba หรือ ระบบการระงับข้อพิพาทนอกศาล (ADR) นอกจากนี้จะเห็นได้ว่า การใช้การพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ในช่วงโควิดของประเทศไทยก็พิสูจน์แล้วว่า “คดีบางประเภท” ไม่จำเป็นที่จะต้องเดินทางมาศาลก็สามารถทำได้ โดยสถิติปี 2564 มีคดีที่เข้าสู่ระบบไกล่เกลี่ยออนไลน์ทั้งหมด 58,507 คดี ไกล่เกลี่ยสำเร็จ 51,910 คดี คิดเป็นร้อยละ 88.72 ทุนทรัพย์ที่ไกล่เกลี่ยสำเร็จ 23,974,982,283.41 บาท²²¹

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า คดีแพ่งที่มีทุนทรัพย์น้อยในปัจจุบันมีปริมาณมาก ซึ่งคดีเหล่านี้ไม่มีความยุ่งยากซับซ้อนสามารถพิจารณาจากเอกสารเป็นหลักได้การกำหนดให้พิจารณาต่อหน้าคู่ความในคดีเหล่านี้จะทำให้การระงับข้อพิพาทเกิดความล่าช้าโดยไม่จำเป็นและไม่มีประสิทธิภาพ อีกทั้งแม้จะมีการพิจารณาคดีออนไลน์แต่กระบวนการดังกล่าวก็ต้องอาศัยอุปกรณ์ทางอิเล็กทรอนิกส์อย่างคอมพิวเตอร์ ซึ่งอาจทำให้คนที่ขาดแคลนเทคโนโลยีเกิดความไม่สะดวกได้ ซึ่งคดีบางประเภทอาจจะไม่จำเป็นต้องที่จะต้องกำหนดนัดพิจารณาให้คู่ความมาพบปะพร้อมกันในศาลเพื่อพิจารณาคดีก็ได้ไม่ว่าจะทางปกติหรือออนไลน์ ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นปัญหาว่าการกำหนดให้มาพิจารณาคดีในศาลพร้อมกันแบบดั้งเดิมในคดีบางประเภทที่ไม่มีความซับซ้อนจะเป็นการทำให้เกิดความล่าช้าและมีความไม่เหมาะสม รวมถึงเป็นอุปสรรคผู้ที่ขาดแคลนทางเทคโนโลยี

4.2.2 การพิจารณาคดีแบบ Asynchronous trial

การระบาดใหญ่อย่างต่อเนื่องโดย Covid-2019 ได้ทำให้การปฏิบัติตามกฎหมายต่างๆ เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการพิจารณาคดีต่างๆ ซึ่งการประชุมในแพลตฟอร์มออนไลน์โดยที่ฝ่ายต่างๆ จะยังคงปรากฏตัวพร้อมกันนำมาซึ่งความท้าทายใหม่ๆ เช่น การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและความแตกต่างของ

²²¹ กรุงเทพธุรกิจ, ปี 64 ปิดฉากกว่าล้านคดี! ศาลยุติธรรมแถลงผลงาน ใช้ระบบออนไลน์สู้โควิด [ออนไลน์], 14 มกราคม 2565. แหล่งที่มา: <https://www.bangkokbiznews.com/politics/982634>

เวลาของผู้ที่เกี่ยวข้องที่แตกต่างกัน แต่ในขณะที่การพิจารณาคดีแบบ Asynchronous เป็นอะไรที่นอกเหนือไปจากการประชุมออนไลน์ โดยที่ฝ่ายต่างๆ สามารถนำเสนอคดีและข้อโต้แย้งของตนได้โดยไม่ต้องมีรูปแบบใด ๆ ไม่ว่าจะทางกายภาพหรือแบบเสมือนในเวลาเดียวกันโดยใช้เทคโนโลยีการสื่อสารออนไลน์อย่างเต็มรูปแบบ²²² ผู้แสดงความคิดเห็นบางคน รวมทั้งนักวิชาการที่มีชื่อเสียงระดับโลกและผู้ปฏิบัติงานด้านกฎหมายที่มีประสบการณ์ได้ตระหนักและให้ความสำคัญกับการพิจารณาคดีแบบ Asynchronous เป็นอย่างมาก อาทิเช่น Prof. Maxi Scherer ได้เน้นย้ำถึงข้อดีของแนวทางนี้และเห็นว่าการพิจารณาคดีแบบ Asynchronous อาจเป็นเรื่องปกติรูปแบบใหม่ต่อไป²²³ หรือ Sundaresh Menon หัวหน้าผู้พิพากษาของศาลฎีกาสิงคโปร์ยังแสดงความชื่นชมต่อการพิจารณาคดีแบบ Asynchronous ว่าเป็นความสะดวกในการบรรเทาทุกฝ่ายจากภาระที่เกิดจากการปรากฏตัวของการพิจารณาคดีแบบเสมือนจริง²²⁴

ศาสตราจารย์ Richard Susskind ได้อธิบายถึงการพิจารณาคดีแบบ asynchronous ว่า “งานศาลแบบดั้งเดิมมีความสอดคล้องในแง่ที่ว่าผู้เข้าร่วมจะต้องรวมตัวกันไม่ว่าจะอยู่ในห้องพิจารณาคดีหรือการพิจารณาคดีเสมือนจริง (ทางออนไลน์) ในเวลาที่กำหนดเดียวกันและการพิจารณาคดีจะเกิดขึ้นแบบเรียลไทม์ซึ่งเป็นการแสดงสด แต่ในทางตรงกันข้าม กิจกรรมในศาลออนไลน์จะดำเนินการแบบอะซิงโครนัส ซึ่งหมายความว่าทุกคนไม่จำเป็นต้องอยู่พร้อมกันในเวลาเดียวกัน เช่นเดียวกับการใช้อีเมล ผู้เข้าร่วมสามารถดำเนินการได้ทุกเมื่อที่เหมาะสมและผู้พิพากษาไม่จำเป็นต้องนั่งที่แลปท็อปเมื่อคู่ความส่งเอกสารเข้ามา”²²⁵ โดยการประเมินคุณค่าของการพิจารณาคดีแบบ Asynchronous ของศาสตราจารย์ Richard Susskind เชื่อว่าการพิจารณาแบบ Asynchronous จะถือเป็นรูปแบบการพิจารณาคดีที่เหมาะสมและสะดวกที่สุดในหลายกรณี การย้ายไปสู่การตัดสินทางออนไลน์จะเป็นการก้าวกระโดดที่ยิ่งใหญ่กว่าการย้ายจากห้องพิจารณาคดีไปสู่การพิจารณาคดีทางวิดีโอ²²⁶ และการตัดสินออนไลน์ในปัจจุบันเกี่ยวข้องกับผู้พิพากษาแบบดั้งเดิมที่ทำงานในสภาพแวดล้อมที่แตกต่าง

²²² Wang jing & GH Law firm, *Asynchronous Hearing as A New Way to Go* [Online], 19 May 2021. Available from: <https://www.wjng.cn/en/jofacolumn/info.aspx?itemid=2261&lcid=130>

²²³ Maxi Scherer, *Asynchronous Hearings: The Next New Normal?* [Online], 9 September 2020. Available from: <http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2020/09/09/asynchronous-hearings-the-next-new-normal/>

²²⁴ Sundaresh Menon, “Technology and the Changing Face of Justice” *Journal of International Arbitration* 37, 2 (2020): 174.

²²⁵ Richard Susskind, above n 26, p. 143.

²²⁶ Richard Susskind, *The Future of Courts* [Online], 2020. Available from: <https://thepractice.law.harvard.edu/article/the-future-of-courts/>

กันมาก และถึงแม้ว่าคำพิพากษาเหล่านั้นจะไม่ถูกอ่านออกไปหรือส่งต่อในห้องพิจารณาคดีจริง แต่ก็มีผลผูกพันและบังคับใช้ได้เช่นเดียวกัน²²⁷

ข้อสังเกตแรกเกี่ยวกับผู้พิพากษาที่ทำงานจากเอกสารเพียงอย่างเดียว คือสิ่งนี้ไม่ใช่เรื่องใหม่หรือผิดปกติอย่างสิ้นเชิง เป็นธรรมเนียมปฏิบัติทั่วไปในเขตอำนาจศาลหลายแห่งสำหรับเรื่องกระบวนการตามปกติ เพื่อที่จะตัดสินโดยการประชุมทางโทรศัพท์ และตัดสินเรื่องวิธีการชั่วคราว และการกำหนดอย่างเร่งด่วนที่ออกโดยผู้พิพากษา ซึ่งจะกระทำโดยไม่ต้องเข้าไปในห้องพิจารณาคดีจริง นี่เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทุกวันในการดำเนินการอนุญาตตุลาการ แต่สำหรับในศาล การตัดสินด้วยกระดาษในประเทศอังกฤษและเวลส์นั้นไม่คุ้นเคยเช่นกัน การตัดสินขั้นสุดท้ายบางอย่างในปัจจุบันทำโดยผู้พิพากษาโดยไม่มี การพิจารณาด้วยวาจา และมีเหตุผลที่ดีที่ต้องทำบ่อยขึ้น ผู้พิพากษาในศาลล่างมักกล่าวว่าหลายคดีที่เกิดขึ้นก่อนหน้านั้นสามารถตัดสินได้อย่างยุติธรรม ในสาระสำคัญและเป็นขั้นตอนบนเอกสารเพียงอย่างเดียว โดยไม่ต้องมีการพิจารณาคดีสำรองผ่านการประชุมทางโทรศัพท์ ซึ่งใช้ในอังกฤษและเวลส์ตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 1990 อีกทั้งผู้พิพากษาหลายคนกล่าวว่าไม่สมเหตุสมผลและไม่สมส่วน ที่ทุกกรณีจะรับฟังด้วยวิธีดั้งเดิม ดังนั้น คำถามใหญ่ไม่ใช่อย่างที่หลายคนคิดว่า การตัดสินออนไลน์เป็นไปได้หรือไม่ เราเชื่อมั่นเป็นไปได้ ง่ายที่สุด อาจเป็นการพิจารณาบนกระดาษเพื่อตอบสนองต่อเอกสารที่ส่งทางอีเมล²²⁸

สำหรับการดำเนินการในการตัดสินออนไลน์ ศาสตราจารย์ Richard Susskind เห็นว่ามีสองวิธีกว้างๆ ในการดำเนินการตัดสินออนไลน์ วิธีแรกคือ การปลูกถ่ายกระบวนการและขั้นตอนในปัจจุบันที่เรียบง่ายลงในสภาพแวดล้อมทางออนไลน์ ตัวอย่างเช่น ในอังกฤษและเวลส์ การดำเนินการนี้ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการตัดสินออนไลน์ที่คอยสะท้อนและจำลองการตัดสินแบบดั้งเดิม ซึ่งผู้พิพากษายังคงได้รับข้อโต้แย้งและหลักฐานจากทั้งสองฝ่าย ฝ่ายต่างๆ จะจัดวางคดีของตนตามลำดับที่กำหนดในรูปแบบที่มีโครงสร้าง ซึ่งคล้ายกับการเรียกร้องแบบดั้งเดิมอย่างมาก ยกเว้นว่าผู้ใช้ศาลออนไลน์จะไม่มีโอกาสโต้เถียงด้วยวาจา กฎของศาลออนไลน์จะเป็นรูปแบบที่เรียบง่ายของกฎเกณฑ์ดั้งเดิม แม้ว่าความซับซ้อนส่วนใหญ่จะถูกซ่อนไว้โดยการฝังไว้ในระบบ สำหรับผู้พิพากษาและทนายความส่วนใหญ่ วิธีการนี้จะคุ้นเคยอย่างมั่นใจ มันจะเป็นเวอร์ชันที่คล่องตัวของการตั้งค่าแบบเก่าซึ่งผู้พิพากษาปัจจุบันจะคุ้นเคยในทันที²²⁹

²²⁷ Richard Susskind, above n 26, p. 144.

²²⁸ Ibid.

²²⁹ Ibid., pp. 145-146.

วิธีที่สองในการตัดสินออนไลน์ กล่าวอย่างกว้างๆ ไม่ใช่การต่อยอดระบบที่ทันสมัยเข้ากับกระบวนการที่มีมาช้านาน แต่เพื่อควบคุมพลังของเทคโนโลยีในการคิดค้นวิธีการใหม่ทั้งหมดเพื่อการส่งมอบผลลัพธ์ที่ฝ่ายต่าง ๆ แสวงหา โดยไม่ใช่เพื่อรักษาประเพณีและเครื่องประดับเพื่อประโยชน์ของตนเอง แต่เพื่อออกแบบระบบตามความต้องการและความต้องการของผู้ใช้ศาล ในขั้นนี้ของวิวัฒนาการศาลออนไลน์ มีตัวอย่างแนวทางใหม่ทั้งหมดเพียงไม่กี่ตัวอย่าง แต่มีหนึ่งแห่งในอังกฤษและเวลส์ที่ให้คำมั่นสัญญาที่ดี และจะเป็นครั้งแรกของความพยายามอย่างกล้าหาญมากมายที่จะคิดทบทวนกระบวนการพิจารณาคดีใหม่ นั่นก็คือสิ่งที่เรียกว่า “การพิจารณาคดีออนไลน์อย่างต่อเนื่อง” โดย Sir Ernest Ryder ประธานอาวุโสของศาล อธิบายแนวคิดนี้ในปี 2559 ด้วยวิธีต่อไปนี้:

เราต้องเปลี่ยนมุมมองในการพิจารณาคดีจากข้อพิพาทที่เป็นปฏิปักษ์กันให้ไปเป็นปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไข โดยผู้เข้าร่วมทั้งหมดสามารถทำซ้ำและแสดงความคิดเห็นในเอกสารคดีพื้นฐานทางออนไลน์ ในช่วงเวลาที่เหมาะสม เพื่อให้สามารถชี้แจงและสำรวจปัญหาที่เป็นข้อพิพาทได้ โดยไม่จำเป็นต้องให้ทุกฝ่ายต้องอยู่ด้วยกันในศาลหรืออาคารในเวลาเดียวกัน ไม่มีการพิจารณาคดีหรือการไต่สวนแบบครั้งเดียวในความหมายแบบดั้งเดิม ... เราจะมีการพิจารณาคดีแบบดิจิทัลเพียงครั้งเดียวที่ต่อเนื่องกันเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ... ผู้พิพากษาจะใช้วิธีการสอบสวนและแก้ปัญหา โดยชี้แนะคู่กรณีเพื่ออธิบายและทำความเข้าใจ ตำแหน่งต่างๆ ตามลำดับ เมื่อได้ข้อสรุปแล้ว วิธีการแบบนี้นี้อาจทำให้ผู้พิพากษาตัดสินใจได้ที่นั่น โดยไม่ต้องมีการไต่สวนทางกายภาพ.²³⁰

ศาสตราจารย์ Richard Susskind เชื่อว่าการพิจารณาคดีออนไลน์แบบต่อเนื่องสามารถนำมาใช้ในคดีแพ่งที่มีมูลค่าต่ำได้ แต่จะต้องมีกฎขั้นตอนทางแพ่งชุดใหม่ และจะเป็นตัวแทนของการออกจากกระบวนการที่เป็นปฏิปักษ์ แต่ในทางกลับกัน สิ่งนี้อาจนำไปสู่ระบบที่เรียบง่ายมาก ข้อห้ามต่างๆ น้อยลง และเป็นสัดส่วนซึ่งจะง่ายกว่ามากสำหรับผู้ฟ้องคดีด้วยตนเอง”²³¹

จากกรณีศึกษาของประเทศจีน พบว่า สิ่งพิเศษอย่างหนึ่งที่ E-court นำมาใช้คือ กระบวนพิจารณาคดีแบบอะซิงโครเนียส (asynchronous trial) ซึ่งทำให้คู่ความในคดีและตัวแทนของคู่ความเข้าสู่กระบวนการพิจารณาในเวลาที่แตกต่างกันได้ เพื่อมีเข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาคดี ทั้งนี้เนื่องจากความแตกต่างของเวลาเป็นอุปสรรคสำคัญประการหนึ่งของศาลออนไลน์สำหรับคดีระหว่างประเทศ²³² เอกสาร (white paper) ของศาลฎีกาประเทศจีนระบุว่าจนถึงตอนนี้มีคดีจำนวน 2,495 คดีที่ถูกสรุปคดีในลักษณะนี้แล้ว และสามารถที่จะช่วยลดระยะเวลาการ

²³⁰ Sir Ernest Ryder, *The Modernisation of Access to Justice in Times of Austerity* [Online], 3 March 2016. Available from: <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2016/03/20160303-ryder-lecture2.pdf>

²³¹ Richard Susskind, above n 26, p. 146.

²³² The Supreme People’s Court of the People’s Republic of China, above n 86, p. 16.

เดินทางสำหรับคู่ความได้ถึง 6 ชั่วโมงได้โดยเฉลี่ยต่อคดี²³³ การพิจารณาคดีในรูปแบบกฎหมายแพ่งจะมีความเหมาะสมสำหรับการพิจารณาคดีแบบอะซิงโครนัสมากกว่าการพิจารณาคดีแบบกฎหมายคอมมอนลอว์ทั่วไป

ตัวอย่างเช่น เจ้าของร้าน Taobao คุณ Wang ซึ่งอาศัยอยู่ในแคนาดาถูกฟ้องร้องโดยลูกค้าของ Taobao ในประเทศจีนที่ศาลอิเล็กทรอนิกส์หางโจว²³⁴ แต่เนื่องจากความแตกต่างของเวลาระหว่าง 12 ชั่วโมง คุณ Wang สามารถเข้าร่วมการพิจารณาคดีออนไลน์ได้เฉพาะในช่วงเย็นหรือตอนเช้าเท่านั้น หากต้องการพิจารณาคดีออนไลน์อย่างไรก็ตาม ภายใต้การพิจารณาคดีแบบอะซิงโครนัส คุณ Wang สามารถที่จะตอบคำถามใดก็ตามที่ถูกถามโดยทั้งนายความฝ่ายตรงข้ามหรือศาลในเวลาที่คุณ Wang สะดวกโดยการเข้าสู่ระบบและบันทึกคำตอบของคุณ Wang หรือในทางกลับกันคุณ Wang หรือนายความจะทำการบันทึกคำถามเพื่อที่จะถามแก่คู่ความฝ่ายตรงข้ามก็ได้ และในท้ายที่สุดผู้พิพากษาก็สามารถรับฟังข้อโต้แย้งทั้งหมดจากคู่ความทุกฝ่ายที่ถูกบันทึกในระบบและพิมพ์ออกมาเป็นสำเนา

ทั้งนี้แม้ว่า ปัจจุบันกระบวนการพิจารณาคดีแบบอะซิงโครนัสจะยังไม่เป็นที่แพร่หลายมากนัก แต่การมีตัวเลือกดังกล่าวในการพิจารณาคดีก็สามารถที่จะจัดการกับปัญหาเรื่อง 'ความแตกต่างของเวลา' ที่ต้องเผชิญกับคู่ความที่อยู่ระหว่างประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น²³⁵

ในกระบวนการพิจารณาคดีออฟไลน์แบบดั้งเดิม คู่ความทุกฝ่ายจะทำการสื่อสารกันอย่างทันทีภายในห้องพิจารณาคดีเดียวกัน ซึ่งถือเป็นการพิจารณาคดีแบบซิงโครนัส (synchronous) และถือเป็นการพิจารณาคดีแบบปกติทั่วไปที่คู่ความทุกฝ่ายสามารถมีส่วนร่วมพร้อมกันในกระบวนการพิจารณาคดีภายในสถานที่เดียวกัน แต่สำหรับกระบวนการพิจารณาคดีแบบออนไลน์คู่ความจะอยู่กับคนละสถานที่ ในทางเทคนิคจึงมีความเป็นไปได้ที่ควรจะอนุโลมให้คู่ความสามารถมีส่วนร่วมในการดำเนินคดีอย่างไม่พร้อมกันได้ โดยที่ข้อมูลจะถูกจัดเก็บและแลกเปลี่ยนผ่านระบบการดำเนินคดีแบบออนไลน์

กฎ Online Litigation Rules for People's Courts มาตรา 20²³⁶ กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า ด้วยความยินยอมของคู่ความทุกฝ่าย ศาลอาจกำหนดให้คู่ความเข้าสู่ระบบแพลตฟอร์มการดำเนินคดีภายในระยะเวลาหนึ่ง

²³³ Ibid.

²³⁴ LegalDaily, *The world's first! Hangzhou Internet Court "Asynchronous Trial Mode" online* [Online], 3 April 2018. Available from: <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1596697060084657804&wfr=spider&for=pc>

²³⁵ Ariel Ye, *Update on information technology used by Chinese courts and arbitration institutions – CWG* [Online]. Available from: <https://www.ibanet.org/article/6DBAF025-9B9F-40C2-8D62-96F1893C2EFE>

²³⁶ Online Litigation Rules for People's Courts Article 20.

เพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในกระบวนการพิจารณาคดีในลักษณะ asynchronous ได้ อย่างไรก็ตามกฎเกณฑ์ดังกล่าวได้จำกัดขอบเขตการใช้กระบวนการพิจารณาคดีแบบ asynchronous ให้แคบลงดังต่อไปนี้คือ ประการแรก ศาลจะต้องมุ่งเน้นกระบวนการพิจารณาคดีแบบ synchronous ในขณะที่การพิจารณาคดีแบบ asynchronous จะต้องถูกดำเนินการภายใต้สถานการณ์ที่จำกัด ตัวอย่างเช่น กระบวนการพิจารณาคดีแบบ asynchronous จะถูกปรับใช้ในสถานการณ์ทั่วไปที่คู่ความไม่มีความสะดวกที่จะเข้าร่วมการพิจารณาคดีด้วยตนเองหรือศาลนั้นขาดแคลนสิ่งอำนวยความสะดวกในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดี เป็นต้น ประการที่สอง เนื่องจากกระบวนการพิจารณาคดีแบบ asynchronous เกี่ยวข้องกับสิทธิในกระบวนการพิจารณาคดีของคู่ความ ข้อกำหนดเบื้องต้นสำหรับการปรับใช้กระบวนการพิจารณาดังกล่าวจึงต้องอาศัยความยินยอมร่วมกันของคู่ความทุกฝ่าย ประการที่สาม ข้อเท็จจริงและหลักฐานที่สำคัญที่จะถูกใช้ในกระบวนการพิจารณาดังกล่าวจะไม่สามารถโต้แย้งได้ และกระบวนการพิจารณาดังกล่าวโดยส่วนใหญ่จะถูกจำกัดเฉพาะคดีที่มีการเรียกร้องเพียงเล็กน้อยหรือคดีทางแพ่งหรือทางปกครองที่มีกระบวนการพิจารณาที่ไม่ซับซ้อน และประการสุดท้าย ในการปรับใช้กระบวนการพิจารณาดังกล่าว ศาลจะไม่บันทึกการพิจารณาคดีเป็นลายลักษณ์อักษรแต่ต้องบันทึกการพิจารณาคดีเป็นวิดีโอเทปเท่านั้น²³⁷

จากกรณีศึกษาของประเทศสิงคโปร์ พบว่า State Courts Center for Dispute Resolution (SCCDR) ได้เปิดตัวโครงการนำร่องการไต่สวนข้อพิพาทของศาลแบบอะซิงโครนัสทางอีเมล (aCDR) เพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์แพร่ระบาด ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 16 มีนาคม 2020 โดยรายละเอียดของกระบวนการ aCDR จะดำเนินการตามคำสั่ง 34A ของกฎของศาล the Rules of Court (ข้อ 322, R 5) ซึ่งกระบวนการ aCDR จะต้องดำเนินการทางอีเมล โดยฝ่ายต่างๆ จะให้ข้อมูลอัปเดตเกี่ยวกับความคืบหน้าของคดีและยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอคำแนะนำทางอีเมล และศาลจะตอบกลับทางอีเมลพร้อมคำแนะนำที่เหมาะสม ซึ่งจะช่วยลดความจำเป็นในการเข้าร่วมการพิจารณาในศาล อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่จำเป็น ศาลจะต้องมีการกำหนดให้เข้าร่วมของที่ปรึกษาและคู่ความในการพิจารณาคดีในศาล โดยประโยชน์หลักของกระบวนการ aCDR คือฝ่ายต่างๆ ไม่จำเป็นต้องเข้ารับการพิจารณาคดีในศาล ที่ปรึกษาจะสามารถส่งการอัปเดตไปยังศาลและรับคำสั่งของศาลได้จากทุกที่และที่การพิจารณาแบบอะซิงโครนัสทางอีเมล (aCDR) ทุกเมื่อ นั่นคือข้อดีของการสื่อสารทางอีเมลแบบวีโมตและ asynchronous ในเวลาเดียวกัน เนื่องจากการสื่อสารระหว่างคู่กรณีและศาลระหว่างกระบวนการ aCDR ไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมกัน และเพื่อให้กระบวนการ aCDR มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จึงจำเป็นต้องมีวินัยและความ

²³⁷ Guodong Du and Meng Yu, *China's First National Online Litigation Rules Series-02: Asynchronous Trial and Electronic Evidence* [Online], 18 July 2021. Available from: <https://www.chinajusticeobserver.com/a/china-s-first-national-online-litigation-rules-series-02-asynchronous-trial-and-electronic-evidence>

เข้มงวดจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง คำร้องทางอีเมลและข้อมูลอัปเดตโดยที่ปรึกษาจะต้องส่งในเวลาที่เหมาะสมพร้อมข้อมูลและเอกสารประกอบที่เพียงพอเพื่อให้ศาลพิจารณาอย่างถี่ถ้วนและให้คำแนะนำที่เหมาะสมโดยทันที²³⁸ ในกระบวนการ aCDR ฝ่ายต่างๆ จะให้ข้อมูลอัปเดตเกี่ยวกับความคืบหน้าของคดีและยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอคำแนะนำทางอีเมล และศาลจะตอบกลับพร้อมคำแนะนำที่เหมาะสมทางอีเมล หากดำเนินการอย่างถาวร กระบวนการดังกล่าวจะช่วยเพิ่มเวลาว่างให้กับการพิจารณาคดีตามเวลาและสถานที่ที่กำหนด โดยไม่เสียเวลารอทนายความ และเวลาพิจารณาคดี ซึ่งจะช่วยให้เพิ่มประสิทธิภาพในทุกด้าน²³⁹

ภายใต้โครงการนำร่องของ ASYNCHRONOUS COURT DISPUTE RESOLUTION (ACDR) คู่ความฝ่ายต่างๆ จะต้องจัดการกับการส่งและแลกเปลี่ยนข้อโต้แย้ง พยานหลักฐานต่างๆ และเอกสารที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ทางอีเมล โดยวิธีการดังกล่าวนี้จะใช้ได้กับข้อพิพาทบางประเภทดังต่อไปนี้คือ:

- (1) การเรียกร้องอุบัติเหตุทางรถยนต์ที่ไม่ได้รับบาดเจ็บ (“NIMA”)
- (2) การเรียกร้องการบาดเจ็บส่วนบุคคล
- (3) การเรียกร้องความประมาทเลินเล่อทางการแพทย์ และ
- (4) การเรียกร้องในความประมาทเลินเล่อ รวมถึงการเรียกร้องความประมาทเลินเล่ออย่างมืออาชีพที่ยื่นฟ้องในศาลแขวง

แต่ทั้งนี้ เพื่อหลีกเลี่ยงข้อสงสัย การไกล่เกลี่ยคดีแพ่งและการไกล่เกลี่ยคำร้องทุกข์ของผู้พิพากษาจะไม่อยู่ในขอบเขตของกระบวนการ aCDR โดยขั้นตอนกระบวนการของ aCDR โดยสังเขปมีดังนี้:

(1) ในขณะที่ aCDR มีผลบังคับใช้ THE STATE COURTS CENTRE FOR DISPUTE RESOLUTION (SCCDR) จะส่งคำบอกกล่าวเพื่อกำหนดวันที่ของการพิจารณาคดีของ aCDR ต่อคู่สัญญาหลังจากการส่งบันทึกการปรากฏตัวแล้ว หลังจากนั้นจะมีการแต่งตั้งที่ปรึกษาเพื่อส่งอีเมลไปยังบัญชีของเจ้าหน้าที่ตุลาการ (Judicial Officer) ในนามของทุกฝ่าย โดยไม่น้อยกว่าสองวันทำการก่อนวันนัดไต่สวนของ ACDR เพื่อรายงานความคืบหน้าของคดีและการยื่นคำร้องต่างๆ สำหรับทิศทางของศาล ที่ปรึกษาจะถูกแต่งตั้งได้โดยได้รับความยินยอมจากทุกฝ่าย หากไม่เป็นเช่นนั้น ที่ปรึกษาของฝ่ายโจทก์จะเป็นที่ปรึกษาโดยปริยาย

²³⁸ State Courts of Singapore, Registrar’s Circular No 2 of 2020 [Online], 5 March 2020. Available from: <https://www.statecourts.gov.sg/cws/Resources/Documents/RC%20%20of%202020.pdf>

²³⁹ Tan Ken Hwee, *The Singapore Court in the Midst of COVID-19 and Beyond* [Online], July 31 2020. Available from: <https://nus-covaid.com/academics-on-pandemics/the-singapore-court-in-the-midst-of-covid-19-and-beyond-by-tan-ken-hwee>

(2) การส่งและการเพิ่มพยานหลักฐานของคู่ความจะต้องดำเนินการผ่านอีเมลภายในระยะเวลาที่จำกัดเดียวกัน เพื่อให้ศาลได้พิจารณาแนวทางเพิ่มเติมในวันพิจารณาคดี

(3) ศาลจะตอบกลับอีเมลของที่ปรึกษาในวันที่พิจารณา โดยการให้คำแนะนำและแก้ไขการพิจารณาคดี aCDR เพิ่มเติมตามความจำเป็น และศาลอาจแนบคำถามใดๆ เกี่ยวกับคดีนี้หรือข้อกำหนดในการส่งพยานหลักฐานเพิ่มเติมไปยังอีเมลตอบกลับ ซึ่งในเรื่องดังกล่าวศาลอาจเลื่อนการพิจารณาคดีออกไปเป็นเวลาไม่เกินหนึ่งสัปดาห์เพื่อตอบคำถามเหล่านี้

(4) หากมีการสอบถามหรือข้อกำหนดใด ๆ ที่ปรึกษาจะต้องตอบกลับศาลในอีเมลเดียวกันไม่น้อยกว่าสองวันทำการก่อนวันพิจารณาคดี ACDR ครั้งต่อไป

โดยสรุป aCDR อนุญาตให้คู่กรณีและที่ปรึกษายื่นคำร้องและตอบสนองต่อคำชี้ขาดของศาลตามความสะดวกภายในระยะเวลาที่กำหนดและศาลยังสามารถจัดการกระบวนการพิจารณาได้โดยไม่ต้องให้คู่ความทุกฝ่ายเข้าร่วมในลักษณะที่แบ่งส่วนและไม่ต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการทำให้คู่ความไม่มารวมตัวในเวลาเดียวกันและส่งเสริมประสิทธิภาพอย่างมหาศาล อย่างไรก็ตาม มีข้อเสียบางประการของ aCDR เช่น การส่งเอกสารผ่านอีเมล จำกัดขนาดไฟล์แนบสูงสุดไว้ที่ 30M สำหรับแต่ละอีเมล ซึ่งจะสร้างความไม่สะดวกแก่เอกสารขนาดใหญ่ที่เกี่ยวข้องซึ่งจะเป็นสาระสำคัญต่อผลคดี²⁴⁰

แม้ว่ากระบวนการพิจารณาคดีแบบ Asynchronous trial ยังไม่เป็นที่แพร่หลายมากนัก แต่ก็พบว่าในประเทศจีนและสิงคโปร์ได้มีการนำกระบวนการพิจารณาคดีแบบ Asynchronous trial มาใช้ในการพิจารณาคดีบางประเภท โดยในประเทศจีนมีการกำหนดไว้ใน กฎ Online Litigation Rules for People's Courts มาตรา 20 และประเทศสิงคโปร์ ปรากฏในหนังสือเวียนของศาลฉบับที่ 2 ปี 2020 ซึ่งเป็นไปตามคำสั่ง 34A ของกฎของศาล the Rules of Court (ข้อ 322, R 5) โดยกระบวนการพิจารณาคดีดังกล่าวมีจุดประสงค์เหมือนกันคือ ต้องการลดการพบเจอกันของคู่ความและศาลในคดีบางประเภทที่ไม่มีความจำเป็นต้องมาดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีร่วมกัน โดยในประเทศจีนจะเน้นไปที่คดีที่พิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ และมีทุนทรัพย์ไม่สูงนัก ส่วนประเทศสิงคโปร์จะใช้การพิจารณาผ่านการส่ง E-mail เพื่อลดการพบเจอกันในสถานการณ์แพร่ระบาดของโควิด 19

แนวทางปฏิบัติในประเทศจีนและสิงคโปร์มีความเหมาะสมซึ่งกันและกัน ในแง่ของขอบเขตและรายละเอียดของกระบวนการและมีข้อดีและข้อเสียที่คล้ายกัน โดยข้อดีของกระบวนการพิจารณาคดีแบบ

²⁴⁰ Wang jing & GH Law firm, above n 222.

Asynchronous trial จะสะดวกและประหยัดเวลาเมื่อเปรียบเทียบกับ การพิจารณาคดีแบบดั้งเดิม ทั้งการพิจารณาคดีแบบในศาลหรือออนไลน์ นอกจากนี้ การพิจารณาคดีแบบ Asynchronous trial อาจสอดคล้องกับแนวโน้มในอนาคตที่มีการพัฒนาเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตมากขึ้น แต่ในอีกด้านหนึ่งทั้งสองประเทศค่อนข้างระมัดระวังในการขยายขอบเขตของการพิจารณาคดีแบบ Asynchronous เนื่องจากปัญหาที่ใหญ่ที่สุดคือกระบวนการพิจารณาคดีแบบ Asynchronous จะทำให้การมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการพิจารณาคดีน้อยลง ซึ่งการที่ผู้พิพากษาในคดีสามารถบังคับให้คู่ความมีการตอบสนองในทันที จะทำให้ผู้พิพากษาสามารถค้นหาความจริงได้มากขึ้นผ่านคำพูด ภาษากาย หรือพฤติกรรมอื่นๆ ของคู่ความ ซึ่งในกรณีของการพิจารณาคดีแบบ Asynchronous คู่ความฝ่ายต่างๆ อาจล้มเหลวในการตอบคำถามของศาลด้วยเหตุผลหลายประการ ซึ่งทำให้การพิจารณาคดีแบบ Asynchronous ควรเป็นการพิจารณาข้อเท็จจริงผ่านเอกสารเท่านั้น²⁴¹

การพิจารณาคดีแบบ Asynchronous ตามแนวคิดของ Richard เรียกว่า การตัดสินออนไลน์ เพราะเป็นการพิจารณาคดีนอกห้องพิจารณาโดยที่คู่ความส่งหลักฐานและข้อโต้แย้งผ่านบริการออนไลน์ ซึ่งผู้พิพากษาไม่ได้ตัดสินในศาลแบบปกติ แต่จะทำผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์และไม่ได้ดำเนินการผ่านวิดีโอ ทั้งนี้จากแนวความคิดของ Richard ได้มีการอธิบายว่า การตัดสินทางออนไลน์ไม่เหมาะสมกับทุกกรณี แต่ผู้สนับสนุนในเรื่องนี้อ้างว่าเหมาะสมสำหรับข้อพิพาทที่มีมูลค่าต่ำจำนวนมากที่ศาลในปัจจุบันพยายามจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากทุกคดีไม่เหมาะสำหรับการตัดสินทางออนไลน์ โดยคดีที่ไม่เหมาะสมจะถูกจัดการภายในระบบแบบดั้งเดิม ตัวอย่างเช่น ในงานต้นฉบับของกลุ่มที่ปรึกษาของสภายุติธรรมทางแพ่งของอังกฤษ ซึ่งเชิญให้พิจารณาถึงศักยภาพของข้อพิพาทออนไลน์ว่าเป็นเทคนิคการในการแก้ปัญหาสำหรับการเรียกร้องทางแพ่งที่มีมูลค่าต่ำโดยถูกกำหนดให้น้อยกว่า 25,000 ปอนด์²⁴² ทั้งนี้ นอกจากมูลค่าของคดีแล้วยังมีมิติอื่นๆ ที่มีความสำคัญ ได้แก่ ความซับซ้อนของกฎหมายและรูปแบบข้อเท็จจริง ปริมาณเอกสารที่เกี่ยวข้อง ความอ่อนไหวของเรื่องที่เป็นข้อพิพาท ประเภทของปัญหาทางกฎหมายที่เป็นประเด็น ขอบเขตความน่าเชื่อถือของพยานและประสิทธิภาพของกระบวนการในปัจจุบัน เป็นต้น²⁴³ ทั้งนี้ ในทางปฏิบัติบริการศาลในอนาคตจะเป็นการผสมผสานระหว่างห้องพิจารณาคดี การพิจารณาคดีเสมือนจริง และศาลออนไลน์บางส่วนหรือทั้งหมด ด้วยวิธีนี้ งานบางส่วนอาจถูกดำเนินการทางออนไลน์ บางส่วน

²⁴¹ Ibid.

²⁴² Richard Susskind, above n 26, pp. 150-151.

²⁴³ Ibid., p. 150.

อาจดำเนินการในห้วงพิจารณาคดี และงานอื่นๆ ในห้วงพิจารณาคดีเสมือนจริง และเมื่อเวลาผ่านไป องค์ประกอบต่างๆ จะถูกดำเนินการทางออนไลน์มากขึ้นเรื่อย ๆ²⁴⁴

อย่างไรก็ตาม มีการโต้แย้งว่าการใช้ศาลออนไลน์จำเป็นต้องมีการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต แต่ระดับความรู้ด้านคอมพิวเตอร์ของพลเมืองจำนวนมากยังมีไม่พอและ การใช้เทคโนโลยีในการเข้าสู่ระบบศาลและความยุติธรรมมันจะเป็นการกีดกันต่อผู้ที่ไม่ใช้เทคโนโลยีหรือไม่สามารถทำได้อย่างเชี่ยวชาญ จึงมีข้อกังวลว่าศาลออนไลน์จะเป็นอุปสรรคต่อความยุติธรรม ซึ่งศาสตราจารย์ Richard Susskind ได้โต้แย้งว่า ข้อโต้แย้งดังกล่าวมักจะเป็นการพูดเกินจริง หากเราวิเคราะห์ความเข้าใจผิดต่างๆ ในที่นี้ จะมีกรณีที่จะสามารถตอบได้อย่างในเรื่องดังกล่าว²⁴⁵

สถิติ ในปี 2018 ในรายงานของ JUSTICE ที่ได้รับการวิจัยอย่างดีในเรื่องนี้ มีการกล่าวถึงสหราชอาณาจักรว่า ขอบเขตของการกีดกันทางดิจิทัลในบริบทของความยุติธรรมนั้นไม่ชัดเจน²⁴⁶ กระทรวงยุติธรรมอ้างตัวเลขในเอกสารฉบับเดือนกันยายน 2016 ที่ชี้ให้เห็นว่าร้อยละ 30 ของประชากรสหราชอาณาจักรเป็น 'คนที่ใช้เซิร์ฟเวอร์ดิจิทัลด้วยตนเอง' (digital self-servers) ร้อยละ 52 สามารถ 'ใช้ดิจิทัลด้วยความช่วยเหลือ' ในขณะที่ 18 เปอร์เซ็นต์เป็น 'คนที่ไม่ใช้รวมดิจิทัล' อย่างไรก็ตาม พวกเขา นำสถิติเหล่านี้มาจากรายงานของรัฐบาลที่ตีพิมพ์ในปี 2556 ตั้งแต่นั้นมา ระดับการใช้อินเทอร์เน็ตก็เปลี่ยนไปอย่างเห็นได้ชัด ส่วนใหญ่เป็นเพราะผู้ใช้เพลิดเพลินกับการเข้าถึงผ่านสมาร์ตโฟนของตน ในขณะที่ร้อยละ 78 ของประชากรสหราชอาณาจักรกล่าวว่าพวกเขาใช้อินเทอร์เน็ตในปี 2556 หากเราก้าวไปข้างหน้าอย่างรวดเร็วในอีกห้าปี ตามสำนักงานสถิติแห่งชาติ 90 เปอร์เซ็นต์ของผู้ใหญ่ในสหราชอาณาจักรในปี 2561 เป็นผู้ใช้อินเทอร์เน็ต²⁴⁷ โดยระดับการใช้งานในกลุ่มอายุ 16 ถึง 44 (99 เปอร์เซ็นต์), 45 ถึง 54 (97 เปอร์เซ็นต์), 55 ถึง 64 (92 เปอร์เซ็นต์), 65 ถึง 74 (80 เปอร์เซ็นต์) และ 75 ขึ้นไป (44 เปอร์เซ็นต์) ระดับการใช้งานที่ต่ำที่สุดในหมู่ผู้สูงอายุ นั้นชัดเจนและไม่น่าแปลกใจ แม้ว่าเราจะเห็นว่าตัวเลขนั้นเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยส่วนใหญ่มาจากคนตั้งแต่อายุ 65 ถึง 74 เข้าร่วมกับผู้ที่มีอายุมากกว่า 75 ปี และคนอื่น ๆ ที่เสียชีวิต และภาคส่วนอื่นๆ ของชุมชนซึ่งไม่ใช่ผู้ใช้อินเทอร์เน็ต คือผู้ใหญ่ในกลุ่มเศรษฐกิจและ

²⁴⁴ Ibid., p. 63.

²⁴⁵ Ibid., p. 215.

²⁴⁶ JUSTICE, *Preventing Digital Exclusion from Online Justice*, p. 9 [Online], 2018. Available from: <https://files.justice.org.uk/wp-content/uploads/2018/06/06170424/Preventing-Digital-Exclusion-from-Online-Justice.pdf>

²⁴⁷ ONS UK, *Internet use in the UK annual estimates by age, sex, disability and geographical location* [Online], 2018. Available from: <https://www.ons.gov.uk/businessindustryandtrade/itandinternetindustry/bulletins/internetusers/2018>

สังคมของคนที่ย่างงาน คนกึ่งฝีมือ หรือแรงงานไร้ฝีมือ มี 22 เปอร์เซ็นต์ที่ไม่ได้ออนไลน์²⁴⁸ นอกจากนี้ Richard กล่าวว่าการคาดการณ์ในช่วงต้นถึงกลางปี 2020 ซึ่งระบบเหล่านี้จะได้รับการเผยแพร่อย่างกว้างขวาง เมื่อถึงตอนนั้น หากแนวโน้มการใช้งานยังคงดำเนินต่อไป คนที่ไม่เชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ตจะมีน้อยลง ที่สำคัญกว่านั้น เนื่องจากนักวิจัยจาก Oxford Internet Institute พบในการศึกษาดั้งเดิมของพวกเขา เห็นได้ชัดว่าพลเมืองที่ไม่รวมอยู่ในอินเทอร์เน็ตจำนวนมากสามารถอธิบายได้ว่าเป็นผู้ใช้พร็อกซีหรือผู้ใช้รอง²⁴⁹ ซึ่งหมายความว่าพวกเขาไม่ใช่ผู้ใช้ แต่มีคนอื่นที่ใช้อินเทอร์เน็ตแทนพวกเขา ผู้ที่ไม่ใช่ผู้ใช้เหล่านี้เป็นผู้รับผลประโยชน์ทางอ้อมของอินเทอร์เน็ต ตัวอย่างเช่น คุณปู่อาจไม่ได้ใช้เว็บ แต่หลานสาวของเขาซื้อของออนไลน์ จองตั๋วเครื่องบิน และต่อภาษีรถยนต์ แทนคุณปู่ หากเราพิจารณาผู้ใช้พร็อกซีเหล่านี้มากกว่า 40 เปอร์เซ็นต์ของผู้ที่ไม่ใช่ผู้ใช้ดูเหมือนจะมีคนใช้อินเทอร์เน็ตแทนในนามของพวกเขา²⁵⁰ เปอร์เซ็นต์ของผู้ใหญ่ในสหราชอาณาจักรที่ถูกกีดกันไม่ให้เข้าถึงอินเทอร์เน็ตจะอยู่ที่ประมาณ 6 เปอร์เซ็นต์ ทั้งนี้ในจำนวนร้อยละ 6 ดังกล่าวคนเหล่านี้คือผู้สูงอายุและผู้มีฐานะยากจน พวกเขาเป็นหนึ่งในกลุ่มที่เปราะบางที่สุดในสังคม และมักถูกละเลยไม่เพียงแต่การสนับสนุนทางกฎหมายเท่านั้น แต่รวมถึงบริการด้านสุขภาพ บริการทางสังคม²⁵¹

การใช้แนวทางที่เป็นไปได้ประการหนึ่งสำหรับข้อพิจารณาเกี่ยวกับการกีดกันทางดิจิทัลคือ การใช้ระบบศาลทางกายภาพแบบกระดาษแบบดั้งเดิมควบคู่กันไป เพื่อให้พร้อมใช้งานสำหรับผู้ที่ไม่สามารถใช้อินเทอร์เน็ตได้ แต่การใช้แนวทางดังกล่าวก็มีความไร้ประสิทธิภาพอย่างใหญ่หลวง สิ่งนี้ไม่สมเหตุสมผลเลยเพราะว่า การเข้าถึงยากหรือการถูกกีดกันออกจากระบบก็มีอยู่ในระบบแบบดั้งเดิมเช่นกัน สิ่งที่ต้องทำคือ ต้องให้ความช่วยเหลือในทางปฏิบัติและสนับสนุนผู้ที่ไม่สามารถใช้บริการศาลออนไลน์ได้นี้ควรเป็นเป้าหมายสำหรับทุกคนที่สนใจเรื่อง การกีดกันทางดิจิทัล กระทรวงยุติธรรมและบริการศาลและศาลในอังกฤษและเวลส์กำลังใช้แนวทางที่สมเหตุสมผล พวกเขาเรียกมันว่า 'assisted digital' เพื่อให้แน่ใจว่าทุกคนสามารถใช้บริการของพวกเขาได้ พวกเขาเสนอที่จะช่วยเหลือผู้ใช้ผ่านความช่วยเหลือแบบเห็นหน้ากัน บริการทางโทรศัพท์ และสิ่งอำนวยความสะดวกในการแชทผ่านเว็บ พวกเขายังพูดถึง การเข้าถึงช่องกระดาษสำหรับผู้ที่ต้องการ ซึ่งหมายความว่าอนุญาตให้ผู้คนกรอกแบบฟอร์ม

²⁴⁸ Ofcom UK, *Adults' Media Use and Attitudes Report*, p. 201 [Online], 25 April 2018. Available from: https://www.ofcom.org.uk/_data/assets/pdf_file/0011/113222/Adults-Media-Use-and-Attitudes-Report-2018.pdf

²⁴⁹ William Dutton and Grant Blank, *Cultures of the Internet: The Internet in Britain* [Online], 2013. Available from: https://www.researchgate.net/publication/258438687_Cultures_of_the_Internet_The_Internet_in_Britain_Oxford_Internet_Survey_2013_Report

²⁵⁰ Ofcom UK, above n 248.

²⁵¹ Richard Susskind, above n 26, p.217-218.

กระดาษที่ส่งไปยัง HMCTS แล้วแปลงเป็นรูปแบบดิจิทัล เป็นการให้การเข้าถึงสองแห่งแทนที่เป็นระบบขนานสองระบบ²⁵² ความช่วยเหลือในทางปฏิบัติควรมาจากความสมัครใจและจากทนายความที่ให้ความช่วยเหลือ นอกจากนี้ รายงานของ JUSTICE นั้นกล่าวว่า 'การออกแบบเทคโนโลยีที่รอบคอบสามารถลดการกีดกันทางดิจิทัลจากบริการยุติธรรมออนไลน์'²⁵³ ยิ่งมีการสนับสนุนและบริการบนอุปกรณ์มือถือมากเท่าไรก็ยิ่งดีเท่านั้น เป็นเรื่องน่าทึ่งที่สังเกตว่าร้อยละ 68 ของประชากรโลก (มากกว่าห้าพันล้านคน) เป็นผู้ใช้โทรศัพท์มือถือ และร้อยละ 39 (เกือบสามพันล้าน) เข้าถึงโซเชียลมีเดียจากอุปกรณ์มือถือของตน สำหรับการใช้งานอินเทอร์เน็ตโดยทั่วไป มนุษย์ 53 เปอร์เซ็นต์เป็นผู้ใช้อินเทอร์เน็ต (มากกว่าสี่พันล้านคน)²⁵⁴

สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับการเข้าถึงเทคโนโลยีของประเทศไทยพบว่า จากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติพบว่า การใช้อินเทอร์เน็ตของประชาชนอายุ 6 ปีขึ้นไปพบว่าผู้ใช้อินเทอร์เน็ต ในปี 2560 คิดเป็น 52.9% แต่ในปี 2564 มีจำนวน 54.6 ล้านคน (85.3%) ซึ่งมีแนวโน้มที่สูงขึ้นเรื่อยๆ ในแต่ละปี และตามรายงานการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป ได้มีการสำรวจเกี่ยวกับจำนวนชั่วโมงการใช้อินเทอร์เน็ตเฉลี่ยต่อวันของประชาชน และกิจกรรมที่ผู้ตอบแบบสำรวจมีการทำผ่านอินเทอร์เน็ต รวมถึงการชำระเงินเพื่อซื้อสินค้าออนไลน์ผ่านช่องทางต่างๆ ที่ผู้ตอบแบบสำรวจนิยมใช้ โดยสรุปจากการสำรวจดังกล่าวพบว่า ประชาชนที่ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่ใช้อินเทอร์เน็ตเฉลี่ย 6 ชม.ต่อวันและส่วนใหญ่มีแนวโน้มการใช้อินเทอร์เน็ตเฉลี่ยต่อวันเพิ่มขึ้น (ร้อยละ 65.1) และกิจกรรมส่วนใหญ่ที่ทำคือการเล่นโซเชียลมีเดีย ดังนั้น หากมีการใช้กระบวนการพิจารณาคดีแบบ Asynchronous ในไทย อาจเป็นปัญหากับคนส่วนน้อยเท่านั้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น เมื่อพิจารณาจาก ป.วิ.พ. มาตรา 36 และประกาศสำนักงานศาลยุติธรรมเรื่องหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ ข้อ 12 และ 14 จะเห็นว่าการพิจารณาคดียังคงต้องมาดำเนินกระบวนการพิจารณาพร้อมกัน ไม่ว่าจะแบบปกติหรือทางออนไลน์ ทั้งนี้การพิจารณาคดีออนไลน์ผ่านระบบวิดีโออาจไม่สะดวกสำหรับผู้ที่ไม่มีคอมพิวเตอร์ใช้ โดยข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติแสดงชัดเจนว่าครัวเรือนส่วนใหญ่ 96.7% จะมีโทรศัพท์มือถือใช้และมีการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตแต่ครัวเรือน 88.7% แต่มีแค่เพียง 25.8% ที่มีคอมพิวเตอร์ใช้ ตามข้อมูลแนวทางการประเมินที่ 1.5.1 พบว่าผู้ตอบ

²⁵² Ministry of Justice UK, *Transforming Our Justice System: Summary of Reforms and Consultation* p. 13-14 [Online], September 2016. Available from: https://consult.justice.gov.uk/digital-communications/transforming-our-courts-and-tribunals/supporting_documents/consultationpaper.pdf

²⁵³ JUSTICE, above n 246, p.75.

²⁵⁴ We are social, *DIGITAL IN 2018: WORLD'S INTERNET USERS PASS THE 4 BILLION MARK* [Online], 30 January 2018. Available from: <https://wearesocial.com/us/blog/2018/01/global-digital-report-2018>

แบบสำรวจส่วนใหญ่ใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์คิดเป็นร้อยละ 95 โดยส่วนใหญ่ใช้งานโทรศัพท์มือถือสมาร์ทโฟน (ร้อยละ 92.7) รองลงมา คอมพิวเตอร์พกพา (ร้อยละ 38.2) และคอมพิวเตอร์ตั้งโต๊ะ (ร้อยละ 36.2) ตามลำดับ ซึ่งจะเห็นว่ายังมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่มีคอมพิวเตอร์ใช้ การพิจารณาข้อพร้อมหน้ากันทางวิดีโอจึงอาจเป็นปัญหากับคนที่ไม่มีคอมพิวเตอร์ดังกล่าว นอกจากนี้ตามข้อมูลแนวทางการประเมินที่ 1.4 พบว่าอุปสรรคในการเริ่มต้นกระบวนการดังกล่าวคือ เรื่องของค่าบริการอินเทอร์เน็ตรายเดือนที่สูงและอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่มีราคาแพงตามข้อ 1.4.2 พบว่าผู้ที่มียรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท จะเป็นผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์มากที่สุด แต่จะเป็นผู้ที่เคยชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์ หรือใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์และใช้อินเทอร์เน็ตน้อยที่สุด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าบุคคลบางกลุ่มมีข้อจำกัดในการพิจารณาคดีทางออนไลน์แบบพบหน้ากัน

ดังนั้น การนำกระบวนการพิจารณาคดีแบบ Asynchronous trial มาใช้จะเป็นการช่วยเหลือกลุ่มคนที่ไม่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีบางอย่างได้ เนื่องจากกลุ่มคนเหล่านี้ไม่ต้องเดินทางมาศาลหรือต้องพิจารณาคดีออนไลน์ผ่านทางวิดีโอ แต่สามารถยื่นเรื่องและส่งพยานหลักฐานให้ศาลตัดสินได้เลย ทั้งนี้คดีที่จะนำมาใช้กับกระบวนการพิจารณาคดีแบบ Asynchronous trial จะเห็นว่าทั้งประเทศจีนและสิงคโปร์จะเน้นไปที่คดีที่มีทุนทรัพย์ไม่สูงนัก และไม่มี ความซับซ้อน และแนวคิดของ Richard Susskind ก็ได้อธิบายว่ากระบวนการดังกล่าวเหมาะสำหรับข้อพิพาทที่มีมูลค่าต่ำที่มีจำนวนมากในศาล และตามแนวทางการประเมินที่ 2.3 ก็ได้อธิบายว่าการจำแนกประเภทคดีเพื่อความถูกต้องเหมาะสมของกระบวนการพิจารณาคดีทางออนไลน์จะต้องเป็นการจำแนกประเภทคดีที่ไม่มี ความซับซ้อน ด้วยเหตุนี้ การนำกระบวนการพิจารณาคดีแบบ Asynchronous มาใช้จะต้องนำมาใช้กับข้อพิพาทที่มีมูลค่าต่ำและไม่มี ความซับซ้อน เช่น คดีซื้อขายของออนไลน์ หรือ คดีซื้อขายของผ่าน platform e-commerce ต่าง ๆ หรือคดีที่ต้องพิจารณาจากพยานหลักฐานทางอิเล็กทรอนิกส์เป็นสำคัญมากกว่าพยานหลักฐานอื่นๆ เป็นต้น เพื่อให้การบริหารจัดการคดีเหล่านี้ซึ่งมีจำนวนมาก เสร็จสิ้นไปได้โดยเร็ว ไม่เสียเวลา และค่าใช้จ่ายของคู่ความและศาลโดยไม่จำเป็น โดยหากเป็นการนำไปใช้กับคดีที่มีผลกระทบต่อสิทธิของบุคคล หรือคดีที่มีความยุ่งยากซับซ้อนในการพิจารณาและค้นหาความจริง ก็คงไม่เหมาะที่จะนำไปใช้ เป็นต้น เพราะการพิจารณาคดีแบบ Asynchronous มีข้อจำกัดในการตอบโต้ระหว่างคู่ความและศาล ซึ่งอาจทำให้ศาลค้นหาความจริงได้ไม่เต็มที่ หากพิจารณาคดีโดยมีข้อจำกัดดังกล่าวก็อาจทำให้การพิจารณาคดีเกิดการผิดพลาดได้ และส่งผลเสียต่อคู่ความเป็นอย่างมาก

4.3 แนวทางการประเมินที่ 2.3 – ตรวจสอบการจำแนกประเภทคดีที่เหมาะสมสำหรับกระบวนการพิจารณาคดีทางออนไลน์

ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการได้ระบุว่าระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ในอังกฤษและเวลส์ตระหนักดีว่า ในบางกรณีอาจจำเป็นต้องมีการพิจารณาคดีด้วยวาจา โดยในคดี R (Howard League for Penal Reform and The Prisoner's Advice Service) v Lord Chancellor [2017] EWCA Civ 244 ย่อหน้าที่ 41 ระบุว่า “เมื่อข้อเท็จจริงที่สำคัญเกิดขัดแย้งกัน หรือมีการอธิบายที่สำคัญหรือต้องมีการเยียวยาที่ซับซ้อน ซึ่งจำเป็นต้องมีการพิจารณาคดีด้วยวาจา” นอกจากนี้รายงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปได้เน้นย้ำว่ากระบวนการออนไลน์มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อกำหนดเป้าหมายข้อพิพาทที่“ไม่มีความซับซ้อน”²⁵⁵ จากวัตถุประสงค์ดังกล่าวผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการกังวลว่า หากในทางปฏิบัติมีขั้นตอนในการคัดแยกข้อพิพาทที่ไม่เพียงพอจะมีผลกระทบร้ายแรงสำหรับการเข้าสู่กระบวนการของบุคคลอย่างไม่ถูกต้องและจะมีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อโอกาสของบุคคลที่จะเรียกร้องสิทธิได้สำเร็จ²⁵⁶

ด้วยเหตุนี้ ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการจึงเรียกร้องให้เพิ่มความโปร่งใสเกี่ยวกับกระบวนการคัดแยกที่นำมาใช้เพื่อระบุคดีที่ “ไม่มีความซับซ้อน” และให้เผยแพร่ข้อมูลหลักฐานที่มาจากกระบวนการคัดแยกดังกล่าวด้วย นอกจากนี้ผู้เข้าร่วมแนะนำอย่างยืงว่าการประเมินผลโครงการปฏิรูปใดๆ ควรอธิบายได้ว่ากระบวนการมีประสิทธิภาพในการกระจายคดีไปสู่ช่องทางหรือกระบวนการที่เหมาะสมที่สุด²⁵⁷ ดังนั้นจากแนวทางดังกล่าวข้างต้นจึงแบ่งย่อยออกมาได้เป็นแนวทางการประเมินที่ 2.3.1 คือต้องตรวจสอบว่าในการพิจารณาคดีออนไลน์จะต้องมีขั้นตอนที่โปร่งใสเพื่อใช้ในการจำแนกประเภทคดีที่ไม่มีความซับซ้อน และ 2.3.2 ต้องตรวจสอบว่าการจำแนกประเภทคดีดังกล่าวมีประสิทธิภาพหรือไม่ โดยมีรายละเอียดดังนี้

แนวทางการประเมินที่ 2.3.1 มีขั้นตอนที่โปร่งใสเพื่อใช้ในการใช้จำแนกประเภทคดีที่ไม่มีความซับซ้อน²⁵⁸

กรณีของประเทศไทย ในปัจจุบันประเภทคดีที่จะถูกนำมาใช้ในวิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์จะมีแค่คดีแพ่งหรือคดีที่ต้องนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้เท่านั้น และคดีซื้อขายออนไลน์ ซึ่งเป็นไปตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ.2563 ข้อ 4²⁵⁹ประกอบประกาศ

²⁵⁵ Natalie Byrom, above n 1, para 12.22.

²⁵⁶ Ibid., para 12.23.

²⁵⁷ Ibid., para 12.24.

²⁵⁸ Ibid.

²⁵⁹ ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ.2563 ข้อ 4 บัญญัติว่า “เพื่อให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีเป็นไปโดยสะดวก รวดเร็ว และเที่ยงธรรม เมื่อศาลเห็นสมควรหรือคู่ความร้องขอ ศาลอาจกำหนดให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีด้วยวิธีการตาม

สำนักงานศาลยุติธรรมเรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ ข้อ 5²⁶⁰ และตามประกาศสำนักงานศาลยุติธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ในคดีซื้อขายออนไลน์ ข้อ 4²⁶¹ โดยหลักเกณฑ์ที่ศาลจะใช้พิจารณาว่าคดีใดที่จะถูกนำมาใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์คือ เพื่อให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาเป็นไปโดยสะดวก รวดเร็ว และเที่ยงธรรม โดยต้องคำนึงถึงความสะดวกและประหยัดสำหรับคู่ความที่ยังไม่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีด้วย

หลักเกณฑ์ที่ศาลจะกำหนดให้มีการนั่งพิจารณาและบันทึกคำเบิกความพยานโดยวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์คือ เพื่อให้การพิจารณาเป็นไปด้วยความสะดวก รวดเร็ว และเที่ยงธรรม โดยต้องไม่ทำให้สิทธิในการต่อสู้คดีของคู่ความลดน้อยลง ซึ่งเป็นไปตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ.2563 ข้อ 13²⁶² ทั้งนี้ แม้จะมีหลักเกณฑ์ดังกล่าวแต่ก็เป็นเพียงดุลพินิจของศาลเท่านั้นว่าจะอนุญาตให้ใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์หรือไม่ ยกเว้นกรณีคดีซื้อขายออนไลน์ที่บังคับให้ใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ ดังนั้น ปัจจุบันยังไม่ปรากฏวิธีการหรือกระบวนการขั้นตอนที่ชัดเจนในการจำแนกประเภทคดีที่ไม่มีความซับซ้อน จึงควรหาวิธีการหรือกระบวนการขั้นตอนที่ชัดเจนในการจำแนกประเภทคดีที่ไม่มีความซับซ้อนเพื่อให้เข้าสู่กระบวนการทางออนไลน์อย่างเหมาะสม

ข้อกำหนดนี้ โดยคำนึงถึงความสะดวกและประหยัดสำหรับคู่ความที่ยังไม่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีด้วย ทั้งนี้ ประเภทคดี หลักเกณฑ์ และวิธีการ ให้เป็นไปตามที่สำนักงานศาลยุติธรรมประกาศกำหนด”

²⁶⁰ ประกาศสำนักงานศาลยุติธรรมเรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ ข้อ 5 บัญญัติว่า “ให้ใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์กับคดีแพ่งทุกประเภทและคดีที่มีกฎหมายกำหนดให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งไปใช้บังคับ โดยให้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และวิธีการตามที่กำหนดในประกาศนี้”

²⁶¹ ประกาศสำนักงานศาลยุติธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ในคดีซื้อขายออนไลน์ ข้อ 4 บัญญัติว่า “การดำเนินกระบวนการพิจารณาทุกขั้นตอนในคดีซื้อขายออนไลน์ให้ใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ โดยให้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และวิธีการตามที่กำหนดในประกาศนี้ และประกาศ สำนักงานศาลยุติธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการยื่น ส่งและรับคำคู่ความและเอกสารทางระบบรับส่งอิเล็กทรอนิกส์ ประกาศสำนักงานศาลยุติธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการจัดทำสารบบความสารบบคำพิพากษา และการรวบรวมเก็บรักษาเอกสารในสำนวนความในรูปแบบข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์และประกาศสำนักงานศาลยุติธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ แล้วแต่กรณี”

²⁶² ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ.2563 ข้อ 13 บัญญัติว่า “ศาลอาจกำหนดให้มีการนั่งพิจารณาและบันทึกคำเบิกความพยานโดยวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์ทั้งหมดหรือบางส่วนก็ได้ เพื่อให้การพิจารณาเป็นไปด้วยความสะดวก รวดเร็ว และเที่ยงธรรม โดยต้องไม่ทำให้สิทธิในการต่อสู้คดีของคู่ความลดน้อยลง ทั้งนี้ หลักเกณฑ์และวิธีการให้เป็นไปตามที่สำนักงานศาลยุติธรรมประกาศกำหนด”

แนวทางการประเมินที่ 2.3.2. ตรวจสอบการจำแนกคดีว่ามีประสิทธิภาพหรือไม่

ในส่วนของการตรวจสอบการจำแนกคดีว่ามีประสิทธิภาพหรือไม่²⁶³ จากการสืบค้นข้อมูลกรณีของประเทศไทย ปัจจุบันยังไม่พบรายงานหรือข้อมูลเกี่ยวกับการจำแนกประเภทคดีที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีทางออนไลน์ว่ามีประสิทธิภาพหรือไม่ ดังนั้น จึงควรมีการเก็บข้อมูลหรือตรวจสอบประเภทคดีที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีทางออนไลน์ว่ามีประสิทธิภาพหรือไม่

4.4 แนวทางการประเมินที่ 2.4 – ตรวจสอบทัศนคติของศาลในการรับฟังพยานหลักฐานทางออนไลน์

การพิจารณาคดีที่มีประสิทธิผลต้องการทั้งบุคคลที่สามารถแสดงหลักฐานที่สำคัญได้เพื่อที่จะทำให้ผู้ตัดสินคดีสามารถทำคำตัดสินที่อยู่บนพื้นฐานของการปรับใช้กฎหมายกับข้อเท็จจริงแห่งคดีและผู้ตัดสินคดีสามารถเข้าใจข้อมูลเหล่านี้ได้²⁶⁴ โดยตัวอย่างทัศนคติของศาลในการรับฟังพยานทางออนไลน์ เช่น

ในคดี *Kiarie (ผู้อุทธรณ์) v Secretary of State for the Home Department (จำเลย)* และคดี *R Byndloss (ผู้อุทธรณ์) v Secretary of State for the Home Department (จำเลย)* [2017] UKSC 42 ผู้พิพากษา Lord Wilson ได้พิพากษาโดยอธิบายว่า: “ไม่ต้องสงสัยเลยว่า ในบริบทของการอุทธรณ์คำตัดสินเรื่องการเข้าเมืองหลายครั้ง พยานหลักฐานที่มีชีวิตบนหน้าจอจะไม่น่าพอใจเท่ากับพยานหลักฐานที่ได้รับจากคู่ความเองโดยตรง” หรือ คำตัดสินของศาลสูง ในคดี *Mohibullah v Secretary of State for the Home Department* [2016] UKUT 00561 (IAC) ย่อหน้าที่ 90 กล่าวว่า: “...กลไกการพิสูจน์ทางวิดีโอค่อนข้างไม่น่าพอใจทั้งในบริบททางแพ่งและอาญา ยังไม่ชัดเจนว่าการพิจารณาคดีที่จำเป็นดังกล่าวสามารถดำเนินการได้อย่างน่าพอใจนอกประเทศหรือไม่ นอกจากนี้ จะสูญเสียการควบคุมการพิจารณาคดีและการกำกับดูแลเหตุการณ์ในสถานที่ห่างไกลซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับการใช้กระบวนการยุติธรรมในทางที่ผิด”

นอกจากนี้งานวิจัยที่ตีพิมพ์โดยกระทรวงยุติธรรมในปี 2010 ในโครงการนำร่อง “ศาลออนไลน์” พบว่า: “ผู้พิพากษาและผู้พิพากษาเขตบางคนเห็นว่าศาลมีปัญหามากขึ้นในการดำเนินการจากระยะไกล และจำเลยมีความจริงใจน้อยกว่าการพิจารณาคดีต่อหน้าในศาล”²⁶⁵ อย่างไรก็ตามความจริงของความเห็นเหล่านี้ยังไม่ได้รับการทดสอบอย่างชัดเจน²⁶⁶ ด้วยเหตุนี้ ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการจึงแนะนำว่าการประเมินกระบวนการใหม่

²⁶³ Natalie Byrom, above n 1, para 12.24.

²⁶⁴ Ibid., para 12.26.

²⁶⁵ Matthew Terry, Steve Johnson and Peter Thompson, above n 206.

²⁶⁶ Natalie Byrom, above n 1, para 9.17.

ใด ๆ ที่มีจุดประสงค์เพื่อแทนที่การพิจารณาคดีทางกายภาพ เช่น การพิจารณาคดีออนไลน์หรือการพิจารณาแบบเสมือน ควรตรวจสอบว่ามีผลกระทบทำให้มีการเปลี่ยนแปลงต่อทัศนคติ พฤติกรรม และการทำคำตัดสินของศาลหรือไม่ เพื่อที่จะทำให้มั่นใจได้ว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะไม่มีผลต่อการรับฟังพยานหลักฐาน²⁶⁷

ในการพิจารณาคดีออนไลน์เป็นการเปลี่ยนการพิจารณาคดีมาเป็นรูปแบบทางดิจิทัล ซึ่งในด้านการรับฟังพยานหลักฐานก็จะเปลี่ยนมาเป็นรูปแบบทางดิจิทัลเช่นกัน กล่าวคือ เปลี่ยนมาเป็นรูปแบบการพิจารณาเสมือนผ่านระบบการประชุมทางวิดีโอ ด้วยเหตุนี้ตามแนวทางดังกล่าวข้างต้น จึงควรมีการตรวจสอบทัศนคติของผู้พิพากษาในการรับพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีออนไลน์ของไทยว่าเป็นอย่างไร เพื่อให้ทราบได้ว่าการพิจารณาคดีทางออนไลน์ของไทยจะมีผลต่อการรับฟังพยานหลักฐานซึ่งจะมีผลต่อไปถึงการตัดสินคดีหรือไม่ ซึ่งในกรณีของประเทศไทย จากการสืบค้นข้อมูลยังไม่พบข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติของศาลเกี่ยวกับการรับฟังพยานหลักฐานทางออนไลน์โดยตรง อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากเว็บไซต์สำนักงานส่งเสริมตุลาการศาลยุติธรรมได้แสดงสถิติการขอใช้ห้องสืบพยานออนไลน์ตั้งแต่เดือน ตุลาคม 2564 ถึงเดือนพฤษภาคม 2565 พบว่าปริมาณการยื่นคำขอและศาลอนุญาตมีตัวเลขที่เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนในแต่ละเดือน กล่าวคือ ข้อมูลในวันที่ 8 ตุลาคม 2564 มีจำนวนที่ยื่นขอถึง 222,390 ครั้งและศาลอนุญาต 193,159 ครั้ง ในขณะที่วันที่ 31 พฤษภาคม 2565 มีจำนวนที่ยื่นขอถึง 579,040 ครั้งและศาลอนุญาต 556,127 ครั้ง

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า แนวโน้มที่ศาลจะอนุญาตให้มีการสืบพยานออนไลน์ได้มีเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งอาจแสดงให้เห็นว่าศาลมีทัศนคติที่ดีต่อการสืบพยานออนไลน์ โดยข้อมูลทั้งหมดตั้งแต่เดือนตุลาคม 2564 ถึงเดือนพฤษภาคม 2565 มีรายละเอียดตามตารางที่ 17 และ 18 ทั้งนี้ ข้อมูลเหล่านี้เป็นเพียงข้อมูลเชิงปริมาณเท่านั้น ซึ่งไม่ชัดเจนเพียงพอที่จะตรวจสอบทัศนคติของศาลในการพิจารณาคดีทางออนไลน์ได้ จึงควรมีการเก็บข้อมูลในเรื่องดังกล่าวโดยตรง

²⁶⁷ Ibid., para 12.27.

ตารางที่ 24 ข้อมูลสถิติการขอใช้ห้องสืบพยานออนไลน์ของศาลชั้นต้นทั่วประเทศในแต่ละเดือน

สถิติการขอใช้ห้องสืบพยานออนไลน์ของศาลชั้นต้นทั่วประเทศ							
ข้อมูล ณ วันที่	จำนวนที่ยื่นขอ	ศาลอนุญาต	ยกเลิกรายการ	ศาลยกคำร้อง	รอเจ้าหน้าที่ตรวจสอบ	รับคำร้อง	ศาลมีคำสั่งอื่น
8 ตุลาคม 2564 ²⁶⁸	220,390 ครั้ง	193,159 ครั้ง	8,377 ครั้ง	2,123 ครั้ง	16,731 ครั้ง	-	-
3 ธันวาคม 2564 ²⁶⁹	328,314 ครั้ง	295,888 ครั้ง	10,325 ครั้ง	2,832 ครั้ง	19,269 ครั้ง	-	-
28 กุมภาพันธ์ 2565 ²⁷⁰	453,476 ครั้ง	424,958 ครั้ง	13,232 ครั้ง	3,628 ครั้ง	11,658 ครั้ง	-	-
28 มีนาคม 2565 ²⁷¹	496,555 ครั้ง	472,873 ครั้ง	14,844 ครั้ง	4,001 ครั้ง	4,837 ครั้ง	-	-
5 เมษายน 2565 ²⁷²	508,753 ครั้ง	485,263 ครั้ง	14,318 ครั้ง	4,055 ครั้ง	4,353 ครั้ง	-	764 ครั้ง
29 เมษายน 2565 ²⁷³	544,439 ครั้ง	521,219 ครั้ง	15,040 ครั้ง	4,185 ครั้ง	2,949 ครั้ง	1,026 ครั้ง	20 ครั้ง
31 พฤษภาคม 2565 ²⁷⁴	579,040 ครั้ง	556,127 ครั้ง	15,674 ครั้ง	4,356 ครั้ง	1,370 ครั้ง	1,388 ครั้ง	125 ครั้ง

ที่มา: ผู้เขียนรวบรวมข้อมูลจากเว็บไซต์ สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม²⁷⁵

²⁶⁸ สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, สถิติการขอใช้ห้องสืบพยานออนไลน์ ข้อมูล ณ 8 ตุลาคม 2564 [ออนไลน์], 8 ตุลาคม 2564. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/265731>

²⁶⁹ สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, สถิติการขอใช้ห้องสืบพยานออนไลน์ ข้อมูล ณ 3 ธันวาคม 2564 [ออนไลน์], 3 ธันวาคม 2564. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/272455>

²⁷⁰ สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, สถิติการขอใช้ห้องสืบพยานออนไลน์ ข้อมูล ณ 28 กุมภาพันธ์ 2565 [ออนไลน์], 28 กุมภาพันธ์ 2565. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/11826/iid/281902>

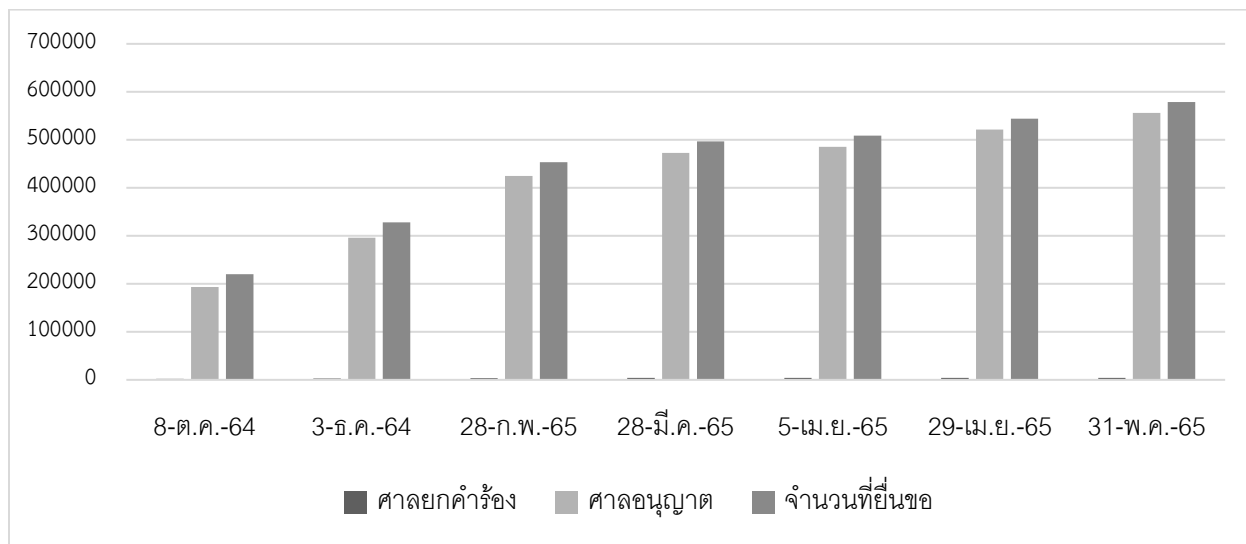
²⁷¹ สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, สถิติการขอใช้ห้องสืบพยานออนไลน์ ข้อมูล ณ 28 มีนาคม 2565 [ออนไลน์], 28 มีนาคม 2565. แหล่งที่มา: <https://coj.go.th/th/content/category/detail/id/6/iid/286722>

²⁷² สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, สถิติการขอใช้ห้องสืบพยานออนไลน์ ข้อมูล ณ 5 เมษายน 2565 [ออนไลน์], 5 เมษายน 2565. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/286836>

²⁷³ สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, สถิติการขอใช้ห้องสืบพยานออนไลน์ / สถิติผู้ขอใช้ห้องสืบพยานออนไลน์สูงสุด 3 อันดับแรก [ออนไลน์], 2565. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/291460>

²⁷⁴ สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, สถิติการขอใช้ห้องสืบพยานออนไลน์ [ออนไลน์], 2565. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/295020>

แผนภูมิที่ 42 สถิติการขอใช้ห้องสืบพยานออนไลน์ของศาลชั้นต้นทั่วประเทศในแต่ละเดือน

ที่มา: ผู้เขียนรวบรวมข้อมูลจากเว็บไซต์ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม²⁷⁶

4.4.1 ปัญหาเกี่ยวกับพยานหลักฐานทางดิจิทัลที่ถูกจัดเก็บในเทคโนโลยี Blockchain

จากแนวทางการประเมินที่ 2.4 จะเห็นว่าการศึกษาที่ประเทศไทย ไม่มีการประเมินข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติของศาลเกี่ยวกับการรับฟังพยานหลักฐานทางออนไลน์หรือบุคคลที่เสนอหลักฐานว่ามีประสิทธิภาพเพียงพอหรือไม่ แต่ในปัจจุบัน ระบบ Blockchain เป็นเทคโนโลยีการจัดเก็บข้อมูลแบบการแบ่งปันข้อมูล (shared database) หรือที่รู้จักกันในชื่อ Distributed Ledger Technology (DLT) หรือเทคโนโลยีการกระจายข้อมูล โดยเป็นรูปแบบการบันทึกข้อมูลที่รับประกันความปลอดภัยว่าข้อมูลที่ถูกรับบันทึกไปก่อนหน้านี้ไม่สามารถที่จะเปลี่ยนแปลง หรือแก้ไขได้ ซึ่งทุกผู้ใช้งานจะเห็นข้อมูลชุดเดียวกันทั้งหมด โดยใช้หลักการเข้ารหัส (cryptography) และความสามารถของระบบการประมวลผลแบบกระจาย (distributed computing) เพื่อสร้างกลไกความน่าเชื่อถือ²⁷⁷ ด้วยคุณสมบัติดังกล่าวของโครงสร้างของ Blockchain ที่มีความโปร่งใสและแก้ไขข้อมูลได้ยาก ทำให้สามารถใช้เป็นข้อเท็จจริงในกระบวนการยุติธรรมได้ โดย Blockchain จะช่วยเก็บข้อมูลและเพิ่มพยานหลักฐานในกระบวนการ

²⁷⁵ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เชีงอรรถที่ 268-274

²⁷⁶ เรื่องเดียวกัน

²⁷⁷ สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน) (สพร.), BLOCKCHAIN for GOVERNMENT SERVICES การใช้เทคโนโลยีบล็อกเชนสำหรับภาครัฐ เวอร์ชัน 2.0 [ออนไลน์], มกราคม 2564. แหล่งที่มา: <https://dgti.dga.or.th/wp-content/uploads/2021/02/Blockchain-V2.pdf>

ยุติธรรม²⁷⁸ แต่กฎหมายลักษณะพยานของไทยในปัจจุบันยังไม่มีมาสอดคล้องกับข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์หรือมีความสอดคล้องกับคุณสมบัติและประโยชน์ของเทคโนโลยี ดังนั้น การไม่ประเมินเกี่ยวกับการรับฟังพยานหลักฐานทั้งในเชิงการเสนอพยานและการรับฟังของศาลอาจจะทำให้การใช้กฎหมายที่มีอยู่ผิดได้ แต่หากมีการประเมินดังกล่าว อาจมีการแก้ไขกฎหมายเพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะและประโยชน์ของเทคโนโลยีมากขึ้น

ปัจจุบัน ทั้งภาคการเงินและศาลยุติธรรมไทย ต่างก็นำ Blockchain มาใช้เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือแก่ข้อมูลต่างๆ ในหน่วยงานของตนเอง อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงการยอมรับในประโยชน์ของเทคโนโลยี Blockchain โดยตัวอย่างการใช้เทคโนโลยี Blockchain ในภาคการเงิน เช่น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2561 ธนาคารพาณิชย์ในไทย 14 แห่ง ร่วมมือกับรัฐวิสาหกิจและองค์กรธุรกิจใหญ่ 7 แห่ง ริเริ่มโครงการบริการหนังสือค้ำประกันอิเล็กทรอนิกส์บนระบบ Blockchain เป็นครั้งแรก อาทิเช่น ธนาคารกสิกรไทย จำกัด (มหาชน) ร่วมมือกับ IBM นำเทคโนโลยี Blockchain มาใช้รับรองเอกสาร นอกจากนี้ บริษัท พีซีไอ (ประเทศไทย) จำกัด ก็ได้ร่วมมือกับธนาคารไทยพาณิชย์ พัฒนาระบบให้ผู้ประกอบการ SMEs สามารถใช้งานแพลตฟอร์ม Blockchain กลางในการรับส่งข้อมูล และคำขอหนังสือค้ำประกันซึ่ง เป็นต้น หรือศาลยุติธรรมไทยมีการติดตั้งระบบ Blockchain ตามแผนพัฒนาดิจิทัลศาลยุติธรรม พ.ศ. 2562-2564 และปัจจุบันมีการนำร่องการใช้ Blockchain กับระบบข้อมูลสำนวนอิเล็กทรอนิกส์ เช่น เพิ่มความน่าเชื่อถือแก่การจัดเก็บข้อมูลและตรวจสอบเอกสารหรือสำนวนอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น โดยในอนาคตศาลยุติธรรมได้มีแผนงานที่จะนำ Blockchain ไปปรับใช้ในเรื่องอื่นๆ ด้วย เช่น การรับพยานหลักฐานที่เป็นสื่อดิจิทัลในรูปของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์²⁷⁹ ดังนั้น การใช้ Blockchain ที่แพร่หลายมากขึ้น จะส่งผลให้เกิดการปรับปรุงโครงสร้างทางกฎหมายในหลายด้านได้

ปัญหาเรื่องสถานะของพยาน เนื่องจาก ข้อมูลที่ถูกจัดเก็บอยู่ในเทคโนโลยี Blockchain เป็นการจัดเก็บข้อมูลหรือข้อความที่อยู่ในรูปแบบของการประยุกต์ใช้วิธีการทางไฟฟ้า หรือคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าและมีการสร้าง ส่ง รับ เก็บรักษา หรือประมวลผลด้วยวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์ ดังนั้น ข้อมูลที่ถูกจัดเก็บอยู่ในเทคโนโลยี Blockchain จึงถือเป็นข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ตามนิยามของมาตรา 4 พ.ร.บ.ว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544 ซึ่งในปัจจุบันข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ยังคงไม่มีสถานะของพยานหลักฐานที่ชัดเจนว่าข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เป็นพยานหลักฐานประเภทใดตามกฎหมาย ทั้งนี้เนื่องจากยังไม่มีกฎหมายที่บัญญัติอย่างชัดเจนว่าข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

²⁷⁸ Thailand Management Association, การใช้เทคโนโลยี blockchain เพื่อสร้างความโปร่งใสในการทำธุรกิจ [ออนไลน์], 2563. แหล่งที่มา: <https://Tma.or.Th/2016>. https://www.tma.or.th/2016/news_detail.php?id=440

²⁷⁹ ศูนย์วิทยบริการศาลยุติธรรมเฉลิมพระเกียรติ หอสมุดศาลยุติธรรม, สรุปการอภิปรายเรื่อง ระบบรักษาความมั่นคงปลอดภัยของข้อมูลสารสนเทศศาลยุติธรรมด้วยเทคโนโลยีบล็อกเชน (Blockchain) [ออนไลน์], 2565. แหล่งที่มา: <https://library.coj.go.th/article/article-29.html>

นั้นเป็นพยานหลักฐานประเภทใด เหมือนอย่างพยานประเภทอื่นๆ เช่น พยานเอกสาร พยานวัตถุ หรือพยานบุคคล ฯลฯ ซึ่งพยานเหล่านี้มีการบัญญัติถึงประเภทและสถานะอย่างชัดเจนทั้งในกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและอาญา โดยความสำคัญของการกำหนดสถานทางพยานมีความสำคัญและส่งผลโดยตรงต่อวิธีการอ้างอิงและนำสืบพยานหลักฐานประเภทนั้นๆ คู่ความจะต้องดำเนินการอ้างอิงหรือนำสืบต่อศาลอย่างไรให้ถูกต้องตามกระบวนการทางกฎหมาย ทั้งนี้ เมื่อข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ไม่มีสถานะที่ชัดเจนทางกฎหมายว่าเป็นพยานหลักฐานประเภทใด จึงจำเป็นต้องพิจารณาจากความประสงค์ของคู่ความ กล่าวคือ หากคู่ความต้องการจะนำสืบให้ศาลเห็นถึงความหมายหรือข้อความบางอย่างที่ถูkBันทึกอยู่ในข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ ก็ต้องถือว่าเป็นการนำสืบแบบพยานเอกสารและต้องดำเนินการตามกฎหมายเกณฑ์ของการอ้างอิงและนำสืบพยานเอกสาร แต่หากคู่ความประสงค์จะนำสืบให้ศาลเห็นเพียงรูปร่างหรือลักษณะของตัวข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์นั้นๆ ก็ถือเป็นการนำสืบอย่างพยานวัตถุและก็ต้องดำเนินการตามกฎหมายเกณฑ์การอ้างอิงและนำสืบของพยานวัตถุเช่นกัน²⁸⁰

แม้ว่าสถานะทางพยานของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์จะขึ้นอยู่กับความประสงค์ของคู่ความในการนำสืบก็ตาม แต่ตามกฎหมายหลายฉบับก็ได้กล่าวถึงวิธีการนำสืบของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่ค่อนข้างจะเป็นไปในแนวทางของพยานเอกสาร ตัวอย่างเช่น ข้อกำหนดคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ. 2540 ข้อ 34 หรือข้อกำหนดคดีภาษีอากร พ.ศ. 2544 ข้อ 31 หรือข้อกำหนดคดีล้มละลาย พ.ศ. 2549 ข้อ 21 และข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยแนวทางการนำสืบพยานหลักฐานและการสืบพยานบุคคลที่อยู่นอกศาลโดยระบบการประชุมทางจอภาพ พ.ศ. 2556 ข้อ 19 ที่กำหนดเหมือนกันว่า คู่ความที่ประสงค์จะเสนอข้อมูลที่บันทึกโดยคอมพิวเตอร์หรือประมวลผลโดยคอมพิวเตอร์ จะต้องอ้างอิงไว้ในบัญชีระบุพยานตาม ป.วิพ. มาตรา 88 พร้อมส่งสำเนาสู่อันที่กข้อมูลนั้นไว้ในจำนวนที่เพียงพอแก่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งการส่งสำเนาให้คู่ความอีกฝ่ายเป็นลักษณะที่เหมือนกับวิธีการนำสืบของพยานเอกสาร ตามป.วิพ. มาตรา 90 และข้อกำหนดเหล่านี้มองพยานที่บันทึกโดยเครื่องคอมพิวเตอร์ในลักษณะของพยานเอกสาร จึงได้นำวิธีการอ้างอิงเอกสารเป็นพยานหลักฐานตามป.วิพ. มาใช้โดยอนุโลม²⁸¹ ทั้งนี้ หากคู่ความยื่นพยานเอกสารหรือพยานวัตถุในรูปแบบของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ผ่านระบบรับส่งอิเล็กทรอนิกส์²⁸² ตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์

²⁸⁰ อุดม รัฐอมฤต, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, พิมพ์ครั้งที่ 6 (โรงพิมพ์เดือนตุลา: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กุมภาพันธ์ 2558), หน้า 150.

²⁸¹ พรเพชร วิชิตชลชัย, บทวิเคราะห์เรื่อง: การรับฟังข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์เป็นพยานหลักฐานในคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ, หน้า 225 [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://ipitc.coj.go.th/content/category/detail/id/10361/iid/192847>

²⁸² เป็นระบบงานของศาลเพื่อรองรับการยื่น ส่งและรับคำฟ้อง คำคู่ความ คำสั่งศาล หมายเรียก หมายอื่น ๆ รวมทั้งเอกสารทางคดีในรูปแบบข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ตามที่กำหนดไว้ในประกาศสำนักงานศาลยุติธรรม

2563 ข้อ 18 กรณีที่เป็นการยื่นพยานเอกสารในรูปแบบข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ คู่ความไม่ต้องส่งสำเนาให้คู่ความฝ่ายอื่น เว้นแต่คู่ความฝ่ายนั้นไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์นั้นได้ ซึ่งหากคู่ความไม่ได้มีการยื่นพยานในรูปแบบข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ผ่านระบบรับส่งอิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าวแล้ว คู่ความที่ประสงค์จะต้องการนำสืบถึงข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ในฐานะพยานหลักฐาน ก็จะต้องส่งสำเนาให้แก่คู่ความอีกฝ่ายตามปกติเช่นเดิมตามข้อกำหนดต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น

ตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2563 ได้มีการกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับหลักเกณฑ์วิธีการนำสืบและการรับฟังข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เป็นพยานหลักฐานมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามหลักเกณฑ์ต่างๆ ดังกล่าวก็ดูเหมือนว่าจะได้บัญญัติรองรับให้ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์มีความเป็นพยานเอกสารเช่นเดียวกัน ตัวอย่างเช่น ข้อ 16 กำหนดว่า “ถ้าได้มีการจัดทำข้อความขึ้นเป็นข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่สามารถเข้าถึงและนำกลับมาใช้ได้โดยความหมายไม่เปลี่ยนแปลง ให้ถือว่าข้อความนั้นได้ทำเป็นหนังสือ มีหลักฐานเป็นหนังสือหรือมีเอกสารมาแสดงตามที่กฎหมายกำหนด” ซึ่งข้อกำหนดนี้ก็ได้บัญญัติไว้เช่นเดียวกับมาตรา 8 แห่ง พ.ร.บ.ธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์ 2544 หรือข้อ 17 ที่กำหนดว่า “ในกรณีที่กฎหมายกำหนดให้นำเสนอหรือเก็บรักษาข้อความใดในสภาพที่เป็นมาแต่เดิมอย่างเอกสารต้นฉบับ ถ้าได้นำเสนอหรือเก็บรักษาในรูปแบบข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ โดยใช้วิธีการที่เชื่อถือได้ในการรักษาความถูกต้องของข้อความตั้งแต่การสร้างข้อความเสร็จสมบูรณ์ และสามารถแสดงข้อความนั้นในภายหลัง ให้ถือว่าได้มีการนำเสนอหรือเก็บรักษาเป็นเอกสารต้นฉบับตามกฎหมายแล้ว” จะเห็นได้ว่าการเก็บรักษาข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่มีความน่าเชื่อถือในการรักษาความถูกต้องของข้อความข้อกำหนดดังกล่าวให้ถือว่าข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าวเป็นเอกสารต้นฉบับ แต่ไม่ได้ให้ถือว่าข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าวเป็นข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือหรือถูกต้องแท้จริงแต่อย่างใด เป็นต้น

อีกทั้ง แม้ว่า พ.ร.บ.ธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์ 2544 จะไม่ได้กำหนดวิธีการนำสืบพยานอิเล็กทรอนิกส์ให้นำสืบอย่างพยานเอกสารชัดเจนเหมือนข้อกำหนดต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น แต่เนื่องจาก คณะกรรมาธิการกฎหมายการค้าระหว่างประเทศแห่งสหประชาชาติ (United Nations Commission on International Trade Law) ได้ออก Model Law on Electronic Commerce เพื่อให้การยอมรับว่าการติดต่อหรือทำการค้าโดยใช้ข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์มีผลเสมือนกับสถานะทางกฎหมายของเอกสารธรรมดา²⁸³ ซึ่ง พ.ร.บ.ธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์ 2544 ได้นำหลักการของกฎหมายแม่แบบดังกล่าวมาบัญญัติไว้ใน พ.ร.บ.ธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์ 2544 หลายเรื่อง เช่น

²⁸³ ปิติกุล จิระมงคลพาณิชย์, ปัญหาการรับฟังพยานหลักฐาน (กรุงเทพฯ: โครงการวิชาการ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545), หน้า 125.

ตามมาตรา 8 “ถ้าได้มีการจัดทำข้อความขึ้นเป็นข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่สามารถเข้าถึงและนำกลับมาใช้ได้โดยความหมายไม่เปลี่ยนแปลง ให้ถือว่าข้อความนั้นได้ทำเป็นหนังสือ มีหลักฐานเป็นหนังสือหรือมีเอกสารมาแสดงตามที่กฎหมายกำหนด” หรือมาตรา 10 เรื่องการนำเสนอหรือเก็บรักษาเอกสารในรูปข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์อย่างต้นฉบับเอกสาร เป็นต้น²⁸⁴ ดังนี้ จะเห็นได้ว่า พ.ร.บ.ธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์ 2544 ได้บัญญัติรองรับให้ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์มีสถานะเทียบเท่ากับเอกสารตามกฎหมาย ส่งผลให้หากข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์อยู่ในรูปแบบของพยานหลักฐานก็ค่อนข้างที่จะต้องนำสืบในรูปแบบของพยานเอกสารเช่นกัน

โดยช่วงก่อนที่ พรบ.ว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544 และ ข้อกำหนดคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ. 2540 จะประกาศใช้ ได้มีคำพิพากษาศาลฎีกาหลายฉบับที่วินิจฉัยว่า พยานอิเล็กทรอนิกส์บางอย่าง เป็นพยานวัตถุ อ้างอิงอาทิเช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6116/2544 , 4674/2543, 7155/2539, 3911/2534 เป็นต้น ดังนี้จากคำพิพากษาดังกล่าวข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่มีสถานะเป็นพยานวัตถุจึงได้แก่ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่สามารถรับรู้ได้ด้วยตาเห็น หรือ รับรู้โดยประสาทอย่างอื่น เช่น การบันทึกข้อมูลโดยใช้กล้องถ่ายรูปดิจิทัล (Digital Camera) กล้องถ่ายภาพยนตร์ หรือเครื่องบันทึกเสียง แต่หลังจากพรบ.ว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544 และ ข้อกำหนดคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ. 2540 ได้ประกาศใช้ก็ยังมีคำพิพากษาของศาลที่กล่าวถึง ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เป็นพยานวัตถุในคดีแพ่งไว้อย่างชัดเจน ซึ่งแนวคำพิพากษาของศาลหลังจากที่พรบ.ได้ประกาศใช้ ศาลฎีกาก็มักที่จะอ้างอิง พรบ.ว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544 ในการรับฟังข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เป็นพยานหลักฐาน

ตัวอย่างเช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 8087/2556 ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า “การที่จำเลยนำบัตรกดเงินสดควิกแคชไปถอนเงินและใส่รหัสส่วนตัวเสมือนลงลายมือชื่อตนเองทำรายการถอนเงินตามที่จำเลยประสงค์ และกดยืนยันทำรายการพร้อมรับเงินสดและสลิป การกระทำดังกล่าวจึงถือเป็นหลักฐานการกู้ยืมเงินจากโจทก์” จากฎีกานี้จะเห็นได้ว่า ศาลฎีกามองว่า การที่จำเลยเบิกเงินสดจากเครื่องเบิกถอนเงินอัตโนมัติเป็นการกู้ยืมที่มีหลักฐานการกู้ยืม เพราะ กรณีดังกล่าวถือเป็นธุรกรรมในทางแพ่งและพาณิชย์ที่ดำเนินการโดยใช้ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ตาม พ.ร.บ.ว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์พ.ศ.2544 ซึ่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าวเป็นหลักฐานการกู้ยืมเงินที่เป็นเสมือนพยานเอกสารสำหรับการฟ้องร้องได้ หรือในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6757/2560 ศาลฎีกาได้วินิจฉัยว่า “จำเลยทำสัญญากู้ยืมเงินโจทก์ การที่โจทก์ส่งข้อความทางเฟสบุ๊คถึงจำเลยมีใจความว่า เงินทั้งหมด 670,000 บาท ไม่ต้องส่งคืน ยกให้หมด ไม่ต้องส่งดอกอะไรมาให้ จะได้ไม่ต้องมีภาระหนี้สินติดตัว การส่งข้อมูลดังกล่าวเป็นการสนทนา

²⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 127.

ผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ถือว่าเป็นการส่งข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ จึงต้องนำ พ.ร.บ.ว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ.2544 มาตรา 7 ถึง มาตรา 9 มาใช้บังคับด้วย แม้ข้อความนี้จะไม่มีการลงลายมือชื่อโจทก์ก็ตาม แต่การส่งข้อความทางเฟสบุ๊คจะปรากฏชื่อผู้ส่งด้วยและโจทก์ก็ยอมรับว่าได้ส่งข้อความถึงจำเลยจริง ข้อความการสนทนาดังกล่าวจึงรับฟังได้ว่า เป็นการแสดงเจตนาปลดหนี้ให้แก่จำเลยโดยมีหลักฐานเป็นหนังสือตาม ป.พ.พ. มาตรา 340 แล้ว หนี้ตามสัญญากู้ยืมย่อมระงับ จำเลยไม่ต้องรับผิดชำระหนี้แก่โจทก์ โจทก์ไม่มีอำนาจฟ้อง” จากฎีกานี้จะเห็นได้ว่าศาลฎีกาได้วินิจฉัยว่า การส่งข้อความทางเฟสบุ๊คซึ่งเป็นข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าวถือเป็นการแสดงเจตนาปลดหนี้โดยมีหลักฐานเป็นหนังสือแล้ว โดยข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าว มีสถานะเป็นเหมือนหนังสือปลดหนี้ซึ่งถือเป็นพยานเอกสารอย่างหนึ่ง เป็นต้น

นอกจากนี้ ในคดีอาญาศาลฎีกาก็มีมุมมองต่อข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ว่าเป็นเอกสารเช่นกัน ในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4311/2557 โดยศาลฎีกาวินิจฉัยว่า “จำเลยที่ 1 ถึงที่ 3 ร่วมกันพิมพ์ปลอมหนังสือแต่งตั้งตัวแทนจำหน่ายอุปกรณ์กันระเบิด แบรินด์ บ. และพิมพ์ข้อความระบุเงื่อนไขในการสั่งซื้อ ราคาขายและส่วนลด เงื่อนไขในการชำระเงิน การส่งเสริมการขายและเงื่อนไขที่ทำให้ตัวแทนจำหน่ายสิ้นสุดลง แล้วลงลายมือชื่อปลอมของนาย อ. ผู้จัดการฝ่ายผลิตภัณฑ์ พร้อมทั้งประทับตราบริษัท บ. จำกัด ลงในหนังสือแต่งตั้งตัวแทนดังกล่าวในเครื่องคอมพิวเตอร์ ถือเป็นการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ซึ่งเป็นวัตถุอื่นใดทำให้ปรากฏความหมายซึ่งสามารถอ่านหรือเห็นความหมายได้โดยบุคคลที่พิมพ์ตัวอักษรนั้น แล้วเก็บไว้ในเครื่องคอมพิวเตอร์ดังกล่าวเพื่อเป็นหลักฐานซึ่งจำเลยที่ 1 ถึงที่ 3 สามารถนำไปใช้ได้เมื่อต้องการจะใช้ จึงเป็นเอกสารตามความหมายของ ป.อ. มาตรา 1 (7) บทบัญญัติดังกล่าวแล้ว การกระทำของจำเลยมีความผิดฐานปลอมเอกสารตาม ป.อ. มาตรา 264” จากฎีกานี้จะเห็นได้ว่าในคดีอาญาศาลฎีกามองว่าคอมพิวเตอร์คือวัตถุอื่นใดที่ทำให้ปรากฏความหมายจึงถือเป็นเอกสารตามประมวลกฎหมายอาญาด้วย

โดยส่วนใหญ่แล้ว กรณีที่ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์มีสถานะเป็นพยานเอกสาร การนำเสนอข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาล หากไม่ใช่กรณีส่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ผ่านระบบรับส่งอิเล็กทรอนิกส์ตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วย วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2563 ข้อ 18 คู่ความจะส่ง print-outs จากคอมพิวเตอร์ในลักษณะที่เป็นเอกสาร ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ในรูปแบบนี้จึงถือว่าเป็นพยานเอกสาร²⁸⁵ สำหรับปัญหาที่ว่า print-outs ของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์นั้น เป็นต้นฉบับเอกสารหรือเป็นสำเนาเอกสาร ก็ยังคงเป็นปัญหาทางความเห็น บางฝ่ายมองว่าข้อมูลลักษณะนี้ไม่มีสำเนาเอกสาร แต่บางฝ่ายมองว่า print-outs เป็น

²⁸⁵ อุคม รัฐอมฤต, อ่างแล้ว เจริญธรรมที่ 280, หน้า 150.

สำเนาเอกสารทั้งสิ้น เพราะต้นฉบับอยู่ในเครื่องคอมพิวเตอร์ นอกจากนี้การแสดงให้เห็นปรากฏบนจอภาพของเครื่องคอมพิวเตอร์ก็เป็นเพียงการทำสำเนาเช่นกัน²⁸⁶ อย่างไรก็ตามในคดีแพ่งทั่วไป หากยอมรับ print-outs ว่าเป็นสำเนาแห่งเอกสาร การนำสืบข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ในฐานะพยานเอกสารก็อาจทำได้ตามข้อยกเว้นของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 90²⁸⁷

แม้ว่าปัจจุบันจะยังไม่มีกฎหมายที่บัญญัติถึงสถานะของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ว่าเป็นพยานหลักฐานประเภทใด แต่ในปัจจุบันก็ได้มีกฎหมายบางฉบับ คือ พรบ.ว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544 มาตรา 11 ที่ให้รับฟังข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เป็นพยานหลักฐาน อีกทั้งยังรับรองสถานะทางกฎหมายของข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ให้มีผลเสมือนเป็นหนังสือ หรือ หลักฐานเป็นหนังสือ โดยให้ถือว่าข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่มีลายมือชื่ออิเล็กทรอนิกส์ มีการลงชื่อตามที่กฎหมายต้องการแล้วตาม มาตรา 8 และ 9²⁸⁸ และ ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2563 ข้อ 15 ที่ได้กำหนดว่า “ห้ามมิให้ปฏิเสธการรับฟังข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เป็นพยานหลักฐานในกระบวนการพิจารณาคดีตามกฎหมายเพียงเพราะเหตุว่าเป็นข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์” อีกทั้งตามแนวคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 8087/2556 และ 6757/2560 ก็ได้วินิจฉัยไว้อย่างชัดเจนว่า ศาลต้องรับข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เป็นพยานหลักฐาน ดังนั้น ในปัจจุบัน หากคู่ความมีการเสนอข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เป็นพยานหลักฐานเพื่อสนับสนุนข้อเท็จจริงของตน ศาลจะปฏิเสธไม่รับฟังเพียงเพราะว่าพยานดังกล่าวเป็นข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ไม่ได้ แต่ศาลจะรับฟังข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ในฐานะพยานอะไรก็ขึ้นอยู่กับความประสงค์ของคู่ความในการนำสืบ และศาลจะรับฟังได้เพียงใดก็เป็นอีกประเด็นที่ต้องพิจารณาต่อไป

อย่างไรก็ตาม การที่ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ไม่ได้ถูกกำหนดสถานะของพยานอย่างชัดเจนตามกฎหมาย ก็ส่งผลให้สถานะของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ต้องขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์การนำสืบของคู่ความแต่ละฝ่ายเอง ซึ่งคู่ความก็สามารถนำสืบข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าวได้แก่อย่างพยานเอกสารหรือพยานวัตถุเท่านั้น กล่าวคือ คู่ความนำสืบให้ศาลเห็นได้แค่ข้อความหรือความหมายผ่านข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ในฐานะพยานเอกสาร หรือจะนำสืบตัวรูปร่าง ลักษณะของตัวข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ในฐานะพยานวัตถุเท่านั้น คู่ความไม่สามารถนำสืบข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ในลักษณะอื่นๆ นอกจากนี้ได้ ซึ่งพยานเอกสารและข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์นั้นมีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงทั้งในเรื่องของสถานะของการเป็นพยานหลักฐานและในเรื่องของวิธีการนำสืบ²⁸⁹ อีกทั้งการที่ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ไม่ได้

²⁸⁶ ไชยศ วรนนท์ศิริ, “การสื่อสารข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ (EDI),” *บทบัญญัติ* 51, 2 (มิถุนายน, 2538): 151.

²⁸⁷ อุดม รัฐอมฤต, อ้างแล้ว เชิงบรรณที่ 280, หน้า 153.

²⁸⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 145.

²⁸⁹ พรเพชร วิชิตชลชัย, อ้างแล้ว เชิงบรรณที่ 281, หน้า 226.

ถูกกำหนดสถานะไว้อย่างชัดเจน จึงมีปัญหาคือต้องพิจารณาว่าข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เป็นพยานหลักฐานประเภทใดกันแน่ และแม้จะจัดเป็นพยานประเภทใดประเภทหนึ่งตามกฎหมายที่มีอยู่ได้ วิธีการนำสืบและรับฟังพยานหลักฐานดังกล่าวก็อาจมีความไม่เหมาะสมกับพยานหลักฐานที่เป็นข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ อีกทั้งร่างข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาดังกล่าวก็ไม่ได้กล่าวถึงบทตัดพยานในการรับฟังพยานหลักฐานได้แก่ หลักพยานหลักฐานที่ดีที่สุด หลักการรับฟังพยานบอกเล่า จึงทำให้เกิดความไม่ชัดเจน และยังมีแนวทางในการรับฟังพยานหลักฐาน โดยเฉพาะวิธีการรับรองความถูกต้องแท้จริงที่น้อยเกินไป ขาดความสะดวก และไม่อาจแก้ปัญหาการขาดความสามารถในการพิสูจน์ความจริงได้²⁹⁰

นอกจากนี้จากบทบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวข้องและแนวทางการตีความจากคำพิพากษาข้างต้น ก็ทำให้เห็นว่า แนวทางและมุมมองต่อข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ในฐานะพยานหลักฐานค่อนข้างมีลักษณะเป็นเอกสาร แต่ในปัจจุบันเนื่องด้วยเทคโนโลยี Blockchain สามารถทำให้ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ มีความเป็นสินทรัพย์มากขึ้น อาทิเช่น คริปโตเคอร์เรนซี หรือ NFT ฯลฯ ซึ่งสินทรัพย์ดิจิทัลเหล่านี้ก็ไม่ได้เป็นการสื่อความหมายของข้อความหรือตัวอักษรเพียงอย่างเดียว แต่คนทั่วไปสามารถที่จะครอบครองสินทรัพย์เหล่านี้ได้เหมือนอย่างทรัพย์สินทั่วไป โดยหากคู่ความต้องการนำสืบสินทรัพย์ดิจิทัลเหล่านี้ ก็อาจจะไม่ได้นำสืบเหมือนอย่างพยานเอกสาร หรือหากจะนำสืบเป็นพยานวัตถุก็อาจจะไม่เหมาะสมเช่นกัน เพราะสินทรัพย์ดิจิทัลไม่ได้มีลักษณะเหมือนอย่างวัตถุหรือทรัพย์สินทั่วไป แต่สินทรัพย์ดิจิทัลเหล่านี้มีเบื้องหลังทางเทคนิคทางคอมพิวเตอร์ต่างๆ ที่มีความซับซ้อนกว่ามาก เช่น การเข้ารหัสคอมพิวเตอร์ต่างๆ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ การที่จะนำสืบข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่ถูกจัดเก็บใน Blockchain อย่างพยานเอกสารหรือพยานวัตถุ ก็อาจจะไม่เหมาะสมและถูกต้องเท่าที่ควร เพราะการนำสืบพยานอิเล็กทรอนิกส์ตามบทบัญญัติดังกล่าวที่มีลักษณะเหมือนพยานเอกสารหรือพยานวัตถุอาจทำให้เกิดความล่าช้าและไม่จำเป็นได้

ปัญหาเรื่องภาระการพิสูจน์ สำหรับเรื่องภาระการพิสูจน์และการชั่งน้ำหนักพยานของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่ถูกจัดเก็บในเทคโนโลยี Blockchain เนื่องด้วยตาม ป.วิ.พ.มาตรา 84/1 กำหนดว่า “คู่ความฝ่ายใดกล่าวอ้างข้อเท็จจริงเพื่อสนับสนุนคำคู่ความของตนให้คู่ความฝ่ายนั้นมีภาระการพิสูจน์ข้อเท็จจริงนั้น แต่ถ้ามีข้อสันนิษฐานไว้ในกฎหมายหรือมีข้อสันนิษฐานที่ควรจะเป็นซึ่งปรากฏจากสภาพปกติธรรมดาของเหตุการณ์เป็นคุณแก่คู่ความฝ่ายใดคู่ความฝ่ายนั้นต้องพิสูจน์เพียงว่าตนได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขแห่งการที่ตนจะได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐาน

²⁹⁰ โกวิท หนูโยม, “การรับฟังข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เป็นพยานหลักฐานในคดีแพ่ง,” (วิทยานิพนธ์หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551), หน้า 128-129.

นั้นครบถ้วนแล้ว” ด้วยเหตุนี้คู่ความฝ่ายที่อ้างอิงข้อมูลที่บ้านทีกโดยเครื่องคอมพิวเตอร์เป็นพยานหลักฐานในคดี จึงมีภาระการพิสูจน์ในเรื่องความถูกต้องแท้จริงของข้อมูล โดยอาจเสนอในรูปของคำรับรองของบุคคลที่เกี่ยวข้องหรือดำเนินการหลังจากที่คู่ความฝ่ายนั้นส่งสำเนาสื่อที่บ้านทีกข้อมูลนั้นไปยังคู่ความอีกฝ่ายในกรณีที่ไม่ได้ส่งพยานเอกสารหรือพยานวัตถุในรูปแบบของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ผ่านระบบรับส่งอิเล็กทรอนิกส์²⁹¹ หากคู่ความอีกฝ่ายมิได้แถลงคัดค้านภายในกำหนด คดีนั้นย่อมไม่มีประเด็นในเรื่องความถูกต้องแท้จริงของสำเนาสื่อ แต่ในกรณีที่มีคำคัดค้าน ศาลต้องไต่สวนและชี้ขาดในเรื่องความแท้จริงถูกต้องของสื่อ” แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า คู่ความฝ่ายที่คัดค้านจะไม่มีภาระการพิสูจน์ คู่ความฝ่ายที่คัดค้านยังมีหน้าที่พิสูจน์หักล้างความถูกต้องแท้จริงของสื่อ เช่น พิสูจน์ว่าการบันทึกหรือการประมวลผลข้อมูลเกิดจากกรทำงานของเครื่องคอมพิวเตอร์ที่ผิดพลาด เป็นต้น²⁹²

โดยปัจจุบันข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาได้กำหนดหลักเกณฑ์วิธีการนำสืบถึงความถูกต้องแท้จริงของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ไว้ใน ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยแนวทางการนำสืบพยานหลักฐานและการสืบพยานบุคคลที่อยู่นอกศาลโดยระบบการประชุมทางจอภาพ พ.ศ. 2556 ข้อ 20 วรรคสอง ที่กำหนดว่า “การนำสืบถึงความถูกต้องหรือความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่บ้านทีกโดยเครื่องคอมพิวเตอร์หรือประมวลผลโดยเครื่องคอมพิวเตอร์ให้คู่ความฝ่ายที่กล่าวอ้างนำสืบถึงลักษณะหรือวิธีการที่ใช้สร้างเก็บรักษา หรือสื่อสารข้อมูลนั้น ลักษณะหรือวิธีการเก็บรักษา ความครบถ้วน และไม่มีการเปลี่ยนแปลงของข้อความ รวมทั้งพฤติการณ์ที่เกี่ยวข้องทั้งปวง” และในการรับฟังพยานหลักฐานที่เป็นข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ก็ได้กำหนดหลักเกณฑ์ไว้ในข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ 2563 ข้อ 15 วรรคสอง ที่กำหนดว่า “การชี้แจงน้ำหนักพยานหลักฐานว่าข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์จะเชื่อถือได้หรือไม่เพียงใดนั้นให้พิเคราะห์ถึงความน่าเชื่อถือของลักษณะหรือวิธีการที่ใช้สร้าง เก็บรักษา หรือสื่อสารข้อมูล อิเล็กทรอนิกส์ ลักษณะหรือวิธีการเก็บรักษา ความครบถ้วน และไม่มีการเปลี่ยนแปลงของข้อความ ลักษณะ หรือวิธีการที่ใช้ในการระบุหรือแสดงตัวผู้ส่งข้อมูล รวมทั้งพฤติการณ์ที่เกี่ยวข้องทั้งปวง” จากข้อกำหนดดังกล่าวแสดงให้เห็น หากคดีมีประเด็นเรื่องความถูกต้องแท้จริงของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์คู่ความฝ่ายที่กล่าวอ้างก็จะต้องมีภาระการพิสูจน์ในการนำสืบให้เห็นตามหลักเกณฑ์ของข้อกำหนดดังกล่าวและฝ่ายที่ต้องการคัดค้านก็ต้องมีภาระการพิสูจน์ในการนำสืบหักล้างถึงหลักเกณฑ์ดังกล่าวให้ได้

²⁹¹ ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วย วิธีการพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2563 ข้อ 18.

²⁹² พรเพชร วิชิตชลชัย, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 281, หน้า 231-232.

อย่างไรก็ตาม ด้วยเทคโนโลยี Blockchain เป็น “ฐานข้อมูลแบบกระจายอำนาจ แบ่งปัน และเข้ารหัส ซึ่งทำหน้าที่เป็นที่เก็บข้อมูลที่ไม่สามารถย้อนกลับได้และไม่เสียหาย” โดยวิธีที่สำคัญคือการไม่สามารถย้อนกลับและไม่เสียหาย เนื่องจาก เมื่อเพิ่มบล็อกข้อมูลลงในบัญชีแยกประเภทแล้ว (ledger) จะไม่สามารถแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงได้ไม่ว่าด้วยวิธีใดๆ มันจะถูกเติมเต็มด้วยการเพิ่ม Block ใหม่ลงไปเท่านั้นซึ่ง Block ใหม่ดังกล่าวจะมีการประทับเวลา (Time-stamped) และเพิ่มตามลำดับ ด้วยความสามารถเหล่านี้จึงทำให้มั่นใจถึงความสมบูรณ์ของข้อมูลโดยอนุญาตให้มีมุมมองที่โปร่งใสของประวัติบัญชีแยกประเภททั้งหมดได้ นอกจากนี้ Blockchain เป็นระบบกระจายอำนาจ (Decentralized) ซึ่งต่างจากฐานข้อมูลแบบเดิม Blockchain ทำงานบนเครือข่ายแบบเพียร์ทูเพียร์ (Peer to peer) ที่ประกอบด้วยโหนด (คอมพิวเตอร์หรือเซิร์ฟเวอร์) หลายพันโหนดที่กระจัดกระจายอยู่ทั่วโลก สำเนาของบัญชีแยกประเภทจะถูกแจกจ่ายไปยังแต่ละโหนดบนเครือข่ายและอัปเดตตามเวลาจริงผ่านอัลกอริทึมการซิงโครไนซ์ การคัดลอกข้อมูลไปยังแต่ละโหนดจะช่วยลดความเสี่ยงที่ข้อมูลจะสูญหายหรือเสียหายได้อย่างมาก หากเกิดข้อผิดพลาดขึ้น หรือถ้ามีคนพยายามปลอมแปลงบันทึกในบัญชีแยกประเภท มันจะได้รับการแก้ไขโดยอัตโนมัติผ่าน "อัลกอริทึมที่เป็นเอกฉันท์ (consensus algorithm)" อัลกอริทึมฉันทามติทำงานบนหลักการที่ว่าเวอร์ชันที่แพร่หลายที่สุดของบัญชีแยกประเภทนั้นถูกต้อง วิธีเดียวที่จะแก้ไขบัญชีแยกประเภทคือการควบคุมเสียงส่วนใหญ่ของสำเนาในเครือข่าย²⁹³

ด้วยเหตุนี้ข้อมูลที่เก็บอยู่ในเทคโนโลยี Blockchain จึงมีความน่าเชื่อถือเป็นอย่างมาก แต่ทั้งนี้ในการพิจารณาคดี หากในคดีมีประเด็นที่ต้องพิจารณาถึงความถูกต้องแท้จริงของข้อมูลที่ถูกจัดเก็บอยู่ในเทคโนโลยี Blockchain ด้วยหลักเกณฑ์ตามกฎหมายและข้อกำหนดต่างๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบันจึงทำให้คู่ความฝ่ายที่กล่าวอ้างถึงข้อมูลที่ถูกจัดเก็บในเทคโนโลยี Blockchain จะต้องนำสืบถึงความน่าเชื่อถือของลักษณะหรือวิธีการที่ใช้สร้างเก็บรักษา หรือสื่อสารข้อมูลนั้น ลักษณะหรือวิธีการเก็บรักษา ความครบถ้วน และไม่มีการเปลี่ยนแปลงของข้อมูลรวมทั้งพฤติการณ์ที่เกี่ยวข้องทั้งปวงตามข้อกำหนดดังกล่าว และคู่ความฝ่ายที่คัดค้านถึงความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ถูกจัดเก็บใน Blockchain ก็จะต้องนำสืบหักล้างในเรื่องดังกล่าวด้วย จึงเป็นปัญหาว่าด้วยคุณสมบัติและลักษณะของเทคโนโลยี Blockchain ที่สามารถสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ตัวข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ได้และคุณสมบัติหรือความสามารถดังกล่าวก็เป็นที่ยอมรับแก่คนทั่วไปในปัจจุบันแล้ว อีกทั้งเทคโนโลยี Blockchain ก็เริ่มมีการนำมาใช้งานอย่างแพร่หลายมากขึ้น การที่กำหนดให้คู่ความฝ่ายที่กล่าวอ้างถึงข้อมูลที่ถูกจัดเก็บไว้ในเทคโนโลยี

²⁹³ Aaron Wright and Primavera De Filippi, *Decentralized Blockchain Technology and the Rise of Lex Cryptographia* [Online], 10 March 2015. Available from: <https://ssrn.com/abstract=2580664> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2580664>

Blockchain ต้องพิสูจน์ถึงความถูกต้องแท้จริงตามเงื่อนไขของกฎหมายในปัจจุบัน จะส่งผลให้เป็นการสร้างภาระที่ไม่จำเป็นให้แก่คู่ความฝ่ายนั้นและจะเป็นการสร้างความล่าช้าให้แก่กระบวนการพิจารณาคดีของข้อพิพาททางดิจิทัลมากขึ้น

4.4.2 พยานหลักฐานทางดิจิทัลที่ถูกจัดเก็บในเทคโนโลยี Blockchain

ปัจจุบันเทคโนโลยี Blockchain เป็นเทคโนโลยีที่สร้างผลกระทบด้วยคุณสมบัติที่หลากหลายอย่างน่าประหลาดใจในหลากหลายอุตสาหกรรม และองค์กรต่างๆ กำลังใช้เทคโนโลยีดังกล่าวเพื่อสร้างฐานข้อมูลที่มีการกระจายอำนาจและมีความปลอดภัยสูงสำหรับทุกอย่างตั้งแต่การทำธุรกรรมทางดิจิทัลและการเก็บบันทึกข้อมูลต่างๆ ไปจนถึงการจัดการห่วงโซ่อุปทานและความปลอดภัยทางไซเบอร์ อย่างไรก็ตามองค์กรต่างๆ ต้องดำเนินการด้วยความระมัดระวัง และนอกเหนือจากความท้าทายในทางปฏิบัติและการปฏิบัติงานที่มาพร้อมกับการนำเทคโนโลยี Blockchain มาใช้แล้ว เทคโนโลยี Blockchain ยังก่อให้เกิดปัญหาทางกฎหมายจำนวนหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำถามเกี่ยวกับการยอมรับเป็นพยานหลักฐานทางอิเล็กทรอนิกส์ ในการสำรวจทั่วโลกของ Deloitte ประจำปี 2018 เกี่ยวกับผู้บริหาร 1,000 คนที่ “เชี่ยวชาญเรื่องบล็อกเชน” 95% รายงานว่าพวกเขา กำลังลงทุนในเทคโนโลยีบล็อกเชน และ 69% กล่าวว่าพวกเขาคาดหวังว่าบัญชีแยกประเภทดิจิทัลจะมาแทนที่บัญชีแยกประเภททางการเงินทั่วไป ระบบติดตามสินค้าคงคลัง และระบบบันทึกอื่นๆ เนื่องจากมีการใช้เทคโนโลยีบล็อกเชนอย่างแพร่หลายและขยายออกไป วิธีการรักษาในการดำเนินคดีและข้อพิพาททางธุรกิจอื่นๆ ก็มีความสำคัญเพิ่มขึ้นเช่นกัน²⁹⁴

เทคโนโลยี Blockchain และเทคโนโลยีบัญชีแยกประเภท (Distributed ledger) ที่เกี่ยวข้องเป็นที่เข้าใจกันว่าเป็นบัญชีแยกประเภทแบบกระจายอำนาจที่บันทึกธุรกรรมและจัดหาห่วงโซ่ข้อมูลที่ปลอดภัย มีการประทับเวลาในข้อมูล และไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้น บันทึกข้อมูลที่มีคุณภาพสูงดังกล่าว เมื่อเทียบกับเอกสารสำคัญทางอิเล็กทรอนิกส์มาตรฐานทั่วไปที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ง่ายแล้ว เทคโนโลยีดังกล่าวจึงสามารถพิสูจน์ได้ว่า มีประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับการเป็นพยานหลักฐานในศาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของธุรกรรมออนไลน์ที่มีอยู่

²⁹⁴ Concord Law School, *The Admissibility of Blockchain as Digital Evidence* [Online], 23 April 2019. Available from: <https://www.concordlawschool.edu/blog/news/admissibility-blockchain-digital-evidence/>

มากมายในสาขาต่างๆ ในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม กฎเกณฑ์ที่เข้มงวดมักถูกใช้กับการยอมรับหลักฐานดิจิทัล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศจีน และกฎเกณฑ์เฉพาะสำหรับการยอมรับนั้นกำลังได้รับการพัฒนาไปทั่วโลก²⁹⁵

ข้อมูลพื้นฐานที่ใน Blockchain นั้นมีความสำคัญต่อห่วงโซ่ลำดับเวลาของธุรกรรมที่ลงนามแบบดิจิทัล ดังนั้น การยอมรับหลักฐาน Blockchain จึงมีความสัมพันธ์อย่างมากกับการยอมรับลายเซ็นอิเล็กทรอนิกส์ในสภาพแวดล้อมทางกฎหมาย ซึ่งลายเซ็นอิเล็กทรอนิกส์บางลายเซ็นไม่ได้ให้การรับรองในระดับเดียวกัน²⁹⁶ อย่างไรก็ตาม ความเกี่ยวข้องและความน่าเชื่อถือของหลักฐานมักเป็นปัจจัยสำคัญในการยอมรับหลักฐานในศาล โดยในทางทฤษฎีเบื้องต้น หากไม่มีการคัดค้านในการนำเสนอพยานหลักฐาน Blockchain เป็นหลักฐานทางอิเล็กทรอนิกส์ในศาลแล้ว ในระบบกฎหมายส่วนใหญ่ตราบใดที่สามารถแสดงความน่าเชื่อถือได้ของพยานหลักฐานได้ เช่น ผ่านการเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญ พยานหลักฐาน Blockchain ก็สามารถรับฟังได้²⁹⁷ อย่างไรก็ตาม การทำเช่นนี้จะทำให้เสียเวลาและเสียค่าใช้จ่าย ทำให้ข้อได้เปรียบของเทคโนโลยีลดลง ดังนี้ เพื่อหลีกเลี่ยงการสูญเสียดังกล่าว เขตอำนาจศาลสามารถสนับสนุนการยอมรับของพยานหลักฐาน Blockchain และหลักฐานทางอิเล็กทรอนิกส์ได้สองวิธี: หนึ่งโดยการยอมรับหลักฐานอย่างชัดเจนในการออกกฎหมาย และประการที่สองโดยการใช้เทคโนโลยีในรัฐบาลโดยปริยาย²⁹⁸

จากกรณีศึกษาของประเทศจีน พบว่า จากการศึกษาอย่างจริงจังเกี่ยวกับเทคโนโลยี Blockchain รวมเข้ากับแบบจำลองศาลโดยศาลจีนที่มีลักษณะเด่นในการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยี Blockchain ในการพัฒนาความน่าเชื่อถือและความถูกต้องแท้จริงของพยานหลักฐานทางอิเล็กทรอนิกส์²⁹⁹ การที่สังคมกำลังเปลี่ยนแปลงไปอยู่ในรูปแบบดิจิทัลมากขึ้นทำให้เกิดอิทธิพลอย่างลึกซึ้งแล้วเปลี่ยนรูปแบบชีวิตประจำวันของพลเมือง รวมถึงค่อยๆ เปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองในหลายๆ ด้านในเวลาเดียวกัน ซึ่งจำนวนธุรกรรมดิจิทัลที่กำลังมีมากขึ้นอย่าง

²⁹⁵ Sylvia Polydor, "Blockchain Evidence in Court Proceedings in China – A Comparative Study of Admissible Evidence in the Digital Age" *Stanford Journal of Blockchain Law & Policy* 3.1 (4 June 2019): 96-115.

²⁹⁶ Andrew Murray, *Information Technology Law* (Oxford University Press, 2016), pp. 517-519.

²⁹⁷ Greg McMullen, *Blockchain & Law in 2017* [Online], 20 January 2017. Available from: <https://medium.com/ipdb-blog/blockchain-and-law-in-2017-f535cb0e06c4#96qcsc1mu>.

²⁹⁸ Jean-Maxime Rivière, "Blockchain Technology and IP – Investigating Benefits and Acceptance in Governments and Legislations" *Junior Management Science* 3, 1 (2018): 8.

²⁹⁹ THE SPC (Chinese Courts and Internet Judiciary), *WORLD FORUM ON RULE OF LAW IN INTERNET*, [Online], 5 December 2019. Available from: http://wlf.court.gov.cn/upload/file/2019/12/03/11/40/20191203114024_87277.pdf.

มหาศาลย่อมส่งผลให้เกิดความต้องการในข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์จำนวนมากเพื่อเป็นหลักฐานในการระงับข้อพิพาท³⁰⁰

“หลักฐานทางอิเล็กทรอนิกส์” ได้ถูกอธิบายว่าเป็นหลักฐานประเภทหนึ่งในทางกฎหมายทั้งในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของจีนและกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของจีนในปี 2012 และกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของจีนที่ถูกแก้ไขล่าสุดซึ่งมีผลในวันที่ 1 กรกฎาคม 2017 ในมาตรา 63 (5) ได้รับรองโดยชัดแจ้งว่า “ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์” เป็นหมวดหมู่ของพยานหลักฐานทางกฎหมาย อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะเป็นพยานหลักฐานที่ยอมรับได้ แต่น้ำหนักของการพิสูจน์บ่อยครั้งยังคงมีน้ำหนักน้อยกว่าพยานหลักฐานประเภทอื่นๆ เช่น พยานเอกสารหรือพยานวัตถุ ตามมาตรา 63(3) นอกจากนี้ ก่อนการพิจารณาความน่าเชื่อถือเป็นข้อเท็จจริง หลักฐานทั้งหมดต้องได้รับการพิสูจน์ว่าเป็นความจริงเสียก่อนตาม มาตรา 63 และ มาตรา 69 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของจีนระบุว่าหลักฐานที่ได้รับการรับรอง notarized evidence จะถูกถือว่าเป็นข้อเท็จจริง เว้นแต่จะมีหลักฐานเป็นอย่างอื่นมาโต้แย้ง อย่างไรก็ตาม เป็นการยากที่จะมีทนายความสาธารณะในการรับรองพยานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ในประเทศจีน ในแง่ของความรับผิดชอบและบทลงโทษที่กว้างขวางตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายรับรองเอกสารของจีน (Chinese Notary Law) มาตรา 42 และ 43³⁰¹ ดังนั้น เบื้องต้น จึงไม่มีข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับความถูกต้องของบันทึกข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของจีนเพื่อสนับสนุนการรับฟังบันทึกทางอิเล็กทรอนิกส์

โดยพื้นฐานแล้ว “ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์” และ “หลักฐานอิเล็กทรอนิกส์” มีแนวคิดที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์จะหมายถึงวัตถุทางดิจิทัล แต่หลักฐานทางอิเล็กทรอนิกส์ถือเป็นพยานหลักฐานประเภทหนึ่งตามกฎหมาย โดยที่ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์จะกลายเป็นพยานหลักฐานได้ก็ต่อเมื่อเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีของศาลและจะต้องเป็นไปตามข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องสำหรับพยานหลักฐาน อย่างไรก็ตาม ณ ขณะนั้นศาลประเทศจีนก็ยังไม่ได้กำหนดไว้ชัดเจนว่าพยานหลักฐานทางอิเล็กทรอนิกส์เป็นที่ยอมรับได้หรือไม่ เนื่องจากข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์สามารถที่จะถูกแก้ไขหรือตีความผิดได้ง่าย โดยการพิจารณาคดีเกี่ยวกับความถูกต้องของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์จะดำเนินการตลอดกระบวนการตั้งแต่การสร้าง การรวบรวม การส่ง และการเก็บรักษาหลักฐานไปจนถึงการยื่นคำ

³⁰⁰ Tian Lu, “The Implementation of Blockchain Technologies in Chinese Courts” *Stanford Journal of Blockchain Law & Policy* 4 (2020): 105.

³⁰¹ Xue Hong, “Online Dispute Resolution for E-Commerce in China: Present Practices and Future Developments” *Hong Kong Law Journal* 34 (2004): 380.

ร้องต่อศาลในชั้นสุดท้าย ซึ่งเป็นงานที่ซับซ้อนซึ่งเกี่ยวข้องกับหลายขั้นตอนและคู่ความหลายฝ่าย³⁰² อย่างไรก็ตาม ผู้พิพากษารู้ว่าพวกเขาไม่จำเป็นต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีและมีแนวโน้มที่จะยอมรับพยานหลักฐานทางอิเล็กทรอนิกส์ที่ได้รับการรับรองแล้วจากสำนักงานรับรองเอกสารสาธารณะ (Public notary office) ซึ่งเป็นสถาบันรับรองที่ไม่แสวงหาผลกำไรที่จัดตั้งขึ้นอย่างถูกต้องตามกฎหมายและดำเนินการอย่างอิสระ คอยทำหน้าที่รับรองเอกสารและรับผิดชอบต่อความรับผิดชอบทางแพ่งที่เกี่ยวข้อง³⁰³ พยานหลักฐานที่ได้รับการรับรองแล้วจะมีน้ำหนักน่าเชื่อถือในประเทศจีนตามมาตรา 69 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศจีน (แก้ไขเมื่อปี 2017) ซึ่งกำหนดว่า “ศาลประชาชนจะถือว่าข้อเท็จจริงทางกฎหมายและเอกสารที่รับรองโดยกระบวนการทางกฎหมายเป็นพื้นฐานในการพิจารณาข้อเท็จจริง เว้นแต่จะมีหลักฐานใด ๆ ที่ตรงกันข้ามซึ่งเพียงพอที่จะสามารถโต้แย้งการรับรองเอกสารดังกล่าวได้” นอกจากนี้ศาลประชาชนสูงสุดของประเทศจีนได้กำหนดไว้ในเอกสารการตีความของศาลว่า ข้อเท็จจริงที่ถูกพิสูจน์แล้วด้วยเอกสารที่ได้รับการรับรองแล้วอย่างถูกต้อง ถือเป็นข้อเท็จจริงที่ไม่ต้องถูกพิสูจน์โดยให้คู่ความแสดงพยานหลักฐานเพิ่มเติม

อย่างไรก็ตาม วิธีการรับรองเอกสารดังกล่าวอาจมีความไม่สมบูรณ์ เหตุผลหนึ่งก็คือ ประเทศจีนมีพื้นที่กว้างใหญ่ สำนักงานรับรองเอกสารสาธารณะในภูมิภาคต่างๆ อาจมีเทคโนโลยีการรับรองเอกสารในระดับที่แตกต่างกัน ทั้งมาตรฐานที่เกี่ยวข้องและทรัพยากรบุคคล ซึ่งอาจทำให้เกิดข้อสงสัยเกี่ยวกับเอกสารรับรองเอกสารที่ออกโดยวิธีดังกล่าวได้ นอกจากนี้ การรับรองเอกสารดังกล่าวมีค่าใช้จ่ายที่สูงในเรื่องของค่าธรรมเนียมการรับรองและระยะเวลาที่ใช้ในกระบวนการที่ต้องแสดงออกทางกายภาพของผู้ใช้บริการหรือตัวแทนที่ได้รับการแต่งตั้ง แต่วิธีการดังกล่าวก็มักจะล้มเหลวตรวจสอบพฤติกรรมการละเมิดลิขสิทธิ์ทางออนไลน์ เนื่องจากข้อมูลต่างๆ สามารถถูกลบหรือแก้ไขได้อย่างง่ายดาย และการรับรองเอกสารอาจเป็นทางเลือกที่ไม่สะดวกอย่างยิ่งเมื่อต้องมีการรับรองหลักฐานทางอิเล็กทรอนิกส์จำนวนมากในกรณีที่มีมูลค่าทางการเงินต่ำ

ด้วยเหตุนี้ คุณลักษณะที่เป็นประโยชน์ของเทคโนโลยี Blockchain อาจให้วิธีแก้ไขปัญหาเพื่อชดเชยข้อบกพร่องของหลักฐานอิเล็กทรอนิกส์แบบเดิมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยแนวคิดที่จะนำเทคโนโลยี Blockchain มาใช้งานในสถานการณ์ต่างๆ คือ เทคโนโลยี Blockchain สามารถเพิ่มความน่าเชื่อถือของหลักฐานทางอิเล็กทรอนิกส์ที่อำนวยความสะดวกให้กับเทคโนโลยี Blockchain ให้มีความน่าเชื่อถือสูงขึ้นได้ ทำให้ผู้พิพากษาสามารถเปลี่ยนจุดสนใจส่วนใหญ่จากการตรวจสอบยืนยันหลายขั้นตอนที่ยุ่งยากให้กลายเป็นประเด็น

³⁰² Tian Lu, above n 300.

³⁰³ Article 6 of the current Notary Law of China (2017 Amendment).

ขั้นตอนที่ค่อนข้างง่ายกว่า ในทำนองเดียวกันเทคโนโลยี Blockchain สามารถลดต้นทุนการพิสูจน์ของคู่ความฝ่ายต่างๆ ได้อย่างมาก³⁰⁴

ระบบ Judicial Blockchain Platforms เป็นการยืนยันของศาลฎีกาประเทศจีน (The Supreme Court's Affirmation) เมื่อวันที่ 7 กันยายน ปี2018 สามเดือนหลังจากการปิดคดี Huatai v. Daotong ศาลฎีกาประเทศจีนได้ออกเอกสารสำคัญคือ ข้อกำหนดของศาลฎีกาในประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับการพิจารณาคดีของศาลทางอินเทอร์เน็ต (The Provisions of the Supreme People's Court on Several Issues Concerning the Trial of Cases by Internet Courts)³⁰⁵ โดยเพื่อที่จะตอบสนองความต้องการด้านการพัฒนาของยุคอินเทอร์เน็ตและส่งเสริมนวัตกรรมหรือเครื่องมือในการพิจารณาคดีที่ผสมผสานระหว่างอินเทอร์เน็ตกับความยุติธรรม ทำให้ตั้งแต่ปี 2017 ประเทศจีนได้ก่อตั้งศาลอินเทอร์เน็ตสามแห่งที่เมืองหางโจวในเดือนสิงหาคม 2017 เมืองปักกิ่งในเดือนกันยายน 2018 และเมืองกวางโจวในเดือนกันยายน 2018 ซึ่งศาลอินเทอร์เน็ตเหล่านี้เกิดขึ้นสำหรับการจัดการกับคดีที่เกี่ยวข้องกับอินเทอร์เน็ต ซึ่งโดยทั่วไปแล้วกระบวนการพิจารณาคดีของศาลจะเกิดขึ้นทางออนไลน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 2³⁰⁶ ของข้อกำหนด ศาลอินเทอร์เน็ตมีเขตอำนาจศาลแบบรวมศูนย์ในคดี 11 ประเภทที่จะถูกรับมาจากศาลประชาชนชั้นพื้นฐาน (Basic People's Courts) ภายในเขตอำนาจศาลในเมืองของตนเองในฐานะศาลชั้นต้น ซึ่ง ณ วันที่ 31 ตุลาคม 2019 ศาลอินเทอร์เน็ตทั้งสามดังกล่าวได้ดำเนินการคดีทางอินเทอร์เน็ตไปแล้ว 118,764 คดี และถูกตัดสินไปแล้ว 88,401 คดี โดยระยะเวลาการพิจารณาคดีออนไลน์เฉลี่ยของแต่ละคดีคือ 45 นาที และระยะเวลาการพิจารณาคดีเฉลี่ยของคดีอยู่ที่ประมาณ 38 วัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการพิจารณาดังกล่าวสามารถปรับปรุงประสิทธิภาพได้เป็นอย่างมากเมื่อเทียบกับการพิจารณาคดีแบบทั่วไป³⁰⁷

เมื่อวันที่ 18 กันยายน 2018 ศาลอินเทอร์เน็ตหางโจวได้ประกาศเปิดตัวแพลตฟอร์มการพิจารณาคดีBlockchain แห่งแรกในประเทศจีน³⁰⁸ เพื่อที่จะมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาข้อพิพาทสามประเภทเกี่ยวกับลิขสิทธิ์ ดิจิทัล สัญญาทางการเงินและสัญญาการให้บริการบนอินเทอร์เน็ต โดยเอกสารกฎสองฉบับได้รับการเผยแพร่พร้อม

³⁰⁴ Tian Lu, above n 300, p. 106.

³⁰⁵ The Supreme people's court of the people's republic of china, Provisions of the Supreme People's Court on Several Issues Concerning the Trial of Cases by Internet Courts, Judicial Interpretation No. 16 [2018] [Online], 6 September 2018. Available from: <http://gongbao.court.gov.cn/Details/7e594961f195254a863d6cc90be5cd.html> (China)

³⁰⁶ Online Litigation Rules for People's Courts Article 2.

³⁰⁷ THE SPC (Chinese Courts and Internet Judiciary), above n 299.

³⁰⁸ The official website of Hangzhou Internet Court Judicial Blockchain Platform at <https://blockchain.netcourt.gov.cn/first>.

กันเพื่อที่จะกำหนดกฎการตรวจสอบอย่างละเอียดคือ “Hangzhou Internet Court Electronic Evidence Platform Specifications” และ “Rules for Judicial Review of Electronic Evidence in Civil Litigation of Hangzhou Internet Court” นอกจากนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า Judicial Blockchain Platforms ของศาลอินเทอร์เน็ตหางโจวเป็น “consortium blockchain” ที่มีความแตกต่างอย่างสิ้นเชิงจาก Blockchain สาธารณะ และส่วนตัว ระบบ Judicial Blockchain Platforms ของศาลอินเทอร์เน็ตหางโจวได้ทำการรวมศาล สำนักงานรับรองเอกสาร (Notary) ศูนย์ความเชี่ยวชาญด้านตุลาการ และหน่วยงานที่ให้การรับรอง เป็น Node ภายใน consortium blockchain และมีศักยภาพที่จะปรับขนาดสำหรับการเชื่อมต่อกับกลุ่มองค์กรของรัฐและองค์กรทางสังคมที่มากขึ้น³⁰⁹

เป้าหมายที่สำคัญอย่างหนึ่งของการจัดตั้ง Judicial Blockchain Platforms ของศาลอินเทอร์เน็ตหางโจว ตามที่ผู้พิพากษา Wang Jiangqiao แห่งศาลอินเทอร์เน็ตหางโจวกล่าว คือเพื่อแก้ปัญหาความน่าเชื่อถือและความสามารถในการใช้งานของหลักฐานทางอิเล็กทรอนิกส์ตั้งแต่เริ่มต้น³¹⁰ กล่าวคือ เพื่อเป็นการรวมขั้นตอนทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการสร้าง การส่ง การเก็บรักษา และการส่งหลักฐานอิเล็กทรอนิกส์ขั้นสุดท้ายลงใน judicial blockchain platform โดยกระบวนการทั้งหมดถูกบันทึกในสภาพแวดล้อมที่เชื่อถือได้และอยู่ภายใต้พยานของ node ทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง Judicial Blockchain Platforms ของศาลอินเทอร์เน็ตหางโจว จะประกอบด้วยสามชั้นคือ (1) ชั้นของผู้ใช้ซึ่งมีการปรับใช้กับอุตสาหกรรมที่เป็นพันธมิตร เช่น Baoquan Net ฯลฯ (2) ชั้นของความสามารถ “เส้นทางทั้งสาย” (entire-chain-route) รวมถึงการตรวจสอบข้อเท็จจริง, หน่วยงานที่ให้การรับรอง, การประทับเวลา, การปกป้องความเป็นส่วนตัว, การควบคุมความเสี่ยง, การประเมินความน่าเชื่อถือ, การเข้ารหัส ฯลฯ (3) ชั้นพันธมิตรของศาลซึ่งรวมถึงศาล สถาบันนิติเวช สมาคมอุตสาหกรรมคอมพิวเตอร์เซี่ยงไฮ้ เป็นต้น

ยกตัวอย่างการละเมิดลิขสิทธิ์งานวรรณกรรม โจเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์บทความ A วันหนึ่ง โจบังเอิญไปเจอ งาน B บนเว็บไซต์ C และพบว่างาน B เป็นงานลอกเลียนแบบ A โจจึงต้องการเก็บพยานหลักฐานเพื่อใช้ในการ

³⁰⁹ Tian Lu, above n 300, p. 114.

³¹⁰ Zhang Chen, *Blockchain evidence, the co-existing advantages and hidden worries* [Online], 1 October 2019.

กล่าวหาการละเมิดโดยใช้ Judicial Blockchain Platforms ของศาลอินเทอร์เน็ตทางโจว การใช้ Judicial Blockchain Platforms โดยทั่วไปจึงเป็นดังต่อไปนี้³¹¹

รูปภาพที่ 6 ตัวอย่างการใช้ Judicial Blockchain Platforms

<p>Step 1: Login with real name</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Joe enters the API of the HZ JBCP; 2) Real-name authentication of Joe; 3) The recording mode is turned on after the step 2) is completed.
<p>Step 2: Main procedure of digital evidence obtaining and preservation</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Joe, within the HZ JBCP, searches for the alleged infringing website C; ✓ The hash value of the search procedure will be generated and synchronously stored in the local servers of all the judicial nodes (of the HZ JBCP). 2) Joe finds the alleged infringing website C; ✓ The hash value of the found website C will be generated and synchronously stored in the local servers of all the judicial nodes. 3) Joe finds the alleged infringing work B from website C, and opens it; ✓ The hash value of the found article B will be generated and synchronously stored in the local servers of all the judicial nodes. 4) Joe downloads the alleged infringing work B to his/her own local server; ✓ The hash value of this procedure will be generated and synchronously stored in the local servers of all the judicial nodes; <p>The source files of the obtained electronic evidences will be saved to the local server of the applicant (namely, Joe) in this scenario.</p>

ที่มา: Tian Lu, The Implementation of Blockchain Technologies in Chinese Courts, Stanford Journal of Blockchain Law & Policy, 2021, p. 115.³¹²

ด้วยการสร้างค่าแฮชในแต่ละขั้นตอน และจัดเก็บไว้พร้อมกันในเซิร์ฟเวอร์ภายใน node ของศาลทั้งหมด judicial blockchain platform จะจัดการบันทึกกระบวนการเต็มรูปแบบของการดำเนินการของผู้ใช้โดยอัตโนมัติ

³¹¹ Tian Lu, above n 300, p. 114.

³¹² Ibid., p. 115.

ด้วยพยานของศาลแบบหลายๆ node (multi-node judicial witness) นอกจากนี้แพลตฟอร์มดังกล่าวยังอำนวยความสะดวกในกระบวนการพิจารณาตัดสินที่จะเกิดขึ้นในอนาคต หาก Joe ต้องการยื่นฟ้องโดยใช้หลักฐานที่กล่าวถึงข้างต้น เขาสามารถเข้าสู่ระบบแพลตฟอร์มการดำเนินคดีของศาลอินเทอร์เน็ตทางโจว และส่งไฟล์ต้นทางที่บันทึกไว้ในเซิร์ฟเวอร์ในพื้นที่ของเขาเพื่อเป็นหลักฐานต่อไป โดยค่าแฮชของไฟล์ต้นทางที่ส่งมาจะถูกเปรียบเทียบกับค่าแฮชดังกล่าวที่สร้างขึ้นในแต่ละขั้นตอนและจะถูกบันทึกพร้อมกันไว้ในเซิร์ฟเวอร์ภายในเครื่อง Blockchain node ของการพิจารณาตัดสินทั้งหมด ซึ่งหากตรงกันทั้งหมด หลักฐานที่ส่งมาเบื้องต้นจะถือว่าเป็นของถูกต้องแท้จริงและไม่มีการแก้ไข³¹³

นอกจากที่เทคโนโลยี Blockchain จะมีความสำคัญต่อการสร้างความน่าเชื่อถือและสนับสนุนการใช้งานแก่พยานหลักฐานอิเล็กทรอนิกส์แล้ว เทคโนโลยี Blockchain ยังมีส่วนสำคัญต่อกระบวนการบังคับคดีแก่ข้อพิพาททางออนไลน์ให้มีความสะดวกรวดเร็วมากขึ้น ตัวอย่างเช่น ศาล X ได้ออกคำพิพากษาให้ Adam จ่ายให้กับ Barney เป็นจำนวนเงิน 100 โทเคนของสกุลเงินดิจิทัลตามที่กำหนด ซึ่งหากลูกหนี้ตามคำพิพากษาไม่ยอมชำระหนี้ตามคำพิพากษา ศาลจะทำการบังคับคดีตามคำพิพากษาอย่างไร เป็นต้น ในบางรูปแบบของการบังคับคดีแบบดั้งเดิมที่เป็นหนี้เงินจะเกี่ยวข้องกับการยึดเพื่อขายทรัพย์สินและการอายัดหนี้สิน ซึ่งแม้ว่าวิธีการแบบดั้งเดิมเหล่านี้จะยังคงเป็นไปได้สำหรับคำพิพากษาที่ใช้ชำระหนี้ด้วยคริปโทเคอร์เรนซี โดยไม่ว่าจะเป็นการยึดทรัพย์สินเพื่อนำไปขายมาชำระหนี้เป็นคริปโทเคอร์เรนซีหรือหนี้สินที่เป็นคริปโทเคอร์เรนซีจะถูกอายัด รวมถึงการที่คำพิพากษาสั่งให้ชดใช้ด้วยคริปโทเคอร์เรนซีก็อาจเป็นไปได้ที่จะทำการบังคับให้ลูกหนี้ที่ขัดขืนคำพิพากษาส่งมอบ Private key ได้³¹⁴ รวมถึงหากมีการเรียกร้องต่อศูนย์ซื้อขายสกุลเงินดิจิทัลที่เป็นผู้ถือคริปโทเคอร์เรนซีให้แก่ลูกค้า (trader) ในกระเป๋าวอลเล็ต ศูนย์ซื้อขายก็อาจถูกบังคับให้ผลิต Private key ตามคำสั่งศาลได้ อย่างไรก็ตาม วิธีการบังคับคดีแบบดั้งเดิมดังกล่าวยังมีข้อบกพร่องมากมายอาทิเช่น ต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายที่สูง³¹⁵

แต่ถ้าหากการบังคับคดีทำอยู่ในรูปแบบของ Smart contract ตัวอย่างเช่น ในเวลาที่ศาลมีคำพิพากษา Adam และ Barney (ตามตัวอย่างที่แล้ว)ตกลงกันที่จะใช้งาน Smart contract บน Blockchain ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับกระบวนการระงับข้อพิพาท ซึ่งนี่ถือว่าเป็นการระงับข้อพิพาทแบบ Smart contract โดยรหัสใน Smart

³¹³ Ibid.

³¹⁴ Koji Takahashi, *Implications of the Blockchain Technology for the UNCITRAL Works 4 Modernizing International Trade Law to Support Innovation and Sustainable Development* [online], July 2017. Available from: <https://www1.doshisha.ac.jp/~tradelaw/PublishedWorks/BlockchainUNCITRALworks.pdf>.

³¹⁵ Zhen Er Low, "Execution of Judgments on The Blockchain: A Practical Legal Commentary" *Harvard Journal of Law & Technology* 34 (Spring 2021): 3.

contract จะดำเนินการตามคำสั่งโดยอัตโนมัติสำหรับธุรกรรมคริปโทเคอร์เรนซีระหว่างคู่ความเมื่อเงื่อนไขเป็นไปตามที่กำหนด ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะมีประโยชน์เป็นอย่างมากเพราะการปฏิบัติตามคำพิพากษาจะถูกดำเนินการโดยอัตโนมัติผ่านสัญญาอัจฉริยะ นอกจากนี้ เนื่องด้วยความสามารถในการเปลี่ยนแปลงไม่ได้ของสัญญาอัจฉริยะ การปฏิบัติตามคำพิพากษาจึงไม่เสี่ยงต่อความล่าช้าหรือการขัดขืนของลูกหนี้ตามคำพิพากษา³¹⁶ ทั้งนี้ หากคำพิพากษาของศาลทำขึ้นนอกเทคโนโลยี Blockchain ในกรณีนี้อาจมีการใช้เทคโนโลยี Oracle เพื่อดึงข้อมูลจากภายนอก Blockchain หรือเป็นการดึงข้อมูลคำพิพากษาที่อยู่นอก Blockchain และใส่เข้าไปในการระงับข้อพิพาทแบบ Smart contract เพื่อที่จะเปิดการใช้งานการบังคับคดีในรูปแบบ Smart contract แต่ถ้าหากว่าคำพิพากษาของศาลถูกสร้างขึ้นอยู่ในระบบ Blockchain อยู่แล้วก็ไม่จำเป็นต้องรับข้อมูลจากภายนอก Blockchain เพื่อที่จะเปิดการใช้งานการบังคับคดีในรูปแบบดังกล่าว³¹⁷

อย่างไรก็ตาม อาจมีปัญหาว່ว่าจะให้คู่ความในคดีใช้งานรหัส Smart contract ในทางปฏิบัติก่อนที่จะศาลจะมีคำพิพากษานั้นจะทำได้อย่างไร สำหรับปัญหานี้ ก่อนอื่นกฎหมายจะต้องมีความชัดเจนที่จะให้การบังคับคดีตามคำพิพากษาบน Blockchain มีผลบังคับได้ตามกฎหมายเสียก่อน หลังจากนั้น คู่ความควรได้รับการเข้าถึงโปรโตคอลการระงับข้อพิพาทที่ทำงานบนรหัส Smart contract ตั้งแต่แรกของกระบวนการ จากนั้นคู่ความจึงควรดำเนินการและแสดงหลักฐานการดำเนินการนี้ตั้งแต่ต้นในกระบวนการศาล เพื่อป้องกันลูกหนี้ตามคำพิพากษาที่ขัดขืน และจากความเสี่ยงของการสูญเสียที่เพิ่มขึ้นเมื่อใกล้ถึงวันที่ออกคำพิพากษา โดยหากไม่ดำเนินการตั้งแต่นั้นๆ การดำเนินการตัดสินสำหรับสกุลเงินดิจิทัลจะมีความไม่แน่นอนมากมายของกระบวนการดำเนินการหลังออกคำพิพากษาแล้ว โดยข้อตกลงของคู่ความที่ตกลงเข้าร่วมการระงับข้อพิพาทในรูปแบบดังกล่าวจะถูกบันทึกไว้ในศาล ซึ่งศาลควรจะต้องเตรียม Template code สำหรับระบบบล็อกเชนที่ใช้กันทั่วไป และในบางคดีที่มีความซับซ้อนมากก็ไม่จำเป็นต้องตัด Template code ทิ้งเพราะระบบศาลที่มีความก้าวหน้าที่น่าสนับสนุนระบบ Blockchain จะมีพื้นที่ในการเก็บ Code เพื่อรองรับคำสั่งต่อไปได้ และในคดีใหม่ๆ จะมีการสร้าง Code ใหม่ๆ ขึ้นมาเพื่อให้สอดคล้องกับคดีใหม่ๆ แล้วอาจจะถูกสร้างให้เป็นมาตรฐานแก่คดีในอนาคตต่อไป นอกจากนี้ขั้นตอนต่างๆ เช่น การอุทธรณ์หลังคำพิพากษาที่อาจเกิดขึ้นนั้นสามารถจัดการได้ผ่านการเขียนรหัส ซึ่งผูกติดอยู่กับกำหนดเวลาขั้นตอนในการยื่นอุทธรณ์ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับคำสั่งขยายเวลาของศาลด้วย และคู่สัญญาสามารถชำระ

³¹⁶ Ibid., p. 4.

³¹⁷ Shermin Voshmgir, Blockchain Oracles [Online], July 2019. Available from: <http://blockchainhub.net/blockchain-oracles/>

ค่าธรรมเนียมตามมาตรฐานของการบริการ/ร่างโปรโตคอล ซึ่งจะขึ้นอยู่กับความซับซ้อนและ/หรือควอนตัมของเรื่อง ซึ่งไม่ต่างจากค่าธรรมเนียมการจัดการของศาลในปัจจุบันทั่วไป³¹⁸

ทั้งนี้ตัว Code ดังกล่าวสามารถจัดเตรียมได้โดยองค์กรวิชาชีพที่รัฐบาลตรวจสอบแล้ว ซึ่งองค์กรวิชาชีพดังกล่าวจะต้องทำการร่างสองภาษาคือ ภาษาทางกฎหมายและภาษาคอมพิวเตอร์ (Code) และการเตรียมการดังกล่าวจะต้องสามารถถูกตรวจสอบได้เป็นครั้งคราวเพื่อความสมบูรณ์ ประสิทธิภาพ และความถูกต้อง โดยตัวอย่างเช่นที่อาจเปรียบเทียบได้คือ นักบัญชีสาธารณะที่พัฒนาความเชี่ยวชาญในการตรวจสอบ Smart contract และ oracles³¹⁹ อย่างไรก็ตาม วิธีการดังกล่าวอาจต้องคำนึงถึงเรื่องความรับผิดชอบที่เกิดขึ้นหากมีการจัดเตรียม Code ที่มีความบกพร่องผิดพลาดซึ่งจะก่อความเสียหายให้แก่คู่ความ เรื่องนี้จะมีความเกี่ยวข้องโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ฝ่ายอื่นๆ เช่น ศาลและโปรแกรมเมอร์มีส่วนร่วมในการเตรียมกรอบการดำเนินการตามคำพิพากษา ซึ่งโดยทั่วไปแล้วศาลและหน่วยงานของรัฐควรจะได้รับควบคุมบางส่วนจากความรับผิดชอบดังกล่าว แต่สำหรับผู้ให้บริการเอกชน เช่น โปรแกรมเมอร์ ก็อาจตกอยู่ในความเสี่ยง ดังนั้นโปรแกรมเมอร์จึงควรได้รับการประกันค่าสินไหมทดแทนอย่างมืออาชีพ³²⁰

การดำเนินการตามคำพิพากษาโดยอัตโนมัติจะทำได้โดยตรงไปตรงมามากขึ้น หากคำตัดสินของศาลถูกติดตามและบันทึกลงบน Blockchain ข้อมูลในการตัดสินดังกล่าวสามารถป้อนไปยัง Smart contract บน Blockchain เพื่อระงับข้อพิพาท นี่เป็นสิ่งสำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการแก้ไขหรือปรับปรุงคำตัดสิน เช่น การอุทธรณ์หรือคำสั่งแก้ไขเรื่องค่าใช้จ่ายต่างๆ ฯลฯ โดยคำพิพากษาที่ถูกบันทึกดังกล่าวจะสะท้อนถึงข้อมูลที่เป็นปัจจุบันที่สุด³²¹ อย่างไรก็ตามการป้อนข้อมูลของการระงับข้อพิพาทโดย Smart contract บนเครือข่ายนั้นไม่สามารถทำได้เสมอไป ไม่ว่าจะเป็นเพราะข้อมูลนั้นถูกบันทึกในระบบนิเวศ Blockchain ที่แตกต่างกัน หรือเนื่องจากการไม่ยอมรับการเก็บบันทึกของ Blockchain โดยอย่างน้อยในระยะแรกจะต้องได้รับข้อมูลจากแหล่งภายนอก หากข้อมูลเกี่ยวกับคำตัดสินของศาลยังคงอยู่นอก Blockchain เทคโนโลยี oracles จะรับข้อมูลที่ถูกสนับสนุนโดยตุลาการที่เกี่ยวข้องและมีการตรวจสอบแล้ว การรับข้อมูลจากภายนอกก็จะสามารถรับข้อมูลจาก

³¹⁸ Zhen Er Low, above n 315, p. 5-6.

³¹⁹ William Bible, *Blockchain Technology and Its Potential Impact on the Audit and Assurance Profession*, p. 11-13 [Online], 2017. Available from: <https://www.aicpa.org/content/dam/aicpa/interestareas/frc/assuranceadvisoryservices/downloadabledocuments/blockchain-technology-and-its-potential-impact-on-the-audit-and-assurance-profession.pdf>.

³²⁰ Zhen Er Low, above n 315, p. 7.

³²¹ Di Graski and Paul Embley, *When Might Blockchain Appear in Your Court?* [Online], 2018. Available from: <https://www.ncsc.org/~media/Microsites/Files/Trends%202018/When-Might-Blockchain-Appear.ashx>.

ฐานข้อมูลที่ปลอดภัยของศาลได้³²² แต่เมื่อมีขั้นตอนที่เป็นสื่อกลางมากขึ้น ความเสี่ยงของการถูกแฮ็กก็จะเพิ่มขึ้น ด้วย ความเสี่ยงเหล่านี้มีอยู่ทั้งในและนอกโลกของ Blockchain แต่ในความเป็นจริง บางคนอาจโต้แย้งว่าความเสี่ยงโดยรวมของการสูญเสียดูเหมือนจะมีต่ำในเทคโนโลยี Blockchain³²³ และสามารถจัดการได้โดยใช้การประกันภัยทางไซเบอร์สำหรับผู้ให้บริการ Blockchain เป็นต้น³²⁴

แม้ว่าเหตุผลในคำพิพากษาของศาลโดยปกติจะมีความซับซ้อน แต่ผลของคำพิพากษาส่วนใหญ่ในการตัดสินครั้งสุดท้ายส่วนใหญ่มักเป็นการให้ชำระเป็นหนี้เงินธรรมดา หรือการเปลี่ยนแปลงความเป็นเจ้าของของทรัพย์สิน หรือสั่งให้การทำหรืองดเว้นกระทำเป็นการเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งผลของคำตัดสินดังกล่าวมีความง่ายที่จะถูกบังคับบน Blockchain อย่างการชำระเงินหรือการเปลี่ยนแปลงความเป็นเจ้าของที่ง่ายที่จะดำเนินการให้เป็นไปตามคำพิพากษา แต่ทั้งนี้ข้อมูลต่างๆ จะต้องถูกบันทึกไว้ใน Blockchain ด้วย แต่ในขณะเดียวกันคำสั่งของศาลที่ให้ส่งมอบทรัพย์สินที่อยู่นอก Blockchain ก็จะต้องทำการดำเนินการบังคับในรูปแบบที่อยู่นอก Blockchain ในทุกกรณี ด้วยเหตุนี้ จึงอาจมีคำพิพากษาในรูปแบบผสมผสาน ตัวอย่างเช่นในบางกรณี จะต้องมีการปฏิบัติตามเงื่อนไขบางอย่างก่อนที่อยู่นอก Blockchain ก่อนที่จะทำการชำระหนี้ที่อยู่ในระบบ Blockchain หรืออาจเป็นเงื่อนไขอย่างอื่นที่จะต้องดำเนินการอย่างเป็นขั้นเป็นตอนก่อนที่จะดำเนินการต่อในระบบ Blockchain ซึ่งกรณีดังกล่าวนี้จะยังคงสามารถทำได้ภายใต้กรอบการทำงานของระบบการบังคับคดีแบบอัตโนมัติและ Smart contract ที่มีฟังก์ชันหลากหลายมากขึ้น ซึ่งการบังคับคดีจะยุติหรือดำเนินการต่อไปก็จะต้องขึ้นอยู่กับการยืนยันข้อเท็จจริงที่อยู่นอก Blockchain ว่าได้มีการปฏิบัติเป็นไปตามเงื่อนไขหรือไม่

อย่างไรก็ตาม ควรสังเกตว่าหากมีเงื่อนไขที่จะต้องปฏิบัติที่อยู่นอก Blockchain ตามคำพิพากษามาเท่าไร ก็จะมีจุดที่ทำให้เกิดความล้มเหลวและความล่าช้ามากขึ้นในการดำเนินการตามคำพิพากษาแบบอัตโนมัติโดย Smart contract นอกจากนี้ยังมีปัญหาว่า การตรวจสอบเงื่อนไขที่ต้องปฏิบัติตามคำพิพากษาทางกายภาพ ตัวอย่างเช่น หากคู่ความฝ่ายต่างๆ ต้องรอเอกสารใบหุ้นที่เป็นกระดาษที่จะจัดส่งจากสำนักงานกฎหมายไปยังเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งนั่นไม่ใช่เพียงแค่เป็นเรื่องของการตรวจสอบบัญชีแยกประเภทดิจิทัลนอก Blockchain แต่ยังคงต้องแน่ใจว่าได้มีการโอนวัตถุทางกายภาพแล้วเสร็จสิ้นแล้ว ดังนั้น การตัดสินแบบ "ผสม" ดังกล่าว อาจสามารถ

³²² John R. Kosinski, Ethereum Oracle Contracts: Can We Trust The Oracle? [Online]. Available from: <https://www.toptal.com/ethereum/oracle-contracts-tutorial-pt3>

³²³ Ian Allison, This Blue-Chip Crypto Insurance Consortium Lacks One Thing a Sizable Loss [Online], 13 January 2020. Available from: <https://www.coindesk.com/this-blue-chip-crypto-insurance-consortium-lacks-one-thing-a-sizable-loss>.

³²⁴ Shaohan Feng, On Cyber Risk Management of Blockchain Networks: A Game Theoretic Approach [Online], 12 May 2019. Available from: <https://arxiv.org/pdf/1804.10412.pdf>.

รองรับหรือเกิดขึ้นได้ แต่คู่ความฝ่ายต่างๆ ก็ต้องเตรียมพร้อมสำหรับความไม่แน่นอนโดยธรรมชาติที่จะเกิดมากขึ้นตามมาด้วย³²⁵

เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2018 ในการพิจารณาคดีละเมิดลิขสิทธิ์ Hangzhou Huatai Yimei Culture Media Co., Ltd. (“Huatai”) v. Shenzhen Daotong Technology Development Co.,Ltd. (“Daotong”)³²⁶ เป็นครั้งแรกที่ในประเทศจีนที่ศาลอินเทอร์เน็ตทางโจว ให้แนวทางโดยละเอียดสำหรับการตรวจสอบหลักฐานทางอิเล็กทรอนิกส์ที่ถูกเก็บไว้บน Blockchain³²⁷ โดยโจทก์ Huatai เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานบทความหนึ่ง (บทความ A) ได้กล่าวหาว่าการกระทำของจำเลยในการเผยแพร่บทความ A บนหน้าเว็บแห่งหนึ่ง (หน้าเว็บ A) โดยไม่ได้รับอนุญาต ซึ่งเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ของ Huatai ในฐานะเจ้าของลิขสิทธิ์โดยการเผยแพร่บนเครือข่ายข้อมูล³²⁸ และเพื่อที่จะให้ได้หลักฐานการละเมิดตามที่กล่าวหา Huatai ได้ว่าจ้าง Baoquan Net ซึ่งเป็นบริษัทที่ก่อตั้งขึ้นในปี 2016 ซึ่งเป็นบริษัทที่บุกเบิกเรื่องการบริการรักษาข้อมูลตามเทคโนโลยี Blockchain ในประเทศจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง Huatai ได้โอน URL ของหน้าเว็บ A ผ่านอินเทอร์เน็ตเพชการเขียนโปรแกรมแอปพลิเคชันของ Baoquan Net (API) เพื่อขอจับภาพหน้าเว็บดังกล่าว เมื่อได้รับคำขอแล้ว Baoquan Net ใช้โปรแกรมโอเพ่นซอร์สที่ออกแบบโดย Google ชื่อ Puppeteer เพื่อจับภาพหน้าจอของหน้าเว็บ A จากนั้น Baoquan Net ใช้เครื่องมือถ่ายโอนข้อมูลแบบโอเพ่นซอร์สอื่นที่ชื่อว่า Curl เพื่อรับซอร์สโค้ดของหน้าเว็บ A ซอร์สโค้ดที่ได้มาแสดงให้เห็นว่าเจ้าของคือ Daotong จำเลยจริงๆ ขั้นตอนทั้งหมดดำเนินการภายใต้สภาพแวดล้อมของ Alibaba Cloud และถูกบันทึกโดยบริการบันทึกข้อมูลแบบเรียลไทม์ของ Alibaba Cloud สุดท้าย Baoquan Net ก็รวมภาพหน้าจอที่ถ่ายไว้และซอร์สโค้ดเพื่อคำนวณค่าแฮช SHA256 และอัปโหลดพร้อมกันไปยัง Blockchain ของ FACTOM และ Bitcoin เพื่อการเก็บรักษาข้อมูลดังกล่าว³²⁹

เพื่อกำหนดความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของหลักฐานอิเล็กทรอนิกส์ที่ได้รับและเก็บรักษาไว้โดยเทคโนโลยี Blockchain ศาลได้อ้างอิงมาตรา 8 ของกฎหมายลายเซ็นอิเล็กทรอนิกส์ของจีน (Electronic

³²⁵ Zhen Er Low, above n 315, p. 9.

³²⁶ Hangzhou Huatai Yimei Culture Media Co., Ltd. v. Shenzhen Daotong Technology Development Co., Ltd. (Hangzhou Internet Ct. 0192 Min Chu.No.81, 2018) (China)

³²⁷ THE SPC (Chinese Courts and Internet Judiciary), above n 299.

³²⁸ Article 10 (12) of the Copyright Law of China.

³²⁹ Tian Lu, above n 300, p. 107.

Signature Law) (แก้ไขเมื่อปี 2019)³³⁰ ซึ่งกำหนดว่า “ให้คำนี้ถึงปัจจัยต่อไปนี้อย่างน้อยหนึ่งข้อเมื่อทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อความข้อมูลใด ๆ เพื่อเป็นพยานหลักฐาน

- (1) ความน่าเชื่อถือของวิธีการสร้าง การจัดเก็บ หรือการส่งข้อความข้อมูล
- (2) ความน่าเชื่อถือของวิธีการในการรักษาความสมบูรณ์ของเนื้อหา
- (3) ความน่าเชื่อถือของวิธีการระบุที่อยู่
- (4) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องอื่นๆ”

ดังนั้น ศาลจึงได้พิจารณาประเด็นหลัก 3 ประเด็น ได้แก่

ประเด็นแรก ความเป็นกลางและคุณสมบัติของแพลตฟอร์มบุคคลที่สาม จากการไต่สวนศาลได้พบว่า บริษัท Baoquan Net มีคุณสมบัติในการดำเนินการเก็บรักษาพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาจากการที่ได้รับการรับรองระดับประเทศที่เกี่ยวข้องซึ่งได้รับการติดตั้งไว้ รวมถึงการรับรองความปลอดภัยของเว็บไซต์ระดับ 1 ที่ออกโดยสถาบันวิจัยที่สามของกระทรวงความมั่นคงสาธารณะและศูนย์ควบคุมและตรวจสอบคุณภาพผลิตภัณฑ์ความปลอดภัยของเครือข่ายและสารสนเทศและการพิสูจน์ถึงการบันทึกสำหรับการป้องกันระดับความปลอดภัยของระบบสารสนเทศระดับที่ 3 ที่ออกโดยกระทรวงความมั่นคงสาธารณะ และศาลยังถือว่าบริษัท Baoquan Net เป็นบุคคลที่สามที่มีความเป็นกลาง โดยพิจารณาจากข้อเท็จจริงที่ว่าขอบเขตธุรกิจและผู้ถือหุ้นของบริษัท Baoquan Net มีความแตกต่างจากของ Huatai

ประเด็นที่สอง ความน่าเชื่อถือของวิธีการทางเทคนิคที่เกี่ยวข้องในการได้มาซึ่งวัตถุทางดิจิทัลศาลพบว่า บริษัท Baoquan Net ถูกนำไปใช้งานใน Alibaba Cloud ซึ่งเป็นแพลตฟอร์มคลาวด์สากลที่สามารถรับประกันได้ว่าเซิร์ฟเวอร์จะไม่ถูกโจมตีจากไวรัสซอฟต์แวร์หรือโทรจันภายใต้สถานการณ์ปกติ นอกจากนี้ Baoquan Net ยังมีใบรับรองความปลอดภัยของเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องสำหรับสภาพแวดล้อมที่ถือว่าปลอดภัยสำหรับการจัดเก็บข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ เว้นแต่ว่าจะมีกรณีที่มีหลักฐานอื่นที่โต้แย้งได้ นอกจากนี้ ศาลยังยืนยันถึงความน่าเชื่อถือของวิธีการทางเทคนิคที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ Puppeteer และ Curl ซึ่งการยืนยันดังกล่าวไม่ได้อ้างอิงตามลักษณะของโอเพนซอร์ซและการทำงานอัตโนมัติตามขั้นตอนที่ตั้งไว้ล่วงหน้าที่มีโอกาสน้อยที่จะถูกดัดแปลง แต่ยังคงรวมถึงรายงานการรับรองความถูกต้องที่ออกโดยสถาบันรับรองความถูกต้องของศาลที่ชื่อว่า Qianmai Forensic

³³⁰ Article 8 of Electronic Signature Law of the People's Republic of China.

Science Center จนในที่สุด ศาลก็ตัดสินว่าแหล่งที่มาของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์มีความน่าเชื่อถืออย่างยิ่งเมื่อไม่มีหลักฐานอื่นมาโต้แย้งได้

ประเด็นที่สาม ความสมบูรณ์ของการเก็บรักษาหลักฐานทางอิเล็กทรอนิกส์ในบล็อกเชน ในขั้นแรก ศาลยอมรับว่าเทคโนโลยี Blockchain มีลักษณะที่ยากต่อการปลอมแปลงหรือลบทิ้ง เนื่องจาก Blockchain มีวิธีการที่เชื่อถือได้ในการรักษาความสมบูรณ์ของเนื้อหาที่อัปโหลด ดังนั้น ศาลจึงเน้นการพิจารณาว่าข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่เป็นปัญหานั้นได้รับการอัปโหลดไปยังบล็อกเชนจริงหรือไม่ ซึ่งมีคำถามเฉพาะสองข้อคือ ประการแรก ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่เป็นปัญหานั้นถูกอัปโหลดจริงหรือไม่ และประการที่สอง ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่อัปโหลดนั้นเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาทหรือไม่

สำหรับคำถามประการแรก ศาลจะทำการค้นหาค่าแฮชและความสูงของบล็อกที่ Huatai ให้ไว้ที่ FACTOM จากนั้นจึงตรวจสอบเนื้อหาที่จัดเก็บไว้ในแฮชของธุรกรรมและระยะเวลาในการสร้าง โดยเมื่อเทียบกับเวลาที่บันทึกไว้ในบันทึกที่เกี่ยวข้องกับการใช้ Puppeteer และ Curl เพื่อรับภาพหน้าจอที่ถ่ายไว้และซอร์สโค้ดที่กล่าวไป ซึ่งศาลพบว่าเวลาในการอัปโหลดเนื้อหามีความสมเหตุสมผล และเวลาในการสร้างความสูงของบล็อกตรงกับความสมเหตุสมผลของเวลาระหว่างเวลาสร้างที่บันทึกและกฎเกณฑ์การบรรจุข้อมูลของ FACTOM จากนั้นตามค่าแฮชธุรกรรมของความสูงของบล็อกที่ยึดกับ Blockchain ของ Bitcoin ศาลพบว่าค่าแฮชของเนื้อหาที่อยู่ในโหนดที่เกี่ยวข้องของ Blockchain Bitcoin นั้นสอดคล้องกับค่าแฮชของเนื้อหาที่จัดเก็บไว้ใน Blockchain ของ FACTOM ดังนั้น ศาลจึงถือว่า Baoquan Net ได้อัปโหลดหลักฐานทางอิเล็กทรอนิกส์ไปยังทั้ง Blockchain ของ FACTOM และ Blockchain ของ Bitcoin จริง

สำหรับคำถามประการที่สอง ศาลได้คำนวณค่าแฮชของภาพหน้าจอของหน้าเว็บที่บรรจุไว้ ซอร์สโค้ด และบันทึกที่ดาวน์โหลดจาก Baoquan Net และเปรียบเทียบกับค่าแฮชของหลักฐานอิเล็กทรอนิกส์ที่เก็บรักษาไว้ใน Blockchain ที่ถูกส่งมาโดย Huatai จากที่กล่าวมาข้างต้น ศาลตัดสินว่าข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่เป็นประเด็นถูกอัปโหลดไปยัง FACTOM และ Blockchain Bitcoin จริง และได้รับการเก็บรักษาไว้อย่างครบถ้วนโดยไม่มีกรแก้ไขใดๆ³³¹

ข้อกำหนดของศาลฎีกาในประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับการพิจารณาคดีของศาลทางอินเทอร์เน็ต (The Provisions of the Supreme People's Court on Several Issues Concerning the Trial of Cases by Internet

³³¹ Tian Lu, above n 300, p. 108-109.

Courts) มาตรา 11(2)³³² ได้ยืนยันอย่างชัดเจนถึงความเป็นไปได้ของการพิจารณาคดีของพยานหลักฐานเทคโนโลยี Blockchain ภายใต้หลักฐานของความถูกต้องแท้จริงที่พิสูจน์แล้วโดยปราศจากอคติต่อกฎเกณฑ์ทั่วไปของพยานหลักฐานว่า “ในกรณีที่ความถูกต้องแท้จริงของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่ส่งโดยคู่ความสามารถพิสูจน์ได้โดยใช้ลายเซ็นอิเล็กทรอนิกส์ หรือการประทับเวลาที่เชื่อถือได้ (Trusted time stamp) หรือการตรวจสอบมูลค่าแฮช หรือ Blockchain หรือการรวบรวมหลักฐานอื่น ๆ หรือวิธีการทางเทคโนโลยีที่สามารถระบุเจาะจงหรือป้องกันการฉ้อโกง หรือผ่านการรับรองโดยการรวบรวมหลักฐานทางอิเล็กทรอนิกส์ และแพลตฟอร์มการรักษาข้อมูล ศาลอินเทอร์เน็ตจะทำการยืนยัน..”³³³

นอกจากนี้ มาตรา 11 (1)³³⁴ ของข้อกำหนดของศาลฎีกาในประเทศต่าง ๆ เกี่ยวกับการพิจารณาคดีของศาลทางอินเทอร์เน็ต ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับหลักเกณฑ์การพิจารณาความถูกต้องของหลักฐานทางอิเล็กทรอนิกส์ว่า “หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งคัดค้านความถูกต้องแท้จริงของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ ศาลอินเทอร์เน็ตจะต้องตรวจสอบและตัดสินความถูกต้องของการสร้าง การรวบรวม การจัดเก็บและกระบวนการส่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์โดยจะต้องเน้นการตรวจสอบเรื่องดังต่อไปนี้:

- (1) สภาพแวดล้อมของฮาร์ดแวร์และซอฟต์แวร์ เช่น ระบบคอมพิวเตอร์ที่ใช้ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์จะถูกสร้าง รวบรวม จัดเก็บ และส่งผ่านนั้นปลอดภัยและเชื่อถือได้หรือไม่
- (2) การสร้างตัวตนและเวลาของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์สามารถระบุเจาะจงได้หรือไม่และเนื้อหาที่แสดงมีความชัดเจน เป็นรูปธรรม และถูกต้องหรือไม่
- (3) สื่อในการจัดเก็บและรักษาความปลอดภัยของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์มีความแน่นอนหรือไม่และวิธีการเก็บรักษามีความเหมาะสมหรือไม่
- (4) การแยกและการแก้ไขข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ เครื่องมือและวิธีการในการสกัดและระบุข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์นั้นเชื่อถือได้หรือไม่ และกระบวนการสกัดนั้นสามารถทำซ้ำได้หรือไม่
- (5) เนื้อหาของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์จะถูกเพิ่ม ลบ แก้ไขหรือไม่สมบูรณ์ หรืออยู่ภายใต้สถานการณ์อื่นใดหรือไม่

³³² The Supreme people’s court of the people’s republic of china, above n 305, Article 11(2)

³³³ Tian Lu, above n 300, p. 112.

³³⁴ The Supreme people’s court of the people’s republic of china, above n 305, Article 11(1).

(6) ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์สามารถตรวจสอบได้ด้วยวิธีการเฉพาะหรือไม่”³³⁵

ผู้พิพากษาทั้งสามท่านจากศาลฎีกาประเทศจีนได้ให้ความเห็นว่า รายละเอียดคำแนะนำได้แสดงให้เห็นถึงการสนับสนุนของศาลฎีกาในประเทศจีนในการนำวิธีการที่หลากหลาย เช่น ลายเซ็นดิจิทัล เทคโนโลยี Blockchain เป็นต้น มาใช้ในการรวบรวมและรักษาหลักฐานทางอิเล็กทรอนิกส์เพื่อชดเชยข้อบกพร่องของการที่ต้องพึ่งพาสถาบันรับรองเอกสาร (Notary) เพียงผู้เดียวและขั้นตอนที่เกี่ยวข้องในการทบทวนพยานหลักฐานทางอิเล็กทรอนิกส์ และเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของพยานหลักฐานทางอิเล็กทรอนิกส์³³⁶ แต่ในขณะเดียวกันควรสังเกตว่าไม่ได้กล่าวถึงวิธีการปฏิบัติพิเศษใดๆนอกเหนือไปจากข้อกำหนดทางกฎหมายของหลักฐานโดยทั่วไป³³⁷

กระดาษหรือวัตถุทางกายภาพถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการพิจารณาคดีแบบออฟไลน์ แต่วัตถุทางอิเล็กทรอนิกส์เป็นรากฐานให้แก่กระบวนการพิจารณาคดีแบบออนไลน์ ซึ่งมาตรา 11 แห่ง Online Litigation Rules for People’s Courts³³⁸ ได้กำหนดถึงประเภทของวัตถุทางอิเล็กทรอนิกส์ไว้ โดยในแง่ของเนื้อหาวัตถุทางอิเล็กทรอนิกส์จะถูกแบ่งออกเป็นเครื่องมือสำหรับกระบวนการพิจารณาคดีและเป็นหลักฐาน และในแง่ของวิธีการแสดง วัสดุอิเล็กทรอนิกส์แบ่งออกเป็นสามประเภท ได้แก่ประเภทแรกคือ วัตถุที่เป็นการป้อนข้อมูลทางออนไลน์(Online input of materials) เช่น ข้อความอิเล็กทรอนิกส์ที่ผู้ฟ้องคดีป้อนโดยตรงเข้าสู่แพลตฟอร์มการพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ เช่น คำร้องที่ยื่นทางออนไลน์ เป็นต้น ประเภทที่สองคือ วัตถุทางอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic materials) เช่น วัตถุที่มีการประมวลผลแบบดิจิทัลโดยการสแกน ทำซ้ำ และถอดสำเนาออกมาเป็นเอกสาร เช่น คำร้องที่ผ่านการสแกน เป็นต้น ประเภทที่สามคือ ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ดิบ (Raw electronic data) เป็นวัตถุที่ถูกนำเสนอครั้งแรกในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ เช่น สัญญาทางอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น โดยหากแพลตฟอร์มข้อมูลที่จัดเก็บข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ข้างต้นเชื่อมต่อกับแพลตฟอร์มการดำเนินคดีของศาล ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์นั้นก็จะสามารถนำเข้าสู่แพลตฟอร์มการดำเนินคดีของศาลได้โดยตรง

ตามมาตรา 12-15 แห่ง Online Litigation Rules for People’s Courts³³⁹ กำหนดว่า วัตถุทางอิเล็กทรอนิกส์จะถูกถือว่าเป็นต้นฉบับเสมอ ยกเว้นในกรณีพิเศษ กล่าวคือ หลังจากที่คุณความส่งวัตถุทาง

³³⁵ Tian Lu, above n 300, p.112-113.

³³⁶ China court Net, Understanding and application of The Provisions of the Supreme People’s Court on Several Issues Concerning the Trial of Cases by Internet Courts [Online], 8 September 2018. Available from: <https://www.chinacourt.org/article/detail/2018/09/id/3489797.shtml>.

³³⁷ Tian Lu, above n 300.

³³⁸ Online Litigation Rules for People’s Courts Article 11.

³³⁹ Ibid., Article 12-15.

อิเล็กทรอนิกส์แล้วก็ไม่จำเป็นต้องส่งต้นฉบับรูปแบบ hard copies ที่สอดคล้องกัน เว้นแต่จะมีข้อสงสัยในความถูกต้องของหลักฐานดังกล่าวหรือรูปแบบไม่ได้มาตรฐาน หรือเนื้อหาไม่ชัดเจน หรือการยื่นหลักฐานดังกล่าวไม่ถูกต้องตรงตามหลักเกณฑ์ข้อกำหนดในการยื่นของศาล ทั้งนี้เนื่องจากว่า วัตถุทางอิเล็กทรอนิกส์สามารถถูกดัดแปลงได้ง่าย ศาลจึงมีความจำเป็นต้องตรวจสอบความสอดคล้องของวัตถุอิเล็กทรอนิกส์และต้นฉบับ รวมถึงจำเป็นต้องใช้แหล่งข้อมูลภายนอกบางอย่าง เช่น การรับรองของคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง การรับรองเอกสาร (Notarization) การยืนยันจากกระบวนการพิจารณาในคดีก่อนหน้า หรือการเปรียบเทียบจากทางออนไลน์หรือออฟไลน์ ฯลฯ

การใช้ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่เก็บใน Blockchain ในปัจจุบัน กฎหมายวิธีพิจารณาความของจีนและการตีความที่เกี่ยวข้องของศาลได้สร้างความสัมพันธ์ที่เป็นระบบและครอบคลุมเกี่ยวกับบทบัญญัติ การตรวจสอบและการกำหนดสถานะหลักฐานทางอิเล็กทรอนิกส์แล้ว ดังนั้น Online Litigation Rules for People’s Courts จึงไม่จำเป็นต้องเน้นซ้ำเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไปสำหรับการตรวจสอบพยานหลักฐานทางอิเล็กทรอนิกส์ อย่างไรก็ตาม กฎดังกล่าว จะอธิบายในรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการจัดการกับหลักฐานที่ถูกเก็บไว้ใน Blockchain ซึ่งจะถูกเรียกว่าหลักฐาน Blockchain (Blockchain evidence) ทั้งนี้เนื่องจากในปัจจุบันคู่ความและหน่วยงานบุคคลที่สามที่คอยให้บริการล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างมากเกี่ยวกับหลักฐาน Blockchain โดยที่แนวคิดหลักเกี่ยวกับหลักฐาน Blockchain ในประเทศจีนยังไม่มีนิยามความหมายคำว่า “หลักฐาน Blockchain” (Blockchain evidence) อย่างเป็นทางการในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความของจีน ดังนั้นจึงไม่นำคำหรือการอธิบายดังกล่าวไปปรับใช้กับกฎหมาย แต่ในทางเทคนิคจะอธิบายว่าหลักฐานดังกล่าวเป็นหลักฐานทางอิเล็กทรอนิกส์ที่ถูกจัดเก็บผ่านเทคโนโลยี Blockchain ซึ่งหลักฐานดังกล่าวเป็นหลักฐานทางอิเล็กทรอนิกส์ชนิดหนึ่งโดยสภาพ³⁴⁰

เนื่องด้วยคุณสมบัติของเทคโนโลยี Blockchain มันสามารถที่จะรับประกันได้ว่าข้อมูลที่ถูกจัดเก็บไว้ในเทคโนโลยี Blockchain จะยากต่อการถูกดัดแปลง ทำให้ Online Litigation Rules for People’s Courts ได้กำหนดหลักการสำหรับการสันนิษฐานเกี่ยวกับความถูกต้องแท้จริงของหลักฐาน Blockchain โดยใน มาตรา 16 กำหนดว่า หากข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่คู่ความส่งเข้ามาเพื่อเป็นพยานหลักฐานในคดีถูกจัดเก็บผ่านเทคโนโลยี Blockchain และสอดคล้องกับการตรวจสอบทางเทคนิคแล้ว ศาลอาจถือว่าข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าวไม่ถูกดัดแปลงหลังจากถูกเก็บไว้ใน Blockchain เว้นแต่จะมีหลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์ความไม่ถูกต้องแท้จริงของหลักฐานดังกล่าว³⁴¹

³⁴⁰ Guodong Du and Meng Yu, above n 237.

³⁴¹ Online Litigation Rules for People’s Courts Article 16.

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเทคโนโลยี Blockchain จะมีข้อดีและคุณสมบัติในการป้องกันการปลอมแปลงก็ตาม แต่คุณสมบัติในการสนับสนุนทางเทคนิคดังกล่าวก็ยังไม่สมบูรณ์แบบโดยยังมีปัจจัยบางอย่าง เช่น โครงสร้างพื้นฐานของระบบ กลไกฉันทามติในระบบ จำนวนและการกระจาย node ของเทคโนโลยี Blockchain ความชอบธรรมของผู้ฝากหลักฐาน ระบบซอฟต์แวร์และฮาร์ดแวร์ที่ใช้จัดเก็บข้อมูลหลักฐานและแม้กระทั่งข้อกำหนดทางเทคนิคของการจัดเก็บหลักฐานก็อาจส่งผลกระทบต่อความถูกต้องแท้จริงของข้อมูลหลักจากที่ข้อมูลดังกล่าวถูกจัดเก็บไว้ในเทคโนโลยี Blockchain ด้วยเหตุนี้ จึงมีข้อยกเว้นเกี่ยวกับบทสันนิษฐานความถูกต้องแท้จริงของหลักฐาน Blockchain โดยหากมีปัจจัยในทางเทคนิคที่ทำให้เกิดความผิดพลาดในความถูกต้องแท้จริงของหลักฐาน Blockchain คู่ความก็สามารถที่จะโต้แย้งหลักฐาน Blockchain โดยการอ้างเหตุผลต่างๆ ตามมาตรา 17³⁴² ได้นอกจากนี้ ยังมีอีกข้อยกเว้นของข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับความถูกต้องแท้จริงของหลักฐาน Blockchain คือ การที่เทคโนโลยี Blockchain ไม่สามารถที่จะรับรองได้ว่า ก่อนที่ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์จะถูกจัดเก็บไว้ใน Blockchain ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าวมีความถูกต้องแท้จริงหรือไม่ เช่น แหล่งที่มาของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ก่อนที่จะถูกส่งเข้าไปจัดเก็บใน Blockchain อาจไม่มีความถูกต้องหรือผิดพลาด ฯลฯ ดังนั้น หากคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทำการคัดค้านเพราะมีเหตุดังกล่าว ศาลจะต้องดำเนินการตรวจสอบหลักฐาน Blockchain ตามมาตรา 18

จากกรณีศึกษาของประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่ยอมรับข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เป็นพยานหลักฐานโดยจัดให้ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เป็นพยานเอกสาร ซึ่งมีกฎหมายที่เกี่ยวข้อง คือ Federal Rules of Evidence (ข้อบังคับว่าด้วยพยานหลักฐานของศาลสหรัฐอเมริกา) Uniform Computer Information Transactions Act 1999 (Last Revisions or Amendments Completed Year 2002) Uniform Electronic Transactions Act 1999 โดย Federal Rules of Evidence เป็นกฎหมายที่วางข้อกำหนดเกี่ยวกับพยานหลักฐานโดยทั่วไป คอยควบคุมและแนะนำพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีทางแพ่งและทางอาญาในศาลรัฐบาลกลาง เพื่อให้เป็นที่รับฟังได้ พยานหลักฐานควรมีความเกี่ยวข้อง เชื่อถือได้ และถูกต้อง เช่น การเสนอพยานหลักฐาน ภาระการพิสูจน์ การรับฟังและชี้แจงน้ำหนักพยานหลักฐาน ส่วน Uniform Computer Information Transactions Act 1999 เป็นกฎหมายแม่แบบที่ยอมรับและกำหนดหลักการและรายละเอียดเกี่ยวกับธุรกรรมทางข้อมูลคอมพิวเตอร์ ที่สำคัญกฎหมายฉบับนี้ก็ได้ยอมรับฐานะทางกฎหมายของข้อมูล³⁴³

³⁴² Online Litigation Rules for People's Courts Article 17.

³⁴³ โกวิท หนูโยม, อ้างแล้ว เชียงธรรมที่ 290, หน้า 56.

ทั้งนี้ มีการแก้ไขข้อ FRE 902 ซึ่งมีผลบังคับใช้ในเดือนธันวาคม 2017 โดยการแก้ไขดังกล่าวได้อนุญาตให้มีการรับรองความถูกต้องแท้จริงในตนเองของพยานหลักฐานทางดิจิทัลจำนวนมากสำหรับ "บันทึกที่ผ่านการรับรองซึ่งสร้างโดยกระบวนการหรือระบบอิเล็กทรอนิกส์" และคำแนะนำในการแก้ไข FRE 902(13) ระบุว่า "[...] ค่าแฮชที่เหมือนกันสำหรับต้นฉบับและสำเนาเป็นเครื่องยืนยันถึงข้อเท็จจริงที่ว่า เป็นค่าเดียวกันแน่นอน การแก้ไขดังกล่าวนี้ทำให้สามารถรับรองความถูกต้องแท้จริงในตนเองตามตามข้อ 902 ที่กำหนดข้อยกเว้นไว้ว่ากรณีดังกล่าวนี้ไม่จำเป็นต้องมีพยานหลักฐานอื่นมาสนับสนุนในเรื่องความถูกต้องแท้จริง โดยการรับรองจากบุคคลที่มีคุณสมบัติว่าได้มีการตรวจสอบมูลค่าแฮชของรายการที่เสนอว่าเหมือนกับต้นฉบับ ซึ่งกฎนี้มีความยืดหยุ่นเพียงพอที่จะอนุญาตให้มีการรับรองผ่านกระบวนการอื่นๆ นอกเหนือจากการเปรียบเทียบค่าแฮช ซึ่งรวมถึงวิธีการระบุตัวตนที่เชื่อถืออื่นๆ โดยเทคโนโลยีในอนาคตได้ ดังนั้น บันทึก Blockchain จึงดูเหมือนเป็นเทคโนโลยีที่มีการตรวจสอบด้วยตนเองและสามารถนำเสนอเป็นพยานหลักฐานพร้อมกับการรับรองความถูกต้องโดยผู้เชี่ยวชาญที่เหมาะสมได้ ซึ่งคล้ายกับคดี *United States v. Lizarraga-Tirado*, 789 F.3d 1107 (9th Cir) . 2015 ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับพยานหลักฐานของ Google Earth³⁴⁴

โดยในคดี *United States v. Lizarraga-Tirado* ในคดีดังกล่าวมีประเด็นว่าจำเลยอยู่ในแม็กซิโกหรือได้เข้าไปยังสหรัฐอเมริกาในขณะที่ถูกจับกุม โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดนให้การว่าพวกเขาได้บันทึกพิกัดของจำเลยบนอุปกรณ์ GPS และยังสามารถใช้ภาพจาก Google Earth พร้อม "thumbtack" ที่สร้างด้วยคอมพิวเตอร์เพื่อแสดงให้เห็นว่าจำเลยได้อยู่ภายในสหรัฐอเมริกา ซึ่งได้มีการคัดค้านว่าหลักฐานจากภาพ Google earth เป็นพยานบอกเล่า แต่คำคัดค้านดังกล่าวก็ถูกหักล้างได้โดยง่ายเนื่องจากภาพจาก Google earth ไม่ใช่การยืนยัน แต่คอมพิวเตอร์ของ Google ได้สร้าง thumbtack ขึ้นโดยอัตโนมัติ ศาลจึงตัดสินในท้ายที่สุดว่าการวางตำแหน่งของ thumbtack ไม่ใช่พยานบอกเล่า เพราะคำยืนยันนั้นทำขึ้นโดยเครื่องจักรไม่ใช่บุคคล³⁴⁵

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าหลักฐาน Blockchain จะถือว่ามี ความถูกต้องหรือรับรองความถูกต้อง แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าหลักฐานนั้นจะเชื่อถือได้หรือรับฟังได้ บันทึก Blockchain น่าจะถูกใช้เป็นหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความจริงของรายละเอียดการบันทึกในธุรกรรม ดังนั้นจึงเป็น "การยืนยัน" นอกศาลซึ่งถือเป็นพยานบอกเล่าที่ยอมรับไม่ได้เว้นแต่จะเป็นไปตามข้อยกเว้นของพยานบอกเล่า อีกทั้งบัญชีทั้งหมดใน Blockchain ก็เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์โดยตรง ซึ่งอาจจะนำไปเทียบกับคดี *Lizarraga-Tirado* ไม่ได้ โดยข้อยกเว้นในการรับฟังพยาน

³⁴⁴ Sylvia Polydor, above n 295.

³⁴⁵ Concord Law School, above n 294.

บอกเล่าถูกกำหนดไว้ในข้อ 803 (6)(b) ว่าหากเป็นการบันทึกธุรกรรมทางธุรกิจตามปกติก็สามารถรับฟังพยานหลักฐานดังกล่าวได้ โดยสามารถให้ผู้ควบคุมระบบการบันทึกข้อมูลมาเบิกความประกอบได้³⁴⁶

ด้วยเหตุนี้ เพื่อให้มีความชัดเจนในทางกฎหมายกฎหมายระดับมลรัฐจึงได้มีการแก้ไขกฎหมายอย่างเหมาะสม อาทิเช่น:³⁴⁷ ในปี 2016 รัฐเวอร์มอนต์ได้ออกกฎหมายซึ่งระบุว่าบันทึก Blockchain จะถูกสันนิษฐานว่ามีความถูกต้องแท้จริงตามพยานหลักฐานของรัฐเวอร์มอนต์ หากมาพร้อมกับคำแถลงที่เป็นลายลักษณ์อักษรจากบุคคลที่มีคุณสมบัติในการยืนยันการเปลี่ยนแปลง (12. V.S.A. § 1913)

ในปี 2017 รัฐแอริโซนาได้แก้ไขพระราชบัญญัติธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ของรัฐแอริโซนาเพื่อรวมบันทึก Blockchain ลายเซ็น และสัญญาอัจฉริยะ ซึ่ง “ไม่อาจปฏิเสธผลทางกฎหมาย ความถูกต้อง หรือความสามารถในการบังคับใช้” และในรัฐเดลาแวร์ได้แก้ไขกฎหมายบริษัทเดลาแวร์ เพื่ออนุญาตให้องค์กรธุรกิจเก็บบันทึกทางธุรกิจโดยใช้ “เครือข่ายอิเล็กทรอนิกส์หรือฐานข้อมูลแบบกระจายศูนย์” (§224)

ในปี 2018 รัฐโอไฮโอได้ออกกฎหมายโดยเปรียบเทียบกับกฎหมายของรัฐแอริโซนา นอกจากนี้ รัฐเนบราสก้า เนวาดา และเทนเนสซีก็ได้แก้ไขพระราชบัญญัติการทำธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้องกันเพื่อพิจารณาเอกสารที่ได้รับการคุ้มครองโดยเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ Blockchain และรัฐแคลิฟอร์เนีย โคโลราโด ฟลอริดา และแมริแลนด์ ยังได้ออกตัวเพื่ออนุญาตให้จัดเก็บข้อมูลบน Blockchain และรัฐอิลลินอยส์ได้สร้างพระราชบัญญัติเทคโนโลยี Blockchain (Blockchain Technology Act) ซึ่งเกี่ยวกับการอนุญาตให้ใช้เทคโนโลยี Blockchain ในการทำธุรกรรมและการดำเนินการต่างๆ เป็นต้น³⁴⁸

จากที่กล่าวมาข้างต้น ในเรื่องสถานะพยานของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์พบว่า ในต่างประเทศไม่ว่าจะเป็นประเทศจีนหรืออเมริกา ก็ได้กำหนดสถานะทางพยานหลักฐานของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์อย่างชัดเจน โดยในประเทศจีนได้ระบุในกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของจีน มาตรา 63 (5) ได้รับรองโดยชัดแจ้งว่า "ข้อมูล

³⁴⁶ พงษ์เดช วานิชกิตติกุล, เรื่องสิทธิ์ ดันกาญจนานูรักษ์, อ่าพล บุญประภากรม, อภิวดี เหลืองรุ่งโรจน์ และ ชนาธิป ศิริเศรษฐ์, รายงานกฎหมายอาชญากรรมคอมพิวเตอร์และกฎหมายเกี่ยวกับพยานหลักฐานดิจิทัล กลุ่มที่ 3, หน้า 18 [ออนไลน์], 2562. แหล่งที่มา: <https://oia.coj.go.th/th/file/get/file/20190806f378dc0a40fbc73ff5b5b0e6e9719b57a110531.pdf>

³⁴⁷ Alice Barbet-Massin, Reflections on the legal recognition of blockchain timestamping by the Italian lawmaker [Online], 28 March 2019. Available from: <https://www.actualitesdudroit.fr/browse/tech-droit/blockchain/20718/reflections-on-the-legal-recognition-of-blockchain-timestamping-by-the-italian-lawmaker>.

³⁴⁸ Heather Morton, Blockchain State Legislation [Online], 28 March 2019. Available from: <http://www.ncsl.org/research/financial-services-and-commerce/the-fundamentals-of-risk-management-and-insurance-viewed-through-the-lens-of-emerging-technology-webinar.aspx> (providing a full list on all types of blockchain legislation in the different states)

อิเล็กทรอนิกส์" เป็นหมวดหมู่ของพยานหลักฐานทางกฎหมายประเภทหนึ่งนอกเหนือไปจากพยานเอกสารหรือพยานวัตถุ ทั้งนี้สำหรับพยานหลักฐานทางดิจิทัลที่ถูกจัดเก็บใน Blockchain ในประเทศจีนไม่ได้มองว่าเป็นพยานหลักฐานอีกประเภทหนึ่ง แต่โดยสภาพของข้อมูลที่อยู่ใน Blockchain ก็เป็นข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์โดยสภาพ จึงพิจารณาพยานหลักฐานดังกล่าวตามหลักเกณฑ์ของพยานอิเล็กทรอนิกส์

ส่วนในประเทศอเมริกาตาม Federal Rules of Evidence ข้อ 1001 (2) ได้ยอมรับให้ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เป็นพยานเอกสาร ประกอบ Uniform Electronic Transactions Act 1999 มาตรา 13 ที่ยอมรับการรับฟังข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เป็นพยานหลักฐาน ซึ่งปัจจุบันมีการแก้ไขข้อ Federal Rules of Evidence 902 (13) ให้ถือว่าหลักฐานทางดิจิทัลที่มี "บันทึกที่ผ่านการรับรองซึ่งสร้างโดยกระบวนการหรือระบบอิเล็กทรอนิกส์" เป็นหลักฐานที่รับรองความถูกต้องแท้จริงโดยตนเอง ทั้งนี้ Blockchain อาจถูกมองว่าเป็นพยานบอกเล่าเพราะมีลักษณะคล้ายข้อความที่ถูกบันทึกไว้ในเอกสารและไม่น่าเชื่อถือได้ อย่างไรก็ตามกฎหมายดังกล่าวระบุข้อยกเว้นในการรับฟังพยานบอกเล่าไว้ในข้อ 803 (6)(b) ว่าหากเป็นการบันทึกธุรกรรมทางธุรกิจตามปกติก็สามารถรับฟังพยานหลักฐานดังกล่าวได้ โดยสามารถให้ผู้ควบคุมระบบการบันทึกข้อมูลมาเบิกความประกอบได้³⁴⁹ และในส่วนของกฎหมายระดับมลรัฐหลายรัฐก็ได้บัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลที่ถูกจัดเก็บใน Blockchain ให้มีความชัดเจนในทางกฎหมายมากขึ้น

สำหรับประเทศไทย จากการศึกษาในบทที่ 2 พบว่า เนื่องจากข้อมูลที่ถูกจัดเก็บใน Blockchain ก็เป็นข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ประเภทหนึ่ง จึงต้องพิจารณาตามหลักเกณฑ์ทางพยานของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เช่นเดียวกัน ซึ่งสถานะทางพยานของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ปัจจุบันไม่มีความชัดเจน เนื่องจากยังไม่มีกฎหมายที่บัญญัติในเรื่องของสถานะทางพยานของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ไว้อย่างชัดเจน แม้ว่าปัจจุบันก็มีข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาหลายฉบับที่อธิบายถึงการนำสืบและรับฟังพยานหลักฐานที่เป็นข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ไว้ในระดับหนึ่งก็ตาม แต่จากบทบัญญัติตามกฎหมายต่างๆ และแนวทางการตีความจากคำพิพากษาศาลฎีกาก็แสดงให้เห็นว่า สถานะทางพยานของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ค่อนข้างจะเป็นไปในรูปแบบของเอกสาร ทั้งนี้การที่ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ไม่ได้ถูกกำหนดสถานะของพยานอย่างชัดเจนตามกฎหมาย ก็ส่งผลให้สถานะของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ต้องขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์การนำสืบของคู่ความแต่ละฝ่ายเอง ซึ่งคู่ความก็สามารถนำสืบข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าวได้แค่อย่างพยาน

³⁴⁹ พงษ์เดช วานิชกิตติกูล, เรื่องสิทธิ์ ต้นกำเนิดจรรยาบรรณ, อ่าพล บุญประภากรม, อภิวัตน์ เหลืองรุ่งโรจน์ และ ชนาธิป ศิริเศรษฐ์, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 346.

เอกสารหรือพยานวัตถุ ซึ่งก็จะส่งผลต่อวิธีการนำสืบและรับฟังพยานหลักฐานดังกล่าวที่อาจมีความไม่เหมาะสมกับพยานหลักฐานที่เป็นข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ได้

การที่สถานะทางพยานของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์มีความไม่ชัดเจนทำให้มุมมองทางพยานของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ถูกจำกัดอยู่แค่พยานเอกสารหรือพยานวัตถุเท่านั้น โดยจะไม่สามารถถูกมองได้ว่าข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์มีสภาพและลักษณะที่ไม่เหมือนกับเอกสารหรือวัตถุทั่วไป ซึ่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์แม้ว่าจะมีลักษณะเป็นพยานเอกสารและพยานวัตถุได้ แต่ก็มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากพยานเอกสารและพยานวัตถุทั่วไปในการนำสืบจึงต้องมีวิธีการพิเศษโดยเฉพาะ การยอมรับให้ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เป็นพยานอีกประเภทหนึ่งจึงมีความเหมาะสมมากกว่า เมื่อจัดข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เป็นพยานหลักฐานอีกประเภทหนึ่งแล้ว ข้อที่ต้องพิจารณาต่อมาก็คือ จะต้องมีการนำสืบและหลักในการรับฟังอย่างไร และจะนำบทคัดพยาน ได้แก่ หลักการรับฟังพยานหลักฐานที่ดีที่สุด และหลักการรับฟังพยานบอกเล่า มาใช้ด้วยหรือไม่ ดังนั้น การรับฟังข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เป็นพยานหลักฐานจำเป็นต้องมีกฎหมายกำหนดวิธีการนำสืบและการรับฟังพยานหลักฐานโดยเฉพาะ³⁵⁰

โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจุบัน เทคโนโลยี Blockchain สามารถทำให้ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ มีความซับซ้อนมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการทำให้เกิดสินทรัพย์ดิจิทัล อาทิเช่น คริปโตเคอร์เรนซี หรือ NFT ฯลฯ หรือกระทั่งปัจจุบันที่เกิด Metaverse ขึ้น และในอนาคตก็มีแนวโน้มว่าข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์จะมีความซับซ้อนขึ้นมากกว่าการเป็นแค่เอกสารหรือวัตถุ ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าในประเทศจีน เมื่อมีคดีเกิดขึ้นเกี่ยวกับพยานหลักฐานทาง Blockchain ศาลก็ได้พิจารณาที่ตัวข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์และสิ่งแวดล้อมของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เป็นสำคัญ โดยไม่ได้มีมุมมองในเชิงเอกสาร หรือในประเทศอเมริกา ศาลก็ได้พิจารณาถึง time stamp บนข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งเป็นเรื่องทางเทคนิคของเทคโนโลยี ดังนั้น การกำหนดสถานะข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่ชัดเจนจะเป็นการทำให้มุมมองต่อพยานของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์มีความถูกต้องโดยสภาพของตัวเอง และจะทำให้เกิดการวางแนวทางและตีความที่ชัดเจนถูกต้องต่อไปในอนาคต รวมถึงกรณีข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ถูกจัดเก็บใน Blockchain ด้วย จึงสมควรที่จะกำหนดให้ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์มีสถานะทางพยานที่ชัดเจนและมีวิธีการนำสืบที่เหมาะสมกับสภาพของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์อย่างถูกต้อง

ในเรื่องปัญหาการระงับการพิสูจน์ เนื่องด้วยเทคโนโลยี Blockchain มีคุณสมบัติในการไม่ถูกแทรกแซงหรือเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ (Immutability) และมีการตรวจสอบผ่านการกระจายอำนาจ (Decentralization) จึงทำให้ข้อมูลที่ถูกจัดเก็บในเทคโนโลยี Blockchain มีความน่าเชื่อถือ และเนื่องจากสาเหตุดังกล่าว จากการศึกษาในบทที่

³⁵⁰ โกวิท หนูโยม, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 290.

3 จึงพบว่าในประเทศจีนได้มีการกำหนดไว้ใน มาตรา 16 แห่งกฎ Online Litigation Rules for People's Courts ที่กำหนดว่า หากข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ถูกจัดเก็บผ่านเทคโนโลยี Blockchain และสอดคล้องกับการตรวจสอบทางเทคนิคแล้ว ศาลอาจถือว่าข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าวไม่ถูกดัดแปลงหลังจากถูกเก็บไว้ใน Blockchain เว้นแต่จะมีหลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์ความไม่ถูกต้องแท้จริงของหลักฐานดังกล่าว ซึ่งจะเห็นได้ว่า บทบัญญัติดังกล่าวได้กำหนดข้อสันนิษฐานเบื้องต้นไว้ว่า ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่ถูกจัดเก็บผ่านเทคโนโลยี Blockchain มีความถูกต้องแท้จริง ซึ่งเป็นการผลักภาระการพิสูจน์ไปให้แก่ฝ่ายที่ต้องการจะโต้แย้งความถูกต้องของข้อมูลที่ถูกจัดเก็บใน Blockchain นอกจากนี้ในประเทศสหรัฐอเมริกา กฎหมายในบางมลรัฐก็ได้กำหนดข้อสันนิษฐานให้แก่พยานหลักฐานทางดิจิทัลที่ถูกจัดเก็บในเทคโนโลยี Blockchain ว่ามีความถูกต้องแท้จริง เช่น รัฐเวอร์มอนต์ได้ออกกฎหมายซึ่งระบุว่าบันทึก Blockchain จะถูกสันนิษฐานว่ามีความถูกต้องแท้จริงตามกฎหมายหลักฐานของรัฐเวอร์มอนต์ หากมาพร้อมกับคำแถลงที่เป็นลายลักษณ์อักษรจากบุคคลที่มีคุณสมบัติในการยืนยันการเปลี่ยนแปลง (12. V.S.A. § 1913) เป็นต้น

สำหรับประเทศไทยยังไม่มีบทสันนิษฐานเกี่ยวกับข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่ถูกจัดเก็บในเทคโนโลยี Blockchain ทั้งนี้หากจะใช้วิธีการตามปกติในการสืบพยานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่ถูกจัดเก็บในเทคโนโลยี Blockchain ก็สามารที่จะทำได้ แต่ก็ต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์แบบดั้งเดิมคือ ตาม ป.วิ.พ.มาตรา 84/1 กำหนดว่า “คู่ความฝ่ายใดกล่าวอ้างข้อเท็จจริงเพื่อสนับสนุนคำคู่ความของตนให้คู่ความฝ่ายนั้นมีภาระการพิสูจน์ข้อเท็จจริงนั้น...” ดังนั้น ในกรณีที่มีประเด็นในเรื่องความถูกต้องแท้จริงของข้อมูลที่บันทึกในเทคโนโลยี Blockchain คู่ความฝ่ายที่กล่าวอ้างข้อมูลที่ดังกล่าวเป็นพยานหลักฐานก็จะต้องมีภาระการพิสูจน์แก่พยานหลักฐานดังกล่าว โดยหากคู่ความฝ่ายที่กล่าวอ้างสามารถแสดงความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานได้ ข้อมูลที่ถูกบันทึกในเทคโนโลยี Blockchain ก็สามารถรับฟังได้ อย่างไรก็ตาม หากใช้วิธีการแบบดั้งเดิมดังกล่าว ก็จะเป็นการปฏิเสธถึงคุณสมบัติการสร้างความน่าเชื่อถือแก่ข้อมูลของเทคโนโลยี Blockchain และการทำเช่นนี้จะทำให้เสียเวลาและเสียค่าใช้จ่าย รวมถึงทำให้ประโยชน์ของเทคโนโลยีลดลง ดังนั้น เพื่อไม่ให้เกิดผลเสียดังกล่าว กฎหมายพยานหลักฐานจึงควรยอมรับหลักฐานที่ถูกจัดเก็บใน Blockchain อย่างชัดเจน โดยการกำหนดข้อสันนิษฐานถึงความถูกต้องแท้จริงของข้อมูลที่ถูกบันทึกในเทคโนโลยี Blockchain ว่ามีความถูกต้องแท้จริงในเบื้องต้น เว้นแต่คู่ความอีกฝ่ายสามารถโต้แย้งความถูกต้องดังกล่าวได้

4.5 สรุปการประเมินองค์ประกอบที่ 2 ของประเทศไทย

จากการสืบค้นข้อมูลและรายงานวิจัยต่างๆ ในประเทศไทยเปรียบเทียบกับแนวทางการประเมินองค์ประกอบที่ 2 ทั้งสี่ประเด็นซึ่งเกี่ยวข้องกับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมและมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อนิยามความหมายในการเข้าถึงความยุติธรรมของกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ในประเทศไทยพบว่าตามข้อมูลและรายงานวิจัยต่างๆ ของประเทศไทยมีบางส่วนที่มีการตรวจสอบหรือมีการประเมินที่เป็นไปตามแนวทางมาตรฐานการเข้าถึงความยุติธรรมขององค์ประกอบที่ 2 แต่ทั้งนี้ก็ยังขาดข้อมูลในหลายๆ ด้าน หรือเป็นเพียงข้อมูลเชิงปริมาณเท่านั้นในการประเมินตามแนวทางการประเมินต่างๆ

โดยในแนวทางการประเมินที่ 2.1 เรื่องการวัดความเป็นธรรมและประสิทธิภาพตามอัตวิสัย ซึ่งจะเป็นการประเมินโดยเปรียบตัวอย่างแบบประเมินกระบวนการที่เป็นธรรมของ Ayelet Sela โดยมีการประเมินผ่านสามแนวคิดคือ

(1) กระบวนการยุติธรรม (Procedural Justice) โดยจากการสืบค้นข้อมูลในการพิจารณาคดีออนไลน์ของประเทศไทยพบว่า ในด้านแนวคิดกระบวนการยุติธรรมไม่พบข้อมูลและรายงานที่มีการประเมินแนวคิดด้านกระบวนการยุติธรรมดังกล่าวในกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ ดังนี้ จึงควรมีการตรวจสอบในด้านแนวคิดกระบวนการยุติธรรมในกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ของไทยด้วย

(2) ความยุติธรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ (Interactional Justice) ซึ่งเป็นการประเมิน ความเอาใจใส่ ความเคารพและความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่ศาล โดยในการสืบค้นข้อมูลพบที่มีการประเมินตรวจสอบข้อมูลในเรื่องดังกล่าวจากรายงานผลการศึกษา “ความต้องการต่อระบบการให้บริการแก่ผู้ใช้บริการในศาลชั้นต้นสู่ยุคดิจิทัล 2020” โดยมีผู้ตอบแบบสอบถามฯ จำนวน 4,541 คน ซึ่งมีการประเมินเกี่ยวกับการให้บริการของบุคลากรและกระบวนการขั้นตอนการให้บริการซึ่งเกี่ยวกับความเอาใจใส่ของเจ้าหน้าที่ศาลและความเคารพของเจ้าหน้าที่ศาล แต่ทั้งนี้ไม่ปรากฏการประเมินเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่ศาล ผลการสำรวจพบว่า ในด้านการให้บริการของบุคลากร เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานล่าช้า มีถ้อยคำที่ไม่สุภาพต่อผู้ใช้บริการ และจำนวนเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอต่อการให้บริการ ส่วนด้านกระบวนการ/ขั้นตอนการให้บริการ พบว่ากระบวนการและขั้นตอนการให้บริการมีการใช้ระยะเวลาในการติดต่อราชการเป็นระยะเวลานาน และลำดับในการดำเนินการต่างๆ มีความยุ่งยาก รวมถึงกระบวนการหรือขั้นตอนการให้บริการไม่สอดคล้องกับการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีในการให้บริการอิเล็กทรอนิกส์

(3) ความยุติธรรมด้านข้อมูล (Informational Justice) มีการประเมินในเรื่องดังกล่าวผ่านรายงาน“ความต้องการต่อระบบการให้บริการแก่ผู้ใช้บริการในศาลชั้นต้นสู่ยุคดิจิทัล 2020” โดยมีการสอบถามเกี่ยวกับการอธิบายกระบวนการและความชัดเจนของข้อมูลของศาล พบว่า ในด้านการให้บริการของบุคลากร เจ้าหน้าที่ขาดความเชี่ยวชาญในด้านการให้บริการอิเล็กทรอนิกส์ จึงเป็นเหตุให้เกิดความสับสนเนื่องจากการอธิบายวิธีการใช้งานบริการอิเล็กทรอนิกส์มีความแตกต่างกัน ส่วนด้านระบบอิเล็กทรอนิกส์ พบว่า ข้อมูลที่ปรากฏในระบบอิเล็กทรอนิกส์ไม่ได้เป็นข้อมูลปัจจุบัน และระบบติดตามสำนวนคดีบนเว็บไซต์ศาลยุติธรรม (Tracking System) ไม่ปรากฏรายละเอียดของคดีที่เพียงพอประกอบกับมีความล่าช้าในการใช้งานและระบบอิเล็กทรอนิกส์ไม่มีความเสถียรในการใช้งาน นอกจากนี้ ในรายงานวิจัย “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ” ผู้รับบริการมีความเห็นในด้านที่เกี่ยวกับการใช้ข้อมูลว่า ผู้รับบริการต้องการให้มีระบบตรวจสอบและติดตามข้อมูล รวมถึงต้องการให้ต้องการให้มีระบบสนับสนุนฐานข้อมูล จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ในด้านความยุติธรรมด้านข้อมูลของศาลออนไลน์ของประเทศไทยยังคงมีข้อบกพร่องและต้องได้รับการพัฒนาต่อไป

ตามแนวทางการประเมินที่ 2.2 เป็นการวัดความเป็นธรรมและประสิทธิภาพตามภาวะวิสัย โดยการประเมินในเรื่องดังกล่าวจะแบ่งย่อยออกเป็นสามเรื่อง เรื่องแรกเป็นการตรวจสอบตัวผู้ใช้งานว่ามีปฏิริยาต่อกระบวนการอย่างไร ซึ่งในเรื่องนี้จะมีการตรวจสอบสองเรื่องคือ ตรวจสอบในด้านความรู้ของผู้ใช้บริการ และตรวจสอบในด้านการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ใช้บริการ

ในด้านความรู้ของผู้ใช้บริการ จากการสืบค้นข้อมูลในประเทศไทย พบว่า มีข้อมูลการประเมินในเรื่องดังกล่าวผ่านรายงาน“อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ” โดยมีผู้ตอบแบบสอบถามฯ จำนวนทั้งสิ้น 5,022 ราย มีการตรวจสอบความรู้ของผู้ใช้บริการด้านความพร้อมของผู้รับบริการต่อการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ในระบบศาลดิจิทัลซึ่งเกี่ยวกับด้านเทคโนโลยี แต่อย่างไรก็ตามยังไม่มี การสำรวจความรู้ด้านกฎหมายของผู้รับบริการในกระบวนการออนไลน์ ผลสำรวจพบว่า ระดับปัญหาคิดเฉลี่ยอยู่ที่ระดับปานกลาง กล่าวคือได้คะแนนเฉลี่ยที่ 2.8 และผู้รับบริการมีความเห็น ผู้รับบริการไม่มีความรู้ความเข้าใจในการใช้งานระบบอิเล็กทรอนิกส์ ไม่มีความชำนาญในการใช้งานระบบอิเล็กทรอนิกส์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุจะ ไม่มีความรู้ความเข้าใจในระบบคอมพิวเตอร์ และโทรศัพท์มือถือไม่รองรับการใช้งานระบบอิเล็กทรอนิกส์ โดยจากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้รับบริการมีความพร้อมในด้านความรู้ทางเทคโนโลยีหรือการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ แต่ก็ถือว่าปัญหาในเรื่องดังกล่าวยังเป็นปัญหาต่อผู้รับบริการบางส่วนซึ่งจะส่งผลต่อการพิจารณาคดีที่มีประสิทธิภาพและเป็นธรรม นอกจากนี้ ข้อมูลจากรายงาน การเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มา

ติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป ได้มีการสำรวจเกี่ยวกับความรู้ของผู้ใช้บริการในกระบวนการออนไลน์ของศาลผ่านเรื่องแหล่งการเรียนรู้ในการพัฒนาทักษะทางเทคโนโลยีสารสนเทศ (ทักษะดิจิทัล) ใหม่ ๆ ของผู้ตอบแบบสำรวจผ่านผู้ตอบแบบสำรวจทั้งสิ้น 1,360 ราย ผลสำรวจพบว่า ผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่สามารถที่จะเรียนรู้ได้ด้วยตนเองผ่านการค้นคว้าทางอินเทอร์เน็ต แสดงให้เห็นว่าแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญที่สุดสำหรับการพัฒนาทักษะทางด้านดิจิทัลของผู้ตอบแบบสำรวจเพื่อเข้าถึงการใช้บริการการพิจารณาคดีออนไลน์ได้คืออินเทอร์เน็ต ส่วนการเรียนรู้จากแหล่งอื่นที่ไม่ใช่จากอินเทอร์เน็ตถือเป็นการเรียนรู้เป็นส่วนน้อย แต่ทั้งนี้ควรตรวจสอบความรู้ด้านกฎหมายของผู้รับบริการด้วย

ในด้านการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ใช้บริการ จากการสืบค้นข้อมูลในประเทศไทยได้มีรายงานวิจัยที่เก็บข้อมูลเกี่ยวกับการรับฟังผู้ใช้บริการ คือรายงาน การสำรวจ การเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไปและรายงาน “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ” และรายงาน การสำรวจ การเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป โดยสำหรับรายงาน การสำรวจ การเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป ผ่านผู้ตอบแบบสำรวจทั้งสิ้น 1,360 ราย ซึ่งเป็นการสำรวจเรื่องความต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลรูปแบบออนไลน์ โดยผลการสำรวจในเรื่องดังกล่าวจะมีการแบ่งผลสำรวจจากผู้ตอบแบบสำรวจทั้งหมด และแบ่งประเภทผลสำรวจในเรื่องดังกล่าวเป็นไปตามช่วงอายุ วุฒิการศึกษาและตามอาชีพ รวมถึงแบ่งผลตามการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์และอินเทอร์เน็ต ซึ่งสรุปข้อมูลได้ดังต่อไปนี้

ผลการสำรวจความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลรูปแบบออนไลน์ของผู้ตอบแบบสำรวจที่ต้องติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์ พบว่า ผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือในการใช้บริการระบบศาลออนไลน์ยังมีอยู่ค่อนข้างมาก ซึ่งปัญหามากที่สุดคือเรื่องการไม่มีอุปกรณ์มือถือและอินเทอร์เน็ตใช้ แต่ผู้ที่ไม่ต้องการความช่วยเหลือก็พอมืออยู่บ้างแต่เป็นจำนวนที่น้อยกว่า ทั้งนี้ ผู้ตอบแบบสำรวจที่มีอายุมากและเยาวชนจะต้องการความช่วยเหลือมากกว่าช่วงวัยอื่น แต่ยิ่งผู้ตอบแบบสำรวจมีการศึกษาที่สูงขึ้นโอกาสในการต้องการความช่วยเหลือก็จะน้อยตามไปด้วย และอาชีพที่ไม่ได้ใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์หรืออินเทอร์เน็ตอย่างเกษตรกรจะมีความต้องการให้ช่วยเหลือมากที่สุด นอกจากนี้ ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่ใช้งานหรือไม่ได้ใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ สาเหตุที่ต้องการความช่วยเหลือมากที่สุดก็คือในเรื่องของความพร้อมทางด้านอุปกรณ์และไม่มีอินเทอร์เน็ต ซึ่งโดยสรุปจะเห็นว่าผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลออนไลน์ไม่ว่าจะเกิดจากสาเหตุใดจะส่งผลให้เข้าถึงการพิจารณาคดีทางออนไลน์มีประสิทธิภาพและเป็นธรรมยากมากยิ่งขึ้น

สำหรับรายงาน “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ” ได้มีการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามออนไลน์จำนวนทั้งสิ้น 5,022 ราย โดยได้มีการสำรวจด้านมีการสำรวจข้อมูลด้านกระบวนการ/ขั้นตอนการใช้งานผ่านระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ ด้านการให้บริการของเจ้าหน้าที่ และด้านคุณภาพของระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ ในระบบศาลดิจิทัลเพื่อให้ทราบว่าทั้งสามด้านดังกล่าวได้ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ใช้บริการหรือไม่ ซึ่งสรุปข้อมูลได้ดังต่อไปนี้

ในด้านกระบวนการ/ขั้นตอนการใช้งานผ่านระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ ผลการสำรวจพบว่า ระดับปัญหาคิดเฉลี่ยเป็นปัญหาระดับปานกลาง กล่าวคือได้คะแนนเฉลี่ยที่ 2.8 แสดงให้เห็นว่ากระบวนการ/ขั้นตอนการใช้งานผ่านระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ยังสามารถช่วยเหลือผู้รับบริการได้อยู่บ้าง แต่ก็ถือว่าปัญหาในเรื่องดังกล่าวยังเป็นปัญหาต่อผู้รับบริการบางส่วน ในการสำรวจด้านการให้บริการของเจ้าหน้าที่ ผลการสำรวจพบว่าระดับปัญหาคิดเฉลี่ยอยู่ที่ระดับน้อย กล่าวคือได้คะแนนเฉลี่ยที่ 2.4 แสดงให้เห็นว่าการให้บริการของเจ้าหน้าที่สามารถช่วยเหลือผู้รับบริการได้ในการใช้บริการศาลดิจิทัล แต่ก็ถือว่าปัญหาในเรื่องดังกล่าวยังเป็นปัญหาต่อผู้รับบริการบางอยู่บ้าง ในด้านคุณภาพของระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ ผลการสำรวจพบว่า ระดับปัญหาคิดเฉลี่ยอยู่ที่ปัญหาระดับปานกลาง กล่าวคือได้คะแนนเฉลี่ยที่ 2.7 แสดงให้เห็นว่าระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ของศาลดิจิทัลสามารถช่วยเหลือให้ผู้ใช้บริการสามารถใช้บริการระบบศาลดิจิทัลได้บ้าง แต่ก็ถือว่าปัญหาในเรื่องดังกล่าวยังเป็นปัญหาต่อผู้รับบริการบางส่วนซึ่งจะส่งผลต่อการพิจารณาคดีที่มีประสิทธิภาพและเป็นธรรม

สำหรับรายงาน การสำรวจ การเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป ผ่านผู้ตอบแบบสำรวจทั้งสิ้น 1,360 ราย มีการสำรวจเกี่ยวกับช่องทางในการติดตามข้อมูลข่าวสารหรือใช้บริการศาลผ่านสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศช่องทางต่างๆ เพื่อให้ทราบว่าประชาชนได้รับความช่วยเหลือในด้านข้อมูลหรือการใช้บริการศาลผ่านสื่อเทคโนโลยีของศาลในช่องทางต่างๆ หรือไม่ โดยสรุปพบว่า ส่วนใหญ่เคยติดตามข้อมูลข่าวสารหรือใช้บริการศาลผ่านสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศช่องทางต่างๆ มากกว่าไม่เคยได้รับข้อมูลหรือใช้บริการ โดยจากข้อมูลแสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสำรวจเข้าใช้เว็บไซต์ศาลในการติดตามข้อมูลและรับบริการมากที่สุด

เรื่องที่สองคือ เป็นตรวจสอบข้อมูลการใช้งานจริงของผู้ใช้บริการในการพิจารณาคดีออนไลน์ ซึ่งจากการประชุมเชิงปฏิบัติการได้แบ่งออกเป็นสามตัวอย่างคือ (1) ข้อมูลวันที่และเวลาของการโต้ตอบกับฝ่ายต่างๆ (2) ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปริมาณและคุณภาพของหลักฐานที่จัดเตรียมไว้ก็ โดยจากการสืบค้นข้อมูลของไทยยังไม่มีรายงานหรือข้อมูลในเรื่องทั้งสองดังกล่าว

(3) ข้อมูลระยะเวลาการโต้ตอบของฝ่ายต่างๆ ในแต่ละครั้งผ่านแพลตฟอร์ม ODR ของศาล โดยจากการสืบค้นของไทยยังไม่พบรายงานหรือข้อมูลในเรื่องดังกล่าวโดยตรง อย่างไรก็ตาม เว็บไซต์สำนักส่งเสริมตุลาการศาลยุติธรรมตามมีข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนการใช้ช่องทางเพื่อเข้าสู่กระบวนการสืบพยานออนไลน์ และอันดับแอปพลิเคชันที่ใช้ในการสืบพยานออนไลน์ และรายงานการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป ได้มีการสำรวจเกี่ยวกับจำนวนชั่วโมงการใช้อินเทอร์เน็ตเฉลี่ยต่อวันของประชาชน และกิจกรรมที่ผู้ตอบแบบสำรวจมีการทำผ่านอินเทอร์เน็ต รวมถึงการชำระเงินเพื่อซื้อสินค้าออนไลน์ผ่านช่องทางต่างๆ ที่ผู้ตอบแบบสำรวจนิยมใช้โดยมีผู้ตอบแบบสำรวจทั้งสิ้น 1,360 ราย ซึ่งข้อมูลเหล่านี้แม้ว่าข้อมูลดังกล่าวจะไม่ใช่ข้อมูลระยะเวลาการโต้ตอบของฝ่ายต่างๆ ผ่านแพลตฟอร์ม ODR ของศาลโดยตรง แต่ก็เป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับระยะเวลาการใช้งานเทคโนโลยีและจำนวนช่องทางในการสืบพยานออนไลน์ ซึ่งอาจเทียบเคียงได้ในการตรวจสอบข้อมูลการใช้งานหรือการตอบโต้ของผู้ใช้บริการในเรื่องดังกล่าวได้ อย่างไรก็ตามควรมีการเก็บข้อมูลในเรื่องดังกล่าวทั้งสามโดยตรงเพื่อตรวจสอบข้อมูลการใช้งานจริงของผู้ใช้บริการที่ชัดเจน

ผลสำรวจจำนวนชั่วโมงการใช้อินเทอร์เน็ตเฉลี่ยต่อวัน พบว่าผู้ตอบแบบสำรวจใช้อินเทอร์เน็ตเฉลี่ยถึง 6 ชั่วโมงต่อวัน อีกทั้งยังมีแนวโน้มการใช้อินเทอร์เน็ตต่อวันที่เพิ่มมากขึ้นเมื่อเทียบกับปีที่แล้วมากที่สุด โดยช่วงวัยที่ใช้งานอินเทอร์เน็ตยาวนานที่สุดคือช่วง 20-29 ปี ซึ่งเป็นเวลา 19-24 ชม. ต่อวัน ซึ่งการใช้อินเทอร์เน็ตเป็นระยะเวลาเวลานานแสดงให้เห็นถึงความพร้อมในการเข้าใช้งานระบบศาลออนไลน์ได้

ผลสำรวจด้านกิจกรรมที่ผู้ตอบแบบสำรวจมีการทำผ่านอินเทอร์เน็ต พบว่ากิจกรรมที่ผู้ตอบแบบสำรวจทำผ่านอินเทอร์เน็ตมากที่สุดจะเกี่ยวกับการเล่นโซเชียลมีเดียหรือการใช้เพื่อความบันเทิงและการติดต่อสื่อสารโดยทั่วไป ซึ่งจะไม่ได้เกี่ยวข้องกับการใช้เพื่อติดต่อราชการศาลในระบบออนไลน์ โดยกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ระบบศาลออนไลน์จะเป็นการใช้ในเรื่องของการรับส่งอีเมลและการประชุมออนไลน์ผ่านแอปพลิเคชันเพื่อพิจารณาคดีทางออนไลน์ แต่จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่าการใช้งานในการรับส่งอีเมลหรือการประชุมออนไลน์จะเป็นกิจกรรมที่ผู้ตอบแบบสำรวจทำค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับการใช้เพื่อสื่อบันเทิงหรือโซเชียลมีเดีย ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากิจกรรมที่ผู้ตอบแบบสำรวจทำผ่านอินเทอร์เน็ตอาจไม่ได้ส่งเสริมในการพิจารณาคดีออนไลน์มากนัก

ในการสำรวจการชำระเงินเพื่อซื้อสินค้าออนไลน์ผ่านช่องทางต่างๆ ที่ผู้ตอบแบบสำรวจนิยมใช้ จะมีการแบ่งผลสำรวจจากผู้ตอบแบบสำรวจทั้งหมด และแบ่งประเภทผลสำรวจในเรื่องดังกล่าวเป็นไปตามช่วงอายุ ตามระดับวุฒิการศึกษาและตามอาชีพ ของผู้ตอบแบบสำรวจ ซึ่งสรุปข้อมูลได้ดังต่อไปนี้

ผลการสำรวจการชำระเงินเพื่อซื้อสินค้าออนไลน์ผ่านช่องทางต่างๆ ที่ผู้ตอบแบบสำรวจนิยมใช้ พบว่าผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่จะเคยชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์มากกว่าไม่เคย โดยช่วงอายุที่มีการชำระเงินซื้อของออนไลน์มากที่สุดคือช่วงวัยกลางคน แต่ช่วงอายุที่ชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์น้อยที่สุดคือ 50 ปีขึ้นไปและยังผู้ตอบแบบสำรวจมีการศึกษาที่สูงขึ้นโอกาสในการชำระเงินซื้อของออนไลน์ก็จะมากขึ้นตามไปด้วย นอกจากนี้อาชีพในฝั่งของภาครัฐหรือเอกชนที่ค่อนข้างมีหน้าที่การงานจะมีโอกาสในการชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์มากกว่า ในขณะที่อาชีพที่ไม่ใช่ผู้ประกอบการอิเล็กทรอนิกส์ในการทำงานมากนักคือ เกษตรกร หรืออาชีพอิสระจะไม่มีโอกาสในการชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์มากนัก ส่วนผู้ที่เกษียณหรือว่างงานเป็นผู้ที่ชำระเงินซื้อของออนไลน์น้อยที่สุด โดยสรุปผู้ที่มีโอกาสในการชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์มักจะเป็นผู้ที่มีความพร้อมในทักษะทางดิจิทัลและอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งจะส่งผลให้เข้าถึงกระบวนการพิจารณาซื้อออนไลน์ได้มากขึ้น แต่ผู้ที่ขาดโอกาสในเรื่องดังกล่าวก็จะทำให้เข้าถึงการพิจารณาซื้อออนไลน์ได้น้อยลง

สำหรับข้อมูลจากการสืบค้นผ่านเว็บไซต์สำนักส่งเสริมตุลาการศาลยุติธรรมเกี่ยวกับ จำนวนการใช้ช่องทางเพื่อเข้าสู่กระบวนการสืบพยานออนไลน์ และอันดับแอปพลิเคชันที่ใช้ในการสืบพยานออนไลน์ (ข้อมูลวันที่ 28 มีนาคม 2565) พบว่า ช่องทางในการขอใช้การสืบพยานออนไลน์ทางอิเล็กทรอนิกส์ คือ E-filing และ Cios จะมีจำนวนมากกว่าช่องทางการขอที่เป็นกระดาษ และส่วนเรื่องแอปพลิเคชันที่ถูกใช้มากที่สุดในการสืบพยานออนไลน์คือ google meet รองลงมาคือแอปพลิเคชัน Line Cisco Webex และ Zoom ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่าผู้ใช้บริการระบบศาลออนไลน์มีการตอบโต้ในช่องทางอิเล็กทรอนิกส์เพื่อเริ่มกระบวนการการสืบพยานออนไลน์มากกว่าเริ่มต้นกระบวนการผ่านช่องทางกระดาษ

เรื่องที่สาม เป็นการตรวจสอบการแสดงออกหรือการมีส่วนร่วมของผู้ใช้บริการในกระบวนการทางออนไลน์ว่ามีความแตกต่างกับกระบวนการแบบปกติหรือไม่ โดยจากการสืบค้นข้อมูลในประเทศไทยไม่พบรายงานหรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวโดยตรง แต่อย่างไรก็ตาม จากการสืบค้นข้อมูลผ่านเว็บไซต์ของศาลยุติธรรม พบว่า มีข้อมูลเกี่ยวกับประเภทผู้ร้องและประเภทคดีที่ได้มีการขอใช้ห้องสืบพยานทางออนไลน์ ซึ่งเป็นการแสดงข้อมูลเชิงปริมาณในเรื่องดังกล่าวว่า มีผู้ใดบ้างที่มาเริ่มต้นกระบวนการพิจารณาซื้อออนไลน์และมีส่วนร่วมกับการพิจารณาซื้อออนไลน์ ซึ่งสำหรับข้อมูลสถิติแบ่งตามประเภทผู้ยื่นคำร้องขอใช้ห้องสืบพยานออนไลน์ (ผ่านระบบ CioS) พบว่า ผู้ร้องประเภทโจทก์จะมีจำนวนการยื่นคำร้องที่มากกว่าจำเลยอย่างชัดเจน และส่วนข้อมูลสถิติห้องสืบพยานออนไลน์โดยแบ่งตามประเภทคดีพบว่าคดีผู้บริโภคเป็นคดีที่มีการขอใช้การพิจารณาซื้อออนไลน์มากที่สุด และมีสัดส่วนเป็นหลายเท่าตัวเมื่อเทียบกับคดีอื่นๆ แสดงให้เห็นว่าผู้ใช้บริการจะมีส่วนร่วมในการสืบพยาน

ออนไลน์กับคดีผู้บริโภคมากที่สุดเมื่อเทียบกับคดีอื่นๆ (ข้อมูล ณ วันที่ 28 มีนาคม 2565) ทั้งนี้ ควรมีการตรวจสอบเปรียบเทียบความแตกต่างของการมีส่วนร่วมระหว่างกระบวนการทางออนไลน์กับกระบวนการแบบปกติของผู้ใช้บริการดังกล่าวโดยตรง

ตามแนวทางการประเมินที่ 2.3 เป็นการตรวจสอบวิธีการหรือกระบวนการสำหรับการจำแนกประเภทคดีเพื่อความถูกต้องเหมาะสมของกระบวนการพิจารณาคดีทางออนไลน์และพิจารณาว่ากระบวนการดังกล่าวมีประสิทธิภาพหรือไม่ โดยจากการสืบค้นข้อมูลในประเทศไทยพบว่า การจำแนกประเภทคดีในการพิจารณาคดีทางออนไลน์ของไทยจะถูกกำหนดไว้ในกฎหมาย คือ ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ.2563 ข้อ 4 ประกอบประกาศสำนักงานศาลยุติธรรมเรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ ข้อ 5 และตามประกาศสำนักงานศาลยุติธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ในคดีซื้อขายออนไลน์ ข้อ 4 โดยจากกฎหมายดังกล่าวในปัจจุบันมีแค่คดีแพ่งหรือคดีที่ต้องนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้ และคดีซื้อขายออนไลน์เท่าที่ถูกลำเอามาใช้ในการพิจารณาคดีออนไลน์ อย่างไรก็ตาม หลักเกณฑ์ดังกล่าวเป็นเพียงแค่การใช้ดุลพินิจของศาลเท่านั้นที่จะอนุญาตให้ใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์แก่คดีดังกล่าวหรือไม่ ยกเว้นกรณีคดีซื้อขายออนไลน์ที่จะบังคับให้ใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ ดังนั้น ปัจจุบันจึงยังไม่ปรากฏวิธีการหรือกระบวนการขั้นตอนที่ชัดเจนในการจำแนกประเภทคดีที่ไม่มีความซับซ้อนสำหรับการพิจารณาคดีออนไลน์ รวมถึงไม่พบรายงานหรือข้อมูลเกี่ยวกับการจำแนกประเภทคดีที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีทางออนไลน์ของไทยว่ามีประสิทธิภาพหรือไม่ ดังนั้น จึงควรวางวิธีการหรือกระบวนการขั้นตอนที่ชัดเจนในการจำแนกประเภทคดีที่ไม่มีความซับซ้อนเพื่อให้เข้าสู่กระบวนการทางออนไลน์อย่างเหมาะสม และเก็บข้อมูลหรือตรวจสอบประเภทคดีที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีทางออนไลน์ว่ามีประสิทธิภาพหรือไม่

ตามแนวทางการประเมินที่ 2.4 เป็นการตรวจสอบทัศนคติ และการทำคำตัดสินของศาลในการพิจารณาคดีทางออนไลน์ว่ามีผลต่อการรับฟังพยานหลักฐานหรือไม่ โดยจากการสืบค้นข้อมูลยังไม่พบข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติของศาลเกี่ยวกับการรับฟังพยานหลักฐานทางออนไลน์โดยตรง แต่อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากเว็บไซต์สำนักงานส่งเสริมตุลาการศาลยุติธรรม ได้แสดงสถิติการขอใช้ห้องสืบพยานออนไลน์ตั้งแต่เดือน ธันวาคม 2564 ถึงเดือน พฤษภาคม 2565 ซึ่งพบว่าปริมาณการยื่นคำขอและศาลอนุญาตมีตัวเลขที่เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนและสูงขึ้นเรื่อย ๆ ในแต่ละเดือน ทั้งนี้ ข้อมูลเหล่านี้เป็นเพียงข้อมูลเชิงปริมาณเท่านั้น ซึ่งไม่ชัดเจนเพียงพอที่จะตรวจสอบทัศนคติของศาลในการพิจารณาคดีทางออนไลน์ได้ จึงควรมีการเก็บข้อมูลในเรื่องดังกล่าวโดยตรง

ตารางที่ 25 สรุปตามแนวทางการประเมินองค์ประกอบที่ 2 ของประเทศไทย

องค์ประกอบที่ 2	ข้อมูลการพิจารณาออนไลน์ของประเทศไทย
<p>แนวทางการประเมินที่ 2.1 การวัดความเป็นธรรมและประสิทธิภาพตามอัตวิสัย</p>	<p>ด้านแนวคิดกระบวนการยุติธรรมไม่พบข้อมูลและรายงานที่มีการประเมินแนวคิดด้านกระบวนการยุติธรรมดังกล่าว</p> <p>ด้านของความยุติธรรมเชิงปฏิสัมพันธ์พบว่า มีการประเมินตรวจสอบข้อมูลในเรื่องดังกล่าวจากรายงานผลการศึกษา “ความต้องการต่อระบบการให้บริการแก่ผู้ใช้บริการในศาลชั้นต้นสู่ยุคดิจิทัล 2020” ซึ่งมีการประเมินเกี่ยวกับการให้บริการของบุคลากรและกระบวนการขั้นตอนการให้บริการ แต่ทั้งนี้ไม่ปรากฏการประเมินเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่ศาล</p> <p>ด้านความยุติธรรมด้านข้อมูลพบว่า มีการประเมินในเรื่องดังกล่าวผ่านรายงาน “ความต้องการต่อระบบการให้บริการแก่ผู้ใช้บริการในศาลชั้นต้นสู่ยุคดิจิทัล 2020” โดยมีการสอบถามความเห็นจากผู้รับบริการเกี่ยวกับการอธิบายกระบวนการและความชัดเจนของข้อมูล และมีความเห็นเกี่ยวกับข้อมูลที่ปรากฏในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของศาล</p>
<p>แนวทางการประเมินที่ 2.2 การวัดความเป็นธรรมและประสิทธิภาพตามภาวะวิสัย</p>	<p>ด้านการตรวจสอบปฏิกิริยาของผู้ใช้งานต่อกระบวนการ พบว่ามีการตรวจสอบความรู้ของผู้ใช้บริการในด้านเทคโนโลยี แต่ไม่มีการสำรวจความรู้ด้านกฎหมายของผู้รับบริการ และในส่วนด้านการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ใช้บริการไม่พบรายงานหรือข้อมูลที่มีการตรวจสอบการยืนยันความเข้าใจของผู้ใช้บริการ แต่พบข้อมูลเกี่ยวกับการรับฟังและการช่วยเหลือผู้ใช้บริการ</p> <p>ด้านการตรวจสอบข้อมูลการใช้งานจริงของผู้ใช้บริการในการพิจารณาคดีออนไลน์ ผลการสืบค้นยังไม่พบข้อมูลในเรื่องดังกล่าวโดยตรง</p> <p>ด้านการตรวจสอบการแสดงออกหรือการมีส่วนร่วมของผู้ใช้บริการในกระบวนการทางออนไลน์ว่ามีความแตกต่างกับกระบวนการแบบปกติหรือไม่ ผลการสืบค้นยังไม่พบข้อมูลในเรื่องดังกล่าวโดยตรง</p>
<p>แนวทางการประเมินที่ 2.3 ตรวจสอบการจำแนกประเภทคดีที่เหมาะสมสำหรับกระบวนการพิจารณาคดีทางออนไลน์</p>	<p>ไม่ปรากฏวิธีการหรือกระบวนการขั้นตอนที่ชัดเจนในการจำแนกประเภทคดีที่เหมาะสมสำหรับการพิจารณาคดีออนไลน์ รวมถึงไม่พบรายงานหรือข้อมูลเกี่ยวกับการจำแนกประเภทคดีที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีทางออนไลน์ของไทยว่ามีประสิทธิภาพหรือไม่</p>

องค์ประกอบที่ 2	ข้อมูลการพิจารณาคดีออนไลน์ของประเทศไทย
<p>แนวทางการประเมินที่ 2.4 ตรวจสอบทัศนคติของศาลในการรับฟัง พยานหลักฐานทางออนไลน์</p>	<p>ไม่พบข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติของศาลเกี่ยวกับการรับฟังพยานหลักฐานทางออนไลน์โดยตรง แต่ข้อมูลจากเว็บไซต์สำนักงานส่งเสริมตุลาการศาลยุติธรรม ได้แสดงสถิติการขอใช้ห้องสืบพยานออนไลน์ที่มีปริมาณที่เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนในแต่ละเดือน ทั้งนี้ ข้อมูลเหล่านี้เป็นเพียงข้อมูลเชิงปริมาณเท่านั้น ซึ่งไม่ชัดเจนเพียงพอที่จะตรวจสอบทัศนคติของศาลในการพิจารณาคดีทางออนไลน์ได้</p>

ที่มา: สรุปรubyผู้เขียน

บทที่ 5

องค์ประกอบที่ 3 - การเข้าถึงคำตัดสินที่เป็นไปตามกฎหมาย (Access to a determination)

ในการประชุมเชิงปฏิบัติการได้อธิบายว่า หน้าที่ตามรัฐธรรมนูญของศาลคือการนำกฎหมายสารบัญญัติมาประยุกต์ใช้กับข้อเท็จจริงในคดี สิ่งนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในเขตอำนาจศาลในระบบ Common law เพื่อที่จะพัฒนากฎหมายสารบัญญัติ ศาลจะต้องพิจารณาคดีต่างๆ ด้วยเหตุนี้ ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการจึงมีความกระตือรือร้นที่จะตรวจสอบให้แน่ใจว่า การประเมินผลกระทบของโครงการปฏิรูปในเรื่องการเข้าถึงความยุติธรรมได้ครอบคลุมผลกระทบของการปฏิรูปต่อประเภทของคดีที่กำลังมีการตัดสินต่อหน้าศาลหรือไม่¹ เพราะความชอบธรรมตามรัฐธรรมนูญของศาลมีความเชื่อมโยงอย่างแยกไม่ออกกับความสามารถในการแสดงให้เห็นถึงการใช้อกฎหมายสารบัญญัติกับข้อเท็จจริงในแต่ละคดีอย่างถูกต้อง²

หลักการหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญของศาลดังกล่าวก็ปรากฏในระบบกฎหมายอังกฤษ เช่นเดียวกับในเขตอำนาจของศาลระบบ Common law อื่นๆ กล่าวคือ การเข้าถึงศาลเพื่อให้มีการพิจารณาข้อพิพาทเป็นพื้นฐานในการรักษาหลักนิติธรรม และเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญที่กำหนดไว้ในการเข้าถึงศาล เพื่อให้สามารถตัดสินข้อพิพาทได้ตามสิทธิที่สภานิติบัญญัติกำหนด³ ซึ่งสิทธิดังกล่าวนี้สามารถสืบย้อนไปถึงกฎบัตรแมกนาคาร์ตา (Magna Carta) และสามารถพบได้ในงานเขียนของคณะลูกขุนต่างๆ รวมถึง Jeremy Bentham, Sir Edmund Coke และ Sir William Blackstone อีกทั้ง หลักการนี้ได้รับการยืนยันในกฎหมายกรณีสิทธิมนุษยชนภายใต้มาตรา 6 ของอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน โดย Rabeea Assy ได้เขียนข้อเสนอเพื่อแนะนำศาลออนไลน์ในอังกฤษและเวลส์ในปี 2560 เพื่อยืนยันว่า: “หน้าที่พื้นฐานตามรัฐธรรมนูญของศาลคือการบังคับใช้กฎหมายสารบัญญัติ”⁴

จากรายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการ ผู้เข้าร่วมประชุมเชิงได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับโครงการปฏิรูปการระงับข้อพิพาทในคดีธุรกิจของศาลอังกฤษว่า แม้จากรายงานความคืบหน้าของการเปลี่ยนแปลงระบบศาลได้อธิบายว่า การปฏิรูปในการระงับข้อพิพาททางธุรกิจจะถูกคาดหวังให้แก้ไขผ่าน “ระบบการแก้ปัญหาและการไกล่

¹ Natalie Byrom, *Developing the detail: Evaluating the Impact of Court Reform in England and Wales on Access to Justice*, para 9.18 [Online], 2019. Available from: <https://research.thelegaleducationfoundation.org/wp-content/uploads/2019/02/Developing-the-Detail-Evaluating-the-Impact-of-Court-Reform-in-England-and-Wales-on-Access-to-Justice-FINAL.pdf>

² Rabeea Assy, “Briggs online court and the need for a paradigm shift” *Civil Justice Quarterly* 37 (1 February 2017): 70-85.

³ Alan Bogg, “The Common Law Constitution at Work: R (on the application of UNISON) v Lord Chancellor,” *Modern Law Review* 81, 3 (1 May 2018): 509.

⁴ Rabeea Assy, above n 2, p. 71.

เกลี่ยทางออนไลน์รูปแบบใหม่” เพื่อให้ประชาชนสามารถแก้ไขข้อพิพาทนอกห้องพิจารณาคดีได้มากขึ้นก็ตาม⁵ แต่ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการยืนยันว่าหน้าที่ ๆ สำคัญตามรัฐธรรมนูญของศาลคือการปรับใช้กฎหมายสารบัญญัติกับข้อเท็จจริงของคดีตามหลักการที่ได้กล่าวไปข้างต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบกฎหมาย Common law เพราะศาลจะต้องพิจารณาคดีต่างๆ เพื่อพัฒนากฎหมายสารบัญญัติต่อไป⁶ อย่างไรก็ตาม ในการพิจารณาว่ากระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ของไทยจะต้องมีหน้าที่ดังกล่าวเหมือนอย่างว่าการประชุมเชิงปฏิบัติการกล่าวถึงข้างต้นหรือไม่ กล่าวคือ ศาลไทยต้องตัดสินคดีให้เป็นไปตามกฎหมายเพื่อพัฒนาหลักกฎหมายหรือไม่ เนื่องจากระบบกฎหมายของไทยเป็นระบบกฎหมายแบบ Civil law แต่ในการอภิปรายแนวทางการประเมินดังกล่าวของการประชุมเชิงปฏิบัติการจะเป็นระบบกฎหมายแบบ Common law

ตามที่ได้กล่าวไปในหัวข้อการประเมินที่ 2.3 แล้วว่า ในกรณีของประเทศไทยปัจจุบันประเภทคดีที่จะถูกนำมาใช้ในวิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์จะมีแค่คดีแพ่งหรือคดีที่ต้องนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้และคดีซื้อขายออนไลน์เท่านั้น ด้วยเหตุนี้ในการพิจารณาตามแนวทางประเมินดังกล่าวจึงต้องพิจารณาจากหลักการของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเป็นสิ่งสำคัญ โดยภารกิจของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งจะมีอยู่สามเรื่องคือ (1) ภารกิจในการยกเลิกการช่วยเหลือตนเอง (2) ภารกิจในการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมและการพัฒนากฎหมาย (3) ภารกิจเฉพาะ อันได้แก่ ภารกิจในการชี้ขาดตัดสินคดี และภารกิจในการรักษาสถาบันทางกฎหมาย⁷ ซึ่งภารกิจทั้งสามดังกล่าวจะแสดงให้เห็นว่าในการระงับข้อพิพาททางออนไลน์ยังจำเป็นที่จะต้องให้ศาลชี้ขาดตัดสินคดีเพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายหรือไม่ หรือจะสามารถเปลี่ยนแปลงการแก้ปัญหาไปเป็นรูปแบบใหม่ได้

โดยในภารกิจแรกคือ ภารกิจในการยกเลิกการช่วยเหลือตนเอง ซึ่งภารกิจดังกล่าวเกิดจาก เดิมทีวิธีการบังคับให้เป็นไปตามสิทธิและหน้าที่ในทางกฎหมายเอกชนที่เป็นวิธีการดั้งเดิมของมนุษย์คือ “การช่วยเหลือตนเอง” เป็นวิธีการบังคับให้เป็นไปตามสิทธิหน้าที่ในทางกฎหมายเอกชนที่ไม่มีหลักประกันการแพ้ชนะในทางกฎหมาย โดยการแก้ไขปัญหาดังกล่าวจะทำให้ความสงบสุขที่แท้จริงไม่เกิดขึ้น รัฐจึงจำเป็นที่จะต้องเข้าจัดการระงับข้อพิพาทในทางกฎหมายเอกชนด้วยตนเองโดยการจัดให้มี “วิธีพิจารณาความแพ่ง” ขึ้นซึ่งเป็นกระบวนการและขั้นตอนการชี้ขาดตัดสินข้อพิพาทโดยศาลที่เป็นองค์กรของรัฐ และเป็นกระบวนการทางกฎหมายของรัฐที่ยกเลิก

⁵ National Audit Office UK, *HM Courts and Tribunals Service: Early progress in transforming courts and tribunals* [Online], 9 May 2018. Available from: <https://www.nao.org.uk/report/earlyprogress-in-transforming-courts-and-tribunals/>

⁶ Natalie Byrom, above n 1, para 12.28.

⁷ คณิต ณ นคร, *กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง*, พิมพ์ครั้งที่ 3 (สำนักพิมพ์วิญญูชน 2558), หน้า 47.

“การช่วยเหลือตนเอง” แล้วแทนที่โดยกระบวนการทางกฎหมายของรัฐ ฉะนั้น โดยหลักการแล้ว “การช่วยเหลือตนเอง” จะกระทำไม่ได้ การบังคับให้เห็นไปตามสิทธิและหน้าที่ของบุคคลจักต้องกระทำผ่านทางศาลเสมอ⁸ ซึ่งจะเห็นได้ว่าในภารกิจดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการที่ถูกอธิบายในการประชุมเชิงปฏิบัติการว่าศาลมีหน้าที่นำกฎหมายมาปรับใช้เพื่อเป็นการยืนยันสิทธิหน้าที่ของคุณค่า ดังนั้น ในการพิจารณาคดีทางออนไลน์ซึ่งเป็นการใช้ในคดีแพ่งหรือคดีที่ต้องใช้วิธีพิจารณาความแพ่งก็ต้องเป็นการตัดสินตามภารกิจดังกล่าวคือเพื่อบังคับสิทธิหน้าที่ให้เป็นไปตามกฎหมาย

ภารกิจที่สองคือ ภารกิจในการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมและการพัฒนากฎหมาย โดยคำว่า “วิธีพิจารณาความ” ของทุกประเภทคดี ไม่ว่าจะเป็น “วิธีพิจารณาความอาญา” “วิธีพิจารณาความแพ่ง” หรือ “วิธีพิจารณาคดีปกครอง” หรืออื่นๆ ต่างก็เป็นกระบวนการเพื่อให้สังคมมีความเป็นปกติสุข ภารกิจของวิธีพิจารณาความแพ่งก็คือ “การรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม” ซึ่งการรักษากฎหมายโดยศาลในคดีแพ่งนอกจากจะเป็นการชี้ขาดตัดสินคดีข้อพิพาทแล้วบ่อยครั้งเป็นการพัฒนาเกณณ์นั้นเองต่อไปอีกด้วย⁹ เพราะกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งห้ามมิให้ศาลที่รับฟ้องคดีไว้ปฏิเสธไม่ยอมพิพากษาหรือมีคำสั่งชี้ขาดคดีโดยอ้างว่าไม่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่จะใช้บังคับแก่คดีหรือว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่จะใช้บังคับนั้นเคลือบคลุมหรือไม่บริบูรณ์¹⁰ นอกจากนั้นประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 4 ยังได้บัญญัติเกี่ยวกับการใช้กฎหมายไว้ว่าให้ใช้ตามบทบัญญัติหรือตามความมุ่งหมายของบทบัญญัติ หากไม่มีบทกฎหมายก็ให้ใช้กฎหมายจารีตประเพณี หากไม่มีกฎหมายจารีตประเพณีก็ให้ใช้กฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่ง และหากไม่มีตามที่กล่าวมาแล้วก็ให้ใช้หลักกฎหมายทั่วไป¹¹

การที่กฎหมายบัญญัติว่า “เมื่อไม่มีบทกฎหมายที่จะยกมาปรับแก้คดีให้ศาลวินิจฉัยคดี ตามจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่น” ก็คือ “ให้วินิจฉัยเทียบบทกฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่ง” ก็คือ หรือ “ให้วินิจฉัยตามหลักกฎหมายทั่วไป” ก็คือ เหล่านี้แสดงให้เห็นบทบาทของศาลว่าใน “วิธีพิจารณาความแพ่ง” นั้น ศาลมีหน้าที่ในการพัฒนากฎหมายด้วย

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 47-48.

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 49.

¹⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 134 บัญญัติว่า “ไม่ว่าในกรณีใดๆ ห้ามมิให้ศาลที่รับฟ้องคดีไว้ปฏิเสธไม่ยอมพิพากษาหรือมีคำสั่งชี้ขาดคดีโดยอ้างว่าไม่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่จะใช้บังคับแก่คดี หรือว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่จะใช้บังคับนั้นเคลือบคลุมหรือไม่บริบูรณ์”

¹¹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 4 บัญญัติว่า “กฎหมายนั้น ต้องใช้ในบรรดากรณีซึ่งต้องด้วยบท บัญญัติใด ๆ แห่งกฎหมายตามตัวอักษร หรือตามความมุ่งหมาย ของบทบัญญัตินั้น ๆ เมื่อไม่มีบทกฎหมายที่จะยกมาปรับคดีได้ ให้วินิจฉัยคดีนั้นตาม จารีตประเพณีแห่งท้องถิ่น ถ้าไม่มีจารีตประเพณีเช่นว่านั้น ให้วินิจฉัย คดีอาศัยเทียบบทกฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่งและถ้าบทกฎหมาย เช่นนั้นก็ไม่มีด้วย ให้วินิจฉัยตามหลักกฎหมายทั่วไป”

เพราะเมื่อศาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาลฎีกา ได้วินิจฉัยไปประการใดแล้วก็เท่ากับว่าได้วางหลักกฎหมายไว้และมีผลสำคัญในอนาคต แม้ถึงว่าตามระบบกฎหมายของประเทศไทยเราซึ่งเป็นระบบซีวิลลอว์ (Civil law) ที่เป็นระบบที่คำพิพากษาของศาลจะเป็นเพียงตัวอย่างของการใช้กฎหมายก็ตาม แต่เนื่องจากศาลฎีกาเป็นศาลสูงสุด ดังนั้น คำพิพากษาศาลฎีกาจึงเป็นคำพิพากษาที่ศาลล่างชอบที่จะต้องนำมาประกอบการพิจารณาอย่างรอบคอบในการใช้กฎหมาย¹² ดังนี้ จากภารกิจดังกล่าวจึงแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า แม้ประเทศไทยจะเป็นระบบกฎหมายแบบซีวิลลอว์ (Civil law) แต่จากภารกิจในการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมและการพัฒนากฎหมายดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการพิจารณาคดีของไทยก็มีภารกิจหรือหน้าที่ในการตัดสินให้เป็นไปตามกฎหมายเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมและที่สำคัญคือเพื่อที่สามารถพัฒนาหลักกฎหมายต่อไปได้ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญของศาลในระบบ Common law ตามแนวคิดดังกล่าวข้างต้น ที่ต้องมีการเข้าถึงระบบศาลเพื่อให้มีการปรับใช้กฎหมายสารบัญญัติและสามารถพัฒนาหลักกฎหมายต่อไปได้

นอกจากนี้ ในภารกิจที่สามคือ ภารกิจเฉพาะ อันได้แก่ ภารกิจในการชี้ขาดตัดสินคดี และภารกิจในการรักษาสถาบันทางกฎหมาย โดยภารกิจในการตัดสินคดี เป็นกระบวนการของรัฐที่จะชี้ขาดตัดสินเรื่องที่เอกชนพิพาทกัน ซึ่งโดยทั่วไปการดำเนินคดีแพ่งจึงเป็นเรื่องของการต่อสู้ระหว่างคู่ความอย่างแท้จริง ส่วนศาลนั้นตามปกติก็จะ “วางเฉย” และคอยควบคุมการต่อสู้คดีของคู่ความเพื่อให้เรื่องที่พิพาทกันนั้นเป็นอันยุติและเกิดความเป็นธรรมเท่านั้น โดยศาลจะไม่ลงไปดำเนินการในคดีอย่าง “กระตือรือร้น” อย่างไรก็ตาม ศาลก็มีหน้าที่แยกแยะพยานที่จะรับฟังและควบคุมไม่ให้คดีต้องล่าช้าเกินความจำเป็น ยิ่งกว่านั้นศาลยังมีหน้าที่ทำความจริงให้ปรากฏตาม “หลักการตรวจสอบ” อีกด้วย กล่าวคือ แม้ในคดีแพ่งโดยหลักศาลจะ “วางเฉย” แต่เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมศาลอาจต้อง “กระตือรือร้น” ในเรื่องพยานหลักฐานด้วย ส่วนภารกิจในการรักษาสถาบันทางกฎหมาย แม้ว่ากฎหมายเอกชนจะเป็นเรื่องระหว่างเอกชนกับเอกชน แต่เรื่องในกฎหมายเอกชนบางเรื่องก็ไม่ใช่ว่าที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ของเอกชนโดยแท้ การขอให้มีการบังคับให้เป็นไปตามสิทธิและหน้าที่ของบุคคลในทางกฎหมายเอกชนในบางกรณีบุคคลผู้ฟ้องคดีจึงมิได้กระทำเพื่อประโยชน์ของเอกชนหรือเพื่อประโยชน์ส่วนตัวโดยแท้ ตัวอย่างเช่นการกระทำเพื่อรักษาไว้ซึ่ง “สถาบันกรรมสิทธิ์และสถาบันครอบครัว” เป็นต้น โดยในคดีที่เกี่ยวข้องไปถึงสถาบันทางกฎหมายดังกล่าวนี้ศาลต้องมีบทบาทที่ต่างออกไปจากคดีแพ่งทั่วไป กล่าวคือ ศาลจะ “วางเฉย” คอยควบคุมการต่อสู้คดีของคู่ความอย่างเดียวไม่ได้ แต่ศาลเองต้องกระตือรือร้นในคดีตามสมควรด้วย ซึ่งในส่วนนี้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของศาลในการรักษาสถาบันทางกฎหมายซึ่งเป็นเรื่องที่มีความสำคัญในระบบกฎหมายของ

¹² คณิต ฒ นคร, อ้างแล้ว เชิงบรรณที่ 7, หน้า 49-50.

ประเทศ และแสดงให้เห็นด้วยว่าในเรื่องที่สำคัญนั้นกฎหมายไม่ละเลยที่จะดำเนินการตาม “หลักการตรวจสอบ” ควบคู่กันไปด้วย¹³ จากภารกิจที่สามแสดงให้เห็นว่าการตัดสินคดีให้เห็นไปตามกฎหมายของศาลเป็นไปตามหน้าที่ในการชี้ขาดตัดสินคดีเพื่อระงับข้อพิพาทให้แก่คู่ความ และในบางเรื่องก็ถือว่ามีความสำคัญที่จะต้องเป็นการรักษาสถาบันทางกฎหมายหรือเรื่องที่มีความสำคัญเพื่อให้เป็นไปตามหลักกฎหมายต่างๆ และรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมด้วย ซึ่งในบางเรื่องก็ไม่อาจแก้ไขปัญหาหรือระงับข้อพิพาทระหว่างกันเองหรือโดยการตกลงประนีประนอมกันได้ มิเช่นนั้นการระงับข้อพิพาทในบางเรื่องอาจเป็นการปกป้องคุ้มครองรักษาเฉพาะผลประโยชน์ของคู่กรณีหรือเอกชน แต่อาจส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์สาธารณะหรือส่วนรวมซึ่งอาจนำไปสู่ความวุ่นวายได้

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าทั้งหลักการจากการประชุมเชิงปฏิบัติการที่พิจารณาจากระบบกฎหมาย Common law และหลักการของวิธีพิจารณาทางแพ่งของไทยที่พิจารณาจากหลักกฎหมายของ Civil law ที่กล่าวมาข้างต้นต่างมีหลักการที่ตรงกันคือศาลมีหน้าที่ต้องตัดสินคดีให้เห็นไปตามกฎหมายเพื่อที่จะพัฒนาหลักกฎหมายต่อไปและรักษาสถาบันทางกฎหมายหรือเรื่องสำคัญต่างๆ ที่ต้องให้ศาลวินิจฉัยคดี แต่ในการประชุมเชิงปฏิบัติการ ผู้เข้าร่วมการประชุมกังวลว่าระบบการพิจารณาคดีทางออนไลน์จะเป็นการส่งเสริมให้เน้นที่การแก้ไขข้อพิพาทมากกว่าให้คู่ความปกป้องหรือยืนยันสิทธิของตนเองตามกฎหมาย ดังนั้น ผู้เข้าร่วมประชุมจึงแนะนำอย่างยิ่งว่า ในการประเมินการพิจารณาคดีรูปแบบใหม่ๆ ก็ตามควรตรวจสอบว่า กระบวนการดังกล่าวมีผลกระทบอะไรกับประเภทคดีต่างๆ ที่ถูกนำมาตัดสินต่อศาลหรือไม่ และผลกระทบต่อบุคคลที่น่าคดีเหล่านั้นมาสู่ศาล เพื่อให้ทราบว่าการพิจารณารูปแบบใหม่ดังกล่าวกำลังสร้างแนวทางการแก้ปัญหาแบบใหม่หรือแนวทางการแบบเดิม ๆ¹⁴

ด้วยเหตุนี้ ในองค์ประกอบที่สามสำหรับการประเมินตามมาตรฐานขั้นต่ำที่ไม่อาจลดได้สำหรับการเข้าถึงความยุติธรรม คือการเข้าถึงคำตัดสินที่เป็นไปตามกฎหมาย (Access to a determination) จึงมีแนวทางการประเมิน โดยพิจารณาว่าการพิจารณาคดีทางออนไลน์ได้สร้างผลการตัดสินที่เหมือนเดิมหรือแตกต่างจากเดิม และมีแนวโน้มการตัดสินแบบใหม่หรือไม่ เพื่อพิจารณาว่าการตัดสินคดีในทางออนไลน์จะเป็นการตัดสินที่เป็นไปตามกฎหมายหรือไม่ หรือกำลังมีแนวโน้มการตัดสินหรือการแก้ไขข้อพิพาทโดยไม่มีการปรับใช้กฎหมายสารบัญญัติเพื่อยืนยันสิทธิของคู่ความ ซึ่งแนวทางการตัดสินหรือการแก้ไขข้อพิพาทแบบใหม่ดังกล่าวนี้อาจส่งผลกระทบต่อ การตัดสินให้เป็นไปตามกฎหมายสารบัญญัติ ซึ่งเป็นหน้าที่ในการพัฒนากฎหมายหรือรักษาไว้ซึ่งสถาบันทางกฎหมาย

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 50-53.

¹⁴ Natalie Byrom, above n 1, para 12.29.

และเรื่องที่สำคัญต่างๆ ดังนั้นในการพิจารณาคดีออนไลน์จึงควรตรวจสอบว่ากระบวนการดังกล่าวได้สร้างแนวทางการตัดสินรูปแบบใหม่หรือไม่

สำหรับกรณีของประเทศไทย จากการสืบค้นข้อมูลสถิติคดีจากเว็บไซต์สำนักแผนงานและงบประมาณของศาลยุติธรรม¹⁵ พบว่า ปัจจุบันยังไม่มี การเปิดเผยรายละเอียดของข้อมูลการพิจารณาคดีทางออนไลน์ว่ามีผลการตัดสินอย่างไรและการตัดสินทางออนไลน์ได้สร้างแนวโน้มการแก้ไขปัญหาแบบใหม่หรือไม่โดยตรง อย่างไรก็ตามจากการสืบค้นข้อมูลผ่านเว็บไซต์สำนักส่งเสริมตุลาการของศาลยุติธรรม¹⁶ และเว็บไซต์ศูนย์ไกล่เกลี่ยของศาลยุติธรรม (<https://mediation.coj.go.th/>) พบว่า ปริมาณคดีที่มีการไกล่เกลี่ยออนไลน์ตั้งแต่ปี 2563 ถึง 2564 มีปริมาณคดีที่เข้าสู่การไกล่เกลี่ยออนไลน์ทั้งหมดเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนและรวดเร็ว ซึ่งการไกล่เกลี่ยทางออนไลน์ดังกล่าวเป็นการตกลงหรือประนีประนอมยอมความตามกฎหมาย โดยการไกล่เกลี่ยออนไลน์สามารถทำการไกล่เกลี่ยผ่านระบบประชุมทางจอภาพโดยคู่ความไม่ต้องมาศาล ซึ่งประชาชนสามารถเข้าร่วมการไกล่เกลี่ย ผ่านแอปพลิเคชันที่คุ้นเคย เช่น Google Meet, Line, Zoom, Microsoft Teams และ Cisco WebEx ซึ่งรองรับทั้งการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องและหลังฟ้อง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 20 ทวิ และ 20 ตรี¹⁷

โดยหลักการของการประนีประนอมยอมความตามกฎหมาย คือ ศาลมีอำนาจสั่งให้คู่ความทุกฝ่ายหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมาศาลด้วยตนเอง และไม่ว่าคดีจะได้ดำเนินไปแล้วเพียงใด ศาลมีอำนาจที่จะพยายามเปรียบเทียบให้คู่ความตกลงกันหรือประนีประนอมยอมความกันในข้อพิพาท โดยคดีแพ่งจำนวนหนึ่งไม่ได้จบลงด้วยคำพิพากษาตามปกติทั่วไป แต่จบลงด้วย ”ความตกลงหรือการประนีประนอมยอมความและด้วยคำพิพากษาตามยอม ” ทั้งนี้เจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งคือจะให้ศาลพยายามไกล่เกลี่ยให้คู่ความได้ตกลงกันให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การวินิจฉัยชี้ขาดเป็นวิธีสุดท้ายที่จะนำมาใช้ ถ้าคดีมีทางเป็นไปได้ที่คู่ความจะตกลงกัน ศาลจะออกคำสั่งให้คู่ความมาศาลเมื่อใดก็ได้ก่อนมีคำพิพากษา เพราะ “ความตกลงหรือการประนีประนอมยอมความ” เป็นวิธีการที่ดีเพื่อระงับข้อพิพาทและเพื่อให้คดีสิ้นสุดไปจากศาลโดยรวดเร็ว ซึ่งเป็นวิธีการเพื่อประโยชน์ทั้งแก่คู่ความและศาลเอง¹⁸

¹⁵ สำนักแผนงานและงบประมาณ สำนักงานศาลยุติธรรม, สถิติคดี [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://oppb.coj.go.th/th/content/category/articles/id/8/cid/67>

¹⁶ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/category/articles/id/8/cid/84>

¹⁷ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, ช่องทางการไกล่เกลี่ยออนไลน์ [ออนไลน์], 2561. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/84/iid/194711>

¹⁸ คณิต วน นคร, อ่างแล้ว เจริญธรรมที่ 7, หน้า 330-331.

อย่างไรก็ตาม ในการประนีประนอมยอมความควรจะต้องมีการประเมินคุณค่าของการประนีประนอมยอมความด้วย เนื่องจากโดยหลักแล้วคดีความต้องจบลงด้วยการชี้ขาดที่ถูกต้องและยุติธรรม ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่ถกเถียงกันมากถึงคุณค่าของการประนีประนอมยอมความว่าดีหรือไม่ โดยในทางหนึ่งเห็นกันว่าการที่ศาลสามารถจัดให้มีกระประนีประนอมยอมความกันได้นั้นนับว่าเป็นข้อที่ศาลควรจะได้รับยกย่องชื่นชม เพราะศาลสามารถทำให้คดียุติโดยความเป็นธรรมทั้งสองฝ่าย แต่ในอีกทางหนึ่งเห็นกันว่าการประนีประนอมยอมความอาจเป็นเพียงการทำให้คดียุติลง แต่การยุตินั้นยังไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นธรรมแล้ว¹⁹

การประนีประนอมยอมความเป็นสิ่งที่จะต้องพึงกระทำในคดีเล็กๆ น้อยๆ เพราะในคดีเล็กๆ น้อยๆ นั้นภาระหน้าที่ของคู่ความก็ดี เวลาที่คู่ความจะต้องเสียไปในการดำเนินคดีก็ดี ค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีของคู่ความก็ดี ย่อมจะไม่สอดคล้องหรือได้สัดส่วนกับความสำคัญของ “วัตถุแห่งการพิพาท” โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อคดีนั้นต้องมีการสืบพยานกันเป็นเวลานาน อย่างไรก็ตาม ก็ต้องไม่มองข้ามว่าการประนีประนอมยอมความไม่ใช่จะสอดคล้องกับทุกคดี ในกรณีที่คู่ความไม่พร้อมที่จะประนีประนอมยอมความกัน ศาลก็ไม่ชอบที่จะผลักดันให้คู่ความประนีประนอมยอมความกัน เพราะหากศาลผลักดันให้คู่ความประนีประนอมยอมความกันแล้ว กรณีจะมีข้อตำหนิได้ว่าศาลมองเพียงเรื่องความรวดเร็วด้านเดียวและการผลักดันของศาลนั้นอาจเป็นการผลักดันที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายได้ การประนีประนอมยอมความที่ไม่ทำให้ทุกฝ่ายได้รับความพอใจย่อมไม่ทำให้การจบสิ้นลงของคดีนั้นเกิดขึ้นอย่างแท้จริง และการประนีประนอมยอมความก็มีข้อน่าคิดว่าในทางองค์กรแล้วศาลไม่ใช่อนุญาตตุลาการผู้พิพากษาไม่ใช่ผู้ประสานความขัดแย้ง หากคดีทั้งหมดหรือจำนวนมากจบลงด้วยการประนีประนอมยอมความกัน แทนที่จะจบลงโดยการพิพากษาคดีแล้ว กรณีก็จะกลายเป็นว่าการตกลงกันได้เข้ามาแทนที่การสร้างความถูกต้องทางกฎหมายและด้วยเหตุนี้บทบัญญัติของกฎหมายก็จะเป็นการบังคับใช้กัน ระบบกฎหมายก็จะไม่ถูกรักษาไว้โดยรัฐ เพราะระบบกฎหมายจะถูกขจัดไปโดยความยินยอมของคู่กรณีและขาดหลักเกณฑ์ไป พัฒนาการเช่นนี้ย่อมจะทำให้ระบบกฎหมายที่โดยหลักถูกนำมาใช้อย่างอื่น ทำให้ระบบกฎหมายต้องตายจากไป²⁰

จากหลักการประนีประนอมยอมความดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการไกล่เกลี่ยออนไลน์ซึ่งเป็นการประนีประนอมยอมความตามกฎหมายอย่างหนึ่งเพียงแต่ทำผ่านระบบดิจิทัล ซึ่งจากสถิติระบบดังกล่าวกำลังเพิ่มสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจน โดยจากสถิติจำนวนคดีไกล่เกลี่ยข้อพิพาทออนไลน์แบบแบ่งตามรายเดือนจากเดือน

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 335.

²⁰ เรื่องเดียวกัน.

กุมภาพันธ์ 2563 - กันยายน 2563²¹ และตุลาคม 2563 - สิงหาคม 2564²² และธันวาคม 2564²³ พบว่าในเดือน กุมภาพันธ์ 2563 มีจำนวนคดีที่เข้าสู่การไกล่เกลี่ยออนไลน์ทั้งหมด 166 คดี ในขณะที่เดือนธันวาคม 2564 มีคดีเข้าสู่ระบบไกล่เกลี่ยออนไลน์จำนวน 8,390 คดี แสดงให้เห็นว่าการพิจารณาคดีออนไลน์ทางแพ่งจะมีแนวโน้มไปทางการไกล่เกลี่ยออนไลน์เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ อีกทั้ง คดีที่เข้าสู่การไกล่เกลี่ยออนไลน์ในปี 2563 มี 33,932 คดี และสำเร็จถึง 30,454 คดี คิดเป็น ร้อยละ 93.2 โดยหากย้อนไปตั้งแต่ปี 2563 จนถึงปัจจุบัน (ข้อมูล ณ วันที่ 25 มีนาคม 2565) มีคดีที่เข้าสู่การไกล่เกลี่ยออนไลน์ทั้งหมดถึง 112,598 คดี และสำเร็จถึงร้อยละ 87.30²⁴ โดยมีรายละเอียดสถิติตามตารางที่ 26 และแผนภูมิที่ 43 นอกจากนี้ ตามแผนภูมิที่ 44 ได้แสดงให้เห็นถึงสถิติคำร้องไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องออนไลน์โดยแบ่งเป็นประเภทคำร้องข้อมูลสถิติตั้งแต่ 8 พฤศจิกายน 2563 - 1 มิถุนายน 2564 มีการยื่นคำร้องไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องออนไลน์ผ่านเว็บไซต์ <https://mediation.coj.go.th/> ผู้ยื่นคำร้องทั้งหมด 3,463 คำร้อง โดยแบ่งเป็นประเภทคำร้องได้แก่ ละเมิด/เรียกค่าเสียหาย 151 สัญญาต่างๆ/หนี้สิน 2,214 ครอบครัว 205 ที่ดิน 78 มรดก 22 อื่นๆ 666 ซึ่งจะเห็นว่าประเภทคดีที่มีการถูกไกล่เกลี่ยทางออนไลน์มากที่สุดจะเป็นคดีด้าน สัญญาและหนี้สิน²⁵

²¹ เพจสื่อศาล, ปริมาณสถิติคดีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทออนไลน์ ระหว่าง กุมภาพันธ์ ถึง ตุลาคม 2563 [ออนไลน์], 14 ธันวาคม 2563. แหล่งที่มา: <https://www.facebook.com/ไกล่เกลี่ย-สำนักงานศาลยุติธรรม-COJ-Mediation-104162647985649/photos/217357163332863>

²² เพจสื่อศาล, แผนภูมิแสดงสถิติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทออนไลน์ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2563 ถึงเดือนสิงหาคม 2564 [ออนไลน์], 9 กันยายน 2564. แหล่งที่มา: <https://www.facebook.com/ไกล่เกลี่ย-สำนักงานศาลยุติธรรม-COJ-Mediation-104162647985649/photos/397053665363211>

²³ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, สถิติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแบบออนไลน์ ระหว่างวันที่ 1 - 31 ธันวาคม 2564 [ออนไลน์], 2564. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/275609>

²⁴ ภรณ์ เกราะแก้ว, การนำเทคโนโลยีมาใช้ในศาลยุติธรรมบริการประชาชน [ออนไลน์], 10 พฤษภาคม 2565. แหล่งที่มา: https://www.matichon.co.th/local/crime/news_3335335

²⁵ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, สถิติคำร้องไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องออนไลน์โดยแบ่งเป็นประเภทคำร้อง [ออนไลน์], 2564. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/276720>

ตารางที่ 26 ข้อมูลสถิติคดีไกล่เกลี่ยข้อพิพาทออนไลน์แบ่งตามรายเดือน

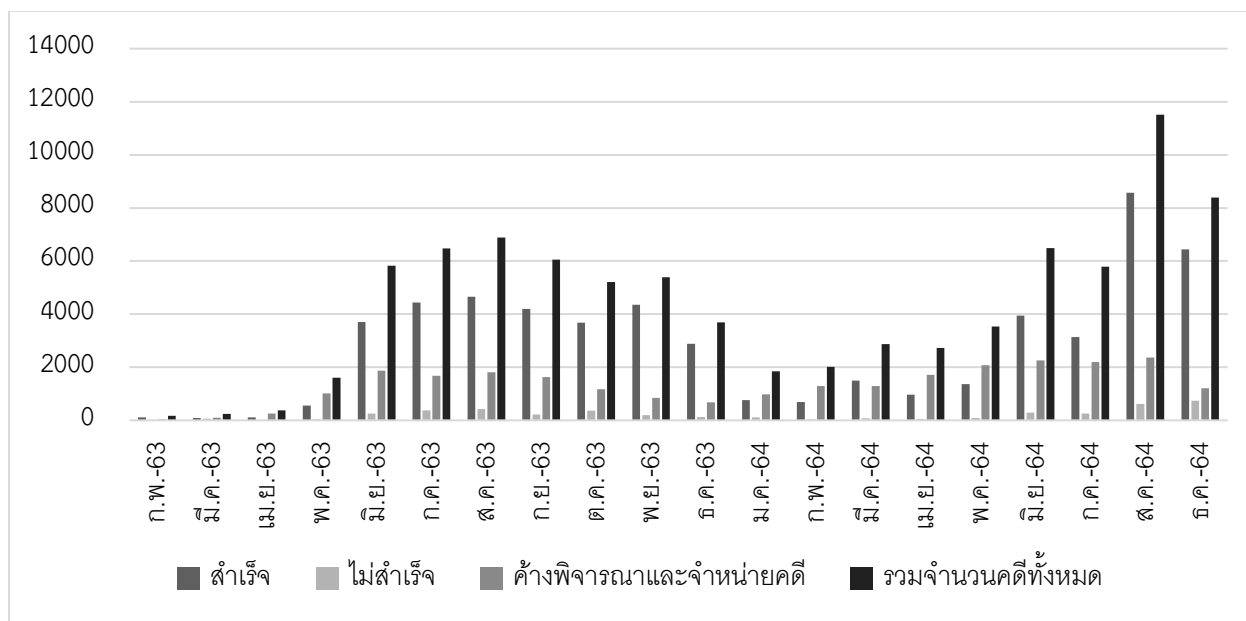
สถิติคดีไกล่เกลี่ยข้อพิพาทออนไลน์แบ่งตามรายเดือน				
เดือน	สำเร็จ	ไม่สำเร็จ	ค้างพิจารณาและจำหน่ายคดี	รวมจำนวนคดีทั้งหมด
กุมภาพันธ์ 63	113 คดี	15 คดี	38 คดี	166 คดี
มีนาคม 63	90 คดี	58 คดี	99 คดี	247 คดี
เมษายน 63	114 คดี	11 คดี	256 คดี	381 คดี
พฤษภาคม 63	552 คดี	33 คดี	1,016 คดี	1,601 คดี
มิถุนายน 63	3,699 คดี	253 คดี	1,876 คดี	5,828 คดี
กรกฎาคม 63	4,435 คดี	378 คดี	1,684 คดี	6,479 คดี
สิงหาคม 63	4,651 คดี	430 คดี	1,807 คดี	6,888 คดี
กันยายน 63	4,194 คดี	221 คดี	1,635 คดี	6,050 คดี
ตุลาคม 63	3,683 คดี	364 คดี	1,167 คดี	5,214 คดี
พฤศจิกายน 63	4,354 คดี	190 คดี	842 คดี	5,386 คดี
ธันวาคม 63	2,881 คดี	129 คดี	681 คดี	3,697 คดี
มกราคม 64	764 คดี	106 คดี	976 คดี	1,846 คดี
กุมภาพันธ์ 64	688 คดี	44 คดี	1,289 คดี	2,021 คดี
มีนาคม 64	1,501 คดี	75 คดี	1,293 คดี	2,869 คดี
เมษายน 64	971 คดี	45 คดี	1,716 คดี	2,732 คดี
พฤษภาคม 64	1,367 คดี	88 คดี	2,073 คดี	3,530 คดี
มิถุนายน 64	3,948 คดี	292 คดี	2,252 คดี	6,492 คดี
กรกฎาคม 64	3,142 คดี	250 คดี	2,193 คดี	5,785 คดี
สิงหาคม 64	8,572 คดี	620 คดี	2,368 คดี	11,510 คดี
ธันวาคม 64	6,441 คดี	741 คดี	1,208 คดี	8,390 คดี

ที่มา: ผู้เขียนรวบรวมข้อมูลจากเพจ Facebook สื่อศาล²⁶ และเว็บไซต์สำนักส่งเสริมงานตุลาการ²⁷

²⁶ เพจสื่อศาล, อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 21, 22.

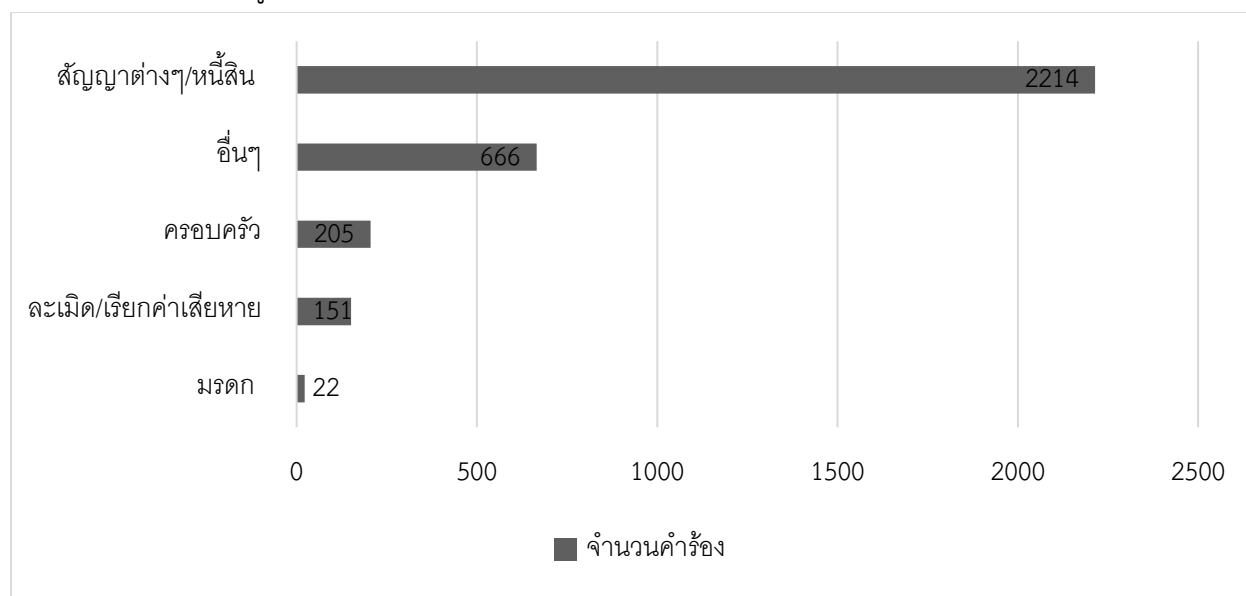
²⁷ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 23.

แผนภูมิที่ 43 ข้อมูลสถิติคดีที่เข้าสู่การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทออนไลน์ทั้งหมดแบ่งตามรายเดือน

ที่มา: ผู้เขียนรวบรวมข้อมูลจากเพจ Facebook สื่อศาล²⁸ และเว็บไซต์สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม²⁹

แผนภูมิที่ 44 สถิติคำร้องไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องออนไลน์โดยแบ่งเป็นประเภทคำร้อง

ที่มา: เว็บไซต์สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม³⁰

²⁸ เพจสื่อศาล, อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 21, 22.

²⁹ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 23.

จากข้อมูลการไกล่เกลี่ยทางออนไลน์ดังกล่าวกำลังแสดงให้เห็นถึงข้อมูลจำนวนปริมาณของการไกล่เกลี่ยทางออนไลน์ที่กำลังเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าระบบการไกล่เกลี่ยออนไลน์กำลังเปลี่ยนการแก้ไขข้อพิพาทจากการระงับข้อพิพาทโดยการชี้ขาดจากศาลเป็นการระงับข้อพิพาทผ่านการไกล่เกลี่ยทางออนไลน์แทนมากขึ้น โดยระบบการไกล่เกลี่ยออนไลน์อาจสร้างแนวทางการแก้ไขข้อพิพาทในทางแพ่งแบบใหม่ซึ่งอาจส่งผลให้ข้อพิพาทที่เข้าสู่กระบวนการทางออนไลน์ถูกระงับด้วยการไกล่เกลี่ยโดยที่ไม่ได้ถูกชี้ขาดโดยศาลหรือปรับใช้กฎหมายสารบัญญัติกับข้อเท็จจริงเพื่อให้มีการพัฒนากฎหมายต่อไปตามแนวคิดของการประชุมเชิงปฏิบัติการและหลักการภารกิจของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ด้วยเหตุนี้จึงควรเก็บข้อมูลและประเมินตรวจสอบการไกล่เกลี่ยทางออนไลน์ว่าได้สร้างแนวโน้มในการตัดสินใจคดีแบบใหม่หรือการแก้ไขข้อพิพาทแบบใหม่หรือไม่โดยตรง ซึ่งจะต้องมีการประเมินคุณค่าของการไกล่เกลี่ยออนไลน์ว่าเหมาะสมหรือไม่ กล่าวคือพิจารณาว่าคดีที่จะนำมาไกล่เกลี่ยทางออนไลน์มีความเหมาะสมกับ “วัตถุประสงค์การพิพาทกัน” หรือไม่ เพื่อให้ไม่เกิดการตกลงประนีประนอมยอมความกันเข้ามาแทนที่การสร้างความถูกต้องทางกฎหมายจนบทบัญญัติของกฎหมายไม่มีการบังคับใช้ ซึ่งจะส่งผลเสียต่อระบบกฎหมายโดยรวม

5.1 สรุปการประเมินองค์ประกอบที่ 3 ของประเทศไทย

ในการพิจารณาหลักการตามแนวทางการประเมินองค์ประกอบที่ 3 เรื่องการเข้าถึงการตัดสินใจที่เป็นไปตามกฎหมาย (Access to a determination) เป็นการพิจารณาจากหลักการสำคัญที่มีการกล่าวถึงในการประชุมเชิงปฏิบัติการว่า ศาลมีหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญในการปรับใช้กฎหมายสารบัญญัติกับข้อเท็จจริงในคดีเพื่อเป็นการยืนยันสิทธิหน้าที่ของคุณค่า ซึ่งหน้าที่ดังกล่าวมีความสำคัญในระบบ Common law เนื่องจากการตัดสินใจของศาลจะเป็นการพัฒนาหลักการกฎหมายสารบัญญัติต่อไป แต่ผู้ประชุมเชิงปฏิบัติการกังวลว่าระบบการพิจารณาคดีทางออนไลน์อาจสร้างแนวโน้มการตัดสินใจคดีหรือการแก้ไขข้อพิพาทแบบใหม่ที่ไม่ทำให้เกิดการปรับใช้กฎหมายสารบัญญัติตามหน้าที่รัฐธรรมนูญของศาล ซึ่งตัวอย่างที่สำคัญที่มีการหยิบยกขึ้นในการประชุมเชิงปฏิบัติการคือ การเปลี่ยนแปลงระบบการระงับข้อพิพาททางธุรกิจของศาลอังกฤษ ที่เน้นไปในการแก้ไขข้อพิพาทหรือการไกล่เกลี่ยทางออนไลน์นอกศาลเพื่อให้มีการแก้ไขข้อพิพาทที่มีความสะดวกรวดเร็วมากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ในการพิจารณาตามแนวทางการประเมินขององค์ประกอบที่ 3 จึงเป็นการพิจารณาตรวจสอบว่าการตัดสินใจทางออนไลน์มีผลกระทบต่อประเภทคดีที่นำมาพิจารณาคดีต่อศาลและบุคคลที่เรียกร้องสิทธิต่อศาลหรือไม่ โดยต้องมีการเก็บข้อมูลการตัดสินใจคดีทางออนไลน์และประเมินว่ามีแนวทางในการแก้ไขข้อพิพาทในรูปแบบใหม่หรือยังคงเป็นแบบเดิม

³⁰ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 25.

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าระบบกฎหมายของประเทศไทยจะเป็น Civil law แต่จากหลักการภารกิจของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งสามเรื่องคือ (1) ภารกิจในการยกเลิกการช่วยเหลือตนเอง (2) ภารกิจในการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมและการพัฒนากฎหมาย (3) ภารกิจเฉพาะ อันได้แก่ ภารกิจในการชี้ขาดตัดสินคดีและภารกิจในการรักษาสถาบันทางกฎหมาย ทั้งสามภารกิจดังกล่าวเป็นหลักการที่ชี้ให้เห็นว่าการตัดสินคดีของศาลมีความจำเป็นเพื่อบังคับหรือยืนยันสิทธิหน้าที่ของคู่กรณีให้เป็นไปตามกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภารกิจการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมและการพัฒนากฎหมายเป็นการชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการตัดสินคดีของประเทศไทยก็ต้องทำให้เกิดการพัฒนากฎหมายและรักษาหลักการต่างๆ ไว้เช่นกัน ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักการของการประชุมเชิงปฏิบัติการที่ใช้ระบบกฎหมาย Common law ดังนั้นในการตรวจสอบการตัดสินคดีทางออนไลน์ของประเทศไทย ซึ่งเป็นการพิจารณาคดีรูปแบบหนึ่งจึงควรตรวจสอบถึงข้อมูลการตัดสินคดีทางออนไลน์ว่าได้สร้างผลการตัดสินที่แตกต่างจากเดิมและแนวโน้มการตัดสินหรือการแก้ไขข้อพิพาทแบบใหม่ เพื่อพิจารณาว่าการตัดสินทางออนไลน์ได้สร้างผลกระทบต่อหลักการที่กล่าวไปข้างต้นหรือไม่

โดยในการสืบค้นข้อมูลของประเทศไทยจากเว็บไซต์สำนักแผนงานและงบประมาณของศาลยุติธรรมพบว่า ปัจจุบันยังไม่พบข้อมูลรายละเอียดโดยตรงเกี่ยวกับข้อมูลการพิจารณาคดีทางออนไลน์ว่ามีผลการตัดสินอย่างไรและการตัดสินทางออนไลน์ได้สร้างแนวโน้มการแก้ไขปัญหาแบบใหม่หรือไม่ อย่างไรก็ตาม จากการสืบค้นข้อมูลผ่านเว็บไซต์สำนักส่งเสริมตุลาการของศาลยุติธรรม และเว็บไซต์ศูนย์ไกล่เกลี่ยของศาลยุติธรรม พบว่าปริมาณคดีที่มีการไกล่เกลี่ยออนไลน์ตั้งแต่ปี 2563 ถึง 2564 มีปริมาณคดีที่เข้าสู่การไกล่เกลี่ยออนไลน์ทั้งหมดเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนและรวดเร็ว ซึ่งกำลังแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มการระงับข้อพิพาทที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากระบบการไกล่เกลี่ยออนไลน์อาจกำลังสร้างแนวทางการแก้ไขข้อพิพาทในทางแพ่งผ่านการไกล่เกลี่ยทางออนไลน์ โดยที่ไม่ได้ถูกชี้ขาดโดยศาลหรือปรับใช้กฎหมายสารบัญญัติกับข้อเท็จจริงเพื่อให้มีการพัฒนากฎหมายต่อไป อย่างไรก็ตาม ข้อมูลดังกล่าวเป็นเพียงข้อมูลเชิงปริมาณหรือสถิติเท่านั้น ข้อมูลดังกล่าวจึงยังไม่มี ความชัดเจนพอที่จะบอกได้ว่า การไกล่เกลี่ยออนไลน์กำลังสร้างแนวทางการแก้ไขปัญหาหรือการระงับข้อพิพาทแบบใหม่หรือไม่ และการไกล่เกลี่ยออนไลน์ที่กำลังสูงขึ้นดังกล่าวจะมีผลกระทบต่อหน้าที่ศาลในการยืนยันสิทธิหน้าที่ของคู่ความและพัฒนาการทางกฎหมายอย่างไร

ดังนั้น จึงควรเก็บข้อมูลและประเมินตรวจสอบการไกล่เกลี่ยทางออนไลน์ว่าได้สร้างแนวโน้มในการตัดสินคดีแบบใหม่หรือการแก้ไขข้อพิพาทแบบใหม่หรือไม่โดยตรง เพื่อที่จะสามารถประเมินคุณค่าการไกล่เกลี่ยออนไลน์ได้ว่าเหมาะสมกับ “วัตถุประสงค์การพิพาทกัน” หรือไม่ และเพื่อไม่ให้เกิดการตกลงประนีประนอมยอมความกัน

ทางออนไลน์เข้ามาแทนที่การสร้างความถูกต้องทางกฎหมายจนบทบัญญัติของกฎหมายไม่มีการบังคับใช้จนส่งผลเสียต่อระบบกฎหมายโดยรวม

ตารางที่ 27 สรุปแนวทางการประเมินองค์ประกอบที่ 3 ของประเทศไทย

องค์ประกอบที่ 3	ข้อมูลการพิจารณาคดีออนไลน์ของประเทศไทย
การตัดสินคดีทางออนไลน์ได้สร้างแนวโน้มการตัดสินหรือการแก้ไขข้อพิพาทแบบใหม่	ปัจจุบันยังไม่พบข้อมูลรายละเอียดโดยตรงเกี่ยวกับการตัดสินทางออนไลน์ว่าได้สร้างแนวโน้มการแก้ไขปัญหาแบบใหม่หรือไม่ อย่างไรก็ตาม จากเว็บไซต์สำนักส่งเสริมตุลาการของศาลยุติธรรม และเว็บไซต์ศูนย์ไกล่เกลี่ยของศาลยุติธรรมได้แสดงปริมาณคดีการไกล่เกลี่ยออนไลน์ที่เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนและรวดเร็ว แต่ข้อมูลดังกล่าวยังไม่มีความชัดเจนเพียงพอที่จะบอกได้ว่า การไกล่เกลี่ยออนไลน์กำลังสร้างแนวทางการแก้ไขปัญหาคือการระงับข้อพิพาทแบบใหม่หรือไม่

ที่มา: สรุปโดยผู้เขียน

บทที่ 6

องค์ประกอบที่ 4 – การเข้าถึงการเยียวยา (Access to remedy)

ในการประเมินผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงระบบยุติธรรมที่มีต่อการเข้าถึงความยุติธรรมต้องคำนึงถึง “พฤติกรรมในโลกแห่งความเป็นจริง”¹ ซึ่งในคดี (Unison) v Lord Chancellor [2017] UKSC 51 ย่อหน้าที่ 96 มีการวางหลักการว่า การเข้าถึงความยุติธรรมสามารถอาจถูกละเมิดได้หากการเปลี่ยนแปลงระบบศาลทำให้ “การเรียกร้องไร้ซึ่งเหตุผล” โดยข้อมูลเกี่ยวกับการบังคับใช้คำพิพากษาอาจเป็นส่วนหนึ่งให้บุคคลทั่วไปพิจารณาว่าจะเริ่มต้นเรียกร้องสิทธิของตนเองทางกฎหมายดีหรือไม่

Alan Bogg ได้เขียนพิจารณาถึงคำพิพากษาในคดี Unison ดังกล่าวข้างต้น ระบุว่า: “แม้โจทก์จะพยายามพิสูจน์ความถูกต้องตามกฎหมายผ่านคำพิพากษาทางการเงินที่สูงกว่า แต่การที่จะคาดการณ์ว่าการบังคับใช้คำตัดสินจะประสบความสำเร็จหรือไม่เป็นเรื่องที่ยาก ประกอบกับมีตัวเลขที่น่าตกใจเกี่ยวกับการไม่บังคับใช้คำตัดสิน กล่าวคือ การบังคับใช้คำตัดสินมีแนวโน้มที่จะ “ไร้เหตุผลหรือไร้ประโยชน์” ในหลายกรณี ซึ่งสิ่งนี้จะบ่อนทำลายประโยชน์สาธารณะ...”² ด้วยเหตุนี้ ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการจึงแนะนำว่าควรบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลของการพิพากษาคือออนไลน์และระยะเวลาตั้งแต่มีการฟ้องร้องจนถึงการตัดสินคดีทางออนไลน์³ เพื่อที่จะสามารถตรวจสอบได้ว่า การตัดสินทางออนไลน์จะสามารถเยียวยาผู้กรณีได้ ดังนั้น ในแนวทางการประเมินขององค์ประกอบที่ 4 คือการเข้าถึงการเยียวยา (Access to remedy) ซึ่งเกี่ยวกับข้อมูลการตัดสินและการเยียวยาผู้ความที่ต้องการเรียกร้องสิทธิของตนในกระบวนการทางออนไลน์ โดยจากแนวทางของการประชุมเชิงปฏิบัติการดังกล่าวข้างต้นจึงแบ่ง การพิจารณาตรวจสอบได้สองเรื่องคือ ข้อมูลการพิพากษาคือออนไลน์ และระยะเวลาในการตัดสินคดีตั้งแต่มีการฟ้องร้องจนถึงการตัดสินคดีทางออนไลน์

¹ Alan Bogg, “The Common Law Constitution at Work: R (on the application of UNISON) v Lord Chancellor,” *Modern Law Review* 81, 3 (1 May 2018): 513.

² Ibid.

³ Natalie Byrom, *Developing the detail: Evaluating the Impact of Court Reform in England and Wales on Access to Justice*, para 12.30 [Online], 2019. Available from: <https://research.thelegaleducationfoundation.org/wp-content/uploads/2019/02/Developing-the-Detail-Evaluating-the-Impact-of-Court-Reform-in-England-and-Wales-on-Access-to-Justice-FINAL.pdf>

6.1 แนวทางการประเมินที่ 4.1 - ข้อมูลของการพิพากษาคดีออนไลน์

ในหลักการของการพิจารณาคดีทางแพ่งโดยทั่วไป ก่อนที่ศาลจะวินิจฉัยชี้ขาดคดี ศาลจะต้องพิจารณาจากคำฟ้องและคำร้องขอว่าโจทก์หรือผู้ร้องก่อนว่าต้องการให้ได้รับการคุ้มครองประโยชน์ที่คุ้มครองในทางกฎหมายในเรื่องใด เพราะการที่จะขอให้มีการคุ้มครองสิทธิทางศาลในคดีแพ่งไม่ว่าจะด้วย “การฟ้อง” หรือ “การร้องขอ” กรณีไม่ได้ขึ้นอยู่กับคำฟังของการมีอยู่ของสิทธิตามกฎหมายसारบัญญัติของบุคคล แต่กรณี จะต้องมีการโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่” หรือจะต้องมีการ “ความจำเป็นต้องใช้สิทธิทางศาลด้วย”⁴ โดย “การโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่” ต้องเป็นการโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่ที่จำเป็นต้องขอให้ศาลคุ้มครองสิทธินั้นในขณะที่ยื่นฟ้อง กล่าวคือ ผู้ฟ้องต้องมี “ประโยชน์ที่คุ้มครองในทางกฎหมาย” ในขณะยื่นฟ้อง⁵ ซึ่งประโยชน์ดังกล่าวต้องเป็นประโยชน์ตามกฎหมาย เพราะฉะนั้น “ประโยชน์ที่คุ้มครองในทางกฎหมาย” เป็น “เงื่อนไขให้อำนาจดำเนินคดี” ซึ่งเป็น “เงื่อนไขที่ต้องพิจารณาก่อน” ฉะนั้น ในกรณีใดก็ตามที่ไม่มี “ประโยชน์ที่คุ้มครองในทางกฎหมาย” แล้ว ในกรณีนั้นศาลก็ต้องสั่งไม่รับคำฟ้องหรือคำร้องขอไว้พิจารณา หรือหากว่าศาลได้สั่งรับคำฟ้องหรือคำร้องขอไว้พิจารณาแล้ว ศาลก็ต้องสั่งไม่รับในเวลาต่อมา และต้องสั่งให้จำหน่ายคดีออกจากสารบบความ ดังนั้น คดีใดที่ไม่มี “ประโยชน์คุ้มครองในทางกฎหมาย” ศาลจะก้าวล่วงไปพิจารณาและวินิจฉัยชี้ขาดในเนื้อหาของคดีนั้นไม่ได้⁶

ทั้งนี้ ประโยชน์ที่คุ้มครองในทางกฎหมายกับชนิดหรือประเภทของการฟ้องการที่จะเสนอคดีแพ่งต่อศาลได้นั้น ไม่ว่าจะเสนอเป็นการฟ้องชนิดใด กล่าวคือ ไม่ว่าจะเป็นการฟ้องให้กระทำ หรือ “การฟ้องให้ยืนยันสิทธิ” หรือ “การฟ้องให้ตั้งสิทธิกันใหม่” ทุกกรณีจะต้องมี “ประโยชน์ที่คุ้มครองในทางกฎหมาย” ด้วยเสมอ เพียงแต่ว่า “ประโยชน์ที่คุ้มครองในทางกฎหมาย” ในแต่ละการฟ้องจะมีความแตกต่างกันไปตามชนิดของฟ้องเท่านั้น โดยประโยชน์คุ้มครองในทางกฎหมายสามารถแบ่งได้ดังนี้ ประการแรก ประโยชน์ที่คุ้มครองในทางกฎหมายกับการฟ้องให้กระทำ โดยปกติใน “การฟ้องให้กระทำ” จะมี “ประโยชน์ที่คุ้มครองในทางกฎหมายที่ชัดเจนอยู่แล้วเสมอ ดังนั้น ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับ “การฟ้องให้กระทำ” ศาลจึงเพียงแต่ต้องพิจารณาว่าในกรณีใดกรณีหนึ่งนั้นมีข้อยกเว้นอยู่บ้างหรือไม่ ประการที่สอง ประโยชน์ที่คุ้มครองในทางกฎหมายกับการฟ้องให้ยืนยันสิทธิของ “การฟ้องให้ยืนยันสิทธิ” ต้องเป็นการฟ้องขอให้ยืนยันสิทธิในทางกฎหมาย และต้องเป็นกรณีที่สิทธิหรือประโยชน์นั้นจำเป็นต้องได้รับการ

⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 บัญญัติว่า “เมื่อมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้น เกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลใดตามกฎหมายแพ่ง หรือบุคคลใดจะต้องใช้สิทธิทางศาล บุคคลนั้นชอบที่จะเสนอคดีของตนต่อศาลส่วนแพ่งที่มีเขตอำนาจได้ครบบทบัญญัติแห่งกฎหมายแพ่งและประมวลกฎหมายนี้”

⁵ คณิต อนุสรณ์, กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, พิมพ์ครั้งที่ 3 (สำนักพิมพ์วิญญูชน 2558), หน้า 254.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 255.

ยืนยันในทันใด ประการที่สาม ประโยชน์คุ้มครองในทางกฎหมายกับการฟ้องให้ก่อตั้งสิทธิกันใหม่ ซึ่งในกรณีนี้ ก็ต้องมีประโยชน์ที่คุ้มครองทางกฎหมายเป็นเงื่อนไขในการฟ้องเช่นเดียวกัน และในการฟ้องชนิดนี้ในทุกกรณีย่อมมี “ประโยชน์ที่คุ้มครองในทางกฎหมาย” อยู่แล้วเสมอ เพราะการที่ต้องฟ้องเช่นนี้นั้นเกิดขึ้นจากการที่โจทก์ไม่มีทางเลือกอื่นที่จะดำเนินการได้ ดังนั้น ในกรณีนี้ศาลเพียงแต่ต้องดูว่ามีข้อยกเว้นใดๆ ในกรณีนั้นหรือไม่⁷

จากหลักการประโยชน์ที่คุ้มครองในทางกฎหมายดังกล่าวข้างต้น จึงต้องพิจารณาว่าในการตัดสินคดีสำหรับการพิจารณาคดีทางออนไลน์ได้ตัดสินให้เป็นไปตามประโยชน์ที่คุ้มครองในทางกฎหมายหรือไม่ เพราะความสำคัญขององค์ประกอบที่ 4 ดังกล่าวในการประเมินมาตรฐานที่ไม่อาจลดได้ของการเข้าถึงความยุติธรรมคือเรื่องการเข้าถึงการเยียวยา ซึ่งในการอภิปรายการประชุมเชิงปฏิบัติการได้เน้นย้ำว่า การเปลี่ยนแปลงระบบยุติธรรมจะต้องมีบังคับตามคำตัดสินหรือสามารถเยียวยาแก่คู่ความที่เรียกร้องสิทธิของตนได้จริง โดยให้พิจารณาเก็บข้อมูลในการตัดสินคดีของการพิจารณาคดีออนไลน์ว่ามีการตัดสินแก่คู่ความอย่างไร ซึ่งการเก็บรวบรวมและตรวจสอบข้อมูลการตัดสินคดีของการพิจารณาคดีออนไลน์นั้น ควรพิจารณาว่าการตัดสินคดีได้ตัดสินให้สอดคล้องหรือเป็นไปตามประโยชน์ที่คุ้มครองในทางกฎหมายหรือไม่ เพราะประโยชน์ที่คุ้มครองทางกฎหมายจะเป็นตัวบ่งชี้ถึงสิ่งที่โจทก์หรือผู้ร้องต้องการผ่านคำฟ้องหรือคำร้อง โดยในการพิจารณาคดีออนไลน์ของไทยจะใช้กับคดีแพ่งหรือคดีซื้อขายออนไลน์เท่านั้น ดังนี้ ประโยชน์ที่คุ้มครองทางกฎหมายที่ต้องพิจารณาสำหรับข้อมูลการตัดสินออนไลน์ก็จะต้องสอดคล้องกับหลักการในทางแพ่งและการซื้อขายออนไลน์ด้วย ซึ่งหากการตัดสินคดีออนไลน์สามารถตัดสินให้เป็นไปตามประโยชน์ที่คุ้มครองทางกฎหมายของคู่ความได้ การตัดสินทางออนไลน์ก็จะสามารถเยียวยาคุณกรณีได้ตามความประสงค์ของคุณกรณี

ทั้งนี้ ในกรณีของประเทศไทย จากการสืบค้นข้อมูลสถิติคดีจากเว็บไซต์ สำนักแผนงานและงบประมาณของศาลยุติธรรม⁸ ปัจจุบันยังไม่มี การเปิดเผยรายละเอียดของข้อมูลการพิพากษาคดีทางออนไลน์ จึงไม่สามารถตรวจสอบได้ว่าการตัดสินทางออนไลน์สามารถที่จะเยียวยาได้ตามความต้องการของคุณกรณีหรือไม่ ดังนั้น จึงสมควรมีเก็บข้อมูลรายละเอียดการตัดสินคดีทางออนไลน์ในด้านการเยียวยาหรือคุ้มครองประโยชน์ของคู่ความ

6.2 แนวทางการประเมินที่ 4.2 - ระยะเวลาตั้งแต่มีการฟ้องร้องจนถึงการตัดสินคดีทางออนไลน์

ในการตัดสินคดีที่จะสามารถเยียวยาคุณกรณีที่เสียหายจากข้อพิพาทได้จริงจะต้องกระทำด้วยความรวดเร็วหรือไม่ช้าจนเกินไปเพื่อให้คุณกรณีที่เสียหายได้รับการเยียวยาอย่างรวดเร็วที่สุดและไม่ให้ความเสียหายที่มีอยู่เพิ่มขึ้น

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 256-258.

⁸ สำนักแผนงานและงบประมาณ สำนักงานศาลยุติธรรม, สถิติคดี [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://oppb.coj.go.th/th/content/category/articles/id/8/cid/67>

ไปจากเดิมที่มีอยู่ตามระยะเวลาที่ผ่านมา ทั้งนี้ การพิจารณาคดีออนไลน์หรือระบบศาลออนไลน์ถูกออกแบบมาเพื่อทำให้คดีข้อพิพาทที่มีอยู่สามารถได้รับการจัดการไปได้อย่างสะดวก รวดเร็วและประหยัดค่าใช้จ่ายมากยิ่งขึ้น แต่ทั้งนี้ ไม่ใช่แค่การพิจารณาคดีทางออนไลน์เท่านั้นที่ต้องใช้ความรวดเร็วในการตัดสินคดี ในหลักการของการพิจารณาคดีโดยทั่วไปก็มีหลักความรวดเร็วของการดำเนินคดีเช่นเดียวกัน ซึ่งหลักการดังกล่าวก็มีใช้อยู่กับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของไทยด้วย โดยการแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งในหลายครั้ง มีความพยายามที่จะทำให้คดีแพ่งดำเนินไปอย่างรวดเร็ว แต่ก็ดูเหมือนไม่ค่อยได้ผลเท่าที่ควร ทั้งนี้หลักของความรวดเร็วดังกล่าวก็ไม่ใช่จะปราศจากปัญหาเสียทีเดียว เพราะการพิจารณาเกี่ยวกับข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายของคดีใดคดีหนึ่งย่อมต้องใช้เวลาพอสมควร หากรวบรัดในเรื่องข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายของคดีใดคดีหนึ่งย่อมทำให้ความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมเกิดขึ้นได้หรือกลายเป็นคดีที่รวบรัดไปได้ ดังนั้น “ความรวดเร็ว” และ “ความละเอียดรอบคอบ” จึงต้องไปด้วยกันในขอบเขตเหมาะสมและสมควร นอกจากนี้มีข้อสังเกตเพิ่มเติมอีกว่า ความรวดเร็วของการดำเนินคดีใดคดีหนึ่งโดยเฉพาะนั้นไม่ได้เป็นเรื่องที่ขึ้นอยู่กับฝ่ายนิติบัญญัติเป็นสำคัญ แต่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องในคดี อันได้แก่ตัวผู้พิพากษา คู่ความ และทนายความของคู่ความ เป็นสำคัญด้วย กล่าวคือ บุคคลผู้เกี่ยวข้องกับคดีดังกล่าวได้ใช้บทบาทบัญญัติของกฎหมายที่ทำให้คดีเกิดความรวดเร็วหรือไม่ หรือปล่อยให้กฎหมายปรากฏอยู่ในแผ่นกระดาษเท่านั้น⁹

โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 บัญญัติเกี่ยวกับสิทธิในกระบวนการยุติธรรมว่า บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะให้คดีของตนได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม ในหลักการดังกล่าวแม้จะเกี่ยวข้องกับคดีอาญาโดยตรง แต่ก็ใช้ว่าคดีแพ่งหรือคดีอื่นๆ จะไม่มีข้อเรียกร้องใดๆ ในเรื่องความรวดเร็วของการดำเนินคดี เพราะความล่าช้าของการดำเนินคดีทุกประเภทย่อมกระทบต่อความเชื่อมั่นศรัทธาของประชาชนต่ออำนาจตุลาการทั้งสิ้น¹⁰

ในการพิจารณาคดีที่รวดเร็วนั้นจะต้องอาศัยความมุ่งมั่นในการทำงานและการพิจารณาคดีที่ต่อเนื่องด้วย โดยสำหรับหลักการความมุ่งมั่น ในทางอุดมคติแล้วคดีแพ่งต้องนัดพิจารณาคั้งเดียวเสร็จ กล่าวคือ การพิจารณาฟังเรื่องต่างๆ ด้วยวาจา การสืบพยานและการพิพากษาคดีต้องกระทำควบคู่กันไปเลยทีเดียว เพื่อที่จะให้บรรลุผลตามอุดมคติดังกล่าว ศาลจึงจำเป็นต้องกำกับการดำเนินคดีของคู่ความอย่างเคร่งครัดและอย่างจริงจัง และศาลต้องมีอำนาจอย่างเพียงพอที่จะกำกับการดำเนินคดีให้เนิ่นไปอย่างมีประสิทธิภาพด้วย ด้วยเหตุนี้ ในกฎหมายวิธี

⁹ คณิต ฒ นกร, อ่างแล้ว เชียงอรรถที่ 5, หน้า 211.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 212.

พิจารณาความแพ่งของประเทศต่างๆ จึงได้กล่าวถึงหลักการอันหนึ่งที่เรียกในทางวิชาการว่า “หลักความมุ่งมั่น” โดย “การซื้อสองสถาน” ในเนื้อหาที่คือ “กระบวนการพิจารณา” ที่เป็นไปตาม “หลักความมุ่งมั่น” นี้ซึ่งต้องกระทำภายในเวลาที่รวดเร็ว ทั้งนี้ในอดีตประเทศไทยเคยมีความพยายามเกี่ยวกับหลักการนี้อยู่เหมือนกัน แต่โดยการผลิตกันของหลายฝ่ายทำให้กระบวนการกลับไปสู่ที่เดิม ทั้งนี้ วิธีพิจารณาคดีมีโนสาเร่และบทบัญญัติเกี่ยวกับคดีไม่มีข้อยุ่งยาก ก็เป็นตัวอย่างหนึ่งของกรณีของ “หลักการความมุ่งมั่น” กรณีหนึ่ง¹¹

นอกจากหลักการความมุ่งมั่นแล้ว ในการพิจารณาคดีที่รวดเร็วจะต้องอาศัยการพิจารณาคดีที่ต่อเนื่อง โดยศาลมีบทบาทของศาลในการกำกับการดำเนินคดีแพ่ง และต้องเร่งรัดการดำเนินคดีแพ่ง การที่กฎหมายบังคับให้คำฟ้องของโจทก์ต้องมีความชัดเจนก็ดี คำให้การของจำเลยต้องมีความชัดเจนก็ดี เหล่านี้คือข้อเรียกร้องความรวดเร็วในการดำเนินคดีแพ่งเพื่อให้เป็นไปตาม “หลักความมุ่งมั่น” ทั้งสิ้น ซึ่งศาลต้องดำเนินการนั่งพิจารณาคดีติดต่อกันไปเท่าที่สามารถจะทำได้โดยไม่ต้องเลื่อนจนกว่าจะเสร็จการพิจารณาและการพิพากษาคดี ข้อเรียกร้องนี้เป็นข้อเรียกร้องที่สำคัญ การที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ของกฎหมายได้นั้น การเตรียมคดีจะมีส่วนสำคัญอย่างมาก และปัจจุบันยังเป็นข้อเรียกร้องตามรัฐธรรมนูญอีกด้วย หากในวันที่กำหนดนั่งพิจารณาศาลไม่มีเวลาพอที่จะดำเนินการนั่งพิจารณา เนื่องจากกิจวัตรของศาล ศาลจะมีคำสั่งให้เลื่อนการนั่งพิจารณาไปในวันอื่นที่เห็นสมควรก็ได้¹²

จากหลักการพิจารณาคดีที่รวดเร็วซึ่งประกอบด้วยหลักการพิจารณาคดีที่มุ่งมั่นและต่อเนื่องที่เป็นหลักการของการพิจารณาคดีโดยทั่วไป ซึ่งถือว่าหลักการดังกล่าวสอดคล้องกับแนวทางการประเมินองค์ประกอบที่ 4 ของการประชุมเชิงปฏิบัติการคือควรตรวจสอบข้อมูลการตัดสินใจคดีในเรื่องระยะเวลาตั้งแต่เริ่มฟ้องจนถึงการตัดสินคดีด้วยเหตุนี้ในการพิจารณาคดีออนไลน์ซึ่งถือเป็นการพิจารณาคดีอย่างหนึ่ง ก็ต้องดำเนินการตามหลักการพิจารณาคดีที่รวดเร็วที่ต้องทำด้วยความมุ่งมั่นและต่อเนื่องเพื่อให้คู่ความได้รับการเยียวยาได้เร็วที่สุด อีกทั้งตามที่ได้อ้างไปในแนวทางการประเมินที่ 2.3 แล้วว่าการคัดแยกคดีที่เหมาะสมกับกระบวนการทางดิจิทัลหรือศาลออนไลน์ควรคัดแยกคดีประเภทที่ไม่มี ความซับซ้อน ซึ่งคดีที่ไม่มี ความซับซ้อน น่าจะคล้ายกับคดีมีโนสาเร่หรือคดีที่ไม่มีข้อยุ่งยากในวิธีพิจารณาคดีทางแพ่งของไทย ซึ่งเป็นประเภทคดีที่แสดงถึงหลักการความมุ่งมั่นที่ต้องการให้คดีดังกล่าวถูกจัดการให้เสร็จไปได้โดยเร็วตามที่ได้อ้างข้างต้น ดังนั้น คดีที่ไม่มี ความซับซ้อนตามแนวทางการประเมินตามข้อ 2.3 ที่นำมาใช้กับกระบวนการทางดิจิทัลจึงน่าจะสอดคล้องกับหลักการความมุ่งมั่นที่ต้องการให้คดีเสร็จไปได้โดยเร็ว

¹¹ เรื่องเดียวกัน

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 213.

เช่นกัน ดังนั้นการตรวจสอบข้อมูลการตัดสินใจการพิจารณาคดีออนไลน์ของไทยจึงควรตรวจสอบระยะเวลาการตัดสินใจตั้งแต่เริ่มฟ้องจนถึงการตัดสินว่าใช้ระยะเวลาเท่าใด เพื่อพิจารณาว่าคู่กรณีสามารถเข้าถึงการเยียวยาได้จริงหรือไม่

สำหรับกรณีของประเทศไทย จากการสืบค้นรายงานสถิติคดีที่พิพากษาเสร็จไปของศาลยุติธรรมจำแนกตามระยะเวลาในการพิจารณาคดี พบว่าปัจจุบันยังไม่มีข้อมูลระยะเวลาการพิจารณาคดีทางออนไลน์แยกออกมาต่างหาก อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนได้สืบค้นข้อมูลระยะเวลาการพิจารณาคดีของศาลชั้นต้นทั่วราชอาณาจักรทั้งหมด (นับตั้งแต่วันฟ้องคดีพิพากษาแล้วเสร็จ) เพื่อเป็นข้อมูลประกอบในการพิจารณาถึงระยะเวลาการตัดสินใจคดีในปัจจุบัน ซึ่งพบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 จนถึง ปีพ.ศ.2565 (ม.ค.-พ.ค.) อันดับระยะเวลาการพิจารณาคดีจากมากที่สุดคือเกิน 1 เดือนแต่ไม่เกิน 3 เดือน และน้อยที่สุดคือระยะเวลาการพิจารณาคดีเกิน 5 ปี โดยรายละเอียดปรากฏตามตารางที่ 28 ทั้งนี้ข้อมูลดังกล่าวไม่สามารถแสดงได้อย่างชัดเจนว่าระยะเวลาในการตัดสินใจคดีทางออนไลน์ได้ใช้ระยะเวลาเท่าใดจึงไม่อาจประเมินตรวจสอบการเยียวยาคู่กรณีผ่านการตัดสินใจทางออนไลน์ได้ จึงควรเก็บบันทึกข้อมูลระยะเวลาในการพิจารณาคดีการตัดสินใจทางออนไลน์แยกออกมาต่างหากอย่างชัดเจน เพื่อที่จะสามารถตรวจสอบประสิทธิภาพในการเยียวยาคู่กรณีผ่านการตัดสินใจทางออนไลน์ได้

ตารางที่ 28 สถิติคดีพิพากษาแล้วเสร็จของยอดรวมศาลชั้นต้นทั่วราชอาณาจักรจำแนกตามช่วงระยะเวลาในการพิจารณาคดีประจำปี

สถิติคดีพิพากษาแล้วเสร็จของยอดรวมศาลชั้นต้นทั่วราชอาณาจักรจำแนกตามช่วงระยะเวลาในการพิจารณาคดี ประจำปี									
ปี พ.ศ.	ไม่เกิน 1 เดือน	เกิน 1 เดือนแต่ไม่เกิน 3 เดือน	เกิน 3 เดือนแต่ไม่เกิน 6 เดือน	เกิน 6 เดือนแต่ไม่เกิน 1 ปี	เกิน 1 ปีแต่ไม่เกิน 2 ปี	เกิน 2 ปีแต่ไม่เกิน 3 ปี	เกิน 3 ปีแต่ไม่เกิน 4 ปี	เกิน 4 ปีแต่ไม่เกิน 5 ปี	เกิน 5 ปี
พ.ศ. 2558 ¹³	553,688 คดี	533,105 คดี	163,903 คดี	52,904 คดี	15,493 คดี	1,799 คดี	438 คดี	149 คดี	129 คดี
พ.ศ. 2559 ¹⁴	526,550 คดี	719,384 คดี	213,813 คดี	59,841 คดี	15,488 คดี	1,722 คดี	254 คดี	60 คดี	57 คดี

¹³ สำนักแผนงานและงบประมาณ สำนักงานศาลยุติธรรม, 01.สถิติคดีพิพากษาแล้วเสร็จของศาลชั้นต้นจำแนกตามช่วงระยะเวลาในการพิจารณาคดี ประจำปี พ.ศ. 2558 [ออนไลน์], 2558. แหล่งที่มา: <https://oppb.coj.go.th/content/category/detail/id/8/cid/2092/iid/18032>

¹⁴ สำนักแผนงานและงบประมาณ สำนักงานศาลยุติธรรม, 02.สถิติคดีที่พิพากษาแล้วเสร็จของศาลชั้นต้นจำแนกตามช่วงระยะเวลาในการพิจารณาคดี ประจำปี พ.ศ. 2559 [ออนไลน์], 2559. แหล่งที่มา: <https://oppb.coj.go.th/content/category/detail/id/8/cid/2092/iid/18033>

สถิติคดีพิพาทษาแล้วเสร็จของยอดรวมศาลชั้นต้นทั่วราชอาณาจักรจำแนกตามช่วงระยะเวลาในการพิจารณาคดี ประจำปี									
ปี พ.ศ.	ไม่เกิน 1 เดือน	เกิน 1 เดือนแต่ไม่เกิน 3 เดือน	เกิน 3 เดือนแต่ไม่เกิน 6 เดือน	เกิน 6 เดือนแต่ไม่เกิน 1 ปี	เกิน 1 ปี แต่ไม่เกิน 2 ปี	เกิน 2 ปี แต่ไม่เกิน 3 ปี	เกิน 3 ปี แต่ไม่เกิน 4 ปี	เกิน 4 ปี แต่ไม่เกิน 5 ปี	เกิน 5 ปี
พ.ศ. 2560 ¹⁵	485,713 คดี	661,771 คดี	259,582 คดี	71,313 คดี	14,790 คดี	945 คดี	179 คดี	35 คดี	37 คดี
พ.ศ. 2561 ¹⁶	502,267 คดี	740,012 คดี	204,482 คดี	60,177 คดี	11,392 คดี	828 คดี	103 คดี	32 คดี	38 คดี
พ.ศ. 2562 ¹⁷	549,878 คดี	770,697 คดี	244,220 คดี	54,026 คดี	8,649 คดี	491 คดี	23 คดี	16 คดี	16 คดี
พ.ศ. 2563 ¹⁸	458,928 คดี	534,683 คดี	379,188 คดี	96,080 คดี	10,197 คดี	934 คดี	127 คดี	9 คดี	3 คดี
พ.ศ. 2564 ¹⁹	360,702 คดี	309,587 คดี	274,357 คดี	172,113 คดี	26,181 คดี	668 คดี	35 คดี	8 คดี	3 คดี
พ.ศ. 2565 (มกราคม - พฤษภาคม) ²⁰	230,696 คดี	245,067 คดี	114,483 คดี	62,015 คดี	37,743 คดี	1,726 คดี	85 คดี	9 คดี	3 คดี

ที่มา: ผู้เขียนรวบรวมข้อมูลจากเว็บไซต์สำนักแผนงานและงบประมาณ สำนักงานศาลยุติธรรม²¹

¹⁵ สำนักแผนงานและงบประมาณ สำนักงานศาลยุติธรรม, 03.สถิติคดีที่พิพาทษาเสร็จไปของศาลชั้นต้นจำแนกตามระยะเวลาในการพิจารณา คดี ประจำปี พ.ศ. 2560 [ออนไลน์], 2560. แหล่งที่มา: <https://oppb.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/2092/iid/18034>

¹⁶ สำนักแผนงานและงบประมาณ สำนักงานศาลยุติธรรม, 04.สถิติคดีที่พิพาทษาเสร็จไปของศาลชั้นต้นจำแนกตามระยะเวลาในการพิจารณา คดี ประจำปี พ.ศ. 2561 [ออนไลน์], 2561. แหล่งที่มา: <https://oppb.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/2092/iid/133389>

¹⁷ สำนักแผนงานและงบประมาณ สำนักงานศาลยุติธรรม, 05.สถิติคดีที่พิพาทษาเสร็จไปของศาลชั้นต้นจำแนกตามระยะเวลาในการพิจารณา คดี ประจำปี พ.ศ. 2562 [ออนไลน์], 2562. แหล่งที่มา: <https://oppb.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/2092/iid/187585>

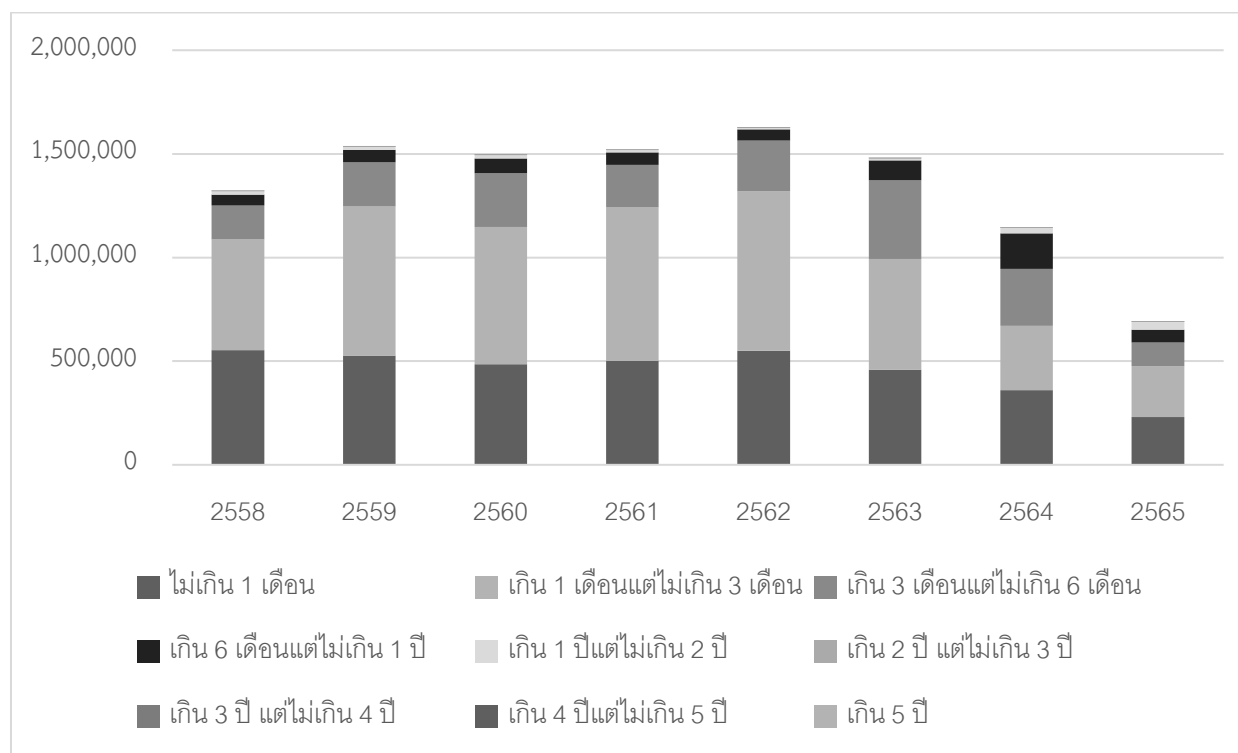
¹⁸ สำนักแผนงานและงบประมาณ สำนักงานศาลยุติธรรม, 06.สถิติคดีที่พิพาทษาเสร็จไปของศาลชั้นต้นจำแนกตามระยะเวลาในการพิจารณา คดี ประจำปี พ.ศ. 2563 [ออนไลน์], 2563. แหล่งที่มา: <https://oppb.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/2092/iid/274107>

¹⁹ สำนักแผนงานและงบประมาณ สำนักงานศาลยุติธรรม, 14.สถิติคดีพิพาทษาแล้วเสร็จของศาลชั้นต้นจำแนกตามช่วงระยะเวลาในการพิจารณา คดี ประจำปี พ.ศ. 2564 (มกราคม-ธันวาคม) [ออนไลน์], 2564. แหล่งที่มา: <https://oppb.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/2092/iid/278454>.

²⁰ สำนักแผนงานและงบประมาณ สำนักงานศาลยุติธรรม, 17.สถิติคดีพิพาทษาแล้วเสร็จของศาลชั้นต้นจำแนกตามช่วงระยะเวลาในการพิจารณา คดี ประจำปี พ.ศ. 2565 (มกราคม-พฤษภาคม) [ออนไลน์], 2565. แหล่งที่มา: <https://oppb.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/2092/iid/297784>

²¹ สำนักแผนงานและงบประมาณ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เิงอรรถที่ 13-20

แผนภูมิที่ 45 สถิติคดีพิพาทษาแล้วเสร็จของยอดรวมศาลชั้นต้นทั่วราชอาณาจักรจำแนกตามช่วงระยะเวลาในการพิจารณาคดี ประจำปี

ที่มา: ผู้เขียนรวบรวมข้อมูลจากเว็บไซต์สำนักแผนงานและงบประมาณ สำนักงานศาลยุติธรรม²²

นอกจากนี้ ในเรื่องการเยียวยาผู้เสียหายนอกจากจะต้องพิจารณาระยะเวลาในการตัดสินคดีที่พิจารณา ตั้งแต่เริ่มฟ้องจนถึงการตัดสินคดีแล้ว หลังจากนั้นหากการตัดสินดังกล่าวต้องมีการบังคับคดีเจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาก็จะต้องดำเนินการต่อไปเพื่อร้องขอต่อศาลให้มีการบังคับคดีให้เป็นไปตามคำพิพากษาด้วย ซึ่งในช่วงระยะเวลาดังกล่าวตั้งแต่เริ่มยื่นคำขอบังคับคดีจนถึงมีการบังคับคดีเสร็จสิ้นก็จะต้องใช้เวลาเช่นเดียวกัน ซึ่งหากใช้ระยะเวลาการบังคับคดีที่นานเกินไปก็อาจส่งผลเสียต่อคู่กรณีที่เสียหายเช่นเดียวกัน ดังนี้ ผู้เขียนจึงได้ทำการสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับระยะเวลาของการบังคับคดี ซึ่ง แม้ข้อมูลดังกล่าวจะไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับระยะเวลาในการตัดสินคดี แต่ผู้เขียนได้สืบค้นข้อมูลดังกล่าวเพื่อเป็นข้อมูลประกอบให้เห็นถึงระยะเวลาที่เกี่ยวข้องสำหรับการเยียวยาผู้เสียหายด้วย เพราะในเรื่องดังกล่าวก็เป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้คู่กรณีสามารถเข้าถึงการเยียวยาได้อย่างมีประสิทธิภาพได้ หากการบังคับคดีเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว โดยจากรายงานโครงการสำรวจความเชื่อมั่นของประชาชนผู้รับบริการที่มีต่อ

²² เรื่องเดียวกัน

กระบวนการบังคับคดีประจำงบประมาณ พ.ศ. 2563 ได้มีการสำรวจความเห็นของผู้รับบริการในกระบวนการบังคับคดีแพ่ง ดังนี้

จากการสำรวจผู้รับบริการในกระบวนการบังคับคดีแพ่งจำนวน 366 คน เกี่ยวกับ อุปสรรคหรือปัญหาที่ได้จากการรับบริการหรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับกรมบังคับคดี ผลการสำรวจพบว่าจำนวน 129 คนหรือเกินกว่า 1 ใน 3 หรือร้อยละ 35.25 ระบุว่า ทำงานล่าช้ามาก รองลงมาจำนวน 108 คนหรือร้อยละ 29.51 ระบุว่า หาสำนวนไม่เจอ รอนาน จำนวน 50 คนหรือร้อยละ 13.66 ระบุ ให้เจ้าหน้าที่แนะนำในการกดบัตรคิว และแนะนำการติดต่อกับกรมบังคับคดี จำนวน 32 คน หรือร้อยละ 8.74 ระบุ เจ้าหน้าที่มักทำงานให้คนที่รู้จักก่อน พนักงานพูดจาไม่ดี และเจ้าหน้าที่น้อยเกินไป และจำนวน 16 คนหรือร้อยละ 4.37 ระบุ ติดต่อทางโทรศัพท์ไม่ได้หรือไม่รับสาย ระบบคอมพิวเตอร์ไม่เสถียร²³

จากการสำรวจผู้รับบริการในกระบวนการบังคับคดีแพ่งจำนวน 303 คน เกี่ยวกับความคาดหวังหรือความคิดเห็นในการดำเนินงานของ กรมบังคับคดี ผลการสำรวจพบว่า ส่วนใหญ่หรือจำนวน 187 คน หรือร้อยละ 61.72 ระบุ ว่าควรมีความรวดเร็วในการทำงาน ทุกขั้นตอน พัฒนาคูคณากรให้มีศักยภาพมากขึ้น และควรเพิ่มบุคลากร รองลงมาจำนวน 37 คน ร้อยละ 12.21 ระบุ ควรมีเจ้าหน้าที่ให้คำแนะนำในการขอใช้บริการ และควรมีคอมพิวเตอร์ให้ใช้ เช่น การพิมพ์คำร้องแทนการเขียน จำนวน 18 คน หรือร้อยละ 5.94 ระบุว่า สถานที่รอเจ้าหน้าที่คับแคบ/ไม่มีเก้าอี้นั่งรอ และควรเพิ่มโต๊ะเขียนเอกสาร จำนวน 15 คนหรือร้อยละ 4.95 ระบุว่า สามารถตรวจสอบข้อมูลได้เองผ่านระบบออนไลน์ และจำนวน 14 คนหรือร้อยละ 4.62 ระบุว่า ควรมีวิธีการติดต่องานให้จบภายในครั้งเดียว ไม่ต้องมาหลายรอบ²⁴

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่าปัญหาของผู้รับบริการในกระบวนการบังคับคดีแพ่งที่เป็นปัญหามากที่สุดคือการทำงานที่ล่าช้าและรอระยะเวลาานาน และความคาดหวังที่มากที่สุดของผู้รับบริการในกระบวนการบังคับคดีแพ่ง ก็เป็นเรื่องระยะเวลาเช่นเดียวกัน กล่าวคือต้องการให้มีความรวดเร็วในการทำงาน ทุกขั้นตอน รวมถึงพัฒนาคูคณากรให้มีศักยภาพมากขึ้น และควรเพิ่มบุคลากร ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากระบวนการบังคับคดีก็ยังมีปัญหาในเรื่องของระยะเวลาที่ล่าช้า

²³ กรมบังคับคดี กระทรวงยุติธรรม, โครงการสำรวจความเชื่อมั่นของประชาชนผู้รับบริการที่มีต่อกระบวนการบังคับคดี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 (รายงานฉบับสมบูรณ์), หน้า 68-69 [ออนไลน์], 2563. แหล่งที่มา: <https://www.led.go.th/korphorr/pdf/23-02-2564.pdf>

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 69.

6.2.1 การดำเนินกระบวนการพิจารณาโดยระบบ Smart Contract

จากหลักการขององค์ประกอบที่ 4 ที่เป็นการพิจารณาในเรื่องของการเยียวยาซึ่งต้องพิจารณาว่าการตัดสินคดีทางออนไลน์จะสามารถทำให้เกิดขึ้นจริงได้หรือไม่ โดยต้องพิจารณาจากข้อมูลการตัดสินว่ามีการตัดสินเยียวยาแก่คู่กรณีอย่างไรและใช้ระยะเวลาเท่าใด โดยในปัจจุบันระบบศาลออนไลน์ของต่างประเทศได้มีการนำเทคโนโลยี Smart Contract มาใช้ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีด้วย เพราะในปัจจุบันการพิจารณาคดีโดยศาลออนไลน์จะเกี่ยวข้องกับคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งอาจต้องมีการตัดสินคดีและบังคับคำตัดสินให้มีความเหมาะสมกับคดีประเภทอิเล็กทรอนิกส์ โดยจะสอดคล้องกับประโยชน์ที่คู่กรณีต้องการให้มีการเยียวยาและสามารถเพิ่มความรวดเร็วและลดการผิดนัดในการบังคับตามคำตัดสินของศาลได้ ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงได้ทำการศึกษาในเรื่องดังกล่าวเพื่อนำมาเป็นแนวทางประกอบการศึกษาตามแนวทางการประเมิน

โดยทั่วไป Smart contract คือ ชุดรหัสคอมพิวเตอร์ที่เมื่อถึงจุดที่เป็นไปตามเงื่อนไขของสัญญา Smart contract ก็จะสามารถทำงานโดยอัตโนมัติตามฟังก์ชันที่กำหนดไว้ล่วงหน้า ซึ่งตามความหมายดังกล่าว Smart contract จึงอาจจะไม่ตรงกับแนวคิดทางกฎหมายของกฎหมายสัญญา แต่ค่อนข้างที่จะเป็นเครื่องมือในการบังคับใช้ทางกฎหมายที่อาจจะไม่ได้มีความชาญฉลาดในตัวเอง โดย Vitalik Buterin ผู้ก่อตั้งของ Ethereum protocol ได้เคยแสดงความเห็นไว้ว่า Smart contract อาจเรียกได้ว่าเป็นสิ่งที่น่าเบื่อและเป็นเรื่องในทางเทคนิคมากกว่า บางทีอาจเป็นเหมือนแคสคริปต์เท่านั้น²⁵

ในประเทศจีน ด้วยการพัฒนาของระบบศาลอินเทอร์เน็ตและการก่อตั้งระบบ judicial blockchain platforms ศาลประเทศจีนเริ่มที่จะดำเนินการปล่อยระบบบริการที่เรียกว่า “judicial smart contract service” โดยศาลอินเทอร์เน็ตปักกิ่งเป็นศาลที่นำระบบ judicial smart contract service มาใช้ศาลแรก ในปี 2019 คดีละเมิดทางอินเทอร์เน็ตที่ยื่นต่อศาลอินเทอร์เน็ตปักกิ่ง คู่ความในคดีดังกล่าวได้บรรลุข้อตกลงในการไกล่เกลี่ย²⁶ ซึ่งคู่กรณีก็ได้รับแจ้งข้อมูลจากศาลว่า คู่ความสามารถเลือกใช้ระบบ judicial smart contract service ได้และหากคู่ความเลือกใช้ระบบดังกล่าวแล้ว หากจำเลยไม่สามารถที่จะทำการปฏิบัติตามข้อตกลงตามที่ไกล่เกลี่ย

²⁵ The Uniform Law Commission, Guidance Note Regarding the Relation Between the Uniform Electronic Transactions Act and Federal Design Act, Blockchain Technology and “Smart Contracts” [Online], 3 November 2019. Available from: <https://www.uniformlaws.org/HigherLogic/System/DownloadDocumentFile.ashx?DocumentFileKey=d2026984-1040-3c6f-62c8-a676b12d7bff>.

²⁶ Beijing Internet Court, 0491 Min Chu. No. 31145, 2019.

ทั้งหมดภายในระยะเวลาที่กำหนดได้ โจทก์สามารถที่ยื่นคำร้องได้ทันทีภายในคลิกเดียว (one-click case filing)

ในการยื่นคำร้องขอบังคับคดีสำหรับระบบแบบดั้งเดิมจะต้องอาศัยดำเนินการในหลายขั้นตอน ตัวอย่างเช่น การกรอกหลายๆ แบบฟอร์มด้วยตนเองหรือการตรวจสอบกำหนดเวลาและข้อเท็จจริงซ้ำหรือการยืนยันตัวตนของคุณค่าแต่ละคน เป็นต้น แต่ด้วยการใช้คอมพิวเตอร์คำนวณองค์ประกอบที่จำเป็นและเกี่ยวข้อง เช่น สิทธิและหน้าที่ต่างๆของคุณค่า ฯลฯ และทำการใส่เข้าไปใน Smart contract พร้อมด้วยระบบการดึงข้อมูลแบบอัตโนมัติทำให้ระบบ Judicial Smart Contract Service รวมขั้นตอนต่างๆ ในกระบวนการพิจารณาที่ใช้ระยะเวลาในการดำเนินการทั้งหมดไว้ภายในคลิกเดียว โดยเมื่อมีการคลิกเกิดขึ้นแล้วแผนการรับคำร้องคดีของศาลจะรับข้อมูลดังกล่าวและเริ่มดำเนินการตรวจสอบข้อมูลที่เกี่ยวข้อง หากไม่พบปัญหาใดๆ คดีดังกล่าวก็จะถูกส่งไปยังระบบการบังคับคดีโดยอัตโนมัติ

รูปภาพที่ 7 หน้าจอผู้ใช้งานสำหรับการยื่นคำร้องแบบคลิกเดียว

Screenshot in the JCS of the Beijing Internet Court				
Confirmation of contract performance				
Case number: (2019) Beijing 0491, Civil, first instance, No. 31145 Deadline for completion of contract performance: October 16 th , 2019				
<table border="1" style="width: 100%;"> <tr> <td colspan="2" style="text-align: center;">Has the opposite party performed the obligation of payment?</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">Performed</td> <td style="text-align: center;">Not yet</td> </tr> </table>	Has the opposite party performed the obligation of payment?		Performed	Not yet
Has the opposite party performed the obligation of payment?				
Performed	Not yet			
<table style="width: 100%;"> <tr> <td style="text-align: center; border: 1px solid black; padding: 5px;">Submit</td> <td style="text-align: center; border: 1px solid black; padding: 5px;">Cancel</td> </tr> </table>	Submit	Cancel		
Submit	Cancel			

ที่มา: จากเว็บไซต์ World Forum on Rule of Law in Internet²⁷

ซึ่งนี่ถือเป็นคดีแรกที่มีการใช้ระบบการยื่นคำร้องอัตโนมัติผ่านระบบ Judicial Smart Contract Service ในประเทศจีน และถือเป็นจุดเริ่มต้นของการใช้งานเทคโนโลยี Smart contract ในทางปฏิบัติของศาลหรือระบบ

²⁷ World Forum on Rule of Law in Internet, *The first in the country! Beijing Internet Court uses blockchain smart contract technology to implement "one-click filing"* [Online], 3 December 2019. Available from: <http://wlf.court.gov.cn/news/view-18.html>

ศาลของจีน อีกทั้งยังเป็นการผสมผสานกันระหว่างข้อมูลบน Blockchain (On-chain) กับระบบข้อมูลของศาลนอก Blockchain (Off-chain)²⁸

ในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน ศาลอินเทอร์เน็ตทางโจวก็ได้ทำการเปิดตัวแอปพลิเคชัน Judicial Smart Contract Service เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2019 ซึ่งถือเป็นส่วนขยายของระบบ Judicial Blockchain Platforms ของศาลอินเทอร์เน็ตทางโจวที่เปิดตัวเมื่อปี 2019 โดยระบบ Judicial Smart Contract Service ของศาลอินเทอร์เน็ตทางโจวได้สร้าง “วงจรกระบวนการพิจารณาแบบปิด” (closed-loop procedure) ซึ่งจะครอบคลุมกระบวนการพิจารณาทั้งหมดตั้งแต่การลงลายมือชื่อโดยสมัครใจลงใน Smart contract ไปจนถึงการดำเนินการบังคับคดีขั้นสุดท้าย ทั้งนี้กระบวนการพิจารณารวมถึงพยานทั้งหมดจะถูกบันทึกลงในเทคโนโลยี Blockchain บน node ทั้งหมดภายในระบบ Blockchain ของศาลจีน²⁹

แอปพลิเคชันต่างๆ จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการดำเนินการตาม Smart contract ประสิทธิภาพในการจัดการกับการผิดนัดตามข้อตกลง ลดการแทรกแซงของมนุษย์รวมถึงปัจจัยอื่นๆ ที่ควบคุมไม่ได้ และจะเป็นการกำหนดมาตรฐานใหม่สำหรับการลงนามและการปฏิบัติตามสัญญาในยุคอินเทอร์เน็ตต่อไป ซึ่งเทคโนโลยีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องไม่ได้มีความซับซ้อนมากนักจึงเป็นเรื่องปกติที่ในอนาคตอันใกล้จะมีการเกิดขึ้นของการใช้ Smart contract โดยศาลในระบบตุลาการของประเทศจีน³⁰

ทั้งนี้รายละเอียดเกี่ยวกับการใช้ระบบ Smart contract ในการบังคับคดีได้มีงานวิจัยของ Zhen er row³¹ วิเคราะห์ในเรื่องดังกล่าว โดยในเนื้อหาของงานวิจัยดังกล่าวสามารถสรุปได้ดังนี้ ในกรณีการใช้ระบบ Smart contract ในการบังคับคดี จะเป็นการช่วยลดความเสี่ยงในการบังคับคดีลง โดยหากพิจารณาจากความสามารถของ Blockchain ในกรณีการถือครองสกุลเงินดิจิทัล ซึ่งจะสามารถทำได้โดยถือครองไว้ในกระเป๋าเงิน (Wallet) ตามที่อยู่ที่ระบุไว้หรือโดย Smart contract เท่านั้น ซึ่งความสามารถของ Smart contract หลังจากทำการกร

²⁸ Tian Lu, “The Implementation of Blockchain Technologies in Chinese Courts” *Stanford Journal of Blockchain Law & Policy* 4 (2020): 117-119.

²⁹ Hangzhou Internet Court, *Promote the governance of the source of complaints and rebuild digital integrity!* Hangzhou Internet Court blockchain smart contract judicial application is online today [Online], 24 October 2019. Available from: https://mp.weixin.qq.com/s?__biz=MzU4NzExNTkyMQ==&mid=2247484784&idx=1&sn=e08c956b40966ee18f4a6733c19f4ba4&chksm=fd1b98eca86309869e72057ffeab5777d74c0007e592b74471279c7cb9184e1b370618670df&scene=21#wechat_redirect.

³⁰ Tian Lu, above n 28, p.119.

³¹ Zhen Er Low, “Execution of Judgements on The Blockchain: A Practical Legal Commentary” *Harvard Journal of Law & Technology* 34 (Spring 2021): 3.

ถือครองสกุลเงินดิจิทัลดังกล่าวแล้ว ก็จะทำให้การปล่อยสกุลเงินดิจิทัลโดยอัตโนมัติเพื่อดำเนินการตามเงื่อนไขบางอย่าง โดยหากพิจารณาถึงความสามารถดังกล่าวแล้ว ความแน่นอนในการบังคับคดีโดยอัตโนมัติก็จะสามารถเกิดขึ้นได้ผ่านคำพิพากษาของศาล³² ทั้งนี้หากต้องการให้ระบบการบังคับคดีโดย Smart contract เกิดขึ้นได้อย่างมั่นใจ คู่ความทุกฝ่ายในคดีข้อพิพาทควรที่จะใส่จำนวนเงินลงในบัญชีของศาลที่จัดเตรียมไว้จนถึงจำนวนตามที่คู่ความอีกฝ่ายเรียกร้อง รวมถึงมีข้อจำกัดที่จะไม่สามารถเข้าไปยุ่งกับเงินดังกล่าวเหล่านี้ได้ ซึ่งก็จะเหมือนกับการให้หลักประกันแก่ศาล³³ อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ทุกการบังคับคดีจะเหมาะสมกับการใช้ระบบ Smart contract เนื่องจากจะเห็นว่า การบังคับคดีโดยระบบ Smart contract จะมีความเกี่ยวข้องกับธุรกรรมทางดิจิทัลโดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลธุรกรรมที่ถูกจัดเก็บในระบบ Blockchain ตัวอย่างเช่น การที่ศาลออกคำพิพากษาให้จำเลยชำระหนี้ด้วยสกุลเงินดิจิทัลหรือคำพิพากษาที่สั่งตามข้อมูลที่ถูกบันทึกไว้ใน Blockchain เป็นต้น คู่ความที่อยู่ภายใต้คำพิพากษานั้นจะได้รับประโยชน์จากการที่สามารถมีวิธีการบังคับคดีที่หลากหลายมากขึ้น แต่ทั้งนี้ การบังคับคดีบางอย่างอาจไม่ได้เกี่ยวข้องกับธุรกรรมทางดิจิทัล แต่เป็นการบังคับคดีทางกายภาพก็ได้ เช่น การบังคับคดีให้กระทำการหรืองดเว้นกระทำการ เป็นต้น ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการพิจารณาพิพากษาคดี "แบบผสม" ในทุกกรณีคือมีทั้งวิธีการบังคับคดีแบบดั้งเดิมหรือการบังคับคดีแบบอัตโนมัติ

6.3 สรุปการประเมินองค์ประกอบที่ 4 ของประเทศไทย

ในการพิจารณาหลักการตามแนวทางการประเมินองค์ประกอบที่ 4 เรื่องการเข้าถึงการเยียวยา (Access to a remedy) เป็นการพิจารณาหลักการจากแนวทางของการประชุมเชิงปฏิบัติการที่มีการแนะนำว่าควรบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลของการพิพากษาคดีออนไลน์และระยะเวลาตั้งแต่มีการฟ้องร้องจนถึงการตัดสินคดีทางออนไลน์ เพื่อที่จะสามารถตรวจสอบได้ว่าการตัดสินทางออนไลน์จะสามารถเยียวยาผู้กรณีได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ โดยจากแนวทางการประเมินสามารถแบ่งการประเมินได้เป็นสองเรื่องคือ ตรวจสอบข้อมูลของการพิพากษาคดีออนไลน์และเรื่องระยะเวลาตั้งแต่มีการฟ้องร้องจนถึงการตัดสินคดีทางออนไลน์

ในส่วนการตรวจสอบข้อมูลของการพิพากษาคดีออนไลน์ ในเรื่องดังกล่าวตามหลักการของกฎหมายวิธีพิจารณาคความแพ่งสำหรับการตัดสินคดีจะต้องตัดสินให้เป็นไปตามประโยชน์ที่คุ้มครองในทางกฎหมายซึ่งประโยชน์ดังกล่าวเกิดจากคำฟ้องหรือคำร้องของคู่ความที่มีการเรียกร้องสิทธิให้ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย ดังนั้น ในการตัดสินคดีสำหรับการพิจารณาคดีทางออนไลน์ก็จะต้องตัดสินให้เป็นไปตามประโยชน์ที่คุ้มครองในทาง

³² Ibid., pp. 9-11.

³³ Ibid.

กฎหมายด้วย เพราะประโยชน์ที่คุ้มครองทางกฎหมายจะเป็นตัวบังคับถึงสิ่งที่โจทก์หรือผู้ร้องต้องการผ่านคำฟ้องหรือคำร้อง ซึ่งหากการตัดสินใจคดีออนไลน์สามารถตัดสินให้เป็นไปตามประโยชน์ที่คุ้มครองทางกฎหมายของคู่ความได้ การตัดสินทางออนไลน์ก็จะสามารถเยียวยาคู่กรณีได้ตามความประสงค์ของคู่กรณี แต่ทั้งนี้ ในกรณีของประเทศไทย จากการสืบค้นข้อมูลสถิติคดีจากเว็บไซต์ สำนักแผนงานและงบประมาณของศาลยุติธรรม ปัจจุบันยังไม่มีเปิดเผยรายละเอียดของข้อมูลการพิพากษาคดีทางออนไลน์

ส่วนเรื่องระยะเวลาตั้งแต่มีการฟ้องร้องจนถึงการตัดสินคดีทางออนไลน์ ในหลักการดังกล่าวจากแนวทางประเมินจะมีความสอดคล้องกับหลักการของกฎหมายวิธีพิจารณาความเรื่องหลักการพิจารณาคดีที่รวดเร็ว ซึ่งในการพิจารณาคดีออนไลน์ถือเป็นการพิจารณาคดีอย่างหนึ่ง ก็ต้องดำเนินการตามหลักการพิจารณาคดีที่รวดเร็วที่ต้องทำโดยความมุ่งมั่นและต่อเนื่องเพื่อให้คู่ความได้รับการเยียวยาได้เร็วที่สุด ดังนั้นการตรวจสอบข้อมูลการตัดสินการพิจารณาคดีออนไลน์ของไทยจึงควรตรวจสอบระยะเวลาการตัดสินตั้งแต่เริ่มฟ้องจนถึงการตัดสินว่าใช้ระยะเวลาเท่าใด เพื่อพิจารณาว่าคู่กรณีสามารถเข้าถึงการเยียวยาได้จริงหรือไม่ แต่ในการสืบค้นข้อมูลของประเทศไทย จากรายงานสถิติคดีที่พิพากษาเสร็จไปของศาลยุติธรรมจำแนกตามระยะเวลาในการพิจารณาคดี พบว่าปัจจุบันยังไม่มีข้อมูลระยะเวลาการพิจารณาคดีทางออนไลน์แยกออกมาต่างหาก จึงไม่พบข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับระยะเวลาตั้งแต่มีการฟ้องร้องจนถึงการตัดสินคดีทางออนไลน์

โดยสรุป ในปัจจุบันยังไม่มีข้อมูลของการพิพากษาคดีออนไลน์และระยะเวลาตั้งแต่มีการฟ้องร้องจนถึงการตัดสินคดีทางออนไลน์ จึงไม่สามารถพิจารณาได้ว่าการตัดสินคดีทางออนไลน์สามารถเยียวยาคู่กรณีได้มีประสิทธิภาพและรวดเร็วเพียงใด จึงควรมีการตรวจสอบข้อมูลการตัดสินคดีทางออนไลน์ว่าสามารถเยียวยาหรือคุ้มครองประโยชน์ตามความต้องการของคู่ความได้หรือไม่ และบันทึกข้อมูลระยะเวลาในการพิจารณาคดีการตัดสินทางออนไลน์แยกออกมาต่างหากอย่างชัดเจน เพื่อที่จะสามารถตรวจสอบประสิทธิภาพในการเยียวยาคู่กรณีผ่านการตัดสินทางออนไลน์ได้

ตารางที่ 29 สรุปแนวทางการประเมินองค์ประกอบที่ 4 ของประเทศไทย

องค์ประกอบที่ 4	ข้อมูลการพิจารณาคดีออนไลน์ของประเทศไทย
แนวทางการประเมินที่ 4.1 ข้อมูลของการพิพากษาคดีออนไลน์	ข้อมูลสถิติคดีจากเว็บไซต์ สำนักแผนงานและงบประมาณของศาลยุติธรรม ยังไม่มีเปิดเผยรายละเอียดของข้อมูลการพิพากษาคดีทางออนไลน์

องค์ประกอบที่ 4	ข้อมูลการพิจารณาคดีออนไลน์ของประเทศไทย
<p>แนวทางการประเมินที่ 4.2 ระยะเวลาตั้งแต่มีการฟ้องร้องจนถึงการ ตัดสินคดีทางออนไลน์</p>	<p>ปัจจุบันรายงานสถิติคดีที่พิพากษาเสร็จไปของศาลยุติธรรมจำแนกตามระยะเวลาใน การพิจารณาคดี ยังไม่มีข้อมูลระยะเวลาการพิจารณาคดีทางออนไลน์แยกออกมาต่างหาก จึง ไม่พบข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับระยะเวลาตั้งแต่มีการฟ้องร้องจนถึงการตัดสินคดีทางออนไลน์</p>

ที่มา: สรุปรายงานผู้เขียน

บทที่ 7

บทสรุป

ในปัจจุบันระบบศาลในหลายประเทศทั่วโลก รวมถึงประเทศไทย ได้เริ่มมีการพัฒนาระบบการพิจารณาคดีให้อยู่ในรูปแบบออนไลน์มากขึ้น อย่างไรก็ตาม ภาระงานการดังกล่าวยังคงต้องได้รับการประเมินว่ามีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะสามารถทำให้ผู้คนเข้าถึงความยุติธรรมได้หรือไม่ โดยทางมูลนิธิ The Legal Education Foundation รวมมือกับคณะนิติศาสตร์ UCL และนักวิชาการจากมหาวิทยาลัย Oxford ได้จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อแนะนำกรอบการประเมินแก่กระบวนการดังกล่าว ซึ่งออกมาเป็นรายงานที่มีชื่อว่า “Developing the Detail: Evaluating the Impact of Court Reform in England and Wales on Access to Justice” ซึ่งในรายงานดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบทั้ง 4 ด้านที่สามารถนำมาตรวจสอบได้ว่า กระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ส่งผลต่อการเข้าถึงความยุติธรรมหรือไม่ ด้วยเหตุนี้ จึงควรนำองค์ประกอบทั้งสี่เหล่านี้มาประเมินเปรียบเทียบกับข้อมูลกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ของไทย โดยจากการศึกษาแนวทางการประเมินทั้ง 4 ด้านเปรียบเทียบกับข้อมูลและงานวิจัยของประเทศไทย พบว่า

ตามแนวทางการประเมินที่ 1 เป็นการตรวจสอบปัญหาและอุปสรรคในการเข้าถึงกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ ซึ่งแบ่งย่อยออกเป็นห้าแนวทางการประเมิน โดยจากการสืบค้นข้อมูลและรายงานวิจัยต่างๆ ในประเทศไทยเปรียบเทียบกับแนวทางการประเมินย่อยทั้งห้าพบว่า ประเทศไทยมีการตรวจสอบหรือประเมินข้อมูลที่เป็นไปตามแนวทางดังกล่าวบางส่วน แต่ก็ยังขาดข้อมูลในหลายๆ ด้าน ดังนี้

ตามแนวทางการประเมินที่ 1.1 เป็นการตรวจสอบความเสี่ยงในการเข้าถึงความยุติธรรมของการพิจารณาคดีออนไลน์ โดยพิจารณาว่าการพิจารณาคดีออนไลน์ของประเทศไทยมีระบบดิจิทัลที่สามารถรองรับตลอดทั้งกระบวนการพิจารณาคดีหรือไม่ ซึ่งตามกฎหมายวิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ปัจจุบันได้กำหนดให้การพิจารณาคดีอิเล็กทรอนิกส์หรือทางออนไลน์ต้องใช้กับคดีแพ่งเท่านั้น ดังนั้น ในการตรวจสอบตามแนวทางการประเมินดังกล่าวสำหรับการพิจารณาคดีทางออนไลน์ของไทยจึงต้องพิจารณาจากกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งทั้งกระบวนการเท่านั้น ซึ่งจากการสืบค้นข้อมูลพบว่าปัจจุบันกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ของประเทศไทยมีระบบดิจิทัลที่รองรับตลอดทั้งกระบวนการในเบื้องต้น

ตามแนวทางการประเมินที่ 1.2 เป็นการตรวจสอบการดำเนินการและประสบการณ์ของผู้ใช้งานของสื่อดิจิทัลและช่องทางกระดาษที่ยังคงดำเนินการอยู่ โดยต้องตรวจสอบว่ามีระบบดิจิทัลที่ถูกออกแบบมาช่วยเหลือผู้ที่

ขาดโอกาสหรือขาดทักษะทางดิจิทัลหรือไม่ และต้องตรวจสอบว่าการใช้ช่องทางกระดาษเป็นอย่างไรเพื่อให้ทราบข้อมูลหรือประสบการณ์ในการใช้บริการการพิจารณาคดีแบบออนไลน์ว่ามีอุปสรรคหรือไม่และความต้องการในช่องทางกระดาษของผู้ใช้บริการยังคงมีอยู่อย่างไร โดยจากการสืบค้นข้อมูลของประเทศไทยพบว่า ปัจจุบันการพิจารณาคดีออนไลน์มีระบบดิจิทัลที่ถูกออกแบบมาช่วยเหลือผู้ที่ขาดโอกาสในด้านต่างๆ อาทิเช่น ระบบ E-filing ที่ช่วยให้สามารถยื่นเอกสารต่างๆ ได้สะดวกรวดเร็วมากขึ้นและประหยัดค่าใช้จ่าย เป็นต้น หรือมีระบบ COJ Chat bot ที่ออกแบบมาเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ขาดทักษะทางดิจิทัล แต่ในส่วนของการตรวจสอบการใช้บริการช่องทางกระดาษของไทยพบว่า จากเว็บไซต์สำนักงานส่งเสริมตุลาการศาลยุติธรรมได้มีการตรวจสอบเปรียบเทียบเฉพาะในเรื่องของการยื่นฟ้องแบบระบบ E-filing กับการยื่นฟ้องแบบกระดาษเท่านั้น แต่ไม่พบข้อมูลตรวจสอบในเรื่องอื่นๆ ดังนี้ จึงควรมีการตรวจสอบระบบดิจิทัลเปรียบเทียบกับช่องทางกระดาษในด้านอื่นๆ ด้วย

ตามแนวทางการประเมินที่ 1.3 เป็นการตรวจสอบเกี่ยวกับแรงจูงใจและความเชื่อมั่นในการเข้าถึงความยุติธรรมของการพิจารณาคดีออนไลน์ โดยตามแนวทางของการประชุมเชิงปฏิบัติการอาจพิจารณาจากตัวอย่างแบบประเมินมาตรฐานของ Pascoe Pleasence และ Nigel J. Balmer ที่ออกแบบมาเพื่อวัดความเชื่อมั่นในระบบยุติธรรมทางแพ่ง โดยมีมาตรวัดสามอย่างคือ (1) มาตรวัดประสิทธิภาพตนเองทางกฎหมาย (Legal Self-Efficacy (LEF) Scale) (2) มาตรวัดความวิตกกังวลทางกฎหมาย (Legal Anxiety (LAX) Scale) (3) มาตรวัดความเชื่อมั่นทางกฎหมายทั่วไป (General Legal Confidence (GLC) Scale) แต่ทั้งนี้ จากการสืบค้นข้อมูลของประเทศไทยไม่พบว่ามีข้อมูลเกี่ยวกับการตรวจสอบตามมาตรวัดทั้งสามดังกล่าวเพื่อประเมินแรงจูงใจและความเชื่อมั่นในการเข้าถึงความยุติธรรมของการพิจารณาคดีออนไลน์ของไทย ดังนั้น จึงควรมีการตรวจสอบข้อมูลในเรื่องดังกล่าวเพื่อที่จะตรวจสอบได้ว่ากระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์สามารถให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ใช้บริการได้ ซึ่งจะทำให้ผู้ใช้บริการมีความมั่นใจต่อกระบวนการในการเข้าถึงความยุติธรรม

ตามแนวทางการประเมินที่ 1.4 เป็นการตรวจสอบเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายและความพยายามในการเริ่มต้นกระบวนการของผู้ใช้บริการ โดยตามแนวทางการประเมินดังกล่าวสามารถเปรียบเทียบจากตัวอย่างแบบประเมินมาตรฐานของ Pascoe Pleasence และ Nigel J. Balmer ซึ่งมีมาตรวัดสองอย่างคือ (1) มาตรวัดการไม่สามารถเข้าถึงความยุติธรรม (Inaccessibility of Justice (IOJ) Scale) (2) มาตรวัดการรับรู้ความไม่เท่าเทียมกันของความยุติธรรม (PIJ) (Perceived Inequality of Justice (PIJ) Scale) ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นมาตรวัดเกี่ยวกับเรื่องค่าใช้จ่ายที่มีผลต่อการเข้าถึงความยุติธรรมและความเท่าเทียมกันในกระบวนการ ทั้งนี้ จากรายงาน การสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไปพบว่ามี การตรวจสอบ

และประเมินในเรื่องเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายของผู้ที่มาใช้บริการการพิจารณาคดีออนไลน์ ซึ่งปัญหาส่วนใหญ่ที่พบคือเกี่ยวกับปัญหาค่าใช้จ่ายที่เป็นอุปสรรคในการเข้าถึงความยุติธรรมกล่าวคือ ผู้ใช้บริการจะต้องรับภาระค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอินเทอร์เน็ตที่สูงและอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่มีราคาแพง แต่ในด้านการตรวจสอบความเท่าเทียมยังไม่พบรายงานการตรวจสอบในเรื่องดังกล่าวโดยตรง แต่จากรายงานดังกล่าวมีข้อมูลพบว่าผู้ที่มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท จะเป็นผู้ที่ขาดทักษะและโอกาสในการเข้าถึงการพิจารณาคดีออนไลน์ ทั้งนี้ ควรตรวจสอบข้อมูลในเรื่องการรับรู้ความเท่าเทียมในหลายด้านอย่างชัดเจน เพื่อตรวจสอบว่าผู้ใช้บริการมีอุปสรรคในด้านค่าใช้จ่ายและความพยายามในการเข้าถึงกระบวนการพิจารณาคดีทางออนไลน์หรือไม่

ตามแนวทางการประเมินที่ 1.5 เป็นการตรวจสอบลักษณะและความสามารถของบุคคลที่มีต่อการพิจารณาคดีออนไลน์ โดยจะต้องตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะของโจทก์ที่เริ่มต้นคดีและประเภทของคดีที่เริ่มต้นในการพิจารณาคดีออนไลน์ โดยจากการสืบค้นข้อมูลพบว่ามีรายงานวิจัยที่เก็บข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้ใช้บริการศาลออนไลน์ของไทยอยู่สองรายงานคือ รายงานวิจัย “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ” และรายงานการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป ซึ่งทั้งสองรายงานเป็นการสำรวจคุณลักษณะของผู้ใช้บริการเกี่ยวกับการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์และการใช้อินเทอร์เน็ตของผู้ใช้บริการการพิจารณาคดีออนไลน์ ซึ่งส่วนใหญ่พบว่ามีการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์และอินเทอร์เน็ตแต่จะมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ไม่ได้ใช้ และในส่วนด้านประเภทของคดีที่ถูกเริ่มต้นใช้บริการการพิจารณาคดีออนไลน์ พบว่าไม่มีข้อมูลในการตรวจสอบหรือประเมินในเรื่องดังกล่าว ดังนั้น จึงควรมีการตรวจสอบข้อมูลเกี่ยวกับประเภทคดีที่ถูกเริ่มต้นใช้บริการการพิจารณาคดีออนไลน์

ตามแนวทางการประเมินที่ 2 เป็นการตรวจสอบเกี่ยวกับการพิจารณาคดีออนไลน์ที่เป็นธรรมและมีประสิทธิภาพ ซึ่งแบ่งแยกย่อยออกเป็นสี่แนวทางการประเมิน โดยตามข้อมูลและรายงานวิจัยต่างๆ ของประเทศไทยพบว่า มีบางส่วนที่มีการตรวจสอบหรือมีการประเมินเป็นไปตามแนวทางดังกล่าว แต่ทั้งนี้ก็ยังขาดข้อมูลในหลายๆ ด้าน หรือเป็นเพียงข้อมูลเชิงปริมาณเท่านั้น ดังนี้

ตามแนวทางการประเมินที่ 2.1 เรื่องการวัดความเป็นธรรมและประสิทธิภาพตามอัตวิสัย ซึ่งจะเป็นการประเมินโดยเปรียบเทียบอย่างแบบประเมินกระบวนการที่เป็นธรรมของ Ayelet Sela ซึ่งมีการประเมินผ่านสามแนวคิดคือ (1) กระบวนการยุติธรรม (Procedural Justice) (2) ความยุติธรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ (Interactional Justice) (3) ความยุติธรรมด้านข้อมูล (Informational Justice) ดังนี้ จากการสืบค้นข้อมูลในการพิจารณาคดีออนไลน์ของประเทศไทยพบว่า ในด้านแนวคิดกระบวนการยุติธรรมไม่พบข้อมูลและรายงานที่มีการประเมิน

แนวคิดด้านกระบวนการยุติธรรมดังกล่าว แต่ในด้านของความยุติธรรมเชิงปฏิสัมพันธ์พบว่า มีการประเมินตรวจสอบข้อมูลในเรื่องดังกล่าวจากรายงานผลการศึกษา “ความต้องการต่อระบบการให้บริการแก่ผู้ใช้บริการในศาลชั้นต้นสู่ยุคดิจิทัล 2020” ซึ่งมีการประเมินเกี่ยวกับการให้บริการของบุคลากรและกระบวนการขั้นตอนการให้บริการ แต่ทั้งนี้ไม่ปรากฏการประเมินเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่ศาล และในส่วนของความยุติธรรมด้านข้อมูลพบว่า มีการประเมินในเรื่องดังกล่าวผ่านรายงาน “ความต้องการต่อระบบการให้บริการแก่ผู้ใช้บริการในศาลชั้นต้นสู่ยุคดิจิทัล 2020” โดยมีการสอบถามความเห็นจากผู้รับบริการเกี่ยวกับการอธิบายกระบวนการและความชัดเจนของข้อมูล และมีความเห็นเกี่ยวกับข้อมูลที่ปรากฏในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของศาล ซึ่งพบว่า ข้อมูลที่ปรากฏในระบบอิเล็กทรอนิกส์ไม่ได้เป็นข้อมูลปัจจุบัน และไม่ปรากฏรายละเอียดของคดีที่เพียงพอประกอบกับมีความล่าช้าในการใช้งานและระบบอิเล็กทรอนิกส์ไม่มีความเสถียรในการใช้งาน นอกจากนี้ ในรายงานวิจัย “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ” ผู้รับบริการมีความเห็นในด้านที่เกี่ยวกับการใช้ข้อมูลว่า ผู้รับบริการต้องการให้มีระบบตรวจสอบและติดตามข้อมูล รวมถึงต้องการให้ต้องการให้มีระบบสนับสนุนข้อมูล ดังนี้ จึงควรมีการตรวจสอบในด้านแนวคิดกระบวนการยุติธรรมในกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ของไทย

ตามแนวทางการประเมินที่ 2.2 เป็นการวัดความเป็นธรรมและประสิทธิภาพตามภาวะวิสัย ซึ่งเป็นการประเมินถึงปัจจัยภายนอกต่างๆ ของตัวบุคคลผู้มาใช้บริการว่าพวกเขาได้รับการพิจารณาคดีออนไลน์อย่างเป็นธรรมและมีประสิทธิภาพหรือไม่ โดยในการตรวจสอบความเป็นธรรมและประสิทธิภาพตามภาวะวิสัยหรือปัจจัยภายนอกตามแนวทางการประเมินดังกล่าวจะแบ่งย่อยออกเป็นสามเรื่อง

เรื่องแรกเป็นการตรวจสอบตัวผู้ใช้งานว่ามีปฏิริยาต่อกระบวนการอย่างไร ซึ่งจะต้องตรวจสอบด้านความรู้ของผู้ใช้บริการและด้านการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ใช้บริการ โดยจากรายงาน “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ” มีการตรวจสอบความรู้ของผู้ใช้บริการในด้านเทคโนโลยี ซึ่งพบว่าเป็นปัญหาระดับน้อยถึงปานกลาง แต่อย่างไรก็ตามยังไม่มีมีการสำรวจความรู้ด้านกฎหมายของผู้รับบริการ และในด้านการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ใช้บริการไม่พบรายงานหรือข้อมูลที่มีการตรวจสอบการยืนยันความเข้าใจของผู้ใช้บริการตามแนวทางดังกล่าว แต่ในเรื่องการรับฟังผู้ใช้บริการ มีการประเมินได้เรื่องดังกล่าวผ่านรายงาน การสำรวจ การเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป โดยผลการสำรวจพบว่า ผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่ต้องการความช่วยเหลือในการมาติดต่อราชการศาลออนไลน์มากกว่าไม่ต้องการ และสุดท้ายในด้านความช่วยเหลือ พบว่ามีการประเมินในเรื่องดังกล่าวผ่านรายงานวิจัย “อุปสรรคและ

ข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ” โดยมีการประเมิน ด้านกระบวนการ/ขั้นตอนการใช้งานผ่านระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ และด้านคุณภาพของระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งเป็นปัญหาเฉลี่ยในระดับปานกลาง แต่ด้านการให้บริการของเจ้าหน้าที่เป็นปัญหาเฉลี่ยในระดับน้อย และรายงาน การสำรวจ การเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป พบว่า ส่วนใหญ่ผู้ตอบแบบสอบถามเคยติดตามข้อมูลข่าวสารหรือใช้บริการศาลผ่านสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศช่องทางต่างๆ มากกว่าไม่เคยได้รับข้อมูลหรือใช้บริการ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีการตรวจสอบข้อมูลด้านการช่วยเหลือแก่ผู้รับบริการ แต่ทั้งนี้ควรตรวจสอบความรู้ด้านกฎหมายของผู้รับบริการและการยืนยันความเข้าใจในกระบวนการของผู้ใช้บริการ

เรื่องที่สองคือ เป็นตรวจสอบข้อมูลการใช้งานจริงของผู้ใช้บริการในการพิจารณาคดีออนไลน์ ซึ่งจากการประชุมเชิงปฏิบัติการได้แบ่งออกเป็นสามตัวอย่างคือ (1) ข้อมูลวันที่และเวลาของการโต้ตอบกับฝ่ายต่างๆ (2) ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปริมาณและคุณภาพของหลักฐานที่จัดเตรียมไว้ โดยจากการสืบค้นข้อมูลของไทยยังไม่มีรายงานหรือข้อมูลในทั้งสองเรื่องดังกล่าว แต่ในส่วน (3) ข้อมูลระยะเวลาการโต้ตอบของฝ่ายต่างๆ ในแต่ละครั้งผ่านแพลตฟอร์ม ODR ของศาล จากการสืบค้นข้อมูลของไทยยังไม่พบรายงานหรือข้อมูลในเรื่องดังกล่าวโดยตรง อย่างไรก็ตาม ตามรายงานการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป ได้มีการสำรวจเกี่ยวกับจำนวนชั่วโมงการใช้อินเทอร์เน็ตเฉลี่ยต่อวันของประชาชน และกิจกรรมที่ผู้ตอบแบบสำรวจมีการทำผ่านอินเทอร์เน็ต รวมถึงการชำระเงินเพื่อซื้อสินค้าออนไลน์ผ่านช่องทางต่างๆ ที่ผู้ตอบแบบสำรวจนิยมใช้ เพื่อให้ทราบถึงความสามารถในการใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศขั้นพื้นฐาน จำนวนชั่วโมงเฉลี่ยต่อวันในการใช้งานอินเทอร์เน็ต และกิจกรรมออนไลน์ต่างๆ ของผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป ทั้งนี้ควรมีการเก็บข้อมูลในเรื่องดังกล่าวทั้งสามโดยตรงเพื่อตรวจสอบข้อมูลการใช้งานจริงของผู้ใช้บริการ

เรื่องที่สามเป็นการตรวจสอบการแสดงออกหรือการมีส่วนร่วมของผู้ใช้บริการในกระบวนการทางออนไลน์ว่ามีความแตกต่างกับกระบวนการแบบปกติหรือไม่ โดยจากการสืบค้นข้อมูลในประเทศไทยไม่พบรายงานหรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวโดยตรง แต่อย่างไรก็ตาม จากเว็บไซต์สำนักส่งเสริมตุลาการมีข้อมูลเกี่ยวกับประเภทผู้ร้องและประเภทคดีที่ได้มีการขอใช้ห้องสืบพยานทางออนไลน์ ซึ่งเป็นการแสดงข้อมูลโดยอ้อมในเรื่องดังกล่าวว่าผู้ที่มาเริ่มต้นกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์มีส่วนร่วมกับการพิจารณาคดีออนไลน์อย่างไร ซึ่งผู้ร้องประเภทโจทก์จะมีจำนวนการยื่นคำร้องที่มากกว่าจำเลยอย่างชัดเจน และคดีผู้บริโภคเป็นคดีที่มีการขอใช้การพิจารณาคดีออนไลน์มากที่สุด อย่างไรก็ตามควรมีการตรวจสอบเปรียบเทียบความแตกต่างของการมีส่วนร่วมระหว่างกระบวนการทางออนไลน์กับกระบวนการแบบปกติของผู้ใช้บริการดังกล่าวโดยตรง

ตามแนวทางการประเมินที่ 2.3 เป็นการตรวจสอบวิธีการหรือกระบวนการสำหรับการจำแนกประเภทคดีเพื่อความถูกต้องเหมาะสมของกระบวนการพิจารณาคดีทางออนไลน์ โดยการจำแนกประเภทคดีในการพิจารณาคดีทางออนไลน์ของไทยจะถูกกำหนดไว้ในกฎหมาย คือ ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ.2563 ข้อ 4 ประกอบประกาศสำนักงานศาลยุติธรรมเรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ ข้อ 5 และตามประกาศสำนักงานศาลยุติธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ในคดีซื้อขายออนไลน์ ข้อ 4 โดยจากกฎเกณฑ์ดังกล่าวในปัจจุบันเป็นเพียงการใช้ดุลพินิจของศาลเท่านั้นที่จะอนุญาตให้ใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์แก่คดีดังกล่าวหรือไม่ ยกเว้นกรณีคดีซื้อขายออนไลน์ ดังนั้น ปัจจุบันจึงยังไม่ปรากฏวิธีการหรือกระบวนการขั้นตอนที่ชัดเจนในการจำแนกประเภทคดีที่เหมาะสมสำหรับการพิจารณาคดีออนไลน์ รวมถึงไม่พบรายงานหรือข้อมูลเกี่ยวกับการจำแนกประเภทคดีที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีทางออนไลน์ของไทยว่ามีประสิทธิภาพหรือไม่ ดังนั้น จึงควรวางวิธีการหรือกระบวนการขั้นตอนที่ชัดเจนในการจำแนกประเภทคดีที่ไม่มีความซับซ้อนเพื่อให้เข้าสู่กระบวนการทางออนไลน์อย่างเหมาะสม และเก็บข้อมูลหรือตรวจสอบประเภทคดีที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีทางออนไลน์ว่ามีประสิทธิภาพหรือไม่

ตามแนวทางการประเมินที่ 2.4 เป็นการตรวจสอบทัศนคติ และการทำคำตัดสินของศาลในการพิจารณาคดีทางออนไลน์ว่ามีผลต่อการรับฟังพยานหลักฐานหรือไม่ โดยจากการสืบค้นข้อมูลยังไม่พบข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติของศาลเกี่ยวกับการรับฟังพยานหลักฐานทางออนไลน์ แต่อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลสถิติการขอใช้ห้องสืบพยานออนไลน์ตั้งแต่เดือน ธันวาคม 2564 ถึงเดือนพฤษภาคม 2565 พบว่าปริมาณการยื่นคำขอและศาลอนุญาตมีตัวเลขที่เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนและสูงขึ้นเรื่อย ๆ ในแต่ละเดือน แต่ข้อมูลเหล่านี้เป็นเพียงข้อมูลเชิงปริมาณเท่านั้น ซึ่งไม่ชัดเจนเพียงพอที่จะตรวจสอบทัศนคติของศาลในการพิจารณาคดีทางออนไลน์ได้ จึงควรมีการเก็บข้อมูลในเรื่องดังกล่าวโดยตรง

ตามแนวทางการประเมินที่ 3 เรื่องการเข้าถึงการตัดสินที่เป็นไปตามกฎหมาย (Access to a determination) เป็นการพิจารณาจากหลักการที่ว่า ศาลมีหน้าที่ในการปรับใช้กฎหมายสารบัญญัติกับข้อเท็จจริงในคดีเพื่อเป็นการยืนยันสิทธิหน้าที่ของคู่ความและวางหลักการพัฒนากฎหมายต่อไป แต่ทั้งนี้ระบบการพิจารณาคดีทางออนไลน์มักจะเน้นไปในการแก้ไขปัญหาหรือการไกล่เกลี่ยทางออนไลน์นอกศาลเพื่อให้การแก้ไขปัญหาสะดวกรวดเร็วมากยิ่งขึ้น จึงอาจสร้างแนวโน้มการแก้ไขข้อพิพาทแบบใหม่ที่ไม่ทำให้เกิดการปรับใช้กฎหมายสารบัญญัติตามหน้าที่ของศาล ด้วยเหตุนี้ จึงควรเก็บข้อมูลการตัดสินคดีทางออนไลน์และประเมินว่ามีแนวทางในการ

แก้ไขปัญหาคือพิพาทในรูปแบบใหม่หรือไม่ โดยกรณีของไทยจากข้อมูลจากเว็บไซต์สำนักแผนงานและงบประมาณของศาลยุติธรรม พบว่า ปัจจุบันยังไม่พบข้อมูลรายละเอียดดังกล่าวโดยตรง แต่ข้อมูลจากเว็บเพจเฟซบุ๊กใกล้เคียงสำนักงานศาลยุติธรรม COJ – Mediation มีข้อมูลปริมาณคดีที่มีการไกล่เกลี่ยออนไลน์ตั้งแต่ปี 2563 ถึง 2564 ที่แสดงให้เห็นว่าปริมาณคดีที่เข้าสู่การไกล่เกลี่ยออนไลน์ทั้งหมดเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม ข้อมูลดังกล่าวเป็นเพียงข้อมูลเชิงปริมาณเท่านั้นจึงยังไม่มีข้อมูลเชิงคุณภาพที่จะบอกได้ว่าการไกล่เกลี่ยออนไลน์กำลังสร้างแนวทางการแก้ไขพิพาทหรือการระงับข้อพิพาทแบบใหม่หรือไม่ ดังนั้น จึงควรเก็บข้อมูลและประเมินตรวจสอบการไกล่เกลี่ยทางออนไลน์เพื่อที่จะตรวจสอบว่าการตกลงประนีประนอมยอมความทางออนไลน์ได้เข้ามาแทนที่การสร้างความต้องการทางกฎหมายจนบทบัญญัติของกฎหมายไม่มีการบังคับใช้หรือไม่

ตามแนวทางการประเมินที่ 4 เรื่องการเข้าถึงการเยียวยา (Access to a remedy) เป็นการพิจารณาว่าการตัดสินทางออนไลน์จะสามารถเยียวยาคุณกรณีได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ โดยจากแนวทางของการประชุมเชิงปฏิบัติการได้แนะนำให้บันทึกข้อมูลสองเรื่องคือ ข้อมูลของการพิพาทภาคีออนไลน์และระยะเวลาตั้งแต่มีการฟ้องร้องจนถึงการตัดสินคดีทางออนไลน์ เพื่อตรวจสอบและประเมินประสิทธิภาพในการเยียวยาคุณกรณีจากการตัดสินทางออนไลน์ แต่ทั้งนี้ ปัจจุบันในประเทศไทยยังไม่มีเปิดเผยรายละเอียดของข้อมูลการพิพาทภาคีทางออนไลน์ และข้อมูลระยะเวลาการพิจารณาคดีก็ยังไม่มีการเปิดเผยระยะเวลาการพิจารณาคดีทางออนไลน์แยกออกมาต่างหาก ดังนั้น จึงควรมีการตรวจสอบข้อมูลการตัดสินคดีทางออนไลน์ว่าสามารถเยียวยาหรือคุ้มครองประโยชน์ตามความต้องการของคุณความได้หรือไม่ และบันทึกข้อมูลระยะเวลาในการพิจารณาคดีการตัดสินทางออนไลน์แยกออกมาต่างหากอย่างชัดเจน เพื่อที่จะสามารถตรวจสอบประสิทธิภาพในการเยียวยาคุณกรณีผ่านการตัดสินทางออนไลน์ได้

ดังนั้น จากข้อมูลและรายงานต่างๆ ของประเทศไทยดังกล่าวข้างต้นเปรียบเทียบกับแนวทางการประเมินทั้ง 4 ด้านจะเห็นได้ว่า แม้ปัจจุบันกระบวนการพิจารณาคดีของไทยจะเริ่มมีการพัฒนาให้อยู่ในรูปแบบออนไลน์มากขึ้นเพื่อลดค่าใช้จ่ายและสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น แต่ก็ยังคงขาดข้อมูลในการตรวจสอบที่ครบถ้วนตามแนวทางการประเมินในทุกๆ ด้าน ซึ่งการขาดข้อมูลการตรวจสอบเหล่านี้อาจส่งผลให้กระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์กลายเป็นอุปสรรคต่อคุณความหรือผู้มาใช้บริการในการเข้าถึงความยุติธรรมได้ ด้วยเหตุนี้ ในการปรับปรุงพัฒนากระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ของไทยจึงต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อตรวจสอบเรื่องต่าง ๆ ตามแนวทางการประเมินทั้ง 4 ด้าน เพื่อที่จะพิจารณาได้ว่ากระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ของไทยสามารถส่งเสริมให้ผู้มาใช้บริการสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่

รายการอ้างอิง

- Allison, I. This Blue-Chip Crypto Insurance Consortium Lacks One Thing a Sizable Loss [Online]. 13 January 2020. Available from: <https://www.coindesk.com/this-blue-chip-crypto-insurance-consortium-lacks-one-thing-a-sizable-loss>. [2022, January 10]
- Aragon Court. Aragon dashboard [Online]. Available from: <https://anj.aragon.org/#/dashboard> [2022, February 4]
- Arizona Judicial Branch. How a Case Moves Through the Court System [Online]. Available from: <https://www.azcourts.gov/guidetoazcourts/how-a-case-moves-through-the-court-system> [2022, June 14]
- Assy, R. Briggs online court and the need for a paradigm shift. Civil Justice Quarterly 37 (1 February 2017): 70-85.
- Baker, L. and Lewis, M. Detained Fast Track Litigation Case Study: Detention Action Using the law for social change [Online]. November 2017. Available form: <https://www.ivar.org.uk/publication/detained-fast-tracklitigation-case-study-detention-action/>. [2022, June 12]
- Bible, W. Blockchain Technology and Its Potential Impact on the Audit and Assurance Profession [Online]. 2017. Available from: <https://www.aicpa.org/content/dam/aicpa/interestareas/frc/assuranceadvisoryservices/downloadabledocuments/blockchain-technology-and-its-potential-impact-on-the-audit-and-assurance-profession.pdf>. [2022, January 10]
- Bogg, A. The Common Law Constitution at Work: R (on the application of UNISON) v Lord Chancellor. Modern Law Review 81, 3 (1 May 2018): 509-538.
- Bulinski, M.A. and Prescott, J.J. Online Case Resolution Systems: Enhancing Access, Fairness, Accuracy and Efficiency. Michigan Journal of Race and Law 21,1 (Fall 2015): 205-250.
- Byrom, N. Developing the detail: Evaluating the Impact of Court Reform in England and Wales on Access to Justice [Online]. 2019. Available from: <https://research.thelegaleducationfoundation.org/wp-content/uploads/2019/02/Developing-the-Detail-Evaluating-the-Impact-of-Court-Reform-in-England-and-Wales-on-Access-to-Justice-FINAL.pdf> [2022, June 10]

- Byrom, N. Measuring Success in Online Courts- An Empirical Challenge [Online]. 2018. Available from: <https://research.thelegaleducationfoundation.org/research-learning/learning-through-our-grantmaking/briefing-paper-measuring-success-in-online-courts-an-empirical-challenge> [2022, June 5]
- CGTN. How China's Internet Courts are adapting to a new era [Online]. 7 March 2021. Available from: <https://news.cgtn.com/news/2021-03-07/How-China-s-Internet-Courts-are-adapting-to-a-new-era-YqTdsiEcVy/index.html> [2022, March 25]
- China court Net. Understanding and application of The Provisions of the Supreme People's Court on Several Issues Concerning the Trial of Cases by Internet Courts [Online]. 8 September 2018. Available from: <https://www.chinacourt.org/article/detail/2018/09/id/3489797.shtml>. [2022, March 22]
- China Internet Network Information Center. The 44th China Statistical Report on Internet Development [Online]. 30 August 2019. Available from: http://www.cac.gov.cn/2019-08/30/c_1124938750.htm. [2022, March 10]
- Concord Law School. The Admissibility of Blockchain as Digital Evidence [Online]. 23 April 2019. Available from: <https://www.concordlawschool.edu/blog/news/admissibility-blockchain-digital-evidence/> [2022, March 22]
- DE RECHTSPRAAK. Annual Report of the Dutch Judiciary [Online]. 2019. Available from: <https://www.jaarverslagrechtspraak.nl/wp-content/uploads/2020/04/Jaarverslag-Rechtspraak-2019.pdf> [2022, February 1]
- Doing business. Doing Business reforms Enhancing judicial efficiency [Online]. May 2019. Available from: <https://subnational.doingbusiness.org/en/data/exploretopics/enforcing-contracts/reforms> [2022, March 25]
- Doing business. Enforcing Contracts [Online]. May 2019. Available from: <https://www.doingbusiness.org/en/data/exploretopics/enforcing-contracts/why-matters> [2022, March 25]
- Doing business. Enforcing Contracts [Online]. May 2019. Available from: <https://archive.doingbusiness.org/en/data/exploretopics/enforcing-contracts#> [2022, March 19]
- Dutton, W. and Blank, G. Cultures of the Internet: The Internet in Britain [Online]. 2013. Available from:

https://www.researchgate.net/publication/258438687_Cultures_of_the_Internet_The_Internet_in_Britain_Oxford_Internet_Survey_2013_Report [2022, April 6]

Eagly, I.V. Remote Adjudication in Immigration. *Northwestern University Law Review* 109, 4 (2015): 933-1020.

Genn, H. *Judging Civil Justice*. Cambridge University Press, 2010.

Gordon, R. *The Rise and Fall of American Growth*. Princeton University Press, 2016.

Graski, D. and Embley, P. *When Might Blockchain Appear in Your Court?* [Online]. 2018. Available from: <https://www.ncsc.org/~media/Microsites/Files/Trends%202018/When-Might-Blockchain-Appear.ashx>. [2022, January 10]

Guodong Du and Meng Yu. *China's First National Online Litigation Rules Series-01: Scope of Application & Adjudication Rules* [Online]. 4 July 2021. Available from: <https://www.chinajusticeobserver.com/a/china-s-first-national-online-litigation-rules-series-01-scope-of-application-&-adjudication-rules?fbclid=IwAR3jRKSRN7cwodseDrRKRxRaxgQPLib6lwywJ7mUFaafUmkfSZdHb8DH2DI> [2022, January 20]

Guodong Du and Meng Yu. *China's First National Online Litigation Rules Series-02: Asynchronous Trial and Electronic Evidence* [Online]. 18 July 2021. Available from: <https://www.chinajusticeobserver.com/a/china-s-first-national-online-litigation-rules-series-02-asynchronous-trial-and-electronic-evidence> [2022, March 15]

Hangzhou Internet Court. *Promote the governance of the source of complaints and rebuild digital integrity! Hangzhou Internet Court blockchain smart contract judicial application is online today* [Online]. 24 October 2019. Available from: https://mp.weixin.qq.com/s?__biz=MzU4NzExNTkyMQ==&mid=2247484784&idx=1&sn=e08c956b40966ee18f4a6733c19f4ba4&chksm=fdf1b98eca86309869e72057ffeab5777d74c0007e592b74471279c7cb9184e1b370618670df&scene=21#wechat_redirect. [2022, January 10]

Her Majesty's Courts and Tribunal Service. *HMCTS External Stakeholder Approach* [Online]. 29 November 2018. Available from: <https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachme>

nt_data/file/759859/HMCTS060_ExternalStakeEngageApproach_FINAL.pdf [2022 June 16]

Her Majesty's Courts and Tribunal Service. Reform update [Online]. 19 May 2018. Available from: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/717789/HMCTS_Reform_Update_19_May_2018.pdf [2022, June 15]

HiiL. Understanding Justice Needs: The Elephant in the Courtroom [Online]. November 2018. Available from: <https://www.hiil.org/wp-content/uploads/2018/11/HiiL-Understanding-Justice-Needs-The-Elephant-in-the-Courtroom.pdf> [2022, April 8]

Jansiti, M. and Lakhani, K. The Truth about Blockchain [Online]. January-February 2017. Available from: <https://hbr.org/2017/01/the-truth-about-blockchain> [2022, April 8]

Internet World Stats. Internet in Europe Stats [Online]. 2022. Available from: <https://www.internetworldstats.com/stats4.htm> [2022, April 8]

Janssen, A.U. and Vennmanns, T.J. Smart Dispute Resolution in The Digital age: The Potential of Smart Contracts and Online Dispute Resolution for Dispute Prevention and Resolution in Consumer Law Cases. International Journal on Consumer Law and Practice 9 (2021): 52-73.

Joint Technology Committee. ODR for Courts [Online]. 29 November 2017. Available from: <https://www.ncsc.org/~media/Files/PDF/About%20Us/Committees/JTC/JTC%20Resource%20Bulletins/2017-12-18%20ODR%20for%20courts%20v2%20final.ashx> [2022, June 10]

JUSTICE. Preventing Digital Exclusion from Online Justice [Online]. 2018. Available from: <https://files.justice.org.uk/wp-content/uploads/2018/06/06170424/Preventing-Digital-Exclusion-from-Online-Justice.pdf> [2022, April 8]

Katsh, E. and Rabinovich-Einy, O. Digital Justice: Technology and the Internet of Conflict. Oxford University Press, 2017.

Kleros, Klerosonepager. [Online]. Available from: https://kleros.io/static/onepager_en-3165e4676c4ed1529064608a83967c23.pdf [2022, February 1]

Klerosboard. the Dashboard of the Kleros Court [Online]. Available from: <https://klerosboard.com/> [2022, February 4]

- Koji Takahashi. Implications of the Blockchain Technology for the UNCITRAL Works 4 Modernizing International Trade Law to Support Innovation and Sustainable Development [online]. July 2017. Available from:
<https://www1.doshisha.ac.jp/~tradelaw/PublishedWorks/BlockchainUNCITRALworks.pdf>.
[2022, January 10]
- Kosinski, J.R. Ethereum Oracle Contracts: Can We Trust The Oracle? [Online]. Available from:
<https://www.toptal.com/ethereum/oracle-contracts-tutorial-pt3> [2022, January 10]
- Kurzweil, R. The Singularity is Near. Penguin Putnam Inc, 2005.
- Lagratta, E.G. and Jensen, E. Measuring Perceptions of Fairness: An Evaluation Toolkit [Online].
2015. Available from:
https://www.courtinnovation.org/sites/default/files/documents/P_J_Evaluation.pdf
[2022, June 15]
- Ledger Insights. Chinese internet court adopts blockchain smart contracts, processes 1.9 bn transactions [Online]. 25 October 2019. Available from:
<https://www.ledgerinsights.com/chinese-internet-court-blockchain-smart-contracts/>
[2022, January 10]
- LegalDaily. The world's first! Hangzhou Internet Court “Asynchronous Trial Mode” online
[Online]. 3 April 2018. Available from:
<https://baijiahao.baidu.com/s?id=1596697060084657804&wfr=spider&for=pc> [2022,
March 15]
- Lord Bach. Right to Justice [Online]. September 2017. Available from:
http://www.fabians.org.uk/wp-content/uploads/2017/09/Bach-Commission_Right-to-Justice-Report-WEB.pdf [2022, April 8]
- Mania, K. Online dispute resolution: the future of justice [Online]. November 2015. Available
from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2351667415000074> [2022,
February 1]
- Massin, A.B. Reflections on the legal recognition of blockchain timestamping by the Italian lawmaker [Online]. 28 March 2019. Available from:
<https://www.actualitesdudroit.fr/browse/tech-droit/blockchain/20718/reflections-on->

the-legal-recognition-of-blockchain-timestamping-by-the-italian-lawmaker. [2022, March 20]

McMullen, G. Blockchain & Law in 2017 [Online]. 20 January 2017. Available from:

<https://medium.com/ipdb-blog/blockchain-and-law-in-2017-f535cb0e06c4#96qcsc1mu>. [2022, March 15]

Menon, S. Technology and the Changing Face of Justice. Journal of International Arbitration 37, 2 (2020): 167-190.

Ministry of Justice UK. Evaluating our reforms: Response to PAC Recommendation [Online]. 4 January 2019. Available from: <https://www.gov.uk/government/news/moj-response-to-public-accounts-committee-transforming-courtsand-Tribunals> [2022, June 12]

Ministry of Justice UK. Post-Implementation Review of the Legal Aid, Sentencing and Punishment of Offenders Act 2012 (LASPO) [Online]. February 2019. Available from: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/777038/post-implementation-review-of-part-1-of-laspo.pdf [2022, June 12]

Ministry of Justice UK. Transforming Our Justice System: Summary of Reforms and Consultation [Online]. September 2016. Available from: https://consult.justice.gov.uk/digital-communications/transforming-our-courts-and-tribunals/supporting_documents/consultationpaper.pdf [2022, June 12]

Morton, H. Blockchain State Legislation [Online]. 28 March 2019. Available from: <http://www.ncsl.org/research/financial-services-and-commerce/the-fundamentals-of-risk-management-and-insurance-viewed-through-the-lens-of-emerging-technology-webinar.aspx> [2022, March 20]

Murray, A. Information Technology Law. Oxford University Press, 2016.

National Audit Office UK. HM Courts and Tribunals Service: Early progress in transforming courts and tribunals [Online]. 9 May 2018. Available from: <https://www.nao.org.uk/report/earlyprogress-in-transforming-courts-and-tribunals/> [2022, June 12]

OECD. Delivering access to justice for all [Online]. 2016. Available from: <https://www.oecd.org/gov/delivering-access-to-justice-for-all.pdf> [2022, April 8]

- Ofcom UK. Adults' Media Use and Attitudes Report [Online]. 25 April 2018. Available from: https://www.ofcom.org.uk/_data/assets/pdf_file/0011/113222/Adults-Media-Use-and-Attitudes-Report-2018.pdf [2022, April 8]
- ONS UK. Internet use in the UK annual estimates by age, sex, disability and geographical location [Online]. 2018. Available from: <https://www.ons.gov.uk/businessindustryandtrade/itandinternetindustry/bulletins/internetusers/2018> [2022, April 8]
- Pleasence, P. and Balmer, N. Legal Confidence and Attitudes to Law: Developing Standardised Measures of Legal Capability PPSR 2018 [Online]. August 2018. Available from: <https://research.thelegaleducationfoundation.org/wp-content/uploads/2019/02/Legal-Confidence-and-Attitudes-to-Law-Developing-Standardised-Measures-of-Legal-Capability-web-version-1.pdf> [2022, June 12]
- Pleasence, P. and Balmer, N. Measuring the Accessibility and Equality of Civil Justice. Hague Journal on the Rule of Law 10 (1 August 2018): 255-294.
- Polydor, S. Blockchain Evidence in Court Proceedings in China – A Comparative Study of Admissible Evidence in the Digital Age. Stanford Journal of Blockchain Law & Policy 3.1 (4 June 2019): 96-115.
- Popova, O., Maroz, R., Antonia, M. and Gámez, O. The undeniable benefits of court automation [Online]. 15 July 2021. Available from: https://blogs.worldbank.org/developmenttalk/undeniable-benefits-court-automation#_ftn2 [2022, March 15]
- Prassl, A.A. and Prassl, J.A. Access to Justice, Systemic Unfairness and Futility: A Framework. Oxford Journal of Legal Studies 40, 3 (Autumn 2020): 561–590.
- Raynor de Best. Expected cross-border payment flows worldwide 2016-2020, with forecasts to 2022 [Online]. 22 March 2022. Available from: <https://www.statista.com/statistics/609723/value-of-cross-border-payments-by-type/> [2022, February 4]
- Rivière, J.M. Blockchain Technology and IP – Investigating Benefits and Acceptance in Governments and Legislations. Junior Management Science 3, 1 (2018): 8.

- Ryder, E. The Modernisation of Access to Justice in Times of Austerity [Online]. 3 March 2016. Available from: <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2016/03/20160303-ryder-lecture2.pdf> [2022, April 8]
- Salter, S. Online Dispute Resolution and Justice System Integration: British Columbia's Civil Resolution Tribunal. Windsor Yearbook of Access to Justice 34, 1 (November 2017): 112–129.
- Scherer, M. Asynchronous Hearings: The Next New Normal? [Online]. 9 September 2020. Available from: <http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2020/09/09/asynchronous-hearings-the-next-new-normal/> [2022, March 25]
- SCIC SAS COOPERATIVE KLEROS. KLEROS, THE BLOCKCHAIN DISPUTE RESOLUTION LAYER [Online]. 2019. Available from: <https://www.ngi.eu/blockchainsforsocialgood/2019/12/20/kleros-the-blockchain-dispute-resolution-layer/> [2022, February 4]
- Sela A. Streamlining Justice: How Online Courts Can Resolve The Challenges of Pro Se Litigation. Cornell Journal of Law and Public Policy 26, 1 (Fall 2016): 331-388.
- Sela A. The Effect of Online Technologies on Dispute Resolution System Design: Antecedents, Current Trends, and Future Directions. Lewis & Clark L. Review 21,1 (2017): 635-684.
- Sela, A. Can Computers Be Fair? How Automated and Human-Powered Online Dispute Resolution Affect Procedural Justice in Mediation and Arbitration. Ohio State Journal on Dispute Resolution 33,1 (2018): 91-148.
- Shaohan Feng. On Cyber Risk Management of Blockchain Networks: A Game Theoretic Approach [Online]. 12 May 2019. Available from: <https://arxiv.org/pdf/1804.10412.pdf>. [2022, January 10]
- State Courts of Singapore. Registrar's Circular No 2 of 2020 [Online]. 5 March 2020. Available from: <https://www.statecourts.gov.sg/cws/Resources/Documents/RC%20%20of%202020.pdf> [2022, March 15]
- Statista Research Department. Size of the legal services market worldwide from 2013 to 2021 [Online]. 6 July 2022. Available from: <https://www.statista.com/statistics/605125/size-of-the-global-legal-services-market/> [2022, February 4]

- Susskind, D. A World Without Work. Penguin Books Ltd, 2020.
- Susskind, J. Future Politics. Oxford University Press, 2018.
- Susskind, R. and Susskind, D. The Future of the Professions. Oxford University Press, 2015.
- Susskind, R. Online Courts and the Future of Justice. Oxford University Press, December 2019.
- Susskind, R. The Future of Courts [Online]. 2020. Available from:
<https://thepractice.law.harvard.edu/article/the-future-of-courts/> [2022, April 8]
- Tan ken Hwee. The Singapore Court in the Midst of COVID-19 and Beyond [Online]. July 31 2020. Available from: <https://nus-covaid.com/academics-on-pandemics/the-singapore-court-in-the-midst-of-covid-19-and-beyond-by-tan-ken-hwee> [2022, March 15]
- Terry, M., Johnson, S. and Thompson, P. Virtual Court pilot: Outcome Evaluation [Online]. December 2010. Available from:
<https://www.justice.gov.uk/downloads/publications/research-and-analysis/moj-research/virtual-courts.pdf> [2022, June 12]
- THE SPC (Chinese Courts and Internet Judiciary). WORLD FORUM ON RULE OF LAW IN INTERNET [Online]. 5 December 2019. Available from:
http://wlf.court.gov.cn/upload/file/2019/12/03/11/40/20191203114024_87277.pdf. [2022, January 19]
- The Supreme People's Court of the People's Republic of China. Court Reform in China [Online]. 14 March 2017. Available from: http://english.court.gov.cn/2017-03/14/content_28552928.htm [2022, April 8]
- The Supreme people's court of the people's republic of china. Provisions of the Supreme People's Court on Several Issues Concerning the Trial of Cases by Internet Courts, Judicial Interpretation No. 16 [2018] [Online]. 6 September 2018. Available from:
<http://gongbao.court.gov.cn/Details/7e594961f195254a863d6cc90be5cd.html> (China) [2022, April 8]
- The Supreme People's Court of the People's Republic of China. Chinese Courts and Internet Judiciary [Online]. 2019. Available from:
<https://english.court.gov.cn/pdf/ChineseCourtsandInternetJudiciary.pdf> [2022, April 8]

- The Supreme People's Court of the People's Republic of China. [Hangzhou Internet Court launches upgraded version of judicial blockchain](#) [Online]. 25 October 2019. Available from: http://english.court.gov.cn/2019-10/25/content_37520625.htm [2022, April 8]
- The Uniform Law Commission. [Guidance Note Regarding the Relation Between the Uniform Electronic Transactions Act and Federal Design Act, Blockchain Technology and “Smart Contracts”](#) [Online]. 3 November 2019. Available from: <https://www.uniformlaws.org/HigherLogic/System/DownloadDocumentFile.ashx?DocumentFileKey=d2026984-1040-3c6f-62c8-a676b12d7bff>. [2022, January 10]
- TheCityUK's report. [Legal Excellence, Internationally Renowned: UK Legal Services 2018](#) [Online]. 2018. Available from: <https://www.thecityuk.com/research/legal-excellence-internationally-renowned-uk-legal-services-2018/> [2022, April 8]
- Tian Lu. The Implementation of Blockchain Technologies in Chinese Courts. [Stanford Journal of Blockchain Law & Policy](#) 4 (2020): 102-119.
- TianWorld Forum on Rule of Law in Internet. [The first in the country! Beijing Internet Court uses blockchain smart contract technology to implement “one-click filing”](#) [Online]. 3 December 2019. Available from: <http://wlf.court.gov.cn/news/view-18.html> [2022, January 10]
- Tyler, T.R. Public Trust and Confidence in Legal Authorities: What do majority and minority group members want from the law and legal institutions?. [Behavioural Sciences and the Law](#) 19, 2 (March/April 2001): 215-235.
- Tyler, T.R. Social Justice: Outcome and Procedure. [International Journal of Psychology](#) 35, 2 (April 2000): 117-125.
- Tyler, T.R., Casper, J.D. and Fisher, B. Maintaining allegiance toward political authorities: The role of prior attitudes and the use of fair procedures. [American Journal of Political Science](#) 33, 3 (August 1989): 629-652.
- UNCITRAL. [the UNCITRAL Technical Notes on Online Dispute Resolution](#) [Online]. 2017. Available from: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/v1700382_english_technical_notes_on_odr.pdf [2022, February 4]

- UNODC. United Nations Global Study of Legal Aid [Online]. 2016. Available from: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/LegalAid/Global_Study_on_Legal_Aid_-_FINAL.pdf [2022, April 8]
- Vasdani, T. Robot justice: China's use of Internet courts [Online]. 2020. Available from: <https://www.lexisnexis.ca/en-ca/ihc/2020-02/robot-justice-chinas-use-of-internet-courts.page> [2022, March 15]
- Velicogna, M. Justice systems and ICT What can be learned from Europe?. *Utrecht Law Review* 3, 1 (2007): 129–147.
- Voshmgir, S. Blockchain Oracles [Online]. July 2019. Available from: <http://blockchainhub.net/blockchain-oracles/> [2022, January 10]
- Wang jing & GH Law firm. Asynchronous Hearing as A New Way to Go [Online]. 19 May 2021. Available from: <https://www.wjng.cn/en/jofacolumn/info.aspx?itemid=2261&lcid=130> [2022, March 17]
- We are social. DIGITAL IN 2018: WORLD'S INTERNET USERS PASS THE 4 BILLION MARK [Online]. 30 January 2018. Available from: <https://wearesocial.com/us/blog/2018/01/global-digital-report-2018> [2022, March 18]
- Wright, A. and Filippi, P.D. Decentralized Blockchain Technology and the Rise of Lex Cryptographia [Online]. 10 March 2015. Available from: <https://ssrn.com/abstract=2580664> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2580664> [2022, March 15]
- Xue Hong. Online Dispute Resolution for E-Commerce in China: Present Practices and Future Developments. *Hong Kong Law Journal* 34 (2004): 377-399.
- Xuhui Fang. Recent Development of Internet Courts in China [Online]. 2018. Available from: https://www.elevenjournals.com/tijdschrift/ijodr/2018/1-2/IJODR_2352-5002_2018_005_102_006 [2022, March 25]
- Ye, A. Update on information technology used by Chinese courts and arbitration institutions – CWG [Online]. Available from: <https://www.ibanet.org/article/6DBAF025-9B9F-40C2-8D62-96F1893C2EFE> [2022, March 15]

- Zhang Chen. Blockchain evidence, the co-existing advantages and hidden worries [Online]. 1 October 2019. Available from: http://www.legaldaily.com.cn/fxjy/content/2019-01/10/content_7741124.htm. [2022, January 10]
- Zhen Er Low. Execution of Judgments on The Blockchain: A Practical Legal Commentary. Harvard Journal of Law & Technology 34 (Spring 2021): 1-15.
- Zorrilla, E.M. Towards a Credible Future: Uses of Technology in International Commercial Arbitration. Zeitschrift für Schiedsverfahren (2018): 106-113.
- Thailand Management Association. การใช้เทคโนโลยี blockchain เพื่อสร้างความโปร่งใสในการทำธุรกิจ [ออนไลน์]. 2563. แหล่งที่มา: <https://Tma.or.Th/2016>. https://www.tma.or.th/2016/news_detail.php?id=440 [2565, พฤษภาคม 7]
- เพจสื่อศาล. แผนภูมิแสดงสถิติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทออนไลน์ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2563 ถึงเดือนสิงหาคม 2564 [ออนไลน์]. 9 กันยายน 2564. แหล่งที่มา: <https://www.facebook.com/ไกล่เกลี่ย-สำนักงานศาลยุติธรรม-COJ-Mediation-104162647985649/photos/397053665363211> [2565, มิถุนายน 15]
- เพจสื่อศาล. ข้อดีการคืนเงินค่าธรรมเนียมศาล เงินค่าปรับ เงินกลางในคดี ด้วยระบบ Corporate Banking [ออนไลน์]. 2562. แหล่งที่มา: <https://www.facebook.com/pr.coj/photos/ข้อดี%EF%B8%8Fการคืนเงินค่าธรรมเนียมศาล%EF%B8%8Fเงินค่าปรับ-%EF%B8%8Fเงินกลางในคดี-ด้วยระบบ-corporate-ba/385466432155357/> [2565, มิถุนายน 15]
- เพจสื่อศาล. ปริมาณสถิติคดีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทออนไลน์ ระหว่าง กุมภาพันธ์ ถึง ตุลาคม 2563 [ออนไลน์]. 14 ธันวาคม 2563. แหล่งที่มา: <https://www.facebook.com/ไกล่เกลี่ย-สำนักงานศาลยุติธรรม-COJ-Mediation-104162647985649/photos/217357163332863> [2565, มิถุนายน 15]
- โกวิท หนูโยม. การรับฟังข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เป็นพยานหลักฐานในคดีแพ่ง. วิทยานิพนธ์หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551.
- ไชยยศ วรรณทศศิริ. การสื่อสารข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ (EDI). บทบัณฑิตย 51, 2 (มิถุนายน, 2538): 151.
- กรมบังคับคดี กระทรวงยุติธรรม. โครงการสำรวจความเชื่อมั่นของประชาชนผู้รับบริการที่มีต่อกระบวนการบังคับคดี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 (รายงานฉบับสมบูรณ์) [ออนไลน์]. 2563. แหล่งที่มา: <https://www.led.go.th/korphorror/pdf/23-02-2564.pdf> [2565, มิถุนายน 6]
- กรุงเทพธุรกิจ. ปี 64 ปิดฉากกว่าล้านคดี! ศาลยุติธรรมแถลงผลงาน ใช้ระบบออนไลน์สู้โควิด [ออนไลน์]. 14 มกราคม 2565. แหล่งที่มา: <https://www.bangkokbiznews.com/politics/982634> [2565, พฤษภาคม 6]

- กองสารนิเทศและประชาสัมพันธ์ สำนักงานศาลยุติธรรม. ดีเดย์! เปิดบริการแล้ว“แผนกคดีซื้อขายออนไลน์ในศาลแพ่ง [ออนไลน์]. 1 กุมภาพันธ์ 2565. แหล่งที่มา:
<https://www.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/iid/278977> [2565, มีนาคม 22]
- คณิต ณ นคร. กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง. พิมพ์ครั้งที่ 3. สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2558.
- ทีมข่าวกระบวนการยุติธรรม ประชาไท. เปิดสถิติคดีปี 2558 ลบภาพต่างชาติมองกระบวนการยุติธรรมไทยซ้ำ-คดีค้างเพียบ [ออนไลน์]. 13 มกราคม 2559. แหล่งที่มา: <https://prachatai.com/journal/2016/01/63455> และสำนักแผนงานและงบประมาณ, หนังสือรายงานสถิติคดีของศาลยุติธรรมประจำปีพุทธศักราช (ฉบับภาษาไทย) [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://oppb.coj.go.th/th/content/category/articles/id/8/cid/2085> [2565, พฤษภาคม 7]
- ทีมข่าวอาชญากรรม ผู้จัดการออนไลน์. ศาลแขวงปทุมวันใช้ระบบดิจิทัลป้องกัน COVID-19 [ออนไลน์]. 11 มีนาคม 2020. แหล่งที่มา: <https://mgronline.com/crime/detail/9630000024436> [2565, มิถุนายน 15]
- ปิติกุล จีระมงคลพาณิชย์. ปัญหาการรับฟังพยานหลักฐาน. กรุงเทพฯ: โครงการวิชาการ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545.
- พงษ์เดช วานิชกิตติกุล, เรื่องสิทธิ ตันกาญจนานุรักษ์, อำพล บุญประภากร, อภิวดี เหลืองรุ่งโรจน์ และ ชนาธิป ศิริเศรษฐ์. รายงานกฎหมายอาชญากรรมคอมพิวเตอร์และกฎหมายเกี่ยวกับพยานหลักฐานดิจิทัล กลุ่มที่ 3 [ออนไลน์]. 2562. แหล่งที่มา:
<https://oia.coj.go.th/th/file/get/file/20190806f378dc0a40fbe73ffb5b0e6e9719b57a110531.pdf> [2565, มีนาคม 25]
- พรเพชร วิชิตชลชัย. บทวิเคราะห์เรื่อง: การรับฟังข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์เป็นพยานหลักฐานในคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:
<https://ipitc.coj.go.th/th/content/category/detail/id/10361/iid/192847> [2565, มีนาคม 22]
- ภรณ์ เกราะแก้ว. การนำเทคโนโลยีมาใช้ในศาลยุติธรรมบริการประชาชน [ออนไลน์]. 10 พฤษภาคม 2565. แหล่งที่มา: https://www.matichon.co.th/local/crime/news_3335335 [2565, มิถุนายน 12]
- ศาลแรงงานภาค 7 ศาลยุติธรรม. D-Court คืออะไร [ออนไลน์]. 2563. แหล่งที่มา:
<https://lbkcbc.coj.go.th/th/content/category/detail/id/10/cid/9062/iid/190599> [2565, มิถุนายน 14]
- ศูนย์วิทยบริการศาลยุติธรรมเฉลิมพระเกียรติ ห้างสมุดศาลยุติธรรม. สรุปการอภิปรายเรื่อง ระบบรักษาความมั่นคงปลอดภัยของข้อมูลสารสนเทศศาลยุติธรรมด้วยเทคโนโลยีบล็อกเชน (Blockchain) [ออนไลน์]. 2565. แหล่งที่มา: <https://library.coj.go.th/th/article/article-29.html> [2565, พฤษภาคม 7]

- สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพืชสวนสัตว์ สำนักงานศาลยุติธรรม. แบบสำรวจ เรื่อง “การเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป [ออนไลน์]. 2563. แหล่งที่มา: <https://rabi.coj.go.th/th/file/get/file/20201124562a56f6c0cde57198f459c12b53773f150317.pdf> [2565, มิถุนายน 12]
- สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพืชสวนสัตว์ สำนักงานศาลยุติธรรม. รายงานผลการศึกษาระดับสมบูรณ เรื่อง ความต้องการต่อระบบการให้บริการแก่ผู้ใช้บริการในศาลชั้นต้นสู่ยุคดิจิทัล 2020 [ออนไลน์]. 2562. แหล่งที่มา: <https://rabi.coj.go.th/th/content/category/detail/id/39/iid/157519> [2565, มิถุนายน 11]
- สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพืชสวนสัตว์ สำนักงานศาลยุติธรรม. รายงานวิจัย เรื่อง "อุปสรรคและข้อขัดข้อง D - court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ" [ออนไลน์]. 2563. แหล่งที่มา: <https://rabi.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8195/cid/12300/iid/189712> [2565, มิถุนายน 11]
- สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพืชสวนสัตว์ สำนักงานศาลยุติธรรม. สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ :สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป [ออนไลน์]. 2563. แหล่งที่มา: <https://rabi.coj.go.th/th/content/category/detail/id/17/iid/235959> [2565, มิถุนายน 12]
- สำนักเทคโนโลยีสารสนเทศ สำนักงานศาลยุติธรรม. คู่มือติดต่อราชการศาลทางออนไลน์ (e-Service) ฉบับ e-Book [ออนไลน์]. 27 เมษายน 2564. แหล่งที่มา: <https://esv-iprd.coj.go.th/E-Book/manual/mobile/index.html> [2565, มิถุนายน 15]
- สำนักเทคโนโลยีสารสนเทศ สำนักงานศาลยุติธรรม. ว ๘๖๒ ระบบสืบค้นคำพิพากษาศาลชั้นต้น [ออนไลน์]. 2561. แหล่งที่มา: <https://techno.coj.go.th/th/content/category/detail/id/1878/cid/5902/iid/94221> [2565, มิถุนายน 17]
- สำนักแผนงานและงบประมาณ ศาลยุติธรรม. 01.สถิติคดีพิพากษาแล้วเสร็จของศาลชั้นต้นจำแนกตามช่วงระยะเวลาในการพิจารณาคดี ประจำปี พ.ศ. 2558 [ออนไลน์]. 2558. แหล่งที่มา: <https://oppb.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/2092/iid/18032> [2565, มิถุนายน 14]
- สำนักแผนงานและงบประมาณ ศาลยุติธรรม. 02.สถิติคดีที่พิพากษาแล้วเสร็จของศาลชั้นต้นจำแนกตามช่วงระยะเวลาในการพิจารณาคดี ประจำปี พ.ศ. 2559 [ออนไลน์]. 2559. แหล่งที่มา: <https://oppb.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/2092/iid/18033> [2565, มิถุนายน 14]

สำนักแผนงานและงบประมาณ ศาลยุติธรรม. 03.สถิติคดีที่พิพากษาเสร็จไปของศาลชั้นต้นจำแนกตามระยะเวลาในการพิจารณาคดี ประจำปี พ.ศ. 2560 [ออนไลน์]. 2560. แหล่งที่มา:

<https://oppb.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/2092/iid/18034> [2565, มิถุนายน 14]

สำนักแผนงานและงบประมาณ ศาลยุติธรรม. 04.สถิติคดีที่พิพากษาเสร็จไปของศาลชั้นต้นจำแนกตามระยะเวลาในการพิจารณาคดี ประจำปี พ.ศ. 2561 [ออนไลน์]. 2561. แหล่งที่มา:

<https://oppb.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/2092/iid/133389> [2565, มิถุนายน 14]

สำนักแผนงานและงบประมาณ ศาลยุติธรรม. 05.สถิติคดีที่พิพากษาเสร็จไปของศาลชั้นต้นจำแนกตามระยะเวลาในการพิจารณาคดี ประจำปี พ.ศ. 2562 [ออนไลน์]. 2562. แหล่งที่มา:

<https://oppb.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/2092/iid/187585> [2565, มิถุนายน 14]

สำนักแผนงานและงบประมาณ ศาลยุติธรรม. 06.สถิติคดีที่พิพากษาเสร็จไปของศาลชั้นต้นจำแนกตามระยะเวลาในการพิจารณาคดี ประจำปี พ.ศ. 2563 [ออนไลน์]. 2563. แหล่งที่มา:

<https://oppb.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/2092/iid/274107> [2565, มิถุนายน 14]

สำนักแผนงานและงบประมาณ ศาลยุติธรรม. 14.สถิติคดีพิพากษาแล้วเสร็จของศาลชั้นต้นจำแนกตามช่วงระยะเวลาในการพิจารณาคดี ประจำปี พ.ศ. 2564 (มกราคม-ธันวาคม) [ออนไลน์]. 2564. แหล่งที่มา:

<https://oppb.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/2092/iid/278454>. [2565, มิถุนายน 14]

สำนักแผนงานและงบประมาณ ศาลยุติธรรม. 17.สถิติคดีพิพากษาแล้วเสร็จของศาลชั้นต้นจำแนกตามช่วงระยะเวลาในการพิจารณาคดี ประจำปี พ.ศ. 2565 (มกราคม-พฤษภาคม) [ออนไลน์]. 2565. แหล่งที่มา:

<https://oppb.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/2092/iid/297784> [2565, มิถุนายน 14]

สำนักแผนงานและงบประมาณ สำนักงานศาลยุติธรรม. สถิติคดี [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<https://oppb.coj.go.th/th/content/category/articles/id/8/cid/67> [2565, มิถุนายน 17]

สำนักแผนงานและงบประมาณ สำนักงานศาลยุติธรรม. หนังสือรายงานสถิติคดีของศาลยุติธรรมประจำปี 2563 [ออนไลน์]. 2563. แหล่งที่มา:

<https://oppb.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/2085/iid/259900> [2565, พฤษภาคม 7]

- สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน) (สพร.). BLOCKCHAIN for GOVERNMENT SERVICES การใช้เทคโนโลยีบล็อกเชนสำหรับภาครัฐ เวอร์ชัน 2.0 [ออนไลน์]. มกราคม 2564. แหล่งที่มา: <https://dgti.dga.or.th/wp-content/uploads/2021/02/Blockchain-V2.pdf> [2565, กุมภาพันธ์ 4]
- สำนักงานศาลยุติธรรม. Infographic แนะนำระบบบริการออนไลน์ศาลยุติธรรม (CIOS) [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://cios.coj.go.th/pages/manual/cios_info2.jpg [2565, มิถุนายน 15]
- สำนักงานศาลยุติธรรม. VTR แนะนำระบบยื่นฟ้องและส่งคำคู่ความ (e-Filing) [ออนไลน์]. 16 มกราคม 2563. แหล่งที่มา: <https://www.coj.go.th/th/content/category/detail/id/6/iid/177311> [2565, มิถุนายน 16]
- สำนักงานศาลยุติธรรม. รายละเอียดคุณลักษณะเฉพาะ โครงการพัฒนาระบบให้บริการข้อมูลการติดต่อราชการ ศาลยุติธรรมอัจฉริยะ [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://patsadu.coj.go.th/th/file/get/file/202007176298d14b4a229159129c82f55e031de3173707.pdf> [2565, มิถุนายน 15]
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. สำรวจการมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน [ออนไลน์]. 2565. แหล่งที่มา: <http://www.nso.go.th/sites/2014/Pages/สำรวจ/เทคโนโลยีสารสนเทศ/เทคโนโลยีในครัวเรือน.aspx> [2565, พฤษภาคม 7]
- สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม. e-Notice System ลดขั้นตอน ลดระยะเวลา ลดค่าใช้จ่าย [ออนไลน์]. 2562. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/5970/iid/95180> [2565, มิถุนายน 15]
- สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม. แนวทางการสืบพยานทางออนไลน์ [ออนไลน์]. 2563. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/category/detail/id/10083/iid/245655> [2565, มิถุนายน 17]
- สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/category/articles/id/8/cid/84> [2565, มิถุนายน 16]
- สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม. การยื่นคำคู่ความและเอกสารแบบมีค่าธรรมเนียม ผ่านระบบ CIOS เปิดบริการแล้ววันนี้ [ออนไลน์]. 2563. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/category/detail/id/22/iid/192139> [2565, มิถุนายน 17]

- สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม. ช่องทางในการไกล่เกลี่ยออนไลน์ [ออนไลน์]. 2561. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/84/iid/194711> [2565, มิถุนายน 15]
- สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม. ช่องทางในการไกล่เกลี่ยออนไลน์ [ออนไลน์]. 2561. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/84/iid/194711> [2565, มิถุนายน 16]
- สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม. สถิติเปรียบเทียบคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e – Filing และยื่นฟ้องเป็นกระดาษ ประจำเดือนกันยายน 2564 [ออนไลน์]. กันยายน 2564. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/269357> [2565, มิถุนายน 12]
- สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม. สถิติเปรียบเทียบคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e – Filing และยื่นฟ้องเป็นกระดาษ ประจำเดือนกุมภาพันธ์ 2565 [ออนไลน์]. กุมภาพันธ์ 2565. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/284673> [2565, มิถุนายน 10]
- สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม. สถิติเปรียบเทียบคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e – Filing และยื่นฟ้องเป็นกระดาษ ประจำเดือนมีนาคม 2565 [ออนไลน์]. มีนาคม 2565. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/290477> [2565, มิถุนายน 15]
- สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม. สถิติเปรียบเทียบคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e – Filing และยื่นฟ้องเป็นกระดาษ ประจำเดือนเมษายน 2565 [ออนไลน์]. เมษายน 2565. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/294432> [2565, มิถุนายน 14]
- สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม. สถิติการเข้าใช้โปรแกรม e-Notice [ออนไลน์]. 2561. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/95337> [2565, มิถุนายน 13]
- สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม. สถิติการใช้งานระบบ e-Notice ระหว่างมกราคม - ธันวาคม 2564 [ออนไลน์]. 2564. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/category/detail/id/7875/iid/276618> [2565, มิถุนายน 12]
- สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม. สถิติการใช้งานระบบ e - Filing Version 3 ประจำเดือนกรกฎาคม 2563 [ออนไลน์]. กรกฎาคม 2563. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/206490> [2565, มิถุนายน 10]
- สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม. สถิติการใช้ระบบบริการข้อมูลคดีศาลยุติธรรม (CIOS) ประจำเดือนกันยายน 2564 [ออนไลน์]. กันยายน 2564. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/265544> [2565, มิถุนายน 15]

- สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม. สถิติการให้บริการผ่านระบบบริการข้อมูลคดีศาลยุติธรรม (CIOS : Case Information Online Service) ข้อมูล ณ วันที่ 29 สิงหาคม 2563 [ออนไลน์]. 29 สิงหาคม 2563. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/210128> [2565, มิถุนายน 15]
- สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม. สถิติการให้บริการผ่านระบบบริการข้อมูลคดีศาลยุติธรรม (CIOS : Case Information Online Service) ข้อมูล ณ วันที่ 29 ตุลาคม 2563 [ออนไลน์]. 29 ตุลาคม 2563. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/218505> [2565, มิถุนายน 15]
- สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม. สถิติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแบบออนไลน์ ระหว่างวันที่ 1 - 31 ธันวาคม 2564 [ออนไลน์]. 2564. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/275609> [2565, มิถุนายน 15]
- สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม. สถิติการขอใช้ห้องสืบพยานออนไลน์ ข้อมูล ณ 8 ตุลาคม 2564 [ออนไลน์]. 8 ตุลาคม 2564. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/265731> [2565, มิถุนายน 16]
- สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม. สถิติการขอใช้ห้องสืบพยานออนไลน์ ข้อมูล ณ 3 ธันวาคม 2564 [ออนไลน์]. 3 ธันวาคม 2564. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/272455> [2565, มิถุนายน 16]
- สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม. สถิติการลงประกาศในระบบ e-Notice [ออนไลน์]. 2565. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/296118> [2565, มิถุนายน 14]
- สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม. สถิติคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e-Filing เดือนมีนาคม 2565 [ออนไลน์]. มีนาคม 2565. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/288124> [2565, มิถุนายน 16]
- สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม. สถิติคำร้องไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องออนไลน์โดยแบ่งเป็นประเภทคำร้อง [ออนไลน์]. 2564. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/276720> [2565, มิถุนายน 17]
- สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม. สรุปข้อมูลสถิติห้องสืบพยานออนไลน์ (CIOS) [ออนไลน์]. 2565. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/285564> [2565, มิถุนายน 17]
- สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม. อินโฟกราฟิกประชาสัมพันธ์ระบบการติดตามสำนวนคดี (tracking system) เรื่อง รายงานสถิติการใช้งานระบบติดตามสำนวนคดี ขอบเขตทุกศาลที่ร่วมกันก้าว

เข้าสู่ยุค D-Court #D-Court2020 [ออนไลน์]. 2562. แหล่งที่มา:

<https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/156929> [2565, มิถุนายน 16]

สำนักส่งเสริมงานตุลาการ. สถิติการขอใช้ห้องสืบพยานออนไลน์ / สถิติผู้ขอใช้ห้องสืบพยานออนไลน์สูงสุด 3

อันดับแรก [ออนไลน์]. 2565. แหล่งที่มา:

<https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/291460> [2565, มิถุนายน 11]

สำนักส่งเสริมงานตุลาการ. สถิติการขอใช้ห้องสืบพยานออนไลน์ [ออนไลน์]. 2565. แหล่งที่มา:

<https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/295020> [2565, มิถุนายน 10]

สำนักส่งเสริมงานตุลาการ. สถิติการขอใช้ห้องสืบพยานออนไลน์ ข้อมูล ณ 28 กุมภาพันธ์ 2565 [ออนไลน์]. 28

กุมภาพันธ์ 2565. แหล่งที่มา:

<https://oja.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/11826/iid/281902> [2565,

มิถุนายน 15]

สำนักส่งเสริมงานตุลาการ. สถิติการขอใช้ห้องสืบพยานออนไลน์ ข้อมูล ณ 28 มีนาคม 2565 [ออนไลน์]. 28

มีนาคม 2565. แหล่งที่มา: <https://oj.go.th/th/content/category/detail/id/6/iid/286722>

[2565, มิถุนายน 17]

สำนักส่งเสริมงานตุลาการ. สถิติการขอใช้ห้องสืบพยานออนไลน์ ข้อมูล ณ 5 เมษายน 2565 [ออนไลน์]. 5

เมษายน 2565. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/286836> [2565,

มิถุนายน 15]

อุดม รัฐอมฤต. คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน. พิมพ์ครั้งที่ 6. โรงพิมพ์เดือนตุลา: โครงการตำราและ

เอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กุมภาพันธ์ 2558.

ภาคผนวก

ตารางเปรียบเทียบแนวทางการประเมิน

องค์ประกอบและแนวทางการประเมิน	ประเทศไทย
<p>องค์ประกอบที่ 1 – การเข้าถึงกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์</p> <p>แนวทางการประเมินที่ 1.1¹ – ตรวจสอบว่าระบบมีความเสี่ยงในการเข้าถึงความยุติธรรมหรือไม่ โดยพิจารณาว่า</p> <p>1.1.1 มีระบบดิจิทัลรองรับตลอดทั้งกระบวนการพิจารณา</p> <ul style="list-style-type: none"> - กระบวนการเริ่มต้นคดี - กระบวนการส่งหมายและสำเนาให้จำเลยและกระบวนการยื่นคำให้การ - กระบวนการพิจารณาคดีและสืบพยาน - การพิพากษาคดีและกระบวนการอุทธรณ์คำตัดสิน - การบังคับคดี² 	<p>องค์ประกอบที่ 1 - การเข้าถึงกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์</p> <p>แนวทางการประเมินที่ 1.1 – ตรวจสอบว่าระบบมีความเสี่ยงในการเข้าถึงความยุติธรรมหรือไม่ โดยพิจารณาว่า</p> <p>1.1.1 มีระบบดิจิทัลรองรับตลอดทั้งกระบวนการพิจารณา</p> <ul style="list-style-type: none"> - กระบวนการเริ่มต้นคดี <ul style="list-style-type: none"> คู่ความสามารถยื่นผ่านระบบ e-filing ซึ่งเป็นระบบการยื่นและส่งเอกสารทางคดีทางออนไลน์ผ่านระบบรับส่งอิเล็กทรอนิกส์และเป็นระบบที่รองรับให้ยื่นคำฟ้องหรือคำร้องขอตั้งต้นคดีโดยไม่ต้องมีนายความ รวมถึงยื่นเอกสารทางคดีต่าง ๆ ผ่านเว็บไซต์ได้ทุกวัน 24 ชั่วโมง และไม่จำกัดว่าต้องยื่นในวันเวลาราชการ เพียงมีอินเทอร์เน็ตก็ยื่นฟ้องและส่งเอกสารทางคดีผ่านระบบ e-Filing ต่อศาลทั่วประเทศได้¹² - กระบวนการส่งหมายและสำเนาให้จำเลยและกระบวนการยื่นคำให้การ <ul style="list-style-type: none"> มีระบบ e-notice เป็นระบบอิเล็กทรอนิกส์กลางสำหรับศาลใช้ในการประกาศนัดไต่สวนคำร้องขอต่างๆ โดยวิธีการลงโฆษณาทางสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ แทนการประกาศหนังสือพิมพ์โดยคู่ความไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายแต่อย่างใดและในการยื่นคำให้การของจำเลยก็สามารถยื่นคำให้การผ่านระบบ E-filing ได้เช่นเดียวกัน¹³

¹ Natalie Byrom, Developing the detail: Evaluating the Impact of Court Reform in England and Wales on Access to Justice, para 12.11 [Online], 2019. Available from: <https://research.thelegaleducationfoundation.org/wp-content/uploads/2019/02/Developing-the-Detail-Evaluating-the-Impact-of-Court-Reform-in-England-and-Wales-on-Access-to-Justice-FINAL.pdf>

² Arizona Judicial Branch, How a Case Moves Through the Court System [Online]. Available from: <https://www.azcourts.gov/guidetoazcourts/how-a-case-moves-through-the-court-system>

¹² ภรณี เกราะแก้ว, การนำเทคโนโลยีมาใช้ในศาลยุติธรรมบริการประชาชน [ออนไลน์], 10 พฤษภาคม 2565. แหล่งที่มา: https://www.matichon.co.th/local/crime/news_3335335

¹³ ศาลยุติธรรม, VTR แนะนำระบบยื่นฟ้องและส่งคำคู่ความ (e-Filing) [ออนไลน์], 16 มกราคม 2563. แหล่งที่มา: <https://www.coj.go.th/th/content/category/detail/id/6/iid/177311>

	<p>- กระบวนการพิจารณาคดีและสืบพยาน</p> <p>มีการสืบพยานผ่านระบบการประชุมทางจอภาพในคดีแพ่งโดยโปรแกรมที่ใช้ในการพิจารณาคดีทางออนไลน์ ได้แก่ 1) Google Meet 2) Cisco Webex 3) Zoom¹⁴ และมีการไกล่เกลี่ยออนไลน์โดยการไกล่เกลี่ยผ่านระบบประชุมทางจอภาพโดยคู่ความไม่ต้องมาศาล ประชาชนสามารถเข้าร่วมการไกล่เกลี่ย ผ่านแอปพลิเคชัน เช่น Google Meet, Line, Zoom, Microsoft Teams และ Cisco WebEx ซึ่งรองรับทั้งการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องและหลังฟ้อง ตามป.วิ.มาตรา 20 ทวิ และ 20 ตริ¹⁵</p> <p>- การพิพากษาคดีและกระบวนการอุทธรณ์คำตัดสิน</p> <p>ตามข้อบังคับประธานศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ.2563 ข้อ 19 กำหนดให้การพิพากษาคดีของศาลสามารถทำอยู่ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ได้และส่วนการยื่นอุทธรณ์ของคู่ความสามารถยื่นคำคู่ความและเอกสารแบบมีค่าธรรมเนียมผ่านระบบ CIOS สามารถยื่นคำคู่ความและเอกสารได้ทุกประเภท เช่น คำฟ้องอุทธรณ์ คำฟ้องฎีกา เป็นต้น¹⁶</p> <p>- การบังคับคดี</p> <p>ตามประกาศสำนักงานศาลยุติธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ซื้อขายออนไลน์ พ.ศ. 2563 ข้อ 16 กำหนดให้การทำหมายบังคับคดีเป็นรูปแบบทางอิเล็กทรอนิกส์ อย่างไรก็ตามกฎหมายข้อบังคับประธานศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ.2563 และประกาศสำนักงานศาลยุติธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2563 ไม่ได้ปรากฏบัญญัติเกี่ยวกับกระบวนการบังคับคดีที่เป็นรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์อย่างชัดเจน</p>
--	--

<p>แนวทางการประเมินที่ 1.2³ - ตรวจสอบทั้งการดำเนินการและประสบการณ์ผู้ใช้งานของสื่อดิจิทัล และช่องทางที่ยังคงใช้กระดาษดำเนินการ โดยพิจารณาว่า</p> <p>1.2.1 มีระบบดิจิทัลที่ออกแบบมาเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ขาดโอกาสหรือทักษะทางดิจิทัลให้มีส่วนร่วมกับกระบวนการใหม่หรือไม่</p> <p>1.2.2 ช่องทางที่ใช้กระดาษในการดำเนินการยังคงอยู่อย่างไร</p>	<p>แนวทางการประเมินที่ 1.2 - ต้องตรวจสอบทั้งการดำเนินการและประสบการณ์ผู้ใช้งานของสื่อดิจิทัลและช่องทางที่ยังคงใช้กระดาษดำเนินการ โดยพิจารณาว่า</p> <p>1.2.1 มีระบบดิจิทัลที่ออกแบบมาเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ขาดโอกาสหรือทักษะทางดิจิทัลให้มีส่วนร่วมกับกระบวนการใหม่หรือไม่</p> <p>จากการสืบค้นข้อมูลพบว่าปัจจุบันมีระบบดิจิทัลที่ออกแบบมาเพื่ออำนวยความสะดวกให้กระบวนการพิจารณา มีความสะดวก รวดเร็วและประหยัดค่าใช้จ่ายมากขึ้น และช่วยเหลือผู้ที่ขาดโอกาสหรือทักษะทางดิจิทัลให้มีส่วนร่วมกับกระบวนการทางออนไลน์ของศาลยุติธรรมดังต่อไปนี้</p> <p>(1) โปรแกรมสนทนาอัตโนมัติ (COJ CHATBOT)</p> <p>เป็นโปรแกรมสนทนาอัตโนมัติคอยให้บริการด้านข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนทั่วไป ผ่านช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ เช่น Line, Facebook messenger ฯลฯ ของศาลยุติธรรม โดยจะสามารถช่วยเหลือผู้ที่ขาดความรู้ทางดิจิทัลหรือในกระบวนการออนไลน์ได้</p> <p>(2) ระบบสืบค้นคำพิพากษาศาลชั้นต้น</p> <p>โปรแกรมจัดเก็บและสืบค้นคำพิพากษาศาลชั้นต้น เป็นโปรแกรมที่พัฒนาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่คำพิพากษาของศาลชั้นต้น อำนวยความสะดวกในการศึกษาค้นคว้าข้อมูล และเผยแพร่ข้อมูลทางกฎหมายให้กับประชาชนทั่วไปที่มีความสนใจ โดยการใช้งานโปรแกรมแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ การบันทึกข้อมูลคำพิพากษา(ย่อ) และการสืบค้นข้อมูลคำพิพากษา¹⁷</p> <p>(3) Corporate Banking</p> <p>ระบบสินเชื่อธรรมเนียมศาล เงินค่าปรับ เงินกลางให้คู่ความ เป็นระบบการเงินในคดีให้แก่คู่ความผ่านระบบอินเทอร์เน็ตของธนาคาร โดยมีข้อดีคือ ลดการใช้กระดาษ สะดวก</p>
---	---

¹⁴ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ, แนวทางการสืบพยานทางออนไลน์ [ออนไลน์], 2563. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/category/detail/id/10083/iid/245655>

¹⁵ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ, ช่องทางในการไกล่เกลี่ยออนไลน์ [ออนไลน์], 2561. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/84/iid/194711>

¹⁶ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ, การยื่นคำคู่ความและเอกสารแบบมีค่าธรรมเนียม ผ่านระบบ CIOS เปิดบริการแล้ววันนี้ [ออนไลน์], 2563. แหล่งที่มา:

<https://oja.coj.go.th/th/content/category/detail/id/22/iid/192139>

³ Natalie Byrom, above n 1, para 12.12.

¹⁷ สำนักเทคโนโลยีสารสนเทศ ศาลยุติธรรม, ๖๘๖๒ ระบบสืบค้นคำพิพากษาศาลชั้นต้น [ออนไลน์], 2561. แหล่งที่มา: <https://techno.coj.go.th/th/content/category/detail/id/1878/cid/5902/iid/94221>

	<p>รวดเร็วกว่าการใช้เช็คแบบปกติในการคืนเงิน และปราศจากปัญหาเช็คค้างจ่าย สามารถลดการทุจริตลงได้¹⁸</p> <p>(4) e-Payment บริการรับชำระเงินด้วยบัตรเครดิต เดบิต และ mobile banking บริการรับชำระเงินด้วยบัตรเครดิต เดบิต และ mobile banking เป็นการให้บริการรับชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ด้วยเครื่อง EDC (Electronic Data Capture) เป็นระบบรับชำระเงินค่าธรรมเนียมศาล เงินค่าปรับ และเงินกลางด้วยบัตรเครดิต บัตรเดบิต และ QR Code ผ่านเครื่อง EDC ทำให้เกิดความสะดวก รวดเร็วและปลอดภัยในการชำระเงิน¹⁹</p> <p>(5) VDO Conference ระบบประชุมทางไกลออนไลน์ โกล์เกลีย ลิบพยาน ใฝ่สวน ประชุมระหว่างหน่วยงาน และพิจารณาคดี ผ่านจอภาพ VDO conference system และ web conference system²⁰</p> <p>(6) Decision system ระบบคัดถ่ายคำพิพากษาระหว่างศาลทั่วประเทศ ระบบคัดถ่ายคำพิพากษาระหว่างศาลทั่วประเทศเป็นระบบบริการคัดถ่ายคำพิพากษาระหว่างศาลยุติธรรมทั่วประเทศ Decision System (DSS) เป็นระบบให้บริการคัดสำเนาคำพิพากษาระหว่างศาลทั่วประเทศในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่คู่ความสามารถคัดสำเนาคำพิพากษาระหว่างศาลยุติธรรม ที่ได้อ่านให้คู่ความฟัง²¹</p> <p>(7) ระบบติดตามสำนวนคดี (tracking system) เป็นระบบติดตามสำนวน ให้ประชาชนคู่ความติดตามความเคลื่อนไหวของสำนวนคดีโดยไม่ต้องลงทะเบียน²² ซึ่งถือเป็นระบบดิจิทัลที่ออกแบบมาเพื่อช่วยเหลือคู่ความที่ขาดโอกาสในการเดินทางมาที่ศาลให้สามารถติดตามความเคลื่อนไหวของสำนวนคดีได้ผ่านระบบออนไลน์</p> <p>(8) ระบบบริการข้อมูลคดีศาลยุติธรรม (CIOS : Case Information Online Service) เป็นระบบบริการข้อมูลคดี วันนัดพิจารณา ผลการส่งหมายและคำสั่งศาลผ่าน</p>
--	---

¹⁸ เพจสื่อศาล, ข้อดีการคืนเงินค่าธรรมเนียมศาล เงินค่าปรับ เงินกลางในคดี ด้วยระบบ Corporate Banking [ออนไลน์], 2562. แหล่งที่มา: <https://www.facebook.com/pr.coj/photos/ข้อดี%EF%B8%8Fการคืนเงินค่าธรรมเนียมศาล%EF%B8%8Fเงินค่าปรับ-%EF%B8%8Fเงินกลางในคดี-ด้วยระบบ-corporate-ba/385466432155357/>

¹⁹ ศาลแรงงานภาค 7, D-Court คืออะไร [ออนไลน์], 2563. แหล่งที่มา: <https://lbcabc.coj.go.th/th/content/category/detail/id/10/cid/9062/iid/190599>

²⁰ เรื่องเดียวกัน.

²¹ ทีมข่าวอาชญากรรม ผู้จัดการออนไลน์, ศาลแขวงปทุมวันใช้ระบบดิจิทัลป้องกัน COVID-19 [ออนไลน์], 11 มีนาคม 2020. แหล่งที่มา: <https://mgronline.com/crime/detail/9630000024436>

²² เรื่องเดียวกัน.

อินเทอร์เน็ตตลอด 24 ชั่วโมงเพิ่มความสะดวกและลดค่าใช้จ่ายในการเดินทางของคู่ความในคดีหรือประชาชน ช่วยอำนวยความสะดวกในการเรียกดูข้อมูลคดีที่คู่ความเกี่ยวข้องในคดีได้ทันทีทุกเวลาที่ต้องการ และขอคัดถ่ายเอกสารผ่านการส่งไฟล์อิเล็กทรอนิกส์ไม่มีค่าธรรมเนียมติดตามคดีและยื่นคำร้องผ่านระบบโดยไม่ต้องมาศาล ซึ่งสถิติการให้บริการผ่านระบบ CIOS พบว่าจำนวนการเข้าใช้บริการมีปริมาณที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ โดย ข้อมูล ณ วันที่ 7 ตุลาคม 2564 จำนวนครั้งที่เข้าใช้ระบบ เป็นจำนวนครั้งสะสม (ม.ค. - ก.ย. 2564) 1,049,432 ครั้ง โดยเดือนมกราคม 2564 มีจำนวน 105,041 (ครั้ง) ในขณะที่ เดือนกันยายน 2564 มีจำนวน 199,402 (ครั้ง) ²³

(9) ระบบ e-notice

เป็นระบบอิเล็กทรอนิกส์กลางสำหรับศาลใช้ในการประกาศนัดไต่สวนคำร้องขอต่างๆโดยวิธีการลงโฆษณาทางสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ แทนการประกาศหนังสือพิมพ์โดยคู่ความเพื่อความสะดวก รวดเร็วและประหยัดค่าใช้จ่าย²⁴

(10) ระบบการยื่นและส่งคำคู่ความและเอกสารโดยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (e - Filing)

เป็นระบบที่ให้คู่ความยื่นคำฟ้องและคำคู่ความต่างๆ ผ่านระบบโดยไม่ต้องทำสำนวนกระดาษและไม่ต้องเดินทางไปศาล ได้ตลอด 24 ชั่วโมง และสามารถขอคัดถ่ายผ่านระบบและได้รับไฟล์อิเล็กทรอนิกส์ทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ไม่มีค่าธรรมเนียม²⁵ โดยจากสถิติระบบ e - filing ระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2562 – มีนาคม 2565 มีอัตราที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างชัดเจน โดยในเดือนพฤศจิกายน 2562 มีการยื่นคดีผ่านระบบ e - filing จำนวน 1,727 คดี ในขณะที่เดือนมีนาคม 2565 มีการยื่นคดีผ่านระบบ e - filing จำนวน 46,889 คดี²⁶

1.2.2 ช่องทางที่ใช้กระดาษในการดำเนินการยังคงอยู่อย่างไร

จากการสืบค้นผ่านเว็บไซต์สำนักส่งเสริมตุลาการศาลยุติธรรมพบว่า มีข้อมูลการเปรียบเทียบการยื่นฟ้องระหว่างการยื่นฟ้องผ่านระบบ E filing กับการยื่นฟ้องผ่านกระดาษ โดยข้อมูลแสดงว่ามีแนวโน้มที่การยื่นฟ้องผ่านระบบ e - filing จะมีเพิ่มขึ้นมากกว่าการยื่นฟ้องเป็นกระดาษมากขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งจากการคำนวณผ่านจำนวนคดีใหม่ที่ขึ้นสู่การพิจารณาคดี และจำนวนศาลที่ใช้งานระบบ e - Filing ทั้งหมด 162 ศาลก็ปรากฏว่าที่มีคดียื่นฟ้องผ่านระบบ e - Filing มากกว่า ยื่นฟ้องเป็นกระดาษมากขึ้น อย่างไรก็ตามยังไม่พบข้อมูลหรือรายงานเกี่ยวกับช่องทางที่ใช้กระดาษที่ยังคงดำเนินการอยู่ในด้านอื่นๆ

<p>แนวทางการประเมินที่ 1.3⁴ - แรงจูงใจและความมั่นใจในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม</p> <p>ตัวอย่างการประเมิน เช่น แบบประเมินมาตรฐานของ Pascoe Pleasence และ Nigel J. Balmer ที่ออกแบบมาเพื่อวัดความเชื่อมั่นในระบบยุติธรรมทางแพ่งที่สามารถนำไปใช้เพื่อประเมินการเปลี่ยนแปลงเมื่อเวลาผ่านไป⁵ โดยมีมาตรวัดดังนี้</p> <p>1. มาตรวัดประสิทธิภาพตนเองทางกฎหมาย (Legal Self-Efficacy (LEF) Scale)⁶</p> <p>เป็นการวัดเกี่ยวกับความมั่นใจหรือประสิทธิภาพของผู้ตอบแบบประเมินเองว่า ตนเองมีความมั่นใจหรือเชื่อว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาทางกฎหมายที่เกิดขึ้นได้หรือไม่ ซึ่งจะเป็นการสะท้อนถึงการตรวจสอบความมั่นใจของคู่ความที่จะสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ โดยในการประเมินดังกล่าวจะมียกตัวอย่างปัญหาทางกฎหมายขึ้น และจะมีคำถามให้ผู้ตอบแบบประเมินพิจารณาว่าตนเองจะมีความมั่นใจในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้มากน้อยเพียงใด ดังนี้ หากผู้ตอบแบบประเมินเลือกคำตอบดังกล่าวรวมกันแล้วได้คะแนนที่สูง ก็จะเป็นตัวบ่งชี้ประสิทธิภาพของตนเองทางกฎหมายที่มากขึ้น ซึ่งจะแสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบประเมินมีความมั่นใจในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมมากขึ้น</p> <p>2. มาตรวัดความวิตกกังวลทางกฎหมาย (Legal Anxiety (LAX) Scale)⁷</p> <p>เป็นการวัดเกี่ยวกับความวิตกกังวลในกระบวนการทางกฎหมายว่ากระบวนการจะปกป้องคุ้มครองสิทธิคู่ความได้หรือไม่ ซึ่งในเรื่องความวิตกกังวลของคู่ความจะเป็นการสะท้อนถึงการตรวจสอบความมั่นใจของคู่ความที่จะสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม โดยในการประเมิน</p>	<p>แนวทางการประเมินที่ 1.3 - แรงจูงใจและความมั่นใจในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม</p> <p>จากการสืบค้นไม่พบข้อมูลหรือรายงานที่มีการประเมินด้านแรงจูงใจและความมั่นใจในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาทางออนไลน์ ทั้งในเรื่อง มาตรวัดประสิทธิภาพตนเองทางกฎหมาย มาตรวัดความวิตกกังวลทางกฎหมาย และมาตรวัดความเชื่อมั่นทางกฎหมายทั่วไป</p>
--	---

²³ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ, สถิติการใช้ระบบบริการข้อมูลคดีศาลยุติธรรม (CIOS) ประจำเดือนกันยายน 2564 [ออนไลน์], กันยายน 2564. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/265544>

²⁴ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ, e-Notice System ลดขั้นตอน ลดระยะเวลา ลดค่าใช้จ่าย [ออนไลน์], 2562. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/5970/iid/95180>

²⁵ ภรณ์ เกราะแก้ว, อ่างแล้ว เชิงอรรถที่ 12.

²⁶ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ, สถิติคดีที่ยื่นฟ้องผ่านระบบ e-Filing เดือนมีนาคม 2565 [ออนไลน์], มีนาคม 2565. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/288124>

⁴ Natalie Byrom, above n 1, para 12.13.

⁵ Pascoe Pleasence and Nigel J. Balmer, *Legal Confidence and Attitudes to Law: Developing Standardised Measures of Legal Capability* [Online], August 2018. Available from: <https://research.thelegaleducationfoundation.org/wp-content/uploads/2019/02/Legal-Confidence-and-Attitudes-to-Law-Developing-Standardised-Measures-of-Legal-Capability-web-version-1.pdf>

⁶ Pascoe Pleasence and Nigel J. Balmer, above n 5, p. 6.

⁷ Ibid, p. 7.

<p>ดังกล่าวจะมียกตัวอย่างปัญหาทางกฎหมายขึ้น และจะมีคำถามให้ผู้ตอบแบบประเมินพิจารณาว่าตัวผู้แบบประเมินมีความกังวลในการแก้ไขปัญหาทางกฎหมายดังกล่าวหรือได้รับความคุ้มครองสิทธิจากกระบวนการมากน้อยเพียงใด หากผู้ตอบแบบประเมินเลือกคำตอบดังกล่าวรวมกันแล้วได้คะแนนที่สูงจะเป็นตัวบ่งชี้ถึงความวิตกกังวลทางกฎหมายที่มากขึ้น ซึ่งจะแสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบประเมินจะไม่มี ความมั่นใจในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม</p> <p>3. มาตรวัดความเชื่อมั่นทางกฎหมายทั่วไป (General Legal Confidence (GLC) Scale)⁸</p> <p>เป็นการวัดเกี่ยวกับความเชื่อมั่นในกระบวนการทางกฎหมายของผู้แบบประเมินเองว่ากระบวนการจะสามารถให้ความเป็นธรรมและความพึงพอใจแก่คู่ความได้หรือไม่ ซึ่งจะเป็นการสะท้อนถึงการตรวจสอบความมั่นใจของคู่ความที่สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม โดยในการประเมินดังกล่าวจะมียกตัวอย่างปัญหาทางกฎหมายขึ้น และจะมีคำถามให้ผู้ตอบแบบประเมินพิจารณาว่า ผู้ตอบแบบประเมินจะมั่นใจแค่ไหนว่าจะได้รับผลลัพธ์ที่เป็นธรรมและน่าพอใจจากปัญหาทางกฎหมายดังกล่าว โดยหากผู้ตอบแบบประเมินเลือกคำตอบดังกล่าวรวมกันแล้วได้คะแนนที่สูง ก็จะเป็นตัวบ่งชี้ความมั่นใจทางกฎหมายที่มากขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบประเมินมีความมั่นใจในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมมากขึ้นเพราะมั่นใจว่ากระบวนการจะสามารถให้ความเป็นธรรมและความพึงพอใจได้</p> <p>แนวทางการประเมินที่ 1.4⁹ – ตรวจสอบ ”ค่าใช้จ่าย”และ“ความพยายาม” ในการเริ่มต้นกระบวนการของผู้ใช้บริการ</p> <p>ตัวอย่างการประเมิน เช่น แบบประเมินมาตรฐานของ Pascoe Pleasence และ Nigel J. Balmer¹⁰ ได้สำรวจความเชื่อมโยงระหว่างค่าใช้จ่ายทางกฎหมายกับการเข้าถึงระบบยุติธรรมว่ามีผลต่อความเต็มใจและความสามารถในการเริ่มต้นเรียกร้องสิทธิหรือไม่ โดยมีมาตรวัดดังนี้</p> <p>1.4.1 มาตรวัดการไม่สามารถเข้าถึงความยุติธรรม (Inaccessibility of Justice (IOJ) Scale)</p> <p>เป็นการสำรวจว่าในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมว่าจะต้องใช้ความพยายามหรือค่าใช้จ่ายมากหรือไม่ถึงจะสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ โดยในการประเมินดังกล่าวจะ</p>	<p>แนวทางการประเมินที่ 1.4 – ตรวจสอบ ”ค่าใช้จ่าย”และ“ความพยายาม” ในการเริ่มต้นกระบวนการของผู้ใช้บริการ</p> <p>1.4.1 มาตรวัดการไม่สามารถเข้าถึงความยุติธรรม (Inaccessibility of Justice (IOJ) Scale)</p> <p>จากการสืบค้นรายงาน การสำรวจ การเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป²⁷ ผ่านผู้ตอบแบบสำรวจทั้งสิ้น 1,360 ราย มีการสำรวจ</p>
---	--

⁸ Ibid, pp. 8-9.

⁹ Natalie Byrom, above n 1, para 12.14

¹⁰ Pascoe Pleasence and Nigel J. Balmer, “Measuring the Accessibility and Equality of Civil Justice,” *Hague Journal on the Rule of Law* 10 (1 August 2018): 255-294.

มียกตัวอย่างปัญหาทางกฎหมายขึ้น และจะมีคำถามให้ผู้ตอบแบบประเมินพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องการใช้ความพยายามและค่าใช้จ่ายต่างๆ ในการเข้าถึงกระบวนการ โดยหากผู้ตอบแบบประเมินเลือกคำตอบดังกล่าวรวมกันแล้วได้คะแนนที่สูง ก็จะเป็นตัวบ่งชี้ว่าที่เกี่ยวกับข้องกับการรับรู้ของการไม่เข้าถึงความยุติธรรมที่มากขึ้น ซึ่งการแสดงให้เห็นถึงการรับรู้ที่ไม่สามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้ก็จะส่งผลกระทบต่อการใช้ความพยายามหรือค่าใช้จ่ายเพื่อให้ตนเองสามารถเข้าถึงความยุติธรรมให้ได้มากขึ้นด้วย

1.4.2 มาตรการวัดการรับรู้ความไม่เท่าเทียมกันของความยุติธรรม (PIJ) (Perceived Inequality of Justice (PIJ) Scale)

เป็นการสำรวจเกี่ยวกับว่าการใช้ความพยายามหรือค่าใช้จ่ายในกระบวนการจะส่งผลถึงความไม่เท่าเทียมกันของความยุติธรรมหรือไม่ โดยในการประเมินดังกล่าวจะมียกตัวอย่างปัญหาทางกฎหมายขึ้น และจะมีคำถามให้ผู้ตอบแบบประเมินพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องการใช้ความพยายามและค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในการรับรู้ถึงความไม่เท่าเทียมกันของความยุติธรรม โดยหากผู้ตอบแบบประเมินเลือกคำตอบดังกล่าวรวมกันแล้วได้คะแนนที่สูง ก็จะเป็นตัวบ่งชี้ถึงการรับรู้ของความไม่เท่าเทียมกันของความยุติธรรมที่จะมีมากขึ้นตามไปด้วย ซึ่งการแสดงให้เห็นถึงการรับรู้ที่ไม่เท่าเทียมกันของความยุติธรรมจะส่งผลกระทบต่อการใช้ความพยายามหรือค่าใช้จ่ายเพื่อให้ตนเองสามารถเข้าถึงความยุติธรรมให้ได้มากขึ้นด้วย

ปัญหาหรืออุปสรรคในการเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศของผู้ตอบแบบสำรวจ เพื่อทราบถึงปัญหาอุปสรรค ของผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป โดยคำถามจะมีการถามเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคด้านค่าใช้จ่าย รวมถึงอุปสรรคด้านอื่นๆ ที่มีผลต่อการเริ่มต้นเข้าถึงเทคโนโลยีของศาล ซึ่งถือว่าเป็นการสำรวจเกี่ยวกับความพยายามในการเข้าถึงกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ผ่านการเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยผลการสำรวจโดยสรุปพบว่า ปัญหาส่วนใหญ่ที่เป็นอุปสรรคในการเริ่มต้นกระบวนการดังกล่าวคือ เรื่องของค่าบริการรายเดือนที่สูงและอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่มีราคาแพง

1.4.2 มาตรการวัดการรับรู้ความไม่เท่าเทียมกันของความยุติธรรม (PIJ) (Perceived Inequality of Justice (PIJ) Scale)

จากการสืบค้นรายงาน การสำรวจ การเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป ผ่านผู้ตอบแบบสำรวจทั้งสิ้น 1,360 ราย มีการสำรวจการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ การใช้อินเทอร์เน็ต การชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์ และ ความต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์ โดยการแบ่งตามรายได้ของบุคคล²⁸ ทั้งนี้ ทั้งนี้ แม้ว่าผลการสำรวจดังกล่าวจะไม่ได้มีการถามถึงการรับรู้ความไม่เท่าเทียมในการเริ่มต้นกระบวนการโดยตรง แต่จากการสำรวจพบว่า ข้อมูลการใช้เทคโนโลยีของผู้ใช้บริการโดยแบ่งตามรายได้ของบุคคลสามารถแสดงให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงกระบวนการพิจารณาคดีทางออนไลน์ได้ โดยในการสำรวจพบว่า ผู้ที่มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท จะเป็นผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลในรูปแบบออนไลน์มากที่สุด แต่จะเป็นผู้ที่เคยชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์ หรือใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์และใช้อินเทอร์เน็ตน้อยที่สุด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ที่มีรายได้น้อยจะมีโอกาสหรือทักษะที่ไม่เท่ากับคนที่มีความร่ำรวยได้มากกว่า อย่างไรก็ตาม การสำรวจดังกล่าวยังแสดงถึงเรื่องรายได้เท่านั้น แต่ยังไม่มีการสำรวจถึงความไม่เท่าเทียมในด้านอื่น ๆ

²⁷ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพิพัฒนศักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรม, สรุปผลการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป, หน้าที่ 19 [ออนไลน์], 2563. แหล่งที่มา: <https://rabi.coj.go.th/th/content/category/detail/id/17/iid/242171>

<p>แนวทางการประเมินที่ 1.5¹¹ – ตรวจสอบว่าการเปลี่ยนแปลงกระบวนการให้เป็นรูปแบบทางดิจิทัลมีผลต่อบุคคลในการเริ่มต้นเรียกร้องทางคดีหรือไม่ โดยตรวจสอบจาก</p> <p>1.5.1 คุณลักษณะของผู้มาใช้บริการทางดิจิทัลมีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่</p> <p>1.5.2 ประเภทของคดีที่ถูกเริ่มต้นใช้บริการ</p>	<p>แนวทางการประเมินที่ 1.5 -ตรวจสอบว่าการเปลี่ยนแปลงกระบวนการให้เป็นรูปแบบทางดิจิทัลมีผลต่อลักษณะหรือความสามารถของบุคคลในการเรียกร้องหรือไม่</p> <p>1.5.1 คุณลักษณะของผู้มาใช้บริการทางดิจิทัลมีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่</p> <p>จากการสืบค้นข้อมูลพบว่า มีรายงานวิจัยที่เก็บข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้ใช้บริการอยู่สองรายงานคือ รายงานวิจัย “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ” และรายงานการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป ซึ่งทั้งสองรายงานเป็นการสำรวจคุณลักษณะของผู้ใช้บริการเกี่ยวกับการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์</p> <p>สำหรับรายงานวิจัย “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ” ได้มีการสำรวจอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ของผู้รับบริการ²⁹ โดยผลการสำรวจพบว่าปัญหาด้านอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ของผู้รับบริการพบว่าจัดอยู่ในกลุ่มปัญหาระดับปานกลาง</p> <p>สำหรับรายงานการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป ได้มีการสำรวจ อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ของผู้รับบริการ การใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ของผู้ตอบแบบสำรวจ การติดตั้งอินเทอร์เน็ตหรือ WIFI และการใช้อินเทอร์เน็ตของผู้ตอบแบบสำรวจ โดยผลการสำรวจพบว่า ผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่ใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์คิดเป็นร้อยละ 95 โดยส่วนมากจะใช้สมาร์ทโฟน แต่มีเพียงส่วนน้อยมากเท่านั้นที่ไม่ได้ใช้คิดเป็นร้อยละ 5 และส่วนใหญ่มีการติดตั้งอินเทอร์เน็ตที่บ้านหรือสัญญาณอินเทอร์เน็ตไร้สาย (WIFI) คิดเป็น ร้อยละ 61.3 ส่วนที่เหลือไม่มีการติดตั้งอินเทอร์เน็ตที่บ้านหรือสัญญาณอินเทอร์เน็ตไร้สาย (WIFI) คิดเป็นร้อยละ 38.7 นอกจากนี้ผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่สามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้คิดเป็นร้อยละ 93.7 แต่มีเพียงส่วนน้อยมากเท่านั้นที่ไม่ได้ใช้อินเทอร์เน็ตคิดเป็นร้อยละ 6.3 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคุณลักษณะของผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่สามารถเข้าถึงการใช้งานอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ได้</p>
---	---

²⁸ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรที่พัฒนาศักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เชียงรรถที่ 27, หน้า 36, 37, 39.

¹¹ Natalie Byrom, above n 1, para 12.15.

²⁹ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรที่พัฒนาศักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรม, รายงานวิจัย เรื่อง "อุปสรรคและข้อขัดข้อง D - court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ", หน้า 58-62 [ออนไลน์], 2563. แหล่งที่มา:

	<p>1.5.2 ประเภทของคดีที่ถูกเริ่มต้นใช้บริการ</p> <p>จากการสืบค้นไม่พบข้อมูลหรือรายงานที่ตรวจสอบว่าการเปลี่ยนแปลงกระบวนการให้เป็นรูปแบบทางดิจิทัลมีผลต่อประเภทของคดีที่ถูกเริ่มต้นใช้บริการในกระบวนการพิจารณาออนไลน์หรือไม่</p>
<p>องค์ประกอบที่ 2 - การเข้าถึงการพิจารณาที่เป็นธรรมและมีประสิทธิภาพ³⁰</p> <p>แนวทางการประเมินที่ 2.1³¹ – การวัดความเป็นธรรมและประสิทธิภาพตามอัตวิสัย</p> <p>โดยอาจพิจารณาจากความ “พึงพอใจของผู้ใช้บริการ” ผ่านเครื่องมือการประเมินที่ได้รับการตรวจสอบแล้ว ตัวอย่างเช่น แบบประเมินกระบวนการที่เป็นธรรมของ Ayelet Sela³² ซึ่งประเมินผ่านสามแนวคิดคือ</p> <p>2.1.1 กระบวนการยุติธรรม (Procedural Justice)</p> <p>เป็นการตรวจสอบว่าผู้ให้บริการมีความรู้สึกที่สามารถมีโอกาสในการควบคุมกระบวนการพิจารณาผ่านการแสดงพยานหลักฐานหรือไม่ (Process control) และตรวจสอบว่าผู้ให้บริการมีความรู้สึกที่สามารถควบคุมผลการตัดสินใจของตนเองได้รับความเป็นธรรมได้หรือไม่ (Decision Control)³³ ดังนั้น ในการประเมินแนวความคิดด้านกระบวนการยุติธรรมจะมีหัวข้อและคำถามชี้วัดในแต่ละหัวข้อเพื่อตรวจสอบตามแนวทางดังกล่าวต่อไปนี้³⁴</p> <ol style="list-style-type: none"> (1) ความเป็นธรรมของกระบวนการ โดยคำถามชี้วัดคือ ผู้ใช้บริการเห็นด้วยหรือไม่ว่ากระบวนการเป็นธรรม และหากเป็นธรรมจะเป็นธรรมในระดับใด รวมถึงผู้ให้บริการคิดว่ากระบวนการมีความเป็นกลางในระดับใด (2) เสียง/การมีส่วนร่วม โดยคำถามชี้วัดคือ ผู้ใช้บริการเห็นด้วยหรือไม่ที่ตัวผู้ให้บริการเองสามารถแสดงความคิดเห็นได้ และเห็นด้วยหรือไม่ที่ผู้ให้บริการได้รับอนุญาตให้แสดงเรื่องราวฝ่ายเดียว (3) การควบคุมกระบวนการ โดยคำถามชี้วัดคือ ผู้ใช้บริการเห็นด้วยหรือไม่ที่ความคิดของตัวเอง 	<p>องค์ประกอบที่ 2 - การเข้าถึงการพิจารณาที่เป็นธรรมและมีประสิทธิภาพ</p> <p>แนวทางการประเมินที่ 2.1 – การวัดความเป็นธรรมและประสิทธิภาพตามอัตวิสัย</p> <p>โดยอาจพิจารณาจากความ “พึงพอใจของผู้ใช้บริการ” ผ่านเครื่องมือการประเมินที่ได้รับการตรวจสอบแล้ว</p> <p>2.1.1 กระบวนการยุติธรรม (Procedural Justice)</p> <p>จากการสืบค้นยังไม่พบข้อมูลและรายงานที่มีการประเมินแนวคิดด้านกระบวนการยุติธรรมในกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์</p>

³⁰ Natalie Byrom, above n 1, para 12.16.

³¹ Ibid., para 12.17.

³² Ayelet Sela, “Streamlining Justice: How Online Courts Can Resolve The Challenges of Pro Se Litigation” *Cornell Journal of Law and Public Policy* 26, 1 (Fall 2016): 367.

³³ Ayelet Sela, “Can Computers Be Fair? How Automated and Human-Powered Online Dispute Resolution Affect Procedural Justice in Mediation and Arbitration” *Ohio State Journal on Dispute Resolution* 33,1 (2018): 106.

³⁴ Ayelet Sela, above n 32.

ผู้ใช้บริการเองได้รับการพิจารณาในกระบวนการ และผู้ใช้บริการมีความรู้สึกว่าจะสามารถควบคุมกระบวนการทั้งหมดได้ในระดับใด

- (4) การควบคุมการตัดสินใจ Decision Control โดยคำถามชี้วัดคือ ผู้ใช้บริการเห็นด้วยหรือไม่ที่ความต้องการของผู้ใช้บริการเองได้รับการพิจารณาออกมาเป็นผลลัพธ์ และผู้ใช้บริการคิดว่าข้อมูลที่ใช้บริการเตรียมมาได้รับการพิจารณาออกมาสู่ผลลัพธ์ในระดับใด
- (5) การปราบปรามอคติ โดยคำถามชี้วัดคือ ผู้ใช้บริการเห็นด้วยหรือไม่ที่การเยียวยาในคดีได้รับอิทธิพลมาจากเชื้อชาติ เพศ อายุ สัญชาติหรือลักษณะอื่นๆ ของตัวผู้ใช้บริการ
- (6) ความแม่นยำถูกต้อง โดยคำถามชี้วัดคือ ข้อมูลที่จัดเก็บไว้มีความถูกต้องแม่นยำหรือไม่ถูกต้องแม่นยำ

2.1.2 ความยุติธรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ (Interactional Justice)

เป็นการตรวจสอบว่าผู้ใช้บริการมีความรู้สึกว่าจะได้รับการปฏิบัติจากผู้ตัดสินคดีและเจ้าหน้าที่ ๆ เกี่ยวข้องของแต่ละบุคคลอย่างสุภาพ ให้เกียรติและมีศักดิ์ศรีหรือไม่³⁵ ดังนั้นในการประเมินแนวความคิดด้านความยุติธรรมเชิงปฏิสัมพันธ์จะมีหัวข้อและคำถามชี้วัดในแต่ละหัวข้อเพื่อตรวจสอบตามแนวทางดังกล่าวดังต่อไปนี้³⁶

- (1) ความเอาใจใส่ของเจ้าหน้าที่ศาล โดยคำถามชี้วัดคือ เจ้าหน้าที่ศาลได้ปฏิบัติต่อผู้ใช้บริการอย่างเอาใจใส่หรือไม่ และ ผู้บริการเห็นด้วยหรือไม่ที่เจ้าหน้าที่ศาลเอาใจใส่ความคิดเห็นของผู้ใช้บริการ
- (2) ความเคารพของเจ้าหน้าที่ศาล โดยคำถามชี้วัดคือ เจ้าหน้าที่ศาลปฏิบัติงานอย่างได้ปฏิบัติต่อผู้ใช้บริการอย่างมีความเคารพหรือไม่ และผู้ใช้บริการเห็นด้วยหรือไม่ที่เจ้าหน้าที่ศาลปฏิบัติต่อตัวเองอย่างมีความเคารพ
- (3) ความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่ศาล โดยคำถามชี้วัดคือ ผู้ใช้บริการเห็นด้วยหรือไม่ที่เจ้าหน้าที่ศาลมีความน่าเชื่อถือ และผู้ใช้บริการคิดว่าเจ้าหน้าที่ศาลมีความไม่น่าเชื่อถือหรือน่าเชื่อถือ

2.1.2 ความยุติธรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ (Interactional Justice)

จากการสืบค้นรายงานผลการศึกษา “ความต้องการต่อระบบการให้บริการแก่ผู้ใช้บริการในศาลชั้นต้นสู่คดีดิจิทัล 2020” ได้มีการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามออนไลน์จากผู้ใช้บริการในศาลชั้นต้นทั่วประเทศ โดยมีผู้ตอบแบบสอบถามฯ จำนวน 4,541 คน และมีการสำรวจความคิดเห็นด้านความต้องการของผู้ใช้บริการในศาลชั้นต้น⁵² พบว่ามีความเกี่ยวข้องกับความยุติธรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ คือ ด้านการให้บริการของบุคลากร มีความเห็นว่า เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานล่าช้า และมีถ้อยคำที่ไม่สุภาพต่อผู้ใช้บริการ รวมถึงจำนวนเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอต่อการให้บริการ ส่วนด้านกระบวนการ/ขั้นตอนการให้บริการ มีความเห็นว่า ใช้ระยะเวลาในการติดต่อราชการและมีขั้นตอนการดำเนินการเป็นระยะเวลานาน ขั้นตอนและลำดับในการดำเนินการต่างๆ มีความยุ่งยาก รวมถึง กระบวนการหรือขั้นตอนการให้บริการไม่สอดคล้องกับการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีในการให้บริการอิเล็กทรอนิกส์ ดังนั้น จากข้อมูลดังกล่าวพบว่ามีความคิดเห็นที่เกี่ยวกับความเอาใจใส่ของเจ้าหน้าที่ศาลและความเคารพของเจ้าหน้าที่ศาล แต่ยังไม่ปรากฏความคิดเห็นเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่ศาล

³⁵ Ayelet Sela, above n 33.

³⁶ Ayelet Sela, above n 32.

⁵² สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรบุคคล สำนักงานศาลยุติธรรม, รายงานผลการศึกษาระดับสมบูรณ เรื่อง ความต้องการต่อระบบการให้บริการแก่ผู้ใช้บริการในศาลชั้นต้นสู่คดีดิจิทัล 2020, หน้า 43-44

2.1.3 ความยุติธรรมด้านข้อมูล (Informational Justice)

เป็นการตรวจสอบว่าผู้ใช้บริการมีความรู้สึก ว่า ข้อมูลในการพิจารณาคดีของศาลสามารถเข้าถึงและพร้อมใช้งานได้หรือไม่และมีการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการอธิบายกระบวนการพิจารณาคดีและข้อมูลดังกล่าวมีความสมเหตุสมผลหรือไม่³⁷ ดังนั้น ในการประเมินแนวความคิดด้านความยุติธรรมด้านข้อมูลจะมีหัวข้อและคำถามชี้วัดในแต่ละหัวข้อเพื่อตรวจสอบตามแนวทางดังกล่าวดังต่อไปนี้³⁸

- (1) การอธิบายกระบวนการ โดยคำถามชี้วัดคือ เจ้าหน้าที่ศาลได้อธิบายกระบวนการแก่ผู้ใช้บริการอย่างเต็มที่หรือไม่หรือไม่สามารถอธิบายกระบวนการได้เลย
- (2) มีความชัดเจนที่เป็นกลาง โดยคำถามชี้วัดคือ เจ้าหน้าที่ศาลมีความชัดเจนในการให้ข้อมูลแก่ผู้ใช้บริการหรือมีความสับสนในการให้ข้อมูล

แนวทางการประเมินที่ 2.2³⁹ – การวัดความเป็นธรรมและประสิทธิภาพตามภาวะวิสัย

2.2.1 ตรวจสอบว่าผู้ใช้บริการมีปฏิริยาต่อกระบวนการอย่างไร โดยพิจารณาว่า

2.2.1.1 ผู้ใช้บริการมีความรู้ในกระบวนการหรือไม่

2.1.3 ความยุติธรรมด้านข้อมูล (Informational Justice)

จากรายงาน “ความต้องการต่อระบบการให้บริการแก่ผู้ใช้บริการในศาลชั้นต้นสู่ยุคดิจิทัล 2020” มีการสำรวจความคิดเห็นด้านความต้องการของผู้ใช้บริการในศาลชั้นต้น⁵³ พบว่ามีความเกี่ยวข้องกับความยุติธรรมด้านข้อมูล ดังนี้ ด้านการให้บริการของบุคลากร มีความเห็นว่า เจ้าหน้าที่ขาดความเชี่ยวชาญในด้านการให้บริการอิเล็กทรอนิกส์ จึงเป็นเหตุให้เกิดความสับสนเนื่องจากการอธิบายวิธีการใช้งานบริการอิเล็กทรอนิกส์มีความแตกต่างกัน ส่วนด้านระบบอิเล็กทรอนิกส์ มีความเห็นว่า ข้อมูลที่ปรากฏในระบบอิเล็กทรอนิกส์ไม่ได้เป็นข้อมูลปัจจุบัน และระบบติดตามสำนวนคดีบนเว็บไซต์ศาลยุติธรรม (Tracking System) ไม่ปรากฏรายละเอียดของคดีที่เพียงพอ และมีความล่าช้าในการทำงาน รวมถึงระบบอิเล็กทรอนิกส์ไม่มีความเสถียรในการใช้งาน และระบบมีความขัดข้องอยู่บ่อยครั้ง เป็นต้น ดังนี้ จากข้อมูลดังกล่าวพบว่ามีความคิดเห็นที่เกี่ยวกับการอธิบายกระบวนการและความชัดเจนของข้อมูล และมีความเห็นเกี่ยวกับข้อมูลที่ปรากฏในระบบอิเล็กทรอนิกส์ด้วย

แนวทางการประเมินที่ 2.2 – การวัดความเป็นธรรมและประสิทธิภาพตามภาวะวิสัย

2.2.1 ตรวจสอบว่าผู้ใช้บริการมีปฏิริยาต่อกระบวนการอย่างไร โดยพิจารณาว่า

2.2.1.1 ผู้ใช้บริการมีความรู้ในกระบวนการหรือไม่

จากการสืบค้นข้อมูลในประเทศไทยพบว่า ได้มีรายงานวิจัยที่เก็บข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ในกระบวนการพิจารณาคดีออนไลน์ของไทยอยู่สองรายงานคือ รายงานวิจัย “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ” และรายงานการสำรวจ การเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป ซึ่งทั้งสองรายงานเป็นการสำรวจเกี่ยวกับความรู้ของผู้ใช้บริการในด้านเทคโนโลยี แต่อย่างไรก็ตามยังไม่มีการศึกษาวิจัยด้านกฎหมายของผู้รับบริการในกระบวนการออนไลน์ ทั้งนี้ จึงควรตรวจสอบความรู้ด้านกฎหมายของผู้รับบริการด้วย

สำหรับรายงานวิจัย “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของ

³⁷ Ayelet Sela, above n 33.

³⁸ Ayelet Sela, above n 32.

³⁹ Natalie Byrom, above n 1, para 12.18.

⁵³ เรื่องเดียวกัน.

<p>2.2.1.2 มีการให้คำแนะนำหรือการสนับสนุนในกระบวนการหรือไม่</p> <p>ตัวอย่างการประเมิน เช่น แบบประเมินการรับรู้ถึงความเป็นธรรมของ Emily Gold LaGratta Elise Jensen⁴⁰ ได้มีการประเมินด้านภาวะวิสัยเกี่ยวกับการให้คำแนะนำหรือสนับสนุนของกระบวนการในศาล 3 เรื่อง คือ</p> <p>(1) การยืนยันความเข้าใจของผู้ใช้บริการ (Ensuring Understanding)</p> <p>เป็นการถามตั้งแต่เมื่อเริ่มต้นกระบวนการว่าเจ้าหน้าที่ของศาลได้ให้ข้อมูลโดยสรุปเกี่ยวกับสิ่งที่จะเกิดขึ้นระหว่างกระบวนการพิจารณาหรือไม่ และเมื่อสิ้นสุดกระบวนการพิจารณา เจ้าหน้าที่ศาลได้ตรวจสอบความเข้าใจในตัดสินของศาลและความคาดหวังในอนาคตของผู้ใช้บริการหรือไม่ นอกจากนี้ จะมีการถามว่าศาลได้จัดให้มีการเตือนความจำเป็นลายลักษณ์อักษรและวาจาเกี่ยวกับกำหนดการในอนาคตและข้อกำหนดอื่นๆ ของศาลหรือไม่ รวมถึงศาลได้คำนึงถึงข้อจำกัดในการใช้ภาษาและองค์ความรู้ต่างๆ ในการสร้างแบบฟอร์มต่างๆ หรือไม่⁴¹</p> <p>(2) การรับฟังผู้ให้บริการ (Providing Voice)</p> <p>เป็นการถามว่าศาลได้เตรียมแบบสำรวจประสบการณ์จากผู้ใช้บริการศาลหรือไม่ เพื่อสอบถามความเห็นของผู้รับบริการ และศาลได้ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่</p>	<p>ผู้รับบริการ” ที่ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามออนไลน์ จากผู้รับบริการในศาลชั้นต้นทั่วประเทศและมีผู้ตอบแบบสอบถามฯ จำนวนทั้งสิ้น 5,022 ราย โดยมีการสำรวจข้อมูลด้านความพร้อมของผู้รับบริการต่อการใช้งานระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ในระบบศาลดิจิทัล⁵⁴ ซึ่งถือว่าเป็นการตรวจสอบความรู้ของผู้ใช้บริการในด้านเทคโนโลยี ผลการสำรวจพบว่า เรื่องดังกล่าวเป็นปัญหาระดับน้อยถึงปานกลาง</p> <p>สำหรับรายงาน การสำรวจ การเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป ผ่านผู้ตอบแบบสำรวจทั้งสิ้น 1,360 ราย มีการสำรวจเกี่ยวกับแหล่งการเรียนรู้ในการพัฒนาทักษะทางเทคโนโลยีสารสนเทศ (ทักษะดิจิทัล) ใหม่ๆ ของผู้ตอบแบบสำรวจ⁵⁵ ซึ่งพบว่าส่วนใหญ่สามารถที่จะเรียนรู้ได้ด้วยตนเองผ่านการค้นคว้าทางอินเทอร์เน็ต</p> <p>2.2.1.2 มีการให้คำแนะนำหรือการสนับสนุนในกระบวนการหรือไม่</p> <p>(1) การยืนยันความเข้าใจของผู้ใช้บริการ (Ensuring Understanding)</p> <p>จากการสืบค้นยังไม่พบรายงานหรือข้อมูลที่มีการตรวจสอบการยืนยันความเข้าใจของผู้ใช้บริการ</p> <p>(2) การรับฟังผู้ให้บริการ (Providing Voice)</p> <p>จากการสืบค้นรายงาน การสำรวจ การเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป ผ่านผู้ตอบแบบสำรวจทั้งสิ้น 1,360 ราย มีการสำรวจเกี่ยวกับความต้องการความช่วยเหลือในการติดต่อราชการศาลรูปแบบออนไลน์⁵⁶ ซึ่งถือเป็นการสำรวจด้านการรับฟังผู้ให้บริการ โดยผลการสำรวจพบว่า ผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่ต้องการความช่วยเหลือคิดเป็นร้อยละ 59 มากกว่าไม่ต้องการซึ่งคิดเป็นร้อยละ 41</p> <p>(3) ความช่วยเหลือ (Helpfulness)</p> <p>จากการสืบค้นรายงานวิจัยพบว่า ได้มีรายงานวิจัยที่เก็บข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องความช่วยเหลือดังกล่าวอยู่สองรายงานคือ รายงานวิจัย “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ในมุมมองของผู้รับบริการ” และรายงานการสำรวจการเข้าถึง</p>
---	---

⁴⁰ Emily Gold LaGratta and Elise Jensen, *Measuring Perceptions of Fairness: An Evaluation Toolkit* [Online], 2015. Available from:

https://www.courtinnovation.org/sites/default/files/documents/P_J_Evaluation.pdf

⁴¹ Ibid, p. 1.

มีข้อจำกัดทางความรู้หรือไม่ นอกจากนี้จะต้องมีการตรวจสอบในส่วนของ
เจ้าหน้าที่ศาลว่าได้มีการสอบถามข้อสงสัยของผู้ใช้บริการหรือไม่⁴²

(3) ความช่วยเหลือ (Helpfulness)

เป็นการตรวจสอบว่าระบบเทคโนโลยีสารสนเทศของศาลหรือเจ้าหน้าที่
ศาลได้ให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับการพิจารณาคดีในศาลหรือไม่ โดยในการ
สอบถามจะมีการถามว่า เว็บไซต์ของศาลได้รับการบำรุงรักษาเพื่อให้ข้อมูลที่
ถูกต้องและเป็นประโยชน์แก่ผู้ใช้บริการหรือไม่ และเจ้าหน้าที่ศาลได้ให้ข้อมูล
เกี่ยวกับการหาเส้นทางของอาคารและแบบฟอร์มที่สำคัญ รวมถึงเจ้าหน้าที่ศาลมี
ความคุ้นเคยกับข้อมูลในพื้นที่ท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ศาลจะส่งต่องานเมื่อมีความ
เหมาะสมหรือไม่⁴³

การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป

สำหรับ รายงานวิจัย “อุปสรรคและข้อขัดข้องของ D-court 2020 ใน
มุมมองของผู้รับบริการ” มีการสำรวจข้อมูลด้านกระบวนการ/ขั้นตอนการใช้งาน
ผ่านระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ ด้านการให้บริการของเจ้าหน้าที่ และด้าน
คุณภาพของระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์⁵⁷ ในระบบศาลดิจิทัลผ่านผู้ตอบ
แบบสอบถามฯ จำนวนทั้งสิ้น 5,022 ราย เพื่อให้ทราบทั่วทั้งสามด้านดังกล่าวได้ให้
ความช่วยเหลือหรือเป็นอุปสรรคในการใช้บริการศาลดิจิทัล โดยผลการสำรวจพบว่า
ด้านกระบวนการ/ขั้นตอนการใช้งานผ่านระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ และด้าน
คุณภาพของระบบหรือบริการอิเล็กทรอนิกส์ เป็นปัญหาเฉลี่ยในระดับปานกลาง แต่
ด้านการให้บริการของเจ้าหน้าที่เป็นปัญหาเฉลี่ยในระดับน้อย

สำหรับรายงาน การสำรวจ การเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มา
ติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป ผ่านผู้ตอบแบบสำรวจทั้งสิ้น 1,360 ราย มี
การสำรวจเกี่ยวกับช่องทางการติดตามข้อมูลข่าวสารหรือใช้บริการศาลผ่านสื่อ
เทคโนโลยีสารสนเทศช่องทางต่างๆ⁵⁸ เพื่อให้ทราบว่าประชาชนได้รับความช่วยเหลือ
ในด้านข้อมูลหรือการให้บริการศาลผ่านสื่อเทคโนโลยีของศาลในช่องทางต่างๆ
หรือไม่ โดยพบว่า ส่วนใหญ่เคยติดตามข้อมูลข่าวสารหรือใช้บริการศาลผ่านสื่อ
เทคโนโลยีสารสนเทศช่องทางต่างๆ คิดเป็นร้อยละ 69.2 มากกว่าไม่เคยได้รับข้อมูล
หรือใช้บริการคิดซึ่งคิดเป็นร้อยละ 30.8

⁵⁴ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรที่พัฒนศักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ่างแล้ว เชียงรรถที่ 29, หน้า 53-57.

⁵⁵ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรที่พัฒนศักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ่างแล้ว เชียงรรถที่ 27, หน้า 18.

⁵⁶ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรที่พัฒนศักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ่างแล้ว เชียงรรถที่ 27, หน้า 20, 26, 29, 35, 39.

⁴² Ibid.

⁴³ Emily Gold LaGratta and Elise Jensen, above n 40, p. 2.

<p>2.2.2 ตรวจสอบข้อมูลการใช้งานที่เกิดขึ้นจริงในกระบวนการออนไลน์ของผู้ใช้บริการ⁴⁴ผ่านข้อมูลการจัดการหรือข้อมูลแพลตฟอร์ม เช่น</p> <ol style="list-style-type: none"> (1) ข้อมูลวันที่และเวลาของการโต้ตอบกับฝ่ายต่างๆ (2) ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปริมาณและคุณภาพของหลักฐานที่จัดเตรียมไว้ (3) ข้อมูลระยะเวลาการโต้ตอบของฝ่ายต่างๆ ในแต่ละครั้งผ่านแพลตฟอร์ม ODR ของศาล 	<p>2.2.2 ตรวจสอบข้อมูลการใช้งานที่เกิดขึ้นจริงในกระบวนการออนไลน์ของผู้ใช้บริการผ่านข้อมูลการจัดการหรือข้อมูลแพลตฟอร์ม เช่น</p> <ol style="list-style-type: none"> (1) ข้อมูลวันที่และเวลาของการโต้ตอบกับฝ่ายต่างๆ จากการสืบค้นข้อมูลยังไม่มีรายงานหรือข้อมูลที่บันทึกเกี่ยวกับวันที่และเวลาของการโต้ตอบกับฝ่ายต่างๆ ในกระบวนการทางออนไลน์ (2) ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปริมาณและคุณภาพของหลักฐานที่จัดเตรียมไว้ จากการสืบค้นข้อมูลยังไม่มีรายงานหรือข้อมูลที่บันทึกเกี่ยวกับปริมาณและคุณภาพของหลักฐานที่จัดเตรียมไว้ ในกระบวนการทางออนไลน์ (3) ข้อมูลระยะเวลาการโต้ตอบของฝ่ายต่างๆ ในแต่ละครั้งผ่านแพลตฟอร์ม ODR ของศาล จากการสืบค้นยังไม่พบรายงานหรือข้อมูลที่บันทึกเกี่ยวกับระยะเวลาที่ฝ่ายต่างๆ ได้โต้ตอบแต่ละครั้งผ่านแพลตฟอร์ม ODR ของศาลโดยตรง อย่างไรก็ตาม ตามรายงานการสำรวจการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ : สำหรับผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป ได้มีการสำรวจเกี่ยวกับจำนวนชั่วโมงการใช้อินเทอร์เน็ตเฉลี่ยต่อวันของประชาชน และกิจกรรมที่ผู้ตอบแบบสำรวจมีการทำผ่านอินเทอร์เน็ต รวมถึงการชำระเงินเพื่อซื้อสินค้าออนไลน์ผ่านช่องทางต่างๆ ที่ผู้ตอบแบบสำรวจนิยมใช้⁵⁹ เพื่อให้ทราบถึงความสามารถในการใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศขั้นพื้นฐาน จำนวนชั่วโมงเฉลี่ยต่อวันในการใช้งานอินเทอร์เน็ต และกิจกรรมออนไลน์ต่างๆ ของผู้มาติดต่อราชการศาลและประชาชนทั่วไป โดยสรุปจากการสำรวจดังกล่าวพบว่า ประชาชนที่ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่ใช้อินเทอร์เน็ตเฉลี่ย 6 ชม.ต่อวัน และส่วนใหญ่มีแนวโน้มการใช้อินเทอร์เน็ตเฉลี่ยต่อวันเพิ่มขึ้นคิดเป็นร้อยละ 65.1 และกิจกรรมส่วนใหญ่ที่ทำคือการเล่นโซเชียลมีเดีย และส่วนใหญ่จะเคยชำระเงินซื้อสินค้าออนไลน์คิดเป็นร้อยละ 83.2 มากกว่าไม่เคยซึ่งคิดเป็นร้อยละ 16.8 <p>จากการสืบค้นผ่านเว็บไซต์สำนักส่งเสริมตุลาการศาลยุติธรรมพบว่า มีการสรุปข้อมูลเกี่ยวกับ จำนวนการใช้ช่องทางเพื่อเข้าสู่กระบวนการสืบพยานออนไลน์ และอันดับแอปพลิเคชันที่ใช้ในการสืบพยานออนไลน์ (ข้อมูลวันที่ 28 มีนาคม 2565) โดยสรุปพบว่า</p>
---	---

⁵⁷ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรที่พัฒนาศักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 29, หน้า 37-42.

⁵⁸ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรที่พัฒนาศักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 27, หน้า 15.

⁴⁴ Natalie Byrom, above n 1, para 12.10.

⁵⁹ สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรที่พัฒนาศักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 27, หน้า 12, 13, 14, 24, 28, 33.

<p>2.2.3 ตรวจสอบการแสดงผลหรือการมีส่วนร่วมของผู้ใช้บริการในกระบวนการทางออนไลน์ว่ามี ความแตกต่างกับกระบวนการแบบปกติหรือไม่⁴⁵</p> <p>ตัวอย่างงานวิจัย เช่น การวิจัยที่จัดทำโดย Ingrid V. Eagly⁴⁶ เกี่ยวกับผลกระทบของ การไต่สวนทางไกลในสถานกักกันด่านตรวจคนเข้าเมืองในสหรัฐอเมริกา พบว่า การพิจารณาคดี ทางไกลส่งผลกระทบต่อระดับการมีส่วนร่วมของคู่ความในกระบวนการ โดยผู้ถูกฟ้อง คติมองว่ากระบวนการนั้นถูกกฎหมายน้อยกว่าและเขาไม่ได้รับประโยชน์หรือการคุ้มครองทาง กฎหมายอย่างเต็มที่ นอกจากนี้ งานวิจัยที่ตีพิมพ์โดยกระทรวงยุติธรรมอังกฤษในปี 2010 เกี่ยวกับโครงการนำร่อง “ศาลออนไลน์” โดยอนุญาตให้จำเลยที่ถูกตั้งข้อหากระทำความผิดไป ปรากฏตัวในการพิจารณาคดีผ่านวิดีโอเป็นครั้งแรก พบว่า “อัตราการแสดงผลออกในศาลออนไลน์ ของจำเลยต่ำกว่าความคาดหวังในโครงการนำร่องดังกล่าว”⁴⁷</p> <p>แนวทางการประเมินที่ 2.3⁴⁸ – ตรวจสอบวิธีการหรือกระบวนการสำหรับการจำแนกประเภทคดี เพื่อความถูกต้องเหมาะสมของกระบวนการพิจารณาคดีทางออนไลน์</p> <p>2.3.1 มีขั้นตอนในการใช้จำแนกประเภทคดีที่ไม่มีความซับซ้อนและมีความโปร่งใสในการจำแนก ประเภทคดีที่ไม่มีความซับซ้อน</p> <p>ตัวอย่างการพิจารณาการจำแนกประเภทคดีที่ไม่ซับซ้อน เช่น ในระบบกฎหมายคอม มอนลอว์ของอังกฤษและเวลส์ตระหนักดีว่าบางคดีอาจจำเป็นต้องมีการพิจารณาคดีด้วยวาจา</p>	<p>ช่องทางในการขอใช้บริการสืบพยานออนไลน์ทางอิเล็กทรอนิกส์ คือ E-filing และ Cios จะมี จำนวนมากกว่าช่องทางการขอที่เป็นกระดาษ และแอปพลิเคชันที่ถูกใช้มากที่สุดใน การ สืบพยานออนไลน์คือ google meet⁶⁰</p> <p>2.2.3 ตรวจสอบการแสดงผลหรือการมีส่วนร่วมของผู้ใช้บริการในกระบวนการทางออนไลน์ว่ามี ความแตกต่างกับกระบวนการแบบปกติหรือไม่</p> <p>จากการสืบค้นข้อมูลยังไม่พบรายงานหรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าว อย่างไรก็ตาม มี ข้อมูลเกี่ยวกับประเภทผู้ร้องและประเภทคดีที่ได้รับการขอใช้ห้องสืบพยานทางออนไลน์ ดังนี้ สถิติ แบ่งตามประเภทผู้ยื่นคำร้องขอใช้ห้องสืบพยานออนไลน์ (ผ่านระบบ CloS) พบว่า ผู้ร้องประเภท โจทก์จะมีจำนวนการยื่นคำร้องที่มากกว่าจำเลยอย่างชัดเจน แสดงว่าโจทก์มีความต้องการขอใช้ ห้องสืบพยานออนไลน์มากกว่าจำเลย และข้อมูลสถิติห้องสืบพยานออนไลน์ (ผ่านระบบ CloS) แบ่งตามประเภทคดี พบว่า จำนวนคดีที่มีการยื่นคำขอมากที่สุดคือผู้บริโภค⁶¹ (ข้อมูล ณ วันที่ 28 มีนาคม 2565)</p> <p>แนวทางการประเมินที่ 2.3 – ตรวจสอบวิธีการหรือกระบวนการสำหรับการจำแนกประเภทคดีเพื่อ ความถูกต้องเหมาะสมของกระบวนการพิจารณาคดีทางออนไลน์</p> <p>2.3.1 มีขั้นตอนในการใช้จำแนกประเภทคดีที่ไม่มีความซับซ้อนและมีความโปร่งใสในการจำแนก ประเภทคดีที่ไม่มีความซับซ้อน</p> <p>ในปัจจุบันประเภทคดีที่จะถูกนำมาใช้ในวิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์จะมีแค่คดีแพ่ง หรือคดีที่ต้องนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้เท่านั้น และคดีซื้อขายออนไลน์ ซึ่ง</p>
---	--

⁴⁵ Natalie Byrom, above n 1, para 12.21.

⁴⁶ Ingrid V. Eagly, “Remote Adjudication in Immigration” *Northwestern University Law Review* 109, 4 (2015): 933-1020.

⁴⁷ Matthew Terry, Steve Johnson and Peter Thompson, *Virtual Court pilot: Outcome Evaluation* [Online], December 2010. Available from: <https://www.justice.gov.uk/downloads/publications/research-and-analysis/moj-research/virtual-courts.pdf>

⁴⁸ Natalie Byrom, above n 1, para 12.24.

⁶⁰ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ, *สรุปข้อมูลสถิติห้องสืบพยานออนไลน์ (CIOS) [ออนไลน์]*, 2565. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/285564>

⁶¹ เรื่องเดียวกัน

โดยในคดี R (Howard League for Penal Reform and The Prisoner's Advice Service) v Lord Chancellor [2017] EWCA Civ 244 ย่อหน้าที่ 41 ระบุว่า: “การพิจารณาคดีด้วยวาจาจะมีความจำเป็น หากมีข้อเท็จจริงที่สำคัญปรากฏในข้อพิพาท หรือการอธิบายหรือเยียวยาที่มีความสำคัญและซับซ้อน” ซึ่งสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปกระบวนการพิจารณาได้เน้นย้ำว่ากระบวนการทางออนไลน์ เช่น บริการ Online Civil Money Claims และการแก้ปัญหาออนไลน์อย่างต่อเนื่องในการอุทธรณ์การจ่ายเงินเพื่ออิสรภาพส่วนบุคคลนั้นมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อกำหนดเป้าหมายข้อพิพาทที่ “ค่อนข้างง่าย”

2.3.2. ตรวจสอบการจำแนกคดีว่ามีประสิทธิภาพหรือไม่

เป็นไปตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ.2563 ข้อ 4⁶² ประกอบประกาศสำนักงานศาลยุติธรรมเรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ ข้อ 5⁶³ และตามประกาศสำนักงานศาลยุติธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ในคดีซื้อขายออนไลน์ ข้อ 4⁶⁴ โดยหลักเกณฑ์ที่ศาลจะใช้พิจารณาว่าคดีใดที่จะถูกนำมาใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์คือ เพื่อให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาเป็นไปโดยสะดวก รวดเร็ว และเที่ยงธรรม โดยต้องคำนึงถึงความสะดวกและประหยัดสำหรับคู่ความที่ยังไม่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีด้วย และหลักเกณฑ์ที่ศาลจะกำหนดให้มีการนั่งพิจารณาและบันทึกคำเบิกความพยานโดยวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์คือ เพื่อให้การพิจารณาเป็นไปด้วยความสะดวก รวดเร็ว และเที่ยงธรรม โดยต้องไม่ทำให้สิทธิในการต่อสู้คดีของคู่ความลดน้อยลง ซึ่งเป็นไปตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ.2563 ข้อ 13⁶⁵ ทั้งนี้ หลักเกณฑ์ดังกล่าวแต่ก็เป็นเพียงดุลพินิจของศาลเท่านั้นว่าจะอนุญาตให้ใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์หรือไม่ ยกเว้นกรณีคดีซื้อขายออนไลน์ที่บังคับให้ใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ ดังนั้น ปัจจุบันยังไม่ปรากฏวิธีการหรือกระบวนการขั้นตอนที่ชัดเจนในการจำแนกประเภทคดีที่ไม่มีความซับซ้อน

2.3.2. ตรวจสอบการจำแนกคดีว่ามีประสิทธิภาพหรือไม่

จากการสืบค้นข้อมูลปัจจุบันยังไม่พบรายงานหรือข้อมูลเกี่ยวกับการจำแนกประเภทคดีที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีทางออนไลน์ว่ามีประสิทธิภาพหรือไม่

<p>แนวทางการประเมินที่ 2.4⁴⁹ –ตรวจสอบทัศนคติ และการทำคำตัดสินของศาลในการพิจารณาคดีทางออนไลน์ว่ามีผลต่อการรับฟังพยานหลักฐานหรือไม่</p> <p>ตัวอย่างทัศนคติของศาลในการรับฟังพยานทางออนไลน์ เช่น</p> <p>ในคดี Kiarie (ผู้อุทธรณ์) v Secretary of State for the Home Department (จำเลย) และคดี R Byndloss (ผู้อุทธรณ์) v Secretary of State for the Home Department (จำเลย) [2017] UKSC 42 ผู้พิพากษา Lord Wilson ได้พิพากษาโดยอธิบายว่า: “ไม่ต้องสงสัยเลยว่า ในบริบทของการอุทธรณ์ คำตัดสินเรื่องการเข้าเมืองหลายครั้ง พยานหลักฐานที่มีชีวิตบนหน้าจอจะไม่น่าพอใจเท่ากับพยานหลักฐานที่ได้รับจากคู่ความเองโดยตรง”</p> <p>คำตัดสินของศาลสูง ในคดี Mohibullah v Secretary of State for the Home Department [2016] UKUT 00561 (IAC) ย่อหน้าที่ (90) กล่าวว่า: “...กลไกการพิสูจน์ทางวิดีโอค่อนข้างไม่น่าพอใจทั้งในบริบททางแพ่งและอาญา ยังไม่ชัดเจนว่าการพิจารณาที่จำเป็นดังกล่าวสามารถดำเนินการได้อย่างน่าพอใจนอกประเทศหรือไม่ นอกจากนี้ จะสูญเสียการควบคุมการพิจารณาและการกำกับดูแลเหตุการณ์ในสถานที่ห่างไกล ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับการใช้กระบวนการยุติธรรมในทางที่ผิด”</p> <p>งานวิจัยที่ตีพิมพ์โดยกระทรวงยุติธรรมในปี 2010 ในโครงการนำร่อง “ศาลออนไลน์” พบว่า:</p>	<p>แนวทางการประเมินที่ 2.4 –ตรวจสอบทัศนคติ และการทำคำตัดสินของศาลในการพิจารณาคดีทางออนไลน์ว่ามีผลต่อการรับฟังพยานหลักฐานหรือไม่</p> <p>จากการสืบค้นข้อมูลยังไม่พบข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติของศาลเกี่ยวกับการรับฟังพยานหลักฐานทางออนไลน์ อย่างไรก็ตาม จากการสืบค้นผ่านเว็บไซต์ของสำนักส่งเสริมตุลาการศาลยุติธรรมพบว่า มีข้อมูลสถิติการขอใช้ห้องสืบพยานออนไลน์ตั้งแต่เดือน ธันวาคม 2564 ถึงเดือนพฤษภาคม 2565 พบว่าปริมาณการยื่นคำขอและศาลอนุญาตมีตัวเลขที่เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนในแต่ละเดือน โดย ตุลาคม 2564 มีจำนวนที่ยื่นขอ 220,390 ครั้ง ศาลอนุญาต 193,159 ครั้ง ในขณะที่วันที่ 31 พฤษภาคม 2565 จำนวนที่ยื่นขอ 579,040 ครั้ง โดยศาลอนุญาต 556,127 ทั้งนี้ข้อมูลเหล่านี้เป็นเพียงเชิงสถิติเท่านั้นจึงยังไม่มีข้อมูลชัดเจนพอที่จะบอกได้ว่าศาลมีทัศนคติอย่างไร</p>
--	---

⁶² ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ.2563 ข้อ 4 บัญญัติว่า “เพื่อให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาเป็นไปโดยสะดวก รวดเร็ว และเที่ยงธรรม เมื่อศาลเห็นสมควรหรือคู่ความร้องขอ ศาลอาจกำหนดให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวิธีการตามข้อกำหนดนี้ โดยคำนึงถึงความสะดวกและประหยัดสำหรับคู่ความที่ยังไม่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีด้วย ทั้งนี้ ประเภทคดี หลักเกณฑ์และวิธีการ ให้เป็นไปตามที่สำนักงานศาลยุติธรรมประกาศกำหนด”

⁶³ ประกาศสำนักงานศาลยุติธรรมเรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ ข้อ 5 บัญญัติว่า ให้ใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์กับคดีแพ่งทุกประเภท และคดีที่มีกฎหมายกำหนดให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งไปใช้บังคับ โดยให้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และวิธีการตามที่กำหนดในประกาศนี้”

⁶⁴ ตามประกาศสำนักงานศาลยุติธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ในคดีซื้อขายออนไลน์ ข้อ 4 บัญญัติว่า “การดำเนินกระบวนการพิจารณาทุกขั้นตอนในคดีซื้อขายออนไลน์ให้ใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ โดยให้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และวิธีการตามที่กำหนดในประกาศนี้ และประกาศ สำนักงานศาลยุติธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการยื่น ส่งและรับคำคู่ความและเอกสารทางระบบรับส่งอิเล็กทรอนิกส์ ประกาศสำนักงานศาลยุติธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการจัดทำสารบบความสารบบคำพิพากษา และการรวบรวมเก็บรักษาเอกสารในสำนวนความในรูปแบบข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์และประกาศสำนักงานศาลยุติธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการใช้วิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ แล้วแต่กรณี”

⁶⁵ ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ.2563 ข้อ 13 บัญญัติว่า “ศาลอาจกำหนดให้มีการนั่งพิจารณาและบันทึกคำเบิกความพยานโดยวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์ทั้งหมดหรือบางส่วนก็ได้ เพื่อให้การพิจารณาเป็นไปด้วยความสะดวก รวดเร็ว และเที่ยงธรรม โดยต้องไม่ทำให้สิทธิในการต่อสู้คดีของคู่ความลดน้อยลง ทั้งนี้ หลักเกณฑ์และวิธีการให้เป็นไปตามที่สำนักงานศาลยุติธรรมประกาศกำหนด”

⁴⁹ Natalie Byrom, above n 1, para 12.27.

<p>“ผู้พิพากษาและผู้พิพากษาเขตบางคนเห็นว่าศาลมีปัญหามากขึ้นในการดำเนินการจากระยะไกล และจำเลยมีความจริงจังน้อยกว่าการพิจารณาคดีต่อหน้าในศาล”⁵⁰ อย่างไรก็ตามความจริงของความเห็นเหล่านี้ยังไม่ได้รับการทดสอบอย่างชัดเจน⁵¹</p>	
<p>องค์ประกอบที่ 3 - การเข้าถึงคำตัดสินที่เป็นไปตามกฎหมาย แนวทางการประเมิน - การพิจารณาคดีทางออนไลน์ได้สร้างผลการตัดสินที่เหมือนเดิมหรือแตกต่าง และมีแนวโน้มการตัดสินแบบใหม่หรือไม่</p> <p>ตัวอย่างแนวทางการพิจารณา เช่น จากการประชุมเชิงปฏิบัติการ ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการยืนยันว่าหน้าที่ ๆ สำคัญตามรัฐธรรมนูญของศาลคือการปรับใช้กฎหมายสารบัญญัติกับข้อเท็จจริงของคดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบกฎหมาย common law เพราะศาลจะต้องพิจารณาคดีต่าง ๆ เพื่อพัฒนากฎหมายสารบัญญัติต่อไป⁶⁶ แต่ผู้เข้าร่วมการประชุมกังวลว่าระบบการพิจารณาคดีทางออนไลน์จะเป็นการส่งเสริมให้เน้นที่การแก้ไขปัญหามากกว่าให้คู่ความปกป้องสิทธิของตนเองตามกฎหมาย ดังนั้น ผู้เข้าร่วมประชุมจึงแนะนำว่า ในการประเมินการพิจารณาคดีรูปแบบใหม่ใด ๆ ก็ตาม ต้องตรวจสอบว่า กระบวนการดังกล่าวมีผลกระทบอะไรกับประเภทคดีต่าง ๆ ที่ถูกนำมาตัดสินต่อศาลหรือไม่ และผลกระทบต่อบุคคลที่นำคดีเหล่านั้นมาสู่ศาล เพื่อให้ทราบว่าการปรับรูปแบบใหม่ดังกล่าวกำลังสร้างแนวทางการแก้ปัญหาแบบใหม่หรือแนวทางแบบเดิม ๆ⁶⁷</p>	<p>องค์ประกอบที่ 3 - การเข้าถึงคำตัดสินที่เป็นไปตามกฎหมาย แนวทางการประเมิน - การพิจารณาคดีทางออนไลน์ได้สร้างผลการตัดสินที่เหมือนเดิมหรือแตกต่าง และมีแนวโน้มการตัดสินแบบใหม่หรือไม่</p> <p>ข้อมูลสถิติคดีจากเว็บไซต์สำนักแผนงานและงบประมาณของศาลยุติธรรม⁶⁸ พบว่า ปัจจุบันยังไม่มี การเปิดเผยรายละเอียดของข้อมูลการพิจารณาคดีทางออนไลน์ว่ามีผลการตัดสินอย่างไร อย่างไรก็ตาม จากการสืบค้นข้อมูลผ่านเว็บไซต์สำนักส่งเสริมตุลาการของศาลยุติธรรม⁶⁹ และเว็บไซต์ศูนย์ไกล่เกลี่ยของศาลยุติธรรม พบว่า ปริมาณคดีที่มีการไกล่เกลี่ยออนไลน์ตั้งแต่ปี 2563 ถึง 2564 มีปริมาณคดีที่เข้าสู่การไกล่เกลี่ยออนไลน์ทั้งหมดเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนและรวดเร็ว โดยในเดือนกุมภาพันธ์ 2563 มี จำนวนคดีที่เข้าสู่การไกล่เกลี่ยออนไลน์ทั้งหมด 166 คดี⁷⁰ ในขณะที่เดือนธันวาคม 2564 มีคดีเข้าสู่ระบบไกล่เกลี่ยออนไลน์จำนวน 8,390 คดี⁷¹ แสดงให้เห็นว่าการพิจารณาคดีออนไลน์ทางแพ่งจะมีแนวโน้มไปทางการไกล่เกลี่ยออนไลน์เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ อย่างไรก็ตาม ข้อมูลดังกล่าวเป็นเพียงเชิงสถิติเท่านั้นจึงไม่ชัดเจนเพียงพอที่จะบอกได้ว่าการไกล่เกลี่ยออนไลน์ได้สร้างแนวทางการแก้ปัญหาแบบใหม่หรือไม่</p>

⁵⁰ Matthew Terry, Steve Johnson and Peter Thompson, above n 47.

⁵¹ Natalie Byrom, above n 1, para 9.17.

⁶⁶ Ibid., para 12.28.

⁶⁷ Ibid., para 12.29.

⁶⁸ สำนักแผนงานและงบประมาณ ศาลยุติธรรม, สถิติคดี [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://oppb.coj.go.th/th/content/category/articles/id/8/cid/67>

⁶⁹ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ, การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/category/articles/id/8/cid/84>

⁷⁰ เพจสื่อศาล, ปริมาณสถิติคดีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทออนไลน์ ระหว่าง กุมภาพันธ์ ถึง ตุลาคม 2563 [ออนไลน์], 14 ธันวาคม 2563. แหล่งที่มา: <https://www.facebook.com/ไกล่เกลี่ย-สำนักงานศาลยุติธรรม-COJ-Mediation-104162647985649/photos/217357163332863>

⁷¹ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ, สถิติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแบบออนไลน์ ระหว่างวันที่ 1 - 31 ธันวาคม 2564 [ออนไลน์], 2564. แหล่งที่มา: <https://oja.coj.go.th/th/content/page/index/id/275609>

<p>องค์ประกอบที่ 4⁷² - การเข้าถึงการเยียวยา</p> <p>แนวทางการประเมิน – ข้อมูลการตัดสินและการลงโทษ (เยียวยา)</p> <p>แนวทางการประเมินที่ 4.1 - ข้อมูลของการพิพากษาคดีออนไลน์</p> <p>แนวทางการประเมินที่ 4.2 - ระยะเวลาตั้งแต่มีการฟ้องร้องจนถึงการตัดสินคดีทางออนไลน์</p>	<p>องค์ประกอบที่ 4 - การเข้าถึงการเยียวยา</p> <p>แนวทางการประเมิน – ข้อมูลการตัดสินและการลงโทษ (เยียวยา)</p> <p>แนวทางการประเมินที่ 4.1 - ข้อมูลของการพิพากษาคดีออนไลน์</p> <p>จากการสืบค้นข้อมูลสถิติคดีจากเว็บไซต์ สำนักแผนงานและงบประมาณของศาลยุติธรรม ปัจจุบันยังไม่มีเปิดเผยรายละเอียดของข้อมูลการพิพากษาคดีทางออนไลน์</p> <p>แนวทางการประเมินที่ 4.2 - ระยะเวลาตั้งแต่มีการฟ้องร้องจนถึงการตัดสินคดีทางออนไลน์</p> <p>จากการสืบค้นรายงานสถิติคดีที่พิพากษาเสร็จไปของศาลยุติธรรมจำแนกตามระยะเวลาในการพิจารณาคดี พบว่าปัจจุบันยังไม่มีข้อมูลระยะเวลาการพิจารณาคดีทางออนไลน์แยกออกมาต่างหาก อย่างไรก็ตาม ข้อมูลระยะเวลาการพิจารณาคดีของศาลชั้นต้นทั่วประเทศทั้งหมด (นับตั้งแต่วันฟ้องคดีพิพากษาแล้วเสร็จ) พบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 จนถึง ปีพ.ศ.2565 (ม.ค.-พ.ค.) อันดับระยะเวลาการพิจารณาคดีเกิน 1 เดือนแต่ไม่เกิน 3 เดือน มีจำนวนคดีมากที่สุด และระยะเวลาการพิจารณาคดีเกิน 5 ปี มีจำนวนคดีน้อยที่สุด</p>
---	--

⁷² Natalie Byrom, above n 1, para 12.30.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ - สกุล	นายภวินท์ ชิตประสงค์
วัน เดือน ปีเกิด	12 มีนาคม 2540
วุฒิการศึกษา	สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจากโรงเรียนอัสสัมชัญสมุทรปราการ ปีการศึกษา 2557 สำเร็จการศึกษาจากหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีการศึกษา 2561 สำเร็จการศึกษาจากเนติบัณฑิตยสภา รุ่น 72 ปีการศึกษา 2562 ทนายความ สภาทนายความในพระราชูปถัมภ์ รุ่น 51